

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНА НАУКОВА УСТАНОВА
«ІНСТИТУТ МОДЕРНІЗАЦІЇ ЗМІСТУ ОСВІТИ»
УПРАВЛІННЯ ОСВІТИ
ШЕВЧЕНКІВСЬКОЇ РАЙОННОЇ В МІСТІ КИЄВІ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ
ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНИЙ ЗАКЛАД ОСВІТИ ВСЕУКРАЇНСЬКОГО РІВНЯ
ЦЕНТР ТВОРЧОСТІ ДІТЕЙ ТА ЮНАЦТВА «ШЕВЧЕНКІВЕЦЬ»

ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНІ МАТЕРІАЛИ
ЗА ПІДСУМКАМИ ДРУГОГО ЕТАПУ
ДОСЛІДНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЇ РОБОТИ
«КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ
МОДЕРНІЗАЦІЇ ЗМІСТУ
ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ»

КИЇВ 2019

Розглянуто на комісії з питань інноваційної діяльності та дослідно-експериментальної роботи з проблем виховання, розвитку дітей та учнівської молоді у загальноосвітніх навчальних закладах Науково-методичної ради з питань освіти МОН України (протокол № 51 від 14.05.2019 р.)

Розглянуто на засідання відділу економіки та управління загальною середньою освітою Інституту педагогіки НАПН України (протокол № 4 від 11.04.2019 р.)

Рецензент:

Калініна Л.М., вчений секретар Інституту педагогіки НАПН України, доктор педагогічних наук, професор;

Кириленко С.В., начальник відділу інноваційної діяльності та дослідно-експериментальної роботи ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» МОН України, кандидат педагогічних наук;

Окушко Т.К., старший науковий співробітник лабораторії громадянського та морального виховання Інституту проблем виховання Національної академії педагогічних наук України, кандидат педагогічних наук.

Мосякова І. Ю. Концептуальні основи модернізації змісту позашкільної освіти»: практико орієнтований посібник / І. Ю. Мосякова. – Київ : Педагогічна думка, 2019. – Ч.2. – 713 с.

У практико орієнтованому посібнику (електронне видання) розміщено інформаційно-аналітичні матеріали за підсумками другого, концептуально-діагностичного етапу дослідно-експериментальної роботи «Концептуальні основи модернізації змісту позашкільної освіти» Центру творчості дітей та юнацтва «Шевченківець», який тривав з червня 2017 р. до травня 2019 р.

Видання адресовано науковцям, керівникам закладів позашкільної освіти та всім, хто причетний до інноваційних перетворень у системі позашкільної освіти.

ISBN 978–966–644–483–0

© Мосякова І.Ю.

© ЦТ «Шевченківець» міста Києва

© Макет-дизайн Соломатіна Т.М.

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ

ПО	– Позашкільна освіта
ЗПО	– Заклад позашкільної освіти
ЦТ	– Центр творчості
КОЗ	– Комунікативні і організаційні здібності
МК	– Матриця компетентностей
НМК	– Навчально-методичний комплект

ЗМІСТ

Вступ	6
Уточнення сутності поняття «зміст освіти»	11
Концепція модернізації змісту позашкільної освіти	14
Діагностика рівня професійної компетентності педагогічного колективу Центру творчості з проблеми дослідження	26
Діагностичний інструментарій дослідження	30
Публічне обговорення «Позашкілля у новій редакції Закону України «Про освіту»	43
Педагогічна компетенція чи педагогічна компетентність	44
Ключові показники ефективності	51
Ключові показники результатів діяльності лабораторій Центру творчості «Шевченківець»	52
Навчально-методичний комплект, як засіб організації освітнього процесу у закладі позашкільної освіти	56
Проект Положення про навчально-методичний комплект до програмного забезпечення позашкільної освіти	64
Успішні практики педагогів Центру творчості дітей та юнацтва «Шевченківець» у житті закладу позашкільної освіти, Шевченківського району столиці, громади міста Києва та України у 2018/2019 н.р.	68
Успішні практики вихованців, слухачів гуртків, студій, клубів, творчих об'єднань Центру творчості дітей та юнацтва «Шевченківець» у житті закладу позашкільної освіти, Шевченківського району столиці, громади міста Києва та України у 2018/2019 н.р.	73
Всеукраїнський науково-методичний семінар за темою «Концептуальні основи модернізації змісту позашкільної освіти»	80
Додаток 1 Бібліографічний покажчик «Зміст освіти» по фондах	100
Додаток 2 Лабораторія всебічно розвиненої особистості засобами творчого колективу	241
Додаток 3 Лабораторія образотворчого, декоративно-вжиткового мистецтва та народних ремесел	256
Додаток 4 Лабораторія вокально-сценічного мистецтва	269
Додаток 5 Лабораторія естетики побуту	280
Додаток 6 Лабораторія українознавства, еколого-краєзнавчої і туристичної роботи	286
Додаток 7 Лабораторія психолого-педагогічних та інформаційних технологій	295
Додаток 8 Лабораторія державно-правової культури та творчості	302

Додаток 9 Лабораторія організаційно-масової роботи	308
Додаток 10 Лабораторія технічної творчості та допрофесійної підготовки	314
Додаток 11 Лабораторія наукових досліджень	322
Додаток 12 Лабораторія гуманітарних програм та сучасної економічної освіти	331
Додаток 13 Лабораторія фізичної культури та спорту	340
Додаток 14 Лабораторія реабілітації творчістю	355
Додаток 15 Матеріали до навчально-методичного комплексу за програмою «Декоративно-ужиткове мистецтво»	361
Додаток 16 Матеріали до навчально-методичного комплексу за програмою «Радіотеатр»	401
Додаток 17 Матеріали до навчально-методичного комплексу за програмою «Граючись - зростаємо»	419
Додаток 18 Матеріали до навчально-методичного комплексу за програмою «Дизайн одягу»	440
Додаток 19 Матеріали до навчально-методичного комплексу за програмою «Дитина у Всесвіті»	457
Додаток 20 Матеріали до навчально-методичного комплексу за програмою «Спортивний ірландський танець»	474
Додаток 21 Матеріали до навчально-методичного комплексу за програмою «Курс акторської майстерності»	496
Додаток 22 Матеріали до навчально-методичного комплексу за програмою «Основи макіяжу»	526
Додаток 23 Матеріали до навчально-методичного комплексу за програмою «Образотворче мистецтво»	546
Додаток 24 Матеріали до навчально-методичного комплексу за програмою «Петриківський розпис»	607
Додаток 25 Матеріали до навчально-методичного комплексу за програмою «Пізнаю світ»	627
Додаток 26 Матеріали до навчально-методичного комплексу за програмою «Студія естетичного розвитку»	641
Додаток 27 Матеріали до навчально-методичного комплексу за програмою «Валяння вовни»	661
Додаток 28 Матеріали до навчально-методичного комплексу за програмою «Історичні постаті Української держави»	680

Відповідно до наказу Міністерства освіти і науки України від 30.06.16 р. №723 «Про проведення дослідно-експериментальної роботи на базі Центру творчості дітей та юнацтва «Шевченківець» міста Києва» проводиться дослідно-експериментальна робота за темою «Концептуальні основи модернізації змісту позашкільної освіти». Робота розрахована на шість років, а саме з червня 2016 року по травень 2022 року.

Розробка та наукове обґрунтування концептуальних основ модернізації змісту позашкільної освіти мала конкретні цілі і завдання, а саме: упровадження в педагогічну практику новітніх досягнень психолого-педагогічної науки; психологічний супровід педагогічних інновацій; стимулювання самоосвіти та творчого пошуку педагогів; пошук нових шляхів організації позашкільної освіти; розвиток обдарованих дітей, створення умов для реалізації їхнього інтелектуального та творчого потенціалу; опанування вихованцями (учнями), слухачами та педагогами інформаційних і телекомунікаційних технологій; застосування дистанційного навчання; забезпечення взаємозв'язку позашкільної освіти із дошкільною, загальною середньою та професійно-технічною освітою.

Сучасний етап модернізації системи освіти відрізняється специфікою на рівні поточних процесів та акцентів, які ставлять в даний час на рівні цільових орієнтирів і планів діяльності по продовженню перетворень. Ключові орієнтири модернізації системи освіти не змінилися. З найперших кроків зміни були спрямовані на підвищення доступності, якості та ефективності системи освіти в цілому.

Ці «джерела і складові частини» модернізації системи освіти характеризуються дуже складною взаємодією. Протириччя між доступністю освіти і її якістю, між якістю і ефективністю об'єктивні.

Питання якості освіти залишалося довгий час найбільш дискутованим в науковому та педагогічному співтовариствах. Обговорювалися критерії, підходи до оцінювання, сама сутність якості освіти та інші суміжні питання. На деякі з них вдалося знайти відповідь, а на деякі ні, тим більше що перелік цих питань постійно поповнюється.

Останнім часом в центрі уваги все частіше постають питання ефективності. Але педагоги продовжують говорити про результати, про якість навчання. Про ефективність кажуть управлінці, що є цілком закономірним.

Оцінка ефективності діяльності – це норма для теорії і практики менеджменту, де важливі не тільки якісні характеристики безпосередніх результатів діяльності, а й те, якою ціною вони досягнуті та наскільки ці результати дозволяють наблизитися до встановлених цілей діяльності для забезпечення кінцевого ефекту. Дві групи відносин: «результат–витрати» і «результат–цілі» – знаходяться в зоні відповідальності керівників будь-якої установи. Саме ці відносини і визначають, наскільки ефективною є її діяльність в цілому, та її співробітників зокрема.

Ефективність є управлінською категорією і повинна розглядатися з точки зору управління діяльністю закладу освіти (включаючи всіх суб'єктів освітнього процесу): цілі; результати; суб'єкти діяльності; способи; ресурси та ін. Ефективність – це не педагогічна категорія, тому спроби наділити її педагогічним змістом, поставити знак рівності між ефективним педагогом і хорошим педагогом, який професійно і успішно вирішує педагогічні завдання, некоректні з самого початку.

При оцінці ефективності мова йде не про освітній процес, а про цілісну діяльність закладу освіти як складової частини системи освіти, яка реалізує державні функції, та вирішує конкретні соціальні завдання, і про внесок педагогічних працівників у досягнення пріоритетних цілей.

Сучасний етап модернізації системи освіти, пов'язаний з підвищенням уваги до оцінки ефективності діяльності в освіті, істотно змінює вимоги до рівня професійної компетентності керівників та педагогів. Право закладів освіти самим розробляти критерії та показники ефективності діяльності створює умови для більш обґрунтованої розробки програм розвитку закладу, проте ще раз показує необхідність підвищення компетентності керівників, вимагає від них якісно іншого рівня професіоналізму.

Професійна компетентність педагога-позашкільника визначається обсягом компетенцій, колом повноважень у сфері професійної діяльності, що окреслюють індивідуальний стиль роботи, спосіб досягнення навчально-виховної мети, забезпечують якість і ефективність професійної діяльності. Досконале знання методологічних основ проведення дослідно-експериментальної роботи – важлива складова професійної компетентності педагога-дослідника, необхідний інструмент в його повсякденній роботі. Потрібно чітко усвідомлювати послідовність етапів, співвідношення форм та

методів організації експериментальної роботи, специфічні прийоми та шляхи її реалізації.

В умовах розвитку демократичного суспільства триває етап модернізації системи освіти, який супроводжується суттєвими змінами у педагогічній теорії та практиці, що визначають основні вимоги до професійної підготовки педагога-позашкільника. Сучасний педагог має формувати в дітей не лише навчальні уміння та навички, а й готувати їх до активної пізнавальної діяльності, життя в нових економічних умовах. Це вимагає від педагога особливої уваги до своїх вихованців (учнів), слухачів, а саме: вивчення їх індивідуальних особливостей і навчальних можливостей, встановлення пізнавальних потреб та інтересів, визначення перспектив особистісного розвитку, передбачення й подолання труднощів у навчанні та вихованні, здійснення особистісного підходу шляхом суб'єкт-суб'єктної взаємодії.

Педагогічне діагностування — це вид діяльності, мета якої полягає у встановленні і вивченні ознак, що характеризують стан і результати освітнього процесу і що дозволяє на цій основі прогнозувати можливі відхилення, визначати шляхи їх попередження, а також коригувати процес з метою підвищення якості його результату.

Якісне та кількісне забезпечення закладів позашкільної освіти навчальними програмами є актуальним питанням сьогодення. Процес створення навчальних програм в сучасних умовах — це творча праця, яка передбачає активну дослідницьку діяльність педагога. Зміст навчальних програм за основними напрямками позашкільної освіти має відповідати сучасним вимогам до освітнього процесу, віковим особливостям вихованців, науково-методичним пріоритетам педагога, програми повинні враховувати державні стандарти початкової загальної та базової і повної середньої освіти, базовий компонент дошкільної освіти, поєднувати індивідуальну і колективну форми роботи.

Другий, концептуально-діагностичний етап дослідно-експериментальної роботи Центру творчості дітей та юнацтва «Шевченківець» тривав з червня 2017 р. по травень 2019 р.

ТРАВЕНЬ 2019 РОКУ

ЧЕРВЕНЬ 2017 РОКУ

Відповідно до плану проведення II (концептуально-діагностичного) етапу були поставлені наступні завдання:

- уточнення сутності понять «зміст освіти», «зміст позашкільної освіти», «сучасна позашкільна освіта», визначення компонентів, критеріїв, показників якості сучасної позашкільної освіти;
- розробка концептуальних засад модернізації змісту позашкільної освіти за темою дослідно-експериментальної роботи, підбір методик і технологій дослідження. Відбір діагностичних методик дослідження;
- проведення діагностики рівня професійної компетентності педагогічного колективу Центру творчості з проблеми дослідження;
- обґрунтування концептуальних основ модернізації змісту позашкільної освіти на основі узагальнення даних;
- підбір комплексу методів та технологій модернізації змісту позашкільної освіти;
- визначення критеріїв, показників та рівнів ефективності модернізації змісту позашкільної освіти;
- розробка сучасного змісту позашкільної освіти за основними напрямками з урахуванням компетентнісного підходу;
- розробка науково-методичного забезпечення експерименту;
- визначення та забезпечення психолого-педагогічного супроводу дослідно-експериментальної роботи;
- підготовка та проведення для педагогів науково-методичних семінарів, круглих столів, видавнича діяльність тощо
- проведення Всеукраїнського науково-практичного семінару «Концептуальні основи модернізації змісту позашкільної освіти»;
- розробка моделі інноваційного розвитку позашкільного навчального закладу та експериментальна перевірка її ефективності. Проведення семінарів-практикумів за зазначеною проблематикою для педагогічних працівників творчих лабораторій, задіяних в експерименті;

- стратегічне планування методичної і навчально-виховної роботи відповідно до завдань дослідно-експериментальної роботи і результатів діагностики;
- розробка та затвердження в установленому порядку «Положення про освітню програму позашкільного навчального закладу», «Методичних рекомендацій щодо змісту та оформлення навчальних програм з позашкільної освіти»;
- підведення підсумків II – (концептуально-діагностичного) етапу дослідження.

Завдання II етапу дослідно-експериментальної роботи були конкретизовані на педагогічній раді 29 серпня 2017 року за темою «Дослідно-експериментальна діяльність Центру творчості «Шевченківець» на II етапі дослідно-експериментальної роботи».

Уточнення сутності поняття «ЗМІСТ ОСВІТИ»

*Виживає не сильніший і не розумніший,
а той, хто найкраще реагує на зміни, що відбуваються.*
Гордон Драйден

Освіта у сучасному світі розглядається як важливий чинник становлення і розвитку особистості, як невід’ємна частина соціокультурного середовища, в якому живе людина, як важливий етап комунікації між людьми та націями у процесі глобалізації та стирання освітніх кордонів.

Зміст освіти на кожному етапі суспільного буття залежить від рівня розвитку науки та економіки, специфіки системи народної освіти певної країни, відведеного на освіту часу, теоретичного і практичного значення окремих галузей науки в загальній системі людських знань, завдань суспільства і держави у галузі політики, економіки і виховання (соціального замовлення для системи народної освіти).

Зміст освіти – система наукових знань, практичних умінь і навичок, засвоєння й набуття яких закладає основи для розвитку та формування особистості.

Особистості XXI століття, для того, щоб стати повноцінним членом суспільства необхідно, з одного боку, засвоїти його цінності, а з іншого – активно створювати для себе потрібні умови для входження в суспільство відповідно до своїх індивідуальних особливостей, особистої спрямованості, світогляду, релігійних та інших переконань. А з тотальним прискоренням сучасного суспільства, зі збільшенням кількості і якості технологій, глобальної комп’ютеризації та зміщенням кордонів до особистості «нового формату» висувається ще більше вимог і провідна роль у цьому належить освіті.

Зміст загальної середньої освіти охоплює різні види знань, які характерні для фундаментальних наук: основні поняття і терміни, без яких неможливо зрозуміти жодного тексту, жодного елементу знань; факти повсякденної дійсності й науки, які дають змогу зрозуміти закони науки, формувати переконання, доводити і відстоювати свої ідеї, основні закони науки, що розкривають взаємозв’язки різних об’єктів і явищ дійсності; теорії, які містять систему наукових знань про певну сукупність об’єктів, зв’язки між законами, прогноз у даній предметній галузі; знання про способи діяльності, методи

пізнання й історію отримання знання, історію науки, оцінні знання, знання про норми ставлень до різних явищ життя.

Зміст освіти відображає соціальний досвід суспільства у формі окремих навчальних предметів. Навчальний предмет адаптує основи певної науки до потреб шкільного навчання відповідно до мети навчального предмету, вікових особливостей учнів, кількості часу на його вивчення, взаємозв'язків цього навчального предмета з іншими. Однією з сучасних тенденцій розвитку змісту освіти є його стандартизація. Вона спричинена необхідністю створення в країні єдиного освітнього простору, що забезпечуватиме єдиний рівень загальної освіти, яку одержує підрастаюче покоління у різних типах освітніх закладів.

З метою популяризації теми за матеріалами Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В.О.Сухомлинського було укладено бібліографічний покажчик (додаток 1) за матеріалами електронного каталогу. Покажчик не претендує на повноту охоплення матеріалу.

До покажчика увійшли документи, опубліковані як в паперовій, так і в електронній формі, а також неопубліковані документи.

Бібліографічний покажчик складається з 7 розділів, в яких вміщено 1014 бібліографічних описів.

У Розділі 1 «Монографії» подано бібліографічні описи колективних та індивідуальних монографій.

У Розділі 2 «Підручники. Навчальні та навчально-методичні посібники» сформовано бібліографічні описи підручників для студентів вищих навчальних закладів, учнів загальноосвітніх навчальних закладів. У розділ увійшли описи навчально-методичних посібників, конспектів лекцій, хрестоматій, навчально-методичних посібників з проведення лабораторних і самостійних робіт, зошитів для контрольних робіт, робочих зошитів, збірників варіативних модулів тощо. У розділі представлені підручники, навчальні та навчально-методичні посібники, які затверджені Міністерством освіти, науки, молоді та спорту України.

Розділ 3 «Навчальні програми» вміщує бібліографічні описи навчальних програм для студентів вищих навчальних закладів, збірників програм для допрофільної підготовки та профільного навчання в загальноосвітніх навчальних закладах, програм курсів за вибором для початкових класів тощо.

Розділ 4 «Публікації в періодичних та продовжуваних видань. Розділи з колективних монографій та навчально-методичних посібників» складають бібліографічні описи публікацій наукових співробітників, докторантів, аспірантів Київського університету імені Бориса Грінченка у збірниках наукових праць, журналах, газетах, електронних наукових фахових виданнях; окремі розділи з колективних монографій та навчально-методичних посібників.

До Розділу 5 «Методичні рекомендації, каталоги, збірники» включено бібліографічні описи методичних рекомендацій до семінарських занять та індивідуальної роботи студентів, методичних рекомендацій щодо вивчення окремих предметів в загальноосвітніх навчальних закладах, методичних рекомендацій щодо організації польової практики тощо.

До Розділу 6 «Матеріали науково-практичних конференцій» подано бібліографічні описи доповідей та виступів науковців на міжнародних, всеукраїнських конференціях, семінарах, читаннях.

Розділ 7 «Дисертації та автореферати на здобуття наукового ступеня» вміщує бібліографічні описи дисертацій та авторефератів дисертацій, захищених науковцями з педагогічних дисциплін.

Для зручності користування та всебічного розкриття змісту документи у бібліографічному покажчику в межах розділів згруповано за абеткою прізвищ авторів та назв документів.

Бібліографічний опис здійснено за чинними в Україні стандартами.

Покажчик призначений для науковців, викладачів, аспірантів, студентів, працівників системи освіти, а також для тих, хто здійснює науково-дослідну, науково-педагогічну, науково-методичну та навчально-виховну діяльність.

I. Актуальність. Стан проблеми.

Останнім часом позашкільна освіта викликає неоднозначний інтерес освітніх експертів, державних діячів, законодавців та широкої громадськості. Якщо брати до уваги позитивний інтерес, а не тільки пошук шляхів вирішення економічних проблем держави за рахунок позашкільної освіти, то можна навести безліч аргументів на користь позашкільної освіти, але основним серед них є криза системи загальної середньої освіти. Бажання подолати цю кризу, викликають намагання будь-яким шляхом реформувати освітню сферу, не беручи до уваги особливості й переваги національної системи освіти.

Соціально-економічні зміни актуалізували роль позашкільної освіти та зумовили необхідність модернізації її змісту відповідно до викликів часу і суспільних потреб. Позашкільна освіта – один з елементів комплексної модернізації вітчизняної системи освіти. В останні роки суттєві зміни в нормативно-правовому забезпеченні системи освіти підштовхують освітян-позашкільників до модернізації змісту сучасної позашкільної освіти, до пошуку нових форм і технологій навчання і виховання для розвитку «людського капіталу» держави, який потенційно закладений у самому сенсі позашкільної освіти.

Модернізація, інновації – ці терміни нерідко вживаються синонімічно та використовують опису процесу сучасного розвитку освіти. Проте вони можуть нести різне смислове значення. У нашому розумінні модернізація – це оновлення, поліпшення, удосконалення того, що вже існує, тоді як інновація – створення чогось принципово нового, того, чого ще в минулому зовсім не було.

У дидактиці не існує такого поняття як «зміст позашкільної освіти» а існують різні трактування поняття «зміст освіти».

В «Українському педагогічному енциклопедичному словнику» (С. Гончаренко) зміст освіти впливає із її основної функції — прилучити молодь до загальнолюдських і національних цінностей; це — система наукових

знань про природу, суспільство, людське мислення, практичних вмінь і навичок та способів діяльності, досвіду творчої діяльності, світоглядних, моральних, естетичних ідей та відповідної поведінки, якими повинна оволодіти дитина у процесі навчання. На зміст освіти впливають об'єктивні (потреби суспільства у розвитку робочої сили; розвиток науки й техніки, що супроводжується появою нових ідей, теорій і докорінними змінами в техніці й технології) та суб'єктивні (політика керівних сил суспільства, методологічні позиції вчених) фактори. Педагогічні вимоги до змісту освіти: зміст освіти повинен бути спрямований на досягнення основної мети виховання — формування гармонійно розвинутої, суспільно активної особистості — громадянина України; зміст освіти повинен будуватися на науковій основі.

В навчальному посібнику «Педагогіка у запитаннях та відповідях» (А. Кузьменський, В. Омеляненко) зміст освіти — чітко окреслена система знань, умінь та навичок, якими людина оволодіває у певному закладі освіти.

В «Основах дидактики» (В. Чайки) зміст освіти — система наукових знань, умінь, навичок, оволодіння якими забезпечує всебічний розвиток розумових і фізичних здібностей учнів, формування їхнього світогляду, моралі, поведінки, підготовку до праці та життя.

Аналіз досвіду сучасних закладів позашкільної освіти дозволив нам побачити особливості змісту їх діяльності.

В ході аналізу виявлено, що в позашкільній освіті відсутні освітні стандарти а її зміст визначається соціальним замовленням дітей, батьків або осіб, що їх замінюють та інших соціальних інститутів. Даний факт є специфічною особливістю позашкільної освіти і дає право формувати її зміст відповідно до інтересів і запитів всіх суб'єктів освітньої діяльності.

В основі освітнього процесу закладу позашкільної освіти лежать навчальні програми з позашкільної освіти різних рівнів і напрямів. Фактично кожна навчальна програма встановлює свій стандарт її освоєння. Перевагою програм з позашкільної освіти можна вважати те, що вони створюють можливість для диференційованої та варіативної освіти, розробки індивідуальних освітніх маршрутів, що дозволяють дитині самостійно вибирати шлях освоєння того виду діяльності, який в даний момент найбільш для неї цікавий.

II. Методологічні засади, підходи, принципи, критерії модернізації змісту позашкільної освіти.

Зміст позашкільної освіти включає: систему знань, умінь і навичок (матеріал, який підлягає засвоєнню вихованцями (учнями) і слухачами в процесі творчої діяльності і реалізується за допомогою навчальних програм), загальний

розвиток вихованців (учнів), слухачів і соціальний досвід, накопичений людством.

Можна виділити декілька рівнів розгляду і формування змісту позашкільної освіти.

На теоретичному рівні зміст позашкільної освіти фіксується у вигляді узагальненого системного уявлення про склад (елементи), структуру і громадські функції соціального досвіду, який було передано, в його педагогічній інтерпретації.

На рівні напряму позашкільної освіти представлені певні частини змісту.

На рівні творчого об'єднання даються конкретні, що підлягають засвоєнню, фіксовані в навчальних програмах з позашкільної освіти елементи змісту, що входять до навчання.

Зміст освіти безпосередньо в закладі позашкільної освіти визначається освітньою програмою, що розробляється, приймається та реалізовується цим закладом освіти самостійно.

Сучасні нормативні документи з питань позашкільної освіти пропонують наступний перелік напрямів позашкільної освіти: бібліотечно-бібліографічний; військово-патріотичний; гуманітарний; дослідницько-експериментальний; еколого-натуралістичний; мистецький; науково-технічний; оздоровчий; пластовий, скаутський; соціально-реабілітаційний; туристсько-краєзнавчий; фізкультурно-спортивний або спортивний; художньо-естетичний. У кожному з цих напрямів можуть бути представлені різні варіанти навчальних програм, які визначає сам заклад позашкільної освіти.

У кожному напрямку позашкільної освіти зміст ділиться на:

- інваріантний (базовий) – компетенції, базові навички, загальні для всіх навчальних програм з позашкільної освіти даного напрямку;
- спеціальний – унікальне для кожної навчальної програми даного напрямку, яке визначається розвитковим потенціалом, допрофесійною (професійною) орієнтацією і спеціалізацією, технологічними та методичними рішеннями тощо.

Зміст позашкільної освіти визначає цілі, завдання, функції, технології, методи, форми освітньої діяльності та підсумкової атестації. На зміст і форми позашкільної освіти фактично мають вплив особливості: територій (географічні, демографічні, економічні, соціальні, традицій і місцевої громади).

Актуалізувати змістовий матеріал і підвищити якість програмного матеріалу допомагає систематична модернізація.

Модернізація змісту позашкільної освіти може відбуватися за рахунок; введення нових напрямів та галузей знань; реалізації різнорівневої, комплексної, диференційованої позашкільної освіти; розвитку і підтримки дитячої творчості; розвитку соціально-педагогічної та виховної діяльності.

Основними принципами модернізації змісту позашкільної освіти є:

- **особистісна орієнтація** змісту позашкільної освіти, що передбачає розвиток творчих здібностей вихованців, учнів, слухачів, індивідуалізацію їх освіти з урахуванням інтересів і схильностей;

- **гуманізація і гуманітаризація, культурологічність**, відображення в змісті позашкільної освіти на кожному етапі навчання всіх аспектів людської культури, що забезпечують фізичну, інтелектуальну, духовно-моральну, естетичну, комунікативну і технологічну освіту здобувачам позашкільної освіти;

- **фундаментальність**, посилення методологічної складової змісту позашкільної освіти, що забезпечує універсальність отриманих знань та можливість їх застосування в нових ситуаціях;

- **пріоритет здоров'язберігаючих технологій**, в тому числі за рахунок приведення змісту позашкільної освіти у відповідність з віковими та психофізичними особливостями вихованців, учнів, слухачів;

- забезпечення **практичної орієнтації** змісту позашкільної освіти шляхом раціонального поєднання допрофесійної та професійної освіти в умовах закладу позашкільної освіти;

- посилення в змісті позашкільної освіти **діяльнісного компоненту**, що представляє собою основні види і способи освітньої діяльності, пов'язані з основними напрямками позашкільної освіти;

- **наскрізність**, яка дозволить розширити можливості дошкільної, загальної середньої та професійно-технічної освіти, поліпшити їх і розвинути, забезпечивши пізнавальну мотивацію; побудувати систему освітніх альтернатив, надавши можливість вільного вибору освітньої траєкторії особистісного розвитку і сформувати вміння «навчатися протягом усього життя».

Модернізація змісту позашкільної освіти характеризується наступними критеріями:

Педагогічні кадри. Якість освіти визначається на 90% якісним підбором педагогічних працівників.

Якісний підбір управлінського персоналу. Ефективність функціонування закладу освіти залежить від ефективного менеджменту, системи управління в педагогічному колективі.

Науково-методичне забезпечення (навчальні плани, навчальні програми з позашкільної освіти, методичні вказівки, посібники тощо, та їх відповідність сучасному рівню розвитку науки, техніки, мистецтва тощо).

Організація освітнього процесу. Заклад позашкільної освіти, враховуючи специфіку побудови його освітньої діяльності (варіативність і різнорівневість, добровільність і багатоукладність, необмежені можливості ведення діяльності в часі та географічних межах, багатовекторна практична спрямованість навчання

й виховання особистості), забезпечує умови формування цілісної картини світу в свідомості дитини та сприяє вирішенню таких завдань: модернізація освітньої діяльності закладів позашкільної освіти відповідно до запитів громадян, держави та суспільства на основі сучасних підходів; реалізація компетентнісного підходу в позашкільній освіті; активізація організаційних форм, методів і засобів освітньої діяльності закладів позашкільної освіти; розвиток профільного та інклюзивного навчання в закладах позашкільної освіти за напрямками позашкільної освіти; впровадження STEM-освіти в закладах позашкільної освіти; удосконалення системи науково-методичної роботи на основі інноваційних технологій, оновлення навчальних програм, змісту, форм і методів освітньої діяльності на основі компетентнісного підходу за основними напрямками позашкільної освіти, впровадження педагогічних інновацій у практику роботи закладів позашкільної освіти.

III. Суб'єкти спільної діяльності та цільові групи процесу модернізації змісту позашкільної освіти.

В рамках процесу модернізації змісту позашкільної освіти особливу увагу слід приділяти співпраці закладів позашкільної освіти зі школами, інтеграції загальної та позашкільної освіти. Це дозволить отримати якісно нові освітні результати – компетентнісний (предметні, метапредметні, особистісні).

Заслугує на увагу і соціальне партнерство.

Соціальне партнерство – особливий тип спільної діяльності між суб'єктами освітнього процесу, який характеризується довірою, загальними цілями і цінностями, добровільністю і довготривалістю відносин, а також визнанням взаємної відповідальності сторін за результат їхньої співпраці і розвитку.

Для ефективного соціального партнерства необхідно виконати ряд умов:

1. Усвідомлення важливості вирішення проблеми що виникла тільки спільними зусиллями.
2. Усвідомлення переваг і привабливості соціального партнерства для всіх суб'єктів освітнього простору закладу позашкільної освіти.
3. Надання можливості всім суб'єктам освітнього процесу здійснювати діяльність в умовах соціального партнерства, керуючись такими принципами:
 - *добровільності* – припускає право добровільного та демократичного включення в процес соціального партнерства, і в разі необхідності, виходу з проекту, що реалізовується;
 - *співтворчості* – реалізується в спільній творчості всіх суб'єктів партнерської діяльності;

- *відкритості*, тому, що соціальне партнерство передбачає наявність відкритої системи і надання можливості розширювати коло зацікавлених у проекті осіб;
- *гуманістичної спрямованості* – прийняття суб'єктів партнерства з урахуванням їх індивідуальних особливостей;
- *толерантності* – свідчить про високий ступінь терпимості і прийняття національних, культурних, соціальних та інших особливостей соціальних партнерів;
- *суспільної значущості* – діяльність в умовах соціального партнерства повинна має бути важливою не тільки для конкретних виконавців, а й для інших мікро- і макрогруп (групи, творчого об'єднання, закладу позашкільної освіти, мікрорайону, міста і тощо).

Модернізація змісту сучасної позашкільної освіти потрібна саме для того, щоб забезпечити майбутнє національної освітньої системи і знайти шляхи її виходу з кризової ситуації. Для цього потрібна участь усіх зацікавлених сторін, консолідація сил і ресурсів, чітка постановка цілей і завдань, визначення механізмів і створення реальних відповідних умов, що дозволить, зберігаючи кращі традиції, перейти позашкільній освіті на новий якісний рівень і гідно відповідати на виклики часу. Це розуміють і представники науки і педагогічне співтовариство, тому змін сьогодні вимагають не тільки «серця» небайдужих, а й «розум» законотворців. Адже зміст сучасної позашкільної освіти є найважливішою умовою навчально-пізнавальної діяльності дитини, а також виступає інструментарієм конструювання і здійснення цієї діяльності і є засобом задоволення особистих потреб дітей та молоді в навчанні, засобом розвитку особистості і формування її культури.

IV. Мета, стратегії та завдання Концепції модернізації змісту позашкільної освіти.

Метою Концепції є усвідомлений та обґрунтований підхід до забезпеченні доступності якісної позашкільної освіти для дітей та юнацтва; модернізації, посиленні випереджаючого характеру і варіативності змісту сучасної позашкільної освіти, наданні широкого спектру позашкільних освітніх послуг як простору можливостей і вибору власної траєкторії розвитку дитини; симбіозі загальної та позашкільної освіти для створення єдиного освітнього простору допрофільної і профільної освіти; активізації конкурентного освітнього середовища за рахунок розширення мережі закладів позашкільної освіти, орієнтованих на реалізацію навчальних програм з позашкільної освіти початкового, основного та вищого рівнів.

Стратегічні принципи визначають основний зміст діяльності і включають принципи розвитку всіх учасників освітнього процесу закладу позашкільної освіти; підготовки до вирішення завдань на певному етапі життя тощо.

Розуміючи «освіту» як багатофункціональний соціальний і педагогічний феномен, з огляду на специфіку сучасної освітньої парадигми можна стверджувати, що освітній процес в закладах позашкільної освіти орієнтується на всебічний розвиток особистості через формування мотиваційного, інформаційного і діяльнісного компонентів. В якості **головних функцій позашкільної освіти** в контексті модернізації змісту позашкільної освіти доцільно виявити наступні:

Інформаційна – забезпечує пізнання можливостей освітнього процесу, пошук інформації, необхідної для вибудовування індивідуальних освітніх траєкторій і освоєння видів діяльності, адекватних можливостям дітей та молоді;

Культуротворча – сприяє включенню дітей в процес багатовимірного освоєння навколишнього світу через оволодіння знаково-символічними мовами культури (мови музики, тіла, руху, кольору), що забезпечують повноцінність пізнання, самовираження і реалізації дитячої суб'єктності;

Освітня – формує компетенції певного рівня і обсягу, необхідні для освоєння дітьми певного виду діяльності;

Розвиваюча – сприяє розвитку типологічних властивостей і якостей особистості, формування мотивації до пізнання, до творчості, механізмів особистої і групової рефлексії, установок і навичок (когнітивних, емоційних, соціальних), необхідних для індивіда і суспільства;

Виховна – сприяє цілісному саморозвитку особистості у взаємозв'язку з процесами соціалізації та індивідуалізації, залученню дитини до світу людських цінностей і норм взаємовідносин зі світом;

Соціалізуюча – спрямована на розвиток соціально-моральних якостей особистості, оздоровлення людських відносин, збереження внутрішньої цілісності людини, що росте, що забезпечує входження в соціальну групу (середовище) і адаптацію в її структурі в плані соціальних ролей;

Здоров'язберігаюча – орієнтована на зняття стресоутворюючих факторів (адаптаційні труднощі, зміна мікросоціального оточення, неадекватність педагогічних впливів рівню фізіологічної зрілості дітей, авторитарність педагога тощо), які порушують процеси росту і розвитку людини; реалізується у вигляді можливості створення умов для прояву суб'єктності кожної дитини і розуміння ним своїх індивідуальних особливостей.

V. Зміст, форми і методи забезпечення реалізації процесу модернізації змісту позашкільної освіти.

Концепція передбачає, що модернізація змісту позашкільної освіти зміниться за наступними напрямками:

- оновлення змісту навчальних програм відповідно до змін в навколишньому світі і досягненнями фундаментальних наук;
- включення нових напрямів та профілів, необхідних для життя в сучасному суспільстві, що мають загальнокультурне значення;
- виключення застарілих профілів.

Сьогодні навчальні програми з позашкільної освіти повинні не тільки за змістом відповідати сучасному рівню розвитку науки, техніки, культури, економіки, технологій і соціальної сфери, а й передбачати створення умов для особистісного розвитку вихованців (учнів) і слухачів; їх позитивної соціалізації; соціального, культурного, професійного самовизначення і творчої самореалізації; формування в них універсальних навчальних дій (особистісних, регулятивних, пізнавальних, комунікативних); набуття суб'єктами освітнього процесу практико-орієнтованих знань, умінь і навичок, розгортання поля соціально-професійних проб.

Сучасні програми з позашкільної освіти мають передбачати орієнтацію на формування «компетентності по оновленню компетенцій» як завдання освіти, які забезпечують баланс інтересів особистості, сім'ї, суспільства і держави, підвищення доступності якісної позашкільної освіти, яка забезпечує зростання соціально-економічного статусу в сучасному суспільстві, досягнення особистого і професійного успіху.

А вектор модернізації змісту позашкільної освіти звернений до формування психологічних установок особистості, соціальних компетенцій, її соціально-психологічної готовності до адаптації в мінливих умовах ринку праці і здатності вчитися і підвищувати свою кваліфікацію протягом усього життя.

VI. Управління процесом модернізації та впровадження нового змісту позашкільної освіти.

В управлінській діяльності та в освітніх результатах основним завданням є ініціювання саме тих освітніх програм і проектів, які спрямовані на формування нових компетенцій.

Нові освітні результати неможливо отримати без впровадження дистанційних та інформаційних технологій, реалізації проектної діяльності, вибудовування моделі супроводу обдарованих дітей.

Управління реалізується на трьох взаємопов'язаних рівнях:

а) стратегічне (діяльність директора у взаємодії з регіональними управлінськими структурами за визначенням соціального замовлення та вироблення нормативно-правової бази);

б) тактичному (робота директора і його заступників, керівників підрозділів по розробці програм розвитку, статуту, програм відділів тощо і з забезпечення внутрішнього контролю);

в) оперативному (включення поряд з керівниками педагогів-позашкільників в реалізацію функцій управління).

З метою вдосконалення післядипломної освіти педагогічних працівників необхідно здійснювати виявлення та забезпечення перспективних потреб системи позашкільної освіти, впроваджувати варіативні практико-орієнтовані форми підвищення кваліфікації (Дистанційна, блочно-модульна, персоніфікована накопичувальна форма за індивідуальним освітнім маршрутом, індивідуальне стажування).

VII. Система підготовки кадрів до впровадження нового змісту (модернізованого змісту) позашкільної освіти.

Суттєвою перешкодою для впровадження модернізованого змісту позашкільної освіти може стати відсутність концептуальних основ, нових педагогічних і технологічних проєктів, програмно-методичного забезпечення.

Для подолання цього необхідно:

1. Оновлення теоретичних і практичних знань педагогів відповідно до постійно зростаючих вимог освітніх стандартів або на основі адаптаційних досягнень в області педагогічної науки і практики. Основна форма реалізації – сесійні зустрічі, що включають лекційно-практичні курси, семінари тощо.

2. Програма професійної перепідготовки на рівні дипломної та післядипломної освіти. Дозволяє вивчати окремі дисципліни, розділи науки, техніки і технології, необхідні для виконання нового виду професійної діяльності. Реалізується в двох напрямках: «підготовка кадрів» (для студентів) - введення в фахових закладах передвищої та вищої освіти спеціалізації «керівник гуртка» і «відтворення кадрів» (для працівників позашкільної освіти і вчителів) через діяльність творчих майстерень з різних профілів.

3. Програма стажування, що розглядається як вид додаткової професійної освіти (стажування педагогів протягом одного року і більше і як один з розділів навчального плану при підвищенні кваліфікації, наприклад в ході сесійних зустрічей в рамках атестації).

VIII. Шляхи, умови та очікувані результати.

Сучасна ситуація вимагає підійти до вирішення проблеми модернізації змісту позашкільної освіти через інтеграцію ресурсів різних складових системи освіти, що дозволить створити умови, які забезпечать підготовку в закладах позашкільної освіти освічених, моральних, заповзятливих людей, які зможуть самостійно приймати відповідальні рішення в ситуації інформаційного вибору, прогнозуючи їх можливі наслідки, які будуть мобільні, конструктивні, вміти співпрацювати, володіти розвиненим почуттям відповідальності за долю України і свою особисто. У сучасній ситуації важливим є вибір такого напрямку розвитку, який би враховував необхідність продуктивної адаптації закладів позашкільної освіти до змін і мав би в перспективі передумови до підвищення ефективності їх діяльності, зміцнення стабільності всієї освітньої сфери.

Для розв'язання проблеми обрано комплекс методів та технологій модернізації змісту позашкільної освіти.

Одним із кроків комплексу є якісне та кількісне забезпечення закладів позашкільної освіти сучасними навчальними програмами. Процес створення навчальних програм в сучасних умовах – це творча праця, яка передбачає активну дослідницьку діяльність педагога. Зміст навчальних програм за основними напрямками позашкільної освіти має відповідати сучасним вимогам до освітнього процесу, віковим особливостям вихованців, науково-методичним пріоритетам педагога, програми повинні враховувати державні стандарти початкової загальної та базової і повної середньої освіти, базовий компонент дошкільної освіти, поєднувати індивідуальну і колективну форми роботи. Навчальні програми з позашкільної освіти нового покоління повинні містити різні рівні складності і дозволяти педагогу знайти оптимальний варіант роботи з групою дітей або з окремою дитиною.

При формуванні спектра навчальних програм з позашкільної освіти, що реалізуються закладами позашкільної освіти вкрай важливо використовувати інструменти маркетингу і соціології для створення багатопрофільної ефективної системи позашкільної освіти.

Для об'єктивного уявлення про якість і спектр навчальних програм з позашкільної освіти доцільно організувати систему моніторингових досліджень якості позашкільної освіти з актуальних напрямів її розвитку. Підвищення охоплення дітей та підлітків навчальними програмами з позашкільної освіти вимагає впровадження нових механізмів обліку, електронних засобів моніторингу, а найголовніше, прозорих правил статистичного обліку, як на рівні закладу, так і на рівні міста, області, держави.

Потрібне нормативне вирівнювання умов для якісного навчання за програмами з позашкільної освіти загального та допрофесійного

спрямування відповідно до напрямів позашкільної освіти, адже вони мають великий практичний освітній потенціал і передбачають наступність навчання на початковому, основному та вищому рівнях. Система вимагає створення і дотримання належних умов, які забезпечують рівні можливості вільного вибору кожною дитиною напрямку і виду діяльності, профілю навчальної програми з позашкільної освіти, часу її освоєння і педагога.

Наступним кроком на шляху реалізації Концепції стане реалізація варіативних моделей позашкільної освіти, що забезпечуватимуть базовий пакет позашкільних освітніх послуг в кожній територіальній громаді, модернізація змісту позашкільної освіти відповідно до потреб населення і завданнями розвитку територіальної громади, а саме: розробку і реалізацію районних, міських, селищних моделей надання позашкільних освітніх послуг, в тому числі для дітей з обмеженими можливостями здоров'я та інклюзивної позашкільної освіти; розробку і впровадження варіативних моделей організацій позашкільної освіти; розробку і впровадження варіативних моделей позашкільної освіти для обдарованих дітей і соціально незахищених верств населення; розробку адаптивних моделей позашкільної освіти для дітей-інвалідів та дітей з обмеженими можливостями здоров'я, в тому числі за індивідуальною формою навчання; збільшення обсягу позашкільних освітніх послуг за рахунок коштів місцевого бюджету, і стимулювання розробки та реалізації інноваційних та ексклюзивних навчальних програм з позашкільної освіти, що реалізуються за рахунок коштів споживачів освітніх послуг; створення освітніх кластерів для реалізації інноваційного потенціалу позашкільної освіти; створення умов для залучення представників соціально зорієнтованого бізнесу, меценатів і спонсорів для розширення меж діяльності позашкільних навчальних закладів; розробку і впровадження сучасних моделей освіти, відпочинку і оздоровлення дітей позашкільними навчальними закладами в канікулярний час за рахунок організації навчально-тренувальних зборів, творчих практик, навчально-оздоровчих профільних змін тощо.

Ще одним кроком буде розробка та реалізація навчальних програм з позашкільної освіти, привабливих для дітей середнього і старшого віку, які забезпечують їх зайнятість у вільний від навчання час у другій половині дня.

Не можна буде обійтися й від впровадження інформаційних, телекомунікаційних технологій, технологій творчого розвитку, самоосвіти; використання дистанційних, заочних, очно-заочних форм навчання.

В результаті реалізації Концепції модернізації змісту позашкільної освіти очікується:

- формування сучасної інфраструктури програмного забезпечення позашкільної освіти, яка спрямована на забезпечення

особистих потреб дітей, реалізацію компетентнісного, особистісно-орієнтованого і діяльнісного підходів, що передбачає забезпечення освітнього процесу сучасними засобами навчання, а також комфортні і безпечні умови навчання дітей та підлітків;

- впровадження постійного моніторингу стану програмного забезпечення позашкільної освіти;

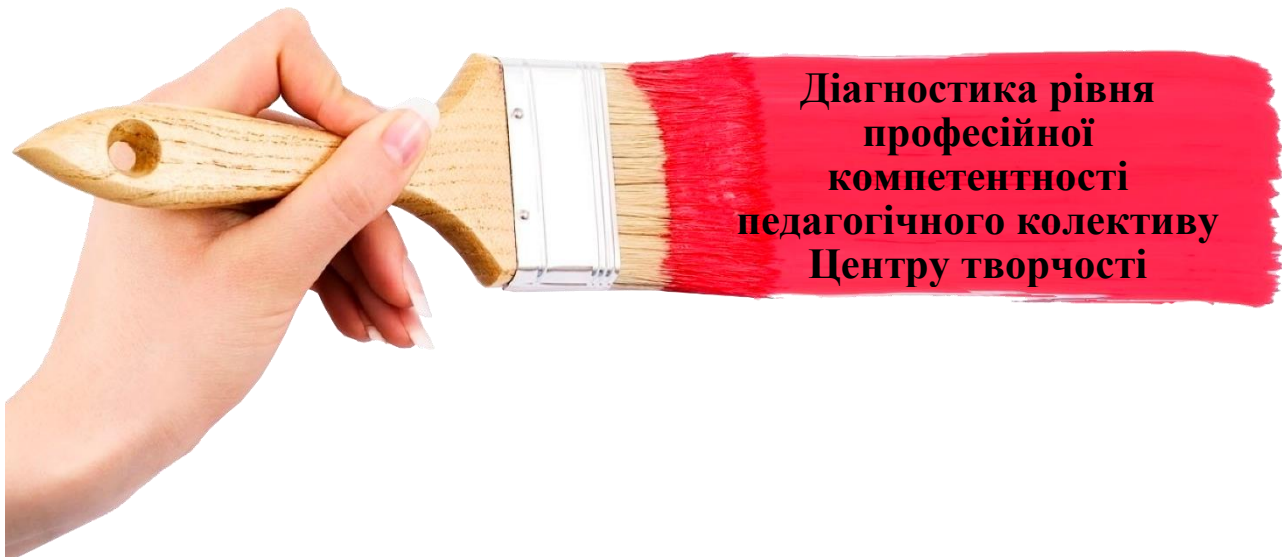
- розширення практики експертної оцінки програмного забезпечення позашкільної освіти через реалізацію проектів і цільових програм;

- виявлення соціального замовлення держави, суспільства, дітей та їх батьків щодо змісту і якості позашкільних освітніх послуг, які реалізуються закладами позашкільної освіти;

- залучення всіх суб'єктів позашкільної освіти і широких кіл громадськості до творчої діяльності у закладах позашкільної освіти;

- розвиток кадрового потенціалу та підвищення соціального статусу педагогічних і керівних працівників сфери позашкільної освіти, що сприятиме подальшій модернізації змісту позашкільної освіти.

Фактично кожен заклад позашкільної освіти є інноваційним майданчиком для відпрацювання освітніх моделей і технологій майбутнього.

Діагностика рівня професійної компетентності педагогічного колективу Центру творчості

В практику роботи закладів позашкільної освіти повинна широко ввійти діагностика професійної діяльності педагогічних працівників, яка забезпечить науковий підхід до організації роботи з педагогічними кадрами, їх професійний розвиток і саморозвиток. Проведення діагностування та, особливо, самодіагностування педагогічної діяльності слід спрямувати на оволодіння кожним педагогічним працівником навичок самоаналізу, самооцінки, що дозволить перевести роботу закладу позашкільної освіти в режим активного саморегулювання та самокоригування.

Педагогічна діагностика – система технологій, процедур, засобів, методик і методів отримання інформації про стан та розвиток педагогічних систем.

Основне призначення діагностування рівня професійної компетентності педагогічних працівників – надання необхідної допомоги педагогічним працівникам у професійному розвитку та врахування результатів організації в освітньому процесі.

Діагностика рівня професійної компетентності педагогічного колективу повинна відбуватися в три етапи: тестування; методичні завдання з розгорнутою відповіддю; професійне завдання.

За результатами діагностики педагогічний працівник може бути віднесений до одного з трьох рівнів діагностованих компетенцій:

1. Рівень I. Вміє вирішувати завдання, пов'язані зі знанням дисципліни та методикою її викладання, в рамках навчальної програми (програм) з позашкільної освіти, вміє навести приклади з власного педагогічного досвіду.

2. Рівень II. Вміє вирішувати завдання, пов'язані зі знанням дисципліни та методикою її викладання, в рамках навчальної програми (програм) з ПО у змінній ситуації, вміє навести відповідні приклади з власної практики.

3. Рівень III. Вміє вирішувати завдання, пов'язані зі знанням дисципліни та методикою її викладання, в рамках навчальної програми (програм) з позашкільної освіти в ситуації невизначеності, вміє навести відповідні приклади з реальної практики.

Критерії оцінювання рівня сформованості компетенцій педагога:

- методичні знання;
- наукові знання;
- теоретичні знання (педагогічні, психологічні, професійні);
- технологічні знання (знання і використання педагогічних технологій, здатність акумулювати і використовувати позитивний досвід діяльності колег). Прогнозування результатів, корекція, рефлексія власної діяльності тощо);
- моральна культура педагога, етика, естетична, загальна, духовна, методична, фахова, дослідно-творча компетентність, культура праці та професійна етика, загальнопрофесійні уміння і навички (гностичні, конструктивні, комунікативні, організаційні тощо).

ХАРАКТЕРИСТИКА ОСНОВНИХ МЕТОДІВ

1. Педагогічне спостереження.

Щоб спостереження було науковим і при цьому психолого-педагогічним, воно має відповідати таким вимогам:

- а) цілеспрямованості (що спостерігати, що фіксувати);
- б) об'єктивності (фіксувати не свої припущення, а об'єктивну типову інформацію);
- в) системності та систематичності ;
- г) у порядкованості та простоті фіксації необхідних результатів.

Аналіз методу:

Позитивне	Недоліки	Висновок
<ul style="list-style-type: none">– дає змогу одержувати інформацію про педагога за будь яких ситуацій;– не вимагає складної підготовки, доступний;– дає змогу вивчати педагога без експериментального дослідження, аналізувати його діяльність, поведінку в звичайних умовах	<ul style="list-style-type: none">– метод пасивний;– метод досить трудомісткий щодо фіксації інформації можна упустити суттєве;– спостереженню піддаються, як правило, тільки зовнішні прояви;– значні затрати часу (багаторазове повторення)	Не є самостійним методом в педагогічній діагностиці, реалізується разом з іншими методами як анкетування, бесіди тощо

2. Анкетування.

За допомогою анкетування можна о держати емпіричний матеріал про педагогічних працівників. Будь-яка анкета складається за певними правилами системи запитань, кожне з яких логічно зв'язано з метою дослідження (діагностування).

Анкети поділяють за:

Змістом	Функціями	Формою
<ul style="list-style-type: none">– факти;– характеристика колег, подій та інше;– суджень, намірів;– самооцінювання тощо	<ul style="list-style-type: none">– запитання – фільтри із функцією, що відсіває (тобто відповідають не всі);– контрольні чи перевірочні запитання, основна функція яких – перевірити достовірність інформації тощо	<ul style="list-style-type: none">– відкритті (прямі запитання – вільна відповідь);– закриті, в яких до запитань дані відповіді у формі «так», «ні», «не знаю» тощо (педагог вибирає одну з них)

Запитання анкет мають задовольняти ряду вимог, а саме:

- а) запитання закритих анкет мають передбачати відповідь тільки в одному плані чи один вибір із кількох;
- б) небажане пропонування запитань, що вимагають моральної чи соціальної оцінки особистих якостей;
- в) запитання мають бути лаконічними, чіткими, точними та зрозумілими;
- г) на виявлення однієї характеристики має бути спрямовано кілька запитань, що передбачають відвертість відповідей;
- д) в анкеті бажано мати запитання як у прямій, так і непрямій формі, особисті, так і безособові;
- ж) на початку анкети бажано пропонувати нескладні запитання, потім складні (судження, оцінки), на завершення – знову нескладні.

Аналіз методу:

Позитивне	Недоліки	Висновок
<ul style="list-style-type: none">– масовість вивчення;– значна швидкість одержання інформації;– нескладне опрацювання результатів;– можливе використання математичних методів аналізу даних;– можливість фіксування будь-яких питань;– зручні способи фіксування результатів	<ul style="list-style-type: none">– не дає змогу одержати достовірну інформацію у повному обсязі;– важко розрахувати на повністю відверті відповіді стосовно суттєвих питань(об'єктивність);– здобуту інформацію не можна вважати остаточною	В діагностуванні може бути як допоміжний метод одержання інформації

3. Бесіда – метод одержання інформації досить широкого діапазону в процесі безпосереднього спілкування з вчителем. Може проводитись як у вільній, так і регламентованій формі.

Чітка постановка мети бесіди та завчасна підготовка запитань допомагає її найбільш цілеспрямувати і здобути необхідну інформацію.

Аналіз методу:

Позитивне	Недоліки	Висновок
<ul style="list-style-type: none"> – прямий контакт з педагогічним працівником; – можливість враховувати його реакцію, змінювати запитання тощо, тобто широта маневру; – має більш індивідуальний характер. 	<ul style="list-style-type: none"> – складність фіксації; – невисока можливість одержання об'єктивної інформації; – розрахунок на відвертість, що не завжди справджується. 	<p>Кращий результат – в поєднанні бесіди з елементами дискусії. В більшості випадків доцільне поєднання педагогічного спостереження з бесідою.</p>

4. Тестування (як метод) – це фактично усне чи письмове опитування за спеціально підготовленими контрольними запитаннями чи завданнями з метою одержання високого рівня достовірної інформації з важливих аспектів професійної компетентності педагогічних працівників.

В сучасному педагогічному діагностуванні нерідко використовуються комплексні самостійні та контрольні роботи, розв'язування педагогічних ситуацій та їх обґрунтування, моделювання чи проектування педагогічних процесів.

У процесі діагностування професійної компетентності (за К.М. Старченко) доцільним є використання трьох груп методів.

1. Інформаційно-констатуючі: педагогічне спостереження, бесіди та інтерв'ю, анкетування, рангування;

2. Оцінюючі (рейтингові): експертна оцінка, незалежні характеристики, самооцінка;

3. Продуктивні: педагогічний аналіз результатів професійної діяльності, тестування.

ДІАГНОСТИЧНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ ДОСЛІДЖЕННЯ

ОЦІНКА КОМУНІКАТИВНИХ ТА ОРГАНІЗАТОРСЬКИХ ЗДІБНОСТЕЙ ПЕДАГОГА

Основоположним методом такого дослідження є тестування. Результати дослідження призначені для адміністрації ЗПО. Методика проводиться в стандартних умовах (можливі групова та/або індивідуальна форми тестування). Інтерпретація результатів проводиться відповідно до ключа оцінки та обробки даних дослідження.

Мета цієї діагностики є вивчення комунікативних і організаторських здібностей педагогічних працівників. Комунікативні та організаторські здібності є стрижневими в професіях, які за своїм змістом пов'язані з активною взаємодією між людьми. Вони є важливими чинниками для досягнення успіху в багатьох професіях типу «людина – людина». Комунікативні та організаторські здібності є провідними в побудові міжособистісних відносин, в згуртуванні членів колективу, в організації навчальних, спортивних, ігрових та інших груп, в залученні до себе людей, в умінні організувати і спрямувати їх діяльність.

Авторство цієї методики належить В. Синявському та Б. А. Федоришину.

Опис методики: враховуючи, що здібності тісно пов'язані з потребами особистості, її інтересами і вибіркоким емоційно-вольовим ставленням до діяльності, була розроблена психодіагностична методика опосередкованого виявлення комунікативних й організаторських здібностей – через виявлення та оцінку відповідних схильностей. Діагностуються потенційні можливості особистості в розвитку її комунікативних та організаторських здібностей.

Ця методика базується на принципі відображення й оцінки особистістю деяких особливостей своєї поведінки в різних ситуаціях. Обрано ситуації, знайомі піддослідному за його особистого досвіду. Тому оцінка ситуації й поведінки в її умовах ґрунтується на відтворенні педагогом своєї реальної поведінки й реальних, пережитих ним особисто, відносин. Цей проєктивний опитувальник дозволяє виявити стійкі показники комунікативних та організаторських здібностей.

При побудові опитувальника були враховані різні форми відносини опитуваних до запитань. Справа в тому, що одні випробовувані можуть бути більш схильні до ствердною відповідей, інші – до негативних. Тому питання в бланку побудовані так, щоб ствердну відповідь на одне питання мав таке ж смислове значення, що і негативну відповідь на інше питання.

До програми вивчення комунікативних здібностей введені питання такого змісту; а) чи проявляє особистість прагнення до спілкування, чи багато у неї друзів; б) чи любить перебувати в колі друзів або вважає за краще самотність; в) чи швидко звикає до нових людей, до нового колективу; г) наскільки швидко реагує на прохання друзів, знайомих; д) чи любить громадську роботу, чи виступає на зборах; е) чи легко встановлює контакти з незнайомими людьми; є) чи легко йому даються виступи в аудиторії слухачів. Відповідно до цього було розроблено 20 спеціальних питань.

Програма вивчення організаторських здібностей включає питання іншого змісту: а) швидкість орієнтації в складних ситуаціях; б) винахідливість, ініціативність, наполегливість, вимогливість; в) здібність до організаторської діяльності; г) самостійність, самокритичність; д) витримка; е) ставлення до громадської роботи. На цій основі були розроблені 20 питань, кожне з яких характеризує організаторські здібності педагогічного працівника.

Керівництво. Анкетна частина методики пропонує піддослідному питання, відповіді на які можуть бути тільки позитивними або негативними, тобто «так» або «ні». Його відповіді будуються на основі самоаналізу досвіду своєї поведінки в тій чи іншій ситуації. Опитувальник включає 40 питань, 20 з яких направлено на вивчення комунікативних здібностей, а 20 характеризують організаторські.

Інструкція. Вам потрібно відповісти на всі питання бланку. Вільно висловлюйте свою думку з кожного питання й відповідайте на них так: якщо Ваша відповідь на питання позитивна, то у відповідній клітині «Листа відповідей» поставте знак «+», якщо ж негативна то «-». Ніяких додаткових написів і знаків робити не слід. Слідкуйте за тим, щоб номер питання і номер клітини, куди Ви запишіть свою відповідь, збігалися. Заповнюючи «Лист відповідей», майте на увазі, що питання короткі та не можуть містити всіх необхідних подробиць. Уявіть собі типові ситуації й не замислюйтесь над деталями. Не слід витратити багато часу на обдумування, відповідайте швидко. Можливо, що на деякі питання вам буде важко відповісти. Тоді спробуйте дати ту відповідь, яку ви вважаєте кращою. Коли Ви відповідаєте на будь-яке з цих питань, звертайте увагу на перші його слова. Ваша відповідь повинна бути точно узгоджена з цими словами. Відповідаючи на питання, не прагніть зробити свідомо сприятливе враження своїми відповідями.

Обробка результатів. Відповіді на питання піддослідний заносить в спеціальний «Лист відповідей», в якому фіксуються також його анкетні дані в результаті його роботи.

Ключ. Для кількісної обробки даних використовуються «Дешифратори», в яких поставлені ідеальні відповіді, та вони в максимальному ступені відображають, комунікативні та організаторські здібності.

Комунікативні здібності

1.	+	11.	-	21.	+	31.	-
3.		13.		23.		32.	
5.	-	15.	+	25.	-	33.	-
7.		17.		27.		34.	
9.	+	19.	-	29.	+	35.	-
11.		21.		31.		36.	
13.	-	23.	+	33.	-	37.	+
15.		25.		35.		38.	
17.	+	27.	-	37.	+	39.	-
19.		29.		39.		40.	

Організаційні здібності

1.		2.		12.		22.	
2.	+	4.	-	14.	+	24.	-
3.		6.		16.		26.	
4.	-	8.	+	18.	-	28.	+
5.		10.		20.		30.	
6.	+	12.	-	22.	+	32.	-
7.		14.		24.		34.	
8.	-	16.	+	26.	-	36.	+
9.		18.		28.		38.	
10.	+	20.	-	30.	+	40.	-

За допомогою дешифратора підраховується кількість відповідей, які співпали з дешифратором по кожному розділу методики. Оціночний коефіцієнт (К) комунікативних або організаторських здібностей виражається співвідношенням кількості відповідей, що співпали по кожному розділу до максимального можливого числа збігів (20).

$K=m/20$ или $K=0,05m$, где К – значення оціночного коефіцієнту;
 m – відповідей, які співпали з дешифратором

Оцінка результатів. Показники, що отримані за цією методикою, можуть варіювати від 0 до 1. Показники, близькі до 1, свідчать про високий рівень прояву комунікативних чи організаторських здібностей, близькі ж до 0 – про низький рівень.

Оціночний коефіцієнт (К) – це первинна кількісна характеристика матеріалів випробування. Для якісної стандартизації результатів випробування використовуються шкали оцінок, в яких тому чи іншому діапазону кількісних показників К відповідає визначена оцінка Q.

ШКАЛА ОЦІНОК КОМУНІКАТИВНИХ СХИЛЬНОСТЕЙ

К	Q	Рівень комунікативних схильностей
0,00 – 0,45	1	Низький
0,46 – 0,55	2	Нижче середнього
0,56 – 0,65	3	Середній
0,66 – 0,75	4	Високий
0,76 – 1,00	5	Дуже високий

ШКАЛА ОЦІНОК ОРГАНІЗАТОРСЬКИХ СХИЛЬНОСТЕЙ

К	Q	Рівень організаторських схильностей
0,00 – 0,45	1	Низький
0,46 – 0,55	2	Нижче середнього
0,56 – 0,65	3	Середній
0,66 – 0,75	4	Високий
0,76 – 1,00	5	Дуже високий

Інтерпретація. Отримані результати коротко можна охарактеризувати наступним чином:

Піддослідні, що отримали оцінку «1» (Q = 1) характеризуються вкрай низьким рівнем прояву схильностей до комунікативної та організаторської діяльності.

У піддослідних, які отримали оцінку «2» (Q = 2), розвиток комунікативних та організаторських схильностей знаходиться на рівні нижче середнього. Вони не прагнуть до спілкування, почувають себе скуто в новій компанії, колективі, воліють проводити час наодинці з собою, обмежують свої знайомства,

відчувають труднощі у встановленні контактів з людьми і у виступі перед аудиторією, погано орієнтуються в незнайомій ситуації, не відстоюють свою думку, важко переживають образи. Прояв ініціативи в суспільній діяльності вкрай занижений, у багатьох справах воліють уникати прийняття самостійних рішень.

Для досліджуваних, які отримали оцінку «3» ($Q = 3$), характерний середній рівень прояву комунікативних та організаторських здібностей. Маючи в цілому середні показники, вони прагнуть до контактів з людьми, не обмежують коло своїх знайомств, відстоюють свою думку, планують свою роботу. Однак «потенціал» цих здібностей не відрізняється високою стійкістю. Ця група людей потребує подальшої роботи з формування та розвитку їх комунікативних та організаторських здібностей.

Піддослідні, що отримали оцінку «4» ($Q = 4$) віднесені до групи з високим рівнем прояву комунікативних й організаторських здібностей. Вони не розгубляться в новій обстановці, швидко знаходять друзів, постійно прагнуть розширити коло своїх знайомих, займаються громадською діяльністю, допомагають близьким, друзям, виявляють ініціативу в спілкуванні, із задоволенням беруть участь в організації громадських заходів, здатні прийняти самостійне рішення у важкій ситуації. Все це вони роблять не з примусу, а згідно з внутрішніми прагненням.

І, нарешті, та група випробовуваних, яка отримала оцінку «5» ($Q = 5$), володіє дуже високим рівнем прояву комунікативних та організаторських здібностей. Вони відчувають потребу в комунікативній і організаторській діяльності й активно прагнуть до неї. Для них характерні швидка орієнтація у важких ситуаціях, невимушеність поведінки в новому колективі. Піддослідні цієї групи ініціативні, воліють у важливій справі або складній ситуації, приймати самостійні рішення, відстоюють свою думку і домагаються, щоб їх рішення було прийнято колегами. Вони можуть внести пожвавлення в незнайому компанію, люблять організувати різні ігри, заходи, наполегливі в діяльності, яка їх приваблює. Вони самі шукають такі справи, які б задовольняли їх потребу в комунікативній і організаторській діяльності.

При інтерпретації отриманих даних слід пам'ятати, що ця методика констатує лише наявний рівень розвитку комунікативних і організаторських здібностей у даний період розвитку особистості, При наявності позитивної мотивації, цілеспрямованості та належних умов діяльності дані здібності можуть розвиватися.

ЛИСТ ОПИТУВАННЯ ОЦІНКИ КОМУНІКАТИВНИХ ТА ОРГАНІЗАТОРСЬКИХ ЗДІБНОСТЕЙ ПЕДАГОГА

Вам потрібно відповісти на всі питання цього бланку. Вільно висловіть свою думку з кожного питання і відповідайте на них так: якщо Ваша відповідь на питання позитивна, то поставте проти нього знак «+», якщо ж не згодні – знак «-». Майте на увазі, що питання короткі і не можуть містити всіх необхідних

подробиць. Уявіть собі типові ситуації і не замислюйтесь над деталями. Не слід витрачати багато часу на обдумування, відповідайте швидко. Можливо, що на деякі питання Вам буде важко відповісти. Тоді спробуйте дати ту відповідь, який Ви вважаєте кращим.

1. Чи багато у вас друзів (колег), з якими ви постійно спілкуєтесь?
2. Чи часто вам вдається схилити більшість своїх товаришів (колег, учнів) до прийняття ними вашої думки?
3. Чи довго турбує вас почуття образи, заподіяне кимось із ваших друзів (колег, учнів)?
4. Чи завжди вам важко орієнтуватися у критичній ситуації, що склалася?
5. Чи прагнете ви до встановлення нових знайомств із різними людьми?
6. Чи подобається вам займатися громадською роботою?
7. Чи правильно, що вам приємніше читати книжки чи займатися будь-якими іншими справами, ніж проводити час із людьми?
8. Якщо виникли певні перешкоди у здійсненні ваших намірів, то чи легко ви відмовляєтеся від намірів?
9. Чи легко ви встановлюєте контакт із людьми, які значно старші від вас за віком?
10. Чи любите ви вигадувати чи організовувати зі своїми друзями (колегами, учнями) різноманітні заходи та розваги?
11. Чи важко вам входити в нові для вас компанії (нову групу)?
12. Чи часто ви відкладаєте на інші дні ті справи, які потрібно було виконувати сьогодні?
13. Чи легко ви встановлюєте контакти з незнайомими людьми?
14. Чи прагнете домогтися, щоб ваші друзі (колеги, учні) діяли відповідно до вашої думки?
15. Чи важко освоюєтеся в новому колективі?
16. Чи правильним є твердження, що у вас не буває конфліктів із друзями (колегами, учнями) через невиконання ними своїх обов'язків та зобов'язань?
17. Чи прагнете ви при нагоді познайомитися з новою людиною?
18. Чи часто при вирішуванні важливих справ ви берете ініціативу на себе?
19. Чи дратують вас оточуючі і чи хочеться вам побути наодинці?
20. Чи правда, що звичайно ви погано орієнтуєтесь в незнайомій ситуації?
21. Чи подобається вам постійно бути серед людей?
22. Чи виникає у вас роздратування, якщо не вдається закінчити розпочату справу?
23. Чи відчуваєте ви труднощі, незручність або ніяковієте, якщо доводиться проявляти ініціативу, щоб познайомитися з новою людиною?
24. Чи правда, що ви втомлюєтесь від частого спілкування із товаришами?
25. Чи любите ви брати участь в колективних заходах?
26. Чи часто проявляєте ініціативу при вирішенні питань, що торкаються інтересів ваших товаришів (колег, учнів)?
27. Чи правда, що ви почуваетесь невпевнено серед малознайомих вам людей?

28. Чи правильним є твердження, що ви рідко прагнете довести свою правоту?
29. Чи вважаєте ви, що без особливих зусиль можете внести позитивні зміни в малознайому для вас компанію?
30. Чи брали ви участь у громадській роботі школи?
31. Чи прагнете ви обмежити коло своїх знайомих невеликою кількістю людей?
32. Чи правильно, що ви не прагнете відстоювати свою думку чи рішення, якщо воно не було зразу прийняте вашими товаришами (колегами, учнями)?
33. Чи почуваетесь ви невимушено, потрапивши в незнайому для вас компанію?
34. Чи з бажанням ви приступаєте до організації різних заходів для своїх товаришів?
35. Чи правда, що ви не почуваетесь впевнено і спокійно, коли доводиться що-небудь говорити великій групі людей?
36. Чи часто ви спізнюєтеся на ділові зустрічі чи побачення?
37. Чи правда, що у вас багато друзів?
38. Чи часто ви опиняєтеся в центрі уваги своїх товаришів (колег)?
39. Чи часто ви ніякуєте при спілкуванні з малознайомими людьми?
40. Чи правда, що ви не дуже впевнено почуваете себе в оточенні великої групи своїх товаришів (колег)?

БЛАНК ВІДПОВІДЕЙ

1.		11.		21.		31.	
2.		12.		22.		32.	
3.		13.		23.		33.	
4.		14.		24.		34.	
5.		15.		25.		35.	
6.		16.		26.		36.	
7.		17.		27.		37.	
8.		18.		28.		38.	
9.		19.		29.		39.	
10.		20.		30.		40.	

$K=0,05m$

$K_k=$ _____

$O_k=$ _____

$K_o=$ _____

$O_o=$ _____

МОНІТОРИНГ ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ

Етапи проведення моніторингу:

1-й етап: постановка мети і завдань професійного розвитку педагога.

Мета дослідження – виявлення динаміки професійного розвитку, виявлення труднощів у професійній діяльності.

Завдання дослідження:

- 1) виявлення і фіксація проблем в процесі професійного розвитку педагогічних працівників;
- 2) виявлення як позитивних, так і негативних тенденцій в професійному розвитку педагогів.

2-й етап: діагностичний, включає в себе діагностику наступних аспектів професійного розвитку педагогічних працівників:

- професійна компетентність;
- педагогічна майстерність;
- мотиви професійного розвитку;
- освітні потреби;
- кваліфікаційний розряд;
- творчі досягнення педагога.

Діагностика рівня професіоналізму і його складових (методика О. Г. Красношликовой)

«Рівень професіоналізму педагогів»

Діагностика може проводитися як в комплексі – за всіма складовими професіоналізму, так і за окремими компонентами: іміджу, професійної компетентності, професійно-значущих якостей особистості, професійній майстерності, готовності до саморозвитку. Нами обрані: професійна компетентність і професійну майстерність. Для діагностики вищевказаних параметрів нижче пропонується анкета для проведення дослідження професіоналізму педагогічного працівника.

Дана методика є рефлексивною, тобто надає можливість для поєднання зовнішньої оцінки з внутрішньої самооцінкою, в такому випадку дає можливість отримання більш об'єктивних результатів. За результатами діагностики виявляються труднощі в педагогічній діяльності за окремими компонентами професіоналізму. Для більш детального визначення особливостей компонентів професіоналізму пропонуються окремі методики (анкети).

Анкети призначені для діагностики рівня професіоналізму педагогічних працівників закладів освіти і розрахована на їх заповнення двома експертами і педагогічним працівником (зовнішня оцінка та самооцінка).

Кожна з представлених відповідей має певний бал:

- 0 – неприпустимий,
- 2 – 4,0 – низький,
- 4,1 – 6,0 – нижче середнього,

- 6,1 – 8,0 – середній,
- 8,1 – 9,0 – вище середнього,
- 9,1 – 10 – високий.

В результаті обрахунку даних анкети виводиться середній бал по кожному питанню і по блокам: професійна компетентність, педагогічна майстерність. Для того, щоб отримати науково обгрунтовані і точні висновки та рекомендації, необхідно здійснити аналіз та інтерпретацію результатів дослідження.

Учителям пропонується наступна анкета (інтерпретацію до проведення діагностики не даємо).

АНКЕТА

Шановний колего!

Запрошуємо Вас взяти участь в дослідженні: «Професіона компетентність педагога». Оцініть, будь ласка, наскільки властиво Вам кожне з представлених тверджень від 0 до 10, де 0 – не відповідає Вам, 10 – відповідає найбільше.

1. Я чітко уявляю цілі, завдання, стратегію сучасної освіти і зростаюча відповідальність не лякає мене

10	9	8	7	6	5	4	3	2	1

2. Я легко «читаю» настрої своїх вихованців (учнів), слухачів, і завжди розумію причини його зміни

10	9	8	7	6	5	4	3	2	1

3. Я вмію працювати з будь-якими інформаційними потоками (ТВ, радіо, преса, Інтернет тощо) і не відчуваю труднощів з використанням цієї інформації в своїй роботі

10	9	8	7	6	5	4	3	2	1

4. Я можу без слів (за допомогою міміки і жестів) привернути увагу, показати доброзичливе ставлення

10	9	8	7	6	5	4	3	2	1

5. Я ніколи не відчуваю труднощів з підбором, структуруванням матеріалу зі свого профілю позашкільної освіти, завжди знаю як його краще подати

10	9	8	7	6	5	4	3	2	1

6. Моя мова жестів оптимальний і завжди поєднується з промовою

10	9	8	7	6	5	4	3	2	1

7. Я ніколи не відчуваю труднощів з організацією освітньої діяльності на занятті

10	9	8	7	6	5	4	3	2	1

8. Я завжди продумую свою поведінку на занятті (місце знаходження в просторі кабінету (студії, зали), мімічні маски, жести), виходячи з його режисури

10	9	8	7	6	5	4	3	2	1

9. Я завжди на своїх заняттях використовую різні методики викладання

10	9	8	7	6	5	4	3	2	1

10. Я завжди можу за допомогою жестів і міміки передати думку без слів

10	9	8	7	6	5	4	3	2	1

11. Я завжди досягаю стабільно високих результатів у своїй педагогічній діяльності

10	9	8	7	6	5	4	3	2	1

12. Я завжди можу перебудувати важку педагогічну ситуацію, надавши їй позитивний тон, позитивну і конструктивну спрямованість

10	9	8	7	6	5	4	3	2	1

13. Я завжди планую і прогноую свою педагогічну діяльність, орієнтуюся на досягнуті результати і індивідуальність кожного вихованця (учня), слухача.

10	9	8	7	6	5	4	3	2	1

14. Я ніколи не відчуваю проблем в професійному спілкуванні з дітьми та колегами

10	9	8	7	6	5	4	3	2	1

15. Мені завжди вдається знайти найбільш оптимальні форми, методи, прийоми організації своєї педагогічної діяльності, що забезпечують досягнення мети

10	9	8	7	6	5	4	3	2	1

16. Я володію правильним мовним диханням й артикуляцією, володію голосом, можу надавати йому різні інтонації

10	9	8	7	6	5	4	3	2	1

17. Я володію методами і прийомами активізації освітнього процесу, і мені завжди вдається підтримувати високий рівень активності вихованців (учнів), слухачів на занятті

10	9	8	7	6	5	4	3	2	1

18. В ході занять при організації взаємодії я завжди попереджаю емоційні стани страху, неспокою, тривоги у вихованців

10	9	8	7	6	5	4	3	2	1

19. Я не відчуваю труднощів при визначенні конкретних цілей і завдань освітнього процесу і завжди знаю, як їх досягти, планую етапи і засоби педагогічної діяльності

10	9	8	7	6	5	4	3	2	1

20. Мій мовний апарат не відчуває втоми від сильної голосового навантаження, тому, що я постійно виконую спеціальні вправи для голосу

10	9	8	7	6	5	4	3	2	1

21. Я завжди корегую та регулюю діяльність дітей на основі діагностики їх індивідуальних особливостей і аналізу динаміки змін у розвитку

10	9	8	7	6	5	4	3	2	1

22. Мені завжди вдається підтримувати гарний настрій, тому що вважаю, що учні і колеги не повинні знати про мої проблеми

10	9	8	7	6	5	4	3	2	1

23. Я завжди вивчаю психічні особливості дітей, з якими працюю (особливості сприйняття, уваги, засвоєння матеріалу тощо) та використовую ці знання в організації освітнього процесу

10	9	8	7	6	5	4	3	2	1

24. Після напруженої праці я вмію швидко відновлювати свої сили

10	9	8	7	6	5	4	3	2	1

25. Мені завжди вдається створити комфортну психологічну обстановку на кожному занятті

10	9	8	7	6	5	4	3	2	1

26. Я завжди володію собою, своїми емоціями незалежно від ситуації

10	9	8	7	6	5	4	3	2	1

27. Мені легко вдається підтримувати в ході занять піднесений позитивний емоційний стан у себе і у вихованців (учнів), слухачів

10	9	8	7	6	5	4	3	2	1

28. Мене неможливо вивести з душевної рівноваги

10	9	8	7	6	5	4	3	2	1

29. Я знаю вікову психологію і завжди враховую психофізіологічні особливості віку дітей при організації роботи з ними

10	9	8	7	6	5	4	3	2	1

30. Мені завжди вдається контролювати себе, бути делікатним і терплячим

10	9	8	7	6	5	4	3	2	1

Ваш педагогічний стаж _____

Творче об'єднання, яким Ви керуєте _____

Повідомте, будь ласка, свої П.І.Б. . _____

ДЯКУЄМО ВАМ ЗА ВІДПОВІДІ!

Для більш об'єктивної оцінки рівня професіоналізму педагога подібна анкета може бути запропонована експертам. Експерт (експерти) оцінює (оцінюють), в якій мірі розвинені у піддослідного педагога ті чи інші якості, знання, вміння і навички. В результаті обрахунку визначається середній бал по кожному з блоків. Потім зводиться середній бал самооцінки рівня професіоналізму педагогом і експертної оцінки, і визначається середня загальна оцінка.

ДІАГНОСТИЧНА КАРТА

педагогічної оцінки та самооцінки готовності педагога до саморозвитку

Мета: оцінити та визначити рівень сформованості у вчителя умінь та навичок саморозвитку

Прізвище, ім'я, по батькові _____

Педагогічний стаж _____

I. Мотиваційний фактор (9 – 81 бал)		
1.	Усвідомлення особистої та суспільної значущості безперервної освіти в педагогічній діяльності	1 2 3 4 5 6 7 8 9
2.	Наявність стійких пізнавальних інтересів у педагогіці та психології	1 2 3 4 5 6 7 8 9
3.	Почуття обов'язку та відповідальності	1 2 3 4 5 6 7 8 9
4.	Допитливість	1 2 3 4 5 6 7 8 9
5.	Прагнення отримати високу оцінку свого саморозвитку	1 2 3 4 5 6 7 8 9
6.	Потреба у психолого-педагогічній самоосвіті (ППС)	1 2 3 4 5 6 7 8 9
7.	Потреба у самопізнанні	1 2 3 4 5 6 7 8 9
8.	Рангове місце ППС серед 9 найбільш значущих для вчителя видів діяльності	1 2 3 4 5 6 7 8 9
9.	Впевненість у своїх силах	1 2 3 4 5 6 7 8 9
II. Когнітивний компонент (6 – 54 бали)		
1.	Рівень загальноосвітніх знань	1 2 3 4 5 6 7 8 9
2.	Рівень загальноосвітніх умінь	1 2 3 4 5 6 7 8 9
3.	Рівень педагогічних знань та умінь	1 2 3 4 5 6 7 8 9
4.	Рівень психологічних знань та умінь	1 2 3 4 5 6 7 8 9
5.	Рівень методичних знань та умінь	1 2 3 4 5 6 7 8 9
6.	Рівень спеціальних знань	1 2 3 4 5 6 7 8 9
III. Морально-вольовий компонент (9 – 81 бал)		
1.	Позитивне ставлення до освітнього процесу	1 2 3 4 5 6 7 8 9
2.	Критичність	1 2 3 4 5 6 7 8 9
3.	Цілеспрямованість	1 2 3 4 5 6 7 8 9
4.	Прагнення	1 2 3 4 5 6 7 8 9
5.	Працездатність	1 2 3 4 5 6 7 8 9
6.	Уміння доводити справи до кінця	1 2 3 4 5 6 7 8 9
7.	Самостійність	1 2 3 4 5 6 7 8 9
8.	Сміливість	1 2 3 4 5 6 7 8 9
9.	Самокритичність	1 2 3 4 5 6 7 8 9
IV. Гностичний компонент (16 – 144 бали)		
1.	Уміння ставити і вирішувати пізнавальні завдання	1 2 3 4 5 6 7 8 9
2.	Гнучкість та оперативність мислення	1 2 3 4 5 6 7 8 9
3.	Спостережливість	1 2 3 4 5 6 7 8 9
4.	Схильність до аналізу педагогічної діяльності	1 2 3 4 5 6 7 8 9
5.	Креативність та її прояв у педагогічній діяльності	1 2 3 4 5 6 7 8 9

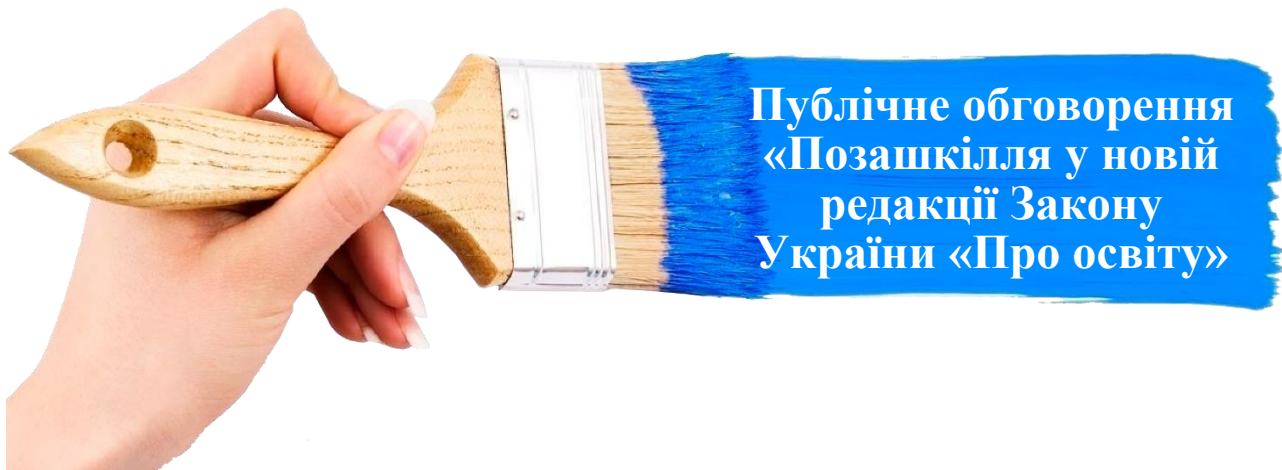
6.	Схильність до синтезу та узагальнення	1 2 3 4 5 6 7 8 9
7.	Пам'ять та її оперативність	1 2 3 4 5 6 7 8 9
8.	Уміння слухати	1 2 3 4 5 6 7 8 9
9.	Уміння володіти різними видами читання	1 2 3 4 5 6 7 8 9
10.	Уміння виокремлювати та засвоювати конкретний зміст	1 2 3 4 5 6 7 8 9
11.	Уміння доводити та відстоювати власні твердження	1 2 3 4 5 6 7 8 9
12.	Уміння систематизувати, класифікувати	1 2 3 4 5 6 7 8 9
13.	Уміння бачити протиріччя та проблеми	1 2 3 4 5 6 7 8 9
14.	Уміння переносити знання й уміння у нові ситуації	1 2 3 4 5 6 7 8 9
15.	Уміння відмовитися від усталених шаблонів	1 2 3 4 5 6 7 8 9
16.	Незалежність суджень	1 2 3 4 5 6 7 8 9
V. Організаційний компонент (7 – 63 бали)		
1.	Уміння планувати час	1 2 3 4 5 6 7 8 9
2.	Уміння планувати свою роботу	1 2 3 4 5 6 7 8 9
3.	Уміння перебудовувати систему діяльності	1 2 3 4 5 6 7 8 9
4.	Уміння працювати в сервісному центрі	1 2 3 4 5 6 7 8 9
5.	Уміння орієнтуватися у класифікації джерел	1 2 3 4 5 6 7 8 9
6.	Уміння володіти різними прийомами фіксації прочитаного	1 2 3 4 5 6 7 8 9
7.	Уміння користуватися оргтехнікою та банком комп'ютерної інформації	1 2 3 4 5 6 7 8 9
VI. Здатність до самоуправління у педагогічній діяльності (5 – 45 балів)		
1.	Самооцінка самостійної особистої діяльності	1 2 3 4 5 6 7 8 9
2.	Здатність до самоаналізу та рефлексії	1 2 3 4 5 6 7 8 9
3.	Здатність до самоорганізації та мобілізації	1 2 3 4 5 6 7 8 9
4.	Самоконтроль	1 2 3 4 5 6 7 8 9
5.	Працьовитість та старанність	1 2 3 4 5 6 7 8 9
VII. Комунікативні здібності (5 – 45 балів)		
1.	Здатність акумулювати і використовувати досвід самоосвітньої діяльності колег	1 2 3 4 5 6 7 8 9
2.	Здатність до співпраці та взаємодопомоги у професійному педагогічному саморозвитку	1 2 3 4 5 6 7 8 9
3.	Здатність організувати самоосвітню діяльність інших	1 2 3 4 5 6 7 8 9
4.	Здатність відстоювати свою точку зору та переконувати інших у процесі дискусії	1 2 3 4 5 6 7 8 9
5.	Здатність уникати конфліктів у процесі спільної діяльності	1 2 3 4 5 6 7 8 9

Примітка: після заповнення діагностичної карти оцінки та самооцінки і готовності до саморозвитку підраховується загальна і кількість балів:

0 – 240 балів – низький рівень готовності до саморозвитку;

241 – 400 балів – середній рівень готовності до саморозвитку

401 – 522 балів – високий рівень готовності до саморозвитку.

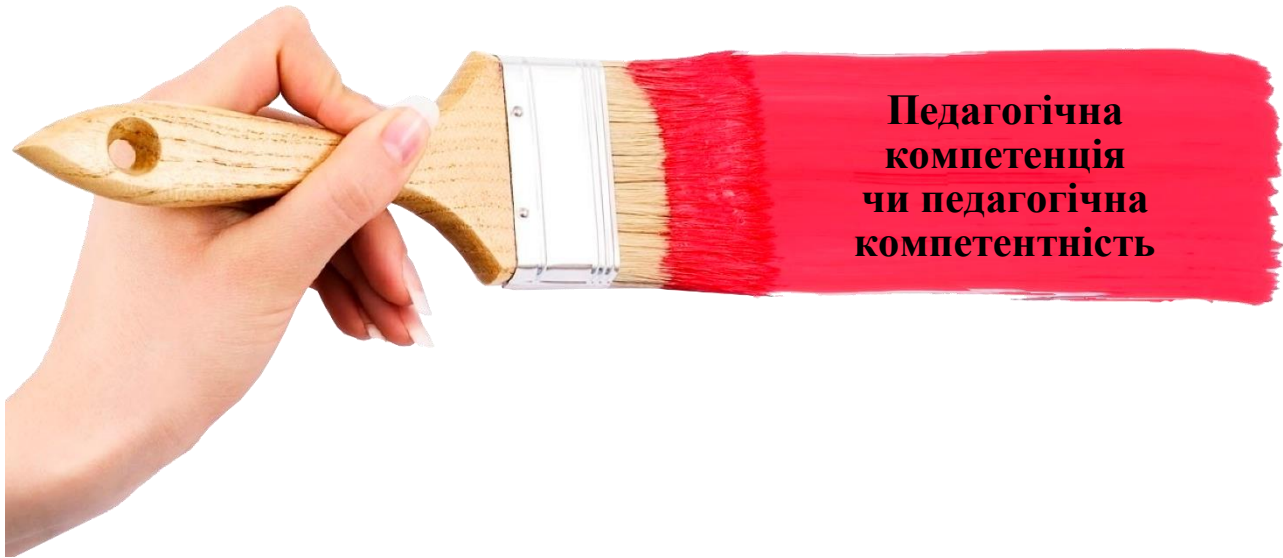

24 жовтня 2017 року в рамках ІХ Міжнародного форуму «Інноватика в сучасній освіті – 2017» відбулося публічне обговорення «Позашкілля у новій редакції Закону України «Про освіту» в якому взяли участь понад 100 педагогічних працівників з різних регіонів України (КПДЮ)

Доповідачами були представники: відділу позашкільної освіти, виховної роботи та захисту прав дитини департаменту професійної освіти Міністерства освіти і науки України; науково-методичного центру гуманітарної освіти та виховання Інституту післядипломної педагогічної освіти Київського університету імені Б. Грінченка; кафедри позашкільної освіти Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова; відділу наукового та навчально-методичного забезпечення змісту позашкільної освіти та виховної роботи ДНУ Інститут модернізації змісту освіти; відділу позашкільної освіти Департаменту освіти і науки, молоді та спорту виконавчого органу Київської міської ради (Київської міської державної адміністрації); методичного об'єднання керівників позашкільних навчальних закладів міста Києва.

В рамках роботи були розглянуті основоположні питання та проблеми модернізації позашкільної освіти у новій редакції Закону України «Про освіту» та організовано публічний діалог з питань експериментальної роботи за темою «Концептуальні основи модернізації змісту позашкільної освіти».

Педагогічна компетенція чи педагогічна компетентність

Вирішення соціальних, економічних і культурних проблем визначається готовністю особистості жити і працювати в нових соціально-економічних умовах, здатністю до здійснення безперервної освіти. Проведені зміни в системі освіти орієнтовані на особистість учня. Сучасному учню потрібно передати не тільки інформацію, скільки метод її отримання, аналізу та прогнозування.

Професійну компетентність визначають як професійну підготовленість і здатність суб'єкта до виконання завдань і обов'язків відповідно до посади.

Сфера позашкільної освіти відноситься до тих сфер діяльності або розумової праці, де компетентність визначається складним комплексом знань, умінь і навичок.

В Академічному словнику української мови міститься таке тлумачення слова «компетенція»:

Компетенція – (лат., від взаємно прагну; відповідаю, підходжу) – *Добра обізнаність із чим-небудь; **Коло повноважень якої-небудь організації, установи або особи; коло питань, в яких дана особа має певні повноваження, знання, досвід тощо.

Щодо «компетентності», то це – поінформованість, обізнаність, авторитетність.

У тлумаченні обох слів йдеться про обізнаність, тобто, якщо відкинути перше значення слова «компетенція» про коло повноважень, то вони мають однакове значення, тобто добру обізнаність?

Часто справді ці два поняття використовують як синоніми і у певних словосполученнях замінюють їх одне одним. Однак між ними є відмінність. У деяких наукових працях, терміни компетенція і компетентність вживаються як синоніми, у інших вони чітко розмежовуються. С. В. Лойко у своїй статті «Поняття «компетенція» та «компетентність»: теоретичний аналіз» аналізує різноманітні праці, зокрема й академічні видання, у яких подано значення лексем «компетенція» і «компетентність» та робить висновок, що: під компетенцією слід розуміти певну сферу, коло діяльності, наперед визначену систему питань щодо яких особистість повинна бути добре обізнана, тобто володіти певним набором знань, умінь, навичок та власного до них ставлення; а компетентність – якість особистості, її певне надбання, що ґрунтується на знаннях, досвіді,

моральних засадах і проявляється в критичний момент за рахунок уміння знаходити зв'язок між ситуацією та знаннями, у прийнятті адекватних рішень нагальної проблеми.

У статті М. А. Леонтьєв «Поняття «компетенція» і «компетентність» у теорії освіти» подана доволі хороша таблиця, які автор ділить на такі блоки: 1) дослідник, джерело; 2) зміст означення компетенція / компетентність.

Визначення компетентності

Дослідник, джерело	Зміст означення
Енциклопедія освіти [4, с. 408]	Компетентність у навчанні (лат. <i>competentia</i> – коло питань, в яких людина добре розуміється) набуває молода людина не лише під час вивчення предмета, групи предметів, а й за допомогою засобів неформальної освіти, внаслідок впливу середовища тощо.
А. В. Хуторський [9, с. 153]	Компетентність – це сукупність особистісних якостей учня (ціннісно-сміслових орієнтацій, знань, умінь, навичок, здібностей), зумовлених досвідом його діяльності у певній соціально і особистісно значущій сфері. Компетентність – це володіння учнем відповідною компетенцією, включаючи його особистісне ставлення до предмета діяльності, це вже усталена якість особистості (сукупність якостей) учня і мінімальний досвід діяльності у даній сфері.
С. Е. Шишов, В. А. Кальней [7, с. 263]	Компетентність – здатність (уміння) діяти на основі здобутих знань.
Ф. В. Шаріпов [8, с. 73]	Компетентність – сукупність рис (характеристик) особистості, що дозволяють їй якісно виконувати визначену діяльність, що направлена на вирішення проблем (задач) в якійсь галузі. Компетентність – це те, чого досяг конкретний спеціаліст, вона характеризує міру освоєння компетенції і визначається можливістю вирішувати поставлені «місцем» задачі.
Ю. Б. Рубін [3, с. 331]	Компетентність – сукупність компетенцій.

Визначення компетенцій

Дослідник, джерело	Зміст означення
Енциклопедія освіти [4, с. 409]	Компетенції – відчужена від суб'єкта, наперед задана соціальна норма (вимога) до освітньої підготовки учня, необхідна для його якісної продуктивної діяльності в певній сфері, тобто соціально закріплений результат.
А. В. Хуторський [9, с. 152]	Освітня компетенція – сукупність взаємозв'язаних смислових орієнтацій, знань, умінь, навичок і досвіду діяльності учня по відношенню до певного кола об'єктів реальної дійсності, необхідних для здійснення особисто і соціально значущої продуктивної діяльності. Компетенція – це готовність людини до мобілізації знань, умінь, зовнішніх ресурсів для ефективної діяльності в конкретній життєвій ситуації.
С. Е. Шишов, В. А. Кальней [7, с. 262]	Компетенція – це загальна здатність, що основана на знаннях, досвіді, цінностях, схильностях, які надбано завдяки навчанню.
Ф. В. Шаріпов [8, с. 73]	Компетенція – це те, на що претендує людина, це коло питань, в яких вона добре обізнана, має знання і досвід. Компетенція – це характеристика місця, а не особистості, тобто параметр соціальної ролі людини.
Тлумачний словник С. І. Ожегова [5, с. 289]	Компетенція – коло питань, в яких хто-небудь добре обізнаний; коло чийхось повноважень, прав.
Советский энциклопедический словарь [6, с. 613]	Компетенція (від лат. <i>compete</i> – добиваюся, відповідаю, підхожу), – коло повноважень, наданих законом, статутом або іншим актом конкретному органу або посадовій особі; знання і досвід у певній галузі.
Ю. Б. Рубін [3, с. 331]	Компетенція – особиста властивість спеціаліста вирішувати визначений тип професійних задач.

На думку доктора професора Ю. Б. Рубіна: «В цілому, всі думки про вживання «компетенції» і «компетентності» в педагогіці, можна умовно поділити на три групи.

1. Ці терміни – данина моді, і можна обійтися без них, оскільки є класичні прототипи – рівень підготовки випускника і учбові уміння. Але пережитки нашої практичної діяльності призвели до спрощення цих понять і вони набули

недостатньо глибокої суті. Звідси і виникла необхідність нового опису якості освіти.

2. «Компетенція» і «компетентність» вже широко використовуються в інших видах життєдіяльності людини і визначають високу якість його професійної діяльності. Ця ж суть даним поняттям надає і педагогіка для опису якості підготовки своїх клієнтів.

3. Для перспективи розвитку змісту освіти знадобилися похідні від термінів що використовуються у множині. Але при невдалому перекладі з англійської, такі похідні вже давно з'являлися. Можливо, компетенції і компетентності в подальшому опишуть складну структуру діяльності навчаючих і додадуть інноваційний характер і резерв в розвитку самого змісту освіти.

До першої таблиці можна додати ще одне визначення, яке прописано у «Методиці розроблення професійних стандартів». Компетентність – динамічна комбінація знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно соціалізуватися, провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність.

Компетентність, на нашу думку, є результатом набуття компетенцій.

Компетентність має складовий елемент готовності до виконання поставленої задачі, а також включає в своє поняття елементи особистісних характеристик людини (мобільності, ініціативності тощо.)

Також слід розрізнити поняття «компетенція» і «компетентність», оскільки компетентність, на відміну від компетенції (що містить в собі ключові поняття «знання», «уміння» та «навички» та ін.), які передбачають дію людини за стандартною ситуацією, має в собі елемент готовності до ситуації через особистісну характеристику людини, через перехід від якості знання до якості діяльності, яка може бути нестандартною. І тому за своєю суттю поняття «компетентність» є значно ширшим від поняття «компетенція».

Які ж якості необхідні людині в будь-якій професійній діяльності? Дж. Равен, автор книги «Компетентність у сучасному суспільстві», на основі проведених досліджень так відповідає на це запитання:

- здатність працювати самостійно без постійного керівництва;
- здатність брати на себе відповідальність за власною ініціативою;
- здатність виявляти ініціативу, не питаючи інших, чи слід це робити;
- готовність помічати проблеми та шукати шляхи їх вирішення;
- уміння аналізувати нові ситуації й застосовувати вже наявні знання для такого аналізу;
- здатність ладити з іншими;
- здатність засвоювати будь-які знання за власною ініціативою;
- уміння приймати рішення на основі здорових суджень.

Педагогічна компетентність – це єдність теоретичної та практичної готовності педагога до здійснення своєї професійної діяльності. Проблема педагогічної компетентності цікавила багатьох науковців.

На думку Адольфа, компетентний педагог – це такий фахівець, який володіє ґрунтовними знаннями з будь-якого предмета шкільного курсу навчання. Ш. Амонашвілі розглядає педагогічну діяльність як творчий процес.

В. Бондар вважає, що компетентний учитель організує педагогічну діяльність так, щоб вона була спрямована на отримання усвідомленого результату.

М. Коломієць розглядає компетентність як сукупність знань, умінь, навичок, які потрібні для успішного виконання його функцій навчання, виховання, розвитку особистості дитини.

А. Маркова вважає, що професійно компетентна людина та, яка:

- успішно розв'язує завдання навчання й виховання, готує для суспільства випускника з бажаними психологічними якостями;
- задоволена професією;
- досягає бажаних результатів у розвитку особистості учнів;
- має й усвідомлює перспективу свого професійного розвитку;
- відкрита для постійного професійного навчання;
- збагачує досвід професії завдяки особистому творчому внеску;
- соціально активна в суспільстві;
- віддана педагогічній професії, прагне підтримувати навіть у складних умовах її честь і гідність, професійну етику;
- готова до якісної та кількісної оцінки своєї праці, уміє сама це робити.

А. Орлов у теорії та практиці професійної діяльності вчителя виділяє основні компоненти професійно-педагогічної компетентності: етичні установки вчителя, систему психолого-педагогічних знань, систему знань у сфері свого предмета, загальну ерудицію, засоби розумових і практичних дій, професійно-особистісні якості. На думку В. Синенка, варто розрізняти професійну підготовку фахівця та його професіональну компетентність. Перше – це процес оволодіння потрібними знаннями та навичками, друге – результат цього процесу. В. Синенко трактує професійну компетентність учителя як інтегрування відповідного рівня його професійних знань, умінь, навичок, особистісних якостей, що виявляються в результаті діяльності.

За аналізом праць науковців можна визначити такі ключові компоненти професійної компетентності.

1. **Інформаційна компетентність**, яка передбачає володіння інформаційними технологіями, уміння опрацьовувати різні види інформації. Серед них уміння й навички роботи з друкованими джерелами, уміння здобувати інформацію з інших джерел, переробляти її відповідно до цілей і завдань педагогічного процесу.
2. **Комунікативна компетентність** – це уміння вступати в комунікацію (спілкування), бути зрозумілим, спілкування без обмежень. Ці уміння допомагають зрозуміти інших суб'єктів освітнього процесу (вихованців, педагогів, батьків).

3. **Продуктивна компетентність** – це вміння працювати, отримувати результат, ухвалювати рішення та відповідати за них. Більшість науковців серед ключових компетенцій учителя на перше місце ставить саме продуктивну компетентність.
4. **Автономізаційна компетентність** – це здатність до саморозвитку, творчості, самовизначення, самоосвіти, конкурентоспроможність. Адже вчитель перш за все вчиться сам, це вічний учень.
5. **Моральна компетентність** – це готовність, спроможність і потреба жити за традиційними моральними нормами.
6. **Психологічна компетентність** – це здатність використовувати психологічні засоби навчання в організації взаємодії в освітній діяльності.
7. **Предметна компетентність**, до змісту якої входить володіння певними засобами навчання у сфері освітнього процесу (спеціальність). Це сукупність умінь і навичок, необхідних для стимулювання активності як окремих учнів, так і колективу в цілому. До неї входять вміння вибрати правильний стиль і тон у спілкуванні, управляти їх увагою, темпом діяльності.
8. **Соціальна компетентність** – це вміння жити та працювати з оточуючими.
9. **Математична компетентність** – це вміння працювати з числом, числовою інформацією.
10. **Особисті якості педагога** – доброзичливість, чуйність, урівноваженість, витонченість, толерантність, рефлексія, людяність.
11. **Полікультурна компетентність** – оволодіння досягненнями культури; розуміння інших людей, їх індивідуальності і відмінностей за національними, культурними, релігійними й іншими ознаками.

Сьогодні більшість науковців серед ключових позицій професійної компетентності педагогічних працівників виводять на перше місце саме продуктивну компетентність та розглядають її не лише як вміння працювати, а насамперед, як здатність до створення власного продукту, прийняття певних рішень, несення відповідальності за них, готовність і потребу у творчості.

Реалізація компетентнісного підходу в освіті передбачає певні алгоритми діяльності.

Алгоритм побудови компетентностно-орієнтованого освітнього процесу:

1. Початок дій за рішенням самостійно обраної, а тому особистісно значущої та соціально актуальної проблеми.
2. Усвідомлення освітнього завдання як брак знань і умінь для вирішення проблеми.
3. Самоврядоване і мотивоване освоєння знань і умінь, які дозволяють вирішувати проблему.
4. Завершення дій щодо вирішення проблеми.

Суттєвою умовою ефективної реалізації компетентнісного підходу в освіті є професійна компетентність педагогічних працівників, що трактується як сукупність професійно-педагогічних компетенцій. Розроблено різні моделі

професійної компетентності педагогічного працівника. Наведемо одну з таких моделей.

Модель професійної компетентності педагога-позашкільника

Компетенції	Критерії
Загально педагогічна професійна компетенція	психологічна та педагогічна готовність до здійснення індивідуальної діяльності
Предметна компетенція	знання в галузі предмета
Комунікативна компетенція	ступінь успішності педагогічного спілкування і взаємодії з суб'єктами освітнього процесу
Управлінська компетенція	володіння уміннями ставити мету, планувати, організовувати і здійснювати контроль діяльності в рамках освітнього процесу
Інформаційно-комунікаційна компетенція	володіння і застосування ІКТ
Рефлексивна компетенція	уміння аналізувати і оцінювати процес і результат педагогічної діяльності
Компетенція в області інноваційної діяльності	знання і уміння в області дослідницької, експериментальної діяльності.

МАТРИЦЯ КОМПЕТЕНЦІЙ

Матриця компетенцій (МК) – документ у вигляді таблиці, що містить принциповий набір компетенцій, їх рівнів, а також текстові формулювання (дескриптори), що характеризують певні якості діяльності людини, відповідні рівням компетенцій, наявних у нього. МК – універсальний критерій для вимірювання якості підготовки випускника вузу, зрозумілий як з зовнішньої, так і з внутрішньої по відношенню до університету позиції.

Функції МК:

- називає компетенції, на формування яких спрямована діяльність;
- розділяє і фіксує рівні компетенцій за допомогою формулювань здатності особистості до тієї чи іншої діяльності – дескрипторів рівнів компетенцій.

Ключові показники ефективності – КРІ (key performance indicators) – показники діяльності структурних підрозділів Центру творчості дітей та юнацтва «Шевченківець» м. Києва, які допомагають закладу позашкільної освіти в досягненні стратегічних і тактичних цілей.

Використання ключових показників ефективності дає Центру творчості можливість оцінити свій поточний стан і допомогти в оцінці успішності реалізації обраної стратегії на шляху впровадження результатів дослідно-експериментальної роботи всеукраїнського рівня.

КРІ дозволяють проводити моніторинг ділової активності всіх суб'єктів освітньої діяльності, структурних підрозділів і закладу позашкільної освіти в цілому.

Для терміна «key performance indicators (КРІ)» ми використовуємо український переклад «ключові показники ефективності» (КПЕ), однак інтернет-ресурси пропонують тотожний варіант перекладу – «ключові показники результатів діяльності». Вони можуть бути покладені в основу першого модулю освітньої програми закладу позашкільної освіти.

За допомогою КРІ педагогічний колектив Центру творчості дітей та юнацтва створив досконалу та ефективну систему мотивації і стимулювання суб'єктів освітнього процесу.

В Центрі творчості дітей та юнацтва «Шевченківець» м. Києва освітньою діяльністю займаються 13 лабораторій:

- ✚ Лабораторія всебічно розвиненої особистості засобами творчого колективу
- ✚ Лабораторія образотворчого, декоративно-вжиткового мистецтва та народних ремесел
- ✚ Лабораторія вокально-сценічного мистецтва
- ✚ Лабораторія естетики побуту
- ✚ Лабораторія українознавства, еколого-краєзнавчої і туристичної роботи
- ✚ Лабораторія психолого-педагогічних та інформаційних технологій
- ✚ Лабораторія державно-правової культури та творчості
- ✚ Лабораторія організаційно-масової роботи
- ✚ Лабораторія технічної творчості та допрофесійної підготовки
- ✚ Лабораторія наукових досліджень

- ✚ Лабораторія гуманітарних програм та сучасної економічної освіти
- ✚ Лабораторія фізичної культури та спорту
- ✚ Лабораторія реабілітації творчістю

КЛЮЧОВІ ПОКАЗНИКИ РЕЗУЛЬТАТІВ ДІЯЛЬНОСТІ ЛАБОРАТОРІЙ ЦЕНТРУ ТВОРЧОСТІ ДІТЕЙ ТА ЮНАЦТВА «ШЕВЧЕНКІВЕЦЬ» М. КИСВА»

1. Загальна інформація про діяльність лабораторії
 - 1.1. Назва творчих колективів, що входять до лабораторії
 - 1.2. Кількість груп
 - 1.3. Кількість дітей
 - 1.4. Звання, яке має творчий колектив
 - 1.5. Педагогічний склад
 - 1.5.1. Стать
 - 1.5.2. Вік
 - 1.5.3. Освіта
 - 1.5.4. Педагогічний стаж
 - 1.5.5. Посада
 - 1.5.6. Нагороди й відзнаки
 - 1.6. Масові заходи
 - 1.6.1. Масові заходи районного рівня
 - 1.6.2. Масові заходи міського рівня
 - 1.6.3. Масові заходи всеукраїнського рівня
 - 1.7. Самоосвіта педагогів
 - 1.7.1. Підвищення кваліфікації педагогів
 - 1.7.2. Відвідування освітніх заходів
 - 1.7.3. Участь у науково-практичних семінарах
 - 1.7.4. Участь в on-line вебінарах
2. Профілі за напрямками позашкільної освіти в Центрі творчості дітей та юнацтва «Шевченківець»
 - 2.1. Фізкультурно – спортивний напрям
 - 2.1.1. Спортивний профіль
 - 2.2. Художньо – естетичний напрям
 - 2.2.1. Хореографічний профіль
 - 2.2.2. Вокальний профіль
 - 2.2.3. Образотворчий профіль
 - 2.2.4. Театральний профіль
 - 2.2.5. Цирковий профіль
 - 2.2.6. Естетичний профіль
 - 2.2.7. Декоративно – ужитковий профіль
 - 2.2.8. Фольклорний профіль
 - 2.2.9. Ужитковий профіль
 - 2.3. Туристсько - краєзнавчий напрям

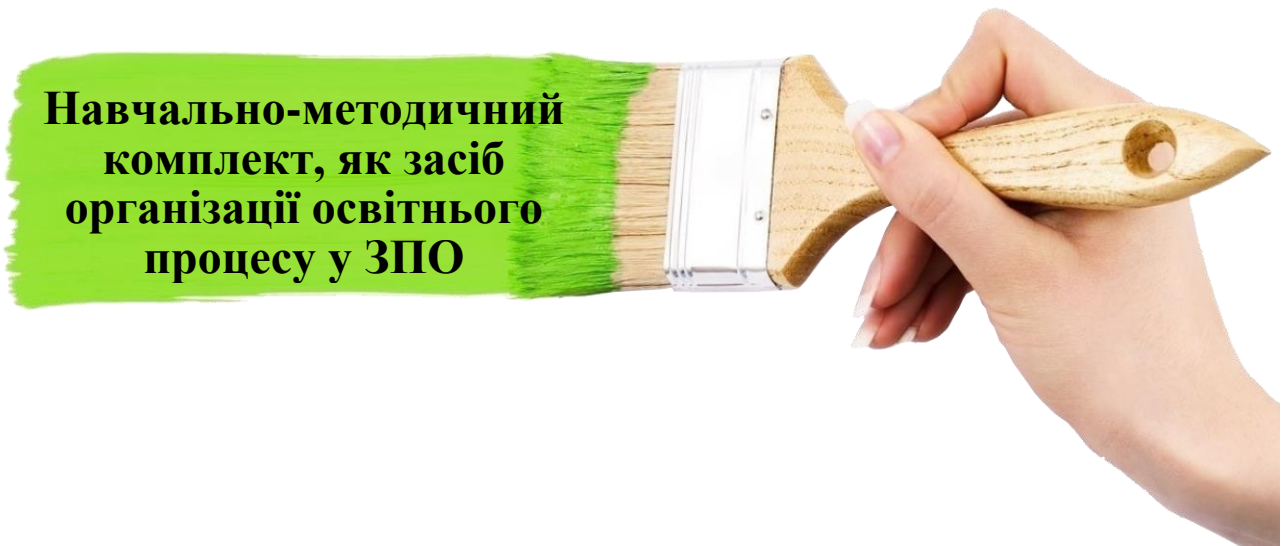
- 2.3.1. Українознавчий профіль
- 2.4. Військово -патріотичний напрям
 - 2.4.1. Національно-патріотичний профіль
- 2.5. Еколого -натуралістичний напрям
 - 2.5.1 Еколого-біологічний профіль
- 2.6. Гуманітарний напрям
 - 2.6.1. Державно-правовий профіль
 - 2.6.2. Суспільний профіль
 - 2.6.3. Здоров'язберігаючий профіль
 - 2.6.4. Гуманітарно–суспільний
- 2.7. Науково-технічний напрям
 - 2.7.1. Художньо-технічний профіль
 - 2.7.2. Початково –технічний профіль
- 2.8. Дослідницько–експериментальний напрям
 - 2.8.1. Історично-суспільний профіль
 - 2.8.2. Релігієзнавчий профіль
 - 2.8.3. Гуманітарний профіль
 - 2.8.4. Фізико -математичний профіль
 - 2.8.5. Природничий профіль
 - 2.8.6. Науково-дослідницький профіль
- 2.9. Гуманітарний напрям
 - 2.9.1. Державно-правовий
 - 2.9.2. Пізнавально-патріотичний
 - 2.9.3. Економічний
 - 2.9.4. Пізнавально-ігровий
- 2.10. Соціально-реабілітаційний
 - 2.10.1 Соціально-адаптаційний
- 3. Банк навчальних програм з позашкільної освіти, розроблених педагогами лабораторії ЦТ «Шевченківець»
 - 3.1. Напрямок позашкільної освіти
 - 3.2. Програми, схвалені науково-методичною комісією з позашкільної освіти Науково-методичної ради з питань освіти Міністерства освіти і науки України
 - 3.3. Програми, рекомендовані Міністерством освіти і науки України
 - 3.4. Програми, схвалені на засіданні НМЦ гуманітарної освіти і виховання ІІПО КУ ім. Б. Грінченка
- 4. Мережа навчальних груп, гуртків творчої лабораторії Центру творчості дітей та юнацтва «Шевченківець» на навчальний рік
 - 4.1. Назва творчого колективу
 - 4.2. Рівень навчання
 - 4.3. Рік навчання
 - 4.4. Кількість груп
 - 4.5. Кількість дітей
- 5. Навчальний план навчальних груп творчої лабораторії Центру творчості дітей та юнацтва «Шевченківець» на навчальний рік

- 5.1. ПІБ педагога
- 5.2. Назва творчого колектива
- 5.3. Навантаження
 - 5.3.1. Кількість годин на тиждень
 - 5.3.2. Кількість годин на рік
 - 5.3.3. Кількість годин всього в творчому колективі
- 6. Статистичні критерії та соціальний аналіз охоплення дітей в творчій лабораторії Центру творчості дітей та юнацтва «Шевченківець» на навчальний рік
 - 6.1. Групи початкового рівня навчання
 - 6.2. В них дітей
 - 6.3. Групи основного рівня навчання
 - 6.4. В них дітей
 - 6.5. Першого року навчання
 - 6.6. В них дітей
 - 6.7. Другого року навчання
 - 6.8. В них дітей
 - 6.9. Третього року навчання
 - 6.10. В них дітей
 - 6.11. Четвертого і більше року навчання
 - 6.12. В них дітей
 - 6.13. Групи вищого рівня навчання
 - 6.14. В них дітей
 - 6.15. Першого року навчання
 - 6.16. В них дітей
 - 6.17. Другого року навчання
 - 6.18. В них дітей
 - 6.19. Третього року навчання
 - 6.20. В них дітей
 - 6.21. Четвертого і більше років навчання
 - 6.22. В них дітей
 - 6.23. ВСЬОГО ГРУП
 - 6.24. ВСЬОГО ДІТЕЙ
 - З них:
 - 6.25. Хлопчиків
 - 6.26. Дівчат
 - 6.27. Учні 1-3 класів
 - 6.28. Учні 4-8 класів
 - 6.29. Учні 9-11 класів
 - 6.30. Дошкільнята
 - 6.31. Навчаються у СПТУ, коледжах, ВНЗ
- 7. Результативність участі вихованців творчої лабораторії
 - 7.1. у конкурсах, змаганнях, фестивалях міжнародного рівня
 - 7.2. у конкурсах, змаганнях, фестивалях всеукраїнського рівня
 - 7.3. у конкурсах, змаганнях, фестивалях міського рівня

8. Партнерські зв'язки із закладами України
9. Дислокація навчальних груп
 - 9.1. Дислокація навчальних груп на базі ЦТ «Шевченківець»,
 - 9.2. Дислокація навчальних груп на базі філій
 - 9.3. Дислокація навчальних груп на базі навчальних закладів освіти Шевченківського району міста Києва.

Ключові показники результатів діяльності лабораторій Центру творчості дітей та юнацтва «ШЕВЧЕНКІВЕЦЬ» м. Києва представлені в Додатках 2-14.

Навчально-методичний комплект, як засіб організації освітнього процесу у ЗПО

Модернізація змісту освіти, впровадження новітніх педагогічних технологій вимагає від закладів позашкільної освіти долучатися до позитивних процесів, до якісних змін. Позашкільники впроваджують нові форми, методи освітньої роботи, застосовують надбання науки і практики, налагоджують зв'язки з зарубіжними закладами відповідного напрямку діяльності. У таких умовах перед педагогами закладів позашкільної освіти постають нові завдання - творчо та професійно застосовувати досягнення науки і практики, орієнтуватися в інформаційному просторі, володіти аналітичною та рефлексивною культурою. Сучасному педагогу вже недостатньо просто добре орієнтуватися у своїй дисципліні, він має володіти знаннями про новітні педагогічні технології та вміти доцільно використовувати їх у освітньому процесі, бути у постійному творчому пошуку.

У вирішенні завдань модернізації позашкільної освіти великого значення набуває методична компетентність педагога, яка з часом стане частиною його методичної та методологічної культури. Це пояснюється зростаючими вимогами до вдосконалення позашкільної освіти, необхідністю модернізації освітнього процесу та програмно-методичного забезпечення.

Якісне та кількісне забезпечення закладів позашкільної освіти навчальними програмами є актуальним питанням сьогодення. Процес створення навчальних програм в сучасних умовах – це творча праця, яка передбачає активну дослідницьку діяльність педагога. Зміст навчальних програм за основними напрямками позашкільної освіти має відповідати сучасним вимогам до освітнього процесу, віковим особливостям вихованців, науково-методичним пріоритетам педагога, програми повинні враховувати державні стандарти початкової загальної та базової і повної середньої освіти, базовий компонент дошкільної освіти, поєднувати індивідуальну і колективну форми роботи. Педагогами Центру творчості розроблені навчальні програми за різними напрямками позашкільної освіти, 19 з яких отримали відповідний гриф Міністерства освіти і науки України (<https://imzo.gov.ua/osvita/pozashkilna-osvita-ta-vihovna-robota/navchalni-programi/>). Велика кількість педагогів з усіх регіонів нашої країни має можливість працювати за цими програмами. Значущу допомогу

у реалізації цих програм, на наш погляд, може надати навчально-методичний комплект.

З цією метою спочатку було розроблено «Положення про навчально-методичний комплект», а потім розпочалась робота по наповненню комплекту, яка продовжується і зараз.

Спочатку розберемося з термінологією. **Навчально-методичний комплект** – навчально-методичне видання рекомендаційного характеру на допомогу педагогам у реалізації навчальної програми з позашкільної освіти певного напрямку.

Навчально-методичний комплекс містить основні методики та технології, розробки та практичних занять, поради щодо підготовки до них та інструкції з самостійної та індивідуальної роботи, визначає форми та засоби поточного та підсумкового контролю.

Навчально-методичний комплект з програмного забезпечення позашкільної освіти складається з п'яти основних компонентів:

- навчальної програми з позашкільної освіти певного напрямку,
- методичних рекомендацій та практичних порад до її впровадження,
- методичних розробок занять за темами та розділами навчальних програм (навчальний контент),
- словник основних термінів та понять (додається до комплексу за необхідністю).
- словник основних термінів та понять (за необхідністю);
- список використаних джерел.

Розглянемо усі ці компоненти окремо.

Навчальна програма

Навчальна програма - навчальне видання, яке визначає мету, зміст, обсяг і вимоги до вивчення певного навчального предмету, курсу, дисципліни, розвитку і виховання особистості відповідно до вимог державних стандартів освіти та навчальних планів. Навчальна програма з позашкільної освіти розробляється з врахуванням основних положень Закону України «Про позашкільну освіту», Положення про позашкільний навчальний заклад, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 06.05.2001 р. № 433, вимог Порядку надання навчальній літературі, засобам навчання і навчальному обладнанню грифів та посвідчень Міністерства освіти і науки України, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки від 17.06.2008 р. № 537, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 10.07.2008 р. за № 628/15319 та згідно з методичними рекомендаціями щодо змісту та оформлення навчальних програм з позашкільної освіти (додаток до листа Інституту інноваційних технологій і змісту освіти 05.06.2013 р. № 14.1/10-1685).

Навчальна програма – це нормативний документ, що визначає мету, завдання, зміст, обсяг, порядок роботи, має чітку структуру. Навчальна програма з позашкільної освіти має складатися з таких структурних елементів:

- пояснювальна записка,

- навчально-тематичний план,
- зміст програми,
- прогнозований результат,
- література,
- орієнтовний перелік обладнання.

Методичні рекомендації та практичні поради щодо впровадження навчальної програми

Методичні рекомендації до навчальних програм з позашкільної освіти – навчально-методичне видання для педагогів з методики викладання та засвоєння навчальної дисципліни. Методичні рекомендації повинні мати високий науково-методичний рівень, методичний матеріал має пояснювати специфіку дисципліни, особливості опрацювання теоретичного курсу і літературних джерел, виконання індивідуальних і самостійних завдань, підготовку до практичних занять, мають простежуватися тісні міжпредметні зв'язки.

У методичних рекомендаціях до навчальних програм з позашкільної освіти формулюються навчальні цілі, заздалегідь передбачені результати освітньої діяльності, що допомагає реалізувати послідовність та системність викладання та структурованість навчального матеріалу, спрямувати увагу на формування та розвиток ключових компетенцій вихованців.

У багатьох дисциплінах окрему увагу потрібно приділити якості ілюстративного матеріалу для надання привабливості, підвищення рівня наочності, мотивації до вивчення матеріалу, впливу на естетичне виховання дітей.

Методичні рекомендації та практичні поради щодо впровадження навчальної програми гуртка мають складатися з таких структурних елементів:

1. Вступ

Актуальність, роль в освітньому процесі, предмет вивчення, особливості, попередні знання необхідні для вивчення курсу, роль дисципліни у підготовці майбутнього фахівця.

2. Основна частина

Методичні рекомендації та практичні поради надаються щодо організації освітнього процесу та впровадження навчальної програми гуртка в цілому та її розділів для кожного освітнього рівня навчання. Узагальнена структура методичних рекомендацій до навчальних програм з позашкільної освіти, на наш погляд, може містити такі підрозділи:

- рекомендації стосовно організації освітнього процесу;
- форми проведення занять, виконання індивідуальних завдань;
- вимоги до матеріально-технічного, методичного забезпечення;
- інформаційне забезпечення освітнього процесу;
- рекомендації до опрацювання джерел інформації;
- рекомендації стосовно підготовки до контрольних заходів (характеристика засобів контролю, приклади завдань, еталони відповідей, питання для самоперевірки, тощо);

У методичних рекомендаціях обов'язково зазначається мета, завдання навчального предмету (курсу, дисципліни), місце в освітньому процесі, міжпредметні зв'язки, методи опрацювання лекційного матеріалу та літератури, форми проведення занять, виконання індивідуальних завдань, інструкції щодо виконання практичних завдань, методичні вказівки і рекомендації щодо викладання навчального предмету або організації самостійної роботи здобувачів освіти, розвитку і виховання особистості, вимоги до матеріально-технічного, методичного й інформаційного забезпечення та рекомендації з використання необхідного обладнання та технічних засобів.

Основний текст краще поділити на розділи, параграфи, назви яких мають текстуально збігатися з відповідними темами навчальної програми. У кожній темі пропонуємо виділяти основні терміни та визначення, які мають засвоїти вихованці.

3. Література.

Література може бути викладена за різними принципами. По-перше, це можуть бути літературні джерела за даним напрямом позашкільної освіти. По-друге, літературні джерела можуть бути розподілені за розділами навчальної програми, згідно навчального плану. По-третє, література може бути подана за темою кожного заняття.

4. **Додаткові матеріали** щодо вивчення певного напрямку позашкільної освіти, що є важливим засобом збагачення змісту навчально-методичного видання а саме: словник термінів (слова, словосполучення, фрази, терміни, поняття, знаки, тощо), список ілюстративного матеріалу, який доповнює або ілюструє основний текст.

Методичні розробки занять

до програм з позашкільної освіти певного напрямку

З метою підтримання творчої педагогічної діяльності працівників закладів позашкільної освіти, популяризації педагогічних здобутків, удосконалення системи освітнього процесу, підвищення майстерності педагогів створюються методичні розробки занять в дитячих творчих колективах, як підсумок величезної праці педагога, бажання систематично здобувати нові знання у певній галузі, вміння творчо їх використовувати, експериментувати, досліджувати. Це завершальний етап організації освітнього процесу – етап аналізу досягнутих результатів. Методична розробка заняття розкриває форми, засоби, методи навчання, елементи сучасних педагогічних технологій або самі технології навчання і виховання стосовно конкретної теми заняття або розділу згідно навчальної програми в конкретних умовах творчого колективу. Це може бути розробка конкретного заняття, розробка серії занять, розробка теми програми, розробка авторської методики викладання дисципліни чи розробка нових форм, методів або засобів навчання і виховання. Мова методичної розробки повинна бути чіткою, лаконічною, грамотною, переконливою, вживана термінологія має відповідати педагогічному тезаурусу.

Основними завданнями розробки занять являються :

- виявлення та підтримка талановитих педагогічних працівників;
- поширення кращого досвіду роботи;
- створення інформаційного банку даних кращого педагогічного досвіду роботи педагогічного колективу;
- вивчення системи роботи педагогів, фаховий рівень, володіння методикою являється прикладом творчої системи навчально – виховної роботи.

Методичні розробки можна поділити на три групи:

1. Методичні розробки з окремих питань методики викладання тієї чи іншої дисципліни (за темами занять або розділами програми за освітніми рівнями)
2. Методичні розробки з різноманітних питань виконання практичної роботи (дидактичний матеріал, технологічні картки до створення окремих виробів, майстер-класи, ворк-шопи тощо)
3. Методичні розробки з виховної роботи (сценарії заходів, проекти, інтерактивні та пізнавальні програми).

У методичних розробках вказується, як подати дітям той чи інший навчальний матеріал, які краще застосувати методичні прийоми, як активізувати роботу дітей на занятті. Важливе значення має зовнішнє оформлення методичної розробки.

Ми пропонуємо при написанні методичної розробки заняття використовувати наступну схему:

Заняття на тему (підтему розділу або модуля):

« _____ »

(для груп _____ освітнього рівня,
_____ року навчання,
вихованців _____ віку)

Мета: подається визначення мети заняття відповідно темі та навчальній програмі

Завдання: вказуються конкретні шляхи та засоби реалізації мети

Методи та форми проведення: вказуються конкретні методи та форми (диспут, евристична бесіда, ділова гра, бінарне або інтегроване заняття, конкурс, аукціон тощо)

Тип заняття: лекційне, практичне, комбіноване

Міжпредметні зв'язки надається перелік дисциплін

Технічні засоби навчання: вказуються комплекти, прилади, які застосовуються в ході заняття (комп'ютер, мультимедійний діапроектор, відеомагнітофон тощо)

Наочні матеріали: картки, роздатковий матеріал, схеми, кросворди, опорні конспекти, тести, довідники, діаграми, дискети, кіно фрагменти, мультимедійні презентації тощо

Матеріали: вказуються матеріали, необхідні для виконання практичної роботи на занятті

Тривалість заняття

Структура заняття (хід заняття) може бути традиційною:

Орієнтовна традиційна структура заняття

1. Організаційна частина.

Активізація уваги вихованців. Повідомлення теми та визначення завдань вихованцям на занятті.

2. Актуалізація та корекція опорних знань.

Актуалізація опорних знань з раніше вивченого матеріалу є однією з найбільш складних частин заняття, до якого необхідно заздалегідь та ґрунтовно готуватися. Перевірку знань необхідно проводити різноманітними методами, прагнучи при цьому охопити якомога більшу частину вихованців та обов'язково коментуючи отримані результати.

Питання з актуалізації опорних знань можуть бути націлені:

- на перевірку знань вихованців за пройденим матеріалом (в цьому випадку педагог підбирає найбільш важливий та актуальний);

- на зв'язок раніше вивченого матеріалу з наступною темою заняття. У цьому випадку не всі питання можуть характеризувати глибину знань дітей з раніше вивченого матеріалу, але допомагають зв'язати знання, отримані раніше, з наступним матеріалом та показати необхідність вивчення нової теми;

Питання мають бути точними за змістом, конкретними, не мати подвійного тлумачення, короткими за формою, зрозумілими для дітей, граматично та стилістично вірними, мають активізувати мислення вихованців, підштовхувати їх до вивчення нового.

3. Вивчення нового матеріалу або постановка диференційованого практичного завдання.

Викладання нового матеріалу є основним етапом заняття. В цій частині заняття обов'язково мотивується вивчення теми, підкреслюється мета та завдання заняття, розповідається про нові навички, якими оволодіють вихованці та про навички, які будуть удосконалюватись. Підкреслюється зв'язок з вибором майбутньої професії.

Навчальний матеріал має бути пов'язаний з практичними завданнями, мають простежуватися тісні міжпредметні зв'язки. Він повинен містити цікаві

приклади, які повинні зацікавити вихованця; ілюстративний і табличний матеріал, що підвищує цінність теоретичного матеріалу тощо.

4. Формування умінь та навичок.

Виконання практичних завдань і вправ, що сприяють засвоєнню набутих знань, умінь і навичок, їх систематизації та узагальненню, перевірка якості їх засвоєння

5. Самостійна робота на творче застосування отриманих знань, умінь та навичок.

Практична робота над....

6. Рефлексія

Закріплення нового матеріалу, у ході якого педагог перевіряє, наскільки глибоко вихованці засвоїли матеріал, чи не потрібно ще раз акцентувати увагу на окремих питаннях.

7. Підсумки заняття:

Узагальнення, систематизація знань. Аналіз або самоаналіз результатів виконання роботи.

8. Список літератури.

У освітній діяльності можна використовувати і авторські методики та нестандартні форми проведення занять.

Основні типи нестандартних занять

Інтерактивні заняття	<ul style="list-style-type: none"> • Семінар • Мітинг • Відкрита трибуна • Дискусія • Конференція • Тренінг 	<ul style="list-style-type: none"> • Інтерв'ю • Діалог • Відкриті роздуми • Круглі столи • Мозкова атака • Брифінг
Ігрові заняття	<ul style="list-style-type: none"> • Ділові • Рольові • Пізнавальні • Інтелектуальні 	<ul style="list-style-type: none"> • Музичні ринги • К В К • Аукціон знань, умінь • Конкурси ерудитів • Вікторина
Заняття презентація	<ul style="list-style-type: none"> • Виставки • Концерти • Турніри 	<ul style="list-style-type: none"> • Вистави • Фестивалі мистецтв
Заняття - творча майстерня	<ul style="list-style-type: none"> • галерея • вернісаж 	<ul style="list-style-type: none"> • майстер – клас • творчі звіти
Заняття екскурсія	<ul style="list-style-type: none"> • Екскурсія • Заочна подорож 	<ul style="list-style-type: none"> • Екскурсія – зустріч на підприємстві • Марафон пам'яті
Заняття змагання	<ul style="list-style-type: none"> • Залік • Чемпіонати • Змагання 	<ul style="list-style-type: none"> • Турнір • Олімпіада • Конкурси

Висновок

Підбиваючи підсумки, можна впевнено стверджувати, що **навчально-методичний комплект**, який містить основні методики та технології, розробки практичних занять, поради щодо підготовки до них та інструкції з самостійної та індивідуальної роботи, визначає форми та засоби поточного та підсумкового контролю стане ваговою допомогою педагогам-позашкільникам у реалізації навчальних програм за основними напрямками позашкільної освіти.

Для виконання цих завдань кожен заклад позашкільної освіти шукає свої шляхи розвитку, визначає стратегію діяльності, враховуючи найближчі та віддалені перспективи. Рух вперед передбачає певні зміни у життєдіяльності освітнього закладу, ефективність яких залежить від того, наскільки скоординованою та прогнозованою буде діяльність всіх учасників освітнього процесу. Також можна констатувати, що в сучасних умовах виникає необхідність запровадження авторських програм, розроблених самими педагогами-позашкільниками на основі власної методичної концепції, спрямованих на оновлення змісту позашкільної освіти і одержання вагомих результатів.

ПОЛОЖЕННЯ

про навчально-методичний комплект до програмного забезпечення позашкільної освіти

Організація сучасного освітнього процесу в умовах інформатизації потребує розроблення сучасних моделей освітньої діяльності, що передбачають оновлення змісту, структури, впровадження інноваційних освітніх технологій, орієнтує на органічне поєднання зусиль психолого-педагогічної науки та освітньої практики.

Створення навчально-методичних комплектів як програмного забезпечення позашкільної освіти необхідно для удосконалення змістової, процесуальної та технологічної складових освітнього процесу в закладі позашкільної освіти у формуванні ключових компетентностей особистості вихованця.

Навчально-методичний комплект – це систематизована сукупність матеріалів, яка створюється на удосконалення педагогічної майстерності педагогів закладів позашкільної освіти та підвищення якості освітнього процесу на основі модернізації освітньої програми та навчально-методичного комплекту як її методичного забезпечення.

Навчально-методичний комплект містить основні рекомендації щодо реалізації навчальної програми в закладі позашкільної освіти, методики та технології навчання та виховання, розробки теоретичних та практичних занять, індивідуальних, групових форм та методів роботи, поради щодо підготовки до них та інструкції з самостійної та індивідуальної роботи, форми та методи поточного та підсумкового контролю.

Навчально-методичний комплект складається з п'яти основних компонентів:

- навчальної програми з позашкільної освіти (початковий, основний, вищий рівні навчання) за певним напрямом;
- методичних рекомендацій та практичних порад до впровадження навчальної програми;
- методичних розробок занять до навчальної програми;
- словник основних термінів та понять (за необхідністю);
- список використаних джерел.

Навчальна програма з позашкільної освіти

Навчальна програма – навчальне видання, що визначає зміст, обсяг, вимоги до результатів навчання, а також порядок вивчення і викладання певної навчальної дисципліни чи її розділу (наказ МОН України № 537 від 17.06.2008р.).

Навчальна програма з позашкільної освіти розробляється з урахуванням Закону України «Про позашкільну освіту», Положення про позашкільний навчальний заклад, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 06.05.2001 р. № 433, Порядку надання навчальній літературі, засобам навчання і навчальному обладнанню грифів та свідоцтв Міністерства освіти і науки України, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки від 17.06.2008 р. № 537 та згідно з методичними рекомендаціями щодо змісту та оформлення навчальних програм з позашкільної освіти (додаток до листа Інституту інноваційних технологій і змісту освіти 05.06.2013 р. № 14.1/10-1685).

Навчальна програма з позашкільної освіти має складатися з таких структурних елементів:

- пояснювальна записка,
- навчально-тематичний план,
- зміст програми,
- прогнозований результат,
- література,
- орієнтовний перелік обладнання.

Методичні рекомендації та практичні поради щодо впровадження навчальної програми

Методичні рекомендації – вид методичної продукції, що містить комплекс чітко сформульованих порад та рекомендацій щодо реалізації освітньої програми з позашкільної освіти, впровадження найбільш ефективних методів, форм та технологій навчання, виховання та розвитку вихованців.

Мета методичних рекомендацій – надати практичну допомогу педагогічним працівникам закладів позашкільної освіти в реалізації навчальної програми з позашкільної освіти.

Методичні рекомендації повинні: мати високий науково-методичний рівень; пояснювати специфіку навчальної програми, особливості опрацювання теоретичного курсу і літературних джерел.

У методичних рекомендаціях до навчальних програм з позашкільної освіти потрібно представити: узгодження цілей, задач і прогнозування результатів реалізації програми; заздалегідь сформулювати навчальні цілі та результати освітньої діяльності (це допомагає реалізувати послідовність й системність викладання та структурованість навчального матеріалу). Необхідно спрямувати увагу на формування та розвиток ключових компетентностей здобувачів позашкільної освіти.

Методичні рекомендації щодо впровадження навчальної програми з позашкільної освіти мають складатися з таких структурних елементів:

1. Вступ

Актуальність, місце навчальної програми в освітньому процесі закладу позашкільної освіти. (актуальність та новизна, узгодженість з потребами сьогодення та врахування запитів та інтересів дітей; підходи щодо змісту

програми, особливостей застосування форм, методів та технологій, які використовуються для забезпечення цілей навчання, виховання та розвитку здобувачів позашкільної освіти.

2. Зміст (основні орієнтири реалізації змісту, узгодженість з потребами сьогодення та врахування запитів дітей; аналіз особливостей застосування форм, методів та технологій, які використовуються для забезпечення цілей навчання та виховання).

3. Основна частина.

Методичні рекомендації та практичні поради щодо упровадження навчальної програми в цілому та її розділів для кожного освітнього рівня навчання (початковий, основний, вищий). Представлено характеристику рівнів навчання, послідовність опанування програми, планування тем та кількість годин на відведену тематику, дидактичний аналіз змісту програми, аналіз та узгодження теоретичного та практичного компоненту, набуття знань, умінь, ключових компетентностей за кожним рівнем навчання, їх послідовність та ускладнення, аналіз переваг даної програми у порівнянні з іншими.

У цьому розділі обґрунтовано методи опрацювання навчального матеріалу, інструкції, методичні вказівки і рекомендації щодо реалізації навчальної програми у навчанні, вихованні та розвитку особистості, представлено критерії, способи і технології оцінювання прогнозованих результатів, рекомендації з використання необхідного обладнання та технічних засобів.

Основний текст поділяється на розділи, параграфи, назви яких текстуально збігаються з відповідними темами навчальної програми з позашкільної освіти. У кожній темі (за необхідності) виокремлюються основні терміни та визначення, які мають засвоїти здобувачі позашкільної освіти.

4. Додатки.

Додаткові матеріали щодо реалізації програми, а саме: розробки тем занять, авторські методики, технології реалізації змісту, словник термінів, список ілюстративного матеріалу, обладнання тощо.

5. Література.

Література може бути викладена за різними підходами.

По-перше, це можуть бути літературні джерела за даним напрямом позашкільної освіти.

По-друге, літературні джерела можуть бути розподілені за розділами навчальної програми, згідно навчального плану.

По-третє, література подається за темою кожного заняття.

Загалом при оформленні списку літератури слід дотримуватися вимог державного стандарту України ДСТУ 8302:2015 «Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання».

Методичні розробки занять

до програм з позашкільної освіти певного напрямку

Методична розробка з досвіду роботи педагога – це посібник, що розкриває підходи, форми, методи та технології навчання та виховання, що застосовуються педагогом відповідно до конкретної теми заняття (як покроковий

план дій), розділів навчальної програми за освітніми рівнями (початковим, основним, вищим).

Мета методичних розробок як важливого складника програмного забезпечення – презентування автором цілісного та системного бачення реалізації програми, презентація власного педагогічного доробку у певному напрямі позашкільної освіти. Методичні розробки, які представлено в додатках до програмного забезпечення засвідчують рівень педагогічної майстерності автора, його творчий пошук у вдосконаленні як власної педагогічної діяльності, так і модернізації змісту позашкільної освіти в цілому

Основними завданнями методичних розробок занять до програм з позашкільної освіти є:

- поширення кращого досвіду роботи;
- створення інформаційного банку даних кращого педагогічного досвіду роботи закладу позашкільної освіти;

Методична розробка повинна мати такі структурні елементи:

- зміст;
- вступ (передмова);
- основна частина
- висновки;
- список використаної літератури;
- додатки.

Зміст або тематичний план.

Вступ, у якому розкриваються тема розробки, її теоретичні основи, конкретизуються мета й основні завдання, пояснюється, на кого розрахована розробка, як вона співвідноситься з освітнім процесом тощо.

Основна частина, яка за змістом має відповідати темі, підпорядковуватися основній меті та завданням, містити опис методики викладання навчального матеріалу. В основній частині вказується специфіка використання розробки в залежності від віку здобувачів позашкільної освіти, умов закладу позашкільної освіти, підготовки педагогів; подаються рекомендації щодо її найбільш ефективного використання.

Висновки містять результати власного досвіду роботи, рекомендації щодо практичного використання методичної розробки іншими педагогами, можливостей роботи за даною методикою в різних умовах.

Список використаної літератури оформлюється відповідно до вимог державного стандарту України ДСТУ 8302:2015 «Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання».

У додатках також представлено довідково-інформаційні матеріали: таблиці, ілюстрації, схеми, рисунки, ІКТ, сценарії практичних справ, проектів тощо.

Навчально-методичні комплекти, розроблені педагогами Центру творчості представлені у Додатках

**Успішні практики педагогів Центру творчості дітей та юнацтва
«Шевченківець» у житті закладу позашкільної освіти,
Шевченківського району столиці,
громади міста Києва та України у 2018/2019 н.р.**

Дата	Назва заходу	Місце проведення	Відповідальний виконавець
22.08.18	Серпнева конференція пед. працівників Києва, присвячена впровадженню Нової української школи та визначенню стратегічних напрямів розвитку системи освіти м. Києва у 2018/2019 н.р.	Колонна зала КМДА, вул. Хрещатик, 36	І.Ю. Мосякова
27 – 29 08.2018	II Київський освітній форум «Нова українська школа: разом до успіху» - майстер-клас «Громадянська освіта: зміст та методи навчання» - майстер-клас «Хореографія як складник гармонійного розвитку дитини» - тренінг «Освітній простір як продукт навчальної діяльності учнів» - презентація «Групова навчальна діяльність як засіб формування ключової компетентності «Ініціативність та підприємливість» - квест як технологія організації компетентнісного підходу до навчання - круглий стіл «Сучасна місія сучасного закладу позашкільної освіти як відкритої соціально-педагогічної системи»	КУ імені Бориса Грінченка	І.Ю. Мосякова Педагогі- організатори

05.09.18	Колегія педагогічних працівників Шевченківського району «Маркер якісної освіти в умовах освітніх реформ»	Торгівельно-промислова палата, Львівська площа	І.Ю. Мосякова
12.09.18	Круглий стіл «Сучасна місія сучасного закладу позашкільної освіти як відкритої соціально-педагогічної системи»	Центр дитячої та юнацької творчості Солом'янського району Вул. Героїв Севастополя, 35	І.Ю. Мосякова Н.О.Овчиннікова
20-21.09.	X Міжнародний фестиваль педагогічних інновацій	м. Черкаси	І.Ю. Мосякова Н.В.Борсук
25-26.09.	V міжнародна науково-практична конференція «Наукова еліта у розвитку держав»		І.Ю. Мосякова Н.О.Овчиннікова
18.10.18	Засідання Президії НАПН України. Результати фундаментального дослідження «Теорія і технології управління ЗНЗ як активними соціальними педагогічними системами»	Президія НАПН України, Січових Стрільців, 52 а	І.Ю. Мосякова педагогічний колектив ЦТ «Шевченківець»
19.10.18	Міжнародна конференція «Взаємозалежність та спільний розвиток: роль громадських, молодіжних та духовних лідерів»	НПУ ім. М.П. Драгоманова, вул. Пирогова, 9	Н.О.Овчиннікова Л.В.Акопян
23.10-25.10.18	X Міжнародна виставка «Інноватика в сучасній освіті» та VIII Міжнародна виставка освіти за кордоном «World Edu»	КПДЮ, вул.Мазепи, 13	І.Ю. Мосякова Н.О.Овчиннікова Н.З.Чернікова Пед-організатори
24.10.18	Стратегічна сесія «Внутрішня система забезпечення якості освіти в закладах загальної середньої освіти»	НПУ ім. М.П. Драгоманова, вул. Пирогова, 9	І.Ю. Мосякова Л.В. Акопян
25-26	II International conference on mental health care	Київський інститут сучасної Психології та Психотерапії, бульвар Лесі Українки, 34	Н.О. Овчиннікова
28.10.18	Київський дитячо-юнацький форум M18 «Менші 18 — ми можемо більше!»	КПДЮ, вул.Мазепи, 13	Н.О. Овчиннікова Лебідь Л.Ю., Гарбуз В.О., Грушецька Н.І., Кругляков П.Д., Єрмоїна В.В.
8-9.11.18	IV Міжнародна науково-практична конференція «STEM-освіта: стан впровадження та перспективи розвитку»	Національний еколого-натуралістичний центр учнівської молоді.	Гарбуз В.О.

		вул. Вишгородська, 19	
15.11.18	Інклюзія в дії – презентація навчальної програми з позашкільної освіти та гуртка з образотворчого мистецтва для дітей з розладами аутистичного спектру	СШ №28	Мосякова І.Ю. Вержбицька І.В.
16.11.18	Нарада з організації Всеукраїнської акції «Ідеальна школа очима дітей»	Державна служба якості освіти України, Ісаакяна,18	Вержбицька І.В.
20.11.18	Проекти добра в школі	Хаб Освіторія, вул. Мазепи,1	Н.О.Овчиннікова В.О.Гарбуз
06.12.18	Міжнародна науково-практична конференція «Якість вищої освіти : українська національна система та європейські практики»	Націон. університет біоресурсів і природо користування України вул. Героїв оборони,15	І.Ю. Мосякова Л.В. Акопян
07.12.18	Міжнародна науково-практична конференція «Сучасні аспекти модернізації освіти в Україні: етап, проблеми, тенденції розвитку», присвячена 30-річчю МАУП	МАУП, вул. Фрометівська, 2	Тищенко Л.М. Тищенко М.С.
20.12.18	X Міжнародна науково-практична конференція «Інноваційні технології навчання обдарованої молоді»	НАПН України, Інститут обдарованої дитини, вул. Січових Стрільців, 52А	І.Ю. Мосякова Н.О.Овчиннікова Вержбицька І.В.
21.12.18	Прес-конференція на тему: «Позашкільна освіта - 2018: десять перемог».	Українське нац. агенство «Укрінформ» Б.Хмельницького 8/16	І.Ю. Мосякова
04.02.19	Тренінг		І.Ю. Мосякова Н.О.Овчиннікова
05.02.19	Всеукраїнський науково-технічний конкурс «ІНТЕЛ ЕКО УКРАЇНА 2019»	Національний еколого- натуралістичний центр учнівської молоді. вул. Вишгородська, 19	Л.В. Борсук
15.02.19	Семінар «Від екології душі – до екології життя»	ЗЗСО І-ІІІ ступенів №169	В.О. Гарбуз
19- 22.02.19	Відкритий методичний фестиваль Kyiv M-Fest-19	Київський Палац дітей та юнацтва вул. І. Мазепи, 13	І.Ю. Мосякова Г.П. Полякова Н.В. Борсук

			Н.О. Овчиннікова І.В. Вержбицька Н.З. Чернікова Л.В. Акоюн Л.В. Якушева О.А. Дубенська Меркулова
27.02.19	Всеукраїнський круглий стіл «Підготовка педагогів позашкільної освіти: шлях становлення і розвитку»	НПУ ім. М.П. Драгоманова, вул. Пирогова, 9	Н.О. Овчиннікова Л.В. Акоюн О.В.Борсук Н.В.Борсук
20-21.03. 2019	Всеукраїнський семінар-практикум завідувачів методичних, науково-методичних відділів закладів позашкільної освіти «Концептуальні основи методичної служби сучасного закладу позашкільної освіти»	Український державний центр позашкільної освіти Кловський узвіз,8	І.Ю. Мосякова Л.В. Акоюн
21.03. 2019	Всеукраїнський науково-практичний семінар «Особистісно орієнтована модель освіти – шлях до життєвого успіху випускника»	м. Боярка	І.Ю. Мосякова Л.В. Акоюн
21-23.03 2019	Всеукраїнська науково-практична конференція «Взаємодія хореографічного мистецтва і спорту в освітньому процесі: досвід, проблеми, перспективи»	Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв	Н.В. Борсук Н.О. Овчиннікова
22.03. 2019	Міні-ED camp Kyiv school 141 «Творимо усмішку та щасливу націю: конкретні кроки та горизонти майбутнього»	ЗЗСО №141 Дніпровського району м. Києва	І.Ю. Мосякова Л.В. Акоюн
23.03. 2019	Регіональна [не]конференція для шкільних педагогів МІНІ ED camp Kyiv	Київська гімназія східних мов №1	
25.03. 2019	«Освіта дітей з ментальними порушеннями: права та проблеми»		І.Ю. Мосякова
24.04. 2019	Організація та проведення Всеукраїнського науково-методичного семінару «Концептуальні основи модернізації змісту позашкільної освіти»	НАПН України, Інститут педагогіки, вул. Січових Стрільців, 52д	Педагогічний колектив ЦТ
27.05.19	Україна – ЄС: транскультурні порівняння в освітніх дослідженнях. «Проблеми Євроінтеграції в педагогічних дослідженнях» - літня школа аспірантів, молодих вчених, педагогів-дослідників	НАПН України, Інститут педагогіки, вул. Січових Стрільців, 52д	І.Ю. Мосякова Н.О. Овчиннікова І.В. Вержбицька Т.М. Соломатіна Н.З. Чернікова В.С.Злуницін Л.В. Якушева О.А. Дубенська Р.А.Семикоз О.І. Вакулєнко В.С.Семикоз

			Г.М. Шевченко В.С.Тюзіна
03.06.19	«Проблеми Євроінтеграції в педагогічних дослідженнях» - літня школа аспірантів, молодих вчених, педагогів-дослідників	НАПН України, Інститут педагогіки, вул. Січових Стрільців, 52д	І.Ю. Мосякова Н.О. Овчиннікова І.В. Вержбицька Т.М. Соломатіна Н.З. Чернікова В.С.Злунцін Л.В. Якушева О.А. Дубенська Р.А.Семикоз О.І. Вакуленко В.С.Семикоз Г.М. Шевченко В.С.Тюзіна
04-06.06 2019	II очний тур III-го етапу Всеукраїнського конкурсу «Джерело творчості» в номінації «Керівник гуртка – 2019»	СШ №1 пр. Делегатський, 1/28, МОН України, Пр. Перемоги, 10	Вержбицька І.В. (член журі)

**Успішні практики вихованців, слухачів гуртків, студій, клубів,
творчих об'єднань Центру творчості дітей та юнацтва
«Шевченківець» у житті закладу позашкільної освіти,
Шевченківського району столиці,
громади міста Києва та України у 2018/2019 н.р.**

НХК «СТА «Пульс»»

- Відкриття «INTEL ECO України 2018»
- Концерт «Під зоряним небом планетарію», Київський планетарій
- Всеукраїнські змагання з брейкдансу «Полтавська битва»
- Відкриття Всеукраїнських змагань зі стрибків на акробатичній доріжці, присвячених пам'яті Костянтина Венгеля, стадіон Спартак
- Конкурс «Mic Ukraine International – 2018»
- Дитячий архітектурний фестиваль «Водний світ», Національний комплекс ВДНГ
- Концерт «Травневі усмішки», присвячений 30-річчю ансамблю «Пульс», ПКМ КП
- Захід-нагородження Шевченківського району «Я-майбутнє України»
- День Державного прапора України, Міністерство молоді та спорту
- 27-а річниця Дня Незалежності України за підтримки Міністерства молоді та спорту під гаслом «Спорт для всіх» та Урочисте відкриття «Флешмоб дитячих творчих колективів міста Києва» Майдан Незалежності
- День фізичної культури і спорту, НСК «Олімпійський»
- Сольний концерт Ніни Матвієнко «Віночок мого життя»
- Міжнародний День Миру «Мир і єдність Україні!!!», Національний музей історії України
- «Вони присягнули на мир і волю», Палац Спорту
- Всеукраїнські відкриті змагання з jumpstyle та shuffle «United Dance Beat»
- Творчий вечір О. Злотника «Мелодія життя», НППМ «Україна»
- XI пісенний фестиваль ім. Н. Яремчука «Родина», НППМ «Україна»

- Новорічні вистави «Академія бешкетників» (НПМ «Україна»), «Аліса в країні чудес» (ЦКІМ СБУ), «Новорічна мандрівка»(Будинок кіно)
- «Шлягер року», НПМ «Україна»
- Участь у новорічних виставах НПМ «Україна» «Академія бешкетників»
- Участь у новорічних виставах ЦКІМ СБУ «Аліса і країна чудес»
- Участь у новорічних виставах Будинок кіно «Новорічна мандрівка»
- «Шлягер року», НПМ «Україна»
- І місце у Всеукраїнському фестивалі-конкурсі для дітей та юнацтва «Різдвяні канікули»
- Академія СБУ «Ми служимо на благо України»
- 2 місце у змаганнях з брейкдансу у «Battle kids school 2019»
- Урочисте відкриття чемпіонату України зі стрибків на акробатичній доріжці «Меморіал Костянтина Венгеля»
- Участь у «Miss Ukraine International 2019» «Regent Hill»
- Відкриття Всеукраїнського конкурсу винахідницьких та раціоналізаторських робіт (проектів) НЕНЦ.
- Урочистий захід «Спасибі, солдати, за подвиг століть, якому нема і не буде ціни», Будинок Вчених.
- Випускний в ансамблі «Пульс» Allegro-Hall
- Урочисте відкриття Всеукраїнського конкурсу з квітнарства та ландшафтного дизайну «Квітуча Україна» та фестивалю «Ленд-арт-весна-2019», НЕНЦ.
- Відкриття культурно- мистецького проекту «Україна – це ми!» у Жовтневому палаці.
- Участь у відкритті Всеукраїнського фестивалю-конкурсу духовних оркестрів «Армія дітям», Український Дім.
- Відкриття XIV Всеукраїнського конкурсу дослідно-експериментальних робіт з природознавства, НЕНЦ.
- Участь у концерті До дня Києва у Шевченківському р-ні м. Києва у парку ім. Т.Г. Шевченка.
- Фестиваль «Травневі усмішки».
- Фестиваль «Всі разом за сім'ю» на Майдані Незалежності.
- Вистава «Русалонька» в с. Лютік.
- Концерт відправлення дітей АТО в табір, ШРДА.
- Всеукраїнська дитяча «Ліга 10 – 13» (з вересня 2018 року названа «пам'яті заслуженого тренера України Міронюка В.В.») з фехтування серед юнаків та дівчат. «Ліга 10 – 13» - це 10 змагань протягом року по всій Україні:
 - 1-й етап в січні Запоріжжя «Мураха»;
 - 2-й – в лютому в Києві «Солідарність»;
 - 3-й – березень в Ужгороді – «Горець»;
 - 4-й квітень в Харкові;
 - 5-й травень в Києві «Київська весна»;
 - 6-й – серпень в Одесі «Південна пальміра»;

7-й вересень в Дніпрі;
8-й – жовтень у Львові;
9-й листопад у Хмельницькому
10-й - фінал «Ліги 1-13» в грудні у Києві

- Босова Валентина (керівник Зарубін В.Г) 17-18.07.2017 XIII Літня Універсіада України з фехтування - 3 місце
- Мещеріна Юлія (керівник Семикоз Р.А.) у травні 2018 року у складі збірної команди м. Києва посіла II місце на чемпіонаті України в командному заліку та виконала норматив «Майстер Спорту України»
- Хвищук Надія (керівник Семикоз Р.А.) – переможець «Ліги 10-13» сезону 2018 року (в Ужгороді, Дніпрі, Львові та у Фіналі 1 місце.
- Резнік Аліса (керівник Семикоз Р.А.) Всеукраїнська ліга дитячого фехтування «10 – 13» з фехтування на шпагах 27-28.01.2018 М. Запоріжжя - 1 місце
- Гойда Данило, Гундар Олег та Мещеріна Юлія брали участь у:
 - Кубок України з фехтування серед жінок та чоловіків 06-07.10.2018 М. Київ СК ЗС України;
 - Чемпіонат України з фехтування серед юніорів 22.09.2018 місто Миколаїв;
 - Кубок Світу з фехтування серед юніорів 17.11.2018 Ріга (Латвія);
 - Етап Кубка Світу з фехтування серед юніорів 15.12.2018 Геракліон (Греція);
 - Мещеріна Ю Сателіт Етап Кубка Світу з фехтування серед юніорів 13.10.2018 Спліт (Хорватія)

20 – 23 квітня 2019 р. чемпіонат України (дорослі) м. Київ

Лабораторія образотворчого мистецтва

- 3й Міжнародний фестиваль дитячої творчості «Подводные фантазии»
- Всеукраїнський конкурс дитячого малюнку «Пожежна безпека очима дітей»
- I Всеукраїнський конкурс-виставка дитячого образотворчого мистецтва «Мандруємо Україною»
- Всеукраїнська акція «Ідеальна школа очима дитини»
- «Талановиті! Наполегливі! Успішні!» V ювілейна Всеукраїнська виставка
- Всеукраїнський конкурс дитячого малюнку «Стежинки до людської комедії Бальзака»
- Всеукраїнський відкритий фестиваль закладів позашкільної освіти України «Територія творчості» -виставка робіт, присвячених роковинам депортації кримських татар
- Міський Арт-фестиваль «Веремія»
- Виставка творчих робіт «Ангели, займайтесь...» у Національному музеї літератури України
- Виставка творчих робіт «Натхненні Кобзарем»
- Конкурс дитячого малюнку «Охорона праці очима дітей»

- Виставка творчих робіт «Поетична весна» - ілюстрації до віршів українських поетів
- XI міський фестивалі – конкурс «Іграшковий вернісаж - 2019»
- Міський конкурс дитячої та юнацької творчості «Чорнобиль. Природа. Відродження»
- I міський творчий конкурс малюнку з нагоди Дня води
- XIII Міський конкурс «Київ –моє місто, мені в ньому жити, мені його створювати»
- Міський конкурс дитячої та юнацької творчості «Обери чисте майбутнє»
- Міський конкурс «Збережи природу»

Філія «Лілея»

- Спільний проект театральної студії «МІСТ» та режисера Клемана Перетятко (Франція) «Майдан-інферно»
- Різдвяний Вертеп
- Фестиваль сучасної драми «Амплуа»
- Майстер-клас Клемана Перетятко «Робота актора з маріонеткою»
- Фестиваль театрів моди «Біла Князівна Всесвіту»
- Фестиваль дитячої творчості «Україна збирає таланти»
- Фестиваль «Арт-примирення»
- Міжнародний фестиваль у Польщі «Один день, як у Голлівуді»
- Фестиваль-конкурс театральних колективів «Срібне джерело»

Філія «Дельфін»

- Міжнародний турнір зі спортивно-бального танцю "Різдвяний бал 2018"
- Всеукраїнський турнір зі спортивно-бального танцю "Успіх 2018"
- Всеукраїнський турнір зі спортивно-бального танцю "Family dance festival 2018"
- Районний турнір зі спортивно-бального танцю "Крок до зірок"
- Районний турнір зі спортивно-бального танцю "Відкритий чемпіонат Київської області 2019"

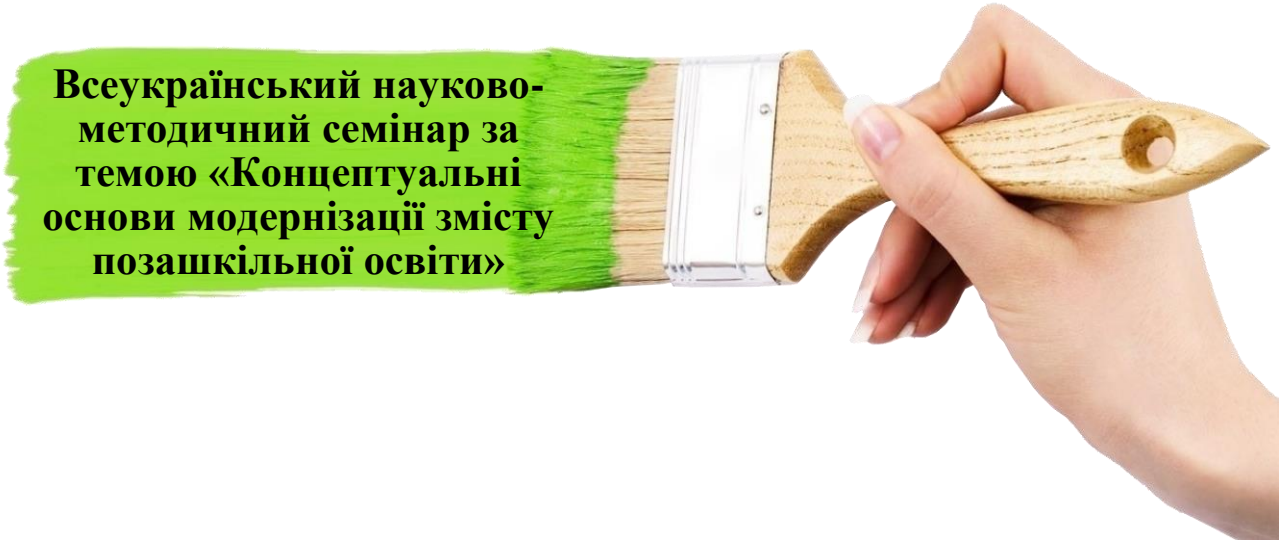
Гарбуз В.О.

- Інтерактивний урок з правил дорожнього руху «Безпечний шлях до школи» (за окремим графіком ЗНЗ Щевченківського району)
- Участь у благодійному ярмарку
- Родинне свято з ДСНС. Інтерактивна програма
- Інтерактивна просвітницька програма «Мужність і воля-то козацька доля»
- Майстер-клас «Створення образу в ігровій програмі» для учасників методоб'єднання культураторганизаторів
- Робота в журі конкурсу «Юніор-турнір»
- Робота в журі конкурсу «Інтелект-турнір»

- Проведення практикуму з гендерних стосунків «Ми різні-ми рівні» на форумі «М18»
- Тренінг «Громадянська освіта»
- Ювілейна програма з нагоди 20-річчя дитячої газети «Я-сам, я-сама» та Всеукраїнського форуму «Дитячим дотиком пера». Ведуча.
- Майстер-клас для слухачів курсів підвищення кваліфікації університету Грінченка. Виготовлення намиста з нестандартних матеріалів.
- Методична допомога керівнику гуртка Меркуловій О.М.
- Пізнавально-ігрова програма «Обереги української родини»
- Майстер-клас «Форми і методи активізації аудиторії під час проведення інтерактивної програми» для культорганізаторів, педагогів-організаторів та методистів закладів ПО
- Методична і практична допомога керівнику гуртка Меркуловій О.М. у підготовці і проведенні конкурсу «Біла Князівна. Юна Міс Всесвіту»
- Святкові ігрові програми «Святий Миколай, у гості завітай» для вихованців СТА «Пульс»
- Святкова ігрова програма «Святий Миколай, у гості завітай» для вихованців філії «Юний мушкетер»
- Святкова ігрова програма «Святий Миколай, у гості завітай» для школярів
- Святкова програма «Різдвяна зірка сяє - родину хай єднає!». Ведуча
- Святкова програма «Сюрпризи новорічної ялинки»
- Інтерактивна програма
- про гендерні стосунки «Ми різні-ми рівні»
- Методична допомога в підготовці до конкурсу читців поезії Т.Г.Шевченка
- Інтерактивна пізнавальна програма «Весну викликаємо з теплого краю» до свята Стрітіння
- Інтерактивна музично-літературна програма «У рідній мові мамина любов» до Міжнародного Дня рідної мови (за окремим графіком ЗНЗ Щевченкіського району)
- Вечір пам'яті «Кров людська- не водиця...» Дня Героїв Небесної Сотні
- Інтерактивна пізнавальна програма «Національні символи України» до Дня Першого офіційного Герба України
- Інтерактивна фольклорна програма «Масляна-витівниця в Україні веселиться» (за окремим графіком ЗНЗ Щевченкіського району)
- Міський конкурс читців поезії Т.Г.Шевченка
- Всеукраїнський конкурс юних екологів
- Майстер-клас: Гармонійність усіх складових частин тематичної інтерактивної програми
- Круглий стіл «Спадщина Тараса Шевченка в національному вихованні дітей та молоді»
- Звітний концерт творчих колективів ЦТ «Шевченківець» «Квітневі усмішки»

- Всеукраїнський науково-методичний семінар «Концептуальні основи модернізації змісту позашкільної освіти». Педагогічний практикум
- Міжгалузева нарада з питань літнього відпочинку та оздоровлення
- Семінар-практикум «Лабораторія Гри.:Ligaleta 3.0» (Організатори дозвілля, івент-менеджери, аніматори, педагогі-організатори)
- Майстер-клас зі створення ігрової програми «Строката парасолька»
- Інтерактивний освітній практикум з гендерних відносин «Ми-різні, ми-рівні»
- Звітний концерт «Травневі усмішки» СТА «Пульс»
- Інтерактивні ігрові програми «Подорож за скарбами літа», «Незвичайні звичайності» (за окремим графіком у ЗНЗ Шевченківського району під час роботи пришкільних денних таборів).
- Всеукраїнський турнір серед шахістів 1 розрядів та КМС "Кубок шахових надій - 2018"
- European Youth Chess Championship O-18 – 2018
- КВАЛІФІКАЦІЙНИЙ ТУРНІР для шахістів 3-х розрядів
- КВАЛІФІКАЦІЙНИЙ ТУРНІР для шахістів 1 юнацького розряду (IV розряд) та початківців
- Осінній турнір з шахів серед початківців
- Шаховий центр Києва (Blitz)
- Шаховий центр Києва (Rapid)
- Меморіалі пам'яті Анатолія Олександровича Лисенка
- Майстер клас для КМС та 1 розрядів, запрошений Коробов Антон Сергійович
- Чемпіонат Києва до 14 і до 16 років
- Міжнародний шаховий турнір «Меморіал Макса Заванеллі» Шаховий центр Києва (Blitz) Шаховий центр Києва (Rapid)
- КВАЛІФІКАЦІЙНИЙ ТУРНІР для шахістів 2-х розрядів,
- КВАЛІФІКАЦІЙНИЙ ТУРНІР для шахістів 3-х розрядів,
- КВАЛІФІКАЦІЙНИЙ ТУРНІР для шахістів 1 юнацького розряду та початківців, .
- Осінній турнір з шахів серед початківців
- майстер-клас для КМС та 1 розрядів від міжнародного гросмейстера, віце-чемпіона Європи-2016 року Ігоря Коваленко
- КВАЛІФІКАЦІЙНИЙ ТУРНІР для шахістів 1 юнацького розряду та початківців
- «Меморіал М. Таля» Шаховий центр Києва (Blitz) Шаховий центр Києва (Rapid)
- Півфіналі Чемпіонату України до 14 років серед дівчат
- КВАЛІФІКАЦІЙНИЙ ТУРНІР для шахістів 3-х розрядів
- КВАЛІФІКАЦІЙНИЙ ТУРНІР для шахістів 1 юнацького розряду та початківців Шаховий центр Києва (Blitz) Шаховий центр Києва (Rapid)

- КВАЛІФІКАЦІЙНИЙ ТУРНІР для шахістів 3-х розрядів,
- КВАЛІФІКАЦІЙНИЙ ТУРНІР для шахістів 1 юнацького розряду та початківців, .
- Кваліфікаційні турніри РК ДЮСШ «Авангард» для 1 юнацьких розрядів та початківців, 3;2;1 розрядів
- Всеукраїнський турнір серед шахістів 1 розрядів та КМС «Кубок шахових надій»
- Матчева зустріч серед збірних команд міста Харкова та міста Києва Шаховий центр Києва (Blitz) Шаховий центр Києва (Rapid)
- Шаховий турнір з нормою КМС
- КВАЛІФІКАЦІЙНИЙ ТУРНІР для шахістів 2-х розрядів
- КВАЛІФІКАЦІЙНИЙ ТУРНІР для шахістів 3-х розрядів,
- КВАЛІФІКАЦІЙНИЙ ТУРНІР для шахістів 1 юнацького розряду та початківців, .
- КВАЛІФІКАЦІЙНИЙ ТУРНІР для шахістів 3-х розрядів,
- КВАЛІФІКАЦІЙНИЙ ТУРНІР для шахістів 1 юнацького розряду та початківців, .
- ХХІХ Міжнародний шаховий фестиваль «Київська весна»
- Чемпіонат Києва з класичних шахів серед юнаків та дівчат до 10 років 2009 р.н. та молодші
- 50-й міжнародний шаховий турнір Клода Леруа
- Шкільний етап ІV Кубку Київського міського голови з шахів «Кришталева тура», Гімназія №172
- Районний етап ІV Кубку Київського міського голови з шахів «Кришталева тура»
- Чемпіонат Києва серед юнаків та дівчат до 8 років 2011 р.н. та молодші
- ШАХОВИЙ ТУРНІР ДО ДНЯ КИЄВА
- Чемпіонат Києва серед юнаків та дівчат до 12 років

Всеукраїнський науково-методичний семінар за темою «Концептуальні основи модернізації змісту позашкільної освіти»

Відповідно до плану роботи МОН України на 2019 рік 24 квітня 2019 р. було проведено Всеукраїнський науково-методичний семінар за темою «Концептуальні основи модернізації змісту позашкільної освіти» на базі експериментального закладу освіти всеукраїнського рівня – Центру творчості дітей та юнацтва «Шевченківець» міста Києва.

Майже 100 учасників із різних областей України – Волинської, Житомирської, Запорізької, Івано-Франківської, Київської, Кіровоградської, Рівненської, Хмельницької, Черкаської, Чернігівської та міста Києва зібралися, щоб: визначити комплекс методів та технологій модернізації змісту позашкільної освіти; визначити критерії, показники та рівнів ефективності модернізації змісту позашкільної освіти; обґрунтувати концептуальні основи модернізації змісту позашкільної освіти на основі узагальнення констатуючих даних.

Організаторами виступили Міністерство освіти і науки України, Національна академія педагогічних наук України, Державна служба якості освіти України, Державна наукова установа «Інститут модернізації змісту освіти МОН України», Інститут педагогіки НАПН України, Інститут проблем виховання НАПН України, Департамент освіти і науки, молоді та спорту виконавчого органу Київради (КМДА), Управління освіти Шевченківської районної в місті Києві державної адміністрації, Центр творчості дітей та юнацтва «Шевченківець» м. Києва.

Співорганізаторами були Національний еколого-натуралістичний центр учнівської молоді МОН України, Український державний центр позашкільної освіти, Національний центр «Мала академія наук України», Івано-Франківський обласний центр туризму і краєзнавства учнівської молоді, Громадська організація «Об'єднання «Агенція розвитку освітньої політики», Асоціація керівників шкіл України (АКШУ)

Метою Всеукраїнського науково-методичного семінару стали консолідація науково-педагогічної спільноти до обговорення існуючого стану програмного та науково-методичного забезпечення позашкільної освіти в Україні та визначення пріоритетних напрямів модернізації змісту позашкільної освіти, перспективи створення освітньої програми закладу позашкільної освіти

та сучасного базового освітнього компоненту для побудови змістової моделі освітнього процесу у сучасному закладі позашкільної освіти.

В рамках семінару пройшли педагогічні практикуми «Створення внутрішньої системи забезпечення якості освіти: генеруємо ідеї, обираємо спектр інструментів, плануємо майбутнє» (для директорів закладів освіти) та «Основні завдання позашкільної освіти в контексті модернізації її змісту (робота в творчих тупах)» (для заступників директорів, методистів, педагогічних працівників закладів позашкільної освіти).

З вітальним словом до учасників семінару звернулися головний спеціаліст відділу позашкільної освіти, виховної роботи та психологічного супроводу головного управління інклюзивної, спеціальної та позашкільної освіти директорату інклюзивної та позашкільної освіти МОН України Бут Світлана Володимирівна; начальник управління по роботі з закладами професійно-технічної і позашкільної освіти Державної служби якості освіти України Петрунчак Катерина Вікторівна; старший науковий співробітник відділу економіки та управління загальною середньою освітою Інституту педагогіки НАПН України, кандидат педагогічних наук Онаць Олена Миколаївна; головний спеціаліст відділу позашкільної освіти Департаменту освіти і науки, молоді та спорту виконавчого органу Київської міської ради (Київської міської державної адміністрації) Ткаченко Наталія Андріївна; директор Центру творчості дітей та юнацтва «Шевченківець» м. Києва Мосякова Ірина Юліївна.

Інформаційними партнерами семінару були газета «Освіта України», «Український педагогічний журнал» та видавнича група «Шкільний світ».

Завдання науково-методичного семінару:

- визначення комплексу методів та технологій модернізації змісту позашкільної освіти;
- визначення критеріїв, показників та рівнів ефективності модернізації змісту позашкільної освіти;
- обґрунтування концептуальних основ модернізації змісту позашкільної освіти на основі узагальнення констатуючих даних.

Цілі проведення науково-методичного семінару

- консолідувати науково-педагогічну спільноту до обговорення існуючого стану програмного та науково-методичного забезпечення позашкільної освіти в Україні;
- визначити пріоритетні напрями модернізації змісту позашкільної освіти, перспективи створення освітньої програми закладу позашкільної освіти та сучасного базового освітнього компоненту для побудови змістової моделі навчального процесу у сучасному закладі позашкільної освіти;

Організатори науково-методичного семінару:

- Міністерство освіти і науки України
- Національна академія педагогічних наук України
- Державна служба якості освіти України
- Державна наукова установа «Інститут модернізації змісту освіти МОН України».
- Інститут педагогіки НАПН України
- Інститут проблем виховання НАПН України
- Департамент освіти і науки, молоді та спорту виконавчого органу Київради (КМДА)
- Управління освіти Шевченківської районної в місті Києві державної адміністрації
- Центр творчості дітей та юнацтва «Шевченківець» м. Києва

Співорганізатори науково-методичного семінару:

- Національний еколого-натуралістичний центр учнівської молоді МОН України
- Український державний центр позашкільної освіти
- Національний центр «Мала академія наук України»
- Івано-Франківський обласний центр туризму і краєзнавства учнівської молоді
- Київське відділення Міжнародної асоціації позашкільної освіти
- Асоціація керівників шкіл України (АКШУ)
- Громадська організація «Об'єднання «Агенція розвитку освітньої політики»

Учасники науково-методичного семінару:

В обговоренні кола питань науково-методичного семінару беруть участь працівники Міністерства освіти і науки України, науковці та практики Державних наукових установ України та Державних закладів позашкільної освіти України, .

До участі запрошуються науковці, науково-педагогічні та педагогічні працівники в сфері позашкільної освіти, директори закладів позашкільної освіти, їх заступники, методисти, представники районних управлінь освіти, які відповідають за позашкільну освіту.

ТАЙМІНГ СЕМІНАРУ

Перша панель Місце позашкільної освіти в системі освіти України 10.00 – 11.00	
<p>Топузов Олег Михайлович</p>	<p><i>Директор Інституту педагогіки НАПН України, доктор педагогічних наук, професор, Член-кореспондент НАПН України, Заслужений діяч науки і техніки України, віце-президент НАПН України</i></p>
<p>Чижевський Борис Григорович</p>	<p>Основні засади освітньої політики України в сфері позашкільної освіти. <i>Керівник секретаріату Комітету Верховної Ради України з питань науки і освіти, кандидат педагогічних наук, доцент</i></p>
<p>Бут Світлана Володимирівна</p>	<p>Позитивні тенденції в системі позашкільної освіти на сучасному етапі та відповідні зміни в законодавстві освітньої галузі. <i>Головний спеціаліст відділу позашкільної освіти, виховної роботи та психологічного супроводу головного управління інклюзивної, спеціальної та позашкільної освіти директора у інклюзивної та позашкільної освіти</i></p>
<p>Гурак Руслан Васильович</p>	<p>Якість сучасного змісту позашкільної освіти як показник його модернізації <i>Голова Державної служби якості освіти України, кандидат юридичних наук</i></p>
<p>Ярова Євгенія Валентинівна</p>	<p><i>Начальник управління освіти Шевченківської районної в місті Києві державної адміністрації, Заслужений працівник освіти України</i></p>
Друга панель 11.00 – 13.30	
<p>Мосякова Ірина Юліївна</p>	<p><i>Директор Центру творчості дітей та юнацтва «Шевченківець» м. Києва, заслужений працівник освіти України, кандидат педагогічних наук</i></p>
<p>Таранік-Ткачук Катерина Валеріївна</p>	<p>Формування ментального «кодексу» сучасного українця: гуманістичний аспект. <i>Головний спеціаліст управління загальної середньої та дошкільної освіти Директорату дошкільної та шкільної освіти МОН України, кандидат філологічних наук</i></p>
<p>Анісімова Олена Едуардівна</p>	<p>Можливості використання фребельпедагогіки у сенсорно-пізнавальному розвитку дітей дошкільного та молодшого шкільного віку</p>

	<i>Доцент кафедри педагогіки дошкільної та початкової освіти, координатор Освітнього центру Фрідріха Фребеля Херсонського державного університету</i>
Харченко Наталія Вікторівна	Цінності соціального партнерства у сучасній позашкільній освіті. <i>Кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник, завідувач лабораторії громадянського та морального виховання Інституту проблем виховання НАПН України, Головний редактор газет «Шкільний світ», «Управління освітою», журналу «Методист» видавничої групи «Шкільний світ».</i>
Лозова Оксана Володимирівна	STEM – світ інноваційних можливостей <i>Завідувач сектору науково-методичного забезпечення STEM-освіти відділу STEM-освіти Державної наукової установи «Інститут модернізації змісту освіти МОН України»</i>
Горбенко Світлана Леонідівна	<i>Старший науковий співробітник відділу STEM-освіти Державної наукової установи «Інститут модернізації змісту освіти МОН України»</i>
Кириленко Світлана Володимирівна	Мобільність педагога сучасного закладу позашкільної освіти – вимога часу. <i>Начальник відділу інноваційної діяльності та дослідно-експериментальної роботи Державної наукової установи «Інституту модернізації змісту освіти», кандидат педагогічних наук, відмінник освіти України</i>
Кіян Ольга Іванівна	Педагогіка партнерства – основні підходи до виховання громадянина патріота у змісті позашкільної освіти. <i>Завідувач сектору експериментальної педагогіки відділу інноваційної діяльності та дослідно-експериментальної роботи Державної наукової установи «Інституту модернізації змісту освіти», кандидат педагогічних наук</i>
Новоселецький Геннадій Юрійович	Синхронізація змісту навчальних програм закладів загальної середньої та позашкільної освіти як засіб формування комунікативної, пізнавальної (навчально-пізнавальної) та регулятивної компетентностей. <i>Директор гімназії № 172 «Нивки», заслужений працівник освіти України, вчитель вищої категорії, вчитель-методист.</i>

Третя панель Педагогічний практикум		
<p>Гарбуз Валентина Олександрівна 14.00 – 16.00</p>	<p><i>Заступники директорів, методисти, педагогічні працівники закладів позашкільної освіти</i></p>	<p>Основні завдання позашкільної освіти в контексті модернізації її змісту (робота в творчих трупях) <i>Керівник гуртка ЦТ «Шевченківець» м. Києва, Заслужена артистка України</i></p>
<p>Громовий Віктор Володимирович 14.00 – 17.00</p>	<p><i>Директори закладів освіти</i></p>	<p>семінар-практикум «Створення внутрішньої системи забезпечення якості освіти: генеруємо ідеї, обираємо спектр інструментів, плануємо майбутнє» <i>Освітній експерт, заслужений вчитель України</i></p>

Scribe панель	
<p>Дейдиш Лариса Анатоліївна</p>	<p><i>Начально-методичне забезпечення змісту позашкільної освіти</i> Завідувач сектору змісту позашкільної освіти та гурткової роботи Державної наукової установи «Інститут модернізації змісту освіти»</p>
<p>Яременко Наталія Георгіївна</p>	<p><i>Компетентнісно-інтегративний підхід до впровадження STEAM-освіти в закладі позашкільної освіти науково-технічного профілю.</i> Методист Ніжинської станції юних техніків</p>
<p>Титаренко Наталія Володимирівна</p>	<p><i>Освіта впродовж життя - успішна особистість</i> Начальник відділу статистики і аналітики дошкільної, загальної середньої та позашкільної освіти Державної наукової установи «Інститут освітньої аналітики»</p>
<p>Миронова Лідія Миколаївна</p>	<p><i>Розвиток творчої особистості в сучасних умовах через реалізацію Концепції з національно - патріотичного виховання</i> Директор Деснянського позашкільного навчального закладу «Центр творчості дітей та юнацтва» Деснянської селищної ради Чернігівської області Козелецького району с.м.т. Десна</p>

Борсук Олеся Володимирівна	<i>Сучасний стан розвитку маркетингової компетентності керівників гуртків закладу позашкільної освіти</i> Керівник гуртка ЦТ «Шевченківець» м. Києва
Комиса Ірина Вікторівна	<i>Робота з молодими педагогами - агентами змін в умовах реформування освітньої системи</i> Методист позашкільного навчального закладу «Центр дитячої та юнацької творчості Шевченківського району» Запорізької міської ради Запорізької області
Семенова Катерина Євгеніївна	<i>Шляхи застосування засад японської стратегії «кайдзен» в освіті.</i> Керівник Центру східної культури та розвитку «Сакура Мацури»
Шкура Геннадій Анатолійович	Директор Українського державного центру позашкільної освіти
Вержицька Ірина Володимирівна	<i>Навчально-методичний комплект як засіб модернізації освітнього процесу у ЗПО</i> Методист ЦТ «Шевченківець» м. Києва
Соломатіна Тетяна Миколаївна	<i>Нормативна база програмного забезпечення змісту позашкільної освіти</i> Завідувач відділу ЦТ «Шевченківець» м. Києва

Всеукраїнський науково-методичний семінар

«Концептуальні основи модернізації змісту позашкільної освіти»

За результатами семінару планується визання збірки. Як приклад, нижче викладені статті зі збірки.

УДК : 37

МОБІЛЬНІСТЬ ПЕДАГОГА СУЧАСНОГО ЗАКЛАДУ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ: ПРІОРИТЕТНА ВИМОГА ЧАСУ

Кириленко Світлана Володимирівна

*Державна наукова установа «Інститут модернізації змісту освіти»
Кандидат педагогічних наук, начальник відділу інноваційної діяльності та
дослідно-експериментальної роботи*

Стаття присвячена висвітленню питань професійного зростання мобільності педагогічних працівників у закладах позашкільної освіти, що супроводжуються змінами у свідомості педагога, пошуком нових смислів, мети, завдань і стратегій їх досягнення; обставин, що вимагають вибору та прийняття нестандартних рішень. Мобільність як якість особистості надає педагогові можливість легко освоювати нові реалії в різних сферах життєдіяльності, знаходити адекватні способи вирішення несподіваних проблем і виконання нестандартних завдань. Розглянуті психологічні основи професійної мобільності особистості педагога, що поєднані у три взаємопов'язаних блоки: методологічний, змістовний (соціально-психологічний), інструментальний.

Ключові слова: мобільність; самоосвіта; саморозвиток педагога; професійна мобільність; особистісно-професійний розвиток педагога.

Постановка проблеми. Сучасний стан освіти в Україні характеризується пошуком шляхів актуального реагування на зміни в освітянському просторі, адже змінилися вимоги до навчання, до знань, до компетентностей. Аналіз ефективності діяльності закладів позашкільної освіти України підтверджує той факт, що саме ця освітньо-виховна галузь була і є найбільш дієвим інститутом соціалізації дитини, її інтелектуального, духовного і фізичного розвитку, становлення як громадянина і патріота своєї держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукових і методичних джерел з питань позашкільної освіти, діяльності закладів позашкільної освіти засвідчує наявність широкого спектра досліджень її різних аспектів. Теоретичні основи позашкільної освіти закладені в педагогічних працях В. Вахтерова, Г. Ващенко, А. Макаренка, Є. Мединського, І. Огієнка, М. Пирогова, С. Русової, С. Сірополка, В. Сухомлинського, В. Чарнолуського, С. Шацького та ін.

Окремі питання сучасних методологічних засад позашкільної освіти та виховання, позашкільної роботи представлені в працях українських учених І. Беха, В. Борисова, О. Биковської, В. Вербицького, А. Капської, Б. Кобзаря, В. Мадзігона, Г. Пустовіта, Ю. Руденка, А. Сиротенка, О. Сухомлинської, Т. Сущенко та ін.

Виклад основного матеріалу. Розвиток науки і техніки дає педагогам нові форми комунікацій, типи розв'язання абстрактних і конкретних завдань, перетворюють педагога з авторитарного транслятора готових ідей у натхненника розвитку інтелектуального і творчого потенціалу вихованця закладів позашкільної освіти, тому потреба в педагогах високої кваліфікації, за умов постійних змін у суспільстві, є одним з найактуальніших питань. Яким же має бути педагог ХХІ століття?

По-перше, педагог повинен бути підготовлений до нової професійної ролі. Він не може бути абсолютним носієм знань і наглядцем за вихованцем. Педагог має стати людиною, яка «супроводжує процес самопізнання і саморозвитку дитини». Основна роль сучасного педагога – «не лише дати певну суму знань учневі, а й навчити його вчитися, самостійно здобувати знання, застосовувати їх на практиці, тобто формувати компетентності як загальну здатність, що базується на знаннях, досвіді та цінностях особистості» [3].

По-друге, педагога має бути готовим до сучасної соціальної ролі у формуванні самодостатньої людини, конкурентоспроможного фахівця, бути готовим до використання нових професійних технологій навчальної діяльності – інформатизації, комп'ютеризації, що передбачає низку вимог до нього. Педагог повинен бути готовим варіювати зміст, вимоги, підходи до викладання предмета.

Позашкільна освіта потребує педагога, з креативним мисленням та новими підходами до навчання вихованців, інноваційними формами організації освітнього процесу в сучасному закладі позашкільної освіти, яка змінюється не лише за типом, а й за змістом. Ці зміни мають глибинний характер і потребують педагога-новатора, який володіє проєктивним мисленням, перспективними педагогічними технологіями, є суб'єктом особистісного й професійного зростання, вміє досягати нової педагогічної мети.

Під час виступу на Всеукраїнській серпневій (2018) конференції педагогічних працівників Президент України П. Порошенко зазначив, що «ключ до успіху всіх реформ і всіх перетворень – у системі освіти, у руках педагогів. Креативні, творчі молоді люди з українськими, європейськими цінностями змінять країну. Нам потрібна освіта, яка формує здатність учня не лише грати за вже встановленими правилами, але й вигравати в умовах постійної зміни ситуації. Ми не тільки маємо дати учню знання, але й навчити постійно вчитися».

За останнє десятиліття відбувся перехід від різноманітної за змістом і якістю позашкільної освітньо-виховної роботи до логічно вибудованих на сучасних психолого-педагогічних теоріях, концепціях і підходах освіти та виховання підростаючого покоління. Це дало змогу залучити кожную дитину до індивідуальної і соціально значущої навчально-пізнавальної, пошукової, дослідницької і конструкторської діяльності та конкретної суспільно корисної, масової чи природоохоронної роботи.

Створення єдиного європейського освітнього простору потребує від педагогічних працівників професійної мобільності щодо отримання та надання освітніх послуг. Особливого значення набуває питання професійної мобільності в період перебудови системи освіти, «зміни якості її наявності в полі

нездійснених можливостей», як зазначає Л. Виготський, фактичних і гіпотетичних структур, ідентичності людини.

У свідомості педагога зміни супроводжуються пошуком нових смислів, мети, нових завдань і стратегій їх досягнення; складні обставини вимагають вибору та спонукають щодо прийняття нестандартних рішень. Мобільність як якість особистості надає можливість легко освоювати нові реалії в різних сферах життєдіяльності, знаходити адекватні способи вирішення несподіваних проблем і виконання нестандартних завдань. Будь-який аспект чи тенденція сучасного суспільного розвитку, технологій, а також освіти, так чи інакше виводить науковців на проблему мобільності сучасного педагога у процесі його професіоналізації [5, с.23; 6].

Наукова категорія «професійна мобільність» розглядається як своєрідний особистісний ресурс, що лежить в основі дієвого перетворення суспільного довкілля та самого себе в ньому; як складне, багатогранне за структурою і за функціональним призначенням, видовим розмаїттям явище.

Стосовно професійної діяльності поняття «мобільність» конкретизується як здатність і готовність особистості досить швидко і успішно оволодівати новою технікою і технологією, набувати відсутні знання і вміння, що забезпечують ефективність адаптації до нової професійної діяльності. Адаптація є невід'ємною властивістю мобільної особистості, що виходить на перший план в умовах нестабільності політичних, соціально-економічних, суспільних відносин [1; 2].

Визначення поняття «мобільність педагога» зарубіжними та вітчизняними науковцями багатоаспектний, особливо в літературі з соціології та педагогіки. Інтегруючи точки зору видатних дослідників, науковців, розуміємо мобільність як особистісну здатність адаптування до швидких змін, модифікації професійної діяльності в умовах нових ситуацій або оперативного знаходження способу застосування знань у знайомих чи нестандартних ситуаціях із найменшим опором та мінімальними втратами щодо власних фізичних, психологічних та емоційних ресурсів. Швидка адаптація в інформаційному світі є однією із складових характеристик мобільності як поняття.

Сутність психологічних основ професійної мобільності особистості, на думку Л. Пілецької, об'єднує три взаємопов'язаних блоки: методологічний, змістовний (соціально-психологічний), інструментальний.

Методологічний блок об'єднує наукові підходи щодо вирішення проблеми професійної мобільності, зокрема:

- *системний підхід* як універсальний інструмент пізнавальної діяльності дозволяє розглядати професійну мобільність як складову частину соціальної мобільності в контексті соціокультурного простору; доцільність використання цього підходу обґрунтована відсутністю комплексних системних досліджень проблеми формування професійної мобільності майбутнього фахівця, який здійснюється невідривно від процесу навчання та будується на основі принципів системного підходу, інтегративного методологічного принципу;

- *аксіологічний підхід*, у якому мобільність у професійній сфері є «елементом внутрішньої структури особистості», виявляє суб'єктивне ставлення до суспільно значущих цінностей професійної діяльності;

- *компетентнісний підхід*, спрямований на формування знань, умінь, навичок, досвіду, які відображають готовність особистості на етапі перекваліфікації до професійного росту, оволодіння прийомами самореалізації в новому виді професійної діяльності;

- *особистісно-діяльнісний підхід* діалектично поєднує професійну підготовку фахівця з його індивідуальною траєкторією самореалізації [9].

Отже, професійна мобільність виконує такі функції:

- реагує на «виклики» сучасності, конструктивно перетворюючи суспільне довкілля та самого себе в ньому;

- надає рухливості, дієвості, швидкості, активності особистості в мінливих умовах;

- мотивує до гнучкої орієнтації, відстоювання власних позицій;

- забезпечує готовність до змін і реалізацію цієї готовності;

- спонукає до професійної активності та творчого ставлення до професійної діяльності, ефективного розв'язання фахових проблем;

- забезпечує професійний вибір, підвищує можливості особистості для подолання кризових явищ особистісно-професійного розвитку [9].

Професійна мобільність педагога є необхідною умовою формування професійної мобільності майбутнього фахівця, визначає випереджальну функцію освіти та пріоритетну роль педагога. У дослідженні сутності професійної мобільності педагога можна виокремити такі напрями:

- *особистісні риси* (адаптивність, комунікативність, самостійність, пристосовність, цілеспрямованість, ціннісні орієнтації й установки, соціальна пам'ять, критичне мислення, здатність до самопізнання, саморозвитку, самоосвіти, соціальна рухливість);

- *характеристики процесу діяльності* (рефлексивність, креативність, проєктивність, прогнозування, цілепокладання, гнучкість, пластичність);

- *динаміка процесів самовдосконалення фахівця* (перетворення діяльності, навколишнього середовища, що вказує на інтегративний характер професійної мобільності) [7]. На формування професійної мобільності педагога впливають такі чинники: толерантність до невизначеності, готовність до інноваційної діяльності, психологічні фактори становлення професійної ідентичності, розвиток основних компонентів, професійної мобільності: креативні, рефлексивні, соціально-професійної мобільності та наднормативної професійної активності.

Отже, проблема професійної мобільності є необхідною умовою особистісно-професійного розвитку педагога.

Сучасна освіта розглядається в усьому світі як важливий чинник становлення й розвитку особистості, а сучасне суспільство вимагає від позашкільної освіти виховання людини нового покоління – компетентної особистості, яка змогла б застосувати знання, набуті в школі, у дорослому житті.

Для цього педагогам варто навчатися та постійно вдосконалювати професійну майстерність. Упровадження індивідуальних форм методичної роботи спонукатимуть педагогів підвищувати власний фаховий рівень, обмінюватися досвідом, впроваджувати інноваційні технології та методи під час підготовки та проведення занять, позашкільних заходів, студій, секцій, об'єднань і масових заходів з учнівською молоддю.

Важливою формою підвищення фахового та методичного рівнів педагогів є самоосвіта. Самоосвіта – це потреба людини, яка захищає її від інтелектуального зубожіння, це усвідомлений процес пізнавальної діяльності, це вдосконалення будь-яких рис людини або її навичок, це постійний пошук, зростання, розвиток. Феномен саморозвитку особистості, можливості самосвідомості, розкриття педагогом своєї суті, самоактуалізації вивчали відомі психологи І. Бех, М. Боришевський, І. Кон, Г. Костюк, А. Маслоу, Ю. Орлов, К. Роджерс та ін..

Аналізуючи поняття «саморозвитку» у професійній сфері ми керувалися дослідженнями Л. Виготського, О. Леонтьєва, Р. Немова, П. Гальперіна, В. Крутецького, які засвідчували, що властивості людини, в тому числі і здібності, не лише виявляються, а й формуються в діяльності, а професійна придатність є однією із загальних властивостей особистості. У цьому аспекті професійно-особистісний саморозвиток педагога ми можемо розглядати як свідомий, цілеспрямований процес підвищення рівня його професійно-педагогічної компетенції, розвитку професійно значущих якостей відповідно до зовнішніх соціальних вимог, умов професійної педагогічної діяльності й власної програми розвитку.

Саморозвиток педагога – це цілеспрямований процес самотворення, якісної самозміни його особистісної сфери, що забезпечує неповторність і відкритість особистості. Безперервний професійно-особистісний саморозвиток педагога – найважливіший компонент професійної діяльності, що реалізується шляхом функцій цілепокладання, рефлексії, нормативної, активної взаємодії.

Професійно-особистісний саморозвиток, на думку І. Краснощок, здійснюється шляхом взаємодії таких компонентів – самоусвідомлення, самооцінки, самоорганізації, самоврядування. Початковим етапом є *самоусвідомлення*, що зумовлює розвиток таких процесів: самовизначення, самовираження, самоствердження, самореалізації. Самоусвідомлення, спрямоване на формування цілісного уявлення про себе як про фахівця, вивчення способів професійної діяльності забезпечують реалізацію функції цілепокладання.

Найбільш істотними ознаками для самооцінки, на думку дослідниці, є: усвідомлення своїх професійних якостей і професійних якостей інших; зіставлення оцінювання своїх професійних якостей з оцінкою інших і розглядається як один із компонентів професійно-особистісного саморозвитку, що забезпечує реалізацію функції рефлексії [4].

Самоосвіта педагога неможлива без розробки та врахування певних складових, таких як:

- визначення педагогічного, творчого та життєвого кредо;

- створення методичної карти;
- діагностики діяльності;
- визначення методичної проблеми та виховної теми, над якими необхідно працювати;
- створення індивідуального творчого плану;
- розробки уроків і виховних заходів;
- вивчення перспективного педагогічного досвіду;
- створення власного словника педагогічних термінів.

Правильно організована робота із самоосвіти приводить до підвищення якості освітньої діяльності і рівня кваліфікації педагогічного колективу закладу позашкільної освіти. Успіх індивідуальної методичної роботи з педагогом, на думку В. Сухомлинського, залежить здебільшого від того, як, завдяки порадам і рекомендаціям, педагог навчився самостійно аналізувати власні успіхи та недоліки. Василь Олександрович зазначав, що «цій меті у нас відповідають характер і навіть тон порад та рекомендацій: вони впливають зі спільного з учителем аналізу навчального процесу. На кожному уроці відкривається щось нове, думка заглиблюється в деталі, які до цього часу були непомічені... найдосвідченіший педагог ніколи не повинен спинятися на досягнутому, бо якщо нема руху вперед, то неминуче починається відставання» [8]

Висновки. Отже, організація освітньої діяльності дітей та учнівської молоді є одним із умов ефективності підвищення мобільності педагога сучасного закладу позашкільної освіти, якості та інтенсивності вирішення завдань суспільства в галузі сучасної освіти. Активні методи і форми організації позашкільної освіти забезпечують кожній дитині гармонійний розвиток власних здібностей у вільний від навчання час. Раціональне проведення вільного часу в закладах позашкільної освіти, виявляє індивідуальну зацікавленість особистості, розвиває пізнання, мислення, сприяє формуванню в учнівській молоді цілісної картини світу, виховує відповідальне ставлення до навколишнього середовища, людини і суспільства в цілому.

Література:

1. Дудина О. М. Профессиональная мобильность: кто и как принимает решение сменить профессию/О. М. Дудина// Социологическое исследование. – 1997. – №11. – С. 22 – 28.
2. Коваліско Н. В. Трудова мобільність в умовах регіонального ринку праці : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. соціол. наук / Н. В. Коваліско. – Львів, 1999. – 20 с.
3. Концепція Нова українська школа. Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/tag/nova-ukrainska-shkola>.
4. Краснощок І. Професійно-особистісний саморозвиток майбутнього вчителя як складова педагогічної освіти /І. Краснощок //Рідна школа, 2007. - № 4. – С.9-11.
5. Огневюк В. А. К проблеме развития научного направления интегрированного исследования сферы образования / В. А. Огневюк,

С. А. Сысоева // Вестник высшей школы. – № 3 (март, 2014). – С. 22-30.

6. Стрюк М. І. Мобільність: системний підхід / М. І. Стрюк, С. О. Семеріков, А. М. Стрюк // Інформаційні технології і засоби навчання. – 2015. – Т. 49, вип. 5. – С. 37-70. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ITZN_2015_49_5_7

7. Сургунд Н. А. Професійна мобільність як складова системи професійного розвитку сучасного фахівця /Н. А. Сургунд //Вісник Національного університету оборони України, 2014. - № 3(40). – С.340-345.

8. Сухомлинський В. О. Розмова з молодим директором /В.О.Сухомлинський //Педагогіка: Хрестоматія / Уклад. : А. І. Кузьминський, В. Л. Омеляненко. – К.: 2003. – 695 с.

9. Пілецька Л.С. Психологічна сутність професійної мобільності особистості /Л.С.Пілецька // Актуальні проблеми психології: збірник наук. праць Інституту психології імені Г.С.Костюка НАПН України. – К.: Вид-во «ЛАДО», 2013. – Т.1. – Вип.40. – С.368-371.

«ПЕДАГОГІКА ПАРТНЕРСТВА – ОСНОВНІ ПІДХОДИ ДО ВИХОВАННЯ ГРОМАДЯНИНА-ПАТРІОТА».

Ольга Кіян,

*кандидат педагогічних наук, завідувач
сектору експериментальної педагогіки,
ДНУ «Інститут модернізації освіти»*

Наше суспільство сьогодні переживає важливий та складний час творення Нової української школи в контексті сучасного розвитку освіти України. Як зазначила Л. Гриневич, міністр освіти і науки «Нова українська школа стане можливою лише тоді, коли ми змінимо саму сутність освітнього процесу – від багаторічних розмов про «компетентнісний підхід» перейдемо до щоденного пошуку таких видів освітньої діяльності, які сприяли б невинному поступові кожного учня і кожної учениці».

Нові цілі української школи потребують модернізації змісту освіти. Це вимагатиме створення принципово нових стандартів виховної парадигми освіти, яка має ґрунтуватися на особистісно орієнтованому і компетентнісному підходах до виховання.

Нова парадигма виховання полягає в розумінні дитини як суб'єкта і мети виховання, орієнтує на усвідомлення виховання як соціально-педагогічного явища, на підвищення виховного потенціалу освітнього середовища та проектування цілісного виховного простору на засадах педагогіки партнерства.

Як організувати процес виховання учнів? Яким змістом його наповнити? Як сформулювати принципи та ідеали громадянина-патріота України? Такі питання хвилюють учителів - практиків, вихователів, науковців, керівників освіти, які прагнуть побудувати українську національну школу.

Саме життя вимагає від сучасної школи формування людини, яка б уміла будувати гідне життя у гідному суспільстві, формування сучасного світогляду, ідей, поглядів та переконань, що базуються на ключових надбаннях вітчизняної і світової культури, принципах гуманізму, демократизму, партнерської єдності сім'ї і школи, наступності та спадкоємності поколінь.

Термін «партнерство» переважно визначають як:

– система взаємовідносин, які відбуваються у процесі певної спільної діяльності;

– спосіб взаємодії і взаємин, організованих на принципах рівності, добровільності, рівнозначності та доповнюваності всіх її учасників;

яка:

– організовується на принципах добровільності й спільних інтересів;

– ґрунтується на повазі й рівноправності всіх учасників, дотримуючись визначених норм (права та обов'язки) та враховуючи ціннісні орієнтири кожної із сторін;

– передбачає активне включення всіх учасників у реалізацію спільних завдань

та готовність брати на себе відповідальність за їх результати.

Заклади позашкільної освіти, враховуючи специфіку побудови їх освітнього процесу - варіативність і різнорівневність, добровільність і багатокладність, необмежені можливості у часі та географічних рамках ведення діяльності, практичну спрямованість навчання і виховання особистості, мають забезпечити умови формування цілісної картини світу в свідомості дитини та сприяти вирішенню таких завдань: - виховання громадянина України, поваги до прав і свобод людини, почуття власної гідності, відповідальності перед законом за свої дії; - привласнення особистісно значущих соціокультурних цінностей; - задоволення освітньо-культурних потреб вихованців.

А це можливо при взаємодії закладів загальної середньої освіти та позашкільних закладів освіти у створенні єдиного освітнього простору

Освітній простір – це ціннісна інтегративна одиниця певного соціуму, нормативно структурована, яка має свою систему координат, що визначають потенціал для розвитку гармонійної особистості. Нині освіта усвідомлюється як багатовимірний соціокультурний процес, як особистісно-орієнтована специфічна діяльність. Таким чином, освітній простір – це педагогічний феномен взаємодії людини з оточуючими її елементами – носіями культури, у результаті чого відбувається їх осмислення та пізнання.

Правильно організований освітній простір створює атмосферу цінностей та зразків педагогічних відносин, слугує джерелом розвитку як особистості, так і спільноти в цілому, забезпечує формування соціально-духовного, інтелектуального та економічного потенціалу нового українського суспільства. Позашкільний заклад є особливим освітнім середовищем, в межах якого, з одного боку, завершується виконання суспільством його обов'язкової функції формування соціально-адаптованої особистості, а з іншого боку, відбувається трансформація традиційної освітньої парадигми – трансляції стереотипних компетенцій – на створення умов для формування творчих особистісних

компетенцій. Виходячи з цього, формуються нові принципи і методологія організації освітнього простору в сучасному позашкільному закладі.

Нині загальноосвітні та позашкільні заклади знаходяться на стадії формування рівноправного партнерства у створенні освітнього простору з чітко позначеним розподілом функцій у навчанні та вихованні дітей та учнівської молоді. На цій основі взаємні зв'язки налагоджуються за умови спільного вирішення освітніх проблем.

Професіональний підхід до налагодження взаємодії школи і позашкільного закладу починається з усвідомлення їхньої спільної мети, поетапного переходу від стадії зацікавленості до стадії планування конкретних шляхів партнерства. Установка на взаємозв'язок і співробітництво школи, сім'ї і позашкільних закладів набуває дієвого характеру, якщо вони забезпечуються такими діями як спільне стимулювання розвитку духовно-моральних, інтелектуально-творчих, естетично-пізнавальних здібностей дитини, створення умов для набуття позитивного досвіду соціально-перетворюючої діяльності.

Важливо, щоб кожен заклад освіти став для дитини осередком становлення громадянина-патріота України, готового брати на себе відповідальність, самовіддано розбудовувати країну як суверенну, незалежну, демократичну, правову, соціальну державу, забезпечувати її національну безпеку, сприяти єдності української політичної нації та встановленню громадянського миру й злагоди в суспільстві.

Пріоритетність вищезазначеного відображена в таких нормативних документах: законах України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», «Концепції громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності», Концепції громадянської освіти та виховання, Програмі українського патріотичного виховання дітей та учнівської молоді автори І. Д. Бех та К. І. Чорна, Концепції національно-патріотичного виховання дітей та молоді (2015) та інші.

Проблема формування громадянина-патріота не нова. Вона має тривалу історію, спроби її обґрунтування, визначення основних складових знаходимо ще в працях видатних представників античної думки. Що ж стосується слов'янського світу, то формування патріотизму як головної складової менталітету українців, сягає коріннями часів Київської Русі.

Одним із визначальних напрямів формування толерантного освітнього простору у закладі позашкільної освіти є науковий підхід до організації всього освітнього процесу, належне методичне та інформаційне забезпечення сприйняття та глибоке усвідомлення ідей педагогіки толерантності та формування громадянських компетентностей на засадах педагогіки партнерства.

Зазначимо, що проблема виховання громадянина-патріота дітей та молоді знайшла своє відображення в працях філософів (В. Андрущенко, Дж. Гессена, В. Кременя, Л. Сохань, І. Фролова), психологів (Б. Ананьєва, І. Беха, М. Боришевського, Л. Виготського, М. Кветова, О. Киричук, К. Платонова, В. Поплужного, С. Рубінштейна, М. Тейлор), соціологів, (Д. Акімова, А. Білоуса, М. Бойка, В. Судакова), Автори праць, які звертаються до аналізу дотримуються схожих позицій. Так, В. Поплужний визначає громадянськість як стан свідомості

особистості, неформальне ставлення громадянина до своєї держави, підкреслюючи, якщо громадянство надається, то громадянськість виховується.

Вітчизняні дослідники І. Бех, Н.Косарева, Л.Крицька, Т. Демянюк, К.Чорна зазначають, що патріотизм у суспільно історичному контексті є продуктом і наслідком соціально-економічних і духовно-культурних процесів.

Як свідчать дослідження, науковці, педагогічні колективи різноманітних суб'єктів освітньої галузі активно працюють над створенням такої моделі вихованості учня, яка б давала змогу в майбутньому вирішувати складні питання її життєвого шляху, успішно досягати особистісних і суспільних цілей.

Одним із запитів сучасного українського суспільства є формування у молодого покоління патріотичних якостей і соціальної відповідальності. Процес становлення України, як суверенної, правової, демократичної держави, зорієнтованої на інтеграцію в європейське співтовариство вимагає від освітньої галузі пошуку шляхів виховання особистості, якій властиві морально-духовні цінності, готовність стверджувати їх своїми вчинками, справами та конкретною діяльністю.

У складних умовах сьогодення: політичної, економічної, духовної кризи особливого значення набуває виховання громадянина-патріота, оскільки нехтування цим питанням впливає на економічний, духовний стан суспільства, створює реальну загрозу національній безпеці держави.

Саме тому в освітньому просторі України об'єктивно виникло соціальне замовлення освітянам – сформувати свідомого громадянина-патріота, особистість з притаманними їй громадянськими і соціальними компетентностями.

Ефективність виховання особистості – громадянина-патріота як і в багатьох інших особистісних характеристиках – значною мірою визначається реалізацією у освітньому процесі діяльнісного підходу, згідно з яким у структурі особистості виникають і закріплюються перш за все ті новоутворення у «конструюванні», яких індивід викладає свої почуття, власну працю, енергію, конкретну дію, проявляючи цілеспрямовану активність.

Отже, особистість громадянина-патріота формується за умови його реальної включеності у діяльність, коли апробуються, перевіряються на практиці відповідні громадянські цінності. У вихованні громадянина-патріота особливого значення набуває особистісно зорієнтований підхід, коли в центрі освітнього процесу стоять інтереси дитини, її потреби та можливості, права окремих індивідів, його суверенітет. Лише через таку ієрархію ціннісних підходів як людина (особистість) – народ (культура, історія, освіта) держава (суспільство) можна реалізувати перспективу й демократичну модель виховання громадянина-патріота.

Тому мета виховного процесу – не тільки сформувати необхідні компетенції, надати ґрунтовні знання з різних предметів, а й сформувати громадянина, патріота, інтелектуально розвинену, духовно і морально зрілу особистість, готову протистояти викликам глобалізації життя.

Серед пріоритетних напрямів реформування освіти відзначено, що в основу сучасного освітнього процесу повинні бути покладені такі чинники як:

принцип єдності сім'ї і школи, наступності і спадкоємності поколінь, організація родинного виховання та освіти як важливої ланки виховного процесу та забезпечення педагогізації батьків. Без сумніву, заклад освіти може успішно виконувати свої функції щодо виховання підростаючого покоління тільки у тісному взаємозв'язку із сім'єю. Лише спільними цілеспрямованими зусиллями педагогів і батьківської громади вдасться плідно впливати на розвиток особистості дитини, розв'язувати актуальні виховні завдання.

«У процесі виховання людської особистості, - говорив В. О. Сухомлинський, - діє багато сил: по-перше, сім'я; по-друге, особа педагога з усіма його духовними багатствами і цінностями, з його знаннями, уміннями, життєвим досвідом; по-третє, колектив, який має могутню силу впливу на кожную особу; по-четверте, сама особа виховання, тобто її самовиховання».

Виходячи з основної мети - підвищення уваги до виховного потенціалу освітнього середовища сучасної української школи та допомоги закладам освіти в організації виховного процесу на основі інтеграції виховних зусиль суспільства, зокрема громади, а також до виховання базових загальнолюдських цінностей, соціальних цінностей суспільства і малих груп, соціально-значущих якостей особистості, її компетентності і готовності до вияву відповідальної громадянської позиції і патріотизму є Програма «Нова українська школа у поступі до цінностей». В основі Програми закладені основи компетентнісного виховання особистості учня, які можуть творчо наповнюватись конкретним змістом, з урахуванням регіональних особливостей функціонування закладу освіти, вікових та індивідуальних можливостей учнів, інших актуальних соціальних викликів. Система виховання громадянина - патріота обов'язково має мати у своїй структурі підсистему моніторингу громадянськості у вихованців позашкільних закладів освіти, що дасть можливість вносити своєчасно корекцію як у зміст, так і в методи виховання громадянина-патріота і тоді система виховання-громадянина патріота буде ефективною лише при умові категоричного обов'язкового включення вихованців у безпосередню громадську діяльність. Мова йде про включення всіх без винятку учнів у діяльність різноманітних громадських організацій – товариства, клуби, фонди – в основі діяльності яких лежить громадянські цінності. Приклади патріотичних акцій

Особливості змісту виховання громадянина-патріота на засадах педагогіки партнерства визначають вибір методів, технологій та виховних моделей. Важливим є відповідність мети і завдань освітнього процесу технологіям, що використовуються. Як зазначає видатний вчений-психолог, академік І.Д. Бех, що будь-який виховний вплив чи виховна технологія має педагогічну доцільність лише у тому випадку, якщо вона спричинила зміни у життєвому світі та духовному досвіді вихованця.

Педагогічним колективам шкіл важливо опанувати технології проектування моделі такої взаємодії з сім'єю та включити батьків у побудову соціального партнерства. Оскільки, вищезазначена проблема набуває сьогодні особливого значення, виникає гостра потреба у визначенні основних засад, цілей, напрямів, змісту, форм і методів виховання громадянина - патріота, що цілеспрямовано й ефективно забезпечували б процес формування і розвитку

високодуховної особистості учня і починати цю діяльність потрібно з молодшого віку, в якому органічно поєднуються високі моральні цінності, громадянська зрілість, патріотизм, самоактивність, творчі начала, почуття обов'язку й відповідальності перед суспільством, Батьківщиною.

Активна громадянська позиція у дітей молодшого віку проявляється скрізь, де вони перебувають: у школі, в закладах позашкільної освіти, в колі друзів і, безумовно, в сім'ї.

Педагог є своєрідним посередником між особистістю дитини та сім'єю й іншими соціальними інституціями у забезпеченні виховання громадянина-патріота в умовах педагогіки партнерства на демократичних засадах і великим чином сприяє створенню гуманістичного виховного середовища, в якому дитина отримує можливість освоєння позитивних стандартів спілкування і взаємодії, самопізнання, самовияву і самоствердження, набуваючи досвіду співпраці та активної громадянської діяльності.

Сучасний етап розвитку України, як самостійної незалежної держави, вимагає від інститутів соціалізації врахування ряду загальнопедагогічних чинників виховання громадянина-патріота. Мова іде про новий підхід до мети, змісту і структури формування громадянських компетентностей закладами загальної середньої освіти України на засадах педагогіки партнерства. Розуміючи, що вирішальну роль у досягненні повноцінності та завершеності виховання громадянина-патріота відіграють об'єктивні чинники – соціальні, економічні, правові, культурницькі, ми вважаємо, що школа вже нині може зробити вагомий внесок у виховання в цьому

Ефективне партнерство можливе за сформованості у батьків готовності до взаємодії зі закладом позашкільної освіти на паритетних засадах, з опорою на розуміння того, яку діяльність краще виконає школа, а яку — сім'я.

Всі дорослі відповідають за те середовище, де зростають наші діти. Освіта є зв'язним ланцюжком, яка поєднує всі провладні структури. Україна- найкраща держава, найкраща земля; і ми повинні це вкладати в професіоналізм вчителя, батьківської громади, учнівського самоврядування, які є рівноправними учасниками навчально-виховного процесу. Осмислити, що це наше майбутнє і зробити все необхідне, щоб зарадити «вірусам» неповаги до Батьківщини. Проблема життя не в державі Україна, а в нашому відношенні до неї. Ми говоримо одне, а робимо інше і діти сприймають нашу громадську позицію по – іншому. Щоб це було скерованим процесом треба об'єднати зусилля громади, соціуму, батьків, освіти. Знайти ті форми і методи, які заставляють людей до осмислення дій, що будуть спрограмовані на реалізацію цих заходів. Ми повинні сформувати у дітей внутрішню відповідальність і соціальну зрілість, сформувати самодостатність і гордість дитини за свою державу, землю своїх пращурів.

Сім'я була, є і залишається джерелом людського життя. В родині плекаються всі складові усвідомленого громадянина-патріота. Українська сім'я вже вкотре адаптується до нових умов, зберігаючи найвищі ідеали - віру в свою високу духовність та сім'ю, що завжди була міцною фортецею захисту особистості. А цілеспрямована педагогіка партнерства є запорукою успіху у нелегкій справі формування громадянськості. Наше спільне завдання на засадах

педагогіки партнерства - виховання нової генерації українців, захист соціальних інтересів учнів та їх громадянських прав.

Сутністю цього партнерства є організація взаємообумовлених дій, спрямованих на досягнення спільної мети – формування громадян нової генерації. Пріоритетним напрямом взаємодії родини соціальних інститутів та позашкільних закладів є забезпечення процесу інтеграції виховних впливів на особистість, стимулювання розвитку суб'єктної позиції дитини в цьому процесі, а також створення оптимальних зв'язків у системі: “особистість – сім'я – школа – позашкільний заклад – суспільство”.

Використана література:

1. Алексеева О. В. Формування громадянської позиції сучасної молоді / О. В. Алексеева / Педагогіка і психологія.- 2006.- № 2.- С. 31-35.
2. Баранова А. В. Державна виховна політика як складова політичної діяльності держави / А. В. Баранова // [http:// www.dy.nauka.com.ua](http://www.dy.nauka.com.ua).
3. Бех І.Д. Виховання особистості: У 2 кн. Кн. 1: Особистісно-орієнтований підхід: теоретико- технологічні засади: / І.Д. Бех- Наук. Видання. – К.: Либідь, 2003-280 с.
4. Завалевський Ю.І., Прокопович Ю.А., Сагарда В.В. Громадянська освіта і громадянське виховання в закладах освіти /Ю.І. Завалевський Ужгород, 2004.- 48 с.
5. Концепція Нової української школи (2016),
6. Програма «Нова українська школа» у поступі до цінностей: Київ, 2018. – 40 с. Рекомендовано до друку Вченою радою Інституту проблем виховання НАПН України (протокол № 6 від 02 липня 2018 р.).
7. Концепція Державної цільової соціальної програми національно-патріотичного виховання на 2016–2020 роки,
8. Стратегія національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016–2020 роки, затвердженої Указом Президента України від 13 жовтня 2015 року № 580/2015, Концепція національно-патріотичного виховання дітей і учнівської молоді;
9. Сухомлинський В.О. Вибрані твори. В 5 томах, Київ: Радянська школа, 1977.637 с. Том 1 Проблеми виховання всебічно розвиненої особистості. Духовний світ школяра.

ДОДАТКИ

Додаток 1

Бібліографічний покажчик «Зміст освіти» по фондах

Державної науково-педагогічної бібліотеки імені В.О.Сухомлинського

Розділ I. Монографії

1. Баханов К. О. Оновлення змісту сучасної шкільної історичної освіти : монографія / Костянтин Баханов ; Бердян. держ. пед. ун-т. - Донецьк : Юго-Восток, 2005. - 325 с.
2. Бершадский М. Е. Российская эффективная школа: цели и содержание образования. Кн. 1 / М. Е. Бершадский, В. В. Гузеев, А. А. Нестеренко ; [под общ. ред. В. В. Гузеева]. - Москва : НИИ школьных технологий, 2012. - 206 с.
3. Змістові інновації у магістерській підготовці соціальних педагогів : монографія / М-во освіти і науки України, Сум. держ. пед. ун-т ім. А. С. Макаренка ; за заг. ред. Сбруєвої А. А. , . Полякової О. М ; [відп. за вип. А. А. Сбруєва]. - Суми : Вид-во СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2013. – 386 с.
4. Змістові інновації у магістерській підготовці соціальних педагогів : монографія / М-во освіти і науки України, Сум. держ. пед. ун-т ім. А. С. Макаренка ; за заг. ред. Сбруєвої А. А. , . Полякової О. М ; [відп. за вип. А. А. Сбруєва]. - Суми : Вид-во СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2013. – 386 с.
5. Зюзіна Т. О. Культурологічна підготовка студентів у вищих навчальних закладах: теоретико-методологічні засади змісту освіти : монографія / Т. О. Зюзіна ; М-во освіти і науки України, держ. закл. "Луган. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка". - Луганськ : ЛНУ імені Тараса Шевченка, 2009. – 383 с.
6. Зюзіна Т. О. Культурологічна підготовка студентів у вищих навчальних закладах: теоретико-методологічні засади змісту освіти : монографія / Т. О. Зюзіна ; М-во освіти і науки України, держ. закл. "Луган. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка". - Луганськ : ЛНУ імені Тараса Шевченка, 2009. - 383 с.
7. Кобрій О. М. Формування змісту педагогічних дисциплін у вищих навчальних закладах України (друга половина ХХ - початок ХХІ ст.) : монографія / Ольга Кобрій ; [голов. ред. Ірина Невмержицька ; ред. Ніна Хом'як] ; Дрогобиц. держ. пед. ун-т ім. Івана Франка. - Дрогобич : Дрогоб. держ. пед. ун-т ім. І. Франка, 2012. – 275 с.
8. Кобрій О. М. Формування змісту педагогічних дисциплін у вищих навчальних закладах України (друга половина ХХ - початок ХХІ ст.) : монографія / Ольга Кобрій ; [голов. ред. Ірина Невмержицька ; ред. Ніна Хом'як] ; Дрогобиц. держ. пед. ун-т ім. Івана Франка. - Дрогобич : Дрогоб. держ. пед. ун-т ім. І. Франка, 2012. - 275 с.

9. Компетентностный подход к формированию содержания образования : [монография] / [Д. С. Ермаков, Е. О. Иванова и др. ; под ред. И. М. Осмоловской] ; Ин-т теории и истории педагогики. - Москва : [б. и.], 2007. - 210 с.
10. Компетентностный подход к формированию содержания образования : [монография] / [Д. С. Ермаков, Е. О. Иванова и др. ; под ред. И. М. Осмоловской] ; Ин-т теории и истории педагогики. - Москва : [б. и.], 2007. - 210 с.
11. Лаухіна І. С. Релігієзнавчий компонент змісту загальної середньої освіти Франції : монографія / І. С. Лаухіна ; [наук. ред. Н. М. Лавриченко] ; Уман. держ. пед. ун-т ім. Павла Тичини. - Умань : Жовтий О. О., 2013. – 247 с.
12. Локшина О. І. Зміст шкільної освіти в країнах Європейського Союзу: теорія і практика (друга половина ХХ-початок ХХІ ст.) : монографія / О. І. Локшина ; [наук. ред. : Савченко О. Я. ; відп. за вип. О. М. Боровік ; ред. : І. С. Щербатенко, Л. Л. Щербатенко] ; Ін-т педагогіки НАПН України. - Київ : Богданова А. М., 2009. - 403 с.
13. Модернізація змісту вищої природничої і технічної освіти в умовах переходу до нанотехнологій : [монографія] / [авт. кол.: К. В. Корсак, Ю. К. Корсак та ін. ; редкол.: В. Кремень (голова) та ін.] ; Нац. акад. пед. наук України. Ін-т вищ. освіти. - Київ : Педагогічна думка, 2012. – 157 с.
14. Модернізація змісту вищої природничої і технічної освіти в умовах переходу до нанотехнологій : [монографія] / [авт. кол.: К. В. Корсак, Ю. К. Корсак та ін. ; редкол.: В. Кремень (голова) та ін.] ; Нац. акад. пед. наук України. Ін-т вищ. освіти. - Київ : Педагогічна думка, 2012. – 157 с.
15. Образовательный стандарт - инструмент обновления содержания общего образования / Э. Д. Днепров ; Государственный университет - Высшая школа экономики. - Москва : [б. и.], 2004. - 104 с.
16. Пироженко Л. В. Реформування змісту загальної середньої освіти (середина 60-х - початок 80-х рр. ХХ ст.) : монографія / Нац. акад. пед. наук України, Ін-т педагогіки Нац. акад. пед. наук України ; [наук. ред. Сухомлинська О. В. ; літ. ред. Івакін О. П.]. - Київ : Педагогічна думка, 2013. - 302 с.
17. Степанова Т. М. Еволюція змісту дошкільної освіти у другій половині ХХ століття : монографія / Т. М. Степанова. - Київ : Слово, 2010. - 179, [1] с.
18. Теоретико-методологічні засади інтеграції змісту гуманітарної освіти у вищих навчальних закладах негуманітарного профілю : монографія / [авт. : Онкович Г. В., М. І. Бойченко та ін. ; літ. ред. О. П. Івакін ; обкл. П. В. Резніков] ; Нац. акад. пед. наук України, Ін-т вищ. освіти НАПН України. - Київ : Педагогічна думка, 2012. - 335 с.
19. Теоретико-методологічні засади модернізації змісту гуманітарної освіти у вищій школі України : монографія / НАН України ; Ін-т вищ. освіти НАПН

- України ; [авт. кол.: Г. В. Онкович (керівник), Н. М. Дем'яненко, В. К. Майборода та ін.]. - Київ : Педагогічна думка, 2013. - 281 с.
20. Ярова О. Б. Тенденції розвитку початкової освіти в країнах Європейського Союзу (кінець ХХ - початку ХХІ ст.) : монографія / Олена Ярова ; М-во освіти і науки України, Бердян. держ. пед. ун-т. - Київ : Педагогічна думка, 2018. - 409 с.

Розділ II. Підручники. Навчальні та навчально-методичні посібники

1. Woloszyn S. Nauki o wychowaniu w Polsce w XX wieku : Proba zarysu encyklopedycznego / S. Woloszyn. - Warszawa : Instytut Badan Edukacyjnych, 1992. – 136 s.
2. Авторська школа в Україні : навч.-метод. посіб. / М-во освіти і науки України, Ін-т модернізації змісту освіти, держ. наук. установа, Всеукр. орг. Шкіл майбутнього ; авт.-упоряд. І. Н. Євтушенко [та ін.] ; за наук. ред. Ю. І. Завалевського. - Київ ; Чернівці : Букрек, 2017. – 415 с.
3. Базовий компонент дошкільної освіти / Богуш А. М., Артемова Л. В. [та ін.]. - Київ : [Б. в.], 1998. – 46 с.
4. Бойко А. М. Оновлена парадигма виховання: шляхи реалізації : підготовка вчителя до формування виховуючих відносин з учнями : навч.-метод. посіб. для вчителів шк., викладачів, студ. пед. навч. закл. / А. М. Бойко ; [відп. за вип. : С. В. Кириленко, С. В. Косарева] ; М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Ін-т змісту і методів навчання. - Київ : ІЗМН, 1996. – 230 с.
5. Виховання національно свідомої особистості (методичні рекомендації кураторам академічних груп студентів) : навч. посіб. Ч. 1. Зміст виховної роботи / Наук.-метод. центр вищ. освіти, Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова, Краматор. екон.-гуманіт. ін-т ; за ред. Д. О. Тхоржевського. - Київ : [Б. в.], 2000. – 84 с.
6. Вонітова Н. Рости тільки на радість : (метод. посіб. для дошк. навч. закл.) / Наталія Вонітова, Ольга Горбач ; Ін-т інновац. технологій і змісту освіти МОН. - Чернівці : [Б. в.], 2010. – 271 с.
7. Гриців Т. Українська система виховання на засадах народної педагогіки : навч.-метод. посіб. для позаклас. роботи в школі. Кн. 2. Духовне виховання / Тетяна Гриців, Віра Батрин ; [за заг.ред. М. С. Демчишина ; фотоіл. Василь Українець ; мал., що на обкл. Надія Маляренко] ; Ін-т інновац. технологій і змісту освіти МОНмолодьспорт України, Народознавчо-Просвітн. Центр Гарафіни Маковій "Факел Марії". - Чернівці : Факел Марії, 2013. – 263 с.
8. Гриців Т.. Українська система виховання на засадах народної педагогіки : навч.-метод. посіб. для позаклас. роботи в школі. Кн. 2. Духовне виховання / Тетяна Гриців, Віра Батрин ; [за заг.ред. М. С. Демчишина ; фотоіл.

- Василь Українець ; мал., що на обкл. Надія Маляренко] ; Ін-т інновац. технологій і змісту освіти МОНмолодьспорт України, Народознавчо-Просвітн. Центр Ґарафіни Маковій "Факел Марії". - Чернівці : Факел Марії, 2013. – 263 с.
9. Запобігання торгівлі людьми в системі професійно-технічної освіти : навч.-метод. посіб. / [авт. кол.: І. Д. Зверєва, Р. М. Зеленський та ін. ; редкол.: Л. Г. Ковальчук та ін.] ; Ін-т інновац. технологій і змісту освіти, Міжнар. жіноч. правозахис. центр "Ла Страда-Україна". - Київ : Україна, 2008. – 281 с.
 10. Запобігання торгівлі людьми в системі професійно-технічної освіти : навч.-метод. посіб. / [авт. кол.: І. Д. Зверєва, Р. М. Зеленський та ін. ; редкол.: Л. Г. Ковальчук та ін.] ; Ін-т інновац. технологій і змісту освіти, Міжнар. жіноч. правозахис. центр "Ла Страда-Україна". - Київ : Україна, 2008. – 281 с.
 11. Зміст, дидактичні структури та методичне забезпечення уроків у початкових класах (психологічні та педагогічні аспекти) : навч.-метод. посіб. для студ. пед. ф-ту / [авт.: Г. П. Коваль, Р. В. Павелків та ін. ; за ред. Г. П. Коваль] ; Рівнен. держ. гуманіт. ун-т. - Тернопіль : Підручники і посібники, 2010. – 191 с.
 12. Інновації в сучасній школі у контексті діалогу педагогічних культур : практико зорієнт. посіб. / Ін-т інновац. технологій і змісту освіти МОНмолодьспорт України, Ін-т педагогіки НАПН України, Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського, Київ. нац. лінгв. ун-т, Гімназія № 56 м. Києва ; [ред. рада: Д. І. Петренко (голова) та ін. ; за ред. І. Г. Єрмакова, Д. І. Петренко]. - Київ : Майстер-принт, 2012. – 351 с.
 13. Інновації в сучасній школі у контексті діалогу педагогічних культур : практико зорієнт. посіб. / Ін-т інновац. технологій і змісту освіти МОНмолодьспорт України, Ін-т педагогіки НАПН України, Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського, Київ. нац. лінгв. ун-т, Гімназія № 56 м. Києва ; [ред. рада: Д. І. Петренко (голова) та ін. ; за ред. І. Г. Єрмакова, Д. І. Петренко]. - Київ : Майстер-принт, 2012. – 351 с.
 14. Матеріали Сьомого всеукраїнського конкурсу "Вчитель-новатор", 2010-2011 : методичний посібник / Ін-т інновац. технологій і змісту освіти МОНмолодьспорт України ; [за заг. ред. Удода Олександра Андрійовича, ред. Бігун Н. М. ; упоряд. Гущина Н. І., Косик В. М. ; відп. за вип. Пушкарьова Т. О.]. - Київ : [б. в.], [2011]. – 196 с.
 15. Образовательный стандарт - инструмент обновления содержания общего образования / Э. Д. Днепров ; Государственный университет - Высшая школа экономики. - Москва : [б. и.], 2004. – 104 с.
 16. Організатору інноваційної діяльності та дослідно-експериментальної роботи у загальноосвітньому навчальному закладі : метод. поради / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Департамент заг. серед. та

- дошк. освіти, Ін-т інновац. технологій і змісту освіти МОНмолодьспорт України ; [авт.-упоряд. І. Н. Євтушенко [та ін.] ; ред. Мирослава Бацай]. - Київ ; Чернівці : Букрек, 2014. – 418 с.
17. Організація та зміст діяльності наукових лабораторій інституту : навч.-метод. посіб. Вип. 2 / Київ. обл. ін-т післядиплом. освіти пед. кадрів ; [авт. кол.: Клокар Н. І., Карамушка Л. М., Осадчий І. Г. та ін. ; за ред. Клокар Н. І., Чубарук О. В.] . - Біла Церква : КОПОПК, 2006. – 255, [1] с.
18. Післядипломна освіта в умовах євроінтеграції: сутність, зміст, технології, готовність до змін : навч.-метод. посіб. / [Л. П. Пуховська, М. В. Артющина та ін. ; за наук. ред. Л. П. Пуховської] ; Нац. акад. пед. наук України. ДВНЗ "Ун-т менеджменту освіти". - Київ : Педагогічна думка, 2012. – 121 с.
19. Позашкільна освіта в Україні : навч. посіб. : грант Президента України для проведення наук. дослідж. "Система позашкільної освіти в Україні та її роль у вихованні підростаючого покоління" / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова, Ін-т педагогіки АПН України ; [авт. кол.: О. В. Биковська, С. В. Бут, О. П. Дмитренко та ін.; за ред. Биковської О. В.]. - Київ : ІВЦ АЛКОН, 2006. – 223 с.
20. Проблеми змісту педагогічної підготовки вчителя у контексті аксіологічності освіти (історичний, теоретико-практичний аспекти) : Навч.-метод. посіб. / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова ; редкол. Л. Вовк [и др.]. - Київ : [б. и.], 2005. – 148 с.
21. Роман С. В. Теоретико-методичні засади укладання і вдосконалення навчальних програм філологічного профілю в контексті оновлення змісту вищої мовної освіти : навч. посіб. / С. В. Роман, Л. Я. Зеня ; Горлів. держ. пед. ін-т інозем. мов. - Горлівка : ГДППМ, 2011. – 63 с.
22. Туркот Т. І. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Т. І. Туркот. - Київ : Кондор, 2011. – 626 с.
23. Хуторской А. В. Современная дидактика : [учеб. пособие] / А. В. Хуторской. - Изд. 2-е, перераб. - Москва : Высшая школа, 2007. – 638 [1] с.

Розділ III. Навчальні програми

1. Позашкільна освіта : змістовний аспект : (із досвіду роботи пед. колективів позашкільн. навч. закл. м. Запоріжжя) / Упр. освіти і науки Запоріж. міськ. ради ; [уклад. І. О. Зубова ; за ред. Р. О. Романчук]. - Запоріжжя : ЛПС, 2009. – 165 с.
2. Програми для загальноосвітніх навчальних закладів (медичний профіль) / [кол. авт.: О. П. Яворовський [та ін.] ; упоряд. Р. В. Іваненко ; відп. за вип. Переймибіда] ; М-во освіти і науки України, Ін-т модернізації змісту освіти, держ. наук. установа, Нац. мед. ун-т ім. О. О. Богомольця, Мед. гімназія № 33. - Київ : КІМ, 2016. – 142 с.

3. **Форми та зміст курсового підвищення кваліфікації керівних і педагогічних працівників закладів професійно-технічної освіти :** за результатами дослідно-експерим. роботи Наук.-метод. центру проф.-техн. освіти та підвищ. кваліфікації інженерно-пед. працівників у Хмельниц. обл / Ін-т інновац. дослідж. і змісту освіти, Наук.-метод. центр проф.-техн. Освіти та підвищ. кваліфікації інж.-пед. працівників у Хмельниц. обл. ; [кер. дослідно-експеримент. роботи Л. І. Шевчук ; наук. кер. В. В. Супрун ; наук. консультант: Н. Г. Ничкало, В. В. Олійник]. - Хмельницький : Цюпак А. А., 2012. – 715 с.

Розділ IV. Публікації в періодичних та продовжуваних видань. Розділи з колективних монографій та навчально-методичних посібників

1. Аветисова І. С. Застосування методів навчання в конкретній ситуації при вивченні іноземної мови майбутніх економістів у ВНЗ / І. С. Аветисова // Проблеми сучасної педагогічної освіти / РВНЗ "Крим. гуманіт. ун-т". - Ялта : КГУ, 2011. Сер.: Педагогіка і психологія, Вип. 33. - С. 3-7.
2. Авраменко К. Б. Роль інновацій у змісті методичної підготовки вчителів початкової школи в системі вищої освіти / К. Б. Авраменко // Збірник наукових праць / Бердян. держ. пед. ун-т. - Бердянськ : [б. в.], 2009. - № 2 : (Педагогічні науки). - С. 38-42.
3. Авраменко К. Роль інтерактивних технологій у змісті методичної підготовки майбутніх учителів / Квітослава Авраменко // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи : наук. зб. Вип. 42. Ч. 2 / Уман. держ. пед. ун-т ім. Павла Тичини ; [редкол.: Побірченко Н. С. (голов. ред.), Коберник О. М. (заст. голов. ред.) та ін.]. - Умань : Жовтий О. О., 2012. - 404 с. - С. 65-68.
4. Авшенюк Н. Реформування змісту педагогічної освіти в країнах ЄС / Наталія Авшенюк // Професійна освіта: педагогіка і психологія = Kształcenie Zawodowe: pedagogika i psychologia : польсько-український, українсько-польський щорічник. 11 / за ред. Тадеуша Левовицького та ін. ; [наук. рада: Тадеуш Левовицький, Іван Зязюн ; редкол.: Нелля Ничкало та ін. ; пер.: Георгій Балл, Іоланта Вільш]. - Ченстохова ; Київ : Вид-во Академії ім. Яна Длугоша у Ченстохові, 2009. - 389 с. - С. 295-302.
5. Адамович Ірина Валентинівна. Особливості підготовки керівників загальноосвітніх навчальних закладів в системі післядипломної педагогічної освіти / І. В. Адамович // Вища освіта України : теорет. та наук.-метод. часопис. № 3 (додаток 1). Темат. вип. "Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології" ; Т. 3 / Нац. акад. пед. наук України, Ін-т вищ. освіти НАПН України ; [голов. ред. Віктор Андрущенко ; редкол.: Віль Бакіров та ін. ; редкол. вип.: В. П. Андрущенко та ін.]. - [Київ] : [б. в.], 2012. - 617 с. - С. 348-358.

6. Ажиппо О. Ю. Адаптація студентів до умов навчання у ВНЗ / О. Ю. Ажиппо, Т. І. Дорофєєва, В. М. Коверя та ін. // Проблеми інженерно-педагогічної освіти : зб. наук. пр. № 36 / Укр. інж.-пед. акад. ; [редкол.: О. Е. Коваленко та ін. ; відп. ред. В. В. Кулешова]. - Харків : УІПА, 2012. - 270 с. - С .168-172.
7. Акімов Д. І. Психологічні проблеми підготовки менеджерів освіти до маркетингу освітніх послуг / Акімов Д. І., Бондарчук О. І. // Вісник післядипломної освіти : зб. наук. пр. Вип. 7 (20) / Нац. акад. пед. наук України. Держ. вищ. навч. закл. "Ун-т менеджменту освіти" ; [голов. ред.: В. В. Олійник ; редкол.: Т. Є. Бойченко (заст. голов. ред.) та ін.]. - Київ : Атопол, 2012. - 348 с. - С .259-265.
8. Акоюн В. Здобутки і проблеми реалізації "Концепції екологічної освіти України" / Валерій Акоюн // Вісник Інституту розвитку дитини : зб. наук. пр. Сер.: Філософія. Педагогіка. Психологія. Вип. 12 / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Ін-т розвитку дитини ; [редкол.: В. П. Андрущенко та ін. ; ред.: Н. В. Кочубей та ін.]. - Київ : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2010. - 152, [2] с. - С .5-11.
9. Андрієвський Б. М. Екстраполяція основних тенденцій розвитку вищої педагогічної освіти / Б. М. Андрієвський // Педагогічні науки : зб. наук. пр. Вип. 62 / Херсон. держ. ун-т ; [редкол.: Барбіна Є. С. (відп. ред.) та ін.]. - Херсон : ХДУ, 2012. - 431 с. - С .192-195.
10. Андрієвський Б. М. Методологічні детермінанти розвитку освіти в контексті її гуманізації / Б. М. Андрієвський // Педагогічні науки : зб. наук. пр. Вип. 50. Ч. 1 / Херсон. держ. ун-т ; [редкол.: Барбіна Є. С. та ін.]. - Херсон : Вид-во ХДУ, 2008. - 406 с. - С .11-15.
11. Андрієвський Б. М. Методологічні детермінанти розвитку освіти в контексті її гуманізації / Б. М. Андрієвський // Педагогічні науки : зб. наук. пр. Вип. 50. Ч. 1 / Херсон. держ. ун-т ; [редкол.: Барбіна Є. С. та ін.]. - Херсон : Вид-во ХДУ, 2008. - 406 с. - С .11-15.
12. Андрущук І. М. Наукові підходи до змісту управління розвитком професійної компетентності вчителя-філолога в міжкатегоріальний період / Андрущук І. М. // Вісник післядипломної освіти : зб. наук. пр. Вип. 7 (20) / Нац. акад. пед. наук України. Держ. вищ. навч. закл. "Ун-т менеджменту освіти" ; [голов. ред.: В. В. Олійник ; редкол.: Т. Є. Бойченко (заст. голов. ред.) та ін.]. - Київ : Атопол, 2012. - 348 с. - С .9-16.
13. Андрусь О. І. Навчання економічних дисциплін студентів у технічних університетах: критеріальне ядро ефективності / О. І. Андрусь // Проблеми освіти : наук. зб. / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Ін-т інновац. технологій і змісту освіти МОН України. - Київ : [б. в.], 2012. - Вип. 70, Ч. 2. - С. 24-28.
14. Андрушкевич Ф. Концептуальні засади розвитку української освіти / Фабіан Андрушкевич // Вісник Інституту розвитку дитини : зб. наук. пр.

- Сер.: Філософія. Педагогіка. Психологія. Вип. 13 / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Ін-т розвитку дитини ; [редкол.: В. П. Андрущенко та ін. ; ред.: Н. В. Кочубей та ін.]. - Київ : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2011. - 161, [2] с. - С .37-44.
15. Андрущенко В. П. Потреба, можливість і реальність конституційного процесу у галузі освіти / В. П. Андрущенко // Вища освіта України : теорет. та наук.-метод. часопис. № 3 (додаток 1). Темат. вип. "Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології" ; Т. 1 / Нац. акад. пед. наук України, Ін-т вищ. освіти НАПН України ; [голов. ред. Віктор Андрущенко ; редкол.: Віль Бакіров та ін. ; редкол. вип.: В. П. Андрущенко та ін.]. - [Київ] : [б. в.], 2012. - 641 с. - С .7-15
16. Андрущенко Т. К. Компетентнісний підхід як стратегічний напрям розвитку освіти в Україні: теоретичний аспект / Андрущенко Т. К. // Педагогічна освіта: теорія і практика : зб. наук. пр. Вип. 13 / Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. Івана Огієнка ; [редкол.: Березівська Л. Д. та ін.]. - Кам'янець-Подільський : Зволейко Д. Г., 2013. - 348, [3] с. - С .8-12.
- Барановська С. А. Самовдосконалення вчителя в системі вищої педагогічної освіти / Барановська С. А. // Педагогічна освіта: теорія і практика : зб. наук. пр. Вип. 13 / Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. Івана Огієнка ; [редкол.: Березівська Л. Д. та ін.]. - Кам'янець-Подільський : Зволейко Д. Г., 2013. - 348, [3] с.- С .13-18.
17. Андрущенко Т. К. Шляхи удосконалення професійної компетентності вихователів дошкільних навчальних закладів в системі післядипломної освіти / Т. К. Андрущенко // Педагогічні науки : зб. наук. пр. Вип. 51 / Херсон. держ. ун-т ; [редкол.: Барбіна Є. С. та ін.]. - Херсон : Вид-во ХДУ, 2009. - 424 с. - С .236-239.
18. Аніщенко А. П. Система соціалізації старшокласників у територіальній громаді / Аніщенко А. П. // Проблеми інженерно-педагогічної освіти : зб. наук. пр. № 36 / Укр. інж.-пед. акад. ; [редкол.: О. Е. Коваленко та ін. ; відп. ред. В. В. Кулешова]. - Харків : УПА, 2012. - 270 с. - С .173-178.
19. Антонець М. Я. Відображення проблем диференціації у змісті української радянської шкільної освіти і соціального виховання дітей (перша третина ХХ ст.) / М. Я. Антонець // Педагогічні науки : зб. наук. пр. / Херсон. держ. ун-т. - Херсон : ХДУ, 2010. - Вип. 56. - С. 17-22.
20. Антонець М. Я. Відображення проблем диференціації у змісті української радянської шкільної освіти і соціального виховання дітей (перша третина ХХ ст.) / М. Я. Антонець // Педагогічні науки : зб. наук. пр. / Херсон. держ. ун-т. - Херсон : ХДУ, 2010. - Вип. 56. - С. 17-22.
21. Антонюк Р. І. Світові тенденції змісту, форм і методів навчання та виховання дітей у поліетнічному суспільстві. Правова база / Р. І. Антонюк // Проблеми освіти : наук. зб. / Ін-т інновац. технологій і змісту освіти МОН України. - [Київ] : [б. в.], 2010. - Вип. 64. - С. 3-8

22. Арешонков В. Розвиток теоретичних основ змісту середньої освіти у вітчизняній педагогіці в першому двадцятиріччі ХХ століття / В. Арешонков // Історико-педагогічний альманах. Вип. 1 / НАПН України, Уман. держ. пед. ун-т ім. Павла Тичини, Всеукр. асоц. істориків педагогіки ; [голов. ред. О. В. Сухомлинська ; редкол.: Лариса Березівська, Олена Біда, Тетяна Завгородня та ін.]. - Умань : Жовтий О. О., 2013. - 98 с. - С .66-70.
23. Арешонков В. Розвиток теоретичних основ змісту середньої освіти у вітчизняній педагогіці в першому двадцятиріччі ХХ століття / В. Арешонков. // Історико-педагогічний альманах. Вип. 1 / НАПН України, Уман. держ. пед. ун-т ім. Павла Тичини, Всеукр. асоц. істориків педагогіки ; [голов. ред. О. В. Сухомлинська ; редкол.: Лариса Березівська, Олена Біда, Тетяна Завгородня та ін.]. - Умань : Жовтий О. О., 2013. - 98 с.- С .66-70.
24. Армейська Л. В. Сучасні підходи до підвищення кваліфікації вчителів малокомплектних шкіл у системі післядипломної освіти / Армейська Л. В. // Вісник післядипломної освіти : зб. наук. пр. Вип. 8 (21) / Нац. акад. пед. наук України. Держ. вищ. навч. закл. "Ун-т менеджменту освіти " ; [голов. ред.: В. В. Олійник ; редкол.: Т. Є. Бойченко (заст. голов. ред.) та ін.]. - Київ : Атопол, 2012. - С .10-15.
25. Артемова Л. В. Педагогічний контроль у системі вищої освіти / Л. В. Артемова // Педагогічна теорія і практика : зб. наук. пр. / Ін-т педагогіки НАПН України. - Київ : КиМУ, 2012. - Вип. 3. - С. 14-29
26. Артемова Л. В. Педагогічний контроль у системі вищої освіти / Л. В. Артемова // Педагогічна теорія і практика : зб. наук. пр. / Ін-т педагогіки НАПН України. - Київ : КиМУ, 2012. - Вип. 3. - С. 14-29.
27. Артемчук Г. І. Деякі питання сучасного розвитку вищої освіти в європейських країнах / Г. І. Артемчук // Вища освіта України [№ 3] [додаток 1] : теорет. та наук.-метод. часопис. Темат. вип. Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології / Ін-т вищ. освіти АПН України ; [голов. ред. Віктор Андрущенко ; редкол.: Віль Бакіров та ін.]. - [Київ] : Гнозис, 2009. - 630 с. - - С .30-32
28. Астахова К. В. Викладач університету в умовах переходу до LIFE-LONG LEARNING / К. В. Астахова // Проблеми освіти : наук. зб. / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Ін-т інновац. технологій і змісту освіти МОН України. - [Київ] : [б. в.], 2012. - Вип. 70, Ч. 1. - С. 58-61.
29. Афанасьєва О. С. Аналіз змісту літературної компетентності вчителя зарубіжної літератури / О. С. Афанасьєва // Вища освіта України : теорет. та наук.-метод. часопис / Нац. акад. пед. наук України, Ін-т вищ. освіти НАПН України. - [Київ] : [б. в.], 2012. - № 3 (додаток 1), Темат. вип. "Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології". - С. 14-21.
30. Бакум З. П. Формування конструктивно-планувальних умінь студентів - філологів під час педагогічної практики / З. П. Бакум // Вісник

- Глухівського державного педагогічного університету / Глухів. держ. пед. ун-т. - Глухів : ГДПУ, 2009. Сер.: Педагогічні науки, Вип. 13. - С. 56-60.
31. Балалаєва О. Ю. Інформаційні технології як чинник формування нової парадигми освіти [Текст] / О. Ю. Балалаєва // Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти: збірник наукових праць : наук. записки Рівнен. держ. гуманіт. ун-ту / Рівнен. держ. гуманіт. ун-т. - Рівне : РДГУ, 2013. - Вип. 7 (50). - С. 4-7.
32. Балахтар В. Проблемні аспекти вищої освіти України в загальноєвропейському освітньому просторі / Валентина Балахтар // Науковий вісник Чернівецького університету : зб. наук. пр. Вип. 405. Педагогіка та психологія / Чернів. нац. ун-т ім. Юрія Федьковича ; [редкол.: Г. Г. Філіпчук (наук. ред.) та ін.]. - Чернівці : Рута, 2008. - 215 с. - С. 7-11.
33. Барановська Л. В. Вища освіта Франції: формально-змістовий аналіз / Л. В. Барановська, М. М. Барановський, А. І. Дьомін // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми : зб. наук. пр. / АПН України, Ін-т пед. освіти і освіти дорослих АПН України, Ін-т проф.-техн. освіти АПН України, Вінниц. держ. пед. ун-т ім. Михайла Коцюбинського. Ін-т математики, фізики і технол. освіти. - Київ ; Вінниця : Вінниця, 2008. - Вип. 17. - С. 7-11 .
34. Барановська Л. В. Вища освіта Франції: формально-змістовий аналіз / Л. В. Барановська, М. М. Барановський, А. І. Дьомін // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми : зб. наук. пр. / АПН України, Ін-т пед. освіти і освіти дорослих АПН України, Ін-т проф.-техн. освіти АПН України, Вінниц. держ. пед. ун-т ім. Михайла Коцюбинського. Ін-т математики, фізики і технол. освіти. - Київ ; Вінниця : Вінниця, 2008. - Вип. 17. - С. 7-11 .
35. Батечко Н. Г. Сучасні підходи до формування змісту підготовки майбутніх викладачів вищої школи в умовах магістратури / Батечко Н. Г. // Педагогічний процес: теорія і практика : зб. наук. пр. Вип. 4 / Київ. ун-т ім. Бориса Грінченка, Благодійн. фонд ім. Антона Макаренка ; [голов. ред. Сисоєва С. О. ; відп. секр. Л. Козак ; редкол.: Людмила Хоружа та ін.]. - Київ : Едельвейс, 2013. - 243 с. - С. 5-20.
36. Безкоровайна О. В. Інтерактивні технології навчання іноземної мови у контексті парадигми особистісно зорієнтованої освіти / Безкоровайна О. В. // Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти: збірник наукових праць : наук. записки Рівнен. держ. гуманіт. ун-ту. Вип. 6 (49) / Рівнен. держ. гуманіт. ун-т ; [голов. ред.: Пальчевський Степан Степанович ; редкол.: Янцур Микола Сергійович

- (заст. голов. ред.), Бех Іван Дмитрович та ін.]. - Рівне : РДГУ, 2013. - 210 с. - С .6-11.
37. Безугла Л. І. Особливості професійно-прикладної направленості фізичного виховання при підготовці майбутніх вчителів / Л. І. Безугла, В. А. Хор'яков // Проблеми сучасної педагогічної освіти / РВНЗ "Крим. гуманіт. ун-т". - Ялта : РВВ КГУ, 2010. - Сер. : Педагогіка і психологія, Вип. 30. - С. 21-27.
38. Белякова О. С. Загальна культура та інтелігентність особистості на сучасному етапі розвитку освіти / О.С. Белякова // Проблеми інженерно-педагогічної освіти : зб. наук. пр. № 36 / Укр. інж.-пед. акад. ; [редкол.: О. Е. Коваленко та ін. ; відп. ред. В. В. Кулешова]. - Харків : УІПА, 2012. - 270 с. - С .179-182.
39. Бендера І. М. Паспортизація навчальних дисциплін у вищих закладах освіти як елемент методичного забезпечення дистанційної форми навчання / І. М. Бендера // Проблеми освіти : наук. зб. / Ін-т інновац. технологій і змісту освіти МОН України. - [Київ] : [б. в.], 2010. - Вип. 64. - С. 9-16
40. Березівська Л. Д. Державна політика стосовно диференціації організації та змісту шкільної освіти в Українській Радянській Соціалістичній Республіці (кінець 30-х - 80-ті роки ХХ ст.): історіографія та джерела дослідження / Л. Д. Березівська // Педагогічний дискурс : зб. наук. пр. Вип. 15 / Ін-т педагогіки НАПН України, Хмельниц. гуманіт.-пед. акад. ; [голов. ред.: Шоробура І. М. ; редкол.: Галус О. М. (заст. голов. ред.) ; відп. секр.: Кришук Б. С. ; чл. ред. ради: Топузов О. М. та ін.]. - Хмельницький : ХГПА, 2013. - 812 с. - С .45-50.
41. Березівська Л. Д. Державна політика стосовно диференціації організації та змісту шкільної освіти в Українській Радянській Соціалістичній Республіці (кінець 30-х - 80-ті роки ХХ ст.): історіографія та джерела дослідження / Л. Д. Березівська. // Педагогічний дискурс : зб. наук. пр. Вип. 15 / Ін-т педагогіки НАПН України, Хмельниц. гуманіт.-пед. акад. ; [голов. ред.: Шоробура І. М. ; редкол.: Галус О. М. (заст. голов. ред.) ; відп. секр.: Кришук Б. С. ; чл. ред. ради: Топузов О. М. та ін.]. - Хмельницький : ХГПА, 2013. - 812 с. - С .45-50.
42. Березівська Л. Д. Державна політика стосовно диференціації організації та змісту шкільної освіти в Українській Радянській Соціалістичній Республіці (кінець 30-х - 80-ті роки ХХ ст.): історіографія та джерела дослідження / Л. Д. Березівська // Педагогічний дискурс : зб. наук. пр. / Ін-т педагогіки НАПН України, Хмельниц. гуманіт.-пед. акад. - Хмельницький : ХГПА, 2013. - Вип. 15. - С. 45-50.
43. Березівська Л. Д. Реформа внутрішнього змісту школи в УРСР 1924-1927 рр. у контексті суспільно-політичних та соціально-економічних детермінант / Л. Д. Березівська // Педагогічні науки : зб. наук. пр. / Херсон. держ. ун-т. - Херсон : Вид-во ХДУ, 2007. - Вип. 45. - С. 37-43.

- 44.Берека В. Є. Конструювання змісту магістерської підготовки майбутніх менеджерів освіти / Берека В. Є. // Науковий вісник Чернівецького університету : зб. наук. пр. Вип. 635. Педагогіка та психологія / Чернів. нац. ун-т ім. Юрія Федьковича ; [редкол. : І. С. Руснак (наук. ред.) та ін.]. - Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2012. - 207 с. - С.9-18.
- 45.Берека В. Є. Конструювання змісту магістерської підготовки майбутніх менеджерів освіти [Текст] / В. Є. Берека // Науковий вісник Чернівецького університету : зб. наук. пр. / Чернів. нац. ун-т ім. Юрія Федьковича. - Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2012. - Вип. 635 : Педагогіка та психологія. - С. 9-18
- 46.Берека В. Є. Теоретичні підходи до конструювання змісту магістерської підготовки менеджерів освіти / В. Є. Берека // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми : зб. наук. пр. Вип. 19 / АПН України, Ін-т пед. освіти і освіти дорослих АПН України, Ін-т проф.-техн. освіти АПН України, Вінниц. держ. пед. ун-т ім. Михайла Коцюбинського. Ін-т математики, фізики і технол. освіти ; [редкол.: І. А. Зязюн та ін.]. - Київ ; Вінниця : Вінниця, 2008. - 523 с. - С.3-11.
- 47.Берека В. Є. Теоретичні підходи до конструювання змісту магістерської підготовки менеджерів освіти / В. Є. Берека // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми : зб. наук. пр. / АПН України, Ін-т пед. освіти і освіти дорослих АПН України, Ін-т проф.-техн. освіти АПН України, Вінниц. держ. пед. ун-т ім. Михайла Коцюбинського. Ін-т математики, фізики і технол. освіти. - Київ ; Вінниця : Вінниця, 2008. - Вип. 19. - С. 3-11.
- 48.Бех В. П. Генезис соціальних проблем вищої школи у дискурсі спонтанної трансформації інституту освіти / В. П. Бех, Ю. В. Бех // Вища освіта України [№ 3] [додаток 1] : теорет. та наук.-метод. часопис. Темат. вип. Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології / Ін-т вищ. освіти АПН України ; [голов. ред. Віктор Андрущенко ; редкол.: Віль Бакіров та ін.]. - [Київ] : Гнозис, 2009. - 630 с. - С.53-58.
- 49.Бех В. П. Генезис соціальних проблем вищої школи у дискурсі спонтанної трансформації інституту освіти / В. П. Бех, Ю. В. Бех // Вища освіта України [№ 3] [додаток 1] : теорет. та наук.-метод. часопис. Темат. вип. Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології / Ін-т вищ. освіти АПН України ; [голов. ред. Віктор Андрущенко ; редкол.: Віль Бакіров та ін.]. - [Київ] : Гнозис, 2009. - 630 с. - С.53-58.
- 50.Бех В. П. Евристичний потенціал філософського аналізу у дискурсі досліджень освітніх систем / В. П. Бех, Ю. В. Бех // Вища освіта України : теорет. та наук.-метод. часопис. № 3 (додаток 1). Темат. вип. "Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології" ; Т. 1 / Нац. акад. пед. наук

- України, Ін-т вищ. освіти НАПН України ; [голов. ред. Віктор Андрущенко ; редкол.: Віль Бакіров та ін. ; редкол. вип.: В. П. Андрущенко та ін.]. - [Київ] : [б. в.], 2012. - 641 с. - С .128-138.
- 51.Белоглазова Ю. О. Підвищення якості освіти в сучасних вищих технічних навчальних закладах відповідно до Болонського процесу / Ю. О. Белоглазова // Вища освіта України № 3 : теорет. та наук.-метод. часопис. Додаток 1. Темат. вип. Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології. Т. 2 / Ін-т вищ. освіти АПН України ; [голов. ред. Віктор Андрущенко ; редкол.: Віль Бакіров, Микола Євтух та ін.]. - [Рівне] : [б. в.], 2010. - 483 с. - С .18-23.
- 52.Биковська О. В. Стратегія розвитку позашкільної освіти в Україні / Биковська О. В. // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова : [зб. наук. пр.]. Сер. 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи. Вип. 25 / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова ; [ред. рада: В. П. Андрущенко (голова) та ін. ; редкол.: В. І. Бондар та ін.]. - Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2010. - 316 с.- С .3-7.
- 53.Бирка М. Ф. Моніторинг якості освіти учнів у професійно-технічних навчальних закладах / М. Ф. Бирка // Вища освіта України : теорет. та наук.-метод. часоп. Дод. 3. Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору. Т. 4 (11). Моніторинг якості освіти: засоби, технології, та перспективи. Сучасний освітній менеджмент: економічні, організаційні та психологічні засоби реалізації в Україні, Європі та світі / Ін-т вищ. освіти АПН України ; [редкол. вип.: Кремень В. Г., Губерський Л. В., Савченко О. Я. та ін.]. - [Київ] : [Б. в.], 2008. - 629, [5] с. - С .19-23.
- 54.Білан В. А. Роль та функції вищої педагогічної освіти у формуванні естетичного ставлення студентів до праці / В. А. Білан // Вісник Глухівського національного педагогічного університету ім. Олександра Довженка. Сер.: Педагогічні науки. Вип. 20 / Глухів. нац. пед. ун-т ім. Олександра Довженка ; [голов. ред.: О. І. Курок ; заступник: В. П. Зінченко ; секр.: Н. С. Медвідь ; чл. редкол.: М. С. Вашуленко та ін.]. - Глухів : ГНПУ ім. О. Довженка, 2012. - 337 с. - С .25-30.
- 55.Білер О. С. Метод поетапного засвоєння змісту навчального матеріалу при навчанні використання комп'ютерних технічних засобів навчання / О. С. Білер // Проблеми інженерно-педагогічної освіти : зб. наук. пр. № 37 / Укр. інж.-пед. акад. ; [редкол.: О. Е. Коваленко та ін. ; відп. ред. В. В. Кулешова]. - Харків : УПА, 2012. - 364 с. - С .167-172.
- 56.Білер О. С. Метод поетапного засвоєння змісту навчального матеріалу при навчанні використання комп'ютерних технічних засобів навчання / О. С. Білер // Проблеми інженерно-педагогічної освіти : зб. наук. пр. № 37 / Укр. інж.-пед. акад. ; [редкол.: О. Е. Коваленко та ін. ; відп. ред. В. В. Кулешова]. - Харків : УПА, 2012. - 364 с. - С .167-172.

57. Білоброва Ю. О. До проблеми оновлення змісту історичної освіти засобами іноземної мови / Ю. О. Білоброва // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова : [зб. наук. пр.]. Сер. 16. Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики. Вип. 8 (18) / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова ; [ред. рада: В. П. Андрущенко та ін. ; редкол.: Гузій Н. В. та ін.]. - Київ : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2008. - 175 с. - С .150-155.
58. Білоброва Ю. О. До проблеми оновлення змісту історичної освіти засобами іноземної мови / Білоброва Ю. О. // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова : [зб. наук. пр.] / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. - Київ : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2008. - Сер. 16 : Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики, Вип. 8 (18). - С. 150-155.
59. Білоус С. Ю. Шляхи модернізації освіти при запровадженні педагогічної системи "Школа - Мала академія наук" у контексті національної стратегії розвитку освіти в Україні / С. Ю. Білоус // Педагогічні науки : зб. наук. пр. Вип. 62 / Херсон. держ. ун-т ; [редкол.: Барбіна Є. С. (відп. ред.) та ін.]. - Херсон : ХДУ, 2012. - 431 с. - С .74-81.
60. Білоус С. Ю. Шляхи модернізації освіти при запровадженні педагогічної системи "Школа - Мала академія наук" у контексті національної стратегії розвитку освіти в Україні / С. Ю. Білоус // Педагогічні науки : зб. наук. пр. Вип. 62 / Херсон. держ. ун-т ; [редкол.: Барбіна Є. С. (відп. ред.) та ін.]. - Херсон : ХДУ, 2012. - 431 с. - С .74-81.
61. Більдіна М. О. Структура та зміст поняття культури поведінки молодших школярів / М. О. Більдіна // Вісник Харківської державної академії культури : зб. наук. пр. Вип. 42 / Харк. держ. акад. культури ; за заг. ред. В. М. Шейка ; [редкол.: В. М. Шейко (відп. ред.), Н. М. Кушнарєнко (заст. відп. ред.) та ін.]. - Харків : ХДАК, 2014. - 298 с. - С .249-257.
62. Благосмилов О. С. Змістове забезпечення підготовки студентів до роботи з учнями в позашкільних навчальних закладах науково-технічного профілю / О. С. Благосмилов // Вісник Глухівського державного педагогічного університету / Глухів. держ. пед. ун-т ім. Олександра Довженка. - Глухів : ГНПУ ім. О. Довженка, 2010. Серія: Педагогічні науки, Вип. 15. - С. 225-228 :
63. Благосмилов О. С. Змістове забезпечення підготовки студентів до роботи з учнями в позашкільних навчальних закладах науково-технічного профілю / О. С. Благосмилов // Вісник Глухівського державного педагогічного університету / Глухів. держ. пед. ун-т ім. Олександра Довженка. - Глухів : ГНПУ ім. О. Довженка, 2010. Серія: Педагогічні науки, Вип. 15. - С. 225-228
64. Богатирьова Г. А. Сучасне мистецтво у змісті професійної підготовки майбутніх юристів / Г. А. Богатирьова // Вища освіта України : теорет. та науково-метод. часопис. Темат. вип. Вища освіта України у контексті

- інтеграції до європейського освітнього простору ; Дод. 4. Т. 3 (21) / Ін-т вищ освіти НАПН України ; [редкол. вип.: Кремень В. Г. та ін. ; відп. ред. вип.: Маноха І. П.]. - [Київ] : [Б. в.], 2010. - 607, [4] с. - С .19-25.
65. Богуш А. Дошкілля в сучасному педагогічному просторі / А. Богуш ; (Київ) // Вісник Інституту розвитку дитини : зб. наук. пр. / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Ін-т розвитку дитини. - Київ : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2010. Сер.: Філософія. Педагогіка. Психологія, Вип. 11. - С. 48-53
66. Бойко К. Проектування змісту освіти як дидактична задача : обзорная информация / К. Бойко // Науковий вісник Чернівецького університету : зб. наук. пр. / Чернів. нац. ун-т ім. Юрія Федьковича. - Чернівці : Рута, 2007. - Вип. 338 : Педагогіка та психологія. - С. 27-29
67. Бойко К. Проектування змісту освіти як дидактична задача / Клавдія Бойко // Науковий вісник Чернівецького університету : зб. наук. пр. Вип. 338. Педагогіка та психологія / Чернів. нац. ун-т ім. Юрія Федьковича ; [редкол.: Г. Г. Філіпчук (наук. ред.) та ін.]. - Чернівці : Рута, 2007. - 208 с. - С .27-29.
68. Большакова І. О. Міжпредметна інтеграція змісту навчання у початковій школі (Аналіз матеріалів журналів "Радянська школа" та "Початкова школа" (II пол. 60-тих – 90-ті рр. XX ст.)) / І. О. Большакова // Педагогічний дискурс : зб. наук. пр. Вип. 15 / Ін-т педагогіки НАПН України, Хмельниц. гуманіт.-пед. акад. ; [голов. ред.: Шоробура І. М. ; редкол.: Галус О. М. (заст. голов. ред.) ; відп. секр.: Кришук Б. С. ; чл. ред. ради: Топузов О. М. та ін.]. - Хмельницький : ХГПА, 2013. - 812 с. - С .75-80.
69. Большакова І. О. Міжпредметна інтеграція змісту навчання у початковій школі (Аналіз матеріалів журналів "Радянська школа" та "Початкова школа" (II пол. 60-тих – 90-ті рр. XX ст.)) / І. О. Большакова // Педагогічний дискурс : зб. наук. пр. Вип. 15 / Ін-т педагогіки НАПН України, Хмельниц. гуманіт.-пед. акад. ; [голов. ред.: Шоробура І. М. ; редкол.: Галус О. М. (заст. голов. ред.) ; відп. секр.: Кришук Б. С. ; чл. ред. ради: Топузов О. М. та ін.]. - Хмельницький : ХГПА, 2013. - 812 с. - С .75-80.
70. Бондар В. І. Філософія стандартизації змісту професійної освіти вчителя початкової школи в умовах двоциклової підготовки у ВНЗ / В. І. Бондар // Вища освіта України : теорет. та наук.-метод. часопис. № 3 (додаток 1). Темат. вип. "Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології" ; Т. 1 / Нац. акад. пед. наук України, Ін-т вищ. освіти НАПН України ; [голов. ред. Віктор Андрущенко ; редкол.: Віль Бакіров та ін. ; редкол. вип.: В. П. Андрущенко та ін.]. - [Київ] : [б. в.], 2012. - 641 с. - С .86-92.
71. Бондар В. І. Філософія стандартизації змісту професійної освіти вчителя початкової школи в умовах двоциклової підготовки у ВНЗ / В. І. Бондар // Вища освіта України : теорет. та наук.-метод. часопис / Нац. акад. пед. наук України, Ін-т вищ. освіти НАПН України. - [Київ] : [б. в.], 2012. - № 3

- (додаток 1), Темат. вип. "Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології". - С. 86-92.
72. Бондар В. І. Філософія стандартизації змісту професійної освіти вчителя початкової школи в умовах двоциклової підготовки у ВНЗ / В. І. Бондар // Вища освіта України : теорет. та наук.-метод. часопис. № 3 (додаток 1). Темат. вип. "Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології" ; Т. 1 / Нац. акад. пед. наук України, Ін-т вищ. освіти НАПН України ; [голов. ред. Віктор Андрущенко ; редкол.: Віль Бакіров та ін. ; редкол. вип.: В. П. Андрущенко та ін.]. - [Київ] : [б. в.], 2012. - 641 с. - С. 86-92.
73. Бондар Л. С. Джерельна основа дослідження змісту початкової освіти в 40-80-х роках ХХ століття / Л. С. Бондар // Педагогічний дискурс : зб. наук. пр. Вип. 15 / Ін-т педагогіки НАПН України, Хмельниц. гуманіт.-пед. акад. ; [голов. ред.: Шоробура І. М. ; редкол.: Галус О. М. (заст. голов. ред.) ; відп. секр.: Кришук Б. С. ; чл. ред. ради: Топузов О. М. та ін.]. - Хмельницький : ХГПА, 2013. - 812 с. - С. 80-85.
74. Бондар Л. С. Джерельна основа дослідження змісту початкової освіти в 40-80-х роках ХХ століття / Л. С. Бондар // Педагогічний дискурс : зб. наук. пр. Вип. 15 / Ін-т педагогіки НАПН України, Хмельниц. гуманіт.-пед. акад. ; [голов. ред.: Шоробура І. М. ; редкол.: Галус О. М. (заст. голов. ред.) ; відп. секр.: Кришук Б. С. ; чл. ред. ради: Топузов О. М. та ін.]. - Хмельницький : ХГПА, 2013. - 812 с. - С. 80-85.
75. Борисенко І. В. Гуманізація та гуманітаризація змісту початкової освіти в Німеччині / І. В. Борисенко // Вісник Глухівського державного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки. Вип. 10 / Глухів. держ. пед. ун-т ; [редкол.: Курок Олександр Іванович та ін. ; чл. редкол.: Артемова Любов Вікторівна та ін.]. - Глухів : [б. в.], 2007. - 219 с. - С. 82-86.
76. Борисенко І. В. Гуманізація та гуманітаризація змісту початкової освіти в Німеччині / І. В. Борисенко // Вісник Глухівського державного педагогічного університету / Глухів. держ. пед. ун-т. - Глухів : [б. в.], 2007. Серія: Педагогічні науки, Вип. 10. - С. 82-86.
77. Борисенко І. В. Професійна підготовка вчителів у Німеччині / І. В. Борисенко // Вісник Глухівського державного педагогічного університету / Глухів. держ. пед. ун-т. - Глухів : [б. в.], 2007. Серія: Педагогічні науки, Вип. 9. - С. 188-191.
78. Борисенко Л. Л. Психолого-педагогічні аспекти управління науково дослідною роботою студентів економічних спеціальностей / Л. Л. Борисенко // Проблеми освіти : наук. зб. / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Ін-т інновац. технологій і змісту освіти МОН України. - Київ : [б. в.], 2012. - Вип. 70, Ч. 2. - С. 18-23.
79. Борисенко Н. М. Використання інформаційних технологій у процесі екологічної підготовки фахівців у галузі дошкільної освіти / Н. М.

- Борисенко // Педагогічні науки : зб. наук. пр. Вип. 51 / Херсон. держ. ун-т ; [редкол.: Барбіна Є. С. та ін.]. - Херсон : Вид-во ХДУ, 2009. - 424 с. - С.400-403.
80. Боркач Є. І. Особливості формування змісту бакалаврської підготовки майбутніх учителів хімії в Угорщині як наукова проблема / Є. І. Боркач // Засоби навчальної та науково-дослідної роботи : зб. наук. пр. Вип. 39 / М-во освіти і науки України, Харк. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди ; [редкол.: Євдокимов В. І. та ін. ; за заг. ред. В. І. Євдокімова, О. М. Микитюка] . - Харків : Харк. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди, 2012. - С.5-13.
81. Боркач Є. І. Особливості формування змісту бакалаврської підготовки майбутніх учителів хімії в Угорщині як наукова проблема / Є. І. Боркач // Засоби навчальної та науково-дослідної роботи : зб. наук. пр. Вип. 39 / М-во освіти і науки України, Харк. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди ; [редкол.: Євдокимов В. І. та ін. ; за заг. ред. В. І. Євдокімова, О. М. Микитюка] . - Харків : Харк. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди, 2012. - 199 с. - С.5-13.
82. Бугайов О. І. Методичні засади організації навчання фізики на академічному рівні в профільній загальноосвітній школі / О. І. Бугайов, М. В. Головка // Збірник наукових праць : обзорная информация / Уман. держ. пед. ун-т ім. Павла Тичини. - Умань : Жовтий, 2008. - Ч. 2. - С. 69-74.
83. Бугрій В. С. Розвиток змісту шкільної історичної освіти в Україні у 20 рр. ХХ ст. / В. С. Бугрій // Історичні науки : зб. наук. пр. Сум. держ. пед. ун-ту ім. А. С. Макаренка / Сум. держ. пед. ун-т ім. А. С. Макаренка ; [редкол.: І. П. Мозговий (голов. ред.) та ін.]. - Суми : [Б. в.], 2006. - 198 с. - С.72-79
84. Бугрій В. С. Створення краєзнавчої літератури для закладів освіти Північно-Східної України та її зміст у 20-ті рр. ХХ ст. / В. С. Бугрій // Педагогічні науки : зб. наук. пр. / Сум. держ. пед. ун-т ім. А. С. Макаренка. - Суми : СумДПУ ім. А.С. Макаренка, 2006. - [Ч. 2]. - С. 83-90.
85. Бугрій С. В. Зміни у змісті і структурі програм із фізичної культури для загальноосвітніх шкіл України (50-70 рр. ХХ ст.) / С. В. Бугрій // Теорія та методика навчання та виховання : зб. наук. пр. / Харк. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. - Харків : [б. в.], 2011. - Вип. 28. - С. 16-22.
86. Бульвінська О. І. Вища освіта в контексті інформаційного суспільства: соціокультурні надбання та проблеми / О. І. Бульвінська // Проблеми освіти : наук. зб. / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Ін-т інновац. технологій і змісту освіти МОН України. - [Київ] : [б. в.], 2012. - Вип. 70, Ч. 1. - С. 165-171.
87. Бурак В. І. Аналіз змісту й структури курсу фізики основної школи / В. І. Бурак // Вісник Чернігівського державного педагогічного університету / Чернігів. держ. пед. ун-т ім. Т. Г. Шевченка. - Чернігів : ЧДПУ ім. Т. Г. Шевченка, 2010. - Вип. 77 : Сер.: Педагогічні науки. - С. 24-28 :

88. Бутівщенко С. В. Державне управління вищою освітою: проблеми і перспективи / С. В. Бутівщенко // Проблеми освіти : наук. зб. / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Ін-т інновац. технологій і змісту освіти МОН України. - [Київ] : [б. в.], 2012. - Вип. 70, Ч. 1. - С. 235-240.
89. Бутівщенко С. В. Державні цільові програми як механізм реалізації державної політики у сфері вищої освіти / С. В. Бутівщенко // Нові технології навчання : наук.-метод. зб. / Ін-т інновац. технологій і змісту освіти МОН України. - [Київ] : [Б. В.], 2011. - Вип. 68. - С. 23-29.
90. Бутівщенко С. В. Ретроспективний аналіз державної політики та формування систем державного управління професійною освітою в Україні [Текст] / С. В. Бутівщенко // Нові технології навчання : наук.-метод. зб. / Ін-т інновац. технологій і змісту освіти МОН України. - [Київ] : [Б. В.], 2012. - Вип. 72. - С. 20-26.
91. Вавіна Л. С. Концепція реалізації змісту дошкільної освіти дітей з порушення зору / Людмила Вавіна, Ірина Гудим // Дитина із сенсорними порушеннями: розвиток, навчання, виховання : зб. наук. пр. Вип. 4 / Ін-т спец. педагогіки Нац. акад. пед. наук України ; голов. ред. А. А. Колупаєва ; [редкол. : Бех І. Д., Борщевська Л. В., Вавіна Л. С., Гудим І. М. та ін.]. - Київ : [б. в.] ; [Кіровоград] : Імекс-ЛТД, 2013. - 177 с. - С. 60-92.
92. Вайнтрауб М. Проектування змісту професійної освіти / Марк Вайнтрауб // Науковий вісник Інституту професійно-технічної освіти НАПН України. Професійна педагогіка : [зб. наук. пр.]. № 11/2016 / Ін-т проф.-техн. освіти Нац. акад. пед. наук України ; [голова редкол. Валентина Радкевич ; редкол.: Г. Романова та ін. ; міжнар. редкол.: Франтішек Шльосек ; відп. ред. Л. Гуменна]. - [Київ] : Поліграфсервіс, 2016. - 153 с. - С. 80-87.
93. Вакуленко О. Л. Формування і розвиток стратегій дистанційного вивчення іноземних мов у контексті модернізації освітньої системи України / О. Л. Вакуленко, Р. Г. Попович, І. О. Тимошук // Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти : зб. наук. пр. : наук. зап. Рівнен. держ. гуманіт. ун-ту / Рівнен. держ. гуманіт. ун-т. - Рівне : РДГУ, 2017. - Вип. : 16 (59). - С. 74-77.
94. Василенко Н. В. Система підготовка керівників загальноосвітніх навчальних закладів до інноваційної діяльності в інституті післядипломної педагогічної освіти / Н. В. Василенко // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми : зб. наук. пр. Вип. 14 / АПН України, Ін-т педагогіки і психології проф. освіти АПН України, Ін-т проф.-техн. освіти АПН України, Вінниц. держ. пед. ун-т ім. Михайла Коцюбинського ; [редкол.: І. А. Зязюн та ін.]. - Київ ; Вінниця : Вінниця, 2007. - 484 с. - С. 195-199.

95. Васильєв І. Б. Системно-компетентнісний підхід до формування змісту педагогічної підготовки майбутніх педагогів професійної школи / І. Б. Васильєв, В. Б. Бакатанова // Проблеми інженерно-педагогічної освіти : зб. наук. пр. № 37 / Укр. інж.-пед. акад. ; [редкол.: О. Е. Коваленко та ін. ; відп. ред. В. В. Кулешова]. - Харків : УПА, 2012. - 364 с - С .18-24.
96. Васильєв І. Б. Системно-компетентнісний підхід до формування змісту педагогічної підготовки майбутніх педагогів професійної школи / І. Б. Васильєв, В. Б. Бакатанова // Проблеми інженерно-педагогічної освіти : зб. наук. пр. № 37 / Укр. інж.-пед. акад. ; [редкол.: О. Е. Коваленко та ін. ; відп. ред. В. В. Кулешова]. - Харків : УПА, 2012. - 364 с. - С .18-24.
97. Васильєва М. П. Забезпечення деонтологічного компонента професійної підготовки студентів у світлі оновлення змісту вищої освіти / М. П. Васильєва // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : зб. наук. пр. / Класич. приват. ун-т. - Запоріжжя : [б. в.], 2010. - Вип. № 8 (61). - С. 45-51.
98. Василюк А. В. Реформування вищої освіти у Європі / А. В. Василюк // Вища освіта України [№ 3] [додаток 1] : теорет. та наук.-метод. часопис. Темат. вип. Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології / Ін-т вищ. освіти АПН України ; [голов. ред. Віктор Андрущенко ; редкол.: Віль Бакіров та ін.]. - [Київ] : Гнозис, 2009. - 630 с. - С .589-592.
99. Василюк А. В. Реформування вищої освіти у Європі / А. В. Василюк // Вища освіта України [№ 3] [додаток 1] : теорет. та наук.-метод. часопис. Темат. вип. Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології / Ін-т вищ. освіти АПН України ; [голов. ред. Віктор Андрущенко ; редкол.: Віль Бакіров та ін.]. - [Київ] : Гнозис, 2009. - 630 с. - С .589-592.
100. Васьківська Г. О. Особливості формування системи знань про людину у змісті підручника нового покоління / Г. О. Васьківська // Проблеми сучасного підручника : зб. наук. пр. / Ін-т педагогіки НАПН України. - Київ : [б. в.], 2010. - № 1 (10). - С. 41-48.
101. Васьківська Г. О. Особливості формування системи знань про людину у змісті підручника нового покоління / Г. О. Васьківська // Проблеми сучасного підручника : зб. наук. пр. / Ін-т педагогіки НАПН України. - Київ : [б. в.], 2010. - № 1 (10). - С. 41-48.
102. Ващенко І. В. Роль порівняльних теоретико-педагогічних досліджень у становленні сучасної неперервної освіти / І. В. Ващенко // Вища освіта України : теорет. та науково-метод. часопис. Темат. вип. Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору ; Дод. 4. Т. 5 (23) / Ін-т вищ. освіти НАПН України ; [редкол. вип.: Кремень В. Г. та ін. ; відп. ред. вип.: Маноха І. П.]. - [Київ] : [Б. в.], 2010. - 564, [5] с. - С .541-545.
103. Верченко Н. В. Особистісно-діяльнісний підхід як головна переумова сучасної освіти / Верченко Н. В. // Вісник

- післядипломної освіти : зб. наук. пр. Вип. 4 (17) / Ун-т менеджменту освіти НАПН України ; [голов. ред.: В. В. Олійник ; редкол.: Т. Є. Бойченко (заст. голов. ред.) та ін.]. - Київ : [б. в.], 2011. - 264 с. - С .20-27.
104. Венцева Н. О. Трансформація змісту історичної освіти в педагогічних ВНЗ України в 40-50 рр. ХХ ст. / Н. О. Венцева // Збірник наукових праць : Педагогічні науки. № 3 / М-во освіти і науки України, Бердян. держ. пед. ун-т ; [редкол.: Крижко Василь Васильович, Баханов Костянтин Олексійович, Гусев Віктор Іванович та ін.]. - Бердянськ : БДПУ, 2011. - 339 с. - С .49-53.
105. Венцева Н. О. Трансформація змісту історичної освіти в педагогічних ВНЗ України в 40-50 рр. ХХ ст. / Н. О. Венцева // Збірник наукових праць : Педагогічні науки / М-во освіти і науки України, Бердян. держ. пед. ун-т. - Бердянськ : БДПУ, 2011. - № 3. - С. 49-53.
106. Венцева Н. О. Формування змісту вищої історичної педагогічної освіти України на початку ХХ століття / Н. О. Венцева // Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки. Вип. 2 = Scientific Papers of Berdyansk State Pedagogical University : Series: Pedagogical sciences. Issue 2 / Бердян. держ. пед. ун-т ; [голов. ред. І. Т. Богданов ; редкол.: К. О. Баханов [та ін.]. - Бердянськ : БДПУ, 2016. - 268 с.- С .11-15.
107. Видишко Н. В. Про систему вищої професійної освіти в Канаді / Н. В. Видишко // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми : зб. наук. пр. Вип. 14 / АПН України, Ін-т педагогіки і психології проф. освіти АПН України, Ін-т проф.-техн. освіти АПН України, Вінниц. держ. пед. ун-т ім. Михайла Коцюбинського ; [редкол.: І. А. Зязюн та ін.]. - Київ ; Вінниця : Вінниця, 2007. - 484 с. - С .7-10.
108. Вишнівський Р. Й. Іван Франко про зміст навчання у школі / Р. Й. Вишнівський // Наукові записки : обзорная информация / Терноп. нац. пед. ун-т ім. Володимира Гнатюка. - Тернопіль : [б. в.], [2008]. Сер.: Педагогіка, [№] 3' 2008. - С. 79-82.
109. Власюк О. П. Методологічні основи формування позитивної мотивації у студентів до засвоєння змісту освіти / О. П. Власюк, В. К. Сидоренко // Наукові записки : обзорная информация / Терноп. нац. пед. ун-т ім. Володимира Гнатюка. - Тернопіль : [б. в.], [2008]. Сер.: Педагогіка, [№] 4' 2008. - С. 25-28.
110. Вознюк А. В. Психологічна готовність керівників освітніх організацій до управління педагогічними працівниками: зміст, структура та методи дослідження / Вознюк А. В. // Вісник післядипломної освіти : зб. наук. пр. Вип. 8 (21) / Нац. акад. пед. наук України. Держ. вищ. навч. закл.

- "Ун-т менеджменту освіти " ; [голов. ред.: В. В. Олійник ; редкол.: Т. Є. Бойченко (заст. голов. ред.) та ін.]. - Київ : Атопол, 2012. - С .196-201.
111. Вознюк О. М. Формування змісту культурологічного компонента метапредмета "Культурологічна підготовка інженера" / О. М. Вознюк // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми : зб. наук. пр. / АПН України, Ін-т пед. освіти і освіти дорослих АПН України, Ін-т проф.-техн. освіти АПН України, Вінниц. держ. пед. ун-т ім. Михайла Коцюбинського. Ін-т математики, фізики і технол. освіти. - Київ ; Вінниця : Вінниця, 2008. - Вип. 17. - С. 280-284.
112. Волинець К. Наступність у змісті підготовки педагогів дошкільної та початкової освіти / К. Волинець ; (Київ) // Вісник Інституту розвитку дитини : зб. наук. пр. / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Ін-т розвитку дитини. - Київ : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2010. Серія: Філософія. Педагогіка. Психологія, Вип. 8. - С. 50-55.
113. Волинець К. Наступність у змісті підготовки педагогів дошкільної та початкової освіти / К. Волинець ; (Київ) // Вісник Інституту розвитку дитини : зб. наук. пр. / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Ін-т розвитку дитини. - Київ : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2010. Серія: Філософія. Педагогіка. Психологія, Вип. 8. - С. 50-55.
114. Волошанська І. Сутність та зміст суб'єкт-суб'єктних стосунків у процесі виховання / І. Волошанська // Наукові записки : обзорная информация / Терноп. нац. пед. ун-т ім. Володимира Гнатюка. - Тернопіль : [б. в.], 2007. Сер.: Педагогіка, [№] 5' 2007. - С. 22-25.
115. Волощук І. С. Проблеми якісної вищої освіти / І. С. Волощук, М. Б. Євтух // Вища освіта України [№ 3] [додаток 1] : теорет. та наук.-метод. часопис. Темат. вип. Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології / Ін-т вищ. освіти АПН України ; [голов. ред. Віктор Андрущенко ; редкол.: Віль Бакіров та ін.]. - [Київ] : Гнозис, 2009. - 630 с. - С .24-26.
116. Волощук І. С. Проблеми якісної вищої освіти / І. С. Волощук, М. Б. Євтух. // Вища освіта України [№ 3] [додаток 1] : теорет. та наук.-метод. часопис. Темат. вип. Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології / Ін-т вищ. освіти АПН України ; [голов. ред. Віктор Андрущенко ; редкол.: Віль Бакіров та ін.]. - [Київ] : Гнозис, 2009. - 630 с. - С .24-26.
117. Волчанський О. В. До питання реформування системи вищої освіти в Україні / Олег Волчанський. - С .11-12.
118. Вотякова Л. А. До питання методології оновлення змісту і методичного забезпечення післядипломної самоосвіти учителя математики / Л. А. Вотякова // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія,

- досвід, проблеми : зб. наук. пр. Вип. 14 / АПН України, Ін-т педагогіки і психології проф. освіти АПН України, Ін-т проф.-техн. освіти АПН України, Вінниц. держ. пед. ун-т ім. Михайла Коцюбинського ; [редкол.: І. А. Зязюн та ін.]. - Київ ; Вінниця : Вінниця, 2007. - 484 с. - С .241-246.
119. Вотякова Л. А. До питання методології оновлення змісту і методичного забезпечення післядипломної самоосвіти учителя математики / Л. А. Вотякова // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми : зб. наук. пр. / АПН України, Ін-т педагогіки і психології проф. освіти АПН України, Ін-т проф.-техн. освіти АПН України, Вінниц. держ. пед. ун-т ім. Михайла Коцюбинського . - Київ ; Вінниця : Вінниця, 2007. - Вип. 14. - С. 241-246.
120. Гавриленко Т. Ретроспективний аналіз розвитку змісту початкової освіти в радянській Україні у 1984-1991 рр. / Т. Гавриленко // Гуманізація навчально-виховного процесу : зб. наук. пр. Вип. 74 / Донбас. держ. пед. ун-т ; [редкол.: В. І. Сипченко та ін.]. - Слов'янськ : ДДПУ, 2015. - 224 с. - С .115-126.
121. Гаврилюк С. Формування готовності майбутніх фахівців дошкільної освіти до педагогічної творчості / С. Гаврилюк // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи : наук. зб. / Уман. держ. пед. ун-т ім. Павла Тичини. - Умань : Жовтий О. О., 2013. - Вип. 47. - С. 7-13.
122. Галушак І. Є. Концептуальні засади інтеграції змісту професійної підготовки майбутніх фахівців економічного профілю / І. Є. Галушак // Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету : зб. наук. пр. Серія "Педагогічні науки". Вип. 36 / Ізмаїл. держ. гуманіт. ун-т ; [чл. редкол.: Кічук Ярослав Валерійович та ін. ; чл. ред. ради Богущ А. М. та ін.]. - Ізмаїл : ІДГУ, 2017. - 269 с. - С .44-48.
123. Гаманюк В. А. Країнознавчий курикулум у змісті іншомовної освіти в Німеччині / В. А. Гаманюк // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : зб. наук. пр. Вип. № 33 (86) / Класич. приват. ун-т ; [голова ред. ради: Монаєнко А. О. ; голов. ред.: Сущенко Т. І. ; чл. редкол.: В. Й. Бочелюк та ін.]. - Запоріжжя : Класич. приват. ун-т, 2013. - 651 с. - С.116-121.
124. Гаманюк В. А. Реформування педагогічної освіти Німеччини у контексті соціально-політичних змін / В. А. Гаманюк // Педагогіка вищої та середньої школи : зб. наук. пр. / Криворіз. держ. пед. ун-т. - Кривий Ріг : [б. в.], 2011. - Вип. 32. - С. 218-225.
125. Гапак О. Становлення і розвиток змісту математичної освіти в закарпатських гімназіях періоду Австро-Угорської імперії (кінець ХІХ - початок ХХ століття) / О. Гапак // Гуманізація навчально-виховного процесу : наук.-метод. зб. (Спецвип. 5). Ч. 1 / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Слов'ян. держ. пед. ун-т ; [редкол.: Сипченко В. І. (відп.

- ред.) та ін. ; за заг. ред. В. І. Сипченка]. - Слов'янськ : СДПУ, 2010. - 316 с. - С .275-281.
126. Гапак О. Становлення і розвиток змісту математичної освіти в закарпатських гімназіях періоду Австро-Угорської імперії (кінець ХІХ - початок ХХ століття) / О. Гапак // Гуманізація навчально-виховного процесу : наук.-метод. зб. / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Слов'ян. держ. пед. ун-т. - Слов'янськ : СДПУ, 2010. - (Спецвип. 5), Ч. 1. - С. 275-281.
127. Георгінова Л. В. Інноваційна система неперервної освіти "EN101" як фактор удосконалення підготовки студентської молоді до управлінської та педагогічної діяльності / Георгінова Лариса Вікторівна, Богданов Олександр Васильович // Проблеми освіти : наук. зб. Вип. 70. Ч. 1 / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Ін-т інновац. технологій і змісту освіти МОН України ; [редкол.: Є. М. Суліма (голов. ред.) та ін.]. - [Київ] : [б. в.], 2012. - 275 с. - С .43-48.
128. Герлянд Т. М. Сучасні підходи до впровадження проектної технології у процес загальноосвітньої підготовки закладів професійно-технічної освіти / Герлянд Т.М. // Педагогічна освіта: теорія і практика : зб. наук. пр. Вип. 13 / Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. Івана Огієнка ; [редкол.: Березівська Л. Д. та ін.]. - Кам'янець-Подільський : Зволейко Д. Г., 2013. - 348, [3] с. - С .43-47.
129. Глузман О. В. Освітні ресурси вищої освіти в Україні: методологічні основи / О. В. Глузман, Ю. П. Дудник, В. І. Фадєєв // Вища освіта України : теорет. та наук.-метод. часопис. № 3 (додаток 1). Темат. вип. "Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології" ; Т. 1 / Нац. акад. пед. наук України, Ін-т вищ. освіти НАПН України ; [голов. ред. Віктор Андрущенко ; редкол.: Віль Бакіров та ін. ; редкол. вип.: В. П. Андрущенко та ін.]. - [Київ] : [б. в.], 2012. - 641 с. - С .77-86.
130. Глушок Л. М. Особливості практичної підготовки фахівців дошкільної освіти в Україні / Л. М. Глушок // Педагогічний дискурс : зб. наук. пр. Вип. 11 / Ін-т педагогіки НАПН України, Хмельниц. гуманіт.-пед. акад. ; [редкол.: Шоробура І. М. (голов. ред.) та ін. ; чл. ред. ради: Мадзігон В. М. та ін.]. - Хмельницький : ХГПА, 2012. - 387 с. - С .38-43.
131. Глушок Л. М. Особливості практичної підготовки фахівців дошкільної освіти в Україні / Л. М. Глушок // Педагогічний дискурс : зб. наук. пр. Вип. 11 / Ін-т педагогіки НАПН України, Хмельниц. гуманіт.-пед. акад. ; [редкол.: Шоробура І. М. (голов. ред.) та ін. ; чл. ред. ради: Мадзігон В. М. та ін.]. - Хмельницький : ХГПА, 2012. - 387 с. - С .38-43.
132. Глушок Людмила. Особливості практичної підготовки фахівців дошкільної освіти в університетах Австралії / Л. Глушок // Науковий вісник Чернівецького університету : зб. наук. пр. Вип. 627. Педагогіка та психологія / Чернів. нац. ун-т ім. Юрія Федьковича ; [редкол. : І. С. Руснак

- (наук. ред.) та ін.]. - Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2012. - 207 с. - С .46-55.
133. Гнезділова К. М. Підготовка майбутніх вчителів до педагогічного діагностування як фактор реалізації наступності освіти / К. М. Гнезділова // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми : зб. наук. пр. Вип. 3 / АПН України, Ін-т педагогіки і психології проф. освіти АПН України, Вінниц. держ. пед. ун-т ім. Михайла Коцюбинського ; [редкол.: І. А. Зязюн та ін.]. - Київ ; Вінниця : Вінниця, 2003. - 475 с. - С .315-318.
134. Гніда Т. Б. Дослідження важковихованості в молодшому шкільному віці / Т. Б. Гніда // Проблеми інженерно-педагогічної освіти : зб. наук. пр. № 36 / Укр. інж.-пед. акад. ; [редкол.: О. Е. Коваленко та ін. ; відп. ред. В. В. Кулешова]. - Харків : УПА, 2012. - 270 с. - С .189-193.
135. Головань Т. М. Програмно-методичне забезпечення діяльності дошкільних закладів Криму у 20-ті рр. ХХ ст. / Т. М. Головань // Проблеми сучасної педагогічної освіти / РВНЗ "Крим. гуманіт. ун-т". - Ялта : РВВ КГУ, 2012. Сер. Педагогіка і психологія, Вип. 35. - С. 233-237.
136. Головань Т. М. Програмно-методичне забезпечення діяльності дошкільних закладів Криму у 20-ті рр. ХХ ст. / Т. М. Головань // Проблеми сучасної педагогічної освіти / РВНЗ "Крим. гуманіт. ун-т". - Ялта : РВВ КГУ, 2012. Сер. Педагогіка і психологія, Вип. 35. - С. 233-237.
137. Головань Т. М. Тенденції у розвитку змісту вітчизняної дошкільної освіти у 20-ті рр. ХХ ст. / Головань Тетяна Михайлівна // Проблеми сучасної педагогічної освіти. Серія: Педагогіка і психологія. Вип. 30 ; Ч. 2 / РВНЗ "Крим. гуманіт. ун-т" ; [редкол.: О. В. Глузман та ін.]. - Ялта : РВВ КГУ, 2011. - 263 с. - С .85-89.
138. Головань Т. М. Тенденції у розвитку змісту вітчизняної дошкільної освіти у 20-ті рр. ХХ ст. / Т. М. Головань // Проблеми сучасної педагогічної освіти / РВНЗ "Крим. гуманіт. ун-т". - Ялта : РВВ КГУ, 2011. Серія: Педагогіка і психологія, Вип. 30. - С. 85-89.
139. Головань Т. Наукові підходи до визначення змісту вітчизняної дошкільної освіти у 20-ті рр. ХХ ст. / Т. Головань ; (Київ) // Вісник Інституту розвитку дитини : зб. наук. пр. / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Ін-т розвитку дитини. - Київ : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2011. Серія: Філософія. Педагогіка. Психологія, Вип. 18. - С. 76-80.
140. Головань Т. Наукові підходи до визначення змісту вітчизняної дошкільної освіти у 20-ті рр. ХХ ст. / Т. Головань ; (Київ) // Вісник Інституту розвитку дитини : зб. наук. пр. / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Ін-т розвитку дитини. - Київ : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2011. Серія: Філософія. Педагогіка. Психологія, Вип. 18. - С. 76-80.

141. Головань Т. Наукові підходи до визначення змісту вітчизняної дошкільної освіти у 20-ті рр. ХХ ст. / Тетяна Головань // Вісник Інституту розвитку дитини : зб. наук. пр. Серія: Філософія. Педагогіка. Психологія. Вип. 18 / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Ін-т розвитку дитини ; [редкол.: В. П. Андрущенко та ін. ; ред.: Н. В. Кочубей та ін.]. - Київ : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2011. - 173 с. - С. 76-80.
142. Головина С. В. Підготовка майбутніх фахівців в вузі: гуманітарний аспект / С. В. Головина // Проблеми освіти : наук. зб. / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Ін-т інновац. технологій і змісту освіти МОН України. - Київ : [б. в.], 2012. - Вип. 73. - С. 35-38.
143. Гончаренко Я. В. Проблема змісту і якості математичної освіти майбутніх викладачів економіко-математичних дисциплін / Гончаренко Я. В., Працьовитий М. В. // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова : [зб. наук. пр.]. Сер. 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи. Вип. 17 / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова ; [ред. рада: В. П. Андрущенко та ін. ; редкол.: В. І. Биковська та ін.]. - Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2009. - 305 с. - С. 59-64.
144. Гончаренко Я. В. Проблема змісту і якості математичної освіти майбутніх викладачів економіко-математичних дисциплін / Я. В. Гончаренко, М. В. Працьовитий // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова : [зб. наук. пр.] / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. - Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2009. - Сер. 5 : Педагогічні науки: реалії та перспективи, Вип. 17. - С. 59-64.
145. Горгош Л. Реалізація принципів наступності та перспективності в дошкільній та початковій ланках освіти в навчанні граматики / Людмила Горгош // Вісник Інституту розвитку дитини : зб. наук. пр. Сер. Філософія. Педагогіка. Психологія. Вип. 20 / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова ; [редкол. В. П. Андрущенко та ін. ; ред. Н. В. Кочубей, Н. В. Левінець]. - Київ : Вид-во Нац. пед. ун-ту ім. М. П. Драгоманова, 2012. - 172 с. - С. 68-72.
146. Гордійчук С. В. Реформування системи професійної освіти України в контексті Болонського процесу / С. В. Гордійчук // Вісник Глухівського національного педагогічного університету ім. Олександра Довженка. Сер.: Педагогічні науки. Вип. 20 / Глухів. нац. пед. ун-т ім. Олександра Довженка ; [голов. ред.: О. І. Курок ; заступник: В. П. Зінченко ; секр.: Н. С. Медвідь ; чл. редкол.: М. С. Вашуленко та ін.]. - Глухів : ГНПУ ім. О. Довженка, 2012. - 337 с. - С. 11-15.
147. Горіна О. Т. Оновлений зміст гуманітарної складової професійної підготовки студентів / О. Т. Горіна // Вища освіта України : теорет. та науково-метод. часопис. Темат. вип. Вища освіта України у контексті

- інтеграції до європейського освітнього простору ; Дод. 4. Т. 5 (23) / Ін-т вищ освіти НАПН України ; [редкол. вип.: Кремень В. Г. та ін. ; відп. ред. вип.: Маноха І. П.]. - [Київ] : [Б. в.], 2010. - 564, [5] с. - С.422-429.
148. Горобець І. А. Цілі та зміст формування іншомовної компетенції у говорінні студентів мовних спеціальностей в умовах глобалізації суспільства / І. А. Горобець // Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти : зб. наук. пр. : наук. зап. Рівнен. держ. гуманіт. ун-ту / Рівнен. держ. гуманіт. ун-т. - Рівне : РДГУ, 2017. - Вип. : 15 (58). - С. 187-190.
149. Грибова Л. В. Формування змісту освіти фахівців сфери туризму в процесі підвищення кваліфікації / Л. В. Грибова // Наукові записки КУТЕП : щорічник / Київ. ун-т туризму, економіки і права. - Київ : МАУП, 2006. - Вип. 4. - С. 144-150.
150. Гризун Л. Е. Проблеми формування змісту вищої освіти у ракурсі історичного розвитку інтеграції наук / Л. Е. Гризун // Педагогічні науки : зб. наук. пр. / Сум. держ. пед. ун-т ім. А. С. Макаренка. - Суми : СумДПУ ім. А.С. Макаренка, 2005. - [Ч. 1]. - С. 7-15.
151. Гризун Л. Е. Проблеми формування змісту вищої освіти у ракурсі історичного розвитку інтеграції наук/ Л. Е. Гризун // Педагогічні науки : зб. наук. пр. [Ч. 1] / Сум. держ. пед. ун-т ім. А. С. Макаренка ; [редкол.: Лазарев М. О. (відп. ред.) та ін.]. - Суми : СумДПУ ім. А.С. Макаренка, 2005. - 351 с. - С. 7-15.
152. Грицай Н . Б. Реалізація змісту професійної підготовки фахівців з біології у Рівненському державному гуманітарному університеті / Н . Б. Грицай, В. В. Демчук // Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти : зб. наук. пр. : наук. зап. Рівнен. держ. гуманіт. ун-ту / Рівнен. держ. гуманіт. ун-т. - Рівне : РДГУ, 2017. - Вип. : 15 (58). - С. 197-201 :
153. Грицайова О. С. Організаційно-правові ризики та виклики реформування освіти / О. С. Грицайова // Збірник наукових праць Бердянського державного педагогічного університету (Педагогічні науки). № 1 / Бердян. держ. пед. ун-т ; [редкол.: Богданов Ігор Тимофійович (голов. ред.) та ін.]. - Бердянськ : БДПУ, 2013. - 315 с. - С.84-89.
154. Грицайова О. С. Організаційно-правові ризики та виклики реформування освіти / О. С. Грицайова // Збірник наукових праць Бердянського державного педагогічного університету (Педагогічні науки). № 1 / Бердян. держ. пед. ун-т ; [редкол.: Богданов Ігор Тимофійович (голов. ред.) та ін.]. - Бердянськ : БДПУ, 2013. - 315 с. - С.84-89. Гуменникова Т. Р. Теоретико-методичні засади магістерської підготовки майбутніх керівників стратегічного планування діяльності закладів освіти / Т. Р. Гуменникова // Збірник наукових праць Бердянського державного педагогічного університету (Педагогічні науки). № 1 / Бердян. держ. пед.

- ун-т ; [редкол.: Богданов Ігор Тимофійович (голов. ред.) та ін.]. - Бердянськ : БДПУ, 2013. - 315 с. - С .90-97.
155. Гришко Ю. А. Сутність, змістовні характеристики та критерії "ціннісної самореалізації" / Ю. А. Гришко, Г. І. Кушнір, О. К. Панчішна // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : зб. наук. пр. Вип. № 28 (81) / Класич. приват. ун-т ; [голова ред. ради: Монаєнко А. О. ; голов. ред.: Сущенко Т. І. ; чл. редкол.: В. Й. Бочелюк та ін.]. - Запоріжжя : Класич. приват. ун-т, 2013. - 595 с. - С .103-108.
156. Грищенко В. О. Проблема відображення триєдиності змісту навчання математики в навчальних програмах / В. О. Грищенко // Проблеми сучасної педагогічної освіти : [зб. ст.] / РВНЗ "Крим. гуманіт. ун-т". - Ялта : [б. в.], 2006. Сер.: Педагогіка і психологія, Вип. 11. - С. 138-143.
157. Грітченко А. Г. Інтеграція змісту техніко-технологічної підготовки вчителя трудового навчання в педагогічному ВНЗ / А. Г. Грітченко // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми : зб. наук. пр. Вип. 18 / АПН України, Ін-т пед. освіти і освіти дорослих АПН України, Ін-т проф.-техн. освіти АПН України, Вінниц. держ. пед. ун-т ім. Михайла Коцюбинського. Ін-т математики, фізики і технол. освіти ; [редкол.: І. А. Зязюн та ін.]. - Київ ; Вінниця : Вінниця, 2008. - 523 с. - С .332-337.
158. Грітченко А. Г. Інтеграція змісту техніко-технологічної підготовки вчителя трудового навчання в педагогічному ВНЗ / А. Г. Грітченко // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми : зб. наук. пр. / АПН України, Ін-т пед. освіти і освіти дорослих АПН України, Ін-т проф.-техн. освіти АПН України, Вінниц. держ. пед. ун-т ім. Михайла Коцюбинського. Ін-т математики, фізики і технол. освіти. - Київ ; Вінниця : Вінниця, 2008. - Вип. 18. - С. 332-337.
159. Губаш О. П. Методологічні аспекти управління дистанційним навчанням вчителів у закладах післядипломної освіти / О. П. Губаш // Вища освіта України [№ 3] [додаток 1] : теорет. та наук.-метод. часопис. Темат. вип. Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології / Ін-т вищ. освіти АПН України ; [голов. ред. Віктор Андрущенко ; редкол.: Віль Бакіров та ін.]. - [Київ] : Гнозис, 2009. - 630 с. - С .383-386.
160. Гузик Н. В. Природні задатки таланту - орієнтир компетентнісного підходу до змісту шкільної освіти [Текст] / Н. В. Гузик // Компетентнісний підхід в освіті: теоретичні засади і практика реалізації : матеріали методол. семінару, 3 квіт. 2014 р., м. Київ / Нац. акад. пед. наук України. - Київ : Ін-т обдарованої дитини НАПН України, 2014. - Ч. 1. - С. 102-124

161. Гуменникова Т. Ресурсне забезпечення розвитку комунікативної компетенції у майбутнього керівника закладу освіти як складника управлінсько-педагогічної культури / Т. Р. Гуменникова // Педагогіка вищої та середньої школи : зб. наук. пр. Вип. 38 / ДВНЗ" Криворіз. нац. ун-т" ; за ред. З. П. Бакум ; [редкол.: Н. І. Зеленкова (заст. ред.) та ін.]. - Кривий Ріг : ДВНЗ "КНУ", 2013. - 412, [1] с. - С.189-194.
- Гуран С. Формування екологічної освіти серед молоді в діяльності громадських екологічних організацій Польської Республіки / С. В. Гуран // Педагогіка вищої та середньої школи : зб. наук. пр. Вип. 38 / ДВНЗ" Криворіз. нац. ун-т" ; за ред. З. П. Бакум ; [редкол.: Н. І. Зеленкова (заст. ред.) та ін.]. - Кривий Ріг : ДВНЗ "КНУ", 2013. - 412, [1] с. - С.194-198.
162. Гуменчук А. Й. Готовність до професійної діяльності як мета і результат нищої освіти та фахової підготовки / А. Й. Гуменчук // Засоби навчальної та науково-дослідної роботи : зб. наук. пр. Вип. 39 / М-во освіти і науки України, Харк. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди ; [редкол.: Євдокимов В. І. та ін. ; за заг. ред. В. І. Євдокімова, О. М. Микитюка] . - Харків : Харк. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди, 2012. - С.48-56.
163. Гупан Н. М. Нові підходи до відбору і структурування змісту підручника з історії України / Н. М. Гупан // Педагогічні науки : зб. наук. пр. Вип. 50. Ч. 1 / Херсон. держ. ун-т ; [редкол.: Барбіна Є. С. та ін.]. - Херсон : Вид-во ХДУ, 2008. - 406 с. - С.68-72.
164. Гупан Н. М. Шкільний підручник як джерело дослідження диференціації змісту суспільствознавчих предметів (40 – 50 ті рр. ХХ ст.) / Н. М. Гупан // Педагогічний дискурс : зб. наук. пр. Вип. 15 / Ін-т педагогіки НАПН України, Хмельниц. гуманіт.-пед. акад. ; [голов. ред.: Шоробура І. М. ; редкол.: Галус О. М. (заст. голов. ред.) ; відп. секр.: Кришук Б. С. ; чл. ред. ради: Топузов О. М. та ін.]. - Хмельницький : ХГПА, 2013. - 812 с. - С.185-190.
165. Гуренко О. І. Філософський контекст полікультурної освіти / О. І. Гуренко // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : зб. наук. пр. Вип. № 33 (86) / Класич. приват. ун-т ; [голова ред. ради: Монаєнко А. О. ; голов. ред.: Сущенко Т. І. ; чл. редкол.: В. Й. Бочелюк та ін.]. - Запоріжжя : Класич. приват. ун-т, 2013. - 651 с. - С.132-138.
166. Гуренко О. І. Філософський контекст полікультурної освіти / О. І. Гуренко // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : зб. наук. пр. Вип. № 33 (86) / Класич. приват. ун-т ; [голова ред. ради: Монаєнко А. О. ; голов. ред.: Сущенко Т. І. ; чл. редкол.: В. Й. Бочелюк та ін.]. - Запоріжжя : Класич. приват. ун-т, 2013. - 651 с. - С.132-138.

167. Гуренкова О. В. Наступність змісту екологічної освіти студентів вищих навчальних закладів водного транспорту / Гуренкова О. В. // Проблеми освіти : наук. зб. Вип. 73 / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Ін-т інновац. технологій і змісту освіти МОН України ; [редкол.: Є. М. Суліма (голов. ред.) та ін.]. - Київ : [б. в.], 2012. - 268 с. - С .113-117.
168. Гуренкова О. В. Наступність змісту екологічної освіти студентів вищих навчальних закладів водного транспорту / О. В. Гуренкова // Проблеми освіти : наук. зб. / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Ін-т інновац. технологій і змісту освіти МОН України. - Київ : [б. в.], 2012. - Вип. 73. - С. 113-117.
169. Гуренкова О. В. Наступність змісту екологічної освіти студентів вищих навчальних закладів водного транспорту / О. В. Гуренкова // Проблеми освіти : наук. зб. / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Ін-т інновац. технологій і змісту освіти МОН України. - Київ : [б. в.], 2012. - Вип. 73. - С. 113-117.
170. Гуренкова О. В. Наступність змісту екологічної освіти студентів вищих навчальних закладів водного транспорту / Гуренкова О. В. // Проблеми освіти : наук. зб. Вип. 73 / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Ін-т інновац. технологій і змісту освіти МОН України ; [редкол.: Є. М. Суліма (голов. ред.) та ін.]. - Київ : [б. в.], 2012. - 268 с. - С .113-117.
171. Гурняк І. А. Компетентнісний підхід при вивченні хімії у дванадцятирічній школі / І. А. Гурняк // Педагогічні науки : зб. наук. пр. / Сум. держ. пед. ун-т ім. А. С. Макаренка. - Суми : СумДПУ ім. А.С. Макаренка, 2006. - [Ч. 2]. - С. 144-149.
172. Гуцал Людмила. Особливості змісту навчання природничих предметів у вітчизняній школі на початку ХХ століття / Людмила Гуцал // Науковий вісник Чернівецького університету : зб. наук. пр. Вип. 632. Педагогіка та психологія / Чернів. нац. ун-т ім. Юрія Федьковича ; [редкол. : І. С. Руснак (наук. ред.) та ін.]. - Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2012. - 207 с. - С .28-36.
173. даневич Л. В. Аналіз змісту навчальних програм ВНЗ щодо підготовки майбутніх вихователів до професійної діяльності з дезадаптованими дошкільниками / Л. В. Зданевич // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : зб. наук. пр. Вип. № 28 (81) / Класич. приват. ун-т ; [голова ред. ради: Монаєнко А. О. ; голов. ред.: Сущенко Т. І. ; чл. редкол.: В. Й. Бочелюк та ін.]. - Запоріжжя : Класич. приват. ун-т, 2013. - 595 с. - С .149-155.
174. Данильченко О. Ю. Особливості підготовки вчителів рідної мови у Великій Британії у контексті глобалізаційних процесів / О. Ю. Данильченко // Вісник Глухівського державного педагогічного університету / Глухів. держ. пед. ун-т ім. Олександра Довженка. - Глухів : ГНПУ ім. О. Довженка, 2010. Серія: Педагогічні науки, Вип. 15. - С. 62-66.

175. Данильченко О. Ю. Особливості підготовки вчителів рідної мови у Великій Британії у контексті глобалізаційних процесів / О. Ю. Данильченко // Вісник Глухівського державного педагогічного університету / Глухів. держ. пед. ун-т ім. Олександра Довженка. - Глухів : ГНПУ ім. О. Довженка, 2010. Серія: Педагогічні науки, Вип. 15. - С. 62-66.
176. Дебич М. А. Перспективні можливості використання доробку ЮНЕСКО у гуманізації вищої освіти України / М. А. Дебич, Т. В. Кірик // Вища освіта України : теорет. та наук.-метод. часопис. № 1, додаток 2. Темат. вип. "Наука і вища освіта" / Нац. акад. пед. наук України, Ін-т вищ. освіти НАПН України ; [голов. ред. Віктор Андрущенко ; редкол.: Віль Бакіров, Іван Вакарчук, Микола Євтух та ін.]. - Київ : [б. в.], 2012. - 367 с. - С. 59-67. –
177. Демідас О. О. Інноваційний менеджмент як напрям вдосконалення процесу управління якістю освіти / О. О. Демідас // Проблеми освіти : наук. зб. / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Ін-т інновац. технологій і змісту освіти МОН України. - Київ : [б. в.], 2012. - Вип. 70, Ч. 2. - С. 39-45.
178. Демідас О. О. Інноваційний менеджмент як напрям вдосконалення процесу управління якістю освіти / Демідас Олена Олегівна // Проблеми освіти : наук. зб. Вип. 70. Ч. 2 / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Ін-т інновац. технологій і змісту освіти МОН України ; [редкол.: Є. М. Суліма (голов. ред.) та ін.]. - Київ : [б. в.], 2012. - 257 с. - С. 39-45.
179. Демідас О. О. Інноваційний менеджмент як напрям вдосконалення процесу управління якістю освіти / Демідас Олена Олегівна // Проблеми освіти : наук. зб. Вип. 70. Ч. 2 / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Ін-т інновац. технологій і змісту освіти МОН України ; [редкол.: Є. М. Суліма (голов. ред.) та ін.]. - Київ : [б. в.], 2012. - 257 с. - С. 39-45.
180. Демідас О. О. Інноваційний менеджмент як напрям вдосконалення процесу управління якістю освіти / О. О. Демідас // Проблеми освіти : наук. зб. / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Ін-т інновац. технологій і змісту освіти МОН України. - Київ : [б. в.], 2012. - Вип. 70, Ч. 2. - С. 39-45.
181. Дем'яненко Н. М. Контекстність підготовки майбутнього педагога: теоретичні підходи, напрями реалізації / Н. М. Дем'яненко // Проблеми освіти : наук. зб. / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Ін-т інновац. технологій і змісту освіти МОН України. - [Київ] : [б. в.], 2012. - Вип. 70, Ч. 1. - С. 36-42. –
182. Джура О. Д. Утвердження особистісного характеру освіти / О. Д. Джура // Педагогічні науки : зб. наук. пр. Вип. 50. Ч. 1 / Херсон. держ. ун-т ; [редкол.: Барбіна Є. С. та ін.]. - Херсон : Вид-во ХДУ, 2008. - С. 329-33

183. Джура О. Демократизація освіти як чинник її інтеграції у світовий освітній простір / О. Джура // Вища освіта України [№ 3] [додаток 1] : теорет. та наук.-метод. часопис. Темат. вип. Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології / Ін-т вищ. освіти АПН України ; [голов. ред. Віктор Андрущенко ; редкол.: Віль Бакіров та ін.]. - [Київ] : Гнозис, 2009. - 630 с. - С .83-87.
184. Довга Т. Я. Загальнонавчальні уміння як діяльнісний компонент змісту початкової загальної освіти / Т. Я. Довга // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді : зб. наук. пр. / Ін-т проблем виховання НАПН України. - Київ : [б. в.] , 2012. - Вип. 16, Кн. 1. - С. 49-57.
185. Довженко Т. О. Особливості підготовки майбутніх учителів до організації педагогічної освіти батьків в Україні у другій половині ХХ століття / Т. О. Довженко // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : зб. наук. пр. Вип. № 33 (86) / Класич. приват. ун-т ; [голова ред. ради: Монаєнко А. О. ; голов. ред.: Сущенко Т. І. ; чл. редкол.: В. Й. Бочелюк та ін.]. - Запоріжжя : Класич. приват. ун-т, 2013. - 651 с. - С .144-151.
186. Довженко Т. О. Особливості підготовки майбутніх учителів до організації педагогічної освіти батьків в Україні у другій половині ХХ століття / Т. О. Довженко // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : зб. наук. пр. Вип. № 33 (86) / Класич. приват. ун-т ; [голова ред. ради: Монаєнко А. О. ; голов. ред.: Сущенко Т. І. ; чл. редкол.: В. Й. Бочелюк та ін.]. - Запоріжжя : Класич. приват. ун-т, 2013. - 651 с. - С .144-151.
187. Доценко І. О. Зміст і структура науково-дослідної роботи студентів / І. О. Доценко // Педагогіка вищої та середньої школи : зб. наук. пр. Вип. 38 / ДВНЗ" Криворіз. нац. ун-т" ; за ред. З. П. Бакум ; [редкол.: Н. І. Зеленкова (заст. ред.) та ін.]. - Кривий Ріг : ДВНЗ "КНУ", 2013. - 412, [1] с. - С .15-19.
188. Дрогайцев О. Комп'ютеризація як складник інформаційної освіти / О. І. Дрогайцев // Педагогіка вищої та середньої школи : зб. наук. пр. Вип. 38 / ДВНЗ" Криворіз. нац. ун-т" ; за ред. З. П. Бакум ; [редкол.: Н. І. Зеленкова (заст. ред.) та ін.]. - Кривий Ріг : ДВНЗ "КНУ", 2013. - 412, [1] с. - С .202-204.
189. Думанська Т. В. Прикладні задачі економічного змісту у вивченні вищої математики студентами економічних спеціальностей / Думанська Т. В. // Педагогічна освіта: теорія і практика : зб. наук. пр. Вип. 13 / Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. Івана Огієнка ; [редкол.: Березівська Л. Д. та ін.]. - Кам'янець-Подільський : Зволейко Д. Г., 2013. - 348, [3] с.- С .230-235.
190. Дупак Н. В. Зарубіжний досвід вдосконалення концепцій розробки стандартів професійної освіти / Н. В. Дупак // Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти : зб. наук. пр. : наук. зап.

- Рівнен. держ. гуманіт. ун-ту / Рівнен. держ. гуманіт. ун-т. - Рівне : РДГУ, 2017. - Вип. : 16 (59). - С. 254-258
191. Дупак Н. В. Проектування змісту професійної освіти у сучасний період розвитку суспільства / Н. В. Дупак // Гуманізація навчально-виховного процесу : зб. наук. пр. Вип. 74 / Донбас. держ. пед. ун-т ; [редкол.: В. І. Сипченко та ін.]. - Слов'янськ : ДДПУ, 2015. - 224 с. - С. 130-139.
192. Дупак Н. В. Система забезпечення якості вищої освіти у країнах західної Європи й США / Н. В. Дупак // Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти : зб. наук. пр. : наук. записки Рівненського держ. гуманіт. ун-ту. Вип. 9 (52) / Рівнен. держ. гуманіт. ун-т ; [редкол.: Пальчевський Степан Сергійович (голов. ред.), Янчур Микола Сергійович (заст. голов. ред.), Бех Іван Дмитрович та ін.]. - Рівне : РДГУ, 2014. - 216 с. - С. 173-179.
193. Дутка Г. Я. Шляхи реалізації професійно спрямованого змісту математичної підготовки майбутніх економістів / Г. Я. Дутка, О. І. Бобик // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми : зб. наук. пр. / АПН України, Ін-т пед. освіти і освіти дорослих АПН України, Ін-т проф.-техн. освіти АПН України, Вінниц. держ. пед. ун-т ім. Михайла Коцюбинського. Ін-т математики, фізики і технол. освіти. - Київ ; Вінниця : Вінниця, 2008. - Вип. 17. - С. 301-308 :
194. Дутка Г. Я. Шляхи реалізації професійно спрямованого змісту математичної підготовки майбутніх економістів / Г. Я. Дутка, О. І. Бобик // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми : зб. наук. пр. / АПН України, Ін-т пед. освіти і освіти дорослих АПН України, Ін-т проф.-техн. освіти АПН України, Вінниц. держ. пед. ун-т ім. Михайла Коцюбинського. Ін-т математики, фізики і технол. освіти. - Київ ; Вінниця : Вінниця, 2008. - Вип. 17. - С. 301-308
195. Елькін М. В. Проблеми якості в управлінні закладом освіти / М. В. Елькін // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : зб. наук. пр. Вип. № 28 (81) / Класич. приват. ун-т ; [голова ред. ради: Монаєнко А. О. ; голов. ред.: Сущенко Т. І. ; чл. редкол.: В. Й. Бочелюк та ін.]. - Запоріжжя : Класич. приват. ун-т, 2013. - 595 с. - С. 144-146.
196. Елькін М. В. Розвиток дослідницьких умінь майбутніх учителів природничих дисциплін у системі педагогічної освіти / М. В. Елькін // Збірник наукових праць Бердянського державного педагогічного університету (Педагогічні науки). № 1 / Бердян. держ. пед. ун-т ; [редкол.: Богданов Ігор Тимофійович (голов. ред.) та ін.]. - Бердянськ : БДПУ, 2013. - 315 с. - С. 107-115.

197. Єрасов Б. В. Середньовічні університети Європи: структура та зміст діяльності / Борис Єрасов, Тетяна Тищенко // Збірник наукових праць Полтавського державного педагогічного університету імені В. Г. Короленка. Вип. 5 (57). Сер. : Педагогічні науки / Полтав. держ. пед. ун-т ім. В. Г. Короленка ; редкол. В. О. Пащенко [и др.]. - Полтава : [Б. в.], 2007. - 319 с. - С .146-156.
198. Желавський О. Принципи та критерії відбору змісту навчального матеріалу при викладанні вищої математики студентам економічних спеціальностей / Олег Желавський // Науковий вісник Чернівецького університету : зб. наук. пр. / Чернів. нац. ун-т ім. Юрія Федьковича. - Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2011. - Вип. 589 : Педагогіка та психологія. - С. 57-62.
199. Желавський О. Принципи та критерії відбору змісту навчального матеріалу при викладанні вищої математики студентам економічних спеціальностей / О. Желавський // Науковий вісник Чернівецького університету : зб. наук. пр. / Чернів. нац. ун-т ім. Юрія Федьковича. - Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2011. - Вип. 589 : Педагогіка та психологія. - С. 57-62.
200. Жила С. О. Професійна підготовка майбутніх учителів крізь призму змісту сучасної шкільної освіти / Жила С. О. // Вісник Чернігівського державного педагогічного університету. Вип. 57. Сер.: Педагогічні науки / Чернігів. держ. пед. ун-т ім. Т. Г. Шевченка ; [наук. ред. Савченко В. Ф. ; упоряд. Дідович М. М. ; редкол.: Носко М. О. та ін.]. - Чернігів : [Б. в.], 2008. - 319 с. - С .161-168.
201. Жиленко М. Учіння як складова діяльності студента в сучасній системі освіти / М. Жиленко // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка / Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. - Київ : ВПЦ Київський університет, 2017. Педагогіка, Вип. 1 (5). - С. 29-33.
202. Жирська Г. Я. Особистісно орієнтований підхід як засіб гуманізації освіти / Г. Я. Жирська // Педагогічні науки : зб. наук. пр. Вип. 50. Ч. 1 / Херсон. держ. ун-т ; [редкол.: Барбіна Є. С. та ін.]. - Херсон : Вид-во ХДУ, 2008. - С .154-158
203. Жук М. І. Педагогічні засади професійної підготовки майбутнього вчителя в умовах реформування змісту навчання в початковій школі / М. І. Жук // Проблеми освіти : наук. зб. Вип. 73 / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Ін-т інновац. технологій і змісту освіти МОН України ; [редкол.: Є. М. Суліма (голов. ред.) та ін.]. - Київ : [б. в.], 2012. - 268 с. - С .128-133.
204. Жук М. І. Педагогічні засади професійної підготовки майбутнього вчителя в умовах реформування змісту навчання в початковій школі / М. І. Жук // Проблеми освіти : наук. зб. / М-во освіти і науки, молоді та спорту

- України, Ін-т інновац. технологій і змісту освіти МОН України. - Київ : [б. в.], 2012. - Вип. 73. - С. 128-133.
205. Жук М. І. Педагогічні засади професійної підготовки майбутнього вчителя в умовах реформування змісту навчання в початковій школі / М. І. Жук // Проблеми освіти : наук. зб. / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Ін-т інновац. технологій і змісту освіти МОН України. - Київ : [б. в.], 2012. - Вип. 73. - С. 128-133.
206. Журавель В. Забезпечення наступності у підготовці студентів ОКР "молодшого спеціаліста" та "бакалавра" до роботи з фізичного виховання в дошкільних навчальних закладах / В. Журавель ; (Київ) // Вісник Інституту розвитку дитини : зб. наук. пр. / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Ін-т розвитку дитини. - Київ : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2010. Сер.: Філософія. Педагогіка. Психологія, Вип. 12. - С. 56-60.
207. Журавель В. Забезпечення наступності у підготовці студентів ОКР "молодшого спеціаліста" та "бакалавра" до роботи з фізичного виховання в дошкільних навчальних закладах / В. Журавель ; (Київ) // Вісник Інституту розвитку дитини : зб. наук. пр. / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Ін-т розвитку дитини. - Київ : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2010. Сер.: Філософія. Педагогіка. Психологія, Вип. 12. - С. 56-60.
208. Заблоцька Л. М. Структура та зміст навчального процесу в початкових школах Великої Британії / Л. М. Заблоцька // Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти : зб. наук. пр. : наук. зап. Рівнен. держ. гуманіт. ун-ту / Рівнен. держ. гуманіт. ун-т. - Рівне : [б. в.], 2006. - Вип. 34. - С. 172-176
209. Заблоцька О. С. Генезис змісту компетентнісного навчання у вищій школі: міжнародний вимір / О. С. Заблоцька // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми : зб. наук. пр. Вип. 19 / АПН України, Ін-т пед. освіти і освіти дорослих АПН України, Ін-т проф.-техн. освіти АПН України, Вінниц. держ. пед. ун-т ім. Михайла Коцюбинського. Ін-т математики, фізики і технол. освіти ; [редкол.: І. А. Зязюн та ін.]. - Київ ; Вінниця : Вінниця, 2008. - 523 с. - С. 36-41.
210. Заблоцька О. С. Генезис змісту компетентнісного навчання у вищій школі: міжнародний вимір / О. С. Заблоцька // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми : зб. наук. пр. / АПН України, Ін-т пед. освіти і освіти дорослих АПН України, Ін-т проф.-техн. освіти АПН України, Вінниц. держ. пед. ун-т ім. Михайла Коцюбинського. Ін-т математики, фізики і технол. освіти. - Київ ; Вінниця : Вінниця, 2008. - Вип. 19. - С. 36-41
211. Зайцева Н. Особливості змісту двомовного навчання в середніх школах США / Н. Г. Зайцева // Педагогіка вищої та середньої школи : зб.

- наук. пр. Вип. 38 / ДВНЗ" Криворіз. нац. ун-т" ; за ред. З. П. Бакум ; [редкол.: Н. І. Зеленкова (заст. ред.) та ін.]. - Кривий Ріг : ДВНЗ "КНУ", 2013. - 412, [1] с. - С.311-315.
212. Зайцева Наталія. Особливості змісту двомовного навчання в середніх школах США / Н. Г. Зайцева // Педагогіка вищої та середньої школи : зб. наук. пр. Вип. 38 / ДВНЗ" Криворіз. нац. ун-т" ; за ред. З. П. Бакум ; [редкол.: Н. І. Зеленкова (заст. ред.) та ін.]. - Кривий Ріг : ДВНЗ "КНУ", 2013. - 412, [1] с. - С.311-315.
213. Запорожець Я. В. Роль та функції професійної освіти у формуванні культури морально-ділових відносин у майбутніх менеджерів зовнішньоекономічної діяльності / Я. В. Запорожець // Вища освіта України : теорет. та науково-метод. часопис. Темат. вип. Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору ; Дод. 4. Т. 3 (21) / Ін-т вищ освіти НАПН України ; [редкол. вип.: Кремень В. Г. та ін. ; відп. ред. вип.: Маноха І. П.]. - [Київ] : [Б. в.], 2010. - 607, [4] с. - С.176-182.
214. Запорожченко Ю. Г. Концепції забезпечення якості вищої освіти у європейському просторі / Ю. Г. Запорожченко // Вища освіта України № 3 : теорет. та наук.-метод. часопис. Додаток 1. Темат. вип. Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології. Т. 2 / Ін-т вищ. освіти АПН України ; [голов. ред. Віктор Андрущенко ; редкол.: Віль Бакіров, Микола Євтух та ін.]. - [Рівне] : [б. в.], 2010. - 483 с. - С.39-43.
215. Заруба Д. А. Філософія медіаосвіти як складова філософії освіти / Д. А. Заруба // Вища освіта України [№ 3] [додаток 1] : теорет. та наук.-метод. часопис. Темат. вип. Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології / Ін-т вищ. освіти АПН України ; [голов. ред. Віктор Андрущенко ; редкол.: Віль Бакіров та ін.]. - [Київ] : Гнозис, 2009. - 630 с. - С.92-94. - Бібліогр.: с.94 (18 назв)
- Кислицька Ю. О. Необхідність формування правової культури працівників освіти / Ю. О. Кислицька // Вища освіта України [№ 3] [додаток 1] : теорет. та наук.-метод. часопис. Темат. вип. Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології / Ін-т вищ. освіти АПН України ; [голов. ред. Віктор Андрущенко ; редкол.: Віль Бакіров та ін.]. - [Київ] : Гнозис, 2009. - 630 с. - С.94-97.
216. Засекіна Т. М. Проблеми вдосконалення змісту шкільної фізичної освіти / Т. М. Засекіна, Д. О. Засекін // Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету : [зб. наук. пр.]. Педагогічні науки. Вип. 2 / Бердян. держ. пед. ун-т ; голов. ред. І. Т. Богданов ; редкол.: К. О. Баханов [та ін.]. - Бердянськ : БДПУ, 2014. - 259 с. - С.58-62.
217. Засекіна Т. М. Проблеми вдосконалення змісту шкільної фізичної освіти / Т. М. Засекіна // Збірник наукових праць : Педагогічні

- науки / М-во освіти і науки України, Бердян. держ. пед. ун-т. - Бердянськ : БДПУ, 2011. - № 3. - С. 104-109.
218. Засекіна Т. М. Проблеми вдосконалення змісту шкільної фізичної освіти / Т. М. Засекіна // Збірник наукових праць : Педагогічні науки. № 3 / М-во освіти і науки України, Бердян. держ. пед. ун-т ; [редкол.: Крижко Василь Васильович, Баханов Костянтин Олексійович, Гусєв Віктор Іванович та ін.]. - Бердянськ : БДПУ, 2011. - 339 с. - С. 104-109.
219. Засекіна Т. М. Проблеми вдосконалення змісту шкільної фізичної освіти / Т. М. Засекіна // Збірник наукових праць : Педагогічні науки / М-во освіти і науки України, Бердян. держ. пед. ун-т. - Бердянськ : БДПУ, 2011. - № 3. - С. 104-109.
220. Захарчук О. В. Змістовий аспект реалізації моделі формування професійної компетентності майбутніх учителів фізичної культури / О. В. Захарчук // Проблеми сучасної педагогічної освіти / РВНЗ "Крим. гуманіт. ун-т". - Ялта : РВВ КГУ, 2013. Серія: Педагогіка і психологія, Вип. 40. - С. 22-27.
221. Зданевич Л. В. Аналіз змісту навчальних програм ВНЗ щодо підготовки майбутніх вихователів до професійної діяльності з дезадаптованими дошкільниками / Л. В. Зданевич // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : зб. наук. пр. Вип. № 28 (81) / Класич. приват. ун-т ; [голова ред. ради: Монаєнко А. О. ; голов. ред.: Сущенко Т. І. ; чл. редкол.: В. Й. Бочелюк та ін.]. - Запоріжжя : Класич. приват. ун-т, 2013. - 595 с. - С. 149-155.
222. Зіноватна О. М. Структурно-змістовні особливості магістерських програм у Сполучених Штатах Америки (на прикладі програми підготовки магістрів зі спеціалізацією у викладанні англійської мови) / О. М. Зіноватна // Вища освіта України : теорет. та наук.-метод. часопис. № 3 (додаток 1). Темат. вип. "Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології" ; Т. 3 / Нац. акад. пед. наук України, Ін-т вищ. освіти НАПН України ; [голов. ред. Віктор Андрущенко ; редкол.: Віль Бакіров та ін. ; редкол. вип.: В. П. Андрущенко та ін.]. - [Київ] : [б. в.], 2012. - 617 с. - С. 256-262.
223. Зінонос Н. О. Аналіз змісту математичної освіти країн африканського регіону / Зінонос Н. О. // Педагогічні науки : зб. наук. пр. Вип. 66 / Херсон. держ. ун-т ; [редкол. Є. С. Барбіна (відп. ред.) та ін.]. - Херсон : ХДУ, 2014. - 481 с. - С. 310-314.
224. Зінченко О. В. Трансформація вищої освіти: проблеми та перспективи розвитку / О. В. Зінченко // Вища освіта України : теорет. та наук.-метод. часоп. Дод. 3. Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору. Т. 4 (11). Моніторинг якості освіти: засоби, технології, та перспективи. Сучасний освітній менеджмент: економічні, організаційні та психологічні засоби реалізації в Україні,

- Європі та світі / Ін-т вищ. освіти АПН України ; [редкол. вип.: Кремень В. Г., Губерський Л. В., Савченко О. Я. та ін.]. - [Київ] : [Б. в.], 2008. - 629, [5] с. - С.316-324.
225. Зінковський Ю. Ф. Компетентність і критерії якості освіти / Ю. Ф. Зінковський, Г. О. Мірських // Вища освіта України : теорет. та наук.-метод. часоп. Дод. 3. Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору. Т. 4 (11). Моніторинг якості освіти: засоби, технології, та перспективи. Сучасний освітній менеджмент: економічні, організаційні та психологічні засоби реалізації в Україні, Європі та світі / Ін-т вищ. освіти АПН України ; [редкол. вип.: Кремень В. Г., Губерський Л. В., Савченко О. Я. та ін.]. - [Київ] : [Б. в.], 2008. - 629, [5] с. - С.63-70.
226. Зубрицька О. М. Труднощі узгодження стандартів вищих рівнів освіти України і Європейського Союзу / О. М. Зубрицька // Проблеми освіти : наук. зб. / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Ін-т інновац. технологій і змісту освіти МОН України. - Київ : [б. в.], 2012. - Вип. 70, Ч. 2. - С. 126-130.
227. Зубрицька О. М. Труднощі узгодження стандартів вищих рівнів освіти України і Європейського Союзу / Зубрицька Оксана Михайлівна // Проблеми освіти : наук. зб. Вип. 70. Ч. 2 / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Ін-т інновац. технологій і змісту освіти МОН України ; [редкол.: Є. М. Суліма (голов. ред.) та ін.]. - Київ : [б. в.], 2012. - 257 с. - С. 126-130.
228. Зубрицька О. М. Труднощі узгодження стандартів вищих рівнів освіти України і Європейського Союзу / Зубрицька Оксана Михайлівна // Проблеми освіти : наук. зб. Вип. 70. Ч. 2 / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Ін-т інновац. технологій і змісту освіти МОН України ; [редкол.: Є. М. Суліма (голов. ред.) та ін.]. - Київ : [б. в.], 2012. - 257 с. - С. 126-130.
229. Зубрицька О. М. Труднощі узгодження стандартів вищих рівнів освіти України і Європейського Союзу / О. М. Зубрицька // Проблеми освіти : наук. зб. / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Ін-т інновац. технологій і змісту освіти МОН України. - Київ : [б. в.], 2012. - Вип. 70, Ч. 2. - С. 126-130 .
230. Іваненко О. О. Удосконалення викладання математичних дисциплін студентам економічних спеціальностей / О. О. Іваненко, Т. В. Іваненко // Проблеми освіти : наук. зб. / Ін-т інновац. технологій і змісту освіти МОН України. - [Київ] : [б. в.], 2010. - Вип. 65. - С. 112-121
231. Іваницький О. І. Застосування загальнодидактичних принципів у професійній підготовці майбутнього вчителя фізики в умовах зміни парадигми освіти / О. І. Іваницький // Збірник наукових праць

- Бердянського державного педагогічного університету / Бердян. держ. пед. ун-т. - Бердянськ : БДПУ, 2011. - № 4. - С. 124-130.
232. Івкін В. М. Уявлення працівників освітніх організацій про зміст психологічної компетентності керівників системи середньої та вищої освіти для ведення змін / В. М. Івкін // Актуальні проблеми психології : зб. наук. праць / Ін-т психології ім. Г. С. Костюка АПН України. - Київ : Науковий світ, 2008. - Т. 1 : Організаційна психологія. Економічна психологія. Соціальна психологія, Ч. 21/22. - С. 11-15
233. Ільченко А. М. Зміст і напрями освіти дітей з особливими потребами гуманістичної педагогіки М. Монтесорі / А. М. Ільченко // Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки) : зб. наук. пр. / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова, Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. Івана Огієнка. - Кам'янець-Подільський : Медобори-2006, 2017. - Вип. 9, Т. 2. - С. 64-75.
234. Ільченко В. Р. Реформування змісту освіти як національна проблема : Педтехнологія "Довкілля" : 15-річний досвід виконання стратегічних завдань реформування змісту освіти / Ільченко В. Р. ; [ред. Л. М. Рибалко, худож. В. В. Волочай]. - Полтава : Довкілля-К, 2010. - 191 с.
235. Ісаєнко С. А. Дидактичні умови опанування змісту навчальної дисципліни ІМПС у контексті міжкультурної комунікації / С. А. Ісаєнко, Є. В. Яковенко-Гпушенкова // Вища освіта України : теорет. та наук.-метод. часопис. № 3 (додаток 1). Темат. вип. "Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології" ; Т. 1 / Нац. акад. пед. наук України, Ін-т вищ. освіти НАПН України ; [голов. ред. Віктор Андрущенко ; редкол.: Віль Бакіров та ін. ; редкол. вип.: В. П. Андрущенко та ін.]. - [Київ] : [б. в.], 2012. - 641 с. - С. 412-418
236. Калашнікова С. А. Забезпечення якості вищої освіти: модель Фінляндії / С. А. Калашнікова // Вища освіта України : теорет. та наук.-метод. часопис. № 1, додаток 2. Темат. вип. "Наука і вища освіта" / Нац. акад. пед. наук України, Ін-т вищ. освіти НАПН України ; [голов. ред. Віктор Андрущенко ; редкол.: Віль Бакіров, Іван Вакарчук, Микола Євтух та ін.]. - Київ : [б. в.], 2012. - 367 с. - С. 76-90.
237. Калініна Л. М. Моделі компетентнісного підходу в управлінні загальною середньою освітою у змісті підручника для менеджера освіти / Л. М. Калініна, І. М. Рябуха // Проблеми сучасного підручника : зб. наук. пр. / Ін-т педагогіки НАПН України. - Київ : [б. в.], 2010. - № 1 (10). - С. 642-652.
238. Каліцева О. В. Використання засобів медіаосвіти в процесі фахової підготовки майбутніх юристів / О. В. Каліцева // Вища освіта України : теорет. та наук.-метод. часопис. № 3 (додаток 1). Темат. вип. "Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології" ; Т. 3 / Нац. акад. пед. наук України, Ін-т вищ. освіти НАПН України ; [голов. ред. Віктор Андрущенко

- ; редкол.: Віль Бакіров та ін. ; редкол. вип.: В. П. Андрущенко та ін.]. - [Київ] : [б. в.], 2012. - 617 с. - С .437-443.
239. Капелюшний В. П. Проблеми розвитку юридичної освіти в Україні на сучасному етапі / Валерій Капелюшний // Роль освіти для економічного, соціального та культурного розвитку : зб. наук. пр. / Кіровоград. держ. пед. ун-т ім. Володимира Винниченка ; [редкол.: Величко С. П., Волчанський О. В., Гаркуша Л.С. та ін.]. - Кіровоград : [Б. в.], 2003. - 145 с. - С .45-47
240. Караваєва В. До проблеми організації системи екологічної освіти: шляхи реалізації змісту екологічної освіти / В. Караваєва // Гуманізація навчально-виховного процесу : наук.-метод. зб. (Спецвип. 5). Ч. 2 / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Слов'ян. держ. пед. ун-т ; [редкол.: Сипченко В. І. (відп. ред.) та ін. ; за заг. ред. В. І. Сипченка]. - Слов'янськ : СДПУ, 2010. - 313 с. - С .209-216.
Кокоріна Л. Екологізація змісту освіти як необхідна умова гармонійного співіснування людини і природи / Л. Кокоріна // Гуманізація навчально-виховного процесу : наук.-метод. зб. (Спецвип. 5). Ч. 2 / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Слов'ян. держ. пед. ун-т ; [редкол.: Сипченко В. І. (відп. ред.) та ін. ; за заг. ред. В. І. Сипченка]. - Слов'янськ : СДПУ, 2010. - 313 с. - С .232-236.
241. Караваєва В. До проблеми організації системи екологічної освіти: шляхи реалізації змісту екологічної освіти / В. Караваєва // Гуманізація навчально-виховного процесу : наук.-метод. зб. / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Слов'ян. держ. пед. ун-т. - Слов'янськ : СДПУ, 2010. - (Спецвип. 5), Ч. 2. - С. 209-216. - Бібліогр.: с. 216 (7 назв)
242. Каричковська С. Порівняльний аналіз змісту освіти майбутніх вчителів англійської мови в педагогічних університетах України / С. Каричковська ; (Київ) // Вісник Інституту розвитку дитини : зб. наук. пр. / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Ін-т розвитку дитини. - Київ : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2010. Сер.: Філософія. Педагогіка. Психологія, Вип. 12. - С. 60-64.
243. Каричковська С. Порівняльний аналіз змісту освіти майбутніх вчителів англійської мови в педагогічних університетах України / Світлана Каричковська // Вісник Інституту розвитку дитини : зб. наук. пр. Сер.: Філософія. Педагогіка. Психологія. Вип. 12 / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Ін-т розвитку дитини ; [редкол.: В. П. Андрущенко та ін. ; ред.: Н. В. Кочубей та ін.]. - Київ : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2010. - 152, [2] с. - С .60-64.
244. Каричковська С. Порівняльний аналіз змісту освіти майбутніх вчителів англійської мови в педагогічних університетах України / С. Каричковська ; (Київ) // Вісник Інституту розвитку дитини : зб. наук. пр. / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Ін-т розвитку дитини. - Київ : НПУ

- ім. М. П. Драгоманова, 2010. Сер.: Філософія. Педагогіка. Психологія, Вип. 12. - С. 60-64.
245. Касперський А. В. Деякі аспекти реформування і вдосконалення змісту природничо-наукової освіти в загальноосвітній і вищій школі / А. В. Касперський, І. М. Бондаренко // Педагогічні науки : зб. наук. пр. Вип. 62 / Херсон. держ. ун-т ; [редкол.: Барбіна Є. С. (відп. ред.) та ін.]. - Херсон : ХДУ, 2012. - 431 с. - С .61-64.
246. Касперський А. В. Деякі аспекти реформування і вдосконалення змісту природничо-наукової освіти в загальноосвітній і вищій школі / А. В. Касперський, І. М. Бондаренко // Педагогічні науки : зб. наук. пр. Вип. 62 / Херсон. держ. ун-т ; [редкол.: Барбіна Є. С. (відп. ред.) та ін.]. - Херсон : ХДУ, 2012. - 431 с. - С .61-64.
247. Касперський А. В. Деякі аспекти реформування і вдосконалення змісту природничо-наукової освіти в загальноосвітній і вищій школі [Текст] / А. В. Касперський, І. М. Бондаренко // Педагогічні науки : зб. наук. пр. / Херсон. держ. ун-т. - Херсон : ХДУ, 2012. - Вип. 62. - С. 61-64.
248. Касьянова О. М. Педагогічна експертиза як засіб сталого розвитку регіональної системи загальної середньої освіти / О. М. Касьянова // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : зб. наук. пр. Вип. № 28 (81) / Класич. приват. ун-т ; [голова ред. ради: Монаєнко А. О. ; голов. ред.: Сущенко Т. І. ; чл. редкол.: В. Й. Бочелюк та ін.]. - Запоріжжя : Класич. приват. ун-т, 2013. - 595 с. - С .381-387.
249. Касярум С. О. Моделювання змісту навчального матеріалу / С. О. Касярум // Педагогічний альманах : зб. наук. пр. Вип. 3 / Південноукр. регіонал. ін-т післядиплом. освіти пед. кадрів ; [редкол.: Василь Кузьменко (голова), Іван Бех, Євдокія Голобородько, Віктор Олійник та ін.]. - Херсон : [Б. в.], 2008. - 211 с. - С .49-54.
250. Касярум Сергій Олегович. Фундаментальна підготовка майбутніх фахівців інженерного профілю в умовах сучасної вищої освіти / С. О. Касярум // Вища освіта України : теорет. та наук.-метод. часопис. № 3 (додаток 1). Темат. вип. "Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології" ; Т. 3 / Нац. акад. пед. наук України, Ін-т вищ. освіти НАПН України ; [голов. ред. Віктор Андрущенко ; редкол.: Віль Бакіров та ін. ; редкол. вип.: В. П. Андрущенко та ін.]. - [Київ] : [б. в.], 2012. - 617 с. - С .43-52.
251. Кизенко В. І. Варіативна складова змісту освіти в контексті диференціації навчання / В. І. Кизенко // Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти : зб. наук. пр. : наук. записки Рівненського держ. гуманіт. ун-ту. Вип. 9 (52) / Рівнен. держ. гуманіт. ун-т ; [редкол.: Пальчевський Степан Сергійович (голов. ред.),

- Янчур Микола Сергійович (заст. голов. ред.), Бех Іван Дмитрович та ін.]. - Рівне : РДГУ, 2014. - 216 с. - С .27-31.
252. Кириченко В. В. Організаційна культура та трансформаційні процеси в закладах вищої освіти / В. В. Кириченко // Вища освіта України : теорет. та наук.-метод. часоп. Дод. 3. Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору. Т. 4 (11). Моніторинг якості освіти: засоби, технології, та перспективи. Сучасний освітній менеджмент: економічні, організаційні та психологічні засоби реалізації в Україні, Європі та світі / Ін-т вищ. освіти АПН України ; [редкол. вип.: Кремень В. Г., Губерський Л. В., Савченко О. Я. та ін.]. - [Київ] : [Б. в.], 2008. - 629, [5] с. - С .344-348.
253. Кирпа А. В. Євроклуби в загальноосвітніх навчальних закладах як осередки пропагування міжнародних програм з питань освіти та обміну досвідом / А. В. Кирпа // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : зб. наук. пр. Вип. № 28 (81) / Класич. приват. ун-т ; [голова ред. ради: Монаєнко А. О. ; голов. ред.: Сущенко Т. І. ; чл. редкол.: В. Й. Бочелюк та ін.]. - Запоріжжя : Класич. приват. ун-т, 2013. - 595 с. - С .388-398.
254. Кирпа А. В. Євроклуби в загальноосвітніх навчальних закладах як осередки пропагування міжнародних програм з питань освіти та обміну досвідом / А. В. Кирпа // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : зб. наук. пр. Вип. № 28 (81) / Класич. приват. ун-т ; [голова ред. ради: Монаєнко А. О. ; голов. ред.: Сущенко Т. І. ; чл. редкол.: В. Й. Бочелюк та ін.]. - Запоріжжя : Класич. приват. ун-т, 2013. - 595 с. - С .388-398.
255. Кірей К. О. Сучасні тенденції визначення ключових компетенцій майбутніх фахівців в системі професійної освіти / К. О. Кірей // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми : зб. наук. пр. Вип. 14 / АПН України, Ін-т педагогіки і психології проф. освіти АПН України, Ін-т проф.-техн. освіти АПН України, Вінниц. держ. пед. ун-т ім. Михайла Коцюбинського ; [редкол.: І. А. Зязюн та ін.]. - Київ ; Вінниця : Вінниця, 2007. - 484 с. - С .19-23.
256. Кісіль М. В. Стратегія державної політики інформатизації вищої освіти / М. В. Кісіль // Вісник Харківської державної академії культури : зб. наук. пр. Вип. 38 / Харк. держ. акад. культури ; [редкол.: В. М. Шейко (відп. ред.), Н. М. Кушнарєнко (заст. відп. ред.) та ін.]. - Харків : ХДАК, 2012. - 298 с. - С .118-126.
257. Кічук Н. В. Педагогічні інновації в системі підготовки фахівця у вищій школі як предмет наукового пізнання / Н. В. Кічук // Проблеми освіти : наук. зб. / М-во освіти і науки, молоді та спорту

- України, Ін-т інновац. технологій і змісту освіти МОН України. - [Київ] : [б. в.], 2012. - Вип. 70, Ч. 1. - С. 28-31.
258. Клименко О. І. Тенденції розробки електронних підручників у системі сучасної освіти / О. І. Клименко // Вища освіта України [№ 3] [додаток 1] : теорет. та наук.-метод. часопис. Темат. вип. Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології / Ін-т вищ. освіти АПН України ; [голов. ред. Віктор Андрущенко ; редкол.: Віль Бакіров та ін.]. - [Київ] : Гнозис, 2009. - 630 с. - С .407-411.
259. Клименко О. І. Тенденції розробки електронних підручників у системі сучасної освіти / О. І. Клименко // Вища освіта України [№ 3] [додаток 1] : теорет. та наук.-метод. часопис. Темат. вип. Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології / Ін-т вищ. освіти АПН України ; [голов. ред. Віктор Андрущенко ; редкол.: Віль Бакіров та ін.]. - [Київ] : Гнозис, 2009. - 630 с. - - С .407-411.
260. Ключко О. Досвід використання гендерної методології в дослідженні змісту жіночої гімназійної освіти на північно-східних українських землях другої половини ХІХ-початку ХХ ст. / О. Ключко // Гендерна парадигма освітнього простору : зб. наук. пр. № 3/4 ' 2016 / ДВНЗ "Криворіз. нац. ун-т" ; [голова редкол. Дороніна Т. О. ; редкол. Гаманюк В. А. та ін.]. - Кривий Ріг : КДПУ, 2016. - 199 с. - С .46-52.
261. Клясен Н. Л. Діяльність закладів післядипломної педагогічної освіти в умовах реалізації національної стратегії розвитку освіти в Україні / Клясен Н. Л. // Педагогічний альманах : зб. наук. пр. Вип. 20 / Комунал. вищ. навч. закл. "Херсон. акад. неперерв. освіти" Херсон. обл. ради ; [редкол.: Іван Бех, Євдокія Голобородько та ін.]. - Херсон : КВНЗ "Херсонська академія неперервної освіти", 2013. - 323 с. - С .110-116.
262. Кобрій О. Тенденції удосконалення змісту вищої педагогічної освіти України / Ольга Кобрій // Людинознавчі студії : зб. наук. пр. ДДПУ. Вип. 29. Ч. 2. Педагогіка / Дрогобиц. держ. пед. ун-т ім. Івана Франка ; [голов. ред.: Надія Скотна ; редкол. Г. Васянович та ін.]. - Дрогобич : ДДПУ ім. І. Франка, 2014. - 237 с. - С.113-121.
263. Коваленко Д. В. Зародження й розвиток правовідносин як передумова становлення права в галузі освіти / Д. В. Коваленко // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : зб. наук. пр. Вип. № 28 (81) / Класич. приват. ун-т ; [голова ред. ради: Монаєнко А. О. ; голов. ред.: Сущенко Т. І. ; чл. редкол.: В. Й. Бочелюк та ін.]. - Запоріжжя : Класич. приват. ун-т, 2013. - 595 с. - С .175-183.
264. Коваленко Д. В. Зародження й розвиток правовідносин як передумова становлення права в галузі освіти / Д. В. Коваленко // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній

- школах : зб. наук. пр. Вип. № 28 (81) / Класич. приват. ун-т ; [голова ред. ради: Монаєнко А. О. ; голов. ред.: Сущенко Т. І. ; чл. редкол.: В. Й. Бочелюк та ін.]. - Запоріжжя : Класич. приват. ун-т, 2013. - 595 с. - С .175-183.
265. Коваленко О. Ю. Зміст програм підготовки вчителів у США / О. Ю. Коваленко // Гуманізація навчально-виховного процесу : наук.-метод. зб. / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Слов'ян. держ. пед. ун-т. - Слов'янськ : СДПУ, 2011. - (Спецвип. 7), Ч. 1. - С. 153-159.
266. Коваленко О. Ю. Зміст програм підготовки вчителів у США / О. Ю. Коваленко // Гуманізація навчально-виховного процесу : наук.-метод. зб. / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Слов'ян. держ. пед. ун-т. - Слов'янськ : СДПУ, 2011. - (Спецвип. 7), Ч. 1. - С. 153-159.
267. Коваленко О. Ю. Зміст програм підготовки вчителів у США / О. Ю. Коваленко // Гуманізація навчально-виховного процесу : наук.-метод. зб. (Спецвип. 7). Ч. 1 / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Слов'ян. держ. пед. ун-т ; [редкол.: Сипченко В. І. (відп. ред.) та ін. ; за заг. ред. В. І. Сипченка]. - Слов'янськ : СДПУ, 2011. - 350 с. - С .153-159.
268. Коваль К. С. Змістові складники поняття "якість освіти" / К. С. Коваль // Педагогіка та психологія : зб. наук. пр. / Харк. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. - Харків : Курсор, 2011. - Вип. 39. - С. 37-41.
269. Коваль Л. В. Модернізація змісту методико-математичної професійної підготовки фахівців з початкової освіти: компетентнісний підхід / Л. В. Коваль // Педагогічні науки : зб. наук. пр. / Херсон. держ. ун-т. - Херсон : Вид-во ХНУ, 2007. - Вип. 44. - С. 241-246.
270. Ковальова К. Проектування змісту педагогічної практики студентів коледжу / К. Ковальова // Гуманізація навчально-виховного процесу : наук.-метод. зб. / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Слов'ян. держ. пед. ун-т. - Слов'янськ : СДПУ, 2010. - (Спецвип. 5), Ч. 1. - С. 181-189.
271. Ковальова К. Проектування змісту педагогічної практики студентів коледжу / К. Ковальова // Гуманізація навчально-виховного процесу : наук.-метод. зб. (Спецвип. 5). Ч. 1 / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Слов'ян. держ. пед. ун-т ; [редкол.: Сипченко В. І. (відп. ред.) та ін. ; за заг. ред. В. І. Сипченка]. - Слов'янськ : СДПУ, 2010. - 316 с. - С .181-189.
272. Ковальова Н. С. Педагогічні умови ефективної підготовки майбутніх учителів початкових класів до використання інноваційних технологій у естетичному вихованні школярів / Н. С. Ковальова // Проблеми освіти : наук. зб. / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Ін-т інновац. технологій і змісту освіти МОН України. - Київ : [б. в.], 2012. - Вип. 73. - С. 133-138.

273. Ковальчук Г. О. Мотивація навчання і саморозвиток студента у професійній економічній освіті / Г. О. Ковальчук // Проблеми освіти : наук. зб. / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Ін-т інновац. технологій і змісту освіти МОН України. - Київ : [б. в.], 2012. - Вип. 73. - С. 49-55
274. Козлакова Г. О. Вплив новітніх технологій на формування нового змісту вищої технічної освіти / Г. О. Козлакова // Вища освіта України : теорет. та наук.-метод. часоп. / НАПН України. Ін-т вищ. освіти. - Київ : Класич. приват. ун-т, 2011. - Темат. вип. : Наука і вища освіта: проблеми взаємодії та інтеграції. - С. 125-132.
275. Козлакова Г. О. Вплив новітніх технологій на формування нового змісту вищої технічної освіти / Г. О. Козлакова // Вища освіта України : теорет. та наук.-метод. часоп. / НАПН України. Ін-т вищ. освіти. - Київ : Класич. приват. ун-т, 2011. - Темат. вип. : Наука і вища освіта: проблеми взаємодії та інтеграції. - С. 125-132.
276. Козловська І. М. Інтегративний підхід до реалізації принципу гуманізації у професійній освіті / І. М. Козловська // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми : зб. наук. пр. / АПН України, Ін-т педагогіки і психології проф. освіти АПН України, Ін-т проф.-техн. освіти АПН України, Вінниц. держ. пед. ун-т ім. Михайла Коцюбинського. - Київ ; Вінниця : Вінниця, 2007. - Вип. 14. - С. 23-28.
277. Кокоріна Л. Екологізація змісту освіти як необхідна умова гармонійного співіснування людини і природи / Л. Кокоріна // Гуманізація навчально-виховного процесу : наук.-метод. зб. / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Слов'ян. держ. пед. ун-т. - Слов'янськ : СДПУ, 2010. - (Спецвип. 5), Ч. 2. - С. 232-236.
278. Коломієць М. Б. Зміст підготовки старшокласників до вибору професії вчителя / М. Б. Коломієць // Вісник Глухівського державного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки. Вип. 15 ; Ч. 1 / Глухів. держ. пед. ун-т ім. Олександра Довженка ; [редкол.: Курок Олександр Іванович (голов. ред.) та ін. ; чл. редкол.: Бріжятий Олександр Володимирович та ін.]. - Глухів : ГНПУ ім. О. Довженка, 2010. - 269 с. - С.78-83
279. Коломієць С. В. Про необхідність впровадження синергетичної парадигми в освітній системі / С. В. Коломієць // Проблеми освіти : наук. зб. / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Ін-т інновац. технологій і змісту освіти МОН України. - [Київ] : [б. в.], 2012. - Вип. 70, Ч. 1. - С. 267-272
280. Коломоєць Г. А. Патріотичне виховання старших підлітків у процесі військово-спортивних ігор як педагогічна проблема / Г. А. Коломоєць

- // Нові технології навчання : наук.-метод. зб. / Ін-т інновац. технологій і змісту освіти МОН України. - [Київ] : [Б. В.], 2011. - Вип. 68. - С. 88-92.
281. Комишан А. І. Запровадження компетентнісного підходу до системи вищої освіти на основі визначення змісту підготовки майбутніх фахівців / Комишан А. І. Хударковський К. І. // Педагогічна освіта: теорія і практика : зб. наук. пр. Вип. 13 / Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. Івана Огієнка ; [редкол.: Березівська Л. Д. та ін.]. - Кам'янець-Подільський : Зволейко Д. Г., 2013. - 348, [3] с.- С.73-81.
- Кривошапка І. В. Толерантність менеджера освіти як чинник гуманізації управління / Кривошапка І. В. // Педагогічна освіта: теорія і практика : зб. наук. пр. Вип. 13 / Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. Івана Огієнка ; [редкол.: Березівська Л. Д. та ін.]. - Кам'янець-Подільський : Зволейко Д. Г., 2013. - 348, [3] с. - С.81-86.
282. Комісарова Л. О. Зміст технологічної культури майстрів виробничого навчання професійно-технічних навчальних закладів швейного профілю / Л. О. Комісарова // Професійна освіта: проблеми і перспективи : зб. наук. пр. / Ін-т проф.-техн. освіти НАПН України, РВНЗ "Крим. інж.-пед. ун-т". - Київ ; Сімферополь : НІЦ КІПУ, 2012. - Вип. 3. - С. 103-107 : іл. - Бібліогр.: с. 106-107 (8 назв)
283. Комогорова М. І. Змістова характеристика гуманітарних знань / М. І. Комогорова // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : зб. наук. пр. / Класич. приват. ун-т. - Запоріжжя : [б. в.], 2011. - Вип. № 15 (68). - С. 140-143
284. Кондратенко Т. В. Особливості формування готовності майбутніх учителів технологій до навчання економічних предметів старшокласників / Т. В. Кондратенко // Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка : зб. наук. пр. / Глухів. нац. пед. ун-т ім. Олександра Довженка. - Глухів : Глухівський НПУ ім. О. Довженка, 2017 = Bulletin of Oleksandr Dovzhenko hlukhiv national pedagogical university. Педагогічні науки, Вип. 1 (33). - С. 33-41.
285. Кондрацька Л. А. Духовний потенціал антропологічної парадигми професійної освіти: в контексті курикулярної реформи / Л. А. Кондрацька // Вища освіта України [№ 3] [додаток 1] : теорет. та наук.-метод. часопис. Темат. вип. Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології / Ін-т вищ. освіти АПН України ; [голов. ред. Віктор Андрущенко ; редкол.: Віль Бакіров та ін.]. - [Київ] : Гнозис, 2009. - 630 с. - - С.97-100.
286. Корносенко О. Аналітичні аспекти використання гри у системі освіти / Оксана Корносенко // Педагогічні науки : зб. наук. пр. Вип. 54 / Полтав. нац. пед. ун-т ім. В. Г. Короленка ; [редкол. : Микола Степаненко, Алла Бойко, Борис Год та ін. ; ред. В. А. Погребняк]. - Полтава : [Б. в.], 2012. - 142 с. - С.36-41.

287. Коробова Ю. Особливості змісту професійно-комунікативної підготовки майбутніх учителів іноземної мови / Ю. Коробова // Гуманізація навчально-виховного процесу : наук.-метод. зб. (Спецвип. 7). Ч. 1 / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Слов'ян. держ. пед. ун-т ; [редкол.: Сипченко В. І. (відп. ред.) та ін. ; за заг. ред. В. І. Сипченка]. - Слов'янськ : СДПУ, 2011. - 350 с. - С .182-191.
288. Коробченко А. А. Роль В. Ф. Зуєва у формуванні змісту шкільної природничої освіти (кінець XVIII-початок XIX ст.) / А. А. Коробченко // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : зб. наук. пр. Вип. № 28 (81) / Класич. приват. ун-т ; [голова ред. ради: Монаєнко А. О. ; голов. ред.: Сущенко Т. І. ; чл. редкол.: В. Й. Бочелюк та ін.]. - Запоріжжя : Класич. приват. ун-т, 2013. - 595 с. - С .15-23.
289. Коробченко А. А. Роль В. Ф. Зуєва у формування змісту шкільної природничої освіти (кінець XVIII-початок XIX ст.) / А. А. Коробченко // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : зб. наук. пр. / Класич. приват. ун-т. - Запоріжжя : Класич. приват. ун-т, 2013. - Вип. № 28 (81). - С. 15-23.
290. Коробченко А. А., Роль В. Ф. Зуєва у формуванні змісту шкільної природничої освіти (кінець XVIII-початок XIX ст.) / А. А. Коробченко // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : зб. наук. пр. Вип. № 28 (81) / Класич. приват. ун-т ; [голова ред. ради: Монаєнко А. О. ; голов. ред.: Сущенко Т. І. ; чл. редкол.: В. Й. Бочелюк та ін.]. - Запоріжжя : Класич. приват. ун-т, 2013. - 595 с. - С .15-23.
291. Король Н. І. Педагогічні технології формування особистості дитини в Україні та США / Н. І. Король // Педагогічні науки : зб. наук. пр. Вип. 51 / Херсон. держ. ун-т ; [редкол.: Барбіна Є. С. та ін.]. - Херсон : Вид-во ХДУ, 2009. - 424 с. - С.168-171.
292. Корсак К. В. Вища освіта і підготовка кадрів в умовах надходження четвертої цивілізаційної хвилі / К. В. Корсак // Проблеми освіти : наук. зб. / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Ін-т інновац. технологій і змісту освіти МОН України. - Київ : [б. в.], 2012. - Вип. 70, Ч. 2. - С. 108-113
293. Корсак К. В. Вища освіта і підготовка кадрів в умовах надходження четвертої цивілізаційної хвилі / Корсак Костянтин Віталійович // Проблеми освіти : наук. зб. Вип. 70. Ч. 2 / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Ін-т інновац. технологій і змісту освіти МОН України ; [редкол.: Є. М. Суліма (голов. ред.) та ін.]. - Київ : [б. в.], 2012. - 257 с. - С .108-113.
294. Корсак К. В. Моніторинг вищої освіти XXI століття : рейтинги та Інтернет у забезпеченні якості вищої освіти / К. В. Корсак // Вища освіта

- України № 3 : теорет. та наук.-метод. часоп. [Дод. 1]. [Темат. вип.]. [Наука і вища освіта в Україні: міра взаємодії] / Ін-т вищ. освіти АПН України ; [голов. ред. Віктор Андрущенко ; редкол.: Віль Бакіров, Іван Вакарчук, Микола Євтух та ін.]. - [Київ] : [Б. в.], 2008. - 210 с. - С .75-83.
295. Корсак К. В. Ноотехнологічні виклики і скерування Болонського та Лісабонського процесів на інтеграцію вищої освіти й науки / К. В. Корсак, Ю. К. Корсак // Вища освіта України : теорет. та наук.-метод. часопис. № 3 (додаток 1). Темат. вип. "Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології" ; Т. 1 / Нац. акад. пед. наук України, Ін-т вищ. освіти НАПН України ; [голов. ред. Віктор Андрущенко ; редкол.: Віль Бакіров та ін. ; редкол. вип.: В. П. Андрущенко та ін.]. - [Київ] : [б. в.], 2012. - 641 с. - С .235-242.
296. Косенко О. І. Підготовка кадрів для суспільства знань: Європа і Україна / О. І. Косенко, К. В. Корсак // Проблеми освіти : наук. зб. / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Ін-т інновац. технологій і змісту освіти МОН України. - Київ : [б. в.], 2012. - Вип. 73. - С. 6-11.
297. Костишин Е. І. Соціалізація молоді - актуальна проблема сучасного навчально-виховного процесу / Е. І. Костишин // Педагогічні науки : зб. наук. пр. / Херсон. держ. ун-т. - Херсон : Вид-во ХДУ, 2007. - Вип. 46. - С. 386-390.
298. Кот О. П. Зміст освіти вітчизняної початкової школи 1856 — 1919 рр. / О. П. Кот // Засоби навчальної та науково-дослідної роботи : зб. наук. пр. / М-во освіти і науки України, Харк. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. - Харків : Харк. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди, 2012. - Вип. 39. - С. 87-92.
299. Кот О. П. Зміст освіти вітчизняної початкової школи 1856 — 1919 рр. / О. П. Кот // Засоби навчальної та науково-дослідної роботи : зб. наук. пр. Вип. 39 / М-во освіти і науки України, Харк. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди ; [редкол.: Євдокимов В. І. та ін. ; за заг. ред. В. І. Євдокімова, О. М. Микитюка] . - Харків : Харк. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди, 2012. - С .87-92.
300. Кот О. П. Зміст освіти вітчизняної початкової школи 1856 — 1919 рр. / О. П. Кот // Засоби навчальної та науково-дослідної роботи : зб. наук. пр. Вип. 39 / М-во освіти і науки України, Харк. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди ; [редкол.: Євдокимов В. І. та ін. ; за заг. ред. В. І. Євдокімова, О. М. Микитюка] . - Харків : Харк. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди, 2012. - 199 с. - С .87-92.
301. Котикова О. М. Зорієнтованість на практику як проблема формування змісту психолого-педагогічної підготовки / О. М. Котикова // Проблеми освіти : наук. зб. / Ін-т інновац. технологій і змісту освіти МОН України. - [Київ] : [б. в.], 2010. - Вип. 64. - С. 20-25.

302. Кохановська О. В. Трансформація змісту природничо-математичної освіти в навчальних закладах України ХІХ - початку ХХ століття / Кохановська О. В. // Педагогічний альманах : зб. наук. пр. Вип. 34 / Херсон. акад. неперерв. освіти Херсон. обл. ради, комунал. вищ. навч. закл. ; [редкол.: Бех І. Д. та ін.]. - Херсон : Херсон. акад. неперервної освіти, 2017. - 329 с. - С .285-291.
303. Кохановська О. В. Трансформація змісту природничо-математичної освіти в навчальних закладах України ХІХ - початку ХХ століття / О. В. Кохановська // Педагогічний альманах : зб. наук. пр. / Херсон. акад. неперерв. освіти Херсон. обл. ради, комунал. вищ. навч. закл. - Херсон : Херсон. акад. неперервної освіти, 2017. - Вип. 34. - С. 285-291.
304. Кошелівська О. І. Підготовка майбутніх керівників системи дошкільної освіти: змістовий аспект / О. І. Кошелівська // Гуманітарний вісник державного вищого навчального закладу "Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди" : наук.-теорет. зб. / Переяслав-Хмельниц. держ. пед. ун-т ім. Григорія Сковороди. - Переяслав-Хмельницький : [Б. в.], 2008. - Вип. 14 : Педагогіка. Психологія. Філологія. Філософія. - С. 117-120.
305. Кошечкіна М. Погляди Ф. О. Зеленогорського на проблему змісту шкільної освіти кінця ХІХ - початку ХХ століття / М. Кошечкіна // Засоби навчальної та науково-дослідної роботи : зб. наук. пр. / Харк. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. - Харків : [б. в.], 2006. - Вип. 24, Ч. 1. - С. 76-80.
306. Кравченко В. М. проблема утності парадигмального підходу до модернізації педагогічної освіти / В. М. Кравченко // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : зб. наук. пр. Вип. № 32 (85) / Класич. приват. ун-т ; [голова ред. ради: Монаєнко А. О. ; голов. ред.: Сущенко Т. І. ; чл. редкол.: В. Й. Бочелюк та ін.]. - Запоріжжя : Класич. приват. ун-т, 2013. - 595 с. - С .271-278.
307. Кравчук Л. В. Особливості побудови шкільних навчальних планів та програм з іноземної мови у 1950-1960-ті роки / Л. В. Кравчук // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка / Терноп. нац. пед. ун-т ім. Володимира Гнатюка. - Тернопіль : [Б. в.], 2012. Серія: Педагогіка, № 2. - С. 85-89.
308. Крамаренко А. М. Зміст освітніх цінностей майбутніх фахівців початкової освіти в контексті трансформації українського суспільства / А. М. Крамаренко // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : зб. наук. пр / Класич. приват. ун-т. - Запоріжжя : Класич. приват. ун-т, 2011. - Вип. № 19 (72). - С. 141-153
309. Крамаренко А. М. Зміст освітніх цінностей майбутніх фахівців початкової освіти в контексті трансформації українського суспільства / А. М. Крамаренко // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і

- загальноосвітній школах : зб. наук. пр. Вип. № 19 (72) / Класич. приват. ун-т ; [голова ред. ради: Монаєнко А. О. ; голов. ред.: Сущенко Т. І. ; редкол.: Бочелюк В. Й. та ін.]. - Запоріжжя : Класич. приват. ун-т, 2011. - 475 с. - С.141-153.
310. Кремень В. Г. Дослідно-експериментальна робота з оновлення змісту освіти та підвищення її якості на базі навчальних закладів : інформ.-аналіт. довід. / Ін-т інновац. технологій і змісту освіти МОН України ; [за ред. Ю. І. Завалевського ; упоряд.: Т. І. Бережна та ін.]. - Харків : Оберіг, 2010. - 431 с.
311. Кремень В. Г. Збірка інформаційно-аналітичних матеріалів : (за підсумками роботи українсько-канадського проекту "Децентралізація управління професійним навчанням в Україні") / [авт. кол.: Десятов Т. М., Крячко Л. В. та ін. / за заг. ред. Василя Григоровича Кременя]. - Київ : АртЕк, 2009. - 252 с.
312. Кряжев П. В. Структура вищої освіти в країнах Західної Європи на межі ХХ-ХХІ століть / П. В. Кряжев // Педагогічний альманах : зб. наук. пр. Вип. 3 / Південноукр. регіонал. ін-т післядиплом. освіти пед. кадрів ; [редкол.: Василь Кузьменко (голова), Іван Бех, Євдокія Голобородько, Віктор Олійник та ін.]. - Херсон : [Б. в.], 2008. - 211 с. - С.177-183.
313. Кузнецова О. Ю. Розвиток навчання іноземних мов в університетській освіті у Великій Британії у другій половині ХХ ст. / О. Ю. Кузнецова // Теорія та методика навчання та виховання : зб. наук. пр. / Харк. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. - Харків : ХНАДУ, 2017. - Вип. 41. - С. 77-88.
314. Кузьменко А. Г. Впровадження інтеграційних технологій в навчальний процес / А. Г. Кузьменко // Проблеми освіти : наук. зб. / Ін-т інновац. технологій і змісту освіти МОН України. - [Київ] : [б. в.], 2010. - Вип. 65. - С. 23-27.
315. Кузьменко В. В. Вплив змісту освіти у перші післяреволюційні роки на формування громадянської свідомості школярів України / В. В. Кузьменко // Педагогічний альманах : зб. наук. пр. Вип. 3 / Південноукр. регіонал. ін-т післядиплом. освіти пед. кадрів ; [редкол.: Василь Кузьменко (голова), Іван Бех, Євдокія Голобородько, Віктор Олійник та ін.]. - Херсон : [Б. в.], 2008. - 211 с. - С.183-191.
316. Кузьменко В. В. Забезпечення загальноосвітніх шкіл незалежної України навчальною літературою / В. В. Кузьменко // Педагогічні науки : зб. наук. пр. / Херсон. держ. ун-т. - Херсон : Вид-во ХНУ, 2006. - Вип. 42. - С. 26-32.
317. Кузьменко В. В. Вплив змісту освіти у перші післяреволюційні роки на формування громадянської свідомості школярів України / В. В. Кузьменко // Педагогічний альманах : зб. наук. пр. / Південноукр. регіонал.

- ін-т післядиплом. освіти пед. кадрів. - Херсон : [б. в.], 2008. - Вип. 3. - С. 183-191.
318. Кулаєць М. М. Вища освіта і сьогодення. Місія вищої освіти в сучасному світі / М. М. Кулаєць // Проблеми освіти : наук. зб. / Ін-т інновац. технологій і змісту освіти МОН України. - [Київ] : [б. в.], 2010. - Вип. 64. - С. 101-102.
319. Кулик Є. В. Концептуальні зміни в змісті професійної і технологічної освіти / Є. В. Кулик // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: педагогіка. № 2'2016 / Терноп. нац. пед. ун-т ім. Володимира Гнатюка ; [голов. ред. Г. Терещук ; редкол.: В. Чайка (заст. голов. ред.) та ін.]. - Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2016. - 321 с. - С. 6-10
320. Кулик Є. В. Концептуальні зміни в змісті професійної і технологічної освіти / Є. В. Кулик // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка / Терноп. нац. пед. ун-т ім. Володимира Гнатюка. - Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2016. Серія: педагогіка, № 2'2016. - С. 6-10
321. Кульбіда С. Застосування особистісно зорієнтованого підходу у змісті спеціальної освіти нечуючих осіб щодо використання національної жестової мови / С. Кульбіда // Вісник Донбаського державного педагогічного університету : зб. наук. пр. Серія: Корекційна педагогіка і психологія. Вип. 1 / Донбас. держ. пед. ун-т, держ. вищ. навч. закл. ; [голов. ред. Омельченко С. О. ; ред. рада вісника: Сипченко В. І. (заст. голов. ред.) та ін. ; за заг. ред. І. В. Дмитрієвої]. - Слов'янськ : ДДПУ, 2013. - 222, [12] с. - С. 92-102.
322. Кутик О. М. Проблема формування мотиваційної складової самоосвітньої компетентності педагога в системі післядипломної освіти / О. М. Кутик // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : зб. наук. пр. Вип. № 32 (85) / Класич. приват. ун-т ; [голова ред. ради: Монаєнко А. О. ; голов. ред.: Сущенко Т. І. ; чл. редкол.: В. Й. Бочелюк та ін.]. - Запоріжжя : Класич. приват. ун-т, 2013. - 595 с. - С. 296-303.
323. Кутик О. М. Проблема формування мотиваційної складової самоосвітньої компетентності педагога в системі післядипломної освіти / О. М. Кутик // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : зб. наук. пр. Вип. № 32 (85) / Класич. приват. ун-т ; [голова ред. ради: Монаєнко А. О. ; голов. ред.: Сущенко Т. І. ; чл. редкол.: В. Й. Бочелюк та ін.]. - Запоріжжя : Класич. приват. ун-т, 2013. - 595 с. - С. 296-303.
324. Кушніренко О. Модернізація змісту підготовки майбутніх учителів декоративно-ужиткового мистецтва / О. Кушніренко // Педагогічні науки :

- зб. наук. пр. / Полтав. нац. пед. ун-т ім. В. Г. Короленка. - Полтава : [Б. в.], 2010. - Вип. 2. - С. 95-101.
325. Кушніренко О. Модернізація змісту підготовки майбутніх учителів декоративно-ужиткового мистецтва / О. Кушніренко // Педагогічні науки : зб. наук. пр. / Полтав. нац. пед. ун-т ім. В. Г. Короленка. - Полтава : [Б. в.], 2010. - Вип. 2. - С. 95-101.
326. Лабінська Б. Структура і зміст західноукраїнських підручників з іноземних мов 1909-1918 років/ Богдана Лабінська // Науковий вісник Чернівецького університету : зб. наук. пр. Вип. 490. Педагогіка та психологія / Чернів. нац. ун-т ім. Юрія Федьковича ; [редкол.: Руснак І. С. (наук. ред.) та ін.]. - Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2009. - 207 с. - С. 62-75.
- Липа Н. Роль виховання толерантності у системі початкової освіти / Наталія Липа. - С. 80-85
- Мафтин, Лариса. Проблеми українізації змісту освіти в школах національних меншин України / Лариса Мафтин // Науковий вісник Чернівецького університету : зб. наук. пр. Вип. 490. Педагогіка та психологія / Чернів. нац. ун-т ім. Юрія Федьковича ; [редкол.: Руснак І. С. (наук. ред.) та ін.]. - Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2009. - 207 с. - С. 90-98
327. Лавров А. І. Зміст професійної освіти як педагогічна категорія / А. І. Лавров // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми : зб. наук. пр. / АПН України, Ін-т пед. освіти і освіти дорослих АПН України, Ін-т проф.-техн. освіти АПН України, Вінниц. держ. пед. ун-т ім. Михайла Коцюбинського. Ін-т математики, фізики і технол. освіти. - Київ ; Вінниця : Вінниця, 2008. - Вип. 17. - С. 361-364.
328. Лавров А. І. Зміст професійної освіти як педагогічна категорія / А. І. Лавров // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми : зб. наук. пр. Вип. 17 / АПН України, Ін-т пед. освіти і освіти дорослих АПН України, Ін-т проф.-техн. освіти АПН України, Вінниц. держ. пед. ун-т ім. Михайла Коцюбинського. Ін-т математики, фізики і технол. освіти ; [редкол.: І. А. Зязюн та ін.]. - Київ ; Вінниця : Вінниця, 2008. - 493 с. - С. 361-364.
329. Лебедь Г. М. Інформатизація як чинник розвитку змісту фахової підготовки майбутніх програмістів в Україні (друга половина ХХ - початок ХХІ століття) / Лебедь Г. М. // Педагогічний альманах : зб. наук. пр. Вип. 34 / Херсон. акад. неперерв. освіти Херсон. обл. ради, комунал. вищ. навч. закл. ; [редкол.: Бех І. Д. та ін.]. - Херсон : Херсон. акад. неперервної освіти, 2017. - 329 с. - С. 291-297.
330. Лебедь Г. М. Інформатизація як чинник розвитку змісту фахової підготовки майбутніх програмістів в Україні (друга половина ХХ - початок

- XXI століття) / Г. М. Лебедь // Педагогічний альманах : зб. наук. пр. / Херсон. акад. неперерв. освіти Херсон. обл. ради, комунал. вищ. навч. закл. - Херсон : Херсон. акад. неперервної освіти, 2017. - Вип. 34. - С. 291-297.
331. Левшин М. М. Орієнтири підготовки вчителя початкових класів в умовах модернізації змісту навчання / Левшин Микола Миколайович // Проблеми освіти : наук. зб. Вип. 70. Ч. 1 / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Ін-т інновац. технологій і змісту освіти МОН України ; [редкол.: Є. М. Суліма (голов. ред.) та ін.]. - [Київ] : [б. в.], 2012. - 275 с. - С. 229-235.
332. Левшин М. М. Орієнтири підготовки вчителя початкових класів в умовах модернізації змісту навчання / М. М. Левшин // Проблеми освіти : наук. зб. / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Ін-т інновац. технологій і змісту освіти МОН України. - [Київ] : [б. в.], 2012. - Вип. 70, Ч. 1. - С. 229-235
333. Левшин М. М. Орієнтири підготовки вчителя початкових класів в умовах модернізації змісту навчання / Левшин Микола Миколайович // Проблеми освіти : наук. зб. Вип. 70. Ч. 1 / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Ін-т інновац. технологій і змісту освіти МОН України ; [редкол.: Є. М. Суліма (голов. ред.) та ін.]. - [Київ] : [б. в.], 2012. - 275 с. - С. 229-235.
334. Леонов А. М. Педагогічні засади формування змісту освіти на навчання в професійно-технічних закладах освіти / Леонов А. М., Вдовенко О. І. // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Вип. 88. Серія: Педагогічні науки / Чернігів. нац. пед. ун-т ім. Т. Г. Шевченка ; [голов. ред. М. О. Носко ; відп. ред. В. О. Дятлов ; редкол.: С. Л. Бобир, А. Г. Боровик та ін.]. - Чернігів : ЧДПУ, 2011. - 286 с. - С. 109-111.
335. Лещак Т. Університетські підручники з педагогіки кінця ХІХ-початку ХХ ст. як джерело змісту педагогічної освіти у Львівському університеті / Т. Лещак // Науковий вісник Чернівецького університету : зб. наук. пр. Вип. 627. Педагогіка та психологія / Чернів. нац. ун-т ім. Юрія Федьковича ; [редкол. : І. С. Руснак (наук. ред.) та ін.]. - Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2012. - 207 с. - С. 63-73.
336. Лещак Т. Університетські підручники з педагогіки кінця ХІХ-початку ХХ ст. як джерело змісту педагогічної освіти у Львівському університеті / Т. Лещак // Науковий вісник Чернівецького університету : зб. наук. пр. Вип. 627. Педагогіка та психологія / Чернів. нац. ун-т ім. Юрія Федьковича ; [редкол. : І. С. Руснак (наук. ред.) та ін.]. - Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2012. - 207 с. - С. 63-73.
337. Лещак Т. Університетські підручники з педагогіки кінця ХІХ-початку ХХ ст. як джерело змісту педагогічної освіти у Львівському

- університеті / Теодор Лещак // Науковий вісник Чернівецького університету : зб. наук. пр. / Чернів. нац. ун-т ім. Юрія Федьковича. - Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2012. - Вип. 627 : Педагогіка та психологія. - С. 63-73.
338. Лещенко М. П. Принципи структурування змісту педагогічної освіти в класичних університетах / М. П. Лещенко // Науковий вісник Миколаївського державного університету : зб. наук. пр. Вип. 12. Педагогічні науки. Т. 1 / Миколаїв. держ. ун-т ім. В. О. Сухомлинського ; [редкол.: Будак В. Д., Савченко О. Я., Сухомлинська О. В. та ін.]. - Миколаїв : МДУ, 2006. - 277 с. - С .50-62.
339. Линьова І.О. Використання методу моделювання у системі післядипломної педагогічної освіти / Линьова І. О. // Вісник післядипломної освіти : зб. наук. пр. Вип. 7 (20) / Нац. акад. пед. наук України. Держ. вищ. навч. закл. "Ун-т менеджменту освіти" ; [голов. ред.: В. В. Олійник ; редкол.: Т. Є. Бойченко (заст. голов. ред.) та ін.]. - Київ : Атопол, 2012. - 348 с. - С .97-102.
- Ляхоцька Л. Л. Науово-педагогічна школа як осередок інноваційних процесів у системі післядипломної педагогічної освіти / Ляхоцька Л. Л. // Вісник післядипломної освіти : зб. наук. пр. Вип. 7 (20) / Нац. акад. пед. наук України. Держ. вищ. навч. закл. "Ун-т менеджменту освіти" ; [голов. ред.: В. В. Олійник ; редкол.: Т. Є. Бойченко (заст. голов. ред.) та ін.]. - Київ : Атопол, 2012. - 348 с. - С .103-110.
340. Лисенко Н. В. Актуальні напрями удосконалення змісту професійної підготовки майбутніх педагогів ДНЗ: соціальне замовлення сьогодення / Лисенко Н. В. // Педагогічний дискурс : зб. наук. пр. Вип. 13 / Ін-т педагогіки НАПН України, Хмельниц. гуманіт.-пед. акад. ; [редкол.: Шоробура І. М. та ін. ; чл. ред. ради.: Топузов О. М. та ін.]. - Хмельницький : ХГПА, 2012. - 443 с. - С .186-192.
341. Литвин-Кіндратюк С. Етнокультура та зміст шкільної освіти / Світлана Литвин-Кіндратюк // Вісник Прикарпатського університету. Вип. 11. Педагогіка / Прикарпат. нац. ун-т ім. Василя Стефаника ; [ред. рада: В. В. Грещук (голова) та ін. ; редкол.: Н. В. Лисенко (голова) та ін.]. - Івано-Франківськ : Плай, 2005. - 196 с. - С.11-17.
342. Литовченко І. М. Теоретичне осмислення змісту фундаментальних понять освіти дорослих США / І. М. Литовченко // Проблеми сучасної педагогічної освіти / РВНЗ "Крим. гуманіт. ун-т". - Ялта : РВВ КГУ, 2010. - Сер. : Педагогіка і психологія, Вип. 26. - С. 110-115.
343. Литовченко І. М. Теоретичне осмислення змісту фундаментальних понять освіти дорослих США / І. М. Литовченко // Проблеми сучасної педагогічної освіти / РВНЗ "Крим. гуманіт. ун-т". - Ялта : РВВ КГУ, 2010. - Сер. : Педагогіка і психологія, Вип. 26. - С. 110-115.

344. Литовченко О. В. Сучасні моделі залучення дітей та молоді з особливими потребами до позашкільної освіти / Литовченко О. В. // Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами : зб. наук. пр. № 10 (12) / Відкритий міжнар. ун-т розвитку людини "Україна", Ін-т вищ. освіти НАПН України, Ін-т спец. педагогіки НАПН України ; [редкол.: Таланчук П. М. (голов. ред.), Нікуліна Г. Ф. (заст. голов. ред.) та ін.]. - Київ : Ун-т "Україна", 2013. - 354 с. - С. 130-139.
345. Лобач О. О. Змістовий компонент професійної підготовки магістра музики до емоційного виховання особистості / О. О. Лобач // Збірник наукових праць : Педагогічні науки / М-во освіти і науки України, Бердян. держ. пед. ун-т. - Бердянськ : БДПУ, 2010. - № 4. - С. 146-151.
346. Лобова О. В. Зміст музичної освіти як чинник навчання та розвитку молодших школярів / О. В. Лобова // Педагогічні науки : зб. наук. пр. / Херсон. держ. ун-т. - Херсон : Вид-во ХДУ, 2008. - Вип. 50, Ч. 1. - С. 343-348.
347. Лобова О. В. Зміст музичної освіти як чинник навчання та розвитку молодших школярів / О. В. Лобова // Педагогічні науки : зб. наук. пр. Вип. 50. Ч. 1 / Херсон. держ. ун-т ; [редкол.: Барбіна Є. С. та ін.]. - Херсон : Вид-во ХДУ, 2008. - С. 343-348.
348. Лов'янова І. В. Зміст математичної освіти: вітчизняний і зарубіжний досвід / Лов'янова Ірина Василівна // Проблеми сучасної педагогічної освіти : [зб. ст.]. Сер.: Педагогіка і психологія. Вип. 13 ; Ч. 2 / РВНЗ "Крим. гуманіт. ун-т" ; [редкол.: О. В. Глузман та ін.; відп. за вип. М. Я. Ігнатенко]. - Ялта : [Б. в.], 2007. - 299 с. - С. 133-137.
349. Локшина О. І. Кваліфікаційна орієнтованість змісту освіти у Великій Британії / О. І. Локшина // Проблеми сучасної педагогічної освіти : [зб. ст.] / РВНЗ "Крим. гуманіт. ун-т". - Ялта : [б. в.], 2007. Сер.: Педагогіка і психологія, Вип. 13. - С. 182-189.
350. Лу Шаньшань. Принципы отбора педагогического образования в КНР / Лу Шаньшань // Професіоналізм педагога в контексті Європейського вибору України : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 23-25 верес. 2010 р., Ялта, Крим, Україна : [зб. ст.] / РВНЗ "Крим. гуманіт. ун-т". - Ялта : РВВ КГУ, 2010. - Ч. 1. - С. 116-119.
351. Лу Шаньшань. Принципы отбора педагогического образования в КНР / Лу Шаньшань // Професіоналізм педагога в контексті Європейського вибору України : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 23-25 верес. 2010 р., Ялта, Крим, Україна : [зб. ст.] / РВНЗ "Крим. гуманіт. ун-т". - Ялта : РВВ КГУ, 2010. - Ч. 1. - С. 116-119.
352. Лутфуллін В. Проблема усунення навчальних перевантажень у контексті сучасного реформування змісту освіти / Валерій Лутфуллін // Педагогічні науки : зб. наук. пр. Вип. 54 / Полтав. нац. пед. ун-т ім. В. Г.

- Короленка ; [редкол. : Микола Степаненко, Алла Бойко, Борис Год та ін. ; ред. В. А. Погребняк]. - Полтава : [Б. в.], 2012. - 142 с. - С .19-26.
353. Лутфуллін В. Проблема усунення навчальних перевантажень у контексті сучасного реформування змісту освіти / Валерій Лутфуллін // Педагогічні науки : зб. наук. пр. Вип. 54 / Полтав. нац. пед. ун-т ім. В. Г. Короленка ; [редкол. : Микола Степаненко, Алла Бойко, Борис Год та ін. ; ред. В. А. Погребняк]. - Полтава : [Б. в.], 2012. - 142 с. - С .19-26.
354. Лутфуллін В. Проблема усунення навчальних перевантажень у контексті сучасного реформування змісту освіти / В. Лутфуллін // Педагогічні науки : зб. наук. пр. / Полтав. нац. пед. ун-т ім. В. Г. Короленка. - Полтава : [Б. в.], 2012. - Вип. 54. - С. 19-26.
355. Лутфуллін В. С. Проблема усунення навчальних перевантажень у контексті сучасного реформування змісту освіти / Валерій Лутфуллін // Педагогічні науки : зб. наук. пр. / Полтав. нац. пед. ун-т ім. В. Г. Короленка. - Полтава : [Б. в.], 2012. - Вип. 54. - С. 19-26.
356. Лучанінова О. П. Зміна виховної парадигми вищої освіти України на початку ХХІ століття / О. П. Лучанінова // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : зб. наук. пр. Вип. № 32 (85) / Класич. приват. ун-т ; [голова ред. ради: Монаєнко А. О. ; голов. ред.: Сущенко Т. І. ; чл. редкол.: В. Й. Бочелюк та ін.]. - Запоріжжя : Класич. приват. ун-т, 2013. - 595 с. - С .67-75.
357. Лучанінова О. П. Зміна виховної парадигми вищої освіти України на початку ХХІ століття / О. П. Лучанінова // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : зб. наук. пр. Вип. № 32 (85) / Класич. приват. ун-т ; [голова ред. ради: Монаєнко А. О. ; голов. ред.: Сущенко Т. І. ; чл. редкол.: В. Й. Бочелюк та ін.]. - Запоріжжя : Класич. приват. ун-т, 2013. - 595 с. - С .67-75.
358. Лямин А. В. Ответственность как профессионально значимое качество личности будущих менеджеров / А. В. Лямин // Проблеми освіти : наук. зб. / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Ін-т інновац. технологій і змісту освіти МОН України. - Київ : [б. в.], 2012. - Вип. 70, Ч. 2. - С. 10-13.
359. Ляшенко О. І. Оновлення змісту загальної середньої освіти - стратегічне завдання сьогодення / О. І. Ляшенко // Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка / Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. Івана Огієнка. - Кам'янець-Подільський : [Б. в.], 2011. Серія педагогічна, Вип. 17 : Інноваційні технології управління компетентнісно-світоглядним становленням учителя: фізика, технології, астрономія. - С. 44-46.
360. Ляшенко О. І. Оновлення змісту загальної середньої освіти - стратегічне завдання сьогодення / О. І. Ляшенко // Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка /

- Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. Івана Огієнка. - Кам'янець-Подільський : [Б. в.], 2011. Серія педагогічна, Вип. 17 : Інноваційні технології управління компетентнісно-світоглядним становленням учителя: фізика, технології, астрономія. - С. 44-46.
361. Ляшенко О. І. Оновлення змісту загальної середньої освіти - стратегічне завдання сьогодення / О. І. Ляшенко // Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія педагогічна. Вип. 17. Інноваційні технології управління компетентнісно-світоглядним становленням учителя: фізика, технології, астрономія / Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. Івана Огієнка ; [редкол.: П. С. Атаманчук та ін.]. - Кам'янець-Подільський : [Б. в.], 2011. - 329 с. - С. 44-46.
362. Мазур І. М. Інноваційний стиль як потужний інструмент здійснення педагогічної діяльності / І. М. Мазур // Проблеми освіти : наук. зб. / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Ін-т інновац. технологій і змісту освіти МОН України. - Київ : [б. в.], 2012. - Вип. 73. - С. 89-93.
363. Мазур І. М. Інноваційний стиль як потужний інструмент здійснення педагогічної діяльності / І. М. Мазур // Проблеми освіти : наук. зб. / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Ін-т інновац. технологій і змісту освіти МОН України. - Київ : [б. в.], 2012. - Вип. 73. - С. 89-93.
364. Майборода В. К. Проблеми деонтологічної підготовки у системі вищої професійної освіти / В. К. Майборода, В. Ю. Артемов // Проблеми освіти : наук. зб. / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Ін-т інновац. технологій і змісту освіти МОН України. - Київ : [б. в.], 2012. - Вип. 73. - С. 11-15.
365. Макар Л. М. Тенденції соціальної освіти й професійної підготовки фахівців / Л. М. Макар // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : зб. наук. пр. Вип. № 33 (86) / Класич. приват. ун-т ; [голова ред. ради: Монаєнко А. О. ; голов. ред.: Сущенко Т. І. ; чл. редкол.: В. Й. Бочелюк та ін.]. - Запоріжжя : Класич. приват. ун-т, 2013. - 651 с. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : зб. наук. пр. Вип. № 33 (86) / Класич. приват. ун-т ; [голова ред. ради: Монаєнко А. О. ; голов. ред.: Сущенко Т. І. ; чл. редкол.: В. Й. Бочелюк та ін.]. - Запоріжжя : Класич. приват. ун-т, 2013. - 651 с. - С. 249-255.
366. Макаренко Л. Л. Зміст і структура професійної діяльності вчителя щодо використання інформаційно-комунікаційних технологій / Л. Л. Макаренко // Наука і сучасність : зб. наук. пр. / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. - Київ : [б. в.], 2007. - Т. 59. - С. 69-76
367. Максименко В. П. Дидактична компетентність майбутнього вчителя / В. П. Максименко // Педагогічна освіта: теорія і практика : Психологія. Педагогіка : зб. наук. пр. / Київ. ун-т ім. Бориса Грінченка, Ін-т проблем

- виховання НАПН України. - Київ : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2011. - № 1 (15). - С. 25-30.
368. Максименко В. П. Дидактична компетентність майбутнього вчителя / В. П. Максименко // Педагогічна освіта: теорія і практика : Психологія. Педагогіка : зб. наук. пр. / Київ. ун-т ім. Бориса Грінченка, Ін-т проблем виховання НАПН України. - Київ : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2011. - № 1 (15). - С. 25-30.
369. Максимчук А. М. Наступність у змісті навчання лексики дітей дошкільного закладу та початкової школи / А. М. Максимчук // Педагогічні науки : зб. наук. пр. Вип. 51 / Херсон. держ. ун-т ; [редкол.: Барбіна Є. С. та ін.]. - Херсон : Вид-во ХДУ, 2009. - 424 с. - С. 66-69.
370. Мальнєва О. В. Структура й зміст професійно-етичної культури майбутнього вчителя / О. В. Мальнєва // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : зб. наук. пр. Вип. № 19 (72) / Класич. приват. ун-т ; [голова ред. ради: Монаєнко А. О. ; голов. ред.: Сущенко Т. І. ; редкол.: Бочелюк В. Й. та ін.]. - Запоріжжя : Класич. приват. ун-т, 2011. - 475 с. - С. 177-181.
371. Мандрик Л. Зміст та структура гендерної культури майбутніх фахівців у сфері пожежної безпеки / Л. Мандрик // Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини / Уман. держ. пед. ун-т ім. Павла Тичини. - Умань : Жовтий О. О., 2012. - Ч. 3. - С. 200-207.
372. Мартинюк А. П. Структурування знань з англійської та української мов у студентів немовних вищих навчальних закладів [Текст] / А. П. Мартинюк // Вища освіта України : теорет. та науково-метод. часопис / Ін-т вищ освіти НАПН України. - [Київ] : [Б. в.], 2010. - Темат. вип. : Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору. - С. 510-514
373. Мартинюк М. Т. Системно-галузевий підхід до підготовки вчителів природознавчих дисциплін в умовах неперервної педагогічної освіти / М. Т. Мартинюк, М. В. Декарчук, В. І. Хитрук // Педагогічні науки : зб. наук. пр. Вип. 62 / Херсон. держ. ун-т ; [редкол.: Барбіна Є. С. (відп. ред.) та ін.]. - Херсон : ХДУ, 2012. - 431 с. - С. 209-216.
374. Маслов В. І. Тенденції функціонування освіти в Україні та їх вплив на управління занальноосвітніми навчальними закладами / Маслов В. І. // Вісник післядипломної освіти : зб. наук. пр. Вип. 7 (20) / Нац. акад. пед. наук України. Держ. вищ. навч. закл. "Ун-т менеджменту освіти" ; [голов. ред.: В. В. Олійник ; редкол.: Т. Є. Бойченко (заст. голов. ред.) та ін.]. - Київ : Атопол, 2012. - 348 с. - С. 138-149.
375. Матковська І. Д. Вдосконалення системи правової освіти студентської молоді у сучасних умовах розбудови громадянського суспільства в Україні / І. Д. Матковська // Вища освіта

- України № 3 : теорет. та наук.-метод. часопис. Додаток 1. Темат. вип. Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології. Т. 2 / Ін-т вищ. освіти АПН України ; [голов. ред. Віктор Андрущенко ; редкол.: Віль Бакіров, Микола Євтух та ін.]. - [Рівне] : [б. в.], 2010. - 483 с. - С .246-252.
376. Мафтин Л. В. Виховні ідеали українського народу у змісті початкової освіти України і європейський контекст / Мафтин Л. В. // Педагогічний дискурс : зб. наук. пр. Вип. 13 / Ін-т педагогіки НАПН України, Хмельниц. гуманіт.-пед. акад. ; [редкол.: Шоробура І. М. та ін. ; чл. ред. ради.: Топузов О. М. та ін.]. - Хмельницький : ХГПА, 2012. - 443 с. - С .220-222.
377. Мафтин Л. В. Виховні ідеали українського народу у змісті початкової освіти України і європейський контекст / Мафтин Л. В. // Педагогічний дискурс : зб. наук. пр. Вип. 13 / Ін-т педагогіки НАПН України, Хмельниц. гуманіт.-пед. акад. ; [редкол.: Шоробура І. М. та ін. ; чл. ред. ради.: Топузов О. М. та ін.]. - Хмельницький : ХГПА, 2012. - 443 с. - С .220-222.
378. Мафтин Л. В. Виховні ідеали українського народу у змісті початкової освіти України і європейський контекст / Л. В. Мафтин // Педагогічний дискурс : зб. наук. пр. / Ін-т педагогіки НАПН України, Хмельниц. гуманіт.-пед. акад. - Хмельницький : ХГПА, 2012. - Вип. 13. - С. 220-222.
379. Мафтин Л. Проблеми українізації змісту освіти в школах національних меншин України / Л. Мафтин // Науковий вісник Чернівецького університету : зб. наук. пр. / Чернів. нац. ун-т ім. Юрія Федьковича. - Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2009. - Вип. 490 : Педагогіка та психологія. - С. 90-98.
380. Мафтин Л. Проблеми українізації змісту освіти в школах національних меншин України / Л. Мафтин // Науковий вісник Чернівецького університету : зб. наук. пр. / Чернів. нац. ун-т ім. Юрія Федьковича. - Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2009. - Вип. 490 : Педагогіка та психологія. - С. 90-98.
381. Мафтин Л. Українознавство у змісті освіти початкової школи / Лариса Мафтин // Науковий вісник Чернівецького університету : зб. наук. пр. / Чернів. нац. ун-т ім. Юрія Федьковича. - Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2011. - Вип. 582 : Педагогіка та психологія. - С. 115-123.
382. Мафтин Л. Українознавство у змісті освіти початкової школи / Л. Мафтин // Науковий вісник Чернівецького університету : зб. наук. пр. / Чернів. нац. ун-т ім. Юрія Федьковича. - Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2011. - Вип. 582 : Педагогіка та психологія. - С. 115-123.
383. Махиня Н. В. Особливості поглядів німецьких науковців на основні дефініції освіти дорослих в умовах європейської інтеграції / Махиня Н. В. // Педагогічна освіта: теорія і практика : зб. наук. пр. Вип. 13 / Кам'янець-

- Поділ. нац. ун-т ім. Івана Огієнка ; [редкол.: Березівська Л. Д. та ін.]. - Кам'янець-Подільський : Зволейко Д. Г., 2013. - 348, [3] с.- С .97-101.
384. Махінов В. Формування соціокультурної компетентності майбутніх вчителів у контексті культурологічної парадигми освіти та розвитку соціальних комунікацій / В. Махінов // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи : наук. зб. / Уман. держ. пед. ун-т ім. Павла Тичини. - Умань : Жовтий, 2010. - Вип. 34. - С. 41-48.
385. Махотин Д. А. Проблема сертифікації професорсько-преподавального складу вузу / Д. А. Махотин // Проблеми освіти : наук. зб. / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Ін-т інновац. технологій і змісту освіти МОН України. - Київ : [б. в.], 2012. - Вип. 73. - С. 21-25.
386. Махотин Д. А. Проблема сертифікації професорсько-преподавального складу вузу / Д. А. Махотин // Проблеми освіти : наук. зб. / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Ін-т інновац. технологій і змісту освіти МОН України. - Київ : [б. в.], 2012. - Вип. 73. - С. 21-25.
387. Мегега Г. Б. Сучасні орієнтири вдосконалення змісту навчально-виховного процесу при формуванні конкурентоздатної особистості / Г. Б. Мегега // Педагогічний альманах : зб. наук. пр. / Херсон. акад. неперерв. освіти Херсон. обл. ради, комунал. вищ. навч. закл. - Херсон : Херсон. акад. неперервної освіти, 2017. - Вип. 34. - С. 56-62.
388. Мегем О. М. Становлення і розвиток шкільної біологічної освіти в загальноосвітніх навчальних закладах України (1937-2001 рр.) / О. М. Мегем // Збірник наукових праць Бердянського державного педагогічного університету (Педагогічні науки). № 1 / Бердян. держ. пед. ун-т ; [редкол.: Богданов Ігор Тимофійович (голов. ред.) та ін.]. - Бердянськ : БДПУ, 2013. - 315 с. - С .165-171.
389. Мегем О. Модернізація шкільної біологічної освіти в Україні у другій половині 60-х - середині 80-х років ХХ ст. / О. М. Мегем // Педагогіка вищої та середньої школи : зб. наук. пр. Вип. 38 / ДВНЗ "Криворіз. нац. ун-т" ; за ред. З. П. Бакум ; [редкол.: Н. І. Зеленкова (заст. ред.) та ін.]. - Кривий Ріг : ДВНЗ "КНУ", 2013. - 412, [1] с. - С .325-330.
390. Мединський С. В. Інноваційний зміст підготовки сучасного фахівця галузі фізичної культури і спорту / С. В. Мединський // Проблеми сучасної педагогічної освіти / РВНЗ "Крим. гуманіт. ун-т". - Ялта : РВВ КГУ, 2010. - Сер. : Педагогіка і психологія, Вип. 26. - С. 105-111.
391. Мединський С. В. Інноваційний зміст підготовки сучасного фахівця галузі фізичної культури і спорту / С. В. Мединський // Проблеми сучасної педагогічної освіти / РВНЗ "Крим. гуманіт. ун-т". - Ялта : РВВ КГУ, 2010. - Сер. : Педагогіка і психологія, Вип. 26. - С. 105-111.

392. Мельник Н. І. Підготовка науково-педагогічних кадрів дошкільної освіти у Німеччині / Н. І. Мельник // Проблеми освіти: наук. зб. / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Ін-т інновац. технологій і змісту освіти МОН України. - Київ : [б. в.], 2012. - Вип. 73. - С. 123-128.
393. Мельник Н. І. Фахова підготовка кадрів дошкільної освіти у США / Н. І. Мельник // Вища освіта України : теорет. та наук.-метод. часопис. № 3 (додаток 1). Темат. вип. "Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології" ; Т. 3 / Нац. акад. пед. наук України, Ін-т вищ. освіти НАПН України ; [голов. ред. Віктор Андрущенко ; редкол.: Віль Бакіров та ін. ; редкол. вип.: В. П. Андрущенко та ін.]. - [Київ] : [б. в.], 2012. - 617 с. - С. 302-310.
- Невмержицький, Олександр Артемович. Сучасні вимоги до освіти й антропологічні традиції у педагогіці / О. А. Невмержицький // Вища освіта України : теорет. та наук.-метод. часопис. № 3 (додаток 1). Темат. вип. "Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології" ; Т. 3 / Нац. акад. пед. наук України, Ін-т вищ. освіти НАПН України ; [голов. ред. Віктор Андрущенко ; редкол.: Віль Бакіров та ін. ; редкол. вип.: В. П. Андрущенко та ін.]. - [Київ] : [б. в.], 2012. - 617 с. - С. 310-320.
394. Мельничук Л. Б. Зміст, форми та методи формування громадянської позиції молодших школярів / Мельничук Л. Б. // Психолого-педагогічні основи гуманізації навчально-виховного процесу в школі та ВНЗ : зб. наук. пр. Вип. 1 (9) / Міжнар. екон.-гуманіт. ун-т ім. акад. Степана Дем'янчука ; [редкол.: Дем'янчук А. С. (голова), Лісова С. В. (заст. голови) та ін.]. - Рівне : РВЦ Міжнар. екон.-гуманіт. ун-ту ім. акад. С. Дем'янчука, 2013. - 238 с. - С. 82-94.
395. Микуляк О. П. Структура змісту і цілей дидактичних елементів модульної технології професійного навчання / Микуляк О. П. // Вісник післядипломної освіти : зб. наук. пр. Вип. 4 (17) / Ун-т менеджменту освіти НАПН України ; [голов. ред.: В. В. Олійник ; редкол.: Т. Є. Бойченко (заст. голов. ред.) та ін.]. - Київ : [б. в.], 2011. - 264 с. - С. 93-102.
- Михайлова Г. А. Неперервність професійно-педагогічної освіти в міжкурсовий період: перспективи розвитку / Михайлова Г. А. // Вісник післядипломної освіти : зб. наук. пр. Вип. 4 (17) / Ун-т менеджменту освіти НАПН України ; [голов. ред.: В. В. Олійник ; редкол.: Т. Є. Бойченко (заст. голов. ред.) та ін.]. - Київ : [б. в.], 2011. - 264 с. - С. 103-110.
396. Михальченко М. І. Сучасний етап трансформації освіти як часткове відновлення цілей і міфів радянської доби / М. І. Михальченко // Вища освіта України : теорет. та наук.-метод. часопис. № 3 (додаток 1). Темат. вип. Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології ; Т. 1 / Ін-т вищ. освіти НАПН України ; голов. ред.: Віктор Андрущенко ; редкол.:

- Віль Бакіров [та ін.] ; відп. секр. Маричевська Алла. - Київ : [б. в.], 2011. - 635 с. - С .47-51
397. Мицишин І. Зміст педагогічної освіти в Польщі (на прикладі Вроцлавського університету) / Ірина Мицишин // Науковий вісник Чернівецького університету : зб. наук. пр. Вип. 392. Педагогіка та психологія / Чернів. нац. ун-т ім. Юрія Федьковича ; [редкол.: Г. Г. Філіпчук (наук. ред.) та ін.]. - Чернівці : Рута, 2008. - 204 с. - С .85-90.
398. Мінаєв Ю. П. Модернізація змісту професійної підготовки майбутніх учителів фізики, пов'язана із запровадженням зовнішнього незалежного оцінювання якості освіти / Ю. П. Мінаєв, Н. І. Тихонська // Вісник Запорізького національного університету : [зб. наук. пр.] / Держ. вищ. навч. закл. "Запоріз. нац. ун-т". - Запоріжжя : Запоріз. нац. ун-т, 2010. Педагогічні науки, № 2 (13), 2010. - С. 209-213.
399. Мінченко Т. Інноваційні технології українознавства в змісті та структурі національної освіти / Тамара Мінченко // Науковий вісник Чернівецького університету : зб. наук. пр. Вип. 338. Педагогіка та психологія / Чернів. нац. ун-т ім. Юрія Федьковича ; [редкол.: Г. Г. Філіпчук (наук. ред.) та ін.]. - Чернівці : Рута, 2007. - 208 с. - С .123-128.
400. Мінченко Т. Інноваційні технології українознавства в змісті та структурі національної освіти : обзорная информация / Т. Мінченко // Науковий вісник Чернівецького університету : зб. наук. пр. / Чернів. нац. ун-т ім. Юрія Федьковича. - Чернівці : Рута, 2007. - Вип. 338 : Педагогіка та психологія. - С. 123-128.
401. Мінько Н. П. Оптимізація змісту і структури підготовки студентів вищих педагогічних навчальних закладів до навчання учнями основ техніки / Мінько Н. П. // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Вип. 88. Серія: Педагогічні науки / Чернігів. нац. пед. ун-т ім. Т. Г. Шевченка ; [голов. ред. М. О. Носко ; відп. ред. В. О. Дятлов ; редкол.: С. Л. Бобир, А. Г. Боровик та ін.]. - Чернігів : ЧДПУ, 2011. - 286 с. - С .128-131.
402. Мірошніченко М. О. Система рейтингового оцінювання як один з засобів моніторингу якості освіти / М. О. Мірошніченко // Вища освіта України : теорет. та наук.-метод. часоп. Дод. 3. Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору. Т. 4 (11). Моніторинг якості освіти: засоби, технології, та перспективи. Сучасний освітній менеджмент: економічні, організаційні та психологічні засоби реалізації в Україні, Європі та світі / Ін-т вищ. освіти АПН України ; [редкол. вип.: Кремень В. Г., Губерський Л. В., Савченко О. Я. та ін.]. - [Київ] : [Б. в.], 2008. - 629, [5] с. - С .95-101.
403. Мітрясова О. П. Модернізація підготовки студентів-екологів з позицій інтегрованого підходу [Текст] / О. П. Мітрясова // Нові технології

- навчання : наук.-метод. зб. / Ін-т інновац. технологій і змісту освіти МОН України. - [Київ] : Фахова освіта, 2013. - Вип. 75. - С. 71-76
404. Мітрясова О. П. Природничо-наукові основи формування змісту природничих дисциплін / О. П. Мітрясова // Проблеми освіти : наук. зб. / Ін-т інновац. технологій і змісту освіти МОН України. - [Київ] : [б. в.], 2010. - Вип. 65. - С. 132-134.
405. Мішеніна Т. Зміст пошуково-інформаційної діяльності у процесі формування дидактичної компетентності майбутніх учителів філологічних спеціальностей [Текст] / Т. Мішеніна // Гуманізація навчально-виховного процесу : зб. наук. пр. / Донбас. держ. пед. ун-т. - Слов'янськ : ДДПУ, 2013. - Вип. 61. - С. 142-153.
406. Мішеніна Т. М. Соціокультурні чинники інформатизації вищої гуманітарної освіти в процесі формування дидактичної компетентності майбутніх учителів філологічних спеціальностей / Т. М. Мішеніна // Збірник наукових праць Бердянського державного педагогічного університету (Педагогічні науки). № 1 / Бердян. держ. пед. ун-т ; [редкол.: Богданов Ігор Тимофійович (голов. ред.) та ін.]. - Бердянськ : БДПУ, 2013. - 315 с. - С. 181-188.
407. Мішеніна Т. М. Соціокультурні чинники інформатизації вищої гуманітарної освіти в процесі формування дидактичної компетентності майбутніх учителів філологічних спеціальностей / Т. М. Мішеніна // Збірник наукових праць Бердянського державного педагогічного університету (Педагогічні науки). № 1 / Бердян. держ. пед. ун-т ; [редкол.: Богданов Ігор Тимофійович (голов. ред.) та ін.]. - Бердянськ : БДПУ, 2013. - 315 с. - С. 181-188.
408. Мішеніна Т. Зміст пошуково-інформаційної діяльності у процесі формування дидактичної компетентності майбутніх учителів філологічних спеціальностей / Мішеніна Т. // Гуманізація навчально-виховного процесу : зб. наук. пр. Вип. 61 / Донбас. держ. пед. ун-т ; [редкол.: Сипченко В. І. (відп. ред.), Борисов В. В. (заст. відп. ред.) та ін. ; за заг. ред. В. І. Сипченка] . - Слов'янськ : ДДПУ, 2013. - 404 с. - С. 142-153.
409. Мовчан Л. Г. Про реформування змісту сучасної шкільної іншомовної освіти королівства Швеція / Л. Г. Мовчан // Наукові записки : обзорная информация / Терноп. нац. пед. ун-т ім. Володимира Гнатюка. - Тернопіль : [б. в.], [2008]. Сер.: Педагогіка, [№] 1' 2008. - С. 135-139.
410. Мовчан Л. Г. Реформування змісту сучасної шкільної іншомовної освіти в королівстві Швеція / Л. Г. Мовчан // Наукові записки : обзорная информация / Терноп. нац. пед. ун-т ім. Володимира Гнатюка. - Тернопіль : [б. в.], [2008]. Сер.: Педагогіка, [№] 3' 2008. - С. 139-143.
411. Мойко О. Змістовні та організаційно-технологічні аспекти інформатизації освіти / О. Мойко ; (Київ) // Вісник Інституту розвитку дитини : зб. наук. пр. / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Ін-т розвитку

- дитини. - Київ : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2011. Сер.: Філософія. Педагогіка. Психологія, Вип. 13. - С. 88-94.
412. Мойко О. Змістовні та організаційно-технологічні аспекти інформатизації освіти / О. Мойко ; (Київ) // Вісник Інституту розвитку дитини : зб. наук. пр. / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Ін-т розвитку дитини. - Київ : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2011. Сер.: Філософія. Педагогіка. Психологія, Вип. 13. - С. 88-94.
413. Мойко О. Змістовні та організаційно-технологічні аспекти інформатизації освіти / Оксана Мойко // Вісник Інституту розвитку дитини : зб. наук. пр. Сер.: Філософія. Педагогіка. Психологія. Вип. 13 / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Ін-т розвитку дитини ; [редкол.: В. П. Андрущенко та ін. ; ред.: Н. В. Кочубей та ін.]. - Київ : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2011. - 161, [2] с. - С. 88-94.
414. Момот Л. Л. Реалізація в підручниках емоційно-ціннісного компонента змісту освіти / Л. Л. Момот // Проблеми сучасного підручника : зб. наук. пр. / Ін-т педагогіки АПН України, Ін-т дефектології ; [редкол.: Н. М. Бібік, В. І. Бондар, О. І. Бугайов та ін. ; голов. ред. В. М. Мадзігон]. - Київ : Комп'ютер у школі та сім'ї, 1999. - 196 с. - С.32-33.
415. Морін О. Результати дослідження змісту і педагогічних засобів підготовки учнів 8-9-х класів до вибору профілю навчання / О. Морін // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи : наук. зб. / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Уман. держ. пед. ун-т ім. Павла Тичини. - Умань : Жовтий О. О., 2011. - Вип. 38. - С. 89-95.
416. Морін О. Результати дослідження змісту і педагогічних засобів підготовки учнів 8-9-х класів до вибору профілю навчання / О. Морін // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи : наук. зб. / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Уман. держ. пед. ун-т ім. Павла Тичини. - Умань : Жовтий О. О., 2011. - Вип. 38. - С. 89-95.
417. Морозов С. Філософські засади нової парадигми освіти / Сергій Морозов // Наукові записки / Нац. ун-т "Острозька акад.". - Острог : Вид-во Нац. ун-ту "Острозька Академія", 2012. Серія: Культурологія, Вип. 10. - С. 201-204.
418. Морозов С. Філософські засади нової парадигми освіти / Сергій Морозов // Наукові записки / Нац. ун-т "Острозька акад.". - Острог : Вид-во Нац. ун-ту "Острозька Академія", 2012. Серія: Культурологія, Вип. 10. - С. 201-204.
419. Москальова Л. Питання змісту організаційної роботи у вихованні морально-етичної культури майбутніх учителів / Людмила Москальова // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи : наук. зб. Вип. 38 / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Уман. держ. пед. ун-т ім. Павла Тичини ; [редкол.: Побірченко Н. С. (голов. ред.), Коберник О. М. (заст. голов. ред.) та ін.]. - Умань : Жовтий О. О., 2011. - 288 с. - С. 137-145.

- Слесик К. Зміст педагогічного процесу формування етичної культури учнів як педагогічна проблема / Катерина Слесик // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи : наук. зб. Вип. 38 / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Уман. держ. пед. ун-т ім. Павла Тичини ; [редкол.: Побірченко Н. С. (голов. ред.), Коберник О. М. (заст. голов. ред.) та ін.]. - Умань : Жовтий О. О., 2011. - 288 с. - С .153-159.
420. Мотозюк Л. М. Психолого-педагогічні інновації формування комунікативної компетентності менеджерів освіти в системі фахової підготовки / Л. М. Мотозюк // Вища освіта України : теорет. та науково-метод. часопис. Темат. вип. Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору ; Дод. 4. Т. 5 (23) / Ін-т вищ освіти НАПН України ; [редкол. вип.: Кремень В. Г. та ін. ; відп. ред. вип.: Маноха І. П.]. - [Київ] : [Б. в.], 2010. - 564, [5] с. - С .186-195.
421. Моцак С. І. До питання змісту навчання історії в профільній школі / С. І. Моцак // Науковий вісник Чернівецького університету : зб. наук. пр. Вип. 575. Педагогіка та психологія / Чернів. нац. ун-т ім. Юрія Федьковича ; [редкол.: Руснак І. С. (наук. ред.) та ін.]. - Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2011. - 207 с. - С .125-131.
422. Мудрак В. І. Сучасні інформаційно-технічні тенденції в системі якості змісту й організації вищої освіти / В. І. Мудрак // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова : [зб. наук. пр.] / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. - Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2010. - Сер. 5 : Педагогічні науки: реалії та перспективи, Вип. 21. - С. 134-139.
423. Мудрак В. І. Сучасні інформаційно-технічні тенденції в системі якості змісту й організації вищої освіти / Мудрак В. І. // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова : [зб. наук. пр.]. Сер. 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи. Вип. 21 / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова ; [ред. рада: В. П. Андрущенко (голова) та ін. ; редкол.: В. І. Бондар та ін.]. - Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2010. - 280 с. - С .134-139.
424. Мусійчук С. М. Використання синергетичного підходу до активізації соціально-рольового розвитку студентів / С. М. Мусійчук // Проблеми освіти : наук. зб. / Ін-т інновац. технологій і змісту освіти МОН України. - [Київ] : [б. в.], 2010. - Вип. 64. - С. 95-100.
425. Нагрибельна І. А. Шляхи розвитку мовлення дітей у дошкільних закладах освіти (аспект реалізації принципів наступності та перспективності між дошкільною та початковою ланками освіти) / І. А. Нагрибельна // Педагогічні науки : зб. наук. пр. Вип. 51 / Херсон. держ. ун-т ; [редкол.: Барбіна Є. С. та ін.]. - Херсон : Вид-во ХДУ, 2009. - 424 с. - С .187-190.

426. Надкернична Л. І. Педагогічна взаємодія у контексті управлінської діяльності / Л. І. Надкернична // Проблеми освіти : наук. зб. / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Ін-т інновац. технологій і змісту освіти МОН України. - Київ : [б. в.], 2012. - Вип. 70, Ч. 2. - С. 45-49. - Бібліогр.: с. 49 (8 назв)
427. Наливайко Л. Р. Трансформація змісту гуманітарної функції держави в контексті освітніх євроінтеграційних процесів / Л. Р. Наливайко // Проблеми сучасної педагогічної освіти : [зб. ст.] / РВНЗ "Крим. гуманіт. ун-т". - Ялта : [б. в.], 2007. Сер.: Педагогіка і психологія, Вип. 14. - С. 134-138.
428. Неговська К. І. Аналіз змісту професійної етики сучасного викладача / Неговська К. І. // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Вип. 88. Серія: Педагогічні науки / Чернігів. нац. пед. ун-т ім. Т. Г. Шевченка ; [голов. ред. М. О. Носко ; відп. ред. В. О. Дятлов ; редкол.: С. Л. Бобир, А. Г. Боровик та ін.]. - Чернігів : ЧДПУ, 2011. - 286 с. - С. 132-135.
429. Нежива Л. Л. Літературні напрями в змісті літературної освіти та шкільній практиці [Текст] / Л. Л. Нежива // Педагогічні науки : зб. наук. пр. / Херсон. держ. ун-т. - Херсон : ХДУ, 2013. - Вип. 64. - С. 113-119.
430. Нестеренко В. Зміст і складові підготовки майбутніх вихователів з валеологічної освіти дошкільників / В. Нестеренко // Науковий вісник Чернівецького університету : зб. наук. пр. / Чернів. нац. ун-т ім. Юрія Федьковича. - Чернівці : Рута, 2005. - Вип. 278 : Педагогіка та психологія. - С. 136-145.
431. Нікітюк Г. В. До питання змісту, структури та ознак професійно-педагогічної спрямованості майбутнього вчителя / Нікітюк Г. В. // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова : [зб. наук. пр.]. Сер. 16. Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики. Вип. 14 (24) / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова ; [ред. рада: В. П. Андрущенко та ін. ; редкол.: Гузій Н. В. та ін.]. - Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2011. - 330 с. - С. 51-55.
432. Ніколаєнко С. М. Наукове забезпечення змісту освіти / С. М. Ніколаєнко // Наукові записки : Сер.: Педагогічні науки / Кіровоград. держ. пед. ун-т ім. Володимира Винниченка. - Кіровоград : КДПУ ім. В. Винниченка, 2007. - Вип. 72. - С. 3-8 :
433. Нікора А. О. Емоційно-ціннісний компонент змісту освіти в сучасному підручнику історії / А. О. Нікора // Педагогічні науки : зб. наук. пр. Вип. 50. Ч. 1 / Херсон. держ. ун-т ; [редкол.: Барбіна Є. С. та ін.]. - Херсон : Вид-во ХДУ, 2008. - С. 241-244.
434. Нікора А. О. Емоційно-ціннісний компонент змісту освіти в сучасному підручнику історії / А. О. Нікора // Педагогічні науки : зб. наук.

- пр. / Херсон. держ. ун-т. - Херсон : Вид-во ХДУ, 2008. - Вип. 50, Ч. 1. - С. 241-244.
435. Нікора А. О. Емоційно-ціннісний компонент змісту освіти в сучасному підручнику історії / А. О. Нікора // Педагогічні науки : зб. наук. пр. / Херсон. держ. ун-т. - Херсон : Вид-во ХДУ, 2008. - Вип. 50, Ч. 1. - С. 241-244.
436. Нікора А. О. Емоційно-ціннісний компонент змісту освіти в сучасному підручнику історії / А. О. Нікора // Педагогічні науки : зб. наук. пр. / Херсон. держ. ун-т. - Херсон : Вид-во ХДУ, 2008. - Вип. 50, Ч. 1. - С. 241-244.
437. Нікора А. О. Емоційно-ціннісний компонент змісту освіти в сучасному підручнику історії / А. О. Нікора // Педагогічні науки : зб. наук. пр. Вип. 50. Ч. 1 / Херсон. держ. ун-т ; [редкол.: Барбіна Є. С. та ін.]. - Херсон : Вид-во ХДУ, 2008. - 406 с. - С .241-244.
438. Новак Олена. Особливості змісту дошкільної освіти в сучасних умовах / Олена Новак // Науковий вісник Чернівецького університету : зб. наук. пр. Вип. 632. Педагогіка та психологія / Чернів. нац. ун-т ім. Юрія Федьковича ; [редкол. : І. С. Руснак (наук. ред.) та ін.]. - Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2012. - 207 с. - С .135-140.
439. Новікова Л. М. Моніторинг якості освіти у ВНЗ в умовах Болонського процесу / Л. М. Новікова // Вища освіта України : теорет. та наук.-метод. часоп. Дод. 3. Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору. Т. 4 (11). Моніторинг якості освіти: засоби, технології, та перспективи. Сучасний освітній менеджмент: економічні, організаційні та психологічні засоби реалізації в Україні, Європі та світі / Ін-т вищ. освіти АПН України ; [редкол. вип.: Кремень В. Г., Губерський Л. В., Савченко О. Я. та ін.]. - [Київ] : [Б. в.], 2008. - 629, [5] с. - С.102-108.
440. Новосьолов О. В. Сутнісна характеристика змісту поняття "соціокультурні чинники етновиховного простору загальноосвітнього навчального закладу" / Новосьолов О. В. // Педагогічний дискурс : зб. наук. пр. Вип. 13 / Ін-т педагогіки НАПН України, Хмельниц. гуманіт.-пед. акад. ; [редкол.: Шоробура І. М. та ін. ; чл. ред. ради.: Топузов О. М. та ін.]. - Хмельницький : ХГПА, 2012. - 443 с. - С .247-251.
441. Носаченко І. М. Інноваційні процеси в сфері освіти / І. М. Носаченко // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми : зб. наук. пр. Вип. 3 / АПН України, Ін-т педагогіки і психології проф. освіти АПН України, Вінниц. держ. пед. ун-т ім. Михайла Коцюбинського ; [редкол.: І. А. Зязюн та ін.]. - Київ ; Вінниця : Вінниця, 2003. - 475 с. - С .26-30.
442. Носко М. О. Удосконалення змісту педагогічної освіти як одна з важливих умов професійної підготовки сучасного вчителя / Носко М. О.,

- Зайченко В. І., Жила С. О. // Вісник Чернігівського державного педагогічного університету. Вип. 57. Сер.: Педагогічні науки / Чернігів. держ. пед. ун-т ім. Т. Г. Шевченка ; [наук. ред. Савченко В. Ф. ; упоряд. Дідович М. М. ; редкол.: Носко М. О. та ін.]. - Чернігів : [Б. в.], 2008. - 319 с. - С .210-215
443. Огієнко О. І. Соціально-економічна детермінованість розвитку освіти дорослих в інформаційному суспільстві / О. І. Огієнко // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми : зб. наук. пр. Вип. 18 / АПН України, Ін-т пед. освіти і освіти дорослих АПН України, Ін-т проф.-техн. освіти АПН України, Вінниц. держ. пед. ун-т ім. Михайла Коцюбинського. Ін-т математики, фізики і технол. освіти ; [редкол.: І. А. Зязюн та ін.]. - Київ ; Вінниця : Вінниця, 2008. - 523 с. - С .23-28.
444. Олексюк Н. С. Зміст професійної підготовки майбутнього спеціаліста педагога до роботи в притулку для дітей / Н. С. Олексюк // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : зб. наук. пр. Вип. № 33 (86) / Класич. приват. ун-т ; [голова ред. ради: Монаєнко А. О. ; голов. ред.: Сущенко Т. І. ; чл. редкол.: В. Й. Бочелюк та ін.]. - Запоріжжя : Класич. приват. ун-т, 2013. - 651 с. - С .295-299.
445. Олексюк О. М. Компетентнісно орієнтований освітній простір як основа модернізації вищої мистецької освіти / О. М. Олексюк // Вища освіта України : теорет. та наук.-метод. часопис. № 1, додаток 2. Темат. вип. "Наука і вища освіта" / Нац. акад. пед. наук України, Ін-т вищ. освіти НАПН України ; [голов. ред. Віктор Андрущенко ; редкол.: Віль Бакіров, Іван Вакарчук, Микола Євтух та ін.]. - Київ : [б. в.], 2012. - 367 с. - С .235-242.
446. Олексюк О. М. Синергетична парадигма й модернізація змісту мистецької освіти / О. М. Олексюк // Вища освіта України № 3 : теорет. та наук.-метод. часоп. [Дод. 1]. [Темат. вип.]. [Наука і вища освіта в Україні: міра взаємодії] / Ін-т вищ. освіти АПН України ; [голов. ред. Віктор Андрущенко ; редкол.: Віль Бакіров, Іван Вакарчук, Микола Євтух та ін.]. - [Київ] : [Б. в.], 2008. - 210 с. - С.123-130.
447. Олійник Ю. І. Способи використання інформаційних комп'ютерних технологій у підготовці фахівців галузі дошкільної освіти / Ю. І. Олійник // Педагогічні науки : зб. наук. пр. Вип. 51 / Херсон. держ. ун-т ; [редкол.: Барбіна Є. С. та ін.]. - Херсон : Вид-во ХДУ, 2009. - 424 с. - С .403-408.
448. Онкович Г. В. Медіаосвіта як ресурс розвитку сучасного суспільства / Г. В. Онкович, А. Д. Онкович // Проблеми освіти : наук. зб. / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Ін-т інновац. технологій і змісту освіти МОН України. - Київ : [б. в.], 2012. - Вип. 73. - С. 3-6.
449. Онкович Г. В. Медіаосвіта як ресурс розвитку сучасного суспільства / Г. В. Онкович, А. Д. Онкович // Проблеми освіти : наук. зб. / М-во освіти і

- науки, молоді та спорту України, Ін-т інновац. технологій і змісту освіти МОН України. - Київ : [б. в.], 2012. - Вип. 73. - С. 3-6.
450. Онкович Г. В. Часткові методики медіаосвіти як ресурс розвитку сучасного суспільства / Г. В. Онкович // Вища освіта України : теорет. та наук.-метод. часопис. № 3 (додаток 1). Темат. вип. "Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології" ; Т. 3 / Нац. акад. пед. наук України, Ін-т вищ. освіти НАПН України ; [голов. ред. Віктор Андрущенко ; редкол.: Віль Бакіров та ін. ; редкол. вип.: В. П. Андрущенко та ін.]. - [Київ] : [б. в.], 2012. - 617 с. - С. 106-115.
451. Онопченко С. В. Форми й методи інженерно-педагогічної освіти в Україні в другій половині ХХ століття (50 - 90-і ХХ ст.) / С. В. Онопченко // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка : зб. наук. пр. / Луган. нац. пед. ун-т ім. Тараса Шевченка. - [Луганськ] : [б. в.], 2010. - № 17 (204) верес. 2010 : Педагогічні науки. - С. 182-189.
452. Орехова Л. І. Принципи побудови навчально-виховного процесу в системі поглядів Івана Огієнка / Л. І. Орехова // Педагогічна освіта: теорія і практика : зб. наук. пр. / Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. Івана Огієнка, Ін-т педагогіки АПН України. - Кам'янець-Подільський : Зволейко Д. Г., 2011. - Вип. 8. - С. 99-104.
453. Орехова Л. І. Принципи побудови навчально-виховного процесу в системі поглядів Івана Огієнка / Л. І. Орехова // Педагогічна освіта: теорія і практика : зб. наук. пр. / Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. Івана Огієнка, Ін-т педагогіки АПН України. - Кам'янець-Подільський : Зволейко Д. Г., 2011. - Вип. 8. - С. 99-104
454. Оршанський Л. В. Проблема проектування змісту технологічної освіти / Л. В. Оршанський, М. В. Пагута // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: педагогіка. № 2'2016 / Терноп. нац. пед. ун-т ім. Володимира Гнатюка ; [голов. ред. Г. Терещук ; редкол.: В. Чайка (заст. голов. ред.) та ін.]. - Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2016. - 321 с. - С. 264-269.
455. Оршанський Л. В. Проблема проектування змісту технологічної освіти / Л. В. Оршанський, М. В. Пагута // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка / Терноп. нац. пед. ун-т ім. Володимира Гнатюка. - Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2016. Серія: педагогіка, № 2'2016. - С. 264-269.
456. Осадченко І. Загальна структурна характеристика технології навчання у підготовці майбутніх учителів початкових класів / І. Осадченко // Проблеми підготовки сучасного вчителя : зб. наук. пр. / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Уман. держ. пед. ун-т ім. Павла Тичини. - Умань : Жовтий О. О., 2011. - Ч. 2, вип. 4. - С. 13-21

457. Осадченко І. Загальна структурна характеристика технології навчання у підготовці майбутніх учителів початкових класів / І. Осадченко // Проблеми підготовки сучасного вчителя : зб. наук. пр. / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Уман. держ. пед. ун-т ім. Павла Тичини. - Умань : Жовтий О. О., 2011. - Ч. 2, вип. 4. - С. 13-21
458. Осадченко І. І. Класифікація ситуаційних завдань у контексті застосування технології ситуаційного навчання у підготовці майбутніх учителів початкової школи [Текст] / І. І. Осадченко // Нові технології навчання : наук.-метод. зб. / Ін-т інновац. технологій і змісту освіти МОН України. - [Київ] : [Б. В.], 2011. - Вип. 70. - С. 98-105.
459. Павлюк В. І. Зміст професійної підготовки майбутніх учителів у контексті багаторівневої педагогічної освіти в Канаді / В. І. Павлюк // Вісник Черкаського університету / Черкас. нац. ун-т ім. Богдана Хмельницького. - Черкаси : [б. в.], 2009. Сер.: Педагогічні науки, Вип. 145. - С. 103-106.
460. Павлюк Р. О. Артпедагогіка як наука: зміст, суть, значення та форми впровадження / Павлюк Р. О. // Педагогічний альманах : зб. наук. пр. Вип. 17 / Комунал. вищ. навч. закл. "Херсон. акад. неперерв. освіти" Херсон. обл. ради ; [редкол.: Іван Бех, Євдокія Голобородько та ін.]. - Херсон : Херсонська академія неперервної освіти, 2013. - 301 с. - С.67-73.
461. Паламар С. П. Людинотворча функція гуманізації освіти у процесі вивчення художньої літератури в основній школі / С. П. Паламар // Збірник наукових праць Бердянського державного педагогічного університету (Педагогічні науки). № 1 / Бердян. держ. пед. ун-т ; [редкол.: Богданов Ігор Тимофійович (голов. ред.) та ін.]. - Бердянськ : БДПУ, 2013. - 315 с. - С. 203-210.
462. Паламар С. П. Людинотворча функція гуманізації освіти у процесі вивчення художньої літератури в основній школі / С. П. Паламар // Збірник наукових праць Бердянського державного педагогічного університету (Педагогічні науки). № 1 / Бердян. держ. пед. ун-т ; [редкол.: Богданов Ігор Тимофійович (голов. ред.) та ін.]. - Бердянськ : БДПУ, 2013. - 315 с. - С. 203-210.
463. Паламар С. П. Реалізація взаємозв'язків мистецьких знань у змісті сучасної літературної освіти як засіб формування предметних компетентностей учнів основної школи / Паламар С. П. // Педагогічна освіта: теорія і практика : зб. наук. пр. Вип. 13 / Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. Івана Огієнка ; [редкол.: Березівська Л. Д. та ін.]. - Кам'янець-Подільський : Зволейко Д. Г., 2013. - 348, [3] с. - С. 193-196.
464. Паласевич І. Л. Зміст підготовки майбутніх фахівців дошкільної освіти до комунікативно-мовленнєвої діяльності / І. Л. Паласевич // Педагогічні науки : зб. наук. пр. / Херсон. держ. ун-т. - Херсон : Гельветика, 2016. - Вип. 74, Т. 3. - С. 85-90.

465. Панченко Л. М. Потенціал освіти та виклики сьогодення / Л. М. Панченко // Вища освіта України : теорет. та наук.-метод. часопис. № 3 (додаток 1). Темат. вип. "Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології" ; Т. 1 / Нац. акад. пед. наук України, Ін-т вищ. освіти НАПН України ; [голов. ред. Віктор Андрущенко ; редкол.: Віль Бакіров та ін. ; редкол. вип.: В. П. Андрущенко та ін.]. - [Київ] : [б. в.], 2012. - 641 с. - С .258-265.
466. Панченко Л. М. Потенціал освіти та виклики сьогодення / Л. М. Панченко // Вища освіта України : теорет. та наук.-метод. часопис. № 3 (додаток 1). Темат. вип. "Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології" ; Т. 1 / Нац. акад. пед. наук України, Ін-т вищ. освіти НАПН України ; [голов. ред. Віктор Андрущенко ; редкол.: Віль Бакіров та ін. ; редкол. вип.: В. П. Андрущенко та ін.]. - [Київ] : [б. в.], 2012. - 641 с. - С .258-265.
467. Папіжук В. О. Роль держави і громадського суспільства у формуванні змісту шкільної освіти у Франції / Папіжук Валентина Олександрівна // Проблеми сучасної педагогічної освіти : [зб. ст.]. Сер.: Педагогіка і психологія. Вип. 21 ; Ч. 4 / РВНЗ "Крим. гуманіт. ун-т" ; [редкол.: О. В. Глузман та ін. ; відп. за вип. М. Я. Ігнатенко]. - Ялта : [Б. в.], 2009. - 263 с. - С .166-176.
468. Партола В. Поетапна побудова навчального процесу вальдорфської школи як ефективний засіб засвоєння учнями змісту освіти / Партола В. // Гуманізація навчально-виховного процесу : зб. наук. пр. Вип. 61 / Донбас. держ. пед. ун-т ; [редкол.: Сипченко В. І. (відп. ред.), Борисов В. В. (заст. відп. ред.) та ін. ; за заг. ред. В. І. Сипченка] . - Слов'янськ : ДДПУ, 2013. - 404 с. - С .371-376.
469. Партола В. Поетапна побудова навчального процесу вальдорфської школи як ефективний засіб засвоєння учнями змісту освіти / Партола В. // Гуманізація навчально-виховного процесу : зб. наук. пр. Вип. 61 / Донбас. держ. пед. ун-т ; [редкол.: Сипченко В. І. (відп. ред.), Борисов В. В. (заст. відп. ред.) та ін. ; за заг. ред. В. І. Сипченка] . - Слов'янськ : ДДПУ, 2013. - 404 с.- С .371-376.
470. Партола В. Поетапна побудова навчального процесу вальдорфської школи як ефективний засіб засвоєння учнями змісту освіти [Текст] / В. Партола // Гуманізація навчально-виховного процесу : зб. наук. пр. / Донбас. держ. пед. ун-т. - Слов'янськ : ДДПУ, 2013. - Вип. 61. - С. 371-376.
471. Пасічник О. С. Оновлення змісту шкільної іншомовної освіти в Україні на початку ХХІст. / Пасічник Олександр Сергійович // Проблеми сучасної педагогічної освіти. Вип. 39. Педагогіка і психологія. Ч. 2 / РВНЗ "Крим. гуманіт. ун-т" ; [редкол.: О. В. Глузман, М. Я. Ігнатенко та ін.]. - Ялта : РВВ КГУ, 2013. - 295 с. - С .8-13.

472. Пенішкевич Д. Історико-педагогічний аналіз змісту педагогічної освіти на Буковині (XVIII - початок ХХ століття) / Дарина Пенішкевич // Науковий вісник Чернівецького університету : зб. наук. пр. Вип. 418. Педагогіка та психологія / Чернів. нац. ун-т ім. Юрія Федьковича ; [редкол.: Філіпчук Г. Г. (наук. ред.) та ін.]. - Чернівці : Рута, 2008. - 207 с. - С. 120-124.
473. Перепелиця О. В. Педагогічне осмислення сутності й змісту творчих здібностей / О. В. Перепелиця, О. В. Бабченко // Проблеми сучасної педагогічної освіти / РВНЗ "Крим. гуманіт. ун-т". - Ялта : КГУ, 2011. Сер.: Педагогіка і психологія, Вип. 33. - С. 188-193.
474. Петриченко Л. Критерії ефективності управління якістю освіти у вищому педагогічному навчальному закладі / Петриченко Л. // Гуманізація навчально-виховного процесу : зб. наук. пр. Вип. 61 / Донбас. держ. пед. ун-т ; [редкол.: Сипченко В. І. (відп. ред.), Борисов В. В. (заст. відп. ред.) та ін. ; за заг. ред. В. І. Сипченка] . - Слов'янськ : ДДПУ, 2013. - 404 с. - С. 247-259.
475. Пироженко Л. В. Дослідження реформування змісту шкільної освіти: джерелознавчий аспект / Л. В. Пироженко // Педагогічний дискурс : зб. наук. пр. Вип. 15 / Ін-т педагогіки НАПН України, Хмельниц. гуманіт.-пед. акад. ; [голов. ред.: Шоробура І. М. ; редкол.: Галус О. М. (заст. голов. ред.) ; відп. секр.: Кришук Б. С. ; чл. ред. ради: Топузов О. М. та ін.]. - Хмельницький : ХГПА, 2013. - 812 с. - С. 546-549.
476. Пироженко Л. В. Дослідження реформування змісту шкільної освіти: джерелознавчий аспект / Л. В. Пироженко // Педагогічний дискурс : зб. наук. пр. Вип. 15 / Ін-т педагогіки НАПН України, Хмельниц. гуманіт.-пед. акад. ; [голов. ред.: Шоробура І. М. ; редкол.: Галус О. М. (заст. голов. ред.) ; відп. секр.: Кришук Б. С. ; чл. ред. ради: Топузов О. М. та ін.]. - Хмельницький : ХГПА, 2013. - 812 с. - С. 546-549.
477. Пироженко Л. В. Особливості реформування змісту загальної середньої освіти в Україні у середині 50-х - на початку 60-х рр. ХХ ст.) / Л. В. Пироженко // Педагогічні науки : зб. наук. пр. / Херсон. держ. ун-т. - Херсон : Вид-во ХДУ, 2007. - Вип. 45. - С. 59-63.
478. Пироженко Л. В. Проблеми підготовки вчителя до реалізації змісту загальної середньої освіти в спадщині В. О. Сухомлинського / Лідія Пироженко // Школа першого ступеня: теорія і практика : зб. наук. пр. Переяслав-Хмельниц. держ. пед. ун-ту ім. Григорія Сковороди / Переяслав-Хмельниц. держ. пед. ун-т ім. Григорія Сковороди. - Тернопіль : Астон, 2007. - Вип. 22/23. - С. 253-260.
479. Пироженко Л. В. Розробка основних положень теорії структури змісту освіти у 70-ті роки ХХ ст. / Л. В. Пироженко // Педагогічні науки : зб. наук. пр. Вип. 50. Ч. 1 / Херсон. держ. ун-т ; [редкол.: Барбіна Є. С. та ін.]. - Херсон : Вид-во ХДУ, 2008. - С. 46-52.

480. Пироженко Л. В. Розробка основних положень теорії структури змісту освіти у 70-ті роки ХХ ст. / Л. В. Пироженко // Педагогічні науки : зб. наук. пр. / Херсон. держ. ун-т. - Херсон : Вид-во ХДУ, 2008. - Вип. 50, Ч. 1. - С. 46-52 :
481. Пироженко Л. В. Розробка основних положень теорії структури змісту освіти у 70-ті роки ХХ ст. / Л. В. Пироженко // Педагогічні науки : зб. наук. пр. / Херсон. держ. ун-т. - Херсон : Вид-во ХДУ, 2008. - Вип. 50, Ч. 1. - С. 46-52
482. Пироженко Л. В. Розробка основних положень теорії структури змісту освіти у 70-ті роки ХХ ст. / Л. В. Пироженко // Педагогічні науки : зб. наук. пр. Вип. 50. Ч. 1 / Херсон. держ. ун-т ; [редкол.: Барбіна Є. С. та ін.]. - Херсон : Вид-во ХДУ, 2008. - 406 с. - С. 46-52.
483. Пироженко Л. Діяльність комісії з визначення змісту загальної середньої освіти у середині та кінці 60-х рр. ХХ ст. : обзорная информация / Л. Пироженко // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи : наук. зб. / Уман. держ. пед. ун-т ім. Павла Тичини. - Умань : РВЦ "Софія", 2007. - Вип. 21. - С. 203-209.
484. Пироженко Л. Педагогічна преса як джерело дослідження проблем реформування змісту загальноосвітньої школи в кінці 50-х рр. ХХ ст. / Лідія Пироженко // Історико-педагогічний альманах. Вип. 2, 2006 / АПН України, Уман. держ. пед. ун-т ім. Павла Тичини, Всеукр. асоц. істориків педагогіки ; [голов. ред.: Ольга Сухомлинська ; редкол.: Наталя Побірченко та ін.]. - Київ : [Б. в.], 2006. - 118 с. - С. 16-19.
485. Пироженко Л. Педагогічна преса як джерело дослідження проблем реформування змісту загальноосвітньої школи в кінці 50-х рр. ХХ ст. / Л. Пироженко // Історико-педагогічний альманах / АПН України, Уман. держ. пед. ун-т ім. Павла Тичини, Всеукр. асоц. істориків педагогіки. - Київ : [Б. в.], 2006. - Вип. 2, 2006. - С. 16-19.
486. Письменкова Т. О. Про структуру стандартів вищої освіти нового покоління / Т. О. Письменкова // Вища освіта України : теорет. та наук.-метод. часопис. № 3 (додаток 1). Темат. вип. "Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології" ; Т. 1 / Нац. акад. пед. наук України, Ін-т вищ. освіти НАПН України ; [голов. ред. Віктор Андрущенко ; редкол.: Віль Бакіров та ін. ; редкол. вип.: В. П. Андрущенко та ін.]. - [Київ] : [Б. в.], 2012. - 641 с. - С.470-476. - Бібліогр.: с. 476 (5 назв) : іл. Прудченко І. І. Семантика змісту навчання у вищій педагогічній школі / І. І. Прудченко // Вища освіта України : теорет. та наук.-метод. часопис. № 3 (додаток 1). Темат. вип. "Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології" ; Т. 1 / Нац. акад. пед. наук України, Ін-т вищ. освіти НАПН України ; [голов. ред. Віктор Андрущенко ; редкол.: Віль Бакіров та ін. ;

- редкол. вип.: В. П. Андрущенко та ін.]. - [Київ] : [б. в.], 2012. - 641 с. - С.477-486.
487. Письменкова Т. О. Про структуру стандартів вищої освіти нового покоління / Т. О. Письменкова // Вища освіта України : теорет. та наук.-метод. часопис. № 3 (додаток 1). Темат. вип. "Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології" ; Т. 1 / Нац. акад. пед. наук України, Ін-т вищ. освіти НАПН України ; [голов. ред. Віктор Андрущенко ; редкол.: Віль Бакіров та ін. ; редкол. вип.: В. П. Андрущенко та ін.]. - [Київ] : [б. в.], 2012. - 641 с. - С.470-476.
488. Підручна І. Структурно-змістові характеристики часової перспективи особистості як предмет наукового аналізу / Ірина Підручна // Вісник Інституту розвитку дитини : зб. наук. пр. Сер. Філософія. Педагогіка. Психологія. Вип. 20 / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова ; [редкол. В. П. Андрущенко та ін. ; ред. Н. В. Кочубей, Н. В. Левінець]. - Київ : Вид-во Нац. пед. ун-ту ім. М. П. Драгоманова, 2012. - 172 с. - С.161-165.
489. Пісоцька Л. Проблема змісту трудового виховання дітей дошкільного віку за базовим компонентом дошкільної освіти в Україні / Л. Пісоцька ; (Київ) // Вісник Інституту розвитку дитини : зб. наук. пр. / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Ін-т розвитку дитини. - Київ : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2010. Серія: Філософія. Педагогіка. Психологія, Вип. 9. - С. 90-94.
490. Пісоцька Л. Проблема змісту трудового виховання дітей дошкільного віку за базовим компонентом дошкільної освіти в Україні / Людмила Пісоцька // Вісник Інституту розвитку дитини : зб. наук. пр. Серія: Філософія. Педагогіка. Психологія. Вип. 9 / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Ін-т розвитку дитини ; [редкол.: В. П. Андрущенко та ін. ; ред.: Беленька Г. В. та ін.]. - Київ : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2010. - 156 с. - С.90-94.
491. Пісоцька Л. Проблема змісту трудового виховання дітей дошкільного віку за базовим компонентом дошкільної освіти в Україні / Л. Пісоцька ; (Київ) // Вісник Інституту розвитку дитини : зб. наук. пр. / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Ін-т розвитку дитини. - Київ : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2010. Серія: Філософія. Педагогіка. Психологія, Вип. 9. - С. 90-94.
492. Пісоцька Л. С. Аналіз результативності управління розвитком дошкільної освіти в Україні у 60-80-ті рр. ХХ століття / Л. С. Пісоцька // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : зб. наук. пр. Вип. № 28 (81) / Класич. приват. ун-т ; [голова ред. ради: Монаєнко А. О. ; голов. ред.: Сущенко Т. І. ; чл. редкол.: В. Й. Бочелюк та ін.]. - Запоріжжя : Класич. приват. ун-т, 2013. - 595 с. - С.35-41.

493. Плетеницька Л. С. Інтеграція змісту навчальних дисциплін у підготовці педагогів початкової освіти / Л. С. Плетеницька // Наукові записки : обзорная информация / Терноп. нац. пед. ун-т ім. Володимира Гнатюка. - Тернопіль : [б. в.], [2007]. Сер.: Педагогіка, [№] 9' 2007. - С. 93-95.
494. Плетеницька Л. С. Інтеграція змісту навчальних дисциплін у підготовці педагогів початкової освіти / Лідія Плетеницька // Наукові записки : обзорная информация. Сер.: Педагогіка. [№] 9' 2007 / Терноп. нац. пед. ун-т ім. Володимира Гнатюка ; [редкол.: Микола Вашуленко, Анатолій Вихрущ, Людмила Вознюк та ін.]. - Тернопіль : [Б. в.], [2007]. - 291 с. - С. 93-95.
495. Погромська Г. І. Релігійна освіта в школах Англії: зміст та основні шляхи реалізації / Г. І. Погромська // Вісник Запорізького національного університету : [зб. наук. пр.] / Держ. вищ. навч. закл. "Запоріз. нац. ун-т". - Запоріжжя : Запоріз. нац. ун-т, 2011. Педагогічні науки, № 3 (16). - С. 64-68.
496. Погромська Г. І. Релігійна освіта в школах Англії: зміст та основні шляхи реалізації / Г. І. Погромська // Вісник Запорізького національного університету : [зб. наук. пр.] / Держ. вищ. навч. закл. "Запоріз. нац. ун-т". - Запоріжжя : Запоріз. нац. ун-т, 2011. Педагогічні науки, № 3 (16). - С. 64-68.
497. Подоляк В. О. Сутність якості освіти та шляхи її підвищення у постмодерністському суспільстві / В. О. Подоляк // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми : зб. наук. пр. Вип. 14 / АПН України, Ін-т педагогіки і психології проф. освіти АПН України, Ін-т проф.-техн. освіти АПН України, Вінниц. держ. пед. ун-т ім. Михайла Коцюбинського ; [редкол.: І. А. Зязюн та ін.]. - Київ ; Вінниця : Вінниця, 2007. - 484 с. - С. 41-46.
498. Покась В. Перепідготовка та використання кадрів інтернатної освіти як державна проблема / Віталій Покась // Вісник Інституту розвитку дитини : зб. наук. пр. Сер.: Філософія. Педагогіка. Психологія. Вип. 12 / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Ін-т розвитку дитини ; [редкол.: В. П. Андрущенко та ін. ; ред.: Н. В. Кочубей та ін.]. - Київ : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2010. - 152, [2] с. - С. 18-24.
499. Покроєва Л. Д. Інноваційні підходи в організації навчання дорослих в системі післядипломної педагогічної освіти / Покроєва Л. Д., Кравченко Г. Ю. // Вісник післядипломної освіти : зб. наук. пр. Вип. 7 (20) / Нац. акад. пед. наук України. Держ. вищ. навч. закл. "Ун-т менеджменту освіти" ; [голов. ред.: В. В. Олійник ; редкол.: Т. Є. Бойченко (заст. голов. ред.) та ін.]. - Київ : Атопол, 2012. - 348 с. - С. 174-181.

500. Покуліта І. К. Соціокультурні аспекти освіти як форми самозбереження суспільства / І. К. Покуліта // Вища освіта України : теорет. та наук.-метод. часоп. Дод. 3. Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору. Т. 4 (11). Моніторинг якості освіти: засоби, технології, та перспективи. Сучасний освітній менеджмент: економічні, організаційні та психологічні засоби реалізації в Україні, Європі та світі / Ін-т вищ. освіти АПН України ; [редкол. вип.: Кремень В. Г., Губерський Л. В., Савченко О. Я. та ін.]. - [Київ] : [Б. в.], 2008. - 629, [5] с. - С.468-472.
501. Полтавська О. М. Україномовний компонент змісту професійної освіти (історичний аспект) / О. М. Полтавська // Вісник Луганського національного педагогічного університету імені Тараса Шевченка : [зб. наук. пр.] / Луган. нац. пед. ун-т ім. Тараса Шевченка. - [Луганськ] : Вид-во ЛНПУ "Альма-матер", 2007. - № 17 (133) верес. 2007 : Педагогічні науки. - С. 187-194
502. Полтавська О. М. Україномовний компонент змісту професійної освіти (історичний аспект) / О. М. Полтавська // Вісник Луганського національного педагогічного університету імені Тараса Шевченка : [зб. наук. пр.]. № 17 (133) верес. 2007. Педагогічні науки / Луган. нац. пед. ун-т ім. Тараса Шевченка ; [редкол.: Харченко С. Я. та ін. ; чл. редкол.: Курило В. С. та ін.]. - [Луганськ] : Вид-во ЛНПУ "Альма-матер", 2007. - 269 с. - С.187-194.
503. Полухтович Т. Г. Участь вищої освіти України в болонських перетвореннях / Полухтович Т. Г. // Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти: збірник наукових праць : наук. записки Рівнен. держ. гуманіт. ун-ту. Вип. 6 (49) / Рівнен. держ. гуманіт. ун-т ; [голов. ред.: Пальчевський Степан Степанович ; редкол.: Янцур Микола Сергійович (заст. голов. ред.), Бех Іван Дмитрович та ін.]. - Рівне : РДГУ, 2013. - 210 с. - С.177-179. - Бібліогр.: с.178 (6 назв)
Потапюк Л. М. Докторські програми як складова модернізації системи вищої освіти в Україні / Потапюк Л. М., Потапюк І. П. // Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти: збірник наукових праць : наук. записки Рівнен. держ. гуманіт. ун-ту. Вип. 6 (49) / Рівнен. держ. гуманіт. ун-т ; [голов. ред.: Пальчевський Степан Степанович ; редкол.: Янцур Микола Сергійович (заст. голов. ред.), Бех Іван Дмитрович та ін.]. - Рівне : РДГУ, 2013. - 210 с. - С.186-189.
Романовська Т. І. Організація освіти у вищій школі / Романовська Т. І., Левчук Н. І. // Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти: збірник наукових праць : наук. записки Рівнен. держ. гуманіт. ун-ту. Вип. 6 (49) / Рівнен. держ. гуманіт. ун-т ; [голов. ред.: Пальчевський Степан Степанович ; редкол.: Янцур Микола Сергійович

- (заст. голов. ред.), Бех Іван Дмитрович та ін.]. - Рівне : РДГУ, 2013. - 210 с. - С .189-190.
504. Полухтович Т. Г. Участь вищої освіти України в болонських перетвореннях / Полухтович Т. Г.// Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти: збірник наукових праць : наук. записки Рівнен. держ. гуманіт. ун-ту. Вип. 6 (49) / Рівнен. держ. гуманіт. ун-т ; [голов. ред.: Пальчевський Степан Степанович ; редкол.: Янцур Микола Сергійович (заст. голов. ред.), Бех Іван Дмитрович та ін.]. - Рівне : РДГУ, 2013. - 210 с. - С .177-179. Потапюк Л. М. Докторські програми як складова модернізації системи вищої освіти в Україні / Потапюк Л. М., Потапюк І. П. // Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти: збірник наукових праць : наук. записки Рівнен. держ. гуманіт. ун-ту. Вип. 6 (49) / Рівнен. держ. гуманіт. ун-т ; [голов. ред.: Пальчевський Степан Степанович ; редкол.: Янцур Микола Сергійович (заст. голов. ред.), Бех Іван Дмитрович та ін.]. - Рівне : РДГУ, 2013. - 210 с.- С .186-189.
- Романовська Т. І. Організація освіти у вищій школі / Романовська Т. І., Левчук Н. І.// Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти: збірник наукових праць : наук. записки Рівнен. держ. гуманіт. ун-ту. Вип. 6 (49) / Рівнен. держ. гуманіт. ун-т ; [голов. ред.: Пальчевський Степан Степанович ; редкол.: Янцур Микола Сергійович (заст. голов. ред.), Бех Іван Дмитрович та ін.]. - Рівне : РДГУ, 2013. - 210 с. - С .189-190.
505. Полухтович Т. Г. Участь вищої освіти України в болонських перетвореннях [Текст] / Т. Г. Полухтович // Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти: збірник наукових праць : наук. записки Рівнен. держ. гуманіт. ун-ту / Рівнен. держ. гуманіт. ун-т. - Рівне : РДГУ, 2013. - Вип. 6 (49). - С. 177-179.
506. Поляк О. В. Загальні підходи і моделі планування розвитку освіти в умовах глобалізації та демократизації / О. В. Поляк // Вища освіта України : теорет. та наук.-метод. часопис. № 3 (додаток 1). Темат. вип. Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології ; Т. 1 / Ін-т вищ. освіти НАПН України ; голов. ред.: Віктор Андрущенко ; редкол.: Віль Бакіров [та ін.] ; відп. секр. Маричевська Алла. - Київ : [б. в.], 2011. - 635 с. - С .176-183.
507. Пономаревський С. Б. Національні цінності та формування їх засобами освіти в умовах українського закордоння / С. Б. Пономаревський // Педагогічний дискурс : зб. наук. пр. Вип. 11 / Ін-т педагогіки НАПН України, Хмельниц. гуманіт.-пед. акад. ; [редкол.: Шоробура І. М. (голов. ред.) та ін. ; чл. ред. ради: Мадзігон В. М. та ін.]. - Хмельницький : ХГПА, 2012. - 387 с. - С .250-254.

508. Пономаренко Т. О. До проблеми розробки змісту формування управлінської культури керівників дошкільної освіти / Т. О. Пономаренко // Проблеми сучасної педагогічної освіти : [зб. ст.] / РВНЗ "Крим. гуманіт. ун-т". - Ялта : [б. в.], 2007. Сер.: Педагогіка і психологія, Вип. 15. - С. 27-35
509. Поперечна Л. Ю. Етапи професійного розвитку вчителя початкових класів у системі неперервної педагогічної освіти / Поперечна Л. Ю. // Педагогічна освіта: теорія і практика : зб. наук. пр. Вип. 13 / Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. Івана Огієнка ; [редкол.: Березівська Л. Д. та ін.]. - Кам'янець-Подільський : Зволейко Д. Г., 2013. - 348, [3] с.- С.116-121.
510. Попова Д. А. Проблема полікультурної освіти у вітчизняній педагогічній теорії та практиці / Попова Д. А. // Психолого-педагогічні основи гуманізації навчально-виховного процесу в школі та ВНЗ : зб. наук. пр. Вип. 1 (9) / Міжнар. екон.-гуманіт. ун-т ім. акад. Степана Дем'янчука ; [редкол.: Дем'янчук А. С. (голова), Лісова С. В. (заст. голови) та ін.]. - Рівне : РВЦ Міжнар. екон.-гуманіт. ун-ту ім. акад. С. Дем'янчука, 2013. - 238 с. - С.122-133.
511. Попова Т. М. Дидактична модель реалізації культурно-історичної компоненти змісту природничонаукової освіти / Т. М. Попова // Педагогічні науки : зб. наук. пр. / Херсон. держ. ун-т. - Херсон : ХДУ, 2010. - Вип. 56. - С. 132-139.
512. Попова Т. М. Дидактична модель реалізації культурно-історичної компоненти змісту природничонаукової освіти / Т. М. Попова // Педагогічні науки : зб. наук. пр. / Херсон. держ. ун-т. - Херсон : ХДУ, 2010. - Вип. 56. - С. 132-139.
513. Попова Т. М. Екокультурна функція реалізації культурно-історичної складової змісту навчання фізики в загальноосвітній школі / Т. М. Попова // Збірник наукових праць : Педагогічні науки / М-во освіти і науки України, Бердян. держ. пед. ун-т. - Бердянськ : БДПУ, 2009. - № 3. - С. 55-62.
514. Попова Т. М. Екокультурна функція реалізації культурно-історичної складової змісту навчання фізики в загальноосвітній школі / Т. М. Попова // Збірник наукових праць : Педагогічні науки / М-во освіти і науки України, Бердян. держ. пед. ун-т. - Бердянськ : БДПУ, 2009. - № 3. - С. 55-62.
515. Попова Т. М. Культурно-історичні аналоги у змісті природничонаукової освіти / Т. М. Попова, А. І. Павленко // Педагогічні науки та освіта : зб. наук. пр. Запоріж. облас. ін-ту післядиплом. пед. освіти / Комунал. закл. "Запоріж. обл. ін-т післядиплом. пед. освіти". - Запоріжжя : КЗ "ЗОШПО" ЗОР, 2011. - Вип. 8-9. - С. 221-225.
516. Попова Т. М. Культурно-історичні аналоги у змісті природничонаукової освіти / Т. М. Попова, А. І. Павленко // Педагогічні науки та

- освіта : зб. наук. пр. Запоріз. облас. ін-ту післядиплом. пед. освіти / Комунал. закл. "Запоріз. обл. ін-т післядиплом. пед. освіти". - Запоріжжя : КЗ "ЗОШПО" ЗОР, 2011. - Вип. 8-9. - С. 221-225.
517. Попова Т. М. Методи реалізації культурно-історичної компоненти в змісті природничо-наукової та фізико-технічної освіти / Т. М. Попова // Збірник наукових праць Бердянського державного педагогічного університету / Бердян. держ. пед. ун-т. - Бердянськ : БДПУ, 2012. Педагогічні науки, № 2. - С. 238-245.
518. Попова Т. М. Методи реалізації культурно-історичної компоненти в змісті природничо-наукової та фізико-технічної освіти / Т. М. Попова // Збірник наукових праць Бердянського державного педагогічного університету / Бердян. держ. пед. ун-т. - Бердянськ : БДПУ, 2012. Педагогічні науки, № 2. - С. 238-245.
519. Попова Т. М. Методи реалізації культурно-історичної компоненти в змісті природничо-наукової та фізико-технічної освіти / Т. М. Попова // Збірник наукових праць Бердянського державного педагогічного університету. Педагогічні науки. № 2 / Бердян. держ. пед. ун-т ; [редкол.: Богданов Ігор Тимофійович та ін.]. - Бердянськ : БДПУ, 2012. - 347 с. - С.238-245.
520. Попова Т. М. Оновлення змісту освітньої галузі "Природознавство" як умова розвитку сучасної природничо-наукової освіти в загальноосвітній школі / Т. М. Попова // Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка / Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. Івана Огієнка. - Кам'янець-Подільський : [Б. в.], 2011. Серія педагогічна, Вип. 17 : Інноваційні технології управління компетентнісно-світоглядним становленням учителя: фізика, технології, астрономія. - С. 52-54
521. Попова Т. М. Оновлення змісту освітньої галузі "Природознавство" як умова розвитку сучасної природничо-наукової освіти в загальноосвітній школі / Т. М. Попова // Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка / Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. Івана Огієнка. - Кам'янець-Подільський : [Б. в.], 2011. Серія педагогічна, Вип. 17 : Інноваційні технології управління компетентнісно-світоглядним становленням учителя: фізика, технології, астрономія. - С. 52-54.
522. Потапчук О. І. Проблема професійної підготовки ІТ-фахівців в системі вищої освіти / О. І. Потапчук // Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти : зб. наук. пр. : наук. зап. Рівнен. держ. гуманіт. ун-ту / Рівнен. держ. гуманіт. ун-т. - Рівне : РДГУ, 2017. - Вип. : 16 (59). - С. 96-98.
523. Потапчук Л. М. Докторські програми як складова модернізації системи вищої освіти в Україні [Текст] / Л. М. Потапчук, І. П. Потапчук

- // Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти: збірник наукових праць : наук. записки Рівнен. держ. гуманіт. ун-ту / Рівнен. держ. гуманіт. ун-т. - Рівне : РДГУ, 2013. - Вип. 6 (49). - С. 186-189.
524. Похресник А. К. Вища освіта ХХІ століття: підготовка працівників у цілісному освітньо-науковому комплексі / Похресник А. К // Проблеми освіти : наук. зб. Вип. 73 / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Ін-т інновац. технологій і змісту освіти МОН України ; [редкол.: Є. М. Суліма (голов. ред.) та ін.]. - Київ : [б. в.], 2012. - 268 с. - С. 15-20.
525. Похресник А. К. Вища освіта ХХІ століття: підготовка працівників у цілісному освітньо-науковому комплексі / А. К. Похресник // Проблеми освіти : наук. зб. / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Ін-т інновац. технологій і змісту освіти МОН України. - Київ : [б. в.], 2012. - Вип. 73. - С. 15-20
526. Похресник А. К. Вища освіта ХХІ століття: підготовка працівників у цілісному освітньо-науковому комплексі / А. К. Похресник // Проблеми освіти : наук. зб. / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Ін-т інновац. технологій і змісту освіти МОН України. - Київ : [б. в.], 2012. - Вип. 73. - С. 15-20.
527. Поченюк Я. Білінгвальне навчання і метод СЛІЛ як ключові принципи оновлення змісту шкільної освіти / Я. Поченюк // Гуманізація навчально-виховного процесу : зб. наук. пр. / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, ДВНЗ "Донбас. держ. пед. ун-т", . - Слов'янськ : ДВНЗ ДДПУ, 2012. - (Спецвип. 11), Ч. 1. - С. 205-210.
528. Поченюк Я. Білінгвальне навчання і метод СЛІЛ як ключові принципи оновлення змісту шкільної освіти / Я. Поченюк // Гуманізація навчально-виховного процесу : зб. наук. пр. / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, ДВНЗ "Донбас. держ. пед. ун-т", . - Слов'янськ : ДВНЗ ДДПУ, 2012. - (Спецвип. 11), Ч. 1. - С. 205-210.
529. Пригодій М. А. Відповідність змісту підготовки майбутніх учителів технологій змісту профільного навчання учнів у старших класах / Пригодій М. А. // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Вип. 88. Серія: Педагогічні науки / Чернігів. нац. пед. ун-т ім. Т. Г. Шевченка ; [голов. ред. М. О. Носко ; відп. ред. В. О. Дятлов ; редкол.: С. Л. Бобир, А. Г. Боровик та ін.]. - Чернігів : ЧДПУ, 2011. - 286 с.- С. 183-188.
530. Пригодій М. Використання компетентнісного підходу при підготовці майбутніх учителів до профільного навчання учнів / М. Пригодій // Проблеми підготовки сучасного вчителя : зб. наук. пр. / Уман. держ. пед. ун-т ім. Павла Тичини. - Умань : Жовтий, 2011. - № 3. - С. 167-173.

531. Присняк Л. Оновлення змісту сучасної початкової освіти елементами християнсько-духовної моделі виховання / Л. Присняк, О. Палійчук // Науковий вісник Чернівецького університету : зб. наук. пр. / Чернів. нац. ун-т ім. Юрія Федьковича. - Чернівці : Рута, 2006. - Вип. 296 : Педагогіка та психологія. - С. 83-88.
532. Приходько В. М. Якість освіти як об'єкт моніторингу / В. М. Приходько // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : зб. наук. пр. Вип. № 28 (81) / Класич. приват. ун-т ; [голова ред. ради: Монаєнко А. О. ; голов. ред.: Сущенко Т. І. ; чл. редкол.: В. Й. Бочелюк та ін.]. - Запоріжжя : Класич. приват. ун-т, 2013. - 595 с. - С .285-290.
533. Приходько В. М. Якість освіти як об'єкт моніторингу / В. М. Приходько // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : зб. наук. пр. Вип. № 28 (81) / Класич. приват. ун-т ; [голова ред. ради: Монаєнко А. О. ; голов. ред.: Сущенко Т. І. ; чл. редкол.: В. Й. Бочелюк та ін.]. - Запоріжжя : Класич. приват. ун-т, 2013. - 595 с. - С .285-290.
534. Приходько Т. П. Організаційно-методичні засади професійної підготовки викладача вищих навчальних закладів / Т. П. Приходько // Проблеми сучасної педагогічної освіти : [зб. ст.] / РВНЗ "Крим. гуманіт. ун-т". - Ялта : [б. в.], 2007. Сер.; Педагогіка і психологія, Вип. 16. - С. 193-197.
535. Прокоп І. Модернізація змісту освіти в радянській школі (1950-1991) / І. Прокоп // Науковий вісник Чернівецького університету : зб. наук. пр. / Чернів. нац. ун-т ім. Юрія Федьковича. - Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2010. - Вип. 529 : Педагогіка та психологія. - С. 165-171.
536. Прокоп І. Модернізація змісту освіти в радянській школі (1950-1991) / Інна Прокоп // Науковий вісник Чернівецького університету : зб. наук. пр. Вип. 529. Педагогіка та психологія / Чернів. нац. ун-т ім. Юрія Федьковича ; [редкол.: Руснак І. С. (наук. ред.) та ін.]. - Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2010. - 207 с. - С .165-171.
537. Прокоп І. Модернізація змісту освіти в радянській школі (1950-1991) / І. Прокоп // Науковий вісник Чернівецького університету : зб. наук. пр. / Чернів. нац. ун-т ім. Юрія Федьковича. - Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2010. - Вип. 529 : Педагогіка та психологія. - С. 165-171.
538. Прокопенко І. Ф. Модернізація змісту вищої педагогічної освіти / І. Ф. Прокопенко // Вища освіта України [№ 3] [додаток 1] : теорет. та наук.-метод. часопис. Темат. вип. Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології / Ін-т вищ. освіти АПН України ; [голов. ред. Віктор Андрущенко ; редкол.: Віль Бакіров та ін.]. - [Київ] : Гнозис, 2009. - 630 с. - С .37-40

539. Прокопенко І. Ф. Модернізація змісту вищої педагогічної освіти / І. Ф. Прокопенко // Вища освіта України [№ 3] [додаток 1] : теорет. та наук.-метод. часопис. Темат. вип. Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології / Ін-т вищ. освіти АПН України ; [голов. ред. Віктор Андрущенко ; редкол.: Віль Бакіров та ін.]. - [Київ] : Гнозис, 2009. - 630 с. - С. 37-40
540. Прокопенко І. Ф. Модернізація змісту вищої педагогічної освіти [Текст] / І. Ф. Прокопенко // Вища освіта України [№ 3] [додаток 1] : теорет. та наук.-метод. часопис / Ін-т вищ. освіти АПН України. - [Київ] : Гнозис, 2009. - Темат. вип. : Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології. - С. 37-40.
541. Проніков О. К. Методична підготовка майбутніх учителів фізичної культури у вищих навчальних закладах України у 1992-2010 рр. / О. К. Проніков // Проблеми освіти : наук. зб. / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Ін-т інновац. технологій і змісту освіти МОН України. - Київ : [б. в.], 2012. - Вип. 73. - С. 223-227.
542. Прудченко І. І. Зміст вищої освіти: культуроємність, культуровідповідність, культуропородження / І. І. Прудченко // Вища освіта України : теорет. та наук.-метод. часопис / Ін-т вищ. освіти НАПН України. - Київ : [б. в.], 2011. - № 3 (додаток 1) : Темат. вип., Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології. - С. 183-189.
543. Прудченко І. І. Зміст вищої освіти: культуроємність, культуровідповідність, культуропородження / І. І. Прудченко // Вища освіта України : теорет. та наук.-метод. часопис / Ін-т вищ. освіти НАПН України. - Київ : [б. в.], 2011. - № 3 (додаток 1) : Темат. вип., Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології. - С. 183-189.
544. Прудченко І. І. Семантика змісту навчання у вищій педагогічній школі / І. І. Прудченко // Вища освіта України : теорет. та наук.-метод. часопис / Нац. акад. пед. наук України, Ін-т вищ. освіти НАПН України. - [Київ] : [б. в.], 2012. - № 3 (додаток 1), Темат. вип. "Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології". - С. 477-486.
545. Прудченко І. І. Семантика змісту навчання у вищій педагогічній школі / І. І. Прудченко // Вища освіта України : теорет. та наук.-метод. часопис / Нац. акад. пед. наук України, Ін-т вищ. освіти НАПН України. - [Київ] : [б. в.], 2012. - № 3 (додаток 1), Темат. вип. "Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології". - С. 477-486.
546. Прудченко І. І. Семантика змісту навчання у вищій педагогічній школі / І. І. Прудченко // Вища освіта України : теорет. та наук.-метод. часопис. № 3 (додаток 1). Темат. вип. "Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології" ; Т. 1 / Нац. акад. пед. наук України, Ін-т вищ. освіти НАПН України ; [голов. ред. Віктор Андрущенко ; редкол.:

- Віль Бакіров та ін. ; редкол. вип.: В. П. Андрущенко та ін.]. - [Київ] : [б. в.], 2012. - 641 с. - С .477-486.
547. Прудченко І. І. Зміст вищої освіти: культуроємність, культуровідповідність, культуропородження / І. І. Прудченко // Вища освіта України : теорет. та наук.-метод. часопис. № 3 (додаток 1). Темат. вип. Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології ; Т. 1 / Ін-т вищ. освіти НАПН України ; голов. ред.: Віктор Андрущенко ; редкол.: Віль Бакіров [та ін.] ; відп. секр. Маричевська Алла. - Київ : [б. в.], 2011. - 635 с. - С .183-189.
548. Пустовіт Г. П. Позашкільна освіта і виховання в сучасних соціокультурних вимірах / Г. П. Пустовіт // Наукові праці Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського / Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського. - Київ : Четверта хвиля, 2008. - Вип. 1 : Науково-інформаційне забезпечення освітянської галузі України. - С. 53-60.
549. Пустовіт Г. П. Пріоритет позашкільної освіти - виховання особистості / Г. П. Пустовіт // Сучасний виховний процес: сутність та інноваційний потенціал : матеріали звіт. наук.-практ. конф. Ін-ту проблем виховання НАПН України (за 2013 р.). Вип. 3 / Ін-т проблем виховання НАПН України ; [за ред. Сухомлинської О. В. та ін. ; літ. ред. І. П. Білоцерківець]. - Івано-Франківськ : НАІР, 2013. - 468 с. - С .17-20.
550. Раскалінос В. Інтеграція як умова реалізації компетентнісного підходу в професійній освіті / В. М. Раскалінос // Вища освіта України : теорет. та наук.-метод. часопис / Ін-т вищ. освіти НАПН України. - Київ : [б. в.], 2011. - № 3 (додаток 1) : Темат. вип., Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології. - С. 292-297.
551. Раскалінос В. М. Інтеграція як умова реалізації компетентнісного підходу в професійній освіті / В. М. Раскалінос // Вища освіта України : теорет. та наук.-метод. часопис / Ін-т вищ. освіти НАПН України. - Київ : [б. в.], 2011. - № 3 (додаток 1) : Темат. вип., Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології. - С. 292-297.
552. Раскалінос В. М. Тьюторство як психологічна умова впровадження європейських стандартів вищої освіти в Україні / В. М. Раскалінос // Вища освіта України : теорет. та науково-метод. часопис. Темат. вип. Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору ; Дод. 4. Т. 5 (23) / Ін-т вищ освіти НАПН України ; [редкол. вип.: Кремень В. Г. та ін. ; відп. ред. вип.: Маноха І. П.]. - [Київ] : [Б. в.], 2010. - 564, [5] с. - С .249-254.
553. Ревіна Д. О. Історія жіночої освіти в країнах Азії та Північної Африки / Ревіна Д. О. // Проблеми інженерно-педагогічної освіти : зб. наук. пр. № 36 / Укр. інж.-пед. акад. ; [редкол.: О. Е. Коваленко та ін. ; відп. ред. В. В. Кулешова]. - Харків : УІПА, 2012. - 270 с. - С .236-239.

554. Реґо Г. І. Зміст навчально-виховної діяльності в угорськомовних та неугорськомовних дошкільних закладах Закарпаття кінця ХІХ – початку ХХ ст. / Реґо Г. І. // Педагогічний дискурс : зб. наук. пр. Вип. 13 / Ін-т педагогіки НАПН України, Хмельниц. гуманіт.-пед. акад. ; [редкол.: Шоробура І. М. та ін. ; чл. ред. ради.: Топузов О. М. та ін.]. - Хмельницький : ХГПА, 2012. - 443 с. - С .311-317.
555. Редько В. Г. Інтегрований підручник іноземної мови для середньої школи як засіб процесу оновлення змісту освіти / В. Г. Редько // Проблеми сучасного підручника : зб. наук. пр. / Ін-т педагогіки АПН України, Ін-т дефектології ; [редкол.: Н. М. Бібік, В. І. Бондар, О. І. Бугайов та ін. ; голов. ред. В. М. Мадзігон]. - Київ : Комп'ютер у школі та сім'ї, 1999. - 196 с. - С .107-110.
556. Редько В. Г. Тенденції оновлення змісту сучасної шкільної іншомовної освіти: культурологічне спрямування процесу навчання / Редько В. Г. // Педагогічна освіта: теорія і практика : зб. наук. пр. Вип. 8 / Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. Івана Огієнка, Ін-т педагогіки АПН України ; [редкол.: Байбара Т. М. та ін.]. - Кам'янець-Подільський : Зволейко Д. Г., 2011. - 404 с.- С .245-255.
557. Редько В. Г. Тенденції оновлення змісту сучасної шкільної іншомовної освіти: культурологічне спрямування процесу навчання / В. Г. Редько // Педагогічна освіта: теорія і практика : зб. наук. пр. / Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. Івана Огієнка, Ін-т педагогіки АПН України. - Кам'янець-Подільський : Зволейко Д. Г., 2011. - Вип. 8. - С. 245-255
558. Ремезовська Н. Стандартизація змісту знань та навчальних досягнень початкової освіти в Англії та Уельсі / Н. Ремезовська // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи : наук. зб. / Уман. держ. пед. ун-т ім. Павла Тичини. - Умань : Жовтий О. О., 2011. - Вип. 39, Ч. 1. - С. 265-271
559. Ремезовська Н. Стандартизація змісту знань та навчальних досягнень початкової освіти в Англії та Уельсі / Н. Ремезовська // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи : наук. зб. Вип. 39. Ч. 1 / Уман. держ. пед. ун-т ім. Павла Тичини ; [редкол.: Н. С. Побірченко та ін.]. - Умань : Жовтий О. О., 2011. - 307 с. - С .265-271.
560. Рибалко Л. Ідеї Яна Амоса Коменського в контексті інтеграції змісту природничо-наукової освіти / Ліна Рибалко // Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини. Ч. 3 / Уман. держ. пед. ун-т ім. Павла Тичини ; [голов. ред.: Мартинюк М. Т. ; редкол.: Побірченко Н. С.]. - Умань : Жовтий О. О., 2012. - 375 с. - С .266-272.
561. Рибалко Л. Ідеї Яна Амоса Коменського в контексті інтеграції змісту природничо-наукової освіти / Ліна Рибалко // Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини.

- Ч. 3 / Уман. держ. пед. ун-т ім. Павла Тичини ; [голов. ред.: Мартинюк М. Т. ; редкол.: Побірченко Н. С.]. - Умань : Жовтий О. О., 2012. - 375 с. - С.266-272. - Бібліогр.: с. 272 (7 назв)
- Савченко О. Проблеми і перспективи міжнародної інтеграції вищої освіти / Олена Савченко // Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини. Ч. 3 / Уман. держ. пед. ун-т ім. Павла Тичини ; [голов. ред.: Мартинюк М. Т. ; редкол.: Побірченко Н. С.]. - Умань : Жовтий О. О., 2012. - 375 с. - С.273-278.
562. Рибалко Л. Ідеї Яна Амоса Коменського в контексті інтеграції змісту природничо-наукової освіти / Л. Рибалко // Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини / Уман. держ. пед. ун-т ім. Павла Тичини. - Умань : Жовтий О. О., 2012. - Ч. 3. - С. 266-272.
563. Рибачук А. В. Підготовка майбутніх юристів як професійно-педагогічна проблема / А. В. Рибачук // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми : зб. наук. пр. / АПН України, Ін-т пед. освіти і освіти дорослих АПН України, Ін-т проф.-техн. освіти АПН України, Вінниц. держ. пед. ун-т ім. Михайла Коцюбинського. Ін-т математики, фізики і технол. освіти. - Київ ; Вінниця : Вінниця, 2008. - Вип. 20. - С. 445-448.
564. Рибачук А. В. Підготовка майбутніх юристів як професійно-педагогічна проблема / А. В. Рибачук // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми : зб. наук. пр. / АПН України, Ін-т пед. освіти і освіти дорослих АПН України, Ін-т проф.-техн. освіти АПН України, Вінниц. держ. пед. ун-т ім. Михайла Коцюбинського. Ін-т математики, фізики і технол. освіти. - Київ ; Вінниця : Вінниця, 2008. - Вип. 20. - С. 445-448.
565. Рик С. М. Регіонально-глобальні особливості європейської освітньо-інтелектуальної інтеграції / С. М. Рик // Вища освіта України : теорет. та наук.-метод. часопис. № 3 (додаток 1). Темат. вип. "Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології" ; Т. 1 / Нац. акад. пед. наук України, Ін-т вищ. освіти НАПН України ; [голов. ред. Віктор Андрущенко ; редкол.: Віль Бакіров та ін. ; редкол. вип.: В. П. Андрущенко та ін.]. - [Київ] : [б. в.], 2012. - 641 с. - С.265-272.
566. Різник Л. М. Компетентнісний підхід у підготовці майбутнього соціального педагога / Л. Різник // Проблеми освіти : наук. зб. / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Ін-т інновац. технологій і змісту освіти МОН України. - [Київ] : [б. в.], 2012. - Вип. 70, Ч. 1. - С. 146-151.

567. Родигіна І. В. Оновлені державні стандарти початкової та базової і повної загальної середньої освіти: компетентнісний вимір / Родигіна І. В. // Вісник післядипломної освіти : зб. наук. пр. Вип. 7 (20) / Нац. акад. пед. наук України. Держ. вищ. навч. закл. "Ун-т менеджменту освіти" ; [голов. ред.: В. В. Олійник ; редкол.: Т. Є. Бойченко (заст. голов. ред.) та ін.]. - Київ : Атопол, 2012. - 348 с. - С .190-195.
568. Романова С. М. Компетентнісний підхід до оновлення змісту освіти у Великобританії та США / С. М. Романова // Наукові записки : обзорная информация / Терноп. нац. пед. ун-т ім. Володимира Гнатюка. - Тернопіль : [б. в.], [2008]. Сер.: Педагогіка, [№] 1' 2008. - С. 140-142.
569. Ростикус Н. П. Проблеми наукового підходу щодо реформування початкової мовної освіти / Н. П. Ростикус // Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка : зб. наук. пр. / Глухів. нац. пед. ун-т ім. Олександра Довженка. - Глухів : Глухівський НПУ ім. О. Довженка, 2017 = Bulletin of Oleksandr Dovzhenko hluhiv national pedagogical university. Педагогічні науки, Вип. 1 (33). - С. 267-279.
570. Ротфорт Д. В. Підготовка вчителя початкових класів до формування культури здоров'я молодших школярів в умовах взаємодії сім'ї та школи / Д. В. Ротфорт // Проблеми освіти : наук. зб. / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Ін-т інновац. технологій і змісту освіти МОН України. - Київ : [б. в.], 2012. - Вип. 73. - С. 138-142.
571. Руденко В. М. Зміст вищої освіти як предмет педагогічного проектування в контексті культури / В. М. Руденко. // Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти : зб. наук. пр. : наук. записки Рівненського держ. гуманіт. ун-ту. Вип. 17 (60) / Рівнен. держ. гуманіт. ун-т ; [редкол.: Вербець В. В., Янцур М. С. ; чл. редкол. Бех І. Д. та ін.]. - Рівне : РДГУ, 2017. - 332 с. - С .11-15.
572. Рябова З. В. Еволюційні аспекти розвитку післядипломної педагогічної освіти в Україні / Рябова З. В. // Вісник післядипломної освіти : зб. наук. пр. Вип. 8 (21) / Нац. акад. пед. наук України. Держ. вищ. навч. закл. "Ун-т менеджменту освіти " ; [голов. ред.: В. В. Олійник ; редкол.: Т. Є. Бойченко (заст. голов. ред.) та ін.]. - Київ : Атопол, 2012. - С .110-115.
573. Рябовол Л. Т. Правова освіта учнівської молоді: зміст і завдання / Лілія Рябовол // Роль освіти для економічного, соціального та культурного розвитку : зб. наук. пр. / Кіровоград. держ. пед. ун-т ім. Володимира Винниченка ; [редкол.: Величко С. П., Волчанський О. В., Гаркуша Л.С. та ін.]. - Кіровоград : [Б. в.], 2003. - 145 с. - С .56-59.
574. Рябовол Л. Т. Правова освіта учнівської молоді: зміст і завдання / Л. Т. Рябовол // Роль освіти для економічного, соціального та культурного

- розвитку : зб. наук. пр. / Кіровоград. держ. пед. ун-т ім. Володимира Винниченка. - Кіровоград : [Б. в.], 2003. - С. 56-59.
575. Савенко І. В. Теоретичне обґрунтування змісту підготовки вчителів трудового навчання до викладання основ дизайну / І. В. Савенко // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка / Терноп. нац. пед. ун-т ім. Володимира Гнатюка. - Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2016. Серія: педагогіка, № 2'2016. - С. 120-125.
576. Савостьянова М. У пошуках ціннісно-сміслового змісту освіти / М. Савостьянова ; (Київ) // Вісник Інституту розвитку дитини : зб. наук. пр. / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Ін-т розвитку дитини. - Київ : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2011. Сер.: Філософія. Педагогіка. Психологія, Вип. 13. - С. 30-36.
577. Савостьянова М. У пошуках ціннісно-сміслового змісту освіти / М. Савостьянова ; (Київ) // Вісник Інституту розвитку дитини : зб. наук. пр. / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Ін-т розвитку дитини. - Київ : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2011. Сер.: Філософія. Педагогіка. Психологія, Вип. 13. - С. 30-36.
578. Савостьянова М. У пошуках ціннісно-сміслового змісту освіти / Марина Савостьянова // Вісник Інституту розвитку дитини : зб. наук. пр. Сер.: Філософія. Педагогіка. Психологія. Вип. 13 / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Ін-т розвитку дитини ; [редкол.: В. П. Андрущенко та ін. ; ред.: Н. В. Кочубей та ін.]. - Київ : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2011. - 161, [2] с. - С. 30-36.
579. Савченко І. М. Особливості стандартизації початкової професійної освіти / І. М. Савченко // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми : зб. наук. пр. / НАПН України, Ін-т пед. освіти і освіти дорослих АПН України, Вінниц. держ. пед. ун-т ім. Михайла Коцюбинського. Ін-т математики, фізики і технол. освіти. - Київ ; Вінниця : Планер, 2010. - Вип. 25. - С. 152-158.
580. Савченко Л. О. Моніторинг якості підготовки майбутніх учителів у вищих навчальних закладах / Л. О. Савченко // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова : [зб. наук. пр.] / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. - Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2010. - Сер. 5 : Педагогічні науки: реалії та перспективи, Вип. 25. - С. 182-188.
581. Савченко О. Проблеми і перспективи міжнародної інтеграції вищої освіти / Олена Савченко // Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини. Ч. 3 / Уман. держ. пед. ун-т ім. Павла Тичини ; [голов. ред.: Мартинюк М. Т. ; редкол.: Побірченко Н. С.]. - Умань : Жовтий О. О., 2012. - 375 с. - С. 273-278.

582. Саган О. В. Комп'ютерна грамотність як складова професійної підготовки вчителя початкових класів / О. В. Саган. // Педагогічні науки : зб. наук. пр. Вип. 51 / Херсон. держ. ун-т ; [редкол.: Барбіна Є. С. та ін.]. - Херсон : Вид-во ХДУ, 2009. - 424 с. - С .408-412.
583. Садовець О. В. Формування готовності учнів старших класів загальноосвітніх шкіл до здобуття професійної освіти у вищих навчальних закладах / О. В. Садовець // Педагогічний дискурс : зб. наук. пр. Вип. 11 / Ін-т педагогіки НАПН України, Хмельниц. гуманіт.-пед. акад. ; [редкол.: Шоробура І. М. (голов. ред.) та ін. ; чл. ред. ради: Мадзігон В. М. та ін.]. - Хмельницький : ХГПА, 2012. - 387 с. - С .277-281.
584. Саєнко Н. В. Відображення взаємозв'язку культури та освіти в змісті професійної підготовки студентів вищих технічних навчальних закладів / Н. В. Саєнко // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : зб. наук. пр / Класич. приват. ун-т. - Запоріжжя : [б. в.], 2009. - Вип. 3 (56). - С. 349-353.
585. Самойленко Н. Б. Підготовка вчителів в умовах міжнародного співробітництва / Н. Б. Самойленко // Проблеми освіти : наук. зб. / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Ін-т інновац. технологій і змісту освіти МОН України. - [Київ] : [б. в.], 2012. - Вип. 70, Ч. 1. - С. 79-83.
586. Самчук З. Ф. Світоглядно-методологічні азимути орієнтування на місцевості сучасної освіти / З. Ф. Самчук // Вища освіта України : теорет. та наук.-метод. часопис. № 3 (додаток 1). Темат. вип. "Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології" ; Т. 1 / Нац. акад. пед. наук України, Ін-т вищ. освіти НАПН України ; [голов. ред. Віктор Андрущенко ; редкол.: Віль Бакіров та ін. ; редкол. вип.: В. П. Андрущенко та ін.]. - [Київ] : [б. в.], 2012. - 641 с. - С .165-177.
587. Сас О. О. Роль соціального педагога у формуванні життєвої компетентності дітей 6-7-річного віку / О. О. Сас // Педагогічний дискурс : зб. наук. пр. Вип. 11 / Ін-т педагогіки НАПН України, Хмельниц. гуманіт.-пед. акад. ; [редкол.: Шоробура І. М. (голов. ред.) та ін. ; чл. ред. ради: Мадзігон В. М. та ін.]. - Хмельницький : ХГПА, 2012. - 387 с. - С .282-285.
588. Сафонова І. Г. Сутність, зміст і принципи організації підготовки майбутніх педагогів до виховної превентивної діяльності з учнями / Сафонова І. Г. // Нові технології навчання : наук.-метод. зб. Вип. 75 / Ін-т інновац. технологій і змісту освіти МОН України ; [голов. ред. О. А. Удод ; відп. секр. Ю. В. Ївженко ; редкол.: С. В. Кириленко (заст. голов. ред.) та ін.]. - [Київ] : Фахова освіта, 2013. - 188 с. - С .100-105.
589. Сафонова І. Г. Сутність, зміст і принципи організації підготовки майбутніх педагогів до виховної превентивної діяльності з учнями / Сафонова І. Г. // Нові технології навчання : наук.-метод. зб. Вип. 75 / Ін-т інновац. технологій і змісту освіти МОН України ; [голов. ред. О. А. Удод

- ; відп. секр. Ю. В. Ївженко ; редкол.: С. В. Кириленко (заст. голов. ред.) та ін.]. - [Київ] : Фахова освіта, 2013. - 188 с. - С .100-105.
590. Сафонова І. Г. Сутність, зміст і принципи організації підготовки майбутніх педагогів до виховної превентивної діяльності з учнями [Текст] / І. Г. Сафонова // Нові технології навчання : наук.-метод. зб. / Ін-т інновац. технологій і змісту освіти МОН України. - [Київ] : Фахова освіта, 2013. - Вип. 75. - С. 100-105 .
591. Саюк В. І. Теоретичні засади якості підвищення кваліфікації науково-педагогічних кадрів у системі післядипломної педагогічної освіти / В. І. Саюк // Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти: збірник наукових праць : наук. записки Рівнен. держ. гуманіт. ун-ту / Рівнен. держ. гуманіт. ун-т. - Рівне : РДГУ, 2013. - Вип. 7 (50). - С. 162-166.
592. Саяпіна С. А. Динаміка змісту дошкільної освіти у вітчизняній педагогіці (20-ті роки ХХ ст.) / С. А. Саяпіна // Педагогічна освіта: теорія і практика. Психологія. Педагогіка : зб. наук. пр. № 16 (2) / Ін-т проблем виховання НАПН України ; [редкол.: Огнев'юк В. О. (голов. ред.) та ін.]. - Київ : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2011. - 79 с. - С .13-17.
593. Сбруєва А. Оновлення змісту порівняльно-педагогічної освіти в умовах перманентних освітніх змін кінця ХХ - початку ХІХ ст. / Аліна Сбруєва // Науковий вісник Чернівецького університету : зб. наук. пр. / Чернів. нац. ун-т ім. Юрія Федьковича. - Чернівці : Рута, 2006. - Вип. 299 : Педагогіка та психологія. - С. 184-192
594. Свистак-Яроцька О. Л. Вплив змісту екологічної освіти на формування екологічної культури учнів початкової школи Японії та України / О. Л. Свистак-Яроцька О. Л, Слюзко В. І. // Педагогіка та психологія : зб. наук. пр. Вип. 54 / Харк. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди ; за заг. ред. І. Ф. Прокопенка, С. Т. Золотухіної ; [редкол.: Золотухіна С. Т. [та ін.]]. - Харків : Рожко С. Г., 2016. - 323 с. - С .287-299.
595. Семенова М. О. Удосконалення початкової освіти в Україні згідно з Декларацією Організації Об'єднаних Націй "Цілі розвитку тисячоліття" / М. О. Семенова // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : зб. наук. пр. Вип. № 28 (81) / Класич. приват. ун-т ; [голова ред. ради: Монаєнко А. О. ; голов. ред.: Сущенко Т. І. ; чл. редкол.: В. Й. Бочелюк та ін.]. - Запоріжжя : Класич. приват. ун-т, 2013. - 595 с. - С .421-430.
596. Семенова М. О. Удосконалення початкової освіти в Україні згідно з Декларацією Організації Об'єднаних Націй "Цілі розвитку тисячоліття" / М. О. Семенова // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : зб. наук. пр. Вип. № 28 (81) / Класич. приват. ун-т ; [голова ред. ради: Монаєнко А. О. ; голов. ред.: Сущенко Т. І. ; чл.

- редкол.: В. Й. Бочелюк та ін.]. - Запоріжжя : Класич. приват. ун-т, 2013. - 595 с.- С .421-430.
597. Семеновська Л. Засадничі аспекти дидактичного вчення М. Остроградського / Л. Семеновська // Педагогічні науки : зб. наук. пр. / Полтав. нац. пед. ун-т ім. В. Г. Короленка. - Полтава : [б. в.], 2017. - Вип. 69. - С. 89-96.
598. Семеновська Л. Формування змісту основних генетичних структур політехнічної освіти учнів (кінець XIX - початок XX ст.) / Лариса Семеновська // Педагогічні науки : зб. наук. пр. Вип. 54 / Полтав. нац. пед. ун-т ім. В. Г. Короленка ; [редкол. : Микола Степаненко, Алла Бойко, Борис Год та ін. ; ред. В. А. Погребняк]. - Полтава : [Б. в.], 2012. - 142 с. - С .94-103.
599. Семеновська Л. Формування змісту основних генетичних структур політехнічної освіти учнів (кінець XIX - початок XX ст.) / Лариса Семеновська // Педагогічні науки : зб. наук. пр. Вип. 54 / Полтав. нац. пед. ун-т ім. В. Г. Короленка ; [редкол. : Микола Степаненко, Алла Бойко, Борис Год та ін. ; ред. В. А. Погребняк]. - Полтава : [Б. в.], 2012. - 142 с. - С .94-103.
600. Семеновська Л. Формування змісту основних генетичних структур політехнічної освіти учнів (кінець XIX - початок XX ст.) / Л. Семеновська // Педагогічні науки : зб. наук. пр. / Полтав. нац. пед. ун-т ім. В. Г. Короленка. - Полтава : [Б. в.], 2012. - Вип. 54. - С. 94-103.
601. Семеріков, С. О. Фундаментальність як основа університетської освіти / С. О. Семеріков // Педагогічні науки : зб. наук. пр. Вип. 50. Ч. 2 / Херсон. держ. ун-т ; [редкол.: Барбіна Є. С. та ін.]. - Херсон : [Б. в.], 2008. - 400 с. - С .245-248. Ткаченко, А. В. Роль самостійної роботи в активізації пізнавальної діяльності студентів / А. В. Ткаченко // Педагогічні науки : зб. наук. пр. Вип. 50. Ч. 2 / Херсон. держ. ун-т ; [редкол.: Барбіна Є. С. та ін.]. - Херсон : [Б. в.], 2008. - 400 с. - С .291-295.
602. Сергеева О. С. Аналіз пріоритетних тенденцій розвитку освіти дорослих в освітній політиці Європейського Союзу / Сергеева О. С. // Педагогічний процес: теорія і практика : зб. наук. пр. Вип. 4 / Київ. ун-т ім. Бориса Грінченка, Благодійн. фонд ім. Антона Макаренка ; [голов. ред. Сисоєва С. О. ; відп. секр. Л. Козак ; редкол.: Людмила Хоружа та ін.]. - Київ : Едельвейс, 2013. - 243 с.- С .179-185.
603. Сергеева О. С. Аналіз пріоритетних тенденцій розвитку освіти дорослих в освітній політиці Європейського Союзу / Сергеева О. С. // Педагогічний процес: теорія і практика : зб. наук. пр. Вип. 4 / Київ. ун-т ім. Бориса Грінченка, Благодійн. фонд ім. Антона Макаренка ; [голов. ред. Сисоєва С. О. ; відп. секр. Л. Козак ; редкол.: Людмила Хоружа та ін.]. - Київ : Едельвейс, 2013. - 243 с. - С .179-185.

604. Сидоренко В. К. Європейський вимір неперервної освіти в Україні / В. К. Сидоренко, Д. Е. Кільдеров // Вища освіта України : теорет. та наук.-метод. часопис. № 3 (додаток 1). Темат. вип. Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології ; Т. 1 / Ін-т вищ. освіти НАПН України ; голов. ред.: Віктор Андрущенко ; редкол.: Віль Бакіров [та ін.] ; відп. секр. Маричевська Алла. - Київ : [б. в.], 2011. - 635 с. - С .64-73.
605. Сидорович М. М. Взаємозв'язок змістовного і процесуального компонентів навчання як обов'язкова умова формування теоретичних біологічних знань / М. М. Сидорович // Педагогічні науки : зб. наук. пр. Вип. 50. Ч. 1 / Херсон. держ. ун-т ; [редкол.: Барбіна Є. С. та ін.]. - Херсон : Вид-во ХДУ, 2008. - С .252-258.
606. Сингаївська А. М. Вплив суспільно-економічних трансформацій на зміст вищої економічної освіти / А. М. Сингаївська // Науковий вісник Чернівецького університету : зб. наук. пр. Вип. 393. Педагогіка та психологія / Чернів. нац. ун-т ім. Юрія Федьковича ; [редкол.: Філіпчук Г. Г. та ін.]. - Чернівці : Рута, 2008. - 207 с. - С .146-152.
607. Сингаївська А. М. Вплив суспільно-економічних трансформацій на зміст вищої економічної освіти / А. М. Сингаївська // Науковий вісник Чернівецького університету : зб. наук. пр. / Чернів. ун-т . - Чернівці : Рута, 2008. - Вип. 393 : Педагогіка та психологія. - С. 146-152.
608. Сингаївська А. М. Трансформації вищої освіти: контекст стійкого розвитку, засади соціальної відповідальності, ноосферний аспект / А. М. Сингаївська // Вища освіта України : теорет. та наук.-метод. часопис. № 3 (додаток 1). Темат. вип. "Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології" ; Т. 1 / Нац. акад. пед. наук України, Ін-т вищ. освіти НАПН України ; [голов. ред. Віктор Андрущенко ; редкол.: Віль Бакіров та ін. ; редкол. вип.: В. П. Андрущенко та ін.]. - [Київ] : [б. в.], 2012. - 641 с. - С .273-283.
609. Сингаївська А. М. Трансформації вищої освіти: контекст стійкого розвитку, засади соціальної відповідальності, ноосферний аспект / А. М. Сингаївська // Вища освіта України : теорет. та наук.-метод. часопис. № 3 (додаток 1). Темат. вип. "Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології" ; Т. 1 / Нац. акад. пед. наук України, Ін-т вищ. освіти НАПН України ; [голов. ред. Віктор Андрущенко ; редкол.: Віль Бакіров та ін. ; редкол. вип.: В. П. Андрущенко та ін.]. - [Київ] : [б. в.], 2012. - 641 с. - С .273-283.
610. Синчишина О. А. Сутність і зміст дидактичної культури викладача вищого навчального закладу / О. А. Синчишина // Педагогічний дискурс : зб. наук. пр. Вип. 11 / Ін-т педагогіки НАПН України, Хмельниц. гуманіт.-пед. акад. ; [редкол.: Шоробура І. М. (голов. ред.) та ін. ; чл. ред. ради: Мадзігон В. М. та ін.]. - Хмельницький : ХГПА, 2012. - 387 с. - С .285-289.

611. Синчишина О. А. Сутність і зміст дидактичної культури викладача вищого навчального закладу / О. А. Синчишина // Педагогічний дискурс : зб. наук. пр. Вип. 11 / Ін-т педагогіки НАПН України, Хмельниц. гуманіт.-пед. акад. ; [редкол.: Шоробура І. М. (голов. ред.) та ін. ; чл. ред. ради: Мадзігон В. М. та ін.]. - Хмельницький : ХГПА, 2012. - 387 с. - С .285-289.
612. Сиротюк М. В. Формування комунікативної компетентності майбутніх менеджерів освіти засобами інтерактивних технологій / М. В. Сиротюк // Вища освіта України № 3 : теорет. та наук.-метод. часопис. Додаток 1. Темат. вип. Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології. Т. 2 / Ін-т вищ. освіти АПН України ; [голов. ред. Віктор Андрущенко ; редкол.: Віль Бакіров, Микола Євтух та ін.]. - [Рівне] : [б. в.], 2010. - 483 с. - С .451-454.
- Товканець Г. В. Дидактичні аспекти розвитку вищої економічної освіти у контексті глобалізаційних процесів / Г. В. Товканець // Вища освіта України № 3 : теорет. та наук.-метод. часопис. Додаток 1. Темат. вип. Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології. Т. 2 / Ін-т вищ. освіти АПН України ; [голов. ред. Віктор Андрущенко ; редкол.: Віль Бакіров, Микола Євтух та ін.]. - [Рівне] : [б. в.], 2010. - 483 с. - С .454-458.
613. Сиротюк М. В. Формування комунікативної компетентності майбутніх менеджерів освіти засобами інтерактивних технологій / М. В. Сиротюк // Вища освіта України № 3 : теорет. та наук.-метод. часопис. Додаток 1. Темат. вип. Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології. Т. 2 / Ін-т вищ. освіти АПН України ; [голов. ред. Віктор Андрущенко ; редкол.: Віль Бакіров, Микола Євтух та ін.]. - [Рівне] : [б. в.], 2010. - 483 с. - С .451-454.
- Товканець Г. В. Дидактичні аспекти розвитку вищої економічної освіти у контексті глобалізаційних процесів / Г. В. Товканець // Вища освіта України № 3 : теорет. та наук.-метод. часопис. Додаток 1. Темат. вип. Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології. Т. 2 / Ін-т вищ. освіти АПН України ; [голов. ред. Віктор Андрущенко ; редкол.: Віль Бакіров, Микола Євтух та ін.]. - [Рівне] : [б. в.], 2010. - 483 с. - С .454-458.
614. Ситніков О. П. Шляхи забезпечення неперервності післядипломної освіти у міжкурсовий період: перспективи розвитку / Ситніков О. П. // Вісник післядипломної освіти : зб. наук. пр. Вип. 8 (21) / Нац. акад. пед. наук України. Держ. вищ. навч. закл. "Ун-т менеджменту освіти " ; [голов. ред.: В. В. Олійник ; редкол.: Т. Є. Бойченко (заст. голов. ред.) та ін.]. - Київ : Атопол, 2012. - С .129-137.
615. Сігаєва Л. Є. Обґрунтування етапів розвитку освіти дорослих в Україні у другій половині ХХ - на початку ХХІ ст. / Л. Є. Сігаєва // Проблеми освіти : наук. зб. / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Ін-т інновац. технологій і змісту освіти МОН України. - [Київ] : [б. в.], 2012. - Вип. 70, Ч. 1. - С. 62-66.

616. Сігаєва Л. Є. Обґрунтування етапів розвитку освіти дорослих в Україні у другій половині ХХ - на початку ХХІ ст. / Сігаєва Лариса Євгеніївна // Проблеми освіти : наук. зб. Вип. 70. Ч. 1 / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Ін-т інновац. технологій і змісту освіти МОН України ; [редкол.: Є. М. Суліма (голов. ред.) та ін.]. - [Київ] : [б. в.], 2012. - 275 с. - С .62-66.
617. Сіданіч І. Л. Духовність і моральність: феноменологічні аспекти в історії вітчизняної освіти / Сіданіч І. Л. // Вісник післядипломної освіти : зб. наук. пр. Вип. 8 (21) / Нац. акад. пед. наук України. Держ. вищ. навч. закл. "Ун-т менеджменту освіти " ; [голов. ред.: В. В. Олійник ; редкол.: Т. Є. Бойченко (заст. голов. ред.) та ін.]. - Київ : Атопол, 2012. - С .116-128.
618. Сіданіч І. Л. Особливості вибору і впровадження навчальних дисциплін духовно-морального спрямування в історії вітчизняної демократичної школи [Текст] / І. Л. Сіданіч // Нові технології навчання : наук.-метод. зб. / Ін-т інновац. технологій і змісту освіти МОН України. - [Київ] : Фахова освіта, 2013. - Вип. 75. - С. 163-168.
619. Сінопальнікова Н. М. Проблема підготовки вчителя в контексті педагогічних ідей В. О. Сухомлинського : обзорная информация / Н. М. Сінопальнікова // Теорія та методика навчання та виховання : зб. наук. пр. / Харк. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. - Харків : [б. в.], 2008. - Вип. 21. - С. 134-138.
620. Скидан С. О. Соціально-педагогічний підхід до вищої освіти: змістовий аспект формування навчальних курсів / С. О. Скидан // Проблеми сучасного підручника : зб. наук. пр. / Ін-т педагогіки НАПН України. - Київ : [б. в.], 2010. - № 1 (10). - С. 675-679.
621. Скидан С. О. Соціально-педагогічний підхід до вищої освіти: змістовий аспект формування навчальних курсів / С. О. Скидан // Проблеми сучасного підручника : зб. наук. пр. / Ін-т педагогіки НАПН України. - Київ : [б. в.], 2010. - № 1 (10). - С. 675-679.
622. Скулиш Ю. І. Оцінка бюджетного забезпечення вищої освіти в Україні: якісні аспекти / Ю. І. Скулиш // Вища освіта України : теорет. та наук.-метод. часоп. Дод. 3. Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору. Т. 4 (11). Моніторинг якості освіти: засоби, технології, та перспективи. Сучасний освітній менеджмент: економічні, організаційні та психологічні засоби реалізації в Україні, Європі та світі / Ін-т вищ. освіти АПН України ; [редкол. вип.: Кремень В. Г., Губерський Л. В., Савченко О. Я. та ін.]. - [Київ] : [Б. в.], 2008. - 629, [5] с. -С .534-542.
623. Слесик К. Зміст педагогічного процесу формування етичної культури учнів як педагогічна проблема / К. Слесик // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи : наук. зб. / М-во освіти і науки,

- молоді та спорту України, Уман. держ. пед. ун-т ім. Павла Тичини. - Умань : Жовтий О. О., 2011. - Вип. 38. - С. 153-159.
624. Слінчук В. Теорія освіти 90-х років ХХ і початку ХХІ століття через призму ціннісних орієнтацій навчальної діяльності старшокласників / Валентина Слінчук // Науковий вісник Чернівецького університету : зб. наук. пр. Вип. 490. Педагогіка та психологія / Чернів. нац. ун-т ім. Юрія Федьковича ; [редкол.: Руснак І. С. (наук. ред.) та ін.]. - Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2009. - 207 с. - С.151-164. Тимочко О. Сучасні аспекти підготовки фахівців з фізичного виховання: компетентність - сутність, зміст / Олександр Тимочко // Науковий вісник Чернівецького університету : зб. наук. пр. Вип. 490. Педагогіка та психологія / Чернів. нац. ун-т ім. Юрія Федьковича ; [редкол.: Руснак І. С. (наук. ред.) та ін.]. - Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2009. - 207 с. - С.170-175.
625. Сліпухіна І. А. До питання про роль мотивації в організації самостійної роботи студентів при вивченні курсу загальної фізики / І. А. Сліпухіна // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова : [зб. наук. пр.] / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. - Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2009. - Сер. 5 : Педагогічні науки: реалії та перспективи, Вип. 17. - С. 193-199.
626. Слюсаренко Н. В. І. Ткаченко та проблеми трудової підготовки учнів сільських шкіл України кінця ХХ-початку ХХІ століття / Н. В. Слюсаренко // Педагогічні науки : зб. наук. пр. Вип. 50. Ч. 1 / Херсон. держ. ун-т ; [редкол.: Барбіна Є. С. та ін.]. - Херсон : Вид-во ХДУ, 2008. - С.53-57.
627. Смагулова Н. О. Спеціальна компетентність майбутніх інженерів-педагогів як складова професійної компетентності / Н. О. Смагулова // Збірник наукових праць Бердянського державного педагогічного університету (Педагогічні науки) / Бердян. держ. пед. ун-т. - Бердянськ : БДПУ, 2013. - № 1. - С. 238-241.
628. Смолінська А. В. Необхідність та сутність управлінської освіти в підготовці педагогічних кадрів / А. В. Смолінська // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми : зб. наук. пр. Вип. 14 / АПН України, Ін-т педагогіки і психології проф. освіти АПН України, Ін-т проф.-техн. освіти АПН України, Вінниц. держ. пед. ун-т ім. Михайла Коцюбинського ; [редкол.: І. А. Зязюн та ін.]. - Київ ; Вінниця : Вінниця, 2007. - 484 с. - С.419-422
629. Снігур О. М. Зміст мотиваційної складової готовності майбутніх учителів початкової школи до використання інформаційно-комунікаційних технологій у професійній діяльності / Снігур О. М. // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова : [зб. наук. пр.]. Сер. 17. Теорія і практика навчання та виховання. Вип. 13 / Нац. пед. ун-т ім. М. П.

- Драгоманова ; [ред. рада: В. П. Андрущенко (голова) та ін. ; редкол.: Бондар В. І. та ін.]. - Київ : Вид- во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2009. - 236 с.- С.178-184.
630. Собченко Т. М. Зміст природничої освіти в початковій школі у другій половині ХІХ - на початку ХХ ст.: історичний аспект / Собченко Т. М. // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : зб. наук. пр. Вип. 5 (58) / Класич. приват. ун-т ; [редкол.: Сущенко Т. І. (голов. ред.) та ін.]. - Запоріжжя : [Б. в.], 2009. - 563 с. - С .300-304.
631. Совгіра С. Тенденція проникнення поняття екологізації у змісті освіти та навчальне середовище / Світлана Совгіра // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи : наук. зб. Вип. 20 / Уман. держ. пед. ун-т ім. Павла Тичини ; [редкол.: Побірченко Н. С. (голов. ред.) та ін.]. - Умань : РВЦ "Софія", 2007. - 223 с. - С .170-176.
632. Совгіра С. Тенденція проникнення поняття екологізації у змісті освіти та навчальне середовище : обзорная информация / С. Совгіра // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи : наук. зб. / Уман. держ. пед. ун-т ім. Павла Тичини. - Умань : РВЦ "Софія", 2007. - Вип. 20. - С. 170-176.
633. Соколова І. В. Формування змісту навчання у вищому навчальному закладі: методологічні та методичні засади / І. В. Соколова // Педагогічні науки : зб. наук. пр. / Сум. держ. пед. ун-т ім. А. С. Макаренка. - Суми : СумДПУ ім. А.С. Макаренка, 2007. - [Ч. 3]. - С. 68-77.
634. Сорока Т. П. Формування змісту тудового навчання в умовах і після переходу до загальної середньої освіти (1971-1990 рр.) / Т. П. Сорока // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми : зб. наук. пр. Вип. 21 / АПН України, Ін-т пед. освіти і освіти дорослих АПН України, Вінниц. держ. пед. ун-т ім. Михайла Коцюбинського ; [редкол.: І. А. Зязюн та ін.]. - Київ ; Вінниця : Планер, 2009. - 574 с. - С .198-203.
635. Сорока Т. П. Формування змісту тудового навчання в умовах і після переходу до загальної середньої освіти (1971-1990 рр.) / Т. П. Сорока // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми : зб. наук. пр. / АПН України, Ін-т пед. освіти і освіти дорослих АПН України, Вінниц. держ. пед. ун-т ім. Михайла Коцюбинського . - Київ ; Вінниця : Планер, 2009. - Вип. 21. - С. 198-203.
636. Сорока Т. П. Формування змісту тудового навчання в умовах і після переходу до загальної середньої освіти (1971-1990 рр.) / Т. П. Сорока // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми : зб. наук. пр. / АПН України, Ін-т пед. освіти і освіти дорослих АПН України, Вінниц.

- держ. пед. ун-т ім. Михайла Коцюбинського . - Київ ; Вінниця : Планер, 2009. - Вип. 21. - С. 198-203.
637. Сосницька Н. Історико-інформаційний підхід до проектування змісту фізичної освіти / Наталя Сосницька // Наукові записки : Сер.: Педагогічні науки / Кіровоград. держ. пед. ун-т ім. Володимира Винниченка. - Кіровоград : КДПУ ім. В. Винниченка, 2007. - Вип. 72. - С. 117-122.
638. Сосницька Н. Л. Формування змісту шкільної фізичної освіти в Україні (кінець ХІХ ст. - перша половина ХХ ст.) / Н. Л. Сосницька // Збірник наукових праць : Педагогічні науки / М-во освіти і науки України, Бердян. держ. пед. ун-т. - Бердянськ : БДПУ, 2011. - № 2. - С. 240-247
639. Сосницька Н. Л. Формування змісту шкільної фізичної освіти в Україні (кінець ХІХ ст. - перша половина ХХ ст.) / Н. Л. Сосницька // Збірник наукових праць : Педагогічні науки / М-во освіти і науки України, Бердян. держ. пед. ун-т. - Бердянськ : БДПУ, 2011. - № 2. - С. 240-247.
640. Спіжова А. В. Полікультурне виховання як засіб гуманізації вищої освіти / А. В. Спіжова // Вища освіта України : теорет. та наук.-метод. часоп. Дод. 3. Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору. Т. 4 (11). Моніторинг якості освіти: засоби, технології, та перспективи. Сучасний освітній менеджмент: економічні, організаційні та психологічні засоби реалізації в Україні, Європі та світі / Ін-т вищ. освіти АПН України ; [редкол. вип.: Кремень В. Г., Губерський Л. В., Савченко О. Я. та ін.]. - [Київ] : [Б. в.], 2008. - 629, [5] с. - С. 543-552.
641. Спіцин Є. С. Проблеми вдосконалення психолого-педагогічної фахової підготовки майбутніх викладачів ВНЗ / Спіцин Є. С. // Вища освіта України : теорет. та наук.-метод. часопис / Нац. акад. пед. наук України, Ін-т вищ. освіти НАПН України. - [Київ] : [б. в.], 2012. - № 3 (додаток 1), Темат. вип. "Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології". - С. 167-175.
642. Спіцин Є. С. Проблеми вдосконалення психолого-педагогічної фахової підготовки майбутніх викладачів ВНЗ / Спіцин Є. С. // Вища освіта України : теорет. та наук.-метод. часопис / Нац. акад. пед. наук України, Ін-т вищ. освіти НАПН України. - [Київ] : [б. в.], 2012. - № 3 (додаток 1), Темат. вип. "Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології". - С. 167-175.
643. Стадник О. Г. Зміст перших підручників з бібліографії / О. Г. Стадник // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : зб. наук. пр. Вип. № 33 (86) / Класич. приват. ун-т ; [голова ред. ради: Монаєнко А. О. ; голов. ред.: Сущенко Т. І. ; чл.

- редкол.: В. Й. Бочелюк та ін.]. - Запоріжжя : Класич. приват. ун-т, 2013. - 651 с. - С .50-53.
644. Стапаненко Л. М. Соціальні зв'язки як інтегративний компонент змісту професійної підготовки / Стапаненко Л. М. // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова : [зб. наук. пр.]. Сер. 17. Теорія і практика навчання та виховання. Вип. 13 / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова ; [ред. рада: В. П. Андрущенко (голова) та ін. ; редкол.: Бондар В. І. та ін.]. - Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2009. - 236 с. - С .171-178.
645. Степанова Т. М. Реформування змісту передшкільної і початкової освіти в Україні у 80-і р. ХХ століття / Т. М. Степанова // Педагогічні науки : зб. наук. пр. / Херсон. держ. ун-т. - Херсон : ХДУ, 2011. - Вип. 58. - С. 91-97.
646. Степанова Т. М. Реформування змісту передшкільної і початкової освіти в Україні у 80-і р. ХХ століття / Т. М. Степанова // Педагогічні науки : зб. наук. пр. / Херсон. держ. ун-т. - Херсон : ХДУ, 2011. - Вип. 58. - С. 91-97.
647. Степанова Т. М. Реформування змісту передшкільної і початкової освіти в Україні у 80-і р. ХХ століття/ Степанова Т. М. // Педагогічні науки : зб. наук. пр. Вип. 58 ; Ч. 2 / Херсон. держ. ун-т ; [редкол.: Барбіна Є. С. та ін.]. - Херсон : ХДУ, 2011. - 463 с. - С .91-97.
648. Степанова Т. М. Сутність поняття "зміст освіти" в теорії дошкільної педагогіки / Т. М. Степанова // Педагогічні науки : зб. наук. пр. Вип. 51 / Херсон. держ. ун-т ; [редкол.: Барбіна Є. С. та ін.]. - Херсон : Вид-во ХДУ, 2009. - 424 с. - С.104-110.
649. Степанова Т. М. Сутність поняття "зміст освіти" в теорії дошкільної педагогіки / Т. М. Степанова // Педагогічні науки : зб. наук. пр. Вип. 51 / Херсон. держ. ун-т ; [редкол.: Барбіна Є. С. та ін.]. - Херсон : Вид-во ХДУ, 2009. - 424 с. - С.104-110.
650. Степанова Т. М. Фізіолого-психологічні основи змісту передшкільної освіти / Т. М. Степанова // Педагогічна освіта: теорія і практика : зб. наук. пр. / Київ. ун-т ім. Бориса Грінченка, Ін-т проблем виховання НАПН України. - Київ : Київ. ун-т імені Бориса Грінченка, 2010. Педагогіка. Психологія, № 1 (13). - С. 89-94.
651. Степанова Т. М. Фізіолого-психологічні основи змісту передшкільної освіти / Т. М. Степанова // Педагогічна освіта: теорія і практика : зб. наук. пр. Педагогіка. Психологія. № 1 (13) / Київ. ун-т ім. Бориса Грінченка, Ін-т проблем виховання НАПН України ; [редкол.: Огнев'юк В. О. та ін.]. - Київ : Київ. ун-т імені Бориса Грінченка, 2010. - 98 с. - С .89-94.
652. Степанова Т. М. Філософський компонент змісту передшкільної освіти / Т. М. Степанова // Збірник наукових праць :

- Педагогічні науки / М-во освіти і науки України, Бердян. держ. пед. ун-т. - Бердянськ : БДПУ, 2010. - № 1. - С. 6-11. - Чуніхіна Л. В. Психологічний зміст образу сучасних дітей в свідомості педагогів як важлива складова професійної компетентності / Чуніхіна Л. В // Проблеми освіти : наук. зб. Вип. 73 / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Ін-т інновац. технологій і змісту освіти МОН України ; [редкол.: Є. М. Суліма (голов. ред.) та ін.]. - Київ : [б. в.], 2012. - 268 с. - С .191-195.
653. Степанова Т. М. Філософський компонент змісту передшкільної освіти / Т. М. Степанова // Збірник наукових праць : Педагогічні науки. № 1 / М-во освіти і науки України, Бердян. держ. пед. ун-т ; [редкол.: Крижко Василь Васильович, Баханов Костянтин Олексійович, Гусєв Віктор Іванович та ін.]. - Бердянськ : БДПУ, 2010. - 307 с. - С .6-11.
654. Степанова Т. М. Філософський компонент змісту передшкільної освіти / Т. М. Степанова // Збірник наукових праць : Педагогічні науки / М-во освіти і науки України, Бердян. держ. пед. ун-т. - Бердянськ : БДПУ, 2010. - № 1. - С. 6-11.
655. Степко М. Ф. Інтернаціоналізація вищої освіти України в контексті кадрового та організаційного забезпечення реформ / Степко Михайло Филімонович // Проблеми освіти : наук. зб. Вип. 70. Ч. 1 / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Ін-т інновац. технологій і змісту освіти МОН України ; [редкол.: Є. М. Суліма (голов. ред.) та ін.]. - [Київ] : [б. в.], 2012. - 275 с. - С .11-15.
656. Степко О. М. Використання нових інформаційних технологій ООН для просвітницької діяльності у сфері вищої освіти / О. М. Степко // Вища освіта України : теорет. та наук.-метод. часопис. № 3 (додаток 1). Темат. вип. "Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології" ; Т. 3 / Нац. акад. пед. наук України, Ін-т вищ. освіти НАПН України ; [голов. ред. Віктор Андрущенко ; редкол.: Віль Бакіров та ін. ; редкол. вип.: В. П. Андрущенко та ін.]. - [Київ] : [б. в.], 2012. - 617 с. - С .543-555.
657. Стешенко В. В. Дидактичні нормативи відображення змісту освітньо-професійної підготовки в навчальних програмах ВНЗ / В. В. Стешенко // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми : зб. наук. пр. Вип. 3 / АПН України, Ін-т педагогіки і психології проф. освіти АПН України, Вінниц. держ. пед. ун-т ім. Михайла Коцюбинського ; [редкол.: І. А. Зязюн та ін.]. - Київ ; Вінниця : Вінниця, 2003. - 475 с. - С .431-434.
658. Стешенко В. В. Основні підходи до визначення змісту і структури технологічної освіти в Україні (щодо проекту Концепції технологічної освіти учнів загальноосвітніх навчальних закладів України) / В. В. Стешенко // Збірник наукових праць : Педагогічні науки.

- № 3 / М-во освіти і науки України, Бердян. держ. пед. ун-т ; [редкол.: Крижко Василь Васильович, Баханов Костянтин Олексійович, Гусєв Віктор Іванович та ін.]. - Бердянськ : БДПУ, 2011. - 339 с. - С .249-255.
659. Стешенко В. В. Основні підходи до визначення змісту і структури технологічної освіти в Україні (щодо проекту Концепції технологічної освіти учнів загальноосвітніх навчальних закладів України) / В. в. Стешенко // Збірник наукових праць : Педагогічні науки / М-во освіти і науки України, Бердян. держ. пед. ун-т. - Бердянськ : БДПУ, 2011. - № 3. - С. 249-255.
660. Стинська В. Зміст початкової освіти у Галичині наприкінці ХІХ - початку ХХ ст. / Вікторія Стинська // Науковий вісник Чернівецького університету : зб. наук. пр. / Чернів. нац. ун-т ім. Юрія Федьковича. - Чернівці : Рута, 2006. - Вип. 316 : Педагогіка та психологія. - С. 157-166.
661. Стинська В. Зміст початкової освіти у Галичині наприкінці ХІХ - початку ХХ ст. / Вікторія Стинська // Науковий вісник Чернівецького університету : зб. наук. пр. Вип. 316. Педагогіка та психологія / Чернів. нац. ун-т ім. Юрія Федьковича ; [редкол.: Філіпчук Г. Г. та ін.]. - Чернівці : Рута, 2006. - 207 с. - С .157-166.
662. Стойчик Т. І. Професійна компетентність педагогічного працівника в контексті сучасної освіти / Т. І. Стойчик // Проблеми освіти : наук. зб. / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Ін-т інновац. технологій і змісту освіти МОН України. - Київ : [б. в.], 2012. - Вип. 70, Ч. 2. - С. 50-53.
663. Стойчик Т. І. Професійна компетентність педагогічного працівника в контексті сучасної освіти / Стойчик Тетяна Іванівна // Проблеми освіти : наук. зб. Вип. 70. Ч. 2 / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Ін-т інновац. технологій і змісту освіти МОН України ; [редкол.: Є. М. Суліма (голов. ред.) та ін.]. - Київ : [б. в.], 2012. - 257 с. - С .50-53.
664. Стойчик Т. І. Професійна компетентність педагогічного працівника в контексті сучасної освіти / Стойчик Тетяна Іванівна // Проблеми освіти : наук. зб. Вип. 70. Ч. 2 / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Ін-т інновац. технологій і змісту освіти МОН України ; [редкол.: Є. М. Суліма (голов. ред.) та ін.]. - Київ : [б. в.], 2012. - 257 с. - С .50-53.
665. Стойчик Т. І. Професійна компетентність педагогічного працівника в контексті сучасної освіти / Т. І. Стойчик // Проблеми освіти : наук. зб. / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Ін-т інновац. технологій і змісту освіти МОН України. - Київ : [б. в.], 2012. - Вип. 70, Ч. 2. - С. 50-53.
666. Сущенцева, Лілія Леонідівна. Особливості підготовки інженера-педагога у вищому технічному навчальному закладі / Л. Л. Сущенцева // Педагогічні науки : зб. наук. пр. / Херсон. держ. ун-т. - Херсон : Вид-во ХДУ, 2007. - Вип. 45. - С. 348-353.

667. Тадеєв П. О. Модернізація змісту навчання обдарованих школярів у різних штатах США / П. О. Тадеєв // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова : [зб. наук. пр.] / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. - Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2010. - Сер. 5 : Педагогічні науки: реалії та перспективи, Вип. 21. - С. 190-197.
668. Тадеєв П. О. Модернізація змісту навчання обдарованих школярів у різних штатах США / П. О. Тадеєв // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова : [зб. наук. пр.] / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. - Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2010. - Сер. 5 : Педагогічні науки: реалії та перспективи, Вип. 21. - С. 190-197.
669. Тадеєва М. І. Використання досвіду реформування змісту ранньої іншомовної освіти в країнах Вишеградської четвірки в шкільній іншомовній освіті України / М. І. Тадеєва, Ю. П. Павлович // Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти : зб. наук. пр. : наук. зап. Рівнен. держ. гуманіт. ун-ту. Вип. : 16 (59) / Рівнен. держ. гуманіт. ун-т ; [редкол.: Вербець В. В. (голов. ред.), Янцур М. С. (заст. голов. ред.), Бех І. Д., Безкоровайна О. В. [та ін.]. - Рівне : РДГУ, 2017. - 289 с. - С. 276-279.
670. Тарутіна З. Є. Проблеми переходу від індивідуальної до масової підготовки науково-викладацьких кадрів вищих кваліфікацій / З. Є. Тарутіна // Проблеми освіти : наук. зб. / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Ін-т інновац. технологій і змісту освіти МОН України. - Київ : [б. в.], 2012. - Вип. 73. - С. 30-35
671. Телелим В. М. Зміст військової освіти: системний аспект / Телелим В. М., Приходько Ю. І. // Науковий вісник Чернівецького університету : зб. наук. пр. Вип. 643. Педагогіка та психологія / Чернів. нац. ун-т ім. Юрія Федьковича ; [редкол. : І. С. Руснак (наук. ред.) та ін.]. - Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2013. - 207 с. - С. 144-153.
672. Теренко О. О. Інтегративні тенденції розвитку змісту освіти в американських жіночих коледжах першої половини ХХ століття / Теренко Олена Олексіївна // Проблеми сучасної педагогічної освіти. Серія: Педагогіка і психологія. Вип. 31 ; Ч. 1 / РВНЗ "Крим. гуманіт. ун-т" ; [редкол.: О. В. Глузман та ін.]. - Ялта : РВВ КГУ, 2011. - 275 с. - С. 233-237.
673. Теренко О. О. Інтегративні тенденції розвитку змісту освіти в американських жіночих коледжах першої половини ХХ століття / О. О. Теренко // Проблеми сучасної педагогічної освіти / РВНЗ "Крим. гуманіт. ун-т". - Ялта : РВВ КГУ, 2011. Серія: Педагогіка і психологія, Вип. 31. - С. 233-237.
674. Терентьева Н. О. Людський розвиток: концепт цілей тисячоліття у контексті університетської освіти / Терентьева Н. О. // Педагогічний

- альманах : зб. наук. пр. Вип. 20 / Комунал. вищ. навч. закл. "Херсон. акад. неперерв. освіти" Херсон. обл. ради ; [редкол.: Іван Бех, Євдокія Голобородько та ін.]. - Херсон : КВНЗ "Херсонська академія неперервної освіти", 2013. - 323 с. - С .162-168.
675. Терещук А. І. Концептуальні підходи до формування змісту технологічної освіти учнів старшої загальноосвітньої школи / А. І. Терещук // Педагогічний альманах : зб. наук. пр. Вип. 18 / Комунал. вищ. навч. закл. "Херсон. акад. неперерв. освіти" Херсон. обл. ради ; [редкол.: Іван Бех, Євдокія Голобородько та ін.]. - Херсон : Херсонська академія неперервної освіти, 2013. - 303 с. - С .63-69.
676. Терещук А. І. Концептуальні підходи до формування змісту технологічної освіти учнів старшої загальноосвітньої школи / А. І. Терещук // Педагогічний альманах : зб. наук. пр. Вип. 18 / Комунал. вищ. навч. закл. "Херсон. акад. неперерв. освіти" Херсон. обл. ради ; [редкол.: Іван Бех, Євдокія Голобородько та ін.]. - Херсон : Херсонська академія неперервної освіти, 2013. - 303 с. - С .63-69.
677. Терещук А. І. Концептуальні підходи до формування змісту технологічної освіти учнів старшої загальноосвітньої школи [Текст] / А. І. Терещук // Педагогічний альманах : зб. наук. пр. / Комунал. вищ. навч. закл. "Херсон. акад. неперерв. освіти" Херсон. обл. ради . - Херсон : Херсонська академія неперервної освіти, 2013. - Вип. 18. - С. 63-69.
678. Терещук А. І. Перспективи технологічної освіти учнів старшої профільної школи: проблеми змісту та організації / А. І. Терещук // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми : зб. наук. пр. Вип. 18 / АПН України, Ін-т пед. освіти і освіти дорослих АПН України, Ін-т проф.-техн. освіти АПН України, Вінниц. держ. пед. ун-т ім. Михайла Коцюбинського. Ін-т математики, фізики і технол. освіти ; [редкол.: І. А. Зязюн та ін.]. - Київ ; Вінниця : Вінниця, 2008. - 523 с. - С .144-148.
679. Терещук А. І. Перспективи технологічної освіти учнів старшої профільної школи: проблеми змісту та організації / А. І. Терещук // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми : зб. наук. пр. / АПН України, Ін-т пед. освіти і освіти дорослих АПН України, Ін-т проф.-техн. освіти АПН України, Вінниц. держ. пед. ун-т ім. Михайла Коцюбинського. Ін-т математики, фізики і технол. освіти. - Київ ; Вінниця : Вінниця, 2008. - Вип. 18. - С. 144-148.
680. Терещук А. І. Формування змісту технологічної підготовки учнів старшої школи як науково-методична проблема / Терещук А. І. // Педагогічна освіта: теорія і практика : зб. наук. пр. Вип. 13 / Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. Івана Огієнка ; [редкол.: Березівська Л. Д. та ін.]. - Кам'янець-Подільський : Зволейко Д. Г., 2013. - 348, [3] с.- С .259-264.

681. Тимчук Л. І. Національна спрямованість змісту освіти дорослих в Україні (кінець XIX-початок XX століття) / Л. І. Тимчук, І. Перепелюк // Науковий вісник Чернівецького університету : зб. наук. пр. Вип. 627. Педагогіка та психологія / Чернів. нац. ун-т ім. Юрія Федьковича ; [редкол. : І. С. Руснак (наук. ред.) та ін.]. - Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2012. - 207 с. - С .157-164.
682. Тимчук Л. І. Національна спрямованість змісту освіти дорослих в Україні (кінець XIX-початок XX століття) / Людмила Тимчук, Інна Перепелюк // Науковий вісник Чернівецького університету : зб. наук. пр. / Чернів. нац. ун-т ім. Юрія Федьковича. - Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2012. - Вип. 627 : Педагогіка та психологія. - С. 157-164.
683. Тимчук Л. І. Національна спрямованість змісту освіти дорослих в Україні (кінець XIX-початок XX століття) / Л. І. Тимчук, І. Перепелюк // Науковий вісник Чернівецького університету : зб. наук. пр. Вип. 627. Педагогіка та психологія / Чернів. нац. ун-т ім. Юрія Федьковича ; [редкол. : І. С. Руснак (наук. ред.) та ін.]. - Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2012. - 207 с. - С .157-164.
684. Титаренко Л. М. Педагогічні засади формування ноосферної освіти студентів / Л. М. Титаренко // Педагогічний альманах : зб. наук. пр. Вип. 3 / Південноукр. регіонал. ін-т післядиплом. освіти пед. кадрів ; [редкол.: Василь Кузьменко (голова), Іван Бех, Євдокія Голобородько, Віктор Олійник та ін.]. - Херсон : [Б. в.], 2008. - 211 с. - С .88-93.
685. Тозюк С. Ю. Використання інтерактивних технологій навчання в системі професійно-технічної освіти/ С. Ю. Тозюк // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми : зб. наук. пр. Вип. 14 / АПН України, Ін-т педагогіки і психології проф. освіти АПН України, Ін-т проф.-техн. освіти АПН України, Вінниц. держ. пед. ун-т ім. Михайла Коцюбинського ; [редкол.: І. А. Зязюн та ін.]. - Київ ; Вінниця : Вінниця, 2007. - 484 с. - С .177-181.
686. Токарь Є. Б. Критерії та показники якості освіти як важелі управління нею / Є. Б. Токарь // Вища освіта України № 3 : теорет. та наук.-метод. часопис. Додаток 1. Темат. вип. Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології. Т. 2 / Ін-т вищ. освіти АПН України ; [голов. ред. Віктор Андрущенко ; редкол.: Віль Бакіров, Микола Євтух та ін.]. - [Рівне] : [б. в.], 2010. - 483 с. - С .76-82.
687. Топтигіна Н. М. Зміст навчання студентів вищого мовного закладу освіти дискусії на матеріалі текстів художньої літератури / Топтигіна Н. М. // Вісник Київського національного лінгвістичного університету / Київ. нац. лінгв. ун-т. - Київ : Вид. центр КНЛУ, 2002. Сер. Педагогіка та психологія, Вип. 5. - С. 103-110.

688. Топузов О. М. Теоретико-методичні засади навчання географії в профільній школи / О. М. Топузов, Т. Г. Назаренко // Педагогіка вищої та середньої школи : зб. наук. пр. / Криворіз. держ. пед. ун-т. - Кривий Ріг : [б. в.], 2011. - Вип. 32. - С. 125-132
689. Топузова А. В. Якість біологічної освіти в шкільних підручниках для профільної школи / А. В. Топузова // Проблеми сучасного підручника : зб. наук. пр. / Ін-т педагогіки НАПН України. - Київ : [б. в.], 2010. - № 1 (10). - С. 360-364.
690. Торба Ю. І. Іноваційні процеси в системі сучасної професійної освіти в Україні / Торба Ю. І. // Вісник післядипломної освіти : зб. наук. пр. Вип. 8 (21) / Нац. акад. пед. наук України. Держ. вищ. навч. закл. "Ун-т менеджменту освіти " ; [голов. ред.: В. В. Олійник ; редкол.: Т. Є. Бойченко (заст. голов. ред.) та ін.]. - Київ : Атопол, 2012. - С. 150-155.
691. Трифонова О. М. Формування компетентності майбутніх вчителів в умовах сучасної парадигми фізико-математичної освіти / О. М. Трифонова, М. І. Садовий // Збірник наукових праць : Педагогічні науки. № 3 / М-во освіти і науки України, Бердян. держ. пед. ун-т ; [редкол.: Крижко Василь Васильович, Баханов Костянтин Олексійович, Гусєв Віктор Іванович та ін.]. - Бердянськ : БДПУ, 2011. - 339 с. - С. 272-278.
692. Трофименко А. Формування навчальних компетентностей майбутнього вчителя гуманітарних дисциплін: зміст і результати дослідно-експериментальної роботи / Анастасія Трофименко // Науковий вісник Чернівецького університету : зб. наук. пр. Вип. 405. Педагогіка та психологія / Чернів. нац. ун-т ім. Юрія Федьковича ; [редкол.: Г. Г. Філіпчук (наук. ред.) та ін.]. - Чернівці : Рута, 2008. - 215 с. - С. 188-195.
693. Трофимов О. Є. Шляхи вдосконалення підготовки та підвищення якості майбутніх учителів неюридичних факультетів з правових дисциплін / О. Є. Трофимов // Педагогіка та психологія : зб. наук. пр. / Харк. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. - Харків : Апостроф, 2012. - Вип. 41. - С. 112-121.
694. Труфкіна М. В. Моделювання освітньо-інформаційного середовища як педагогічна проблема / М. В. Труфкіна // Проблеми освіти : наук. зб. / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Ін-т інновац. технологій і змісту освіти МОН України. - Київ : [б. в.], 2012. - Вип. 70, Ч. 2. - С. 96-99.
695. Тупчій А. Результати експериментального дослідження щодо формування фахової компетентності майбутнього спеціаліста бухгалтерського обліку [Текст] / А. Тупчій // Нові технології навчання : наук.-метод. зб. / Ін-т інновац. технологій і змісту освіти МОН України. - [Київ] : Фахова освіта, 2013. - Вип. 75. - С. 137-142
696. Туржанська О. С. Якість освіти: сучасні підходи і точки зору / О. С. Туржанська // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики

- навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми : зб. наук. пр. Вип. 19 / АПН України, Ін-т пед. освіти і освіти дорослих АПН України, Ін-т проф.-техн. освіти АПН України, Вінниц. держ. пед. ун-т ім. Михайла Коцюбинського. Ін-т математики, фізики і технол. освіти ; [редкол.: І. А. Зязюн та ін.]. - Київ ; Вінниця : Вінниця, 2008. - 523 с. - С .83-87.
697. Тхоржевська Т. Д. Про можливості поєднання наукових і навчально-виховних функцій викладача ВНЗ / Т. Д. Тхоржевська // Проблеми освіти : наук. зб. / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Ін-т інновац. технологій і змісту освіти МОН України. - [Київ] : [б. в.], 2012. - Вип. 70, Ч. 1. - С. 32-35
698. Уваркіна О. Поняття освіти як "національної системи" / Олена Уваркіна // Вісник Інституту розвитку дитини : зб. наук. пр. Сер. Філософія. Педагогіка. Психологія. Вип. 20 / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова ; [редкол. В. П. Андрущенко та ін. ; ред. Н. В. Кочубей, Н. В. Левінець]. - Київ : Вид-во Нац. пед. ун-ту ім. М. П. Драгоманова, 2012. - 172 с. - С .46-51.
699. Устинова В. О. Методологічні засади структурування змісту предметів гуманітарного циклу в процесі фахової підготовки студентів педагогічних ВНЗ / В. О. Устинова // Педагогіка вищої та середньої школи : зб. наук. пр. / Криворіз. держ. пед. ун-т. - Кривий Ріг : [б. в.], 2011. - Вип. 31. - С. 282-287.
700. Фадеев В. Теоретичні аспекти моделювання управління освітніми ресурсами вищої освіти в Україні / В. І. Фадеев // Педагогіка вищої та середньої школи : зб. наук. пр. Вип. 38 / ДВНЗ" Криворіз. нац. ун-т" ; за ред. З. П. Бакум ; [редкол.: Н. І. Зеленкова (заст. ред.) та ін.]. - Кривий Ріг : ДВНЗ "КНУ", 2013. - 412, [1] с. - С .273-277. Чуvasова Н. Креативність особистості: зміст і структура / Н. О. Чуvasова // Педагогіка вищої та середньої школи : зб. наук. пр. Вип. 38 / ДВНЗ" Криворіз. нац. ун-т" ; за ред. З. П. Бакум ; [редкол.: Н. І. Зеленкова (заст. ред.) та ін.]. - Кривий Ріг : ДВНЗ "КНУ", 2013. - 412, [1] с. - С .277-282.
701. Фалько М. І. Зміст та завдання методичної підготовки вчителя музики в системі неперервної освіти / М. І. Фалько // Педагогічні науки : зб. наук. пр. / Сум. держ. пед. ун-т ім. А. С. Макаренка. - Суми : СумДПУ ім. А.С. Макаренка, 2007. - Ч. 2 : Неперервна освіта: проблеми, пошуки, перспективи. - С. 358-362.
702. Федоріщева С. П. Естетичний зміст педагогічної діяльності вчителя / Федоріщева С. П., Черемисина А. В. // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова : [зб. наук. пр.]. Сер. 16. Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики. Вип. 14 (24) / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова ; [ред. рада: В. П. Андрущенко та ін. ; редкол.: Гузій Н. В. та ін.]. - Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2011. - 330 с. - С .82-85.

703. Федоров І. О. Педагогічні умови забезпечення змісту правової освіти майбутнього вчителя / І. О. Федоров // Вісник Глухівського державного педагогічного університету / Глухів. держ. пед. ун-т ім. Олександра Довженка. - Глухів : ГНПУ ім. О. Довженка, 2010. Серія: Педагогічні науки, Вип. 15. - С. 114-118.
704. Федоров І. О. Педагогічні умови забезпечення змісту правової освіти майбутнього вчителя / І. О. Федоров // Вісник Глухівського державного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки. Вип. 15 ; Ч. 1 / Глухів. держ. пед. ун-т ім. Олександра Довженка ; [редкол.: Курок Олександр Іванович (голов. ред.) та ін. ; чл. редкол.: Бріжаний Олександр Володимирович та ін.]. - Глухів : ГНПУ ім. О. Довженка, 2010. - 269 с. - С. 114-118.
705. Федоров І. О. Педагогічні умови забезпечення змісту правової освіти майбутнього вчителя / І. О. Федоров // Вісник Глухівського державного педагогічного університету / Глухів. держ. пед. ун-т ім. Олександра Довженка. - Глухів : ГНПУ ім. О. Довженка, 2010. Серія: Педагогічні науки, Вип. 15. - С. 114-118.
706. Федорчук І. І. Проблеми і перспективи розвитку дистанційної освіти і нових інформаційних технологій навчання / І. І. Федорчук, І. П. Федорчук // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми : зб. наук. пр. Вип. 3 / АПН України, Ін-т педагогіки і психології проф. освіти АПН України, Вінниц. держ. пед. ун-т ім. Михайла Коцюбинського ; [редкол.: І. А. Зязюн та ін.]. - Київ ; Вінниця : Вінниця, 2003. - 475 с. - С. 45-51.
707. Федосова І. Розвиток вищої інженерно-технічної освіти в Україні (20-30-ті роки ХХ століття) / Ірина Федосова // Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини. Ч. 3 / Уман. держ. пед. ун-т ім. Павла Тичини ; [голов. ред.: Мартинюк М. Т. ; редкол.: Побірченко Н. С.]. - Умань : Жовтий О. О., 2012. - 375 с. - С. 346-354.
708. Федяєва В. Л. Професійна підготовка майбутнього соціального педагога в процесі вивчення курсу "Сімейна педагогіка" / В. Л. Федяєва // Педагогічні науки : зб. наук. пр. / Херсон. держ. ун-т. - Херсон : ХДУ, 2011. - Вип. 59. - С. 354-357.
709. Фещенко Г. Краєзнавчий контекст змісту шкільної освіти (20-30-ті роки ХХ століття) / Галина Фещенко // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи : наук. зб. Вип. 42. Ч. 2 / Уман. держ. пед. ун-т ім. Павла Тичини ; [редкол.: Побірченко Н. С. (голов. ред.), Коберник О. М. (заст. голов. ред.) та ін.]. - Умань : Жовтий О. О., 2012. - 404 с. - С. 334-342.
710. Фещенко Г. Краєзнавчий контекст змісту шкільної освіти (20-30-ті роки ХХ століття) / Галина Фещенко // Психолого-педагогічні проблеми

- сільської школи : наук. зб. / Уман. держ. пед. ун-т ім. Павла Тичини. - Умань : Жовтий О. О., 2012. - Вип. 42, Ч. 2. - С. 334-342.
711. Фещенко Г. Краєзнавчий контекст змісту шкільної освіти (20-30-ті роки ХХ століття) / Галина Фещенко // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи : наук. зб. / Уман. держ. пед. ун-т ім. Павла Тичини. - Умань : Жовтий О. О., 2012. - Вип. 42, Ч. 2. - С. 334-342.
712. Фещенко Г. Краєзнавчий контекст змісту шкільної освіти (20-30-ті роки ХХ століття) / Галина Фещенко // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи : наук. зб. / Уман. держ. пед. ун-т ім. Павла Тичини. - Умань : Жовтий О. О., 2012. - Вип. 42, Ч. 2. - С. 334-342.
713. Фещенко Г. Краєзнавчий контекст змісту шкільної освіти (20-30-ті роки ХХ століття) / Галина Фещенко // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи : наук. зб. Вип. 42. Ч. 2 / Уман. держ. пед. ун-т ім. Павла Тичини ; [редкол.: Побірченко Н. С. (голов. ред.), Коберник О. М. (заст. голов. ред.) та ін.]. - Умань : Жовтий О. О., 2012. - 404 с. - С. 334-342.
714. Фіалко Н. А. Інструментальний потенціал вищої гуманітарної освіти в контексті розв'язання суспільних проблем / Н. А. Фіалко // Вища освіта України : теорет. та наук.-метод. часопис. № 3 (додаток 1). Темат. вип. Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології ; Т. 1 / Ін-т вищ. освіти НАПН України ; голов. ред.: Віктор Андрущенко ; редкол.: Віль Бакіров [та ін.] ; відп. секр. Маричевська Алла. - Київ : [б. в.], 2011. - 635 с. - С. 214-220.
715. Фізеші О. Суспільно-політичні умови розвитку початкової школи на Закарпатті у другій половині ХІХ століття / О. Фізеші // Проблеми підготовки сучасного вчителя : зб. наук. пр. / Уман. держ. пед. ун-т ім. Павла Тичини. - [Умань] : Жовтий О. О., 2013. - № 7' 2013. - С. 307-313.
716. Філінюк В. А. Наповнення народознавчим матеріалом змісту лінгводидактичних дисциплін у підготовці вчителя початкової школи / Філінюк В. А. // Педагогічний дискурс : зб. наук. пр. Вип. 13 / Ін-т педагогіки НАПН України, Хмельниц. гуманіт.-пед. акад. ; [редкол.: Шоробура І. М. та ін. ; чл. ред. ради.: Топузов О. М. та ін.]. - Хмельницький : ХГПА, 2012. - 443 с. - С. 372-375.
717. Фольварочний І. В. Інтернаціоналізація просвітницької діяльності у сфері освіти дорослих / Фольварочний І. В. // Педагогічний процес: теорія і практика : зб. наук. пр. Вип. 4 / Київ. ун-т ім. Бориса Грінченка, Благодійн. фонд ім. Антона Макаренка ; [голов. ред. Сисоєва С. О. ; відп. секр. Л. Козак ; редкол.: Людмила Хоружа та ін.]. - Київ : Едельвейс, 2013. - 243 с. - С. 186-193.
718. Фольварочний І. В. Інтернаціоналізація просвітницької діяльності у сфері освіти дорослих / Фольварочний І. В. // Педагогічний процес: теорія і практика : зб. наук. пр. Вип. 4 / Київ. ун-т ім. Бориса Грінченка, Благодійн. фонд ім. Антона Макаренка ; [голов. ред. Сисоєва С. О. ; відп. секр. Л.

- Козак ; редкол.: Людмила Хоружа та ін.]. - Київ : Едельвейс, 2013. - 243 с. - С .186-193.
719. Фоменко Н. А. Викладач вищої школи як реалізатор галузевих стандартів: проблеми науково-методичної підготовки / Н. А. Фоменко // Нові технології навчання : наук.-метод. зб. / Ін-т інновац. технологій і змісту освіти МОН України. - [Київ] : [Б. В.], 2011. - Вип. 68. - С. 157-162.
720. Фоменко Н. А. Методологія розроблення змісту освіти в сфері туризму / Н. А. Фоменко // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : зб. наук. пр. Вип. № 19 (72) / Класич. приват. ун-т ; [голова ред. ради: Монаєнко А. О. ; голов. ред.: Сущенко Т. І. ; редкол.: Бочелюк В. Й. та ін.]. - Запоріжжя : Класич. приват. ун-т, 2011. - 475 с. - С .310-317.
721. Фоменко Н. А. Методологія розроблення змісту освіти в сфері туризму / Н. А. Фоменко // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : зб. наук. пр / Класич. приват. ун-т. - Запоріжжя : Класич. приват. ун-т, 2011. - Вип. № 19 (72). - С. 310-317.
722. Фоменко, Н. А. Методологія розроблення змісту освіти в сфері туризму / Н. А. Фоменко // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : зб. наук. пр / Класич. приват. ун-т. - Запоріжжя : Класич. приват. ун-т, 2011. - Вип. № 19 (72). - С. 310-317.
723. Фроленкова Н. О. Теоретико-пізнавальне осмислення змісту дошкільної освіти у вітчизняному освітньому просторі / Н. О. Фроленкова // Педагогічний дискурс : зб. наук. пр. Вип. 15 / Ін-т педагогіки НАПН України, Хмельниц. гуманіт.-пед. акад. ; [голов. ред.: Шоробура І. М. ; редкол.: Галус О. М. (заст. голов. ред.) ; відп. секр.: Кришук Б. С. ; чл. ред. ради: Топузов О. М. та ін.]. - Хмельницький : ХГПА, 2013. - 812 с. - С .724-728.
724. Фроленкова Н. О. Теоретико-пізнавальне осмислення змісту дошкільної освіти у вітчизняному освітньому просторі / Н. О. Фроленкова // Педагогічний дискурс : зб. наук. пр. Вип. 15 / Ін-т педагогіки НАПН України, Хмельниц. гуманіт.-пед. акад. ; [голов. ред.: Шоробура І. М. ; редкол.: Галус О. М. (заст. голов. ред.) ; відп. секр.: Кришук Б. С. ; чл. ред. ради: Топузов О. М. та ін.]. - Хмельницький : ХГПА, 2013. - 812 с. - С .724-728.
725. Фроленкова Н. Соціально-економічні та нормативно-законодавчі засади регулювання змісту дошкільної освіти в Українській РСР (друга половина ХХ століття) / Надія Фроленко // Історико-педагогічний альманах : наук. зб. Вип. 2 / Всеукр. асоц. істориків педагогіки ; [голов. ред.: Ольга Сухомлинська ; редкол.: Лариса Березівська та ін.]. - Умань : Жовтий О. О., 2014. - 99 с. - С .73-77.
726. Фруктова Я. С. Реалізація компетентнісного підходу у змісті навчальної дисципліни "Методика викладання у вищій школі" / Я. С.

- Фруктова // Педагогічна освіта: теорія і практика : Психологія. Педагогіка : зб. наук. пр. / Київ. ун-т ім. Бориса Грінченка, Ін-т проблем виховання НАПН України. - Київ : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2011. - № 1 (15). - С. 58-62.
727. Фруктова Я. С. Реалізація компетентнісного підходу у змісті навчальної дисципліни "Методика викладання у вищій школі" / Я. С. Фруктова // Педагогічна освіта: теорія і практика : Психологія. Педагогіка : зб. наук. пр. № 1 (15) / Київ. ун-т ім. Бориса Грінченка, Ін-т проблем виховання НАПН України ; [редкол.: В. О. Огнев'юк та ін.]. - Київ : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2011. - 91 с. - С. 58-62.
728. Фруктова Я. С. Реалізація компетентнісного підходу у змісті навчальної дисципліни "Методика викладання у вищій школі" / Я. С. Фруктова // Педагогічна освіта: теорія і практика : Психологія. Педагогіка : зб. наук. пр. / Київ. ун-т ім. Бориса Грінченка, Ін-т проблем виховання НАПН України. - Київ : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2011. - № 1 (15). - С. 58-62.
729. Хазіна С. А. Цілі та зміст навчання комп'ютерного моделювання майбутніх вчителів фізики / С. А. Хазіна // Збірник наукових праць : Педагогічні науки / М-во освіти і науки України, Бердян. держ. пед. ун-т. - Бердянськ : БДПУ, 2010. - № 1. - С. 129-133.
730. Хазіна С. А. Цілі та зміст навчання комп'ютерного моделювання майбутніх вчителів фізики / С. А. Хазіна // Збірник наукових праць : Педагогічні науки. № 1 / М-во освіти і науки України, Бердян. держ. пед. ун-т ; [редкол.: Крижко Василь Васильович, Баханов Костянтин Олексійович, Гусєв Віктор Іванович та ін.]. - Бердянськ : БДПУ, 2010. - 307 с. - С. 129-133.
731. Хазіна С. А. Цілі та зміст навчання комп'ютерного моделювання майбутніх вчителів фізики / С. А. Хазіна // Збірник наукових праць : Педагогічні науки / М-во освіти і науки України, Бердян. держ. пед. ун-т. - Бердянськ : БДПУ, 2010. - № 1. - С. 129-133
732. Халабузар О. А. Оновлення парадигми освіти як шлях до вдосконалення фахової підготовки лінгвістів/ Халабузар О. А. // Педагогічна освіта: теорія і практика : зб. наук. пр. Вип. 13 / Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. Івана Огієнка ; [редкол.: Березівська Л. Д. та ін.]. - Кам'янець-Подільський : Зволейко Д. Г., 2013. - 348, [3] с.- С. 203-208.
733. Халаджи Ю. В. Основные компоненты содержания обучения иностранному языку в вузе / Ю. В. Халаджи, С. А. Ермакова // Наукові праці / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, держ. вищ. навч. закл. "Донец. нац. техн. ун-т". - Донецьк : ДонНТУ, 2011. Сер.: Педагогіка, психологія і соціологія, Вип. 10 (193). - С. 169-173.
734. Харів Н. Краєзнавчі екскурсії у змісті шкільної освіти України 20-30-х років ХХ століття / Наталія Харів // Науковий вісник Чернівецького

- університету : зб. наук. пр. Вип. 392. Педагогіка та психологія / Чернів. нац. ун-т ім. Юрія Федьковича ; [редкол.: Г. Г. Філіпчук (наук. ред.) та ін.]. - Чернівці : Рута, 2008. - 204 с. - С .184-189.
735. Харів Н. Краєзнавчі екскурсії у змісті шкільної освіти України 20-30-х років ХХ століття / Н. Харів // Науковий вісник Чернівецького університету : зб. наук. пр. / Чернів. нац. ун-т ім. Юрія Федьковича. - Чернівці : Рута, 2008. - Вип. 392 : Педагогіка та психологія. - С. 184-189.
736. Харківська А. А. Підвищення якості вищої педагогічної освіти через використання новітніх інформаційних технологій / А. А. Харківська // Проблеми інженерно-педагогічної освіти : зб. наук. пр. № 37 / Укр. інж.-пед. акад. ; [редкол.: О. Е. Коваленко та ін. ; відп. ред. В. В. Кулешова]. - Харків : УПА, 2012. - 364 с. - С .46-50.
737. Хатунцева С. М. Суть і зміст індивідуалізації та диференціації навчання в психолого-педагогічній літературі / Хатунцева С. М. // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : зб. наук. пр. Вип. № 21 (74) / Класич. приват. ун-т ; [голова ред. ради: Монаєнко А. О. ; голов. ред.: Сущенко Т. І. ; редкол.: Бочелюк В. Й. та ін.]. - Запоріжжя : Класич. приват. ун-т, 2011. - 502 с.- С .185-190.
738. Хатько А. В. Розробка онтології змісту навчання теорії алгоритмів для студентів інженерно-педагогічних спеціальностей / А. В. Хатько, О. В. Фесенко // Збірник наукових праць Бердянського державного педагогічного університету. (Педагогічні науки) / Бердян. держ. пед. ун-т. - Бердянськ : БДПУ, 2011. - № 2. - С. 123-129
739. Хворова Г. М. Проблема визначення змісту освіти та оцінювання навчальних досягнень учнів з порушеннями опорно-рухового апарату при інклюзивній формі навчання / Хворова Г. М. // Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами : зб. наук. пр. № 10 (12) / Відкритий міжнар. ун-т розвитку людини "Україна", Ін-т вищ. освіти НАПН України, Ін-т спец. педагогіки НАПН України ; [редкол.: Таланчук П. М. (голов. ред.), Нікуліна Г. Ф. (заст. голов. ред.) та ін.]. - Київ : Ун-т "Україна", 2013. - 354 с. - С .161-169
740. Хворова Г. М. Проблема визначення змісту освіти та оцінювання навчальних досягнень учнів з порушеннями опорно-рухового апарату при інклюзивній формі навчання / Хворова Г. М. // Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами : зб. наук. пр. № 10 (12) / Відкритий міжнар. ун-т розвитку людини "Україна", Ін-т вищ. освіти НАПН України, Ін-т спец. педагогіки НАПН України ; [редкол.: Таланчук П. М. (голов. ред.), Нікуліна Г. Ф. (заст. голов. ред.) та ін.]. - Київ : Ун-т "Україна", 2013. - 354 с.- С .161-169.
741. Хворова Г. М. Проблема визначення змісту освіти та оцінювання навчальних досягнень учнів з порушеннями опорно-рухового апарату при інклюзивній формі навчання [Текст] / Г. М. Хворова // Актуальні проблеми

- навчання та виховання людей з особливими потребами : зб. наук. пр. / Відкритий міжнар. ун-т розвитку людини "Україна", Ін-т вищ. освіти НАПН України, Ін-т спец. педагогіки НАПН України. - Київ : Ун-т "Україна", 2013. - № 10 (12). - С. 161-169.
742. Хілько І. О. Еволюція змісту художньої освіти у середніх навчальних закладах Буковини, друга половина ХІХ - 30 роки ХХ століття / І. О. Хілько // Науковий вісник Південноукраїнського державного педагогічного університету ім. К. Д. Ушинського : зб. наук. пр. / Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського . - Одеса : ПДПУ ім. К. Д. Ушинського, 2007. - Спец. вип. : Мистецька освіта. Сучасний стан і перспективи розвитку, Ч. 2. - С. 262-268.
743. Хортів Г. В. Методична підготовка вчителів початкових класів у закладах післядипломної педагогічної освіти / Г. В. Хортів // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : зб. наук. пр. Вип. № 33 (86) / Класич. приват. ун-т ; [голова ред. ради: Монаєнко А. О. ; голов. ред.: Сущенко Т. І. ; чл. редкол.: В. Й. Бочелюк та ін.]. - Запоріжжя : Класич. приват. ун-т, 2013. - 651 с. - С. 398-402.
744. Хребто Т. С. Дидактичні умови інтеграції змісту предметів гуманітарного та мистецького циклу в середній загальноосвітній школі / Т. С. Хребто // Проблеми сучасної педагогічної освіти : [зб. ст.] / РВНЗ "Крим. гуманіт. ун-т". - Ялта : [б. в.], 2006. Сер.: Педагогіка і психологія, Вип. 12. - С. 91-97.
745. Хренова В. В. Профільне навчання: основні підходи до змісту та ознак / В. В. Хренова // Педагогічний дискурс : зб. наук. пр. Вип. 11 / Ін-т педагогіки НАПН України, Хмельниц. гуманіт.-пед. акад. ; [редкол.: Шоробура І. М. (голов. ред.) та ін. ; чл. ред. ради: Мадзігон В. М. та ін.]. - Хмельницький : ХГПА, 2012. - 387 с. - С. 330-334.
746. Хренова В. В. Профільне навчання: основні підходи до змісту та ознак / В. В. Хренова // Педагогічний дискурс : зб. наук. пр. Вип. 11 / Ін-т педагогіки НАПН України, Хмельниц. гуманіт.-пед. акад. ; [редкол.: Шоробура І. М. (голов. ред.) та ін. ; чл. ред. ради: Мадзігон В. М. та ін.]. - Хмельницький : ХГПА, 2012. - 387 с. - С. 330-334.
747. Хренова В. В. Профільне навчання: основні підходи до змісту та ознак / В. В. Хренова // Педагогічний дискурс : зб. наук. пр. / Ін-т педагогіки НАПН України, Хмельниц. гуманіт.-пед. акад. - Хмельницький : ХГПА, 2012. - Вип. 11. - С. 330-334.
748. Цехмістрова Г. С. Інноваційні технології та творчість у навчанні - як чинники якості підготовки фахівців в умовах інтеграції в Європу / Г. С. Цехмістрова // Проблеми освіти : наук. зб. / Ін-т інновац. технологій і змісту освіти МОН України. - [Київ] : [б. в.], 2010. - Вип. 65. - С. 99-101
749. Цимбалюк І. М. Методологічні аспекти конструювання змісту освіти у курсовому підвищенні кваліфікації / І. М.

- Цимбалюк // Педагогічні науки та освіта : зб. наук. пр. Запоріз. обл. ін-ту післядиплом. пед. освіти. Вип. 16/17 / Запоріз. обл. ін-т післядиплом. пед. освіти, комунал. закл. ; [редкол. Т. Є. Гура та ін.]. - Запоріжжя : Статус, 2017. - 299 с. - С .253-257.
750. Ципко В. В. Взаємодія інтерактивної технології з традиційними формами організації навчання суспільствознавчих дисциплін у вищій школі [Текст] / В. В. Ципко // Нові технології навчання : наук.-метод. зб. / Ін-т інновац. технологій і змісту освіти МОН України. - [Київ] : Фахова освіта, 2013. - Вип. 75. - С. 81-85.
751. Ципко В. В. Дослідження екологічної стратегії України у процесі вивчення філософії майбутніми екологами / В. В. Ципко // Проблеми освіти : наук. зб. / Ін-т інновац. технологій і змісту освіти МОН України. - [Київ] : [б. в.], 2010. - Вип. 64. - С. 49-52.
752. Чайка В. М. Проблеми змісту підготовки майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів до інноваційної педагогічної діяльності / В. М. Чайка // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка / Терноп. нац. пед. ун-т ім. Володимира Гнатюка. - Тернопіль : [Б. в.], 2012. Серія: Педагогіка, № 2. - С. 33-39.
753. Чайковська О. А. До проблеми оновлення системи вищої освіти в умовах інтеграції в світовий освітній простір / О. А. Чайковська // Вища освіта України : теорет. та наук.-метод. часопис. № 3 (додаток 1). Темат. вип. Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології ; Т. 1 / Ін-т вищ. освіти НАПН України ; голов. ред.: Віктор Андрущенко ; редкол.: Віль Бакіров [та ін.] ; відп. секр. Маричевська Алла. - Київ : [б. в.], 2011. - 635 с. - С .220-225.
754. Часова К. С. Гуманізація освіти в Україні: теоретичний аналіз / Часова К. С. // Педагогічний процес: теорія і практика : зб. наук. пр. Вип. 4 / Київ. ун-т ім. Бориса Грінченка, Благодійн. фонд ім. Антона Макаренка ; [голов. ред. Сисоєва С. О. ; відп. секр. Л. Козак ; редкол.: Людмила Хоружа та ін.]. - Київ : Едельвейс, 2013. - 243 с.- С .194-201.
755. Часова К. С. Гуманізація освіти в Україні: теоретичний аналіз / Часова К. С. // Педагогічний процес: теорія і практика : зб. наук. пр. Вип. 4 / Київ. ун-т ім. Бориса Грінченка, Благодійн. фонд ім. Антона Макаренка ; [голов. ред. Сисоєва С. О. ; відп. секр. Л. Козак ; редкол.: Людмила Хоружа та ін.]. - Київ : Едельвейс, 2013. - 243 с. - С .194-201.
756. Чередніченко С. В. Історіографічний аналіз культурологічної складової змісту дошкільної освіти / С. В. Чередніченко // Педагогічний дискурс : зб. наук. пр. Вип. 15 / Ін-т педагогіки НАПН України, Хмельниц. гуманіт.-пед. акад. ; [голов. ред.: Шоробура І. М. ; редкол.: Галус О. М. (заст. голов. ред.) ; відп. секр.: Кришук Б. С. ; чл. ред. ради: Топузов О. М. та ін.]. - Хмельницький : ХГПА, 2013. - 812 с. - С .734-738.

757. Чередніченко С. В. Історіографічний аналіз культурологічної складової змісту дошкільної освіти / С. В. Чередніченко // Педагогічний дискурс : зб. наук. пр. Вип. 15 / Ін-т педагогіки НАПН України, Хмельниц. гуманіт.-пед. акад. ; [голов. ред.: Шоробура І. М. ; редкол.: Галус О. М. (заст. голов. ред.) ; відп. секр.: Кришук Б. С. ; чл. ред. ради: Топузов О. М. та ін.]. - Хмельницький : ХГПА, 2013. - 812 с. - С .734-738.
758. Черкасов В. Ф. Вдосконалення змісту професійно-педагогічної підготовки магістрів у галузі музично-педагогічної освіти / В. Ф. Черкасов // Проблеми сучасної педагогічної освіти / РВНЗ "Крим. гуманіт. ун-т". - Ялта : РВВ КГУ, 2010. - Сер. : Педагогіка і психологія, Вип. 25. - С. 213-220.
759. Черкасов В. Ф. Вдосконалення змісту професійно-педагогічної підготовки магістрів у галузі музично-педагогічної освіти / В. Ф. Черкасов // Проблеми сучасної педагогічної освіти / РВНЗ "Крим. гуманіт. ун-т". - Ялта : РВВ КГУ, 2010. - Сер. : Педагогіка і психологія, Вип. 25. - С. 213-220.
760. Черкасов В. Ф. Зміст загальної музичної освіти молоді / В. Ф. Черкасов // Наукові записки / Кіровоград. держ. пед. ун-т ім. Володимира Винниченка. - Кіровоград : КДПУ ім. В. Винниченка, 2012. - Вип. 112 : Серія: Педагогічні науки. - С. 24-32.
761. Черкасов В. Ф. Зміст загальної музичної освіти молоді / Володимир Черкасов // Наукові записки. Вип. 112. Серія: Педагогічні науки / Кіровоград. держ. пед. ун-т ім. Володимира Винниченка ; [редкол.: Радул В. В. (наук. ред.) та ін.]. - Кіровоград : КДПУ ім. В. Винниченка, 2012. - 418 с. - С .24-32.
762. Чернишова Е. Р. Психологічні особливості розвитку мотивації професійної діяльності керівників освітніх організацій в умовах післядипломної педагогічної освіти / Чернишова Є. Р. // Вісник післядипломної освіти : зб. наук. пр. Вип. 8 (21) / Нац. акад. пед. наук України. Держ. вищ. навч. закл. "Ун-т менеджменту освіти " ; [голов. ред.: В. В. Олійник ; редкол.: Т. Є. Бойченко (заст. голов. ред.) та ін.]. - Київ : Атопол, 2012. - С .322-337.
763. Чернишова Є. Р. Кадрова політика в контексті стратегії розвитку навчального закладу системи післядипломної педагогічної освіти / Чернишова Є. Р. // Вісник післядипломної освіти : зб. наук. пр. Вип. 7 (20) / Нац. акад. пед. наук України. Держ. вищ. навч. закл. "Ун-т менеджменту освіти " ; [голов. ред.: В. В. Олійник ; редкол.: Т. Є. Бойченко (заст. голов. ред.) та ін.]. - Київ : Атопол, 2012. - 348 с. - С .236-243.
764. Чернякова Ж. Ю. Національний та інституціональний рівні інтернаціоналізації освіти в умовах глобалізації / Ж. Ю. Чернякова // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми : зб. наук. пр.

- Вип. 21 / АПН України, Ін-т пед. освіти і освіти дорослих АПН України, Вінниц. держ. пед. ун-т ім. Михайла Коцюбинського ; [редкол.: І. А. Зязюн та ін.]. - Київ ; Вінниця : Планер, 2009. - 574 с. - С .113-118.
765. Чміль А. І. Структура і зміст інформаційної компетентності педагогічного працівника професійно-технічного навчального закладу / Чміль А. І., Загорний М. П. // Вісник післядипломної освіти : зб. наук. пр. Вип. 4 (17) / Ун-т менеджменту освіти НАПН України ; [голов. ред.: В. В. Олійник ; редкол.: Т. Є. Бойченко (заст. голов. ред.) та ін.]. - Київ : [б. в.], 2011. - 264 с. - С .183-189.
766. Чубук Р. В. Розвиток гендерної освіти та педагогіки / Чубук Р. В. // Педагогічний альманах : зб. наук. пр. Вип. 20 / Комунал. вищ. навч. закл. "Херсон. акад. неперерв. освіти" Херсон. обл. ради ; [редкол.: Іван Бех, Євдокія Голобородько та ін.]. - Херсон : КВНЗ "Херсонська академія неперервної освіти", 2013. - 323 с. - С .38-44.
767. Чуніхіна Л. В. Психологічний зміст образу сучасних дітей в свідомості педагогів як важлива складова професійної компетентності / Чуніхіна Л. В. // Проблеми освіти : наук. зб. Вип. 73 / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Ін-т інновац. технологій і змісту освіти МОН України ; [редкол.: Є. М. Суліма (голов. ред.) та ін.]. - Київ : [б. в.], 2012. - 268 с.- С .191-195.
768. Чупахіна С. В. Діяльність педагога в умовах інклюзивної освіти в сучасних ДНЗ / Чупахіна С. В. // Педагогічний дискурс : зб. наук. пр. Вип. 13 / Ін-т педагогіки НАПН України, Хмельниц. гуманіт.-пед. акад. ; [редкол.: Шоробура І. М. та ін. ; чл. ред. ради.: Топузов О. М. та ін.]. - Хмельницький : ХГПА, 2012. - 443 с. - С.406-410.
769. Чупахіна С. В. Діяльність педагога в умовах інклюзивної освіти в сучасних ДНЗ / Чупахіна С. В. // Педагогічний дискурс : зб. наук. пр. Вип. 13 / Ін-т педагогіки НАПН України, Хмельниц. гуманіт.-пед. акад. ; [редкол.: Шоробура І. М. та ін. ; чл. ред. ради.: Топузов О. М. та ін.]. - Хмельницький : ХГПА, 2012. - 443 с. - С.406-410.
770. Шаповалова Л. В. Чинники, що впливають на реформування змісту університетської освіти сучасної Франції / Л. В. Шаповалова // Педагогічний альманах : Зб. наук. пр. / Херсон. акад. неперерв. освіти Херсон. обл. ради, комунал. вищ. навч. закл. - Херсон : Херсонська академія неперервної освіти, 2018. - Вип. 37. - С. 217-222.
771. Шаповалова Н. В. Роль вивчення неевклідової геометрії Лобачевського для підвищення компетентності майбутніх вчителів математики і фізики / Н. В. Шаповалова, Л. Л. Панченко // Проблеми освіти : наук. зб. / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Ін-т інновац. технологій і змісту освіти МОН України. - Київ : [б. в.], 2012. - Вип. 70, Ч. 2. - С. 29-33.

772. Шаран Р. В. Дистанційне навчання магістрів у контексті неперервної освіти / Р. В. Шаран // Педагогічний дискурс : зб. наук. пр. Вип. 11 / Ін-т педагогіки НАПН України, Хмельниц. гуманіт.-пед. акад. ; [редкол.: Шоробура І. М. (голов. ред.) та ін. ; чл. ред. ради: Мадзігон В. М. та ін.]. - Хмельницький : ХГПА, 2012. - 387 с. - С .337-342.
773. Шарко, В. Д. До питання про зміст методологічного компоненту професійної підготовки вчителя / В. Д. Шарко // Педагогічні науки : зб. наук. пр. Вип. 50. Ч. 2 / Херсон. держ. ун-т ; [редкол.: Барбіна Є. С. та ін.]. - Херсон : [Б. в.], 2008. - 400 с. - С .35-41.
774. Шевченко Н. И. Организационно-методическая модель повышения квалификации учителей истории и обществознания в Российской Федерации / Н. И. Шевченко // Проблеми освіти : наук. зб. / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Ін-т інновац. технологій і змісту освіти МОН України. - [Київ] : [б. в.], 2012. - Вип. 70, Ч. 1. - С. 84-90.
775. Шереметьєва Ю. А. Загально-теоретичні аспекти проблеми змісту професійної освіти / Ю. А. Шереметьєва // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка / Терноп. нац. пед. ун-т ім. Володимира Гнатюка. - Тернопіль : [Б. в.], 2011. Серія: Педагогіка, № 3 : Випуск присвячено актуальним проблемам сучасної технологічної та професійної освіти. - С. 21-28.
776. Шереметьєва Ю. А. Загально-теоретичні аспекти проблеми змісту професійної освіти / Ю. А. Шереметьєва // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Педагогіка. № 3. Випуск присвячено актуальним проблемам сучасної технологічної та професійної освіти / Терноп. нац. пед. ун-т ім. Володимира Гнатюка ; [голов. ред. Григорій Терещук ; заст. голов. ред. Володимир Чайка ; редкол.: Людмила Вознюк та ін.]. - Тернопіль : [Б. в.], 2011. - 430 с. - С .21-28.
777. Шереметьєва Ю. А. Загально-теоретичні аспекти проблеми змісту професійної освіти / Ю. А. Шереметьєва // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка / Терноп. нац. пед. ун-т ім. Володимира Гнатюка. - Тернопіль : [Б. в.], 2011. Серія: Педагогіка, № 3 : Випуск присвячено актуальним проблемам сучасної технологічної та професійної освіти. - С. 21-28.
778. Шимкова І. В. Проблема організації самостійної навчально-пізнавальної діяльності майбутніх учителів технологій в умовах реформування педагогічної освіти України / І. В. Шимкова // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми : зб. наук. пр. Вип. 18 /

- АПН України, Ін-т пед. освіти і освіти дорослих АПН України, Ін-т проф.-техн. освіти АПН України, Вінниц. держ. пед. ун-т ім. Михайла Коцюбинського. Ін-т математики, фізики і технол. освіти ; [редкол.: І. А. Зязюн та ін.]. - Київ ; Вінниця : Вінниця, 2008. - 523 с. - С .506-510.
779. Шмоніна Т. А. Сучасні підходи до розуміння поняття "педагогічні умови" / Т. А. Шмоніна, І. Г. Глухов // Педагогічні науки : зб. наук. пр. / Херсон. держ. ун-т. - Херсон : ХДУ, 2011. - Вип. 59. - С. 65-69 :
780. Шмоніна Т. А. Сучасні підходи до розуміння поняття "педагогічні умови" / Т. А. Шмоніна, І. Г. Глухов // Педагогічні науки : зб. наук. пр. / Херсон. держ. ун-т. - Херсон : ХДУ, 2011. - Вип. 59. - С. 65-69.
781. Шоробура І. М. Підготовка сучасного педагога до реалізації змісту шкільної географічної освітніми засобами інноваційних технологій / І. М. Шоробура // Педагогічний альманах : зб. наук. пр. Вип. 24 / Комунал. вищ. навч. закл. "Херсон. акад. неперерв. освіти" Херсон. обл. ради ; [редкол.: Іван Бех, Євдокія Голобородько та ін.]. - Херсон : Херсонська академія неперервної освіти, 2014. - 319 с. - С .83-90.
782. Шпагіна О. В. Специфіка дистанційної освіти у вищих навчальних закладах України / Шпагіна О. В. // Педагогічний процес: теорія і практика : зб. наук. пр. Вип. 4 / Київ. ун-т ім. Бориса Грінченка, Благодійн. фонд ім. Антона Макаренка ; [голов. ред. Сисоєва С. О. ; відп. секр. Л. Козак ; редкол.: Людмила Хоружа та ін.]. - Київ : Едельвейс, 2013. - 243 с. -С .209-213
783. Шудрикова І. О. Зміст професійної освіти та підготовки майбутніх юристів / І. О. Шудрикова, Н. В. Серета // Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти : зб. наук. пр. / Мін-во освіти і науки України, АПН України, Нац. техн. ун-т "ХПІ". - Харків : НТУ ХПІ, 2008. - Вип. 17 (21). - С. 255-263
784. Шулигіна Р. Багатоаспектність проблеми соціалізації особистості в умовах розвитку вітчизняної освіти / Раїса Шулигіна // Вісник Інституту розвитку дитини : зб. наук. пр. Сер. Філософія. Педагогіка. Психологія. Вип. 20 / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова ; [редкол. В. П. Андрущенко та ін. ; ред. Н. В. Кочубей, Н. В. Левінець]. - Київ : Вид-во Нац. пед. ун-ту ім. М. П. Драгоманова, 2012. - 172 с. - С .142-146.
785. Шумілова І. Ф. До питання змісту загальнокультурної компетентності як фактора формування майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей / І. Ф. Шумілова // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : зб. наук. пр. Вип. № 33 (86) / Класич. приват. ун-т ; [голова ред. ради: Монаєнко А. О. ; голов. ред.: Сущенко Т. І. ; чл. редкол.: В. Й. Бочелюк та ін.]. - Запоріжжя : Класич. приват. ун-т, 2013. - 651 с. - С .437-445.
786. Шумілова І. Ф. До питання змісту загальнокультурної компетентності як фактора формування майбутніх учителів гуманітарних

- спеціальностей / І. Ф. Шумілова // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : зб. наук. пр. Вип. № 33 (86) / Класич. приват. ун-т ; [голова ред. ради: Монаєнко А. О. ; голов. ред.: Суцєнко Т. І. ; чл. редкол.: В. Й. Бочелюк та ін.]. - Запоріжжя : Класич. приват. ун-т, 2013. - 651 с. - С .437-445.
787. Юзбашєва Г. С. Особливості диференційованого навчання шкільної освіти / Юзбашєва Г. С. // Педагогічний альманах : зб. наук. пр. Вип. 17 / Комунал. вищ. навч. закл. "Херсон. акад. неперерв. освіти" Херсон. обл. ради ; [редкол.: Іван Бєх, Євдокія Голобородько та ін.]. - Херсон : Херсонська академія неперервної освіти, 2013. - 301 с. - С .86-93.
788. Юрженко В. В. Природовідповідні синергетичні основи формування змісту освіти: фракталізація структури інформаційних ресурсів / Юрженко В. В. // Педагогічний альманах : зб. наук. пр. Вип. 33 / Херсон. акад. неперерв. освіти Херсон. обл. ради, комунал. вищ. навч. закл. ; [редкол.: Бєх І. Д. [та ін.]. - Херсон : КВНЗ "Херсонська академія неперервної освіти", 2017. - 319 с.- С .31-40.
789. Юсупова М. Ф. Використання комп'ютерних технологій у системі освіти / Юсупова М. Ф. // Педагогічна освіта: теорія і практика : зб. наук. пр. Вип. 8 / Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. Івана Огієнка, Ін-т педагогіки АПН України ; [редкол.: Байбара Т. М. та ін.]. - Кам'янець-Подільський : Зволейко Д. Г., 2011. - 404 с.- С .311-316.
790. Юшко О. Зміст профілактики девіантної поведінки студентської молоді на заняттях з фізичної культури / Юшко О. // Гуманізація навчально-виховного процесу : зб. наук. пр. Вип. 61 / Донбас. держ. пед. ун-т ; [редкол.: Сипченко В. І. (відп. ред.), Борисов В. В. (заст. відп. ред.) та ін. ; за заг. ред. В. І. Сипченка] . - Слов'янськ : ДДПУ, 2013. - 404 с. - С .226-232. –
791. Юшко О. Зміст профілактики девіантної поведінки студентської молоді на заняттях з фізичної культури / Юшко О. // Гуманізація навчально-виховного процесу : зб. наук. пр. Вип. 61 / Донбас. держ. пед. ун-т ; [редкол.: Сипченко В. І. (відп. ред.), Борисов В. В. (заст. відп. ред.) та ін. ; за заг. ред. В. І. Сипченка] . - Слов'янськ : ДДПУ, 2013. - 404 с. - С .226-232.
792. Яблочнікова І. О. Удосконалення змісту професійної підготовки майбутніх фахівців-фінансистів / І. О. Яблочнікова // Вища освіта України № 3 : теорет. та наук.-метод. часопис. Додаток 1. / Ін-т вищ. освіти АПН України. - [Рівне] : [Б. в.], 2010. - Темат. вип. : Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології, Т. 2. - С. 334-338.
793. Яблочнікова І. О. Удосконалення змісту професійної підготовки майбутніх фахівців-фінансистів / І. О. Яблочнікова // Вища освіта України № 3 : теорет. та наук.-метод. часопис. Додаток 1. Темат. вип. Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології. Т. 2 / Ін-т

- вищ. освіти АПН України ; [голов. ред. Віктор Андрущенко ; редкол.: Віль Бакіров, Микола Євтух та ін.]. - [Рівне] : [б. в.], 2010. - 483 с. - С .334-338.
794. Яблочнікова І. О. Удосконалення змісту професійної підготовки майбутніх фахівців-фінансистів / І. О. Яблочнікова // Вища освіта України № 3 : теорет. та наук.-метод. часопис. Додаток 1. Темат. вип. Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології. Т. 2 / Ін-т вищ. освіти АПН України ; [голов. ред. Віктор Андрущенко ; редкол.: Віль Бакіров, Микола Євтух та ін.]. - [Рівне] : [б. в.], 2010. - 483 с. - С .334-338.
-
795. Яковенко К. Ю. Дослідження готовності майбутніх соціальних педагогів до соціально-педагогічного супроводу обдарованих школярів (за результатами експерименту) / К. Ю. Яковенко // Проблеми інженерно-педагогічної освіти : зб. наук. пр. № 36 / Укр. інж.-пед. акад. ; [редкол.: О. Е. Коваленко та ін. ; відп. ред. В. В. Кулешова]. - Харків : УІПА, 2012. - 270 с. - С .259-263.
796. Яренчук Л. Г. Проектна діяльність як засіб забезпечення професійної спрямованості навчання у вищій школі майбутнього вчителя технологій / Л. Г. Яренчук // Проблеми освіти : наук. зб. / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Ін-т інновац. технологій і змісту освіти МОН України. - Київ : [б. в.], 2012. - Вип. 70, Ч. 2. - С. 80-85.
797. Ярошенко А. О. Якість освіти в Україні як індикатор входження у європейський освітній простір / А. О. Ярошенко // Вища освіта України : теорет. та наук.-метод. часопис. № 3 (додаток 1). Темат. вип. "Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології" ; Т. 1 / Нац. акад. пед. наук України, Ін-т вищ. освіти НАПН України ; [голов. ред. Віктор Андрущенко ; редкол.: Віль Бакіров та ін. ; редкол. вип.: В. П. Андрущенко та ін.]. - [Київ] : [б. в.], 2012. - 641 с. - С .288-293.
798. Ярошенко О. Г. Профільне навчання як один із ключових напрямків модернізації системи освіти України / Ярошенко О. Г. , Юзбашева Г. С. // Педагогічний альманах : зб. наук. пр. Вип. 20 / Комунал. вищ. навч. закл. "Херсон. акад. неперерв. освіти" Херсон. обл. ради ; [редкол.: Іван Бех, Євдокія Голобородько та ін.]. - Херсон : КВНЗ "Херсонська академія неперервної освіти", 2013. - 323 с. - С .46-51.
799. Яцула Т. В. Концептуальні підходи до оновлення змісту підготовки студентів вищих педагогічних навчальних закладів до виховної роботи у сфері дозвілля школярів / Т. В. Яцула // Педагогічні науки : зб. наук. пр. Вип. 51 / Херсон. держ. ун-т ; [редкол.: Барбіна Є. С. та ін.]. - Херсон : Вид-во ХДУ, 2009. - 424 с. - С .354-359.
800. Яшанов С. М. Інтернет-технології в модернізації системи освіти та розвитку компонентів змісту діяльності вчителя / С. М. Яшанов // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова : [зб. наук. пр.] / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. -

Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2009. - Сер. 5: Педагогічні науки: реалії та перспективи, Вип. 17. - С. 294-300.

801. Ящук С. М. Мультимедійні засоби в системі підготовки вчителя технологічної освіти / С. М. Ящук // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми : зб. наук. пр. Вип. 18 / АПН України, Ін-т пед. освіти і освіти дорослих АПН України, Ін-т проф.-техн. освіти АПН України, Вінниц. держ. пед. ун-т ім. Михайла Коцюбинського. Ін-т математики, фізики і технол. освіти ; [редкол.: І. А. Зязюн та ін.]. - Київ ; Вінниця : Вінниця, 2008. - 523 с. - С.511-515.

Розділ V. Методичні рекомендації, каталоги, збірники

1. Дослідно-експериментальна робота з оновлення змісту освіти та підвищення її якості на базі навчальних закладів : інформ.-аналіт. довід. / Ін-т інновац. технологій і змісту освіти МОН України ; [за ред. Ю. І. Завалевського ; упоряд.: Т. І. Бережна та ін.]. - Харків : Оберіг, 2010. - 431 с.
2. Збірка інформаційно-аналітичних матеріалів : (за підсумками роботи українсько-канадського проекту "Децентралізація управління професійним навчанням в Україні") / [авт. кол.: Десятов Т. М., Крячко Л. В. та ін.]. - Київ : АртЕк, 2009. - 252 с.
3. Зміст громадянської освіти і виховання: історія, реалії, перспективи : Матеріали міжнар. наук.-практ. конф. 14-15 верес. 2006 р. / Від-ня теорії та історії педагогіки АПН України, Ін-т проблем виховання АПН України, Південноукр. регіон. ін-т післядиплом. освіти пед. кадрів ; [редкол. :І. Д. Бех [та ін.]]. - Херсон : РІПО, 2006. - 180+ 18,[1] с.
4. Ільченко В. Р. Реформування змісту освіти як національна проблема : Педтехнологія "Довкілля" : 15-річний досвід виконання стратегічних завдань реформування змісту освіти / Ільченко В. Р. ; [ред. Л. М. Рибалко, худож. В. В. Волочай]. - Полтава : Довкілля-К, 2010. - 191 с.
5. Інноваційні технології та реформа змісту освіти в контексті Лісабонської стратегії ЄС : метод. каталог видань / Ін-т інновац. дослідж. і змісту освіти ; [уклад.: Левківський К. М., Сухарніков Ю. В. ; відп. за вип. Маслаков Р. О.]. - Київ : Освіта України, 2007. - 193 с.
6. Інноваційні технології та реформа змісту освіти в контексті Лісабонської стратегії ЄС : метод. каталог видань / Ін-т інновац. дослідж. і змісту освіти ; [уклад.: Левківський К. М., Сухарніков Ю. В. ; відп. за вип. Маслаков Р. О.]. - Київ : Освіта України, 2007. - 193 с.
7. Костюченко М. П. Дидактичне проектування цілей і змісту професійно-теоретичної та професійно-практичної підготовки (на прикладах професій електроенергетичного профілю) : метод. рек. / М. П. Костюченко ; АПН

- України, Донец. ін-т післядиплом. освіти інж.-пед. працівників. - Донецьк : [Б. в.], 2007. - 90 с.
8. Матеріали Сьомого всеукраїнського конкурсу «Вчитель-новатор», 2010-2011 : методичний посібник / Ін-т інновац. технологій і змісту освіти МОНмолодьспорт України ; [за заг. ред. Удода Олександра Андрійовича, ред. Бігун Н. М. ; упоряд. Гущина Н. І., Косик В. М. ; відп. за вип. Пушкарьова Т. О.]. - Київ : [б. в.], [2011]. - 196 с.
 9. Методичне забезпечення компетентнісного підходу до реалізації змісту середньої освіти : за результатами роботи міської твор. групи в 2006 - 2008 рр. / Упр. освіти і науки Запоріж. міськради ; [ред. : Р. О. Романчук ; відп. за вип. : І. Я. Крайній]. - Запоріжжя : ЛПКС, 2008. - 161 с.
 10. Методичні рекомендації з реалізації компетентнісного підходу у змісті освіти та навчально-виховному процесі загальноосвітніх навчальних закладів : аналіт. звіт про результати дослідж. / [кол. робочої гр.: Надія Бібік, Тетяна Бойченко та ін. ; наук. ред. Бібік Н. М.] ; М-во освіти і науки України. - Київ : [б. в.], 2010. - 127 с.
 11. Методичні рекомендації щодо організації та змісту навчально-виховного процесу в закладах освіти Київщини у 2013/2014 навчальному році : [інформ.-метод. зб.]. Ч. 1 / Київ. обл. ін-т післядиплом. освіти пед. кадрів ; [за заг. ред.: Н. І. Клокар, Л. В. Кабан]. - Біла Церква : КОПОПК, 2013. - 240 с.
 12. Оновлення змісту і методів дошкільної освіти в Україні : наукові записки Рівненського педінституту / Рівненський держ. пед. ін-т; Редкол.: Богуш А. М., Дичківська І. М., Кононко О. Л. та ін. - Рівне : [б. в.], 1999. Вип. 5. - 136 с.
 13. Проблеми інженерно-педагогічної освіти : зб. наук. пр. [№] 30-31 / Укр. інж.-пед. акад. ; [редкол.: О. Є. Коваленко (голов. ред.) та ін. ; відп. ред. Н. О. Брюханова]. - Харків : УПА, 2011. - 313 с.
 14. Проблеми освіти : наук.-метод. зб. Вип. 49 / Ін-т інновац. технологій і змісту освіти ; [редкол.: С. М. Ніколаєнко та ін.]. - [Київ] : Ін-т інновац. технологій і змісту освіти, 2006. - 234 с.
 15. Професійна освіта : наук.-метод. вісник. № 1-2 (38-39)/2012 / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Ін-т інновац. технологій і змісту освіти МОНмолодьспорт України, Наук.-метод. центр проф.-техн. освіти та підвищ. кваліфікації інж.-пед. працівників у Хмельниц. обл. ; [голов. ред. Л. І. Шевчук ; редкол. : Т. І. Боднарчук, В. Д. Гаврішко, Р. С. Гуревич [та ін.]. - Хмельницький : Цюпак, 2012. - 443, [1] с.
 16. Соціальне партнерство як інструмент оновлення змісту професійно-технічної освіти : Матеріали Другої всеукр. наук.-практ конф. м. Кривий Ріг, 11-12 квіт. 2013 р. / Нац. акад. пед. наук України, Ін-т проф.-техн. освіти Нац. акад. пед. наук України, Криворіж. міськ. метод. центр

- профтехосвіти ; [заг. ред. : Л. Л. Сушенцева]. - Кривий Ріг : Р. Козлов, 2013. - 193, [1] с.
17. Українсько-польське співробітництво в галузі історичної освіти : матеріали та документи укр.-пол. комісії експертів з удосконалення змісту шкіль. підручників з історії та географії (1993-2013) / [упоряд. В. В. Бондар ; відп. ред. О. А. Удод]. - Київ : Генеза, 2013. - 240 с.
18. Управління профільною школою : з досвіду роботи дир. загальноосвіт. навч. закл. Ч. 2 / Луган. обл. ін-т післядиплом. пед. освіти ; [уклад.: Т. М. Сорочан та ін.]. - Луганськ : Знання, 2007. - 155 с.
19. Форми та зміст курсового підвищення кваліфікації керівних і педагогічних працівників закладів професійно-технічної освіти : за результатами дослідно-експерим. роботи Наук.-метод. центру проф.-техн. освіти та підвищ. кваліфікації інженерно-пед. працівників у Хмельницьк. обл / Ін-т інновац. дослідж. і змісту освіти, Наук.-метод. центр проф.-техн. освіти та підвищ. кваліфікації інж.-пед. працівників у Хмельницьк. обл. ; [кер. дослідно-експеримент. роботи Л. І. Шевчук ; наук. кер. В. В. Супрун ; наук. консультант: Н. Г. Ничкало, В. В. Олійник]. - Хмельницький : Цюпак А. А., 2012. - 715 с
20. Формирование и развитие человеческого и социального потенциала как содержание образования / Михаил Борисович Зыков ; Федерал. ин-т развития образования. - Москва : [б. и.], 2008. - 59 с.

Розділ VI. Матеріали науково-практичних конференцій

1. Алексеева С. Основні підходи до визначення професійної придатності учнівської молоді в умовах сучасної освіти / Світлана Алексеева // Науково-методичне забезпечення професійної освіти і навчання : тези звітної наук.-практ. конф. за 2012 р. (м. Київ, 28 берез. 2013 р.). Т. 1 / Нац. акад. пед. наук України. Ін-т проф.-техн. освіти ; [за ред. В. О. Радкевич, Г. В. Єльнікової]. - Київ : ІПТО НАПН України, 2013. - 258 с. - С. 149-152.
2. Алексеева С. Основні підходи до визначення професійної придатності учнівської молоді в умовах сучасної освіти / Світлана Алексеева // Науково-методичне забезпечення професійної освіти і навчання : тези звітної наук.-практ. конф. за 2012 р. (м. Київ, 28 берез. 2013 р.). Т. 1 / Нац. акад. пед. наук України. Ін-т проф.-техн. освіти ; [за ред. В. О. Радкевич, Г. В. Єльнікової]. - Київ : ІПТО НАПН України, 2013. - 258 с. - С. 149-152.
3. Антонюк Л. А. Піклування Європи про якість вищої освіти в епоху глобалізації / Антонюк Л. А. // Людина. Культура. Освіта : матеріали II всеукр. філос. читань пам'яті доктора філос. наук, проф. Володимира Ісаковича Шевченка, 17 лют. 2012 р. / Чернігів. держ. ін-т економіки і управління, Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова, Чернігів. обл. ін-т

- післядиплом. пед. освіти ім. К. Д. Ушинського ; [упоряд. Шакун Наталія Валеріївна]. - Чернігів : ЧДІЕУ, 2012. - 239 с. - С.193-195
4. Бахов І. С. Полікультурні засади освіти в сучасному українському освітньому просторі / І. С. Бахов // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка : за матеріалами VI Міжнар. наук.-практ. конф. "Інноваційні процеси в освітньому просторі: доступність, ефективність, якість", присвяч. 10-річчю Укр. відділення МАНПО : зб. наук. пр. № 22 (257) листоп. 2012. Педагогічні науки. Ч. 2 / Луган. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, держ. закл. ; [голов. ред. Курило В. С. ; ред. Савченко С. В. (заст. голов. ред.) [та ін.] ; редкол.: Ваховський Л. Ц. [та ін.]. - [Луганськ] : ЛНУ ім. Т. Шевченка, 2012. - 319 с. - С .6-12.
 5. Болонський процес: модернізація змісту природничої педагогічної освіти" : міжнар. наук.-практ. конф., XII Каришинські читання, 26-27 трав. 2005 р. : зб. наук. пр. / Наук.-метод. центр вищ. освіти МОН України, Ін-т педагогіки АПН України, Полтав. держ. пед. ун-т ім. В. Г. Короленка ; [редкол.: Пашенко В. О. (голов. ред.), Тягло Є. І., Гриньова М. В. та ін.]. - Полтава : [Б. в.], 2005. - 355 с.
 6. Бурлаєнко Т. Компетентності особистості - критерій оновлення змісту освіти / Т. Бурлаєнко // Формування компетентностей обдарованої особистості в системі освіти : матеріали наук.-практ. конф., 22-23 черв. 2011 р., м. Севастополь / НАПН України. ДВНЗ "Ін-т обдарован. дитини", Ун-т менеджменту, Ін-т менеджменту та психології упр. освіти і науки, молоді і спорту при Севастоп. міськ. держ. адмін., Севастоп. центр проф.-техн. освіти ім. маршала інж. військ А. В. Геловані. - Київ : Ін-т обдарованої дитини НАПН України, 2011. - С. 104-108
 7. Бурлаєнко Т.І. Компетентності особистості - критерій оновлення змісту освіти / Тетяна Іванівна Бурлаєнко // Формування компетентностей обдарованої особистості в системі освіти : матеріали наук.-практ. конф., 22-23 черв. 2011 р., м. Севастополь / НАПН України. ДВНЗ "Ін-т обдарован. дитини", Ун-т менеджменту, Ін-т менеджменту та психології упр. освіти і науки, молоді і спорту при Севастоп. міськ. держ. адмін., Севастоп. центр проф.-техн. освіти ім. маршала інж. військ А. В. Геловані. - Київ : Ін-т обдарованої дитини НАПН України, 2011. - С. 104-108.
 8. Василюшина Н. М. Інноваційні технології у навчальному процесі як засіб підвищення продуктивності вищої освіти / Василюшина Н. М. // Дослідження молодих учених у контексті розвитку сучасної науки : Матеріали II щорічної Всеукр. наук.-практ. конф., 19 квіт. 2012 р. м Київ / Київ. ун-т ім. Бориса Грінченка ; [редкол.: В. О. Огнев'юк та ін.]. - Київ : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2012. - 359 с - С .338-344.
 9. Василюшина Н. М. Інноваційні технології у навчальному процесі як засіб підвищення продуктивності вищої освіти / Василюшина Н. М. // Дослідження молодих учених у контексті розвитку сучасної науки :

- Матеріали II щорічної Всеукр. наук.-практ. конф., 19 квіт. 2012 р. м Київ / Київ. ун-т ім. Бориса Грінченка ; [редкол.: В. О. Огнев'юк та ін.]. - Київ : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2012. - 359 с. - С .338-344.
10. Васюта О. І. Інноваційні підходи до визначення змісту соціальної освіти / Васюта О. І. // Людина. Культура. Освіта : матеріали II всеукр. філос. читань пам'яті доктора філос. наук, проф. Володимира Ісаковича Шевченка, 17 лют. 2012 р. / Чернігів. держ. ін-т економіки і управління, Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова, Чернігів. обл. ін-т післядиплом. пед. освіти ім. К. Д. Ушинського. - Чернігів : ЧДІЕУ, 2012. - С. 211-213 .
 11. Васюта О. І. Інноваційні підходи до визначення змісту соціальної освіти / Васюта О. І. // Людина. Культура. Освіта : матеріали II всеукр. філос. читань пам'яті доктора філос. наук, проф. Володимира Ісаковича Шевченка, 17 лют. 2012 р. / Чернігів. держ. ін-т економіки і управління, Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова, Чернігів. обл. ін-т післядиплом. пед. освіти ім. К. Д. Ушинського ; [упоряд. Шакун Наталія Валеріївна]. - Чернігів : ЧДІЕУ, 2012. - 239 с. - С .211-213
 12. Васюта О. І. Інноваційні підходи до визначення змісту соціальної освіти / Васюта О. І. // Людина. Культура. Освіта : матеріали II всеукр. філос. читань пам'яті доктора філос. наук, проф. Володимира Ісаковича Шевченка, 17 лют. 2012 р. / Чернігів. держ. ін-т економіки і управління, Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова, Чернігів. обл. ін-т післядиплом. пед. освіти ім. К. Д. Ушинського. - Чернігів : ЧДІЕУ, 2012. - С. 211-213 .
 13. Величко В. Ю. Інформаційні технології формування сучасних систем знань, як основа інноваційного розвитку освіти / В. Ю. Величко, В. В. Камишин, О. Є. Стрижак // Інноваційні технології навчання обдарованої молоді : матеріали міждисциплінар. наук.-практ. конф., 08-09 груд. 2010 р., м. Київ / НАПН України. Ін-т обдарован. дитини, Ін-т інновац. технологій і змісту освіти МОНмолодьспорт України, Нац. центр "Мала Академія наук України", Київ. палац дітей та юнацтва. - Київ : ІОД, 2010. - С. 23-32
 14. Виговська О. І. Європейський досвід для української школи: затребувані орієнтири / О. І. Виговська // Сучасна освіта в Україні: Європейські орієнтири : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., 17 груд. 2010 р., м. Київ / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, НАПН України, Ін-т інновац. технологій і змісту освіти МОН України, Київ. міжнар. ун-т, Гімназія № 136 м. Києва (при сприянні Всеукр. наук.-практ. журн. "Директор школи, ліцею, гімназії"). - Київ : КиМУ, 2011. - С. 73-83.
 15. Возний М. В. Зміст і структура підготовки студентів НАДПСУ в умовах Болонської системи / М. В. Возний // Проблеми гуманізації навчання та виховання у вищому закладі освіти : матеріали п'ятих Ірпінських міжнар. наук.-пед. читань, 24-25 трав. 2007 р. / [орг. комітет: Мельник П. В. (голова), Мадзігон В. М. (співголова), Тарангул Л. Л. (заст. голови),

- Бодашевський В. І. (заст. голови) та ін.]. - Ірпінь : [б. в.], 2007. - С. 129-132
16. Волкова Т. В. Стан професійно-технічної освіти в умовах інформатизації / Т. В. Волкова // Програмне забезпечення у сфері освіти і науки : матеріали конф., 12-13 трав. 2010 р., м. Київ / Держ. ком. України з питань наук.-техн. та інновац. розвитку, УкрНЦ РІТ, НАПН України, Ін-т інновац. технологій і змісту освіти МОН України, Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського. - [Київ] : [б. в.], [2010]. - С. 24-25
17. Востряков О. В. Ціннісна пропозиція магістратури в контексті фундаменталізації змісту освіти / Востряков О. В., Гребешкова О. М., Решетняк Т. І. // Наукова складова навчального процесу та інноваційні технології його розвитку : зб. матеріалів наук.-метод. конф., 12 квіт. 2011 р. : у 2 т. / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, ДВНЗ "Київ. нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана". - Київ : КНЕУ, 2011. - Т. 2. - С. 145-147 .
18. Востряков О. В. Ціннісна пропозиція магістратури в контексті фундаменталізації змісту освіти / Востряков О. В., Гребешкова О. М., Решетняк Т. І. // Наукова складова навчального процесу та інноваційні технології його розвитку : зб. матеріалів наук.-метод. конф., 12 квіт. 2011 р. : у 2 т. Т. 2 / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, ДВНЗ "Київ. нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана" ; [редкол.: А. М. Колот, С. В. Степаненко, Т. В. Гуть]. - Київ : КНЕУ, 2011. - 658 с.- С. 145-147.
19. Гавриленко Т. Л. Зміст початкової освіти у контексті реформування школи в УРСР (1954-1964 рр.) / Т. Л. Гавриленко // Цілі та результати освітніх реформ: українсько-польський діалог : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. 15-16 трав. 2013 р., м. Київ / Нац. акад. пед. наук України, Вища пед. шк. Польської спілки вчителів, Київ. ун-т ім. Бориса Грінченка. - Київ : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2013. - С. 62-69
20. Гавриленко Т. Л. Зміст початкової освіти у контексті реформування школи в УРСР (1954-1964 рр.) / Т. Л. Гавриленко // Цілі та результати освітніх реформ: українсько-польський діалог : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. 15-16 трав. 2013 р., м. Київ / Нац. акад. пед. наук України, Вища пед. шк. Польської спілки вчителів, Київ. ун-т ім. Бориса Грінченка. - Київ : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2013. - С. 62-69.
21. Гавриленко Т. Л. Зміст початкової освіти у контексті реформування школи в УРСР (1954-1964 рр.) / Гавриленко Т. Л. // Цілі та результати освітніх реформ: українсько-польський діалог : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. 15-16 трав. 2013 р., м. Київ / Нац. акад. пед. наук України, Вища пед. шк. Польської спілки вчителів, Київ. ун-т ім. Бориса Грінченка ; [редкол.: В. О. Огнев'юк та ін.]. - Київ : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2013. - 203 с. - С. 62-69.
22. Гашенко И. А. Проблемы и перспективы современной дидактики в период парадигмальной трансформации образовательного пространства Украины

- [Текст] / И. А. Гашенко // Личность в едином образовательном пространстве : сб. науч. ст. 1 Междунар. образоват. форума (г. Запорожье, 5-7 мая 2010 г.) / Комунал. учреждение "Запорож. обл. ин-т последиплом. пед. образования". - Запорожье : ЛПС, 2010. - Ч. 3 : Конференции "Образовательное пространство и индивидуальность: современная дидактика, задания диагностики, оценка качества образования", "Личность и здоровьесберегающее пространство". - С. 31-34.
23. Горбенко С. С. Гуманістична спрямованість змісту музичної освіти школярів у період "Нового педагогічного мислення" / С. С. Горбенко // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова : [зб. наук. пр.] / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. - Київ : [б. в.], 2007. - Сер. 14 : Теорія і методика мистецької освіти, Вип. 4 (9) : Матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. "Гуманістичні орієнтири мистецької освіти", 26-27 квіт. 2007 р. - С. 131-135.
24. Городиська В. В. Зміст патріотичного виховання дошкільників у сучасних ДНЗ / В. В. Городиська // Формування цінностей особистості: європейський вектор і національний контекст : зб. матеріалів міжнар. наук.-практ. конф. Дрогобич, 26-27 жовт. 2017 р. / Дрогобиц. держ. пед. ун-т ім. Івана Франка ; [голов. ред. Ірина Невмержицька]. - Дрогобич : Ред.-вид. від. Дрогобиц. держ. пед. ун-ту ім. І. Франка, 2017. - 289 с. - С.77-80.
25. Гриценко М. В. Якість і доступність вищої освіти як філософсько-освітня проблема / Гриценко М. В. // Людина. Культура. Освіта : матеріали II всеукр. філос. читань пам'яті доктора філос. наук, проф. Володимира Ісаковича Шевченка, 17 лют. 2012 р. / Чернігів. держ. ін-т економіки і управління, Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова, Чернігів. обл. ін-т післядиплом. пед. освіти ім. К. Д. Ушинського ; [упоряд. Шакур Наталія Валеріївна]. - Чернігів : ЧДІЕУ, 2012. - 239 с. - С.184-186
26. Гурова О. В. Психологічний зміст неінституціолізованої парадигми освіти / О. В. Гурова // Психологічні виміри особистісної взаємодії суб'єктів освітнього простору в контексті гуманістичної парадигми : матеріали Всеукр. конф. з міжнар. участю 31 трав. 2018 р., Київ / Ін-т психології ім. Г. С. Костюка НАПН України ; [редкол.: Максименко С. Д. та ін.; за ред. С. Д. Максименка] . - Київ : Інформаційно-аналітичне агенство, 2018. - 283 с. - С.67-74.
27. Даценко Ю. О. Статути середньовічних університетів та їх вплив на розвиток законодавчого регулювання вищої освіти / Даценко Ю. О. // Дослідження молодих учених у контексті розвитку сучасної науки : Матеріали II щорічної Всеукр. наук.-практ. конф., 19 квіт. 2012 р. м Київ / Київ. ун-т ім. Бориса Грінченка ; [редкол.: В. О. Огнев'юк та ін.]. - Київ : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2012. - 359 с. - С.9-15.

28. Дидактика: теорія і практика : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. "Фундаменталізація змісту освіти як соціально-педагогічна проблема" : зб. наук. пр. / Нац. акад. пед. наук України, Ін-т педагогіки Нац. акад. пед. наук України ; [редкол. : Л. Д. Березівська та ін. ; вступ. ст., ред. Г. О. Васьківської ; літ. ред. С. В. Косянчук]. - Київ : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2012. - 262, [1] с.
29. Довбиш В. З. Вплив зовнішньоекономічного курсу України на зміст вітчизняної освіти / В. З. Довбиш, Н. В. Кравченко // Гуманізм та освіта : зб. матеріалів VIII міжнар. наук.-практ. конф., м. Вінниця, 19-21 верес. 2006 р. / Вінниц. нац. техн. ун-т, Мін-во освіти і науки України, АПН України, Вінниц. нац. техн. ун-т, Ун-т ЄВЛЄ (Швеція). - [Вінниця] : Вид-во ВНТУ "УНІВЕРСУМ-Вінниця", 2006. - С. 140-142.
30. Жук М. І. Підготовка майбутнього вчителя початкових класів в умовах модернізації змісту навчання / Жук М. І. // Дослідження молодих учених у контексті розвитку сучасної науки : Матеріали II щорічної Всеукр. наук.-практ. конф., 19 квіт. 2012 р. м Київ / Київ. ун-т ім. Бориса Грінченка ; [редкол.: В. О. Огнев'юк та ін.]. - Київ : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2012. - 359 с - С. 83-91.
31. Жук М. І. Підготовка майбутнього вчителя початкових класів в умовах модернізації змісту навчання / М. І. Жук // Дослідження молодих учених у контексті розвитку сучасної науки : Матеріали II щорічної Всеукр. наук.-практ. конф., 19 квіт. 2012 р. м Київ / Київ. ун-т ім. Бориса Грінченка. - Київ : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2012. - С. 83-91.
32. Жук М. І. Підготовка майбутнього вчителя початкових класів в умовах модернізації змісту навчання / Жук М. І. // Дослідження молодих учених у контексті розвитку сучасної науки : Матеріали II щорічної Всеукр. наук.-практ. конф., 19 квіт. 2012 р. м Київ / Київ. ун-т ім. Бориса Грінченка ; [редкол.: В. О. Огнев'юк та ін.]. - Київ : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2012. - 359 с. - С. 83-91.
33. Жучик О. В. Реалізація ціннісних вимірів людини у змісті сучасної освіти / О. В. Жучик // Проблеми гуманізму і освіти: 10-річчю АПН України присвяч. : зб. матеріалів наук.-метод. конф., м. Вінниця, 21-22 трав. 2002 р. : [В 2 т.] / Мін-во освіти і науки України, АПН України, Україн. від-ня Міжнар. акад. наук вищ. шк.; Вінниц. держ. техн. ун-т. - [Вінниця] : Вид-во ВДТУ "УНІВЕРСУМ-Вінниця", 2002. - Т. 1. - С. 33-35 .
34. Забезпечення наступності змісту в системі ступеневої вищої та післядипломної освіти: українські традиції та європейська практика : тези доп. III Міжнар. наук.-практ. конф., 26 жовт. 2012 р. / Хмельниц. кооперат. торг.-екон. ін-т ; [прогр. ком.: Коваль Л. М. (голова), Борушак М. та ін.]. - Хмельницький : Мошак М. І., 2012. - 252 с.
35. Забезпечення наступності змісту в системі ступеневої вищої та післядипломної освіти: українські традиції та європейська практика : тези

- доп. III Міжнар. наук.-практ. конф., 26 жовт. 2012 р. / Хмельниц. кооперат. торг.-екон. ін-т ; [прогр. ком.: Коваль Л. М. (голова), Борушак М. та ін.]. - Хмельницький : Мошак М. І., 2012. - 252 с.
36. Завірюха Л. О. Міжнародні відносини у галузі освіти / Завірюха Людмила Олександрівна // Сучасна освіта в Україні: Європейські орієнтири : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., 17 груд. 2010 р., м. Київ / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, НАПН України, Ін-т інновац. технологій і змісту освіти МОН України, Київ. міжнар. ун-т, Гімназія № 136 м. Києва (при сприянні Всеукр. наук.-практ. журн. "Директор школи, ліцею, гімназії") ; [за наук. ред. О. І. Виговської, І. Г. Єрмакова, С. В. Рудаківської]. - Київ : КиМУ, 2011. - 487 с. - С. 221-224
37. Завірюха Л. О. Міжнародні відносини у галузі освіти / Л. О. Завірюха // Сучасна освіта в Україні: Європейські орієнтири : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., 17 груд. 2010 р., м. Київ / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, НАПН України, Ін-т інновац. технологій і змісту освіти МОН України, Київ. міжнар. ун-т, Гімназія № 136 м. Києва (при сприянні Всеукр. наук.-практ. журн. "Директор школи, ліцею, гімназії"). - Київ : КиМУ, 2011. - С. 221-224
38. Зоц В. М. Роль вчителя в розбудові системи освіти сталого демократичного суспільства / В. М. Зоц // Сучасна освіта в Україні: Європейські орієнтири : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., 17 груд. 2010 р., м. Київ / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, НАПН України, Ін-т інновац. технологій і змісту освіти МОН України, Київ. міжнар. ун-т, Гімназія № 136 м. Києва (при сприянні Всеукр. наук.-практ. журн. "Директор школи, ліцею, гімназії") ; [за наук. ред. О. І. Виговської, І. Г. Єрмакова, С. В. Рудаківської]. - Київ : КиМУ, 2011. - 487 с. - С. 86-91.
39. Зоц В. М. Роль вчителя в розбудові системи освіти сталого демократичного суспільства / В. М. Зоц // Сучасна освіта в Україні: Європейські орієнтири : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., 17 груд. 2010 р., м. Київ / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, НАПН України, Ін-т інновац. технологій і змісту освіти МОН України, Київ. міжнар. ун-т, Гімназія № 136 м. Києва (при сприянні Всеукр. наук.-практ. журн. "Директор школи, ліцею, гімназії"). - Київ : КиМУ, 2011. - С. 86-91.
40. Зубрицька О. М. Розбіжності між європейськими та українськими стандартами середньої і вищої освіти / Зубрицька О. М. // Людина. Культура. Освіта : матеріали II всеукр. філос. читань пам'яті доктора філос. наук, проф. Володимира Ісаковича Шевченка, 17 лют. 2012 р. / Чернігів. держ. ін-т економіки і управління, Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова, Чернігів. обл. ін-т післядиплом. пед. освіти ім. К. Д. Ушинського ; [упоряд. Шакун Наталія Валеріївна]. - Чернігів : ЧДІЕУ, 2012. - 239 с. - С. 190-192

41. Іванов В. Г. Інформатика в системі юридичної освіти / В. Г. Іванов, М. В. Гвозденко // Програмне забезпечення у сфері освіти і науки : матеріали конф., 12-13 трав. 2010 р., м. Київ / Держ. ком. України з питань наук.-техн. та інновац. розвитку, УкрНЦ РІТ, НАПН України, Ін-т інновац. технологій і змісту освіти МОН України, Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського. - [Київ] : [б. в.], [2010]. - С. 34-35
42. Інноваційний розвиток освіти України, закордонний та вітчизняний досвід інтеграції до Європейського освітнього простору : матеріали VIII Всеукр. наук.-метод. конф., 24-25 трав. 2011 р. / Ін-т інновац. технологій і змісту освіти МОНМСУ, Міжнар. наук.-техн. ун-т ім. акад. Юрія Бугая, Укр. акад. інформатики ; [упоряд. Т. В. Карпова]. - Київ : МНТУ, 2011. - 400, [6] с.
43. Інноваційні технології навчання обдарованої молоді : матеріали міждисциплінар. наук.-практ. конф., 08-09 груд. 2010 р., м. Київ / Ін-т обдарован. дитини НАПН України, Ін-т інновац. дослідж. і змісту освіти, Київ. палац дітей та юнацтва. - Київ : ІОД, 2010. - 167 с.
44. Киричук М. В. Творча активність як основний фактор розвитку обдарованої дитини / М. В. Киричук // Інноваційні технології навчання обдарованої молоді : матеріали міждисциплінар. наук.-практ. конф., 08-09 груд. 2010 р., м. Київ / НАПН України. Ін-т обдарован. дитини, Ін-т інновац. технологій і змісту освіти МОНмолодьспорт України, Нац. центр "Мала Академія наук України", Київ. палац дітей та юнацтва. - Київ : ІОД, 2010. - С. 54-58.
45. Клокар Н. І. Теоретико-методологічні засади формування інформаційно-навчального середовища системи освіти регіону / Н. І. Клокар // Інноваційні технології навчання обдарованої молоді : матеріали міждисциплінар. наук.-практ. конф., 08-09 груд. 2010 р., м. Київ / НАПН України. Ін-т обдарован. дитини, Ін-т інновац. технологій і змісту освіти МОНмолодьспорт України, Нац. центр "Мала Академія наук України", Київ. палац дітей та юнацтва. - Київ : ІОД, 2010. - С. 58-75
46. Коберник О. М. Ціннісна парадигма змісту виховання в сучасній вітчизняній школі / О. М. Коберник // Формування цінностей особистості: європейський вектор і національний контекст : зб. матеріалів міжнар. наук.-практ. конф. Дрогобич, 26-27 жовт. 2017 р. / Дрогобиц. держ. пед. ун-т ім. Івана Франка ; [голов. ред. Ірина Невмержицька]. - Дрогобич : Ред.-вид. від. Дрогобиц. держ. пед. ун-ту ім. І. Франка, 2017. - 289 с. - С. 142-146.
47. Коваленко О. Я. Сучасна освіта в Україні: європейські орієнтири. Системний погляд : коваленко Оксана Ярославівна / О. Я. Коваленко // Сучасна освіта в Україні: Європейські орієнтири : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., 17 груд. 2010 р., м. Київ / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, НАПН України, Ін-т інновац. технологій

- і змісту освіти МОН України, Київ. міжнар. ун-т, Гімназія № 136 м. Києва (при сприянні Всеукр. наук.-практ. журн. "Директор школи, ліцею, гімназії"). - Київ : КиМУ, 2011. - С. 91-96
48. Козлакова Г. О. Наукові дослідження з напрямку "Інформаційно-комунікаційні технології" та їх вплив на модернізацію змісту вищої освіти / Козлакова Г. О. // Педагогічні проблеми забезпечення якості професійної підготовки фахівців в умовах євроінтеграції : зб. матеріалів III Всеукр. круглого столу, 15 квіт. 2011 р. / Ін-т вищ. освіти НАПН України, Укр. асоц. з розвитку менеджменту та бізнес-освіти, Західнодонбас. приват. ін-т економіки і управління ; [чл. редкол.: Козлакова Г. А. та ін.]. - Дніпропетровськ : ІМА-прес, 2011. - 113 с. - С. 10-13. - Петренко Л. М. Педагогічний аналіз як складова процесу забезпечення якості освіти в професійно-технічному навчальному закладі / Петренко Л. М. // Педагогічні проблеми забезпечення якості професійної підготовки фахівців в умовах євроінтеграції : зб. матеріалів III Всеукр. круглого столу, 15 квіт. 2011 р. / Ін-т вищ. освіти НАПН України, Укр. асоц. з розвитку менеджменту та бізнес-освіти, Західнодонбас. приват. ін-т економіки і управління ; [чл. редкол.: Козлакова Г. А. та ін.]. - Дніпропетровськ : ІМА-прес, 2011. - 113 с. - С. 13-16.
49. Коміренко В. І. Крок вперед і два кроки назад або зигзаги Болонського процесу в Україні / В. І. Коміренко, О. В. Коміренко // Сучасна освіта в Україні: Європейські орієнтири : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., 17 груд. 2010 р., м. Київ / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, НАПН України, Ін-т інновац. технологій і змісту освіти МОН України, Київ. міжнар. ун-т, Гімназія № 136 м. Києва (при сприянні Всеукр. наук.-практ. журн. "Директор школи, ліцею, гімназії"). - Київ : КиМУ, 2011. - С. 96-100
50. Корсакова О. К. Структура змісту сучасної шкільної освіти / О. К. Корсакова // Зміст і технології шкільної освіти : матеріали звіт. наук. конф., 26-28 берез. 2002 р. Ч. 1 / АПН України, Ін-т педагогіки АПН України ; [редкол.: В. М. Мадзігон (голов. ред.), М. І. Бурда (заст. голов. ред.), Н. М. Бібік та ін.]. - Київ : Педагогічна думка, 2002. - 103 с. - С. 23-24
51. Кремень В. Г. Погляд в майбутнє : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. "Програмно-методичне забезпечення вальдорфських шкіл України: розробка, апробація" / Ін-т інновац. технологій і змісту освіти МОН молодьспорт України, Дніпропетр. обл. ін-т післядиплом. пед. освіти, Асоц. вальдорф. шкіл України ; [редкол.: Любов Башкатова (голова) та ін. ; упоряд.: Ольга Передерій]. - Дніпропетровськ : [Б. в.], 2011. - 110 с. - 7.00 грн
52. Кряжев П. В. Особливості моделей реформування вищої освіти у розвинених країнах Європи / Кряжев П. В. // Дослідження молодих

- учених у контексті розвитку сучасної науки : Матеріали II щорічної Всеукр. наук.-практ. конф., 19 квіт. 2012 р. м Київ / Київ. ун-т ім. Бориса Грінченка ; [редкол.: В. О. Огнев'юк та ін.]. - Київ : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2012. - 359 с.- С.36-44.
- 53.Кряжев П. В. Особливості моделей реформування вищої освіти у розвинених країнах Європи / Кряжев П. В. // Дослідження молодих учених у контексті розвитку сучасної науки : Матеріали II щорічної Всеукр. наук.-практ. конф., 19 квіт. 2012 р. м Київ / Київ. ун-т ім. Бориса Грінченка ; [редкол.: В. О. Огнев'юк та ін.]. - Київ : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2012. - 359 с. - С.36-44.
- 54.Кулянда О. С. Школа на шляху до міжнародної співпраці / О. С. Кулянда // Сучасна освіта в Україні: Європейські орієнтири : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., 17 груд. 2010 р., м. Київ / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, НАПН України, Ін-т інновац. технологій і змісту освіти МОН України, Київ. міжнар. ун-т, Гімназія № 136 м. Києва (при сприянні Всеукр. наук.-практ. журн. "Директор школи, ліцею, гімназії"). - Київ : КиМУ, 2011. - С. 113-118.
- 55.Ліщук О. П. Організаційно-правові засади формування європейського простору вищої освіти / О. П. Ліщук // Сучасна освіта в Україні: Європейські орієнтири : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., 17 груд. 2010 р., м. Київ / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, НАПН України, Ін-т інновац. технологій і змісту освіти МОН України, Київ. міжнар. ун-т, Гімназія № 136 м. Києва (при сприянні Всеукр. наук.-практ. журн. "Директор школи, ліцею, гімназії"). - Київ : КиМУ, 2011. - С. 108-112.
- 56.Лучинкіна А. І. Аналіз діалогічної взаємодії суб'єктів навчального процесу / А. І. Лучинкіна, Т. А. Яншина // Інноваційні технології навчання обдарованої молоді : матеріали міждисциплінар. наук.-практ. конф., 08-09 груд. 2010 р., м. Київ / НАПН України. Ін-т обдарован. дитини, Ін-т інновац. технологій і змісту освіти МОНмолодьспорт України, Нац. центр "Мала Академія наук України", Київ. палац дітей та юнацтва. - Київ : ІОД, 2010. - С. 85-90.
- 57.Мазур М. П. Розробка методичних підходів та програмна реалізація індивідуального об'єктно-орієнтованого навчання / М. П. Мазур // Програмне забезпечення у сфері освіти і науки : матеріали конф., 12-13 трав. 2010 р., м. Київ / Держ. ком. України з питань наук.-техн. та інновац. розвитку, УкрНЦ РІТ, НАПН України, Ін-т інновац. технологій і змісту освіти МОН України, Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського. - [Київ] : [б. в.], [2010]. - С. 71-72
- 58.Макар З. Ю. Дисципліна "Комп'ютерна графіка" у змісті професійної підготовки молодших спеціалістів-дизайнерів / З. Ю. Макар // Педагогічна майстерність як система професійних і мистецьких компетентностей : зб.

- матеріалів X Міжнар. пед.-мист. читань пам'яті проф. О. П. Рудницької. Вип. 4 / [редкол.: І. А. Зязюн та ін. ; відп. секр. редкол. Ю. В. Грищенко]. - Чернівці : Зелена Буковина, 2013. - 419 с. - С. 331-336.
59. Малюкова І. Г. Єдиний освітній простір: практичні аспекти формування / І. Г. Малюкова, Ю. М. Богачков, В. М. Радченко // Програмне забезпечення у сфері освіти і науки : матеріали конф., 12-13 трав. 2010 р., м. Київ / Держ. ком. України з питань наук.-техн. та інновац. розвитку, УкрНЦ РІТ, НАПН України, Ін-т інновац. технологій і змісту освіти МОН України, Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського. - [Київ] : [б. в.], [2010]. - С. 73-75.
60. Манжула А. М. Креативне комп'ютерне навчання як засіб розвитку творчої особистості / А. М. Манжула, В. Б. Распопов // Інноваційні технології навчання обдарованої молоді : матеріали міждисциплінар. наук.-практ. конф., 08-09 груд. 2010 р., м. Київ / НАПН України. Ін-т обдарован. дитини, Ін-т інновац. технологій і змісту освіти МОН молодьспорт України, Нац. центр "Мала Академія наук України", Київ. палац дітей та юнацтва. - Київ : ІОД, 2010. - С. 90-102
61. Мельник М. Ю. Психологічні особливості професійних інтересів обдарованих старшокласників / М. Ю. Мельник // Інноваційні технології навчання обдарованої молоді : матеріали міждисциплінар. наук.-практ. конф., 08-09 груд. 2010 р., м. Київ / НАПН України. Ін-т обдарован. дитини, Ін-т інновац. технологій і змісту освіти МОН молодьспорт України, Нац. центр "Мала Академія наук України", Київ. палац дітей та юнацтва. - Київ : ІОД, 2010. - С. 102-110.
62. Наливайка Л. Р. Трансформація змісту гуманітарної функції держави в контексті освітніх євроінтеграційних процесів / Наливайко Лариса Романівна // Розвиток міжнародного співробітництва в галузі освіти у контексті Болонського процесу : [матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 15-16 берез. 2007 р., Ялта] / Ун-т Ніцца-Софія антиполіс, Вища католиц. школа Намюра, Заклад освіти "Баранович. держ. ун-т, Крим. гуманіт. ун-т ; [редкол.: Глузман О. В. та ін.]. - Ялта : [Б. в.], 2007. - 282 с. - С. 164-168.
63. Наукові та методичні основи викладання біологічних дисциплін у педагогічних вищих навчальних закладах України : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., 26-27 жовт. 2006 р. / Ін-т інновац. технологій і змісту освіти МОН молодьспорт України, Ін-т педагогіки Акад. пед. наук України. - Київ : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2006. - 134 с.
64. Овчаренко О. В. Аксиологічний підхід до змісту освіти в багатоетнічній Україні: на шляху руйнування міфологем / О. В. Овчаренко // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка: за матеріалами V Міжнар. наук.-практ. конф. "Ціннісні пріоритети освіти: виклики XXI століття" : зб. наук. пр. / Луган. нац. пед. ун-т ім. Тараса

- Шевченка. - [Луганськ] : ЛНУ імені Тараса Шевченка, 2011. - № 20 (231) жовт. 2011 : Педагогічні науки, Ч. 1. - С. 99-107.
65. Овчаренко О. В. Аксіологічний підхід до змісту освіти в багатоетнічній Україні: на шляху руйнування міфологем / О. В. Овчаренко // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка: за матеріалами V Міжнар. наук.-практ. конф. "Ціннісні пріоритети освіти: виклики XXI століття" : зб. наук. пр. № 20 (231) жовт. 2011. Педагогічні науки. Ч. 1 / Луган. нац. пед. ун-т ім. Тараса Шевченка ; [голов. ред.: Курило В. С. ; редкол.: Савченко С. В. (заст. голов. ред.), Бур'ян М. С. та ін.]. - [Луганськ] : ЛНУ імені Тараса Шевченка, 2011. - 307 с. - С. 99-107.
66. Овчаренко О. В. Аксіологічний підхід до змісту освіти в багатоетнічній Україні: на шляху руйнування міфологем / О. В. Овчаренко // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка: за матеріалами V Міжнар. наук.-практ. конф. "Ціннісні пріоритети освіти: виклики XXI століття" : зб. наук. пр. / Луган. нац. пед. ун-т ім. Тараса Шевченка. - [Луганськ] : ЛНУ імені Тараса Шевченка, 2011. - № 20 (231) жовт. 2011 : Педагогічні науки, Ч. 1. - С. 99-107.
67. Однорог Т. В. Ключові компетентності майбутніх економістів як концептуальний орієнтир національної професійної освіти у контексті Болонського процесу / Однорог Тетяна Вікторівна // Розвиток міжнародного співробітництва в галузі освіти у контексті Болонського процесу : [матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 15-16 берез. 2007 р., Ялта] / Ун-т Ніцца-Софія антиполіс, Вища католиц. школа Намюра, Заклад освіти "Баранович. держ. ун-т, Крим. гуманіт. ун-т ; [редкол.: Глузман О. В. та ін.]. - Ялта : [Б. в.], 2007. - 282 с. - С. 173-178.
68. Павленко А. И. Пути освоения содержания образования: парадигмальный подход [Текст] / А. И. Павленко, Т. Н. Попова // Личность в едином образовательном пространстве : сб. науч. ст. 1 Междунар. образоват. форума (г. Запорожье, 5-7 мая 2010 г.) / Комунал. учреждение "Запорож. обл. ин-т последиплом. пед. образования". - Запорожье : ЛПЭС, 2010. - Ч. 3 : Конференции "Образовательное пространство и индивидуальность: современная дидактика, задания диагностики, оценка качества образования", "Личность и здоровьесберегающее пространство". - С. 99-105.
69. Петруня Ю. Є. Конкурентоспроможність вищої освіти України в умовах розвитку європейської інтеграції / Петруня Юрій Євгенович // Розвиток міжнародного співробітництва в галузі освіти у контексті Болонського процесу : [матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 15-16 берез. 2007 р., Ялта] / Ун-т Ніцца-Софія антиполіс, Вища католиц. школа Намюра, Заклад освіти "Баранович. держ. ун-т, Крим. гуманіт. ун-т ; [редкол.: Глузман О. В. та ін.]. - Ялта : [Б. в.], 2007. - 282 с. - С. 191-192

70. Плахотнік О. В. Структура і зміст комунікативно-професійної компетенції фахівців керівної ланки / О. В. Плахотнік, О. О. Павленко // Проблеми гуманізму і освіти : 10-річчю АПН України присвяч. : зб. матеріалів наук.-метод. конф., м. Вінниця, 21-22 трав. 2002 р. : [В 2 т.] / Мін-во освіти і науки України, АПН України, Міжнар. акад. наук вищ. шк., Вінниц. держ. техн. ун-т. - [Вінниця] : Вид-во ВДТУ "УНІВЕРСУМ-Вінниця", 2002. - Т. 2. - С. 173-177.
71. Пляченко Т. М. Гуманістичні цінності музично-педагогічної освіти / Т. М. Пляченко // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова : [зб. наук. пр.] / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. - Київ : [б. в.], 2007. - Сер. 14 : Теорія і методика мистецької освіти, Вип. 4 (9) : Матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. "Гуманістичні орієнтири мистецької освіти", 26-27 квіт. 2007 р. - С. 35-38.
72. Похресник А. К. Філософія і економіка про причини підвищення у XXI ст. цінності «В»-варіанту вищої освіти / Похресник А.К. // Людина. Культура. Освіта : матеріали II всеукр. філос. читань пам'яті доктора філос. наук, проф. Володимира Ісаковича Шевченка, 17 лют. 2012 р. / Чернігів. держ. ін-т економіки і управління, Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова, Чернігів. обл. ін-т післядиплом. пед. освіти ім. К. Д. Ушинського ; [упоряд. Шакур Наталія Валеріївна]. - Чернігів : ЧДІЕУ, 2012. - 239 с. - С. 81-83
73. Проблеми педагогічної науки в умовах розбудови національної школи : матеріали звітної наук. конф. 12-13 квіт. 1995 р. / Ін-т педагогіки АПН України; Редкол.: Мадзігон В. М.(відп. ред.), Вашуленко М. С., Бурда М. І. та ін. - Київ : Пед. думка, 1996. - Ч. 1. - 213 с.
74. Пятничук Т. Методика формування змісту інтегрованих дисциплін / Тетяна Пятничук // Науково-методичне забезпечення професійної освіти і навчання : тези звітної наук.-практ. конф. за 2012 р. (м. Київ, 28 берез. 2013 р.). Т. 1 / Нац. акад. пед. наук України. Ін-т проф.-техн. освіти ; [за ред. В. О. Радкевич, Г. В. Єльнікової]. - Київ : ІПТО НАПН України, 2013. - 258 с. - С. 91-94.
75. Радкевич В. Науково-методичний супровід професійної освіти і навчання в умовах активізації розвитку економіки / Валентина Радкевич // Науково-методичне забезпечення професійної освіти і навчання : тези звітної наук.-практ. конф. за 2012 р. (м. Київ, 28 берез. 2013 р.). Т. 1 / Нац. акад. пед. наук України. Ін-т проф.-техн. освіти ; [за ред. В. О. Радкевич, Г. В. Єльнікової]. - Київ : ІПТО НАПН України, 2013. - 258 с. - С. 11-19
- Супрун В. Стан і перспективи розвитку професійно-технічної освіти в сучасних умовах / В'ячеслав Супрун // Науково-методичне забезпечення професійної освіти і навчання : тези звітної наук.-практ. конф. за 2012 р. (м. Київ, 28 берез. 2013 р.). Т. 1 / Нац. акад. пед. наук України. Ін-т проф.-техн. освіти ; [за ред. В. О. Радкевич, Г. В. Єльнікової]. - Київ : ІПТО НАПН України, 2013. - 258 с. - С. 19-25

- Сушенцева Л. Сучасні підходи до оновлення змісту професійно-технічної освіти / Лілія Сушенцева // Науково-методичне забезпечення професійної освіти і навчання : тези звітної наук.-практ. конф. за 2012 р. (м. Київ, 28 берез. 2013 р.). Т. 1 / Нац. акад. пед. наук України. Ін-т проф.-техн. освіти ; [за ред. В. О. Радкевич, Г. В. Єльнікової]. - Київ : ІІТО НАПН України, 2013. - 258 с. - С. 28-31.
76. Савченко О. Я. Розвивальний потенціал змісту освіти у 12-річній школі / Савченко О. Я. // Психолого-педагогічні засади розвитку особистості в освітньому просторі : матеріали метод. семінару Акад. пед. наук України, 19 берез. 2008 р. / АПН України. Відділення психології, вік. фізіології та дефектології, Відділення теорії та історії педагогіки АПН України, Ін-т психології ім. Г. С. Костюка АПН України ; [ред. рада: В. Г. Кремень та ін. ; редкол.: С. Д. Максименко та ін.]. - Київ : [б. в.], 2008. - 727 с. - С. 38-48.
77. Скуратівська Г. В. Роль вищої освіти у професійній реалізації індивіда / Г. В. Скуратівська // Проблеми гуманізації навчання та виховання у вищому закладі освіти : зб. ст. за матеріалами наук.-практ. конф. ІХ Ірпінських міжнар. наук.-пед. читань, 26-27 трав. 2011 р., м. Ірпінь / Нац. ун-т держ. податк. служби України. - Ірпінь : Нац. ун-т ДПС України, 2011. - Ч. 1. - С. 439-447.
78. Скуратівська Г. В. Роль вищої освіти у професійній реалізації індивіда / Г. В. Скуратівська // Проблеми гуманізації навчання та виховання у вищому закладі освіти : зб. ст. за матеріалами наук.-практ. конф. ІХ Ірпінських міжнар. наук.-пед. читань, 26-27 трав. 2011 р., м. Ірпінь / Нац. ун-т держ. податк. служби України. - Ірпінь : Нац. ун-т ДПС України, 2011. - Ч. 1. - С. 439-447.
79. Смагло Н. С. Методологічні аспекти інтеграції знань / Н. С. Смагло // Проблеми гуманізму і освіти : 10-річчю АПН України присвяч. : зб. матеріалів наук.-метод. конф., м. Вінниця, 21-22 трав. 2002 р. : [В 2 т.] / Мін-во освіти і науки України, АПН України, Україн. від-ня Міжнар. акад. наук вищ. шк.; Вінниц. держ. техн. ун-т. - [Вінниця] : Вид-во ВДТУ "УНІВЕРСУМ-Вінниця", 2002. - Т. 1. - С. 93-96.
80. Соціалізація особистості: культура, освітня політика, технології формування : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. молодих учених і студ., 20-21 квіт. 2011 р., м. Суми / Сум. держ. пед. ун-т ім. А. С. Макаренка, Ін-т інновац. технологій і змісту освіти МОНмолодьспорт України, Ін-т педагогіки НАПН України, Ін-т пед. освіти та освіти дорослих НАПН України, Курський держ. ун-т, Східно-Мічиган. ун-т, Гурношльонська вища педагогічна школа ім. Кардинала Августи Хльонда (Мисьовиці), Білорус. держ. пед. ун-т ім. М. Танка, Пед. коледж м. Враца, Центр фіз. виховання і спорту ун-ту економіки м. Катовиці, Волгоград. держ. пед. ун-т, Північ. Ново-Мексикан. коледж, Ін-т мистецтв ун-ту м. Цзинань, Ін-т

- мистецтв Пед. ун-ту м. Аньянг ; [редкол.: А. А. Сбруєва (голов. ред.) та ін.]. - Суми : Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2011. - 426 с.
81. Суліма Є. М. Суспільно-особистісний зміст цілепокладання в освіті / Є. М. Суліма, О. В. Лісовий // Моделювання особистісно-розвивального середовища обдарованої дитини : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., 11-12 жовт. 2011 р. / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, НАПН України. Ін-т обдарован. дитини, Нац. центр "Мала Академія наук України". - Київ : Ін-т обдарованої дитини, 2011. - С. 207-213
82. Суліма Є. М. Суспільно-особистісний зміст цілепокладання в освіті / Суліма Є. М., Лісовий О. В. // Моделювання особистісно-розвивального середовища обдарованої дитини : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., 11-12 жовт. 2011 р. / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, НАПН України. Ін-т обдарован. дитини, Нац. центр "Мала Академія наук України". - Київ : Ін-т обдарованої дитини, 2011. - С. 207-213
83. Суліма Є. М. Суспільно-особистісний зміст цілепокладання в освіті / Є. М. Суліма, О. В. Лісовий // Моделювання особистісно-розвивального середовища обдарованої дитини : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., 11-12 жовт. 2011 р. / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, НАПН України. Ін-т обдарован. дитини, Нац. центр "Мала Академія наук України". - Київ : Ін-т обдарованої дитини, 2011. - С. 207-213
84. Супрун В. Стан і перспективи розвитку професійно-технічної освіти в сучасних умовах / В'ячеслав Супрун // Науково-методичне забезпечення професійної освіти і навчання : тези звітної наук.-практ. конф. за 2012 р. (м. Київ, 28 берез. 2013 р.). Т. 1 / Нац. акад. пед. наук України. Ін-т проф.-техн. освіти ; [за ред. В. О. Радкевич, Г. В. Єльнікової]. - Київ : ІІТО НАПН України, 2013. - 258 с. - С. 19-25
85. Сушенцев О. Проектування змісту професійно-технічної освіти майбутніх будівельників / Олександр Сушенцев // Науково-методичне забезпечення професійної освіти і навчання : тези звітної наук.-практ. конф. за 2012 р. (м. Київ, 28 берез. 2013 р.). Т. 1 / Нац. акад. пед. наук України. Ін-т проф.-техн. освіти ; [за ред. В. О. Радкевич, Г. В. Єльнікової]. - Київ : ІІТО НАПН України, 2013. - 258 с. - С. 72-75
86. Сушенцев О. Проектування змісту професійно-технічної освіти майбутніх будівельників / Олександр Сушенцев // Науково-методичне забезпечення професійної освіти і навчання : тези звітної наук.-практ. конф. за 2012 р. (м. Київ, 28 берез. 2013 р.). Т. 1 / Нац. акад. пед. наук України. Ін-т проф.-техн. освіти ; [за ред. В. О. Радкевич, Г. В. Єльнікової]. - Київ : ІІТО НАПН України, 2013. - 258 с. - С. 72-75
87. Сушенцева Л. Сучасні підходи до оновлення змісту професійно-технічної освіти / Лілія Сушенцева. - С. 28-31
88. Технології інтеграції змісту освіти : зб. наук. пр. за матеріалами міжнар. наук.-практ. конф. "Теоретичні та методичні основи організації

- здоров'язбережувального навчального середовища загальноосвітньої школи та ВНЗ", 14 квіт. 2011 р. Вип. 3 / НАПН України. Ін-т педагогіки, Наук.-метод. центр інтеграції змісту освіти НАПН України, Полтав. обл. ін-т післядиплом. пед. освіти ім. М. В. Остроградського ; [чл. редкол.: Ільченко В. Р. (голов. ред.) та ін.]. - Полтава : [Б. в.], 2011. - 387 с.
- 89.Тюрменко І. І. Збереження національних елементів у змісті навчання в системі вітчизняної освіти в умовах Болонського процесу / І. І. Тюрменко // Україна - суб'єкт європейського освітнього простору : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., 24-25 трав. 2005 р. / Асоц. навч. закл. України приват. форми власності Європ. ун-ту. - Київ : [б. в.], 2005. - С. 86-88 .
- 90.Фатхутдінова О. В. Вплив правової освіти на правосвідомість / Фатхутдінова О. В. // Людина. Культура. Освіта : матеріали II всеукр. філос. читань пам'яті доктора філос. наук, проф. Володимира Ісаковича Шевченка, 17 лют. 2012 р. / Чернігів. держ. ін-т економіки і управління, Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова, Чернігів. обл. ін-т післядиплом. пед. освіти ім. К. Д. Ушинського ; [упоряд. Шакун Наталія Валеріївна]. - Чернігів : ЧДІЕУ, 2012. - 239 с. - С.208-210
- Васюта О. І. Інноваційні підходи до визначення змісту соціальної освіти / Васюта О. І. // Людина. Культура. Освіта : матеріали II всеукр. філос. читань пам'яті доктора філос. наук, проф. Володимира Ісаковича Шевченка, 17 лют. 2012 р. / Чернігів. держ. ін-т економіки і управління, Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова, Чернігів. обл. ін-т післядиплом. пед. освіти ім. К. Д. Ушинського ; [упоряд. Шакун Наталія Валеріївна]. - Чернігів : ЧДІЕУ, 2012. - 239 с. - С.211-213
- Євдокименко Р. І. Відчуження від сфери освіти як соціальна проблема / Євдокименко Р. І. // Людина. Культура. Освіта : матеріали II всеукр. філос. читань пам'яті доктора філос. наук, проф. Володимира Ісаковича Шевченка, 17 лют. 2012 р. / Чернігів. держ. ін-т економіки і управління, Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова, Чернігів. обл. ін-т післядиплом. пед. освіти ім. К. Д. Ушинського ; [упоряд. Шакун Наталія Валеріївна]. - Чернігів : ЧДІЕУ, 2012. - 239 с. - С.214-218. - Бібліогр.: с. 218 (5 назв)
- Корсак Ю. К. Проблема сталого розвитку і нереальність офіційно-міжнародних вимог до освіти і виховання / Корсак Ю. К. // Людина. Культура. Освіта : матеріали II всеукр. філос. читань пам'яті доктора філос. наук, проф. Володимира Ісаковича Шевченка, 17 лют. 2012 р. / Чернігів. держ. ін-т економіки і управління, Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова, Чернігів. обл. ін-т післядиплом. пед. освіти ім. К. Д. Ушинського ; [упоряд. Шакун Наталія Валеріївна]. - Чернігів : ЧДІЕУ, 2012. - 239 с. - С.219-221
- 91.Форстян А. Ф. Історичні аспекти впровадження предмету "Художня культура" до змісту загальної середньої освіти / А. Ф. Форстян // Педагогічна майстерність як система професійних і мистецьких

- компетентностей : зб. матеріалів X Міжнар. пед.-мист. читань пам'яті проф. О. П. Рудницької. Вип. 4 / [редкол.: І. А. Зязюн та ін. ; відп. секр. редкол. Ю. В. Грищенко]. - Чернівці : Зелена Буковина, 2013. - 419 с.- С .356-359.
- 92.Чередніченко С. В. Особливості розвитку української культури як елементу культурологічної складової у змісті дошкільної освіти / Чередніченко С. В. // Дослідження молодих учених у контексті розвитку сучасної науки : Матеріали II щорічної Всеукр. наук.-практ. конф., 19 квіт. 2012 р. м Київ / Київ. ун-т ім. Бориса Грінченка ; [редкол.: В. О. Огнев'юк та ін.]. - Київ : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2012. - 359 с - С .156-161.
- 93.Чередніченко С. В. Особливості розвитку української культури як елементу культурологічної складової у змісті дошкільної освіти / Чередніченко С. В. // Дослідження молодих учених у контексті розвитку сучасної науки : Матеріали II щорічної Всеукр. наук.-практ. конф., 19 квіт. 2012 р. м Київ / Київ. ун-т ім. Бориса Грінченка ; [редкол.: В. О. Огнев'юк та ін.]. - Київ : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2012. - 359 с. - С .156-161.
- 94.Чередніченко С. В. Особливості розвитку української культури як елементу культурологічної складової у змісті дошкільної освіти / С. В. Чередніченко // Дослідження молодих учених у контексті розвитку сучасної науки : Матеріали II щорічної Всеукр. наук.-практ. конф., 19 квіт. 2012 р. м Київ / Київ. ун-т ім. Бориса Грінченка. - Київ : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2012. - С. 156-161.
- 95.Черкасов В. Ф. Зміст принципів формування естетичної культури молоді / Черкасов В. Ф. // Цілі та результати освітніх реформ: українсько-польський діалог : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. 15-16 трав. 2013 р., м. Київ / Нац. акад. пед. наук України, Вища пед. шк. Польської спілки вчителів, Київ. ун-т ім. Бориса Грінченка ; [редкол.: В. О. Огнев'юк та ін.]. - Київ : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2013. - 203 с. - С .43-53.
- 96.Чернецька Т. І. Формування освітнього середовища: сутнісний зміст ієрархічно-діяльнісного підходу / Чернецька Т. І. // Моделювання особистісно-розвивального середовища обдарованої дитини : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., 11-12 жовт. 2011 р. / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, НАПН України. Ін-т обдарован. дитини, Нац. центр "Мала Академія наук України". - Київ : Ін-т обдарованої дитини, 2011. - 216 с. - С .155-162.
- 97.Шестаковська Т. Л. Знання як економічний ресурс в системі загальної середньої освіти / Шестаковська Т. Л. // Людина. Культура. Освіта : матеріали II всеукр. філос. читань пам'яті доктора філос. наук, проф. Володимира Ісаковича Шевченка, 17 лют. 2012 р. / Чернігів. держ. ін-т економіки і управління, Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова, Чернігів. обл. ін-т післядиплом. пед. освіти ім. К. Д. Ушинського ; [упоряд. Шакур Наталія Валеріївна]. - Чернігів : ЧДІЕУ, 2012. - 239 с. - С .230-233.

- 98.Шуканова А. Про можливі напрямки вдосконалення структури і змісту шкільної економіко-географічної освіти / А. Шуканова // Підготовка майбутнього вчителя природничих дисциплін в умовах моделювання освітнього середовища : Міжнарод. наук.-практ. конф. : XI Каришинські читання, 27-28 трав. 2004 р. : зб. наук. пр. / Ін-т педагогіки АПН України, Полтав. держ. пед. ун-т ім. В. Г. Короленка. - Полтава : [б. в.], 2004. - С. 100-103
- 99.Ящук І. П. Недиспаратність змісту освіти як ключова особливість інноваційних змін навчально-виховного процесу ВНЗ України / І. П. Ящук // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка : за матеріалами VI Міжнар. наук.-практ. конф. "Інноваційні процеси в освітньому просторі: доступність, ефективність, якість", присвяч. 10-річчю Укр. відділення МАНПО : зб. наук. пр. № 22 (257) листоп. 2012. Педагогічні науки. Ч. 2 / Луган. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, держ. закл. ; [голов. ред. Курило В. С. ; ред. Савченко С. В. (заст. голов. ред.) [та ін.] ; редкол.: Ваховський Л. Ц. [та ін.]. - [Луганськ] : ЛНУ ім. Т. Шевченка, 2012. - 319 с. - С.310-315.

Розділ VII. Дисертації та автореферати на здобуття наукового ступеня

1. Арешонков В. Ю. Розвиток змісту шкільної суспільствознавчої освіти в Україні у XX столітті : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.02 / Арешонков Володимир Юрійович ; наук. консультант Пометун О. І. ; Нац. акад. пед. наук України. Ін-т педагогіки. - Київ, 2015. - 507 с.
2. Арцишевська М. Р. Теоретико-методичні засади інтеграції знань про суспільство у змісті шкільної освіти : Дис. ... канд. пед. наук: 13.00.09 / Арцишевська М. Р. ; Волин. держ. ун-т ім. Лесі Українки. - Луцьк : [Б. в.], 2000. - 188 с.
3. Бондарчук, О. А. Реформування змісту загальної середньої освіти в Австралії : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Бондарчук Олена Анатоліївна ; наук. кер. Н. М. Лавриченко ; Ін-т педагогіки Нац. акад. пед. наук України. - Житомир, 2015. - 20 с.
4. Борисенко І. В. Теорія і практика моделювання змісту початкової освіти Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Борисенко Ірина Василівна ; наук. кер. О. І. Локшина ; Ін-т педагогіки Нац. акад. пед. наук України. - Київ : [б. в.], 2015. - 230 с.
5. Ваколюк А. М. Розвиток змісту "Фізичної культури" як навчального предмета у вітчизняній загальноосвітній школі (1959-1991 рр.) : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Ваколюк Аліна Миколіївна ; наук. кер. В. В. Вербець ; Рівнен. держ. гуманіт. ун-т. - Рівне, 2017. - 20 с.

6. Висоцька Л. В. Формування змісту правової освіти учнівської молоді в Україні (друга половина ХХ-початок ХХІ століття) : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Висоцька Любов Віталіївна ; наук. кер. Т. О. Дороніна ; Криворіз. держ. пед. ун-т. - Полтава, 2017. - 20 с.
7. Гапак О. М. Становлення і розвиток змісту гімназійної математичної освіти на західноукраїнських землях (кінець ХІХ-початок ХХ століття) : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Гапак Оксана Михайлівна ; наук. кер. П. О. Тадеєв ; Приват. вищ. навч. заклад "Міжнар. екон.-гуманіт. ун-т ім. акад. Степана Дем'янчука". - Луганськ, 2010. - 20 с.
8. Гуменюк О. Є. Психологічний зміст інноваційної освіти: теоретико-методологічний аспект : автореф. дис. ... д-ра психол. наук: 19.00.07 / Гуменюк Оксана Євстахіївна ; Терноп. нац. екон. ун-т. - Київ : [Б. в.], 2007. - 34 с.
9. Денисенко Я. В. Розвиток змісту вищої географічної освіти на Слобожанщині (ХІХ ст.-перша половина ХХ ст.) : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Денисенко Яна Володимирівна ; наук. кер. О. М. Микитюк ; Харк. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. - Київ, 2012. - 18 с.
10. Довбня К. В. Структурування змісту навчально-методичного комплексу для майбутніх фахівців-сходознавців : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Довбня Катерина Валеріївна ; наук. кер. Г. В. Онкович ; Нац. акад. пед. наук України. Ін-т вищ. освіти. - Київ : [Б. в.], 2013. - 274 с.
11. Довбня К. В. Структурування змісту навчально-методичного комплексу для майбутніх фахівців-сходознавців : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Довбня Катерина Валеріївна ; наук. кер. Г. В. Онкович ; Нац. акад. пед. наук України. Ін-т вищ. освіти. - Київ : [Б. в.], 2013. - 274 с.
12. Дятлова О. М. Інтегративний підхід до навчання суспільствознавства в загальноосвітніх школах України (20-ті - 30-ті роки ХХ століття) : автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 / Дятлова Олена Миколаївна ; Луган. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. - Київ : [б. в.], 2008. - 19 с.
13. Іванчук Г. П. Філософія для дітей у змісті початкової освіти Сполучених Штатів Америки : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Іванчук Галина Петрівна ; [наук. кер. Побірченко Наталія Семенівна] ; Уман. держ. пед. ун-т ім. Павла Тичини. - Житомир : [б. в.], 2008. - 20 с.
14. Карпінська Т. В. Розвиток змісту музично-фольклористичних дисциплін у системі вищої музичної освіти України (20-ті рр. ХХ-поч. ХХІ ст.) : Автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / Карпінська Тетяна Володимирівна ; Ін-т педагогіки АПН України. - Київ : [б. в.], 2006. - 20 с.
15. Карпінська Т. В. Розвиток змісту музично-фольклористичних дисциплін у системі вищої музичної освіти України (20-ті рр. ХХ - поч. ХХІ ст.) : Дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / Карпінська Тетяна Володимирівна ; наук. кер. Олексюк О. М. ; Ін-т педагогіки АПН України. - Київ : [Б. в.], 2006. - 199 с.

16. Корсак Ю. К. Концепція сталого розвитку у змісті філософії освіти : дис. ... канд. філос. наук : 09.00.10 / Корсак Юрій Костянтинівич ; НАПН України. Ін-т вищ. освіти. - Київ : [Б. в.], 2012. - 203 с.
17. Корсак Ю. К. Концепція сталого розвитку у змісті філософії освіти : автореф. дис. ... канд. філос. наук : 09.00.10 / Корсак Юрій Костянтинівич ; Ін-т вищ. освіти НАПН України. - Київ : [Б. в.], 2012. - 20 с.
18. Лаухіна І. С. Релігієзнавчий компонент змісту загальної середньої освіти Франції : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Лаухіна Інна Станіславівна ; наук. кер. Н. М. Лавриченко ; Уман. держ. пед. ун-т ім. Павла Тичини. - Умань : [Б. в.], 2013. - 341 с.
19. Лаухіна І. С. Релігієзнавчий компонент змісту загальної середньої освіти Франції : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Лаухіна Інна Станіславівна ; наук. кер. Н. М. Лавриченко ; Уман. держ. пед. ун-т ім. Павла Тичини. - Київ : [Б. в.], 2013. - 20 с.
20. Лемко Г. І. Зміст початкової освіти в українських школах на західноукраїнських землях : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Лемко Галина Іванівна ; Прикарпат. нац. ун-т ім. Василя Стефаника. - Івано-Франківськ : [Б. в.], 2006. - 20 с.
21. Локшина О. І. Тенденції розвитку змісту шкільної освіти в країнах Європейського Союзу : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.01 / Локшина Олена Ігорівна ; Ін-т педагогіки НАПН України. - Київ : [Б. в.], 2011. - 40 с.
22. Мартін А. М. Розвиток змісту природничої освіти у вітчизняній середній школі (друга половина ХІХ - початок ХХ століття) : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Мартін Аліна Миколаївна ; [наук. кер. Радул Ольга Сергіївна] ; Кіровоград. держ. пед. ун-т ім. Володимира Винниченка. - Кіровоград : [Б. в.], 2008. - 20 с.
23. Мартін А. М. Розвиток змісту природничої освіти у вітчизняній середній школі (друга половина ХІХ - початок ХХ століття) : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Мартін Аліна Миколаївна ; [наук. кер. Радул Ольга Сергіївна] ; Кіровоград. держ. пед. ун-т ім. Володимира Винниченка. - Кіровоград : [Б. в.], 2008. - 20 с.
24. Міськова Н. М. Становлення змісту шкільної початкової математичної освіти в Україні (60-ті роки ХІХ-30-ті роки ХХ ст.) : Автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Міськова Наталія Миколаївна ; Міжнар. екон.-гуманіт. ун-т ім. акад. Степана Дем'янчука (Рівне). - Житомир : [Б. в.], 2005. - 20 с.
25. Науменко С. О. Географічна складова у змісті вітчизняної початкової освіти (перша половина ХХ століття) : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Науменко Світлана Олександрівна ; Ін-т педагогіки НАПН України. - Київ : [Б. в.], 2011. - 309 с.

26. Науменко С. О. Географічна складова у змісті вітчизняної початкової освіти (перша половина ХХ століття) : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Науменко Світлана Олександрівна ; Ін-т педагогіки НАПН України. - Київ : [б. в.], 2011. - 20, [1] с.
27. Папіжук В. О. Реформування змісту загальної середньої освіти у Франції : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Папіжук Валентина Олександрівна ; Житомир. держ. ун-т ім. Івана Франка. - Житомир : [Б. в.], 2011. - 20 с.
28. Петренко Н. В. Проблема змісту освіти в педагогічній спадщині вчених-істориків Слобожанщини другої половини ХІХ - початку ХХ століття : автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / Петренко Наталія Володимирівна ; Харк. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. - Харків : [б. в.], 2009. - 20 с.
29. Петриків В. І. Розвиток змісту вищої історичної освіти в Україні (1945-1991 рр.) : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Петриків Володимир Іванович ; наук. кер. Пантюк М. П. ; Дрогобиц. держ. пед. ун-т ім. Івана Франка. - Дрогобич, 2016. - 20 с.
30. Пироженко Л. В. Реформування змісту загальної середньої освіти у вітчизняній педагогіці 1964-1984 рр. : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.01 / Пироженко Лідія Володимирівна ; наук. консультант Сухомлинська О. В. ; Ін-т педагогіки Нац. акад. пед. наук України. - Київ : [б. в.], 2014. - 39 с.
31. Пироженко Л. В. Реформування змісту загальної середньої освіти у вітчизняній педагогіці 1964-1984 рр. : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.01 / Пироженко Лідія Володимирівна ; наук. консультант Сухомлинська Ольга Василівна ; Ін-т педагогіки НАПН України. - Київ : [б. в.], 2014. - 488 с.
32. Прокопів Т. В. Дидактичні засади структурування змісту гуманітарної освіти майбутніх учителів фізичного виховання : Автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.09 / Прокопів Тамара Василівна ; наук. кер. М. В. Кричфалуший ; Львів. держ. ун-т фіз. культури. - Луцьк : [б. в.], 2005. - 20 с.
33. Саф'янюк З. Г. Розвиток теорії та практики реальної освіти на західноукраїнських землях (1849-1939 рр.) : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Саф'янюк Зоряна Георгіївна ; Нац. ун-т "Львів. політехніка". - Івано-Франківськ : [Б. в.], 2007. - 20 с.
34. Собчак Н. М. Зміст і форми професійної підготовки соціальних працівників у системі неперервної освіти США : Автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Собчак Надія Мирославівна ; Терноп. держ. пед. ун-т ім. Володимира Гнатюка. - Тернопіль : [Б. в.], 2004. - 20 с.
35. Сойчук Р. Л. Реформування змісту трудового навчання в об'єднаній школі Великої Британії в 70-90-ті роки ХХ ст. : Дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / Сойчук Р. Л. ; Рівнен. держ. гуманіт. ун-т. - Київ : [б. в.], 2003. - 238 с.

36. Сосницька Н. Л. Формування і розвиток змісту шкільної фізичної освіти в Україні (історико-методологічний контекст) : автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.02 / Сосницька Наталя Леонідівна ; Запорізь. нац. ун-т. - Київ : [б. в.], 2008. - 40 с.
37. Степанова Т. М. Трансформації змісту передшкільної освіти в історії розвитку вітчизняної дошкільної педагогіки: методологія, теорія, практика (кінець XIX-XX століття) : дис. ... д-ра пед. наук : : 13.00.01 : 13.00.08 / Степанова Тетяна Михайлівна ; Держ. закл. "Південноукр. нац. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського". - Одеса : [Б. в.], 2011. - 595, [14] с.
38. Столяр Б. Д. Дидактичні основи змісту електротехнічної освіти восьмирічної школи : Дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / Столяр Б. Д. ; НДІ педагогіки України. - Київ, 1972. - 204 с.
39. Тихонова Т. В. Дидактичні засади конструювання змісту інформаційно-технологічних дисциплін у системі вищої освіти : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.09 / Тихонова Тетяна Валентинівна ; наук. консультант Ю. О. Дорошенко ; Нац. авіац. ун-т. - Тернопіль, 2018. - 36 с.
40. Товстяк М. М. Дидактичні засади структурування змісту навчального матеріалу дисциплін з менеджменту освіти : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.09 / Товстяк Марія Михайлівна ; наук. кер. Гриньова Марина Вікторівна ; Полтав. нац. пед. ун-т ім. В. Г. Короленка. - Харків, 2018. - 20 с.
41. Фроленкова Н. О. Науково-методичне забезпечення змісту дошкільної освіти в Україні (друга половина XX-початок XXI століття) : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Фроленкова Надія Олександрівна ; наук. кер. Н. В. Лисенко ; ДВНЗ "Прикарпат. нац. ун-т ім. Василя Стефаника". - Івано-Франківськ, 2016. - 22 с.
42. Шаповалова Л. В. Реформування змісту університетської освіти сучасної Франції : автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / Л. В. Шаповалова ; Полтавський державний педагогічний університет ім. В. Г. Короленка. - Кіровоград : [Б. в.], 2008. - 20 с.
43. Шевчук О. М. Організація і зміст навчально-виховного процесу колегії Павла Галагана (1871-1920 рр.) : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Шевчук Оксана Миколаївна ; наук. кер. Побірченко Н. С. ; Уман. держ. пед. ун-т ім. Павла Тичини. - Умань : [Б. в.], 2013. - 333 с.
44. Шевчук О. М. Організація і зміст навчально-виховного процесу колегії Павла Галагана (1871-1920 рр.) : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Шевчук Оксана Миколаївна ; наук. кер. Побірченко Н. С. ; Уман. держ. пед. ун-т ім. Павла Тичини. - Умань : [Б. в.], 2013. - 333 с. - Бібліогр.: с. 209-243
45. Шевчук О. М. Організація і зміст навчально-виховного процесу колегії Павла Галагана (1871-1920 рр.) : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Шевчук Оксана Миколаївна ; наук. кер. Побірченко Н. С. ; Уман. держ. пед. ун-т ім. Павла Тичини. - Київ : [б. в.], 2013. - 20 с.

46. Шрамко О. О. Краєзнавчий матеріал як засіб реалізації соціокультурної змістової лінії початкової мовної освіти в умовах Сіверського регіону [Текст] : автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 / Шрамко Ольга Олександрівна ; наук. кер. Вашуленко М. С. ; Глухів. нац. пед. ун-т ім. Олександра Довженка. - Київ : [б. в.], 2014. - 20 с.
47. Шрамко О. О. Краєзнавчий матеріал як засіб реалізації соціокультурної змістової лінії початкової мовної освіти в умовах Сіверського регіону : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Шрамко Ольга Олександрівна ; наук. кер. Вашуленко М. С. ; Глухів. нац. пед. ун-т ім. Олександра Довженка. - Глухів : [б. в.], 2014. - 201, [89] с.
48. Юзик О. П. Дидактичні засади розумового виховання учнів початкових шкіл України (1917-1941 рр.) : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Юзик Ольга Протасіївна ; Терноп. експерим. ін-т пед. освіти. Чернігів. держ. пед. ун-т ім. Т. Г. Шевченка. - Івано-Франківськ : [Б. в.], 2006. - 20 с.

Лабораторія виховання всебічно розвинутої особистості засобами творчого колективу

Принциповою відмінністю Лабораторії виховання всебічно розвинутої особистості засобами творчого колективу є поєднання хореографічного, циркового мистецтва і спорту (художньої гімнастики, акробатики, загальної фізичної і спортивної підготовки) для збагачення емоційно-естетичного досвіду вихованців у хореографічній діяльності, досягнення максимально можливого рівня фізичної, естетичної, психологічної підготовки кожного вихованця та здійснення різнопланової творчої діяльності. Заняття забезпечують всебічний розвиток, естетичне виховання та формування здорового способу життя дітей та молоді.

Лабораторія створена на базі Народного художнього колективу «Спортивно-танцювальний ансамбль «Пульс»». В ній працюють 24 педагоги, які керують різноманітними гуртками: «Акробатика», «Сучасний танець», «Хореографія», «Клуб «Грація»», «Вокал», «Сценічна майстерність», «Сценічний грим», школа естетичного розвитку «Пульсарік». В колективі займаються 1455 вихованців (101 група).

Народний художній колектив «Спортивно-танцювальний ансамбль «Пульс»», є найбільш відомим та титулованим колективом ЦТ, концертна діяльність якого добре відома не тільки в нашому місті, а й далеко за його межами. Колектив є постійним учасником концертних програм та державних заходів в Національному палаці мистецтв «Україна», Міжнародному центрі культури та мистецтв, Палаці спорту, Українському домі, Центрі культури СБУ, Національній академії музичних мистецтв ім. П. Чайковського, Співочому полі та інших сценічних майданчиках. Колектив є учасником багатьох телевізійних програм, йому пощастило побувати з виступами в США, ОАЕ, Китаї, Естонії, Болгарії, Білорусії, Латвії, Казахстані, Киргизстані, Польщі, Угорщині.

Концертна програма «Пульсу» різноманітна – це і спортивно-танцювальні композиції, і сучасні та народні стилізовані танці. Кожна вікова концертна група має свій концертний репертуар, при цьому колектив постійно працює над новим перспективним репертуаром та спільними творчими доробками з відомими українськими та зарубіжними співаками. Діючий репертуар колективу налічує понад 50 концертних номерів.

Вихованці НХК «СТА «Пульс»» є учасниками багатьох фестивалів, конкурсів, оглядів, на яких показали свою майстерність та досягли високих результатів.

Педагоги колективу показали свою майстерність на Всеукраїнському науково-практичному семінарі «Різновиди сучасних танцювальних жанрів та їх вплив на формування культури спілкування дітей і молоді», який був проведений на базі Народного художнього колективу «Спортивно-танцювальний ансамбль «Пульс»» у 2012 р. Педагогічний досвід педагогів колективу було представлено

на Всеукраїнському науково-практичному семінарі «Допрофесійна і професійна освіта в умовах багатoproфільного позашкільного навчального закладу: хореографічне та образотворче мистецтво», який також був проведений на базі колективу у 2015 р.

Педагогами лабораторії було започатковано щорічні Всеукраїнські змагання з Shuffle та Jumpstyle «United Dance Beat».

НХК «СТА «Пульс»» працює за розробленою художнім керівником колективу Борсук Н.В., комплексною навчальною програмою з позашкільної освіти «Спортивна сучасна хореографія», яка отримала гриф МОН України та була видана у 2011 році та була перегрифована у 2015 році.

Художній керівник колективу, Борсук Н.В., є співавтором навчально-методичного посібника «Танці в сучасних ритмах» для керівників (викладачів) сучасної хореографії закладів позашкільної освіти, який був виданий у 2014 році (Б83 Танці в сучасних ритмах: нариси: навчально-методичний посібник/ Н. Борсук, А. Тараканова. – Вінниця: Нова Книга, 2014. – 52 с.: іл. ISBN978-966-382-500-7).

Педагогами лабораторії підготовлено та видано збірку «Навчальні програми з позашкільної освіти. Художньо-естетичний напрям (вокальний, хореографічний, музичний, театральний, цирковий профілі). Випуск 1», яка отримала гриф «Рекомендовано МОН України» (лист від 08.04.2016 р. № 1/11-4657).

Педагогічний склад

№	ПІБ педагога	Регалії
1.	Борсук Наталія Василівна	Заступник директора Народна артистка України Відмінник освіти Майстер спорту СРСР з художньої гімнастики
2.	Борсук Олеся Володимирівна	Художній керівник Балетмейстер Педагог концертних груп Відмінник освіти України. Магістр, викладач хореографічних дисциплін
3.	Губенко Ірина Василівна	Педагог підготовчих груп Майстер спорту СРСР з художньої гімнастики, відмінник освіти України
4.	Пех Марина Петрівна	Педагог з хореографії Відмінник освіти України
5.	Опанасюк Катерина Миколаївна	Педагог початкових груп Майстер спорту СРСР з художньої гімнастики, відмінник освіти України
6.	Гусаренко Денис Маратович	Педагог з Shuffle Переможець чемпіонату з джампстайлу “Unlimited jumpstyle

		championship 2014” у номінації solo profi ; переможець онлайн змагань з джампстайлу AOR league « Annihilate of Reality league vol.1 » в номінації solo 2013 – переможець чемпіонату з джампстайлу “Azow Jumping Wave 5 ” у номінації solo profi .
7.	Шкапоїд Олександра Ігорівна	Магістр, педагог початкових та підготовчих груп
8.	Овсієнко Кіра Володимирівна	Педагог концертних та початкових груп Учасник Міжнародних конференцій та Всеукраїнських науково-практичних семінарів
9.	Коршун Дар’я Олександрівна	Педагог концертних та підготовчих груп Учасник Міжнародних конференцій та Всеукраїнських науково-практичних семінарів
10.	Агафонова Ганна Вікторівна	Педагог концертних груп Учасник Міжнародних конференцій та Всеукраїнських науково-практичних семінарів
11.	Хілюк Євгеній Олегович	Педагог з акробатики та початкових груп (хлопців) Учасник Міжнародних конференцій та Всеукраїнських науково-практичних семінарів
12.	Іваницька Кристина Василівна	Пульсарік. Педагог з музичного мистецтва
13.	Крохмальна Катерина Миколаївна	Педагог з акторської майстерності
14.	Каленська Інна Вадимівна	Пульсарік. Педагог з хореографії Учасник Міжнародних конференцій та Всеукраїнських науково-практичних семінарів
15.	Гурський Ярослав Миколайович	Циркова студія «Шапіто» Учасник Міжнародних конференцій та Всеукраїнських науково-практичних семінарів
16.	Суренщикова Лариса Василівна	Пульсарік. Педагог з образотворчого мистецтва
17.	Рябокін Єгор Олександрович	Педагог з Break dance Учасник та переможець командних та соло батлів:

		«Circle Industry» (Австрія) «Art of breaking» (Польща) «Floor Wars» (Данія)
18.	Воронцова Марина Юріївна	Педагог, учасник Міжнародних конференцій та Всеукраїнських науково-практичних семінарів
19.	Петецька Олена Миколаївна	Педагог Клуб «Грація»
20.	Римакова Світлана Володимирівна	Педагог Гурток «Сценічний грим»
21.	Шкатов Антон Юрійович	Педагог, учасник Міжнародних конференцій та Всеукраїнських науково-практичних семінарів
22.	Віконь Катерина Сергіївна	Педагог, учасник Міжнародних конференцій та Всеукраїнських науково-практичних семінарів

Заходи та результативність

2016	<p>Концерт «День пам'яті останніх захисників Донецького аеропорту» в Центральному Будинку офіцерів Збройних Сил України.</p> <p>Відкриття Всеукраїнських змагань зі стрибків на акробатичній доріжці пам'яті К. Венгеля на стадіоні «Спартак».</p> <p>Відкриття Всеукраїнського конкурсу педагогічної майстерності «Учитель року – 2016»,</p> <p>Концерт, присвячений ХХХ річниці Чорнобильської трагедії в головному військово-медичному клінічному ордену Червоної Зірки центрі «Головний військовий клінічний госпіталь».</p> <p>Концерт 50-років служіння Патріарха УПЦ КП Філарета на Київській архієрейській</p> <p>Концерт «Дарую Вам, свято» присвячений пам'яті Б.Г. Шарварко у НПМ «Україна».</p> <p>Зйомки програми «Фольк-musik» на першому національному каналі.</p> <p>Концерт «Козацькому роду нема переводу» в НПМ «Україна».</p> <p>Закриття фестивалю кіно-театрального мистецтва «Золотий ключик», театр «Браво».</p> <p>Творчий вечір П. Маги, НПМ «України».</p> <p>21 сезон «Шлягер року», НПМ «Україна».</p> <p>Концерт, присвячений 90-річчю Б. Гаврилишина, НПМ «України».</p> <p>Дитячо-юнацький форум «М18 – ми можемо більше!», КМДА.</p> <p>Всеукраїнська премія «Жінка III тисячоліття», Національна опера України.</p> <p>Змагання з jumpstyle та shuffle «United Dance Beat 2016»</p> <p>Привітання військових з Днем Збройних Сил України у військовому госпіталі.</p>
------	---

	<p>XI Міжнародний конкурс – фестиваль «Щасливі долони», Національна опера України. Участь у Новорічних виставах в НПМ «Україна», КМДА, Планетарії, в Будинку кіно.</p>
2017	<p>I музичний фестиваль «Різдвяна зірка» в НПМ «Україна». Концерт «Французька весна з Кусум», Національна опера України. Зйомки програми «Фольк-мюзік. Діти» UA і перший Національний. Закриття міського відкритого фестивалю дитячо-юнацьких художніх колективів «Ми разом», Київський палац дітей та юнацтва. Освітньо-культурний проект «Заворожуюча краса Японії, що надихає світ». Освітня дипломатія задля діалогу в рамках року Японії в Україні для педагогів м. Києва. Урочистий захід до Міжнародного дня миру «Мир і єдність Україні!» Зйомки флешмобу «Global Teacher Prize Ukraine» до номінації «Вчитель року України» Концерт «Вони присягнули на мир і волю», Палац Спорту Молодіжний форум «М-18, Ми можемо більше!», КМДА Новорічні вистави: «Неймовірні пригоди в Шоколадному королівстві» (СБУ), «Новорічне смарагдове фентезі» (Будинок кіно), «Різдвяна мандрівка на Чумацький шлях» (Консерваторія)</p>
2018	<p>Відкриття «INTEL ECO України 2018» Концерт «Під зоряним небом планетарію», Київський планетарій Всеукраїнські змагання з брейк-дансу «Полтавська битва» Відкриття Всеукраїнських змагань зі стрибків на акробатичній доріжці, присвячених пам'яті Костянтина Венгеля, стадіон Спартак Конкурс «Mіc Ukraine International – 2018» Дитячий архітектурний фестиваль «Водний світ», Національний комплекс ВДНГ Концерт «Травневі усмішки», присвячений 30-річчю ансамблю «Пульс», ПКМ КПІ Захід-нагородження Шевченківського району «Я-майбутнє України» День Державного прапора України, Міністерство молоді та спорту 27-а річниця Дня Незалежності України за підтримки Міністерства молоді та спорту під гаслом «Спорт для всіх» та Урочисте відкриття «Флешмоб дитячих творчих колективів міста Києва» Майдан Незалежності День фізичної культури і спорту, НСК «Олімпійський» Сольний концерт Ніни Матвієнко «Віночок мого життя» Міжнародний День Миру «Мир і єдність Україні!!!», Національний музей історії України «Вони присягнули на мир і волю», Палац Спорту Всеукраїнські відкриті змагання з jumpstyle та shuffle «United Dance Beat» Творчий вечір О. Злотника «Мелодія життя», НПМ «Україна» XI пісенний фестиваль ім. Н. Яремчука «Родина», НПМ «Україна»</p>

	Новорічні вистави «Академія бешкетників» (НПМ «Україна»), «Аліса в країні чудес» (ЦКІМ СБУ), «Новорічна мандрівка» (Будинок кіно) «Шлягер року», НПМ «Україна»
2019	Участь у новорічних виставах НПМ «Україна» «Академія бешкетників» Участь у новорічних виставах ЦКІМ СБУ «Аліса і країна чудес» Участь у новорічних виставах Будинок кіно «Новорічна мандрівка» «Шлягер року», НПМ «Україна» І місце у Всеукраїнському фестивалі-конкурсі для дітей та юнацтва «Різдвяні канікули» Академія СБУ «Ми служимо на благо України» 2 місце у змаганнях з брейк-дансу у «Battle kids school 2019» Урочисте відкриття чемпіонату України зі стрибків на акробатичній доріжці «Меморіал Костянтина Венгеля» Участь у «Miss Ukraine International 2019» «Regent Hill» Відкриття Всеукраїнського конкурсу винахідницьких та раціоналізаторських робіт (проектів) НЕНЦ. Урочистий захід «Спасибі, солдати, за подвиг століть, якому нема і не буде ціни», Будинок Вчених. Випускний в ансамблі «Пульс» Allegro-Hall Урочисте відкриття Всеукраїнського конкурсу з квітнарства та ландшафтного дизайну «Квітуча Україна» та фестивалю «Ленд-арт-весна-2019», НЕНЦ. Відкриття культурно- мистецького проекту «Україна – це ми!» у Жовтневому палаці. Участь у відкритті Всеукраїнського фестивалю-конкурсу духовних оркестрів «Армія дітям», Український Дім. Відкриття XIV Всеукраїнського конкурсу дослідно-експериментальних робіт з природознавства, НЕНЦ. Участь у концерті До дня Києва у Шевченківському р-ні м. Києва у парку ім. Т.Г. Шевченка. Фестиваль «Травневі усмішки». Фестиваль «Всі разом за сім'ю» на Майдані Незалежності. Вистава «Русалонька» в с. Лютік. Концерт відправлення дітей АТО в табір, ШРДА.

Педагоги лабораторії постійно займаються самоосвітою, працюють над методичними розробками та підвищують свій фаховий рівень, беручи участь у конференціях, семінарах, виставках, педагогічних фестивалях, а саме:

- Серпнева конференція пед. працівників Києва, присвячена впровадженню Нової української школи та визначенню стратегічних напрямів розвитку системи освіти м. Києва у 2018/2019 н. р.(КМДА)
- II Київський освітній форум «Нова українська школа: разом до успіху»: - тренінг «Освітній простір як продукт навчальної діяльності учнів»

- презентація «Групова навчальна діяльність як засіб формування ключової компетентності «Ініціативність та підприємливість»
- квест, як технологія організації компетентнісного підходу до навчання (КУ імені Бориса Грінченка)
- X Міжнародна виставка «Інноватика в сучасній освіті» та VIII Міжнародна виставка освіти за кордоном «World Edu» (КПДЮ)
- Київський дитячо-юнацький форум M18 «Менші 18 — ми можемо більше!»
- X Міжнародний фестиваль педагогічних інновацій
- IV Міжнародна науково-практична конференція «STEM-освіта: стан впровадження та перспективи розвитку» (НЕНЦ)
- Відкритий методичний фестиваль Kyiv M-Fest-19 (КПДЮ)
- Засідання Президії НАПН України. Результати фундаментального дослідження «Теорія і технології управління ЗНЗ як активними соціальними педагогічними системами»
- Всеукраїнський науково-технічний конкурс «ІНТЕЛ ЕКО УКРАЇНА 2019»
- Міський огляд дитячо-юнацьких художніх колективів закладів освіти міста Києва
- Робота в комісії на підтвердження та присвоєння почесних звань «Народний художній колектив», «Зразковий художній колектив»
- X Міжнародна науково-практична конференція «Інноваційні технології навчання обдарованої молоді» (НАПН України, Інститут обдарованої дитини)
- Всеукраїнський круглий стіл «Підготовка педагогів позашкільної освіти: шлях становлення і розвитку».

**ПРОФІЛІ ЗА НАПРЯМАМИ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ
В ЛАБОРАТОРІЇ ВИХОВАННЯ ВСЕБІЧНО РОЗВИНУТОЇ
ОСОБИСТОСТІ ЗАСОБАМИ ТВОРЧОГО КОЛЕКТИВУ**

№ з/п	Напрями позашкільної освіти	Профілі	Творчі колективи
1.	Фізкультурно - спортивний	Спортивний	«Пульс» акробатика» (15 груп)
2.	Художньо - естетичний	Хореографічний	Спортивно-хореографічні групи НХК «СТА «Пульс»» (41 груп)
		Хореографічний вокальний, образотворчий	«Школа естетичного розвитку «Пульсарік» (9 груп)
		Вокальний	«Вокал» (9 груп)
		Театральний	Сценічна майстерність» (1 група)
		Театральний	Акторська майстерність «Пульс» (6 груп)
		Цирковий	«Шапіто Пульс» (2 групи)
		Естетичний	«Грим Пульс» (9 груп) «Грація Пульс» (9 груп)

**Банк навчальних програм з позашкільної освіти, розроблених педагогами
Лабораторії виховання всебічно розвинутої особистості
засобами творчого колективу**

№	Автор	Освітні рівні	Назва програми	Примітка
Художньо-естетичний напрям				
1.	Борсук Н.В. Борсук . О.В. Мосякова І.Ю. Окушко Т.К.	П, О, В	Комплексна навчальна програма з позашкільної освіти «Спортивна сучасна хореографія»	Схвалено науково-методичною комісією з позашкільної освіти Науково-методичної ради з питань освіти Міністерства освіти і науки України (протокол №03 від 29.12.2015)
2.	Борсук Н.В. Мосякова І.Ю. Куницький В.В. Окушко Т.К.	П, О, В	Комплексна навчальна програма сучасної хореографії «Брейк-данс»	Рекомендовано Міністерством освіти і науки України (лист від 08.04.2016 р. № 1/11-4657)
3.	Богусевич Н.О. Борсук. Н.В. Борсук . О.В. Вержбицька І.В. Іваницька К.В. Мосякова І.Ю. Опанасюк К.М. Шумило Т.В.	П, О	Студія естетичного розвитку	Схвалено науково-методичною комісією з позашкільної освіти Науково-методичної ради з питань освіти Міністерства освіти і науки України (протокол №03 від 29.12.2015)

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26
20	Суренщикова Л.В.	Пульсарік	9	2	40	1	20																	3	60
21	Воронцова М.Ю.	Пульс (осн.)	27			1	13	1	10													1	10	3	33
22	Віконь К.С.	Пульс (осн.)	9					1	13															1	13
23	Крохмальна К.М.	Сцен.майстер	9	3	30																			3	30
24	Римакова С.В.	грим	27	9	103																			9	103
ВСЬОГО (з урахуванням спеціальних дисциплін)			450	70	1016	9	168	5	84	3	43	3	30	3	30	-	-	1	10	3	32	4	42	101	1455

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25
19.	Каленська І.В.	Пульсарік	9	6	216	3	108																	324
20.	Суренщикова Л.В.	Пульсарік	9	6	216	3	108																	324
21.	Воронцова М.Ю.	Пульс(основний)	27			9	324	9	324													9	324	972
22.	Віконь К.С.	Пульс(основний)	9					9	324															324
23.	Крохмальна К.М.	Сцен.майстер.	9	9	324																			324
24.	Римакова С.В.	Грим	27	27	972																			972
ВСЬОГО «Пульс»			450	217	7812	48	1728	38	1368	23	828	28	1008	22	792		-	11	396	25	900	38	1368	16200

**Статистичні критерії та соціальний аналіз охоплення дітей
в Лабораторії виховання всебічно розвинутої особистості засобами
творчого колективу в 2018/2019 навчальний рік (станом на 01.01.2019)**

Групи початкового рівня навчання	79
В них дітей	1184
Групи основного рівня навчання:	14
В них дітей:	187
<i>Першого року навчання:</i>	5
<i>В них дітей:</i>	84
<i>Другого року навчання:</i>	3
<i>В них дітей:</i>	43
<i>Третього року навчання:</i>	3
<i>В них дітей:</i>	30
<i>Четвертого і більше року навчання:</i>	3
<i>В них дітей:</i>	30
Групи вищого рівня навчання:	8
В них дітей:	84
<i>Першого року навчання</i>	-
<i>В них дітей</i>	-
<i>Другого року навчання</i>	1
<i>В них дітей</i>	10
<i>Третього року навчання</i>	3
<i>В них дітей</i>	32
<i>Четвертого і більше років навчання</i>	4
<i>В них дітей</i>	42
ВСЬОГО ГРУП	101
ВСЬОГО ДІТЕЙ	1455

З них:

Хлопчиків	459
Дівчат	996
Учнів 1-3 класів	458
Учнів 4-8 класів	385
Учнів 9-11 класів	228
Дошкільнята	243
Навчаються у СПТУ, коледжах, ВНЗ	141

Кількість дітей за соціальними групами

З неповних родин	41	Діти – інваліди	-
З малозабезпечених родин	-	Батьки-інваліди	-
Виховує мати-одиначка	21	Діти, які не є громадянами України	-
З багатодітних сімей	16	Діти, внутрішньо переміщені	-
Діти-сироти	2	Діти учасників АТО	4
Напівсироти	7	Діти військовослужбовців	-
Діти-чорнобильці	-		

**ПЕРЕМОЖЦІ ТА ПРИЗЕРИ МІЖНАРОДНИХ, ВСЕУКРАЇНСЬКИХ
ТА МІСЬКИХ КОНКУРСІВ, ЗМАГАНЬ , ФЕСТИВАЛІВ (2018 /2019 РІК)**

Лабораторія всебічно розвинутої особистості засобами творчого колективу

ПІБ вихованця, або назва колективу	Рівень та назва заходу	Дата та місто проведення заходу	Місце	ПІБ керівника, посада
Капралов Матвій	Всеукраїнський фестиваль «Hollywood breaking festival» з брейк дансу	м. Київ 28 квітня 2018	1	Осадчий М.О., керівник студії брейк-дансу НХК СТА «Пульс»
Капралов Матвій	Всеукраїнський фестиваль «Undegraund battle » (брейк данс)	м. Київ. 21 квітня 2018	1	Осадчий М.О., керівник студії брейк-дансу НХК СТА «Пульс»
Капралов Матвій	Всеукраїнський фестиваль «Полтавська битва» (брейк данс)	м. Полтава 14 квітня 2018	1	Осадчий М.О., керівник студії брейк-дансу НХК СТА «Пульс»
НХК «Спортивно-танцювальний ансамбль «Пульс»»	Міжнародний фестиваль-конкурс «Перлини мистецтва»	м. Київ 13 травня 2018	I	Борсук Н.В., художній керівник НХК СТА «Пульс»
НХК «Спортивно-танцювальний ансамбль «Пульс»»	Всеукраїнський фестиваль дитячої художньої творчості «Єдина родина»	м. Київ 14.06.2018	I	Борсук Н.В., художній керівник НХК СТА «Пульс»
НХК «Спортивно-танцювальний ансамбль «Пульс»»	Міжнародний фестиваль-конкурс дитячої та юнацької хореографії «Падіюн-Євро-Данс»	м. Київ 29.10.2018	II	Борсук Н.В., художній керівник НХК СТА «Пульс»
Пилипенко Дарина	Всеукраїнські відкриті змагання з джампстайлу та шаффлу «United dance beat»	м. Київ 17.11.2018	III	Гусаренко Д.М., керівник студії «Шафл» НХК СТА «Пульс»
НХК «Спортивно-танцювальний ансамбль «Пульс»»	Всеукраїнський фестиваль-конкурс для дітей та юнацтва «Різдвяні канікули»	м. Київ 13 січня 2019	I	Борсук Н.В., художній керівник НХК СТА «Пульс»

Партнерські зв'язки Лабораторії виховання всебічно розвинутої особистості засобами творчого колективу із закладами України

№	Назва організації	Форма роботи
1.	Київська Національна муніципальна академія естрадно-циркового мистецтва	Методична допомога
2.	Державна Академія керівних кадрів культури та мистецтв, кафедра хореографія,	Постановочна допомога
3.	Український державний центр позашкільної освіти	Концерти, свята, методична допомога
4.	Київський Національний Університет театру, кіно та телебачення ім. Карпенко-Карого	Допомога у постановці хореографічних номерів
5.	Херсонський Державний Університет, кафедра народної та сучасної хореографії	Методична допомога
6.	Державна наукова установа «Інститут модернізації змісту освіти»	Методична допомога, проведення семінарів, затвердження програм
7.	Будинок Учителя	Концерти, свята
8.	Академія педагогічних наук України	Концерти, свята
9.	НПМ «Україна»	Участь у концертних програмах
10.	Будинок кіно	Участь у концертних програмах
11.	Центр культури та мистецтв СБУ	Участь у концертних програмах
12.	Національний еколого-натуралістичний центр учнівської молоді МОН України	Концерти, свята

**Дислокація навчальних груп НХК «СТА «ПУЛЬС»»
(станом на 01.10.2018)**

№	Навчальний заклад, філія	Кількість груп	В них вихованців
1	ЦТ «Шевченківець»	34	525
		28 (додаткові дисципліни)	517
2	Філія «Оріон»	44	657
3	СШ №106	17	201
4	стадіон «Спартак»	4	58

Лабораторія образотворчого, декоративно-ужиткового мистецтва та народних ремесел

До складу лабораторії входять гуртки та студії різних профілів – від академічного малюнку та живопису до сучасних дизайнерських технік, це наступні творчі колективи: Народний художній колектив «Студія образотворчого мистецтва «Бджілка»», Зразковий художній колектив «Студія образотворчого мистецтва «Пролісок», гуртки «Образотворче мистецтво», «Бісероплетіння», «Петриківський розпис», «Ліплення», «Вироби зі шкіри», «Декоративно-ужиткове мистецтво». Навчають дітей 16 досвідчених педагогів, серед яких член Співки художників України, четверо мають педагогічне звання «Керівник гуртка-методист». У творчих колективах лабораторії навчаються 895 вихованців (61 група).

Для кожного профілю розроблена конкретна навчальна програма занять. Основні завдання студій та гуртків полягають у формуванні пізнавальної, практичної, творчої та соціальної компетентностей засобами образотворчого і декоративно-ужиткового мистецтва. Освітній процес організований як гнучка система, адаптована до різноманітних ситуацій особистісного розвитку, що є запорукою утворення соціокультурного простору для творчого та професійного саморозвитку вихованців.

Результативність занять у гуртках та студіях лабораторії можливо прослідкувати за кількістю перемог вихованців у виставках, конкурсах, фестивалях міжнародного, всеукраїнського, міського рівнів, а саме:

- *Міжнародний рівень*: конкурс дитячого малюнку «Де я - там мій прапор», ініційований Українським кризовим медіацентром та Адміністрацією Президента України, конкурси дитячого малюнку «Дружба» (Японія), «Читаємо і малюємо» (Естонія), «Подводные фантазии» (Україна-Франція), «Малюнок, вірш, лист до мами» з нагоди святкування Дня матері (Україна-Туреччина), «Дружат діти на планеті» (Білорусь), «Стежинки до людської комедії Бальзака» (Україна-Франція).

- *Всеукраїнський рівень*: конкурси дитячої та юнацької творчості «Я хочу жити в якісному світі», «Податки очима дітей», «Пожежна безпека очима дітей», «Охорона праці очима дітей», «Урок казки», виставка-конкурс дитячих робіт до Нового року та Різдва Христового в галереї «Соборна», мистецький фестиваль-конкурс дитячої та молодіжної творчості «Україна – країна здійснення мрій», V ювілейна Всеукраїнська виставка «Талановиті! Наполегливі! Успішні!», Фестиваль писанок, Всеукраїнська акція «Ідеальна школа очима дітей», I Всеукраїнський конкурс-виставка дитячого образотворчого мистецтва «Мандруємо Україною».

- *Міський рівень*: конкурс-виставка книжкової графіки до твору М. Грушевського «Про старі часи на Україні. Коротка історія України», міські фестивалі: авторської ляльки «Казкова лялька», фестиваль-конкурс «Іграшковий

вернісаж», Art-fest «Веремія» (міський фестиваль декоративно-прикладного мистецтва), виставка-конкурс «І золотої, й дорогої...» у рамках програми «Вшановуємо Тараса Шевченка» в НМЛ України; конкурси «Обери чисте майбутнє», «Чорнобиль. Природа. Відродження», «Планета дітей», «Київ-моє місто, мені в ньому жити, мені його створювати», «Збережи природу», І міський конкурс до Дня Води.

Відомо, що найбільш придатною формою оцінки роботи вихованців є виставка дитячих робіт, адже дитина реалізує притаманне їй почуття змагання, має можливість показати та похвалитися своїми здібностями перед однолітками та батьками, долучається до самооцінки. Виставкова діяльність вихованців Лабораторії представлена тематичними виставками, які постійно експонуються у Державній науково-педагогічній бібліотеці, у Національній академії педагогічних наук України, у Національному музеї літератури України, Національному виставковому центрі України, у закладах загальної середньої освіти Шевченківського району.

Так, лише у 2018/2019 навчальному році були підготовлені виставки творчих робіт вихованців лабораторії :

- «Мандруємо Україною»
- «Палітра зимових свят»
- «Натхненні Кобзарем», присвячена творчості Т.Г. Шевченка
- «Ангели, займайтесь...»
- «Поетична весна» - ілюстрації до української поезії

Педагоги лабораторії є авторами навчальних програм з позашкільної освіти художньо-естетичного напрямку, які отримали гриф МОН України:

1. Навчальна програма з позашкільної освіти художньо-естетичного напрямку «Образотворче мистецтво» (автор Вержбицька І.В.). Схвалено Комісією з позашкільної освіти Науково-методичної ради з питань освіти Міністерства освіти і науки України» (протокол № 5 від 18.12.2013, лист ПТЗО від 29.01.2014 №14.1/12-Г-72). Ця програма була перегрифована у 2018 році та отримала гриф «Схвалено для використання в позашкільних навчальних закладах» (протокол засідання Науково-методичної комісії з позашкільної освіти від 25.05.2018 року, лист ІМЗО від 06.06.2018 № 22.1/12-Г-322).

2. Навчальна програма з позашкільної освіти художньо-естетичного напрямку «Валяння вовни» (автор Г.М. Шевченко). Схвалено науково-методичною комісією з позашкільної освіти Науково-методичної ради з питань освіти Міністерства освіти і науки України (протокол №3 від 29.12.2015)

3. Навчальна програма з позашкільної освіти художньо-естетичного напрямку «Декоративно-ужиткове мистецтво» (І.В. Вержбицька, Л.Ю. Лебідь). Схвалено науково-методичною комісією з позашкільної освіти Науково-методичної ради з питань освіти Міністерства освіти і науки України (протокол №3 від 29.12.2015)

4. Навчальні програми з позашкільної освіти. Художньо-естетичний напрям /колектив авторів: Богусевич Н.О., Борсук Н.В., Борсук О.В., Вержбицька І.В., Іваницька К.В., Куніцький В.В., Мосякова І.Ю., Окушко Т.К., Опанасюк

К.М., Шумило Т.В. – К.: Центр творчості дітей та юнацтва «Шевченківець», 2016. –100с.

5. Педагог Лабораторії Вержбицька І. В. є співавтором навчальної програми з позашкільної освіти художньо-естетичного напрямку «Образотворче мистецтво» для дітей з розладами аутистичного спектру» Схвалено для використання в позашкільних навчальних закладах (протокол засідання Науково-методичної комісії з позашкільної освіти від 25.05.2018 року, лист ІМЗО від 06.06.2018 № 22.1/12-Г-318).

6. Навчальна програма з позашкільної освіти художньо-естетичного напрямку педагога Лабораторії Богусевич Н.О. «Петриківський розпис» розглянута і схвалена на засіданні НМЦ гуманітарної освіти і виховання ІППО КУ ім. Б. Грінченка, протокол №1 від 04.09.2018 р.

Педагоги лабораторії постійно займаються самоосвітою, працюють над методичними розробками та підвищують свій фаховий рівень, беручи участь у конференціях, семінарах, виставках, педагогічних фестивалях, а саме:

- Серпнева конференція пед. працівників Києва, присвячена впровадженню Нової української школи та визначенню стратегічних напрямів розвитку системи освіти м. Києва у 2018/2019 н. р.(КМДА)
- II Київський освітній форум «Нова українська школа: разом до успіху»:
 - тренінг «Освітній простір як продукт навчальної діяльності учнів»
 - презентація «Групова навчальна діяльність як засіб формування ключової компетентності «Ініціативність та підприємливість»
 - квест як технологія організації компетентнісного підходу до навчання (КУ імені Бориса Грінченка)
- X Міжнародна виставка «Інноватика в сучасній освіті» та VIII Міжнародна виставка освіти за кордоном «World Edu» (КПДЮ)
- IV Міжнародна науково-практична конференція «STEM-освіта: стан впровадження та перспективи розвитку» (НЕНЦ)
- Відкритий методичний фестиваль Kyiv M-Fest-19 (КПДЮ)
- Всеукраїнська акція «Ідеальна школа очима дітей» (Державна служба якості освіти України)
- Київський дитячо-юнацький форум M18 «Менші 18 — ми можемо більше!» (КПДЮ)
- Круглий стіл «Сучасна місія сучасного закладу позашкільної освіти як відкритої соціально-педагогічної системи» (Центр дитячої та юнацької творчості Солом'янського р-ну)
- Вебінар «Організація ігор і вправ, спрямованих на розвиток навичок спілкування у дітей (методика пластичного дзеркала)
- X Міжнародна науково-практична конференція «Інноваційні технології навчання обдарованої молоді» (НАПН України, Інститут обдарованої дитини).

**Результативність лабораторії образотворчого, декоративно-вжиткового мистецтва та народних ремесел
за 2018-2019 навчальний рік**

Назва заходу	Результат
30-й Міжнародний фестиваль дитячої творчості «Подводные фантазии» (Україна-Франція)	III місце
Міжнародний конкурс дитячого малюнку «Стежинки до людської комедії Бальзака» (Україна-Франція)	Гран-прі, I місце -5 II місце-3 III місце-2 IV місце-1 VI місце -1
Всеукраїнська акція «Ідеальна школа очима дитини»	2 перших місця в різних вікових категоріях
«Талановиті! Наполегливі! Успішні!» V ювілейна Всеукраїнська виставка	5 дипломів
Конкурс дитячого малюнку «Пожежна безпека очима дітей»	I місце в старшій віковій категорії
Міський конкурс дитячої та юнацької творчості «Чорнобиль. Природа. Відродження»	III місце

**ПРОФІЛІ ЗА НАПРЯМАМИ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ
лабораторії образотворчого, декоративно-вжиткового мистецтва
та народних ремесел**

№ з/п	Напрями позашкільної освіти	Профілі	Творчі колективи
1.	Художньо - естетичний	Образотворчий	НХК «СОМ «Бджілка»» (17 груп) ЗХК «СОМ «Пролісок»» (5 груп) «Образотворче мистецтво» (27 груп)
		Декоративно - вжитковий	«Декоративно-ужиткове мистецтво» (7 груп) «Бісероплетіння» (4 групи) «Вироби зі шкіри» (2 групи) «Ліплення» (2 групи) «Петриківський розпис» (4 групи)

**Банк навчальних програм з позашкільної освіти,
розроблених педагогами лабораторії образотворчого, декоративно-
ужиткового мистецтва та народних ремесел**

№	Автор	Освітні рівні	Назва програми	Примітка
Художньо-естетичний напрям				
1.	Богусевич Н.О. Вержбицька І.В.	П	«Основи художнього мистецтва»	Рекомендовано Міністерством освіти і науки України (лист від 08.04.2016 р. № 1/11-4657)
2.	Богусевич Н.О.	О	«Петриківський розпис»	Схвалено на засіданні НМЦ гуманітарної освіти і виховання ІППО КУ ім. Б. Грінченка, протокол №1 від 04.09.2018 р.
3.	Вержбицька І. В. Лебідь Л. Ю	П О В	«Декоративно-ужиткове мистецтво», 6 років навчання	Схвалено науково-методичною комісією з позашкільної освіти Науково-методичної ради з питань освіти Міністерства освіти і науки України (протокол №3 від 29.12.2015)
4.	Вержбицька І.В.	П О В	«Образотворчого мистецтва»	Схвалено науково-методичною комісією з позашкільної освіти Науково-методичної ради з питань освіти Міністерства освіти і науки України (протокол №3 від 18 грудня 2013 року)
5.	Автори Вержбицька І. В., Воробей О. В., Ярова Є. В.	П	«Образотворче мистецтво» Для дітей з розладами аутистичного спектру	«Схвалення для використання в позашкільних навчальних закладах» (протокол засідання Науково-методичної комісії з позашкільної освіти від 25.05.2018 року, лист ІМЗО від 06.06.2018 № 22.1/12-Г-318)
6.	Вержбицька І. В.	П О В	«Образотворче мистецтво»	«Схвалення для використання в позашкільних навчальних закладах» (протокол засідання Науково-методичної комісії з позашкільної освіти від 25.05.2018 року, лист ІМЗО від 06.06.2018 № 22.1/12-Г-322)
7.	Шевченко Г.М.	О	«Валяння вовни» 2 роки навчання	Схвалено науково-методичною комісією з позашкільної освіти Науково-методичної ради з питань освіти Міністерства освіти і науки України (протокол №3 від 29.12.2015)

МЕРЕЖА
навчальних груп, гуртків, секцій, студій та інших творчих об'єднань
лабораторії образотворчого, декоративно-ужиткового мистецтва та народних ремесел
на 2018/2019 навчальний рік

№	ПІБ педагога	Творче об'єднання	Навантаження	Рівні навчання																Всього груп	Всього дітей				
				Початковий				Основний рівень								Вищий рівень									
				1-й рік		2-й рік.		1-й рік		2-й рік		3-й рік		4-й рік		1-й рік		2-й рік				3-й рік		4-й рік	
				Груп	Дітей	Груп	Дітей	Груп	Дітей	Груп	Дітей	Груп	Дітей	Груп	Дітей	Груп	Дітей	Груп	Дітей			Груп	Дітей	Груп	Дітей
1.	Богусевич Н.О.	Петриківський розпис	18	2	30			1	15	1	15												4	60	
2	Гуменюк М.П.	ЗХК СОМ «Пролісок»	27	1	20			1	15					2	30					1	10			5	75
3	Грінкевич В.М.	Образотворче мистецтво	9	2	30																		2	30	
1.	Залозецька С.М.		27								3	45	3	45										6	90
2.	Пронтенко О.С.		9	1	15															1	10			2	25
3.	Пронтенко А.О		9	1	20			1	15															2	35
4.	Сопова Ю.В.		27								3	45	3	45										6	90
5.	Брусевич К.С.		9	1	15					1	15													2	30
6.		Ліплення	9	1	15					1	15												2	30	
7.	Грушецька Н.І.	Вироби зі шкіри	9	1	15					1	15												2	30	
8.		Бісероплетіння	9	1	15					1	15												2	30	
9.	Купраш Т.М.	Бісероплетіння	9	1	15			1	15														2	30	
10.	Вержицька І.В.	Образотворче мистецтво НХК СОМ «Бджілка»	9					1	10			1	10										2	20	
11.	Зельдес В. М.		18					1	15	1	15					1	10	1	10				4	50	
12.	Лебідь Л.Ю.		14	1	20				1	15								1	10				3	45	
13.	Лельчук Д. М.		27	1	15			2	30	1	15	1	15	1	15								6	90	
14.	Якушева Л. В.		9	2	30																	2	30		
15.	Лебідь Л.Ю.	Дек.-ужиткове мистецтво	13					1	15			1	15	1	15								3	45	
16.	Шевченко Г.М.		18	2	30			1	15			1	15										4	60	
	ВСЬОГО:		279	18	285			10	145	8	120	10	145	10	150	1	10	2	20	2	20		61	895	

**Дислокація творчих колективів
Лабораторії образотворчого, декоративно-ужиткового мистецтва та
народних ремесел (2018/2019 р.)**

Місце занять	Назва гуртка, ПІБ педагога	Кількість груп	В них вихованців
Водограй Вул. Коперніка,18	Декоративно – ужиткове мистецтво (Шевченко Г.М.)	2	30
«Ярославна» Бульварно- Кудрявська, 13/30	НХК «Студія образотворчого мистецтва «Бджілка» Образотворче мистецтво Якушева Л.В. – 2	2	30
	Зельдес В.М. – 4	4	60
	Лельчук Д.М. - 6	6	90
	Бісероплетіння (Купраш Т.М.)	2	30
	Декоративно – ужиткове мистецтво Шевченко Г.М.	2	30
Петриківський розпис (Богусевич Н.О.)	2	30	
Філія «Любисток», вул. Житкова,3	Образотворче мистецтво Сопова Ю.В.	6	90
«Соколятко», Вознесенський Узвіз,14	Бісероплетіння (Грушецька Н.О.)	2	30
	Вироби зі шкіри (Грушецька Н.О.)	2	30
	Образотворче мистецтво Бруєвич К.С.	2	30
	Ліплення (Бруєвич К.С.)	2	30
«Юний мушкетер», Щусева, 7	Образотворче мистецтво (Грінкевич В.М.)	2	30
«Талант», Татарська, 36/5	Декоративно-ужиткове мистецтво Лебідь Л.Ю.	3	45
	ЗХК СОМ «Бджілка» «Образотворче мистецтво» (Лебідь Л.Ю.)	3	45
	Образотворче мистецтво(Залозецька С.М.)	6	90
	Образотворче мистецтво (Пронтенко Г.О.)	2	30
ЦТ Вул. Січових Стрільців,43	НХК «СТА «Бджілка»» Вержицька І.В.	2	20
	Петриківський розпис (Богусевич Н.О.)	2	30
Тех. ліцей	Образотворче мистецтво Пронтенко О.С.	2	30
ЗЗСО №139	ЗХК «СОМ «Пролісок»» Гуменюк М.П.	5	75
ЗЗСО №199	Образотворче мистецтво Грінкевич В.М	2	30

Статистичні критерії та соціальний аналіз охоплення дітей в лабораторії образотворчого, декоративно-вжиткового мистецтва та народних ремесел 2018/2019 навчальний рік (станом на 01.01.2019)

Групи початкового рівня навчання	18
В них дітей	285
Групи основного рівня навчання:	38
В них дітей:	560
<i>Першого року навчання:</i>	10
<i>В них дітей:</i>	145
<i>Другого року навчання:</i>	8
<i>В них дітей:</i>	120
<i>Третього року навчання:</i>	10
<i>В них дітей:</i>	145
<i>Четвертого і більше року навчання:</i>	10
<i>В них дітей:</i>	150
Групи вищого рівня навчання:	5
В них дітей:	50
<i>Першого року навчання</i>	1
<i>В них дітей</i>	10
<i>Другого року навчання</i>	2
<i>В них дітей</i>	20
<i>Третього року навчання</i>	2
<i>В них дітей</i>	20
<i>Четвертого і більше років навчання</i>	-
<i>В них дітей</i>	-
ВСЬОГО ГРУП	61
ВСЬОГО ДІТЕЙ	895

З них:

Хлопчиків	359
Дівчат	536
Учнів 1-3 класів	238
Учнів 4-8 класів	501
Учнів 9-11 класів	100
Дошкільнята	39
Навчаються у СПТУ, коледжах, ВНЗ	17

Кількість дітей за соціальними групами

З неповних родин	25	Діти – інваліди	-
З малозабезпечених родин	37	Батьки-інваліди	-
Виховує мати-одиначка	12	Діти, які не є громадянами України	4
З багатодітних сімей	22	Діти, внутрішньо переміщені	6 Донецьк 1 Луганськ
Діти-сироти	9	Діти учасників АТО	3
Напівсироти	2	Діти військовослужбовців	-
Діти-чорнобильці	1		

**ПЕРЕМОЖЦІ ТА ПРИЗЕРИ
ВСЕУКРАЇНСЬКИХ ТА МІЖНАРОДНИХ КОНКУРСІВ, (2017/2018)
Лабораторія образотворчого, декоративно-вжиткового мистецтва
та народних ремесел**

ПІБ вихованця, або назва колективу	Рівень та назва заходу	Дата та місто проведення заходу	Місце	ПІБ керівника,
Плакіна Олександра	Всеукраїнський конкурс дитячої та юнацької творчості «Я хочу жити в якісному світі»	Вересень 2017р Київ	2 місце	Керівник гуртка образотворчого мистецтва Лебідь Л.Ю.
Савчук Єлизавета	Всеукраїнський конкурс дитячої та юнацької творчості «Я хочу жити в якісному світі»	Вересень 2017р Київ	1 місце	Керівник гуртка образотворчого мистецтва Лебідь Л.Ю.
Петренко Платон	Всеукраїнський конкурс дитячої та юнацької творчості «Я хочу жити в якісному світі»	Вересень 2017р Київ	2 місце	Керівник гуртка образотворчого мистецтва Вержбицька І.В., методист
Савчук Єлизавета Махмудова Маріам Гвальтюк Софія Лазоренко Софія Мельникова Інна	Всеукраїнський Арт-фестиваль «Веремія»	22 січня, 2018	1 місце	Керівник гуртка образотворчого мистецтва Лебідь Л.Ю.
Гірілішена Софія	Всеукраїнський конкурс «Я хочу жити в якісному світі!»	15.09.2017 Укрметртест стандарт	2 місце	Якушева Людмила Володимирівна
Сиденко Поліна	Всеукраїнський конкурс «Я хочу жити в якісному світі!»	15.09.2017 Укрметртест стандарт	1 місце	Богусевич Наталія Олександрівна

Ландо Поліна	Всеукраїнський конкурс «Я хочу жити в якісному світі!»	15.09.2017 Укрметртест стандарт	2 місце	Керівник гуртка «Петриківський розпис»
Гущина Ярослава	Районний конкурс «Пожежна безпека очима дітей»	01.10.2018 РУО	1 місце	Керівник гуртка образотворчого мистецтва Зельдес В.М.
Соломаха Владислава Гущина Ярослава	I Всеукраїнський конкурс- виставка дитячого образотворчого мистецтва «Мандруємо Україною»	30.11.2018 КПДЮ	1 місце	Керівник гуртка образотворчого мистецтва Зельдес В.М.
Маслова Поліна Пасічник Марія	Всеукраїнська акція «Ідеальна школа очима дітей»	03.12.2018 НПУ ім. Драгоманова	2 місце	Зельдес В.М. Лельчук Д.М.

Партнерські зв'язки лабораторії образотворчого, декоративно-вжиткового мистецтва та народних ремесел із закладами України

№	Назва організації	Форма роботи
1.	Державна наукова установа «Інститут модернізації змісту освіти»	Коригування навчальних програм з позашкільної освіти; виставки, тематичні виставки
2.	Інститут обдарованої дитини НАПН України	Організація та проведення тематичних виставок
3.	Державна педагогічна бібліотека АПН України	Організація та проведення тематичних виставок
4.	Академія педагогічних наук України	Організація та проведення тематичних виставок
	Національний палац мистецтв «Україна»	Організація та проведення тематичних виставок
5.	Міжнародний центр культури та мистецтв	Організація та проведення тематичних виставок
6.	Філія Київського національного музею російського мистецтва «Дитяча картинна галерея «Шоколадний будиночок»»	Організація та проведення тематичних виставок, відвідування тематичних виставок
7.	Міжнародний виставковий центр України	Організація та проведення тематичних виставок
8.	Центр «Експоцентр України» (ВДНГ)	Організація та проведення тематичних виставок
9.	Посольство Литовської республіки в Україні	Організація та проведення тематичних виставок

10.	Національний літературний музей України	Організація та проведення тематичних виставок, пізнавально-розважальні програми, відвідування виставок, які експонуються в музеї
11.	Національний музей ім. Т.Г. Шевченка	Участь у тематичній виставці, відвідування виставок, які експонуються в музеї
12.	Російський центр науки та культури при Посольстві Російської Федерації в Україні	Участь у Міжнародному конкурсі творчих робіт
13.	Музейний комплекс «Софія Київська»	Участь у виставці-конкурсі творчих робіт
14.	Міністерство освіти та науки України	Організація та проведення тематичних виставок
15.	Музей російського мистецтва	Проведення екскурсій
16.	Будинок природи	Відвідування виставок
17.	Податкова служба Шевченківського району	Всеукраїнський конкурс «Податки очима дітей», проведення екскурсій
20.	Музей Води	Проведення екскурсій
21.	Комунальне підприємство «Київський міський будинок природи»	Проведення екскурсій Участь у конкурсах
22.	КПДЮ	Участь у конкурсах, фестивалях, виставках творчих робіт, методичних семінарах

Лабораторія вокально-сценічного мистецтва

Сучасні види та течії хореографічного, вокального та театрального мистецтва надзвичайно популярні серед дітей та молоді. Заняття в гуртках лабораторії забезпечують художньо-естетичну освіченість та вихованість гуртківців, збагачують емоційно-естетичний досвід вихованців у хореографічній, вокальній та театральній діяльності, максимально забезпечують розвиток якщо не всіх, то більшості сторін особистості цілеспрямованого вихованця

До складу лабораторії входять творчі колективи художньо-естетичного напряму, представленого наступними профілями:

- хореографічний (основи хореографії, класична та сучасна хореографія, спортивні ірландські танці);
- вокальний (вокальне мистецтво, фольклорний, хорові колективи);
- театральний (театральна студія «МІСТ», театральний гурток).

В творчих колективах лабораторії займаються 830 вихованців, які розподілені на 50 навчальних груп. Освіта вихованців лабораторії базується на їх уподобаннях, творчих здібностях, інтересах, віковій категорії та пов'язується з вибором майбутньої професії.

Педагоги лабораторії відводять особливу роль організації концертної діяльності та формуванню адекватного ставлення до неї кожного гуртківця, адже концертні виступи, участь у конкурсах, фестивалях сприймаються вихованцями як логічне завершення періоду напруженої творчої роботи, оцінка досягнень як усього колективу, так і кожного з його учасників. Виховний потенціал концертної діяльності дуже великий – це виховання почуття колективу, партнерства, єдності, відповідальності, взаємодопомоги та взаємоповаги.

Тому вихованці лабораторії – постійні учасники та переможці всеукраїнських, міських та районних фестивалів, конкурсів, оглядів. Так, вони є постійними учасниками акції «Милосердя» для дітей-інвалідів, дітей дитячої лікарні ОМАТДИТ та акції «Ветеран» для учасників АТО.

Педагоги лабораторії є організаторами щорічного відкритого чемпіонату України з ірландських танців Kiev Open Feis of the World Irish Dance Association.

Вихованці творчих колективів лабораторії беруть участь у Всеукраїнському фестивалі дитячої та юнацької творчості «Чисті роси». Вихованці театральної студії «МІСТ» стали переможцями Всеукраїнського конкурсу дитячих та юнацьких театральних колективів «Срібне джерело» (2015), а у 2017 р. на цьому ж фестивалі отримали Диплом за кращу чоловічу роль та краще музичне вирішення. Також у цьому ж році отримали Подяку за участь у фестивалі «Німфа» (вистава «Плащ» спільно зі студентами НАМУ ім. Чайковського). У 2018 році вихованці студії «Міст» брали участь у різдвяному ювілейному концерті гурту Божичі, у драматичних читаннях в рамках фестивалю «Амплуа». Підготували до показу вистави - казка «Снігова королева», «В саду

світла» за Г. Сковородою, «Води Мерліна» за п'єсою Анрі-Рене Лесажа. А Різдвяний вертеп був продемонстрований у декількох місцях Києва під час свят новорічних свят. Вихованці студії «МІСТ» брали участь у соціальному проекті «Фестиваль арт-примирення» у номінації «Робота з родинами та співпраця з громадськими організаціями, фондами для сприяння національно-патріотичному вихованню дітей та молоді». У 2019 році отримали Подяку за участь у Фестивалі театральних колективів серед ЗЗСО м. Києва в рамках проекту «Інтелектуальні інвестиції».

Також вихованці творчих колективів лабораторії брали участь у: Міжнародному фестивалі з сучасного танцю «The challenge» (2017р.), Міжнародному фестивалі конкурсі «Україна об'єднує світ» (2017р.), Чемпіонаті України з сучасного танцю «Artfesttalant» (2017р.), Міжнародному фестивалі естрадно-спортивного танцю «Фест»; X Всеукраїнському фестивалі – конкурсі дитячої та молодіжної камерної та класичної музики «Різдвяний зорепад», X конкурсі-фестивалі «Різдвяні зоряні мости», міському конкурсі «Танцювальна хуртовина», Всеукраїнському фестивалі дитячої творчості «Арт-талант фест» Всеукраїнському фестивалі дитячої творчості «Зірка фест» (2013, 2015, 2016 рр.), XI Всеукраїнському вокально-хореографічному конкурсі-фестивалі Kiev art time 2016, Всеукраїнському фестивалі – конкурсі інструментального, вокального, хореографічного, театрального мистецтва «Квітуча країна», Всеукраїнському фестивалі-конкурсі з сучасного танцю «Dasfest», Всеукраїнському фестивалі – конкурсі «Лавина талантів», театралізованому перформансі до Дня захисника України, Всеукраїнському фестивалі незалежних театральних колективів «Курбалесія», Всеукраїнському фестивалі театральних колективів «Мельпомена Таврії», Всеукраїнському етнофестивалі «Трипільське коло», фестивалі «Мандрівні зірки» (вистава «Мільйон парашутиків» до 75-ї річниці подій Голокосту в Бабиному Яру),

Кожного року вихованці творчих колективів лабораторії беруть активну участь у Фестивалі-конкурсі дитячої та юнацької творчості «Україна збирає таланти», фестивалі дитячої творчості «Сузір'я талантів».

Педагоги лабораторії беруть активну участь у дослідно-експериментальній роботі, пишуть методичні розробки, аналізують навчальні програми з позашкільної освіти за основними напрямками позашкільної освіти, за освітніми рівнями, розробляють навчальні програми з позашкільної освіти художньо-естетичного напрямку. Так, педагогами лабораторії було розроблено навчальні програми, які отримали гриф «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України (лист від 08.04.2016 р. № 1/11-4657) та увійшли до збірника «Навчальні програми з позашкільної освіти художньо-естетичний напрям (вокальний, хореографічний, музичний, театральний, цирковий профілі) Випуск 1. Це наступні програми:

- Навчальна програма з позашкільної освіти художньо-естетичного напрямку «Спортивні ірландські танці» / [В,В, Бідний]. – К., 2016. – 24 с.
- Навчальна програма з позашкільної освіти художньо-естетичного напрямку «Вокальне мистецтво» / [Н.З. Чернікова]. – К., 2016. – 24 с.

- Навчальна програма з позашкільної освіти художньо-естетичного напрямку «Курс акторської майстерності» / [Ю.В. Гасиліна]. – К., 2016. – 24 с.\
- Навчальна програма з позашкільної освіти художньо-естетичного напрямку «Шумовий оркестр» (для дітей з особливими освітніми потребами)» (Величко Н.А., Величко З.Ю.). У 2018 році програма подана на розгляд науково-методичної комісії з позашкільної освіти Науково-методичної ради з питань освіти Міністерства освіти і науки України.

Педагоги лабораторії постійно займаються самоосвітою та підвищують свій фаховий рівень, беручи участь у конференціях, семінарах, виставках, педагогічних фестивалях. Це такі заходи як:

- Серпнева конференція пед. працівників Києва, присвячена впровадженню Нової української школи та визначенню стратегічних напрямів розвитку системи освіти м. Києва у 2018/2019 н.р.(КМДА)
- II Київський освітній форум «Нова українська школа: разом до успіху»
-тренінг «Освітній простір як продукт навчальної діяльності учнів»
-презентація «Групова навчальна діяльність як засіб формування ключової компетентності «Ініціативність та підприємливість»
-квест як технологія організації компетентнісного підходу до навчання (КУ імені Бориса Грінченка)
- X Міжнародна виставка «Інноватика в сучасній освіті» та VIII Міжнародна виставка освіти за кордоном «World Edu» (КПДЮ)
- IV Міжнародна науково-практична конференція «STEM-освіта: стан впровадження та перспективи розвитку» (НЕНЦ)
- Проекти добра в школі (Хаб Освіторії)
- Прес-конференція на тему: «Позашкільна освіта - 2018: десять перемог» (Українська національна агенція «Укрінформ»).
- Відкритий методичний фестиваль Kyiv M-Fest-19 (КПДЮ) (19-23.02.19)

Педагогічний склад лабораторії вокально-сценічного мистецтва

№	ПІБ педагога	Посада
1.	Гасиліна Юлія Володимирівна	Керівник театральної студії «МІСТ», театральний режисер, театрознавець
2	Хоменко Тетяна Олегівна	Керівник гуртка «Основи хореографії»
3	Величко Неля Анатоліївна	Керівник хорового гуртка, Заслужений працівник культури України, професор кафедри хорового диригування Національної музичної академії ім. П.І. Чайковського
4	Величко Злата Юріївна	Керівник хорового гуртка, Магістр музичного мистецтва, викладач вокалу та музично-теоретичних дисциплін, хормейстер.

5	Єр'оміна Віолетта Владиславівна	Керівник гуртка «Театральний»
6	Бідна Оксана Леонідівна	Керівник гуртка «Спортивні ірландські танці»
7	Ляшенко Вікторія Костянтинівна	Керівник гуртка «Сучасна хореографія»
8	Бідний Віктор Володимирович	Керівник гуртка «Спортивні ірландські танці», актор, режисер, хореограф, суддя міжнародного класу з ірландських танців, Чемпіон світу з ірландських танців по версії WIDA
9	Талашова Олена Олександрівна	Керівник гуртка «Фольклорний»
10	Хакімі Кристина Михайлівна	Керівник гуртка «Класична хореографія», артистка балету I категорії
11	Степчук Антоніна Ігорівна	Керівник гуртка «Хоровий»
12	Крюкова Світлана Анатоліївна	Керівник гуртка «Класична хореографія», Лауреат міжнародного конкурсу хореографів «Ballet – Fest», хореограф збірної України зі спортивних танців на візках
13	Середюк Володимир Юрійович	Керівник гуртка «Хоровий»
14	Аванесова Діана Дмитрівна	Керівник гуртка «Сучасна хореографія», Лауреат конкурсів «The Challenge», «Dance Monsters», «Feel the beat»

**ПРОФІЛІ ЗА НАПРЯМАМИ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ
лабораторії вокально-сценічного мистецтва**

№ з/п	Напрями позашкільної освіти	Профілі	Творчі колективи
1.	Художньо - естетичний	Хореографічний	«Класична хореографія» (5 груп) «Основи хореографії» (4 групи) «Сучасна хореографія» (4 групи) «Спортивні ірландські танці» (10 груп)
		Вокальний	«Хоровий» (14 груп)
		Фольклорний	«Фольклорний» (6 груп)
		Театральний	«Театр-студія «Міст»» (3 групи) «Театральний» (4 групи)

**Банк навчальних програм з позашкільної освіти,
розроблених педагогами лабораторії вокально-сценічного мистецтва**

№	Автор	Освітні рівні	Назва програми	Примітка
Художньо-естетичний напрям				
1.	Бідний В.В.	П, О, В	«Спортивний ірландський танець»	Рекомендовано Міністерством освіти і науки України (лист від 08.04.2016 р. № 1/11-4657)
2.	Гасиліна Ю.В.	П, О, В	«Акторська майстерність»	Рекомендовано Міністерством освіти і науки України (лист від 08.04.2016 р. № 1/11-
3.	Єрьоміна В.В.	П О	«Радіотеатр»	Схвалено науково-методичною комісією з позашкільної освіти Науково-методичної ради з питань освіти Міністерства освіти і науки України (протокол №2 від 29.06.2017) (лист ІМЗО від 18.07.2017 № 21.1/12-Г-407)
4.	Чернікова Н.З.	П, О, В	«Вокальне мистецтво»	Рекомендовано Міністерством освіти і науки України (лист від 08.04.2016 р. № 1/11-4657)
5.	Величко Н.А. Величко З.Ю.	П. О	Шумовий оркестр (для дітей з особливими освітніми потребами)	Подана на розгляд науково-методичної комісії з позашкільної освіти Науково-методичної ради з питань освіти Міністерства освіти і науки України

МЕРЕЖА
навчальних груп, гуртків, секцій, студій та інших творчих об'єднань
лабораторії вокально-сценічного мистецтва
на 2018/2019 навчальний рік

№	ПІБ педагога	Творче об'єднання	Навантаження	Рівні навчання																				Всього груп	Всього дітей
				Початковий				Основний рівень								Вищий рівень									
				1-й рік		2-й рік.		1-й рік		2-й рік		3-й рік		4-й рік		1-й рік		2-й рік		3-й рік		4-й рік			
				Груп	Дітей	Груп	Дітей	Груп	Дітей	Груп	Дітей	Груп	Дітей	Груп	Дітей	Груп	Дітей	Груп	Дітей	Груп	Дітей	Груп	Дітей		
1.	Гасиліна Ю.В.	Театр-студія Міст	18	1	15			1	15							1	15							3	45
2.	Єр'оміна В.В.	Театральний	18	2	30	2	30																	4	60
3.	Ляшенко В.К.	Сучасна хореографія	9	1	20			1	15															2	35
4.	Аванесова Діана дмитрівна	Сучасна хореографія	9	2	30																			2	30
5.	Хоменко Т.О.	Основи хореографії	18	1	15	1	15	1	15	1	15													4	60
6.	Хакімі К.М.	Класична хореографія	9			2	30																	2	30
7.	Крюкова С.А.		18			1	15	1	15							1	10							3	40
8.	Величко З. Ю.	Хоровий	27	2	40	4	80																	6	120
9.	Величко Н.А.		9					1	15	1	15													2	30
10.	Степчук А. І.		18	1	20	3	60																	4	80
11.	Середюк В.Ю.		9	2	30																			2	30
12.	Бідна О. Л.	Спортивні ірландські танці	18			2	30							2	30									4	60
13.	Бідний В.В.		27	2	30	2	30			1	15			1	15									6	90
14.	Талашова О.О.	Фольклорний	27	3	60			3	60															6	120
ВСЬОГО:			216	13	230	17	290	8	135	3	45			3	45	2	25							50	830

НАВЧАЛЬНИЙ ПЛАН
навчальних груп, гуртків, секцій, студій та інших творчих об'єднань
лабораторії вокально-сценічного мистецтва
на 2018/2019 навчальний рік

№	ШБ педагога	Творче об'єднання	Кількість годин навантаження	Кількість годин																				Всього годин на рік
				Початковий рівень				Основний рівень								Вищий рівень								
				1-й рік		2-й рік		1-й рік		2-й рік		3-й рік		4-й рік		1-й рік		2-й рік		3-й рік		4-й рік		
				На тиждень	На рік	На тиждень	На рік	На тиждень	На рік	На тиждень	На рік	На тиждень	На рік	На тиждень	На рік	На тиждень	На рік	На тиждень	На рік	На тиждень	На рік	На тиждень	На рік	
1.	Гасиліна Ю.В.	Театр-студія «Міст»	18	6	216			6	216									6	216					648
2.	Єрємін В.В.	Театральний	18	8	288	10	360																	648
3.	Ляшенко В.К.	Сучасна хореографія	9	4	144			5	180															324
4.	Хоменко Т.О.	Основи хореографії	18	4.5	162	4.5	162	4.5	162	4.5	162													648
5.	Хакімі К.М.	Класична хореографія	9			9	324																	324
6.	Крюкова С.А.		18			4.5	162	4.5	162							9	324							648
7.	Величко Н.А.		Хоровий	9					4	144	5	180												
8.	Величко З. Ю.	27		9	324	18	648																	972
9.	Степчук А. І.	18		4	144	14	504																	648
10.	Бідна О. Л.	Спортивні ірландські танці	18			9	324							9	324									648
11.	Бідний В.В.		27	8	288	8	288					5	180	6	216									972
12.	Талашова О.О.	Фольклорний	27	12	432			15	540															972
ВСЬОГО:			216	55.5	1998	77	2772	39	1404	9.5	342	5	180	15	540	9	324	6	216					7776

**Дислокація творчих колективів
Лабораторії вокально-сценічного мистецтва
Станом на 01.10.2018 р.**

Місце занять	Назва гуртка, ПІБ педагога	Кількість груп	В них вихованців
«Лілея», Мала Житомирська, 18	Театр-студія «Міст» (Гасиліна Ю.В.)	3	45
Водограй Вул. Коперніка, 18	Основи хореографії (Хоменко Т.О.)	4	60
	Театральний (Єрьоміна В.В.)	4	60
Філія «Любисток», вул. Житкова,3	Хоровий		
	Величко Н.А.	1	15
	Величко З.Ю.	5	100
	Степчук А.І.	3	60
	Середюк В.Ю.	2	30
	Образотворче мистецтво Сопова Ю.В.	6	90
«Соколятко», Вознесенський Узвіз,14	Спортивні ірландські танці Бідна О.Л.	4	60
	Сучасна хореографія Ляшенко В.К.	2	30
«Талант» , Татарська, 36/5	Спортивні ірландські танці Бідний В.В.	6	90
	Фольклорний Талашова О.О.	6	120
«Дельфін» М. Житомирська5	Класична хореографія Хакімі К.М.	2	30
«Супутник», Овруцька, 28Б	Класична хореографія Крюкова	3	40
	Сучасна хореографія Аванесова Д.Д.	2	30
СШ №28	Хоровий Величко З.Ю.	1	20
	Величко Н.А.	1	15
СШ №199	Хоровий Степчук А.І.	1	20

**Статистичні критерії та соціальний аналіз охоплення дітей
в лабораторії вокально-сценічного мистецтва
2018/2019 навчальний рік (станом на 01.01.2019)**

Групи початкового рівня навчання	34
В них дітей	580
Групи основного рівня навчання:	14
В них дітей:	225
<i>Першого року навчання:</i>	8
<i>В них дітей:</i>	135
<i>Другого року навчання:</i>	3
<i>В них дітей:</i>	45
<i>Третього року навчання:</i>	-
<i>В них дітей:</i>	-
<i>Четвертого і більше року навчання:</i>	3
<i>В них дітей:</i>	45
Групи вищого рівня навчання:	2
В них дітей:	25
<i>Першого року навчання</i>	2
<i>В них дітей</i>	25
<i>Другого року навчання</i>	-
<i>В них дітей</i>	-
<i>Третього року навчання</i>	-
<i>В них дітей</i>	-
<i>Четвертого і більше років навчання</i>	-
<i>В них дітей</i>	-
ВСЬОГО ГРУП	50
ВСЬОГО ДІТЕЙ	830

З них:

Хлопчиків	248
Дівчат	582
Учнів 1-3 класів	374
Учнів 4-8 класів	252
Учнів 9-11 класів	54
Дошкільнята	99
Навчаються у СПТУ, коледжах, ВНЗ	51

Кількість дітей за соціальними групами

З неповних родин	19	Діти – інваліди	5
З малозабезпечених родин	6	Батьки-інваліди	-
Виховує мати-одиначка	12	Діти, які не є громадянами України	-
З багатодітних сімей	9	Діти, внутрішньо переміщені	-
Діти-сироти	-	Діти учасників АТО	-
Напівсироти	-	Діти військовослужбовців	-
Діти-чорнобильці	2		

**ПЕРЕМОЖЦІ ТА ПРИЗЕРИ
МІЖНАРОДНИХ, ВСЕУКРАЇНСЬКИХ ТА МІСЬКИХ КОНКУРСІВ, ЗМАГАНЬ , ФЕСТИВАЛІВ
ЛАБОРАТОРІЇ ВОКАЛЬНО-СЦЕНІЧНОГО МИСТЕЦТВА (2018 РІК)**

ШБ виховання, або назва колективу	Рівень та назва заходу	Дата та місто проведення заходу	Місце	ШБ керівника, посада
Спортивно – хореографічна студія «Мірабелла»	Всеукраїнський фестиваль «Квіти України»	17.03.2018р. Номінації: дитяча хореографія естрадно – спортивна хореографія–кат.7-9 років естрадно-спортивна хореографія категорія малята естрадно – спортивна хореографія кат.10-12 років	Лауреат II премії II премії Лауреат III премії Лауреат II премії	Керівники Хоменко Т.О., Кропивницька О.О. майстер спорту України з акробатики
Гурток спортивного ірландського танцю «Нарнія»	Відкритий чемпіонат України з ірландських танців Kiev Open Feis of the World Irish Dance Association	18.11.2018 М. Київ	21 золота медаль 20 срібних 27 бронзових 2 золотих кубки, 3 срібних 1 бронзовий	Керівник гуртка спортивного ірландського танцю «Нарнія»
Спортивно- хореографічна студія «Мірабелла»	Міжнародний фестиваль – конкурс «Das Fest»	24.11.2018 р. м. Київ	Вікова категорія 7-9 років – III місце Вікова категорія 10-13 років - III місце	Хоменко Т.О. Кропивницька О.О. – керівники гуртка
Спортивно- хореографічна студія «Мірабелла»	всеукраїнський фестиваль – конкурс «Лавина талантів»	22.12.2018 р. м. Київ	Вікова категорія малята – II та III місце Вікова категорія 7-9 років – II та III місце Вікова категорія 10- 13років- I та II місце Вікова категорія змішана – I та II місце	Хоменко Т.О. Кропивницька О.О. – керівники гуртка

**Партнерські зв'язки лабораторії вокально-сценічного мистецтва
із закладами України**

№	Назва організації	Форма роботи
1.	Київський Національний Університет театру, кіно та телебачення ім. Карпенко-Карого	Профорієнтовна підготовка гуртківців до вступу в КНУ ім. Карпенко-Карого
2.	Спілка театральних діячів України	Співпраця. Проведення сумісних заходів, конкурсів, вистав
3.	Театральний центр «Пасіка» Києво-Могилянської Академії	Відвідування вистав. Участь у виставах спільного театального проекту: «Українська барокова драма», «До 200-річчя з Дня народження Т.Г. Шевченка». Щорічний різдвяний проєкт «Розколяда»
4.	ОХМАДИТ. Кардіоцентр та онковідділення	Концерти, вистави, акції, благодійні ярмарки
5.	Мамаєва слобода	Проєкт «Розколяда»
6.	Культурний центр видавництва «Смолоскип»	<ul style="list-style-type: none"> • Майстер-класи із сучасної драматургії • Вистави за п'єсами сучасних драматургів, • Самостійні вистави за п'єсами вихованців театральної студії «МІСТ»
7.	Національний центр Ім. Леся Курбаса	<ul style="list-style-type: none"> • Семінари із сучасної драматургії, • Участь у створенні антології сучасної української драми
8.	Хорова студія Національного академічного народного хору ім. Верьовки	Спільна різдвяна вистава «Спудейський вертеп»

Лабораторія естетики побуту

Естетичне ставлення дітей та молоді до світу формується переважно під впливом стихійних факторів соціального оточення, зокрема, засобів масової інформації, особливо телебачення, тому завданням позашкільної освіти є коригування естетичного відношення дітей та молоді до дійсності. Завдяки естетичному вихованню змінюється світогляд і сприйняття оточуючого середовища, з його допомогою змінюються пріоритети особистості, виробляються здібності до перетворення оточуючого середовища, здатність до творчої праці.

До складу лабораторії входить гурток «Модельна студія» (4 групи, 60 вихованців), на заняттях якого вихованці вивчають історію мистецтв та історію костюму, моделювання, композицію костюму для сцени.

Організація роботи гуртка обумовлена необхідністю задовольнити потребу наймолодших вікових груп у художньо-прикладних видах діяльності. Особливість роботи гуртка полягає у виконанні проектів у співпраці всіх учасників колективу, проектів «всією родиною». Особливий акцент зроблено на естетичне пізнання сутності форми, кольору, лінії в костюмі, аналіз особливостей сценічного костюму. В основу покладені: ігрові пізнавальні етюди, розробки колекцій етнічного, історично-побутового, авангардного характеру та сценічні колекції. Також гуртківці саморуч виготовляють конкурсні вироби, часто використовуючи для цього аутентичні матеріали, беруть участь у різноманітних фестивалях, конкурсах, виставках.

Вихованці студії у 2017 році отримали Гран-прі фестивалю-конкурсу мистецтв «Соняшник», Гран-прі конкурсу-фестивалю «Вернісаж талантів». Цього ж року вихованці студії брали участь у виставці творчих робіт в рамках освітньо-культурного проекту «Заворожуюча краса Японії, що надихає світ. Освітня дипломатія задля діалогу» (Національний музей літератури).

У 2016 році отримали Кубок та Гран-прі фестивалю-конкурсу «Створюй своє майбутнє зараз», отримали дипломи на фестивалі-конкурсі «Україна єднає світ» та IV Міжнародному телевізійному фестивалі-конкурсі мистецтв «Моя Україна», Гран-прі конкурсу-фестивалю «Наша земля – Україна», Диплом лауреата Всеукраїнського фестивалю моди і дизайну «TOP-POIND».

Творчим колективом було започатковано фестиваль сучасного етнічного мистецтва і дитячої творчості «Пелюсткова панна україночка», конкурс-фестиваль «Біла князівна Всесвіту», який у 2018 році став Міжнародним.

У 2018 році вихованці лабораторії отримали Гран-прі та зайняли перші місця у Міжнародному конкурсі «Один день, як в Голівуді», Міжнародному конкурсі «Міні міс та містер Всесвіту», Всеукраїнському конкурсі «Золота корона України».

Педагоги лабораторії розробили навчальні програми з позашкільної освіти художньо-естетичного напрямку:

1. Навчальна програма з позашкільної освіти художньо-естетичного напрямку «Дизайн одягу» / [О.М. Меркулова]. – К., 2016. – 20 с.
2. Навчальна програма з позашкільної освіти художньо-естетичного напрямку «Основи макіяжу»/ [Н.С.Олишевець]. – К., 2016. – 12 с.

Дані програми схвалені науково-методичною комісією з позашкільної освіти Науково-методичної ради з питань освіти Міністерства освіти і науки України (протокол №3 від 29.12.2015).

Також педагоги підготували методичні розробки: «Методи та технології формування змісту сучасної позашкільної освіти. Художньо-естетичний напрям, декоративно-ужитковий профіль», «Морально-етичне виховання засобами театрального мистецтва», творчий проект «Підготовка та проведення тематичного заходу» та розробили цикл занять для вихованців дошкільного віку.

Педагоги лабораторії постійно займаються самоосвітою та підвищують свій фаховий рівень, беручи участь у конференціях, семінарах, виставках, педагогічних фестивалях. Це такі заходи як:

- Серпнева конференція пед. працівників Києва, присвячена впровадженню Нової української школи та визначенню стратегічних напрямів розвитку системи освіти м. Києва у 2018/2019 н.р.(КМДА)
- II Київський освітній форум «Нова українська школа: разом до успіху»
-тренінг «Освітній простір як продукт навчальної діяльності учнів»
-презентація «Групова навчальна діяльність як засіб формування ключової компетентності «Ініціативність та підприємливість»
-квест як технологія організації компетентнісного підходу до навчання (КУ імені Бориса Грінченка)
- X Міжнародна виставка «Інноватика в сучасній освіті» та VIII Міжнародна виставка освіти за кордоном «World Edu» (КПДЮ)
- IV Міжнародна науково-практична конференція «STEM-освіта: стан впровадження та перспективи розвитку» (НЕНЦ)
- Відкритий методичний фестиваль Kyiv M-Fest-19 (КПДЮ).
- Київський дитячо-юнацький форум M18 «Менші 18 — ми можемо більше!» (КПДЮ)
- Вебінар «Організація ігор і вправ, спрямованих на розвиток навичок спілкування у дітей (методика пластичного дзеркала).

Педагогічний склад лабораторії естетики побуту

№	ПІБ педагога	Регалії
1.	Меркулова Олена Миколаївна	Керівник гуртка «Модельна студія» - лауреата Всеукраїнських та міжнародних конкурсів

**ПРОФІЛІ ЗА НАПРЯМАМИ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ
В ЛАБОРАТОРІЇ ЕСТЕТИКИ ПОБУТУ**

№ з/п	Напрями позашкільної освіти	Профілі	Творчі колективи
1.	Художньо-естетичний	Ужитковий	«Модельна студія» (4 групи)

**Банк навчальних програм з позашкільної освіти,
розроблених педагогами лабораторії естетики побуту**

№	Автор	Освітні рівні	Назва програми	Примітка
Художньо-естетичний напрям				
1.	Меркулова О.М.	П, О	«Дизайн одягу», початковий та основний рівні. 3 роки навчання	Схвалено науково-методичною комісією з позашкільної освіти Науково-методичної ради з питань освіти Міністерства освіти і науки України (протокол №3 від 29.12.2015)
2.	Громова (Олишевець) Н.В.	О	«Основи макіяжу», основний рівень, 1 рік навчання	Схвалено науково-методичною комісією з позашкільної освіти Науково-методичної ради з питань освіти Міністерства освіти і науки України (протокол №3 від 29.12.2015)

**Дислокація творчих колективів лабораторії естетики побуту
станом на 01.10.2018 р.**

Місце занять	Назва гуртка, ПІБ педагога	Кількість груп	В них вихованців
Філія «Лілея», Бул. Мала Житомирська, 18	Модельна студія (Меркулова О.М.)	4	60

**Статистичні критерії та соціальний аналіз охоплення дітей
в лабораторії естетики побуту
2018/2019 навчальний рік (станом на 01.01.2019)**

Групи початкового рівня навчання	2
В них дітей	30
Групи основного рівня навчання:	2
В них дітей:	30
<i>Першого року навчання:</i>	1
<i>В них дітей:</i>	15
<i>Другого року навчання:</i>	
<i>В них дітей:</i>	
<i>Третього року навчання:</i>	
<i>В них дітей:</i>	
<i>Четвертого і більше року навчання:</i>	1
<i>В них дітей:</i>	15
Групи вищого рівня навчання:	
В них дітей:	
<i>Першого року навчання</i>	
<i>В них дітей</i>	
<i>Другого року навчання</i>	
<i>В них дітей</i>	
<i>Третього року навчання</i>	
<i>В них дітей</i>	
<i>Четвертого і більше років навчання</i>	
<i>В них дітей</i>	
ВСЬОГО ГРУП	4
ВСЬОГО ДІТЕЙ	60

З них:

Хлопчиків	
Дівчат	60
Учнів 1-3 класів	8
Учнів 4-8 класів	43
Учнів 9-11 класів	3
Дошкільнята	6
Навчаються у СПТУ, коледжах, ВНЗ	

Кількість дітей за соціальними групами

З неповних родин	1	Діти – інваліди	-
З малозабезпечених родин	-	Батьки-інваліди	-
Виховує мати-одиначка	1	Діти, які не є громадянами України	-
З багатодітних сімей	1	Діти, внутрішньо переміщені	-
Діти-сироти	-	Діти учасників АТО	-
Напівсироти	-	Діти військовослужбовців	-
Діти-чорнобильці	-		

Переможці та призери всеукраїнських та міжнародних конкурсів лабораторії естетики побуту

Колектив ПІБ дитини	Рівень та назва заходу	Дата та місце проведення	результат	ПІБ керівника
Модельна студія «Ніколь»	Всеукраїнський фестиваль моди Полтава	Вересень 2017	1 місце	Керівник гуртка «Модельна студія «Ніколь»» Меркулова О.М.
Модельна студія «Ніколь»	Фестиваль дитячої та юнацької творчості «Україна збирає друзів» Київ « Дитяча Планета»	Березень 2018	2 місце	Керівник гуртка «Модельна студія «Ніколь»» Меркулова О.М.
Модельна студія «Ніколь»	Всеукраїнський Фестиваль «Таланти Весни» ,	Березень 2018	1 місце	Керівник творчого колективу «Модельна студія «Ніколь»» Меркулова О.М.
Модельна студія «Ніколь»	Фестиваль моди « Веремія» , КПДЮ.	Квітень 2018,	2 місце	Керівник творчого колективу «Модельна студія «Ніколь»» Меркулова О.М.
Єфімінкова Діана	Міжнародний конкурс «Один день, як в Голівуді»	25.06.2018 Тірана, Албанія	Супер гран-прі «Принцеса Голівуду»	Меркулова О.М.
Крайневська Маргарита, Каюрова Діана	Всеукраїнський конкурс «Золота корона України»	25.11.2018 Київ	Гран-прі та 1 місце	Меркулова О.М.
Театр сучасного мистецтва «Ніколь»	Міжнародний конкурс «Міні міс та містер Всесвіту»	14.12.2018 Український дім м. Київ	Супер гран-прі та гран- прі	Меркулова О.М.

Лабораторія українознавства, еколого-краєзнавчої та туристської роботи.

Діяльність лабораторії спрямована на вивчення історії рідного краю, традицій, звичаїв, обрядів українського народу; народних ремесел; виховання любові до рідного краю, історії свого міста, поваги та шани до рідної мови, духовних надбань народу; оволодіння практичними вміннями та навичками з туризму, спортивного орієнтування та краєзнавства; пізнання чарівного світу природи, виховання духовності та екологічної культури; формування усвідомлення себе як українця.

Вона об'єднує наступні творчі колективи: «Історичне краєзнавство», «Пізнаємо рідний край», «Основи генетики», «Мій край, моя родина», в яких займаються 230 вихованців, розподілених на 12 груп.

Вихованці ЦТ беруть активну участь у заходах, які проходять за програмами: «Київ – місто моє» та «Дивосвіт України», у туристсько-краєзнавчій експедиції «Краса і біль України», в міській туристсько-краєзнавчій акції «Пізнай свій край – пізнай себе», у районних та міських заходах з нагоди Всесвітнього та Міжнародного Дня туризму. Вихованці лабораторії готують та проводять свята за народним календарем, театралізовані свята «Ми – діти козацького роду», «Вони захищали батьківщину», «Символи Батьківщини»; мітинги-реквієми «Пам'яті жертв Чорнобиля», «Дзвони пам'яті»; ігри-вечорниці «Бабусині поради», «З дідусевої скрині»; творчі ігри «Лабіринти природи»; беруть участь у конкурсах: «З історії родини», «Дерево роду»; брейн-рингах «Рідний край», «Наша планета». У гуртках педагоги приділяють багато уваги вихованню відповідального відношення дітей до навколишнього середовища, приверненню уваги родин вихованців до проблем екології, інформуванню дітей та батьків про останні технології збереження чистого довкілля.

Вихованці лабораторії заснували молодіжний екологічний рух – «Рух Еко-Сейверів» в рамках проекту «Майбутнє планети в твоїх руках!». На сьогодні налагоджені зв'язки з Укрлабораторією ПФ Національного університету «Києво-Могилянська академія», створені сторінки руху у соціальних мережах, організована співпраця активістів руху та лабораторії екологічного виховання Інституту проблем виховання НАПН України за проблемами тварин в урбосередовищі. В рамках проекту «Майбутнє планети в твоїх руках» 10.11.2017 р. педагоги ЦТ «Шевченківець» за підтримки Шевченківської районної в місті Києві державної адміністрації провели відкриту трибуну учнівської молоді Шевченківського району «Рух Еко-сейверів. Еко-партнерство. Сучасні форми роботи та методи формування екологічної культури», участь у заході взяли педагоги та учні старшого шкільного віку закладів освіти Шевченківського району.

Одним із головних напрямків роботи лабораторії є проведення щорічного районного еко-фестивалю «Чарівна родина» за підтримки Голови

Шевченківського району міста Києва, в рамках якого проводяться наступні заходи для вихованців ЦТ та учнів закладів освіти району:

- Акція «Зелена оаза» - висадка дерев;
- Акція «Зелений десант» - прибирання зелених зон парку «Веселка», оформлення старих стін та конструкцій, що знаходяться на території парку, в стилі графіті та проведення еко-квесту з майстер-класом «Бабусина торбинка»;
- Уроки екоетикету «Упаковко, здавайся!» щодо роздільного збору відходів;
- Акція «Майбутнє планети – в наших руках» (збір голосів за чисте довкілля);
- Благодійна акція «Тепло твого серця» для дітей-сиріт з вадами серця;
- Екологічний квест (навчально-ігрова програма);
- Конкурс малюнка «Моя тепла Україно».

Заслужена артистка України Гарбуз В.О., керівник гуртка розробила авторську Інтерактивну програму з правил дорожнього руху «Безпечний шлях до школи», яку традиційно проводить у творчих колективах Центру творчості та у ЗЗСО Шевченківського району за окремим графіком у рамках Місячника з безпеки життєдіяльності «Увага! Діти на дорогах»; Інтерактивну просвітницьку програму «Мужність і воля-то козацька доля», провела практикум з гендерних стосунків «Ми різні-ми рівні» на форумі «М18» та для старшокласників ЗНЗ району, провела Майстер-клас «Форми і методи активізації аудиторії під час проведення інтерактивної програми» для культорганізаторів, педагогів-організаторів та методистів закладів позашкільної освіти; надала методичну і практичну допомогу керівнику гуртка Меркуловій О.М. у підготовці і проведенні конкурсу «Біла Князівна. Юна Міс Всесвіту»; провела Святкові ігрові програми «Святий Миколай, у гості завітай» для вихованців СТА «Пульс» та для вихованців філій та ЗНЗ району до Дня Святого Миколая, організувала та провела Святкову програму «Різдвяна зірка сяє - родину хай єднає!».

Педагогами лабораторії розроблено проекти «Національно-патріотичне виховання», культурологічний проект «Плекаймо чистоту духовної скарбниці», інтерактивні програми для молодших школярів «Мужність і воля – то козацька доля», «Обереги української родини», «Ми різні-ми рівні» - інтерактивна програма для старшокласників.

Велику увагу педагоги лабораторії приділяють родинному вихованню. Кожен педагог прагне встановити міцні контакти з родиною дитини, вбачаючи у цьому запоруку стабільної і плідної роботи, яка забезпечить досягнення поставленої мети. Саме тому значна увага приділяється вивченню родинного дерева кожної дитини, сімейних традицій, використанню народних звичаїв та обрядів у спілкуванні з батьками та родичами. Часто батьківські збори проходять у формі родинних та обрядових свят: Крім того проводяться мистецькі конкурси, конкурси народних ремесел за участю дітей та батьків: творча майстерня витворів декоративно-вжиткового мистецтва.

Педагогами підготовлено методичні розробки та розроблена навчальна програма з позашкільної освіти гуманітарного напрямку «Пізнаємо рідний край» / [О,С. Пронтенко]. – К., 2016. – 20 с. Програма схвалена науково-методичною комісією з позашкільної освіти Науково-методичної ради з питань освіти Міністерства освіти і науки України (протокол №3 від 29.12.2015).

Педагоги лабораторії постійно займаються самоосвітою та підвищують свій фаховий рівень, беручи участь у конференціях, семінарах, виставках, педагогічних фестивалях. Це такі заходи як:

- Серпнева конференція пед. працівників Києва, присвячена впровадженню Нової української школи та визначенню стратегічних напрямів розвитку системи освіти м. Києва у 2018/2019 н.р.(КМДА)
- II Київський освітній форум «Нова українська школа: разом до успіху»
-тренінг «Освітній простір як продукт навчальної діяльності учнів»
-презентація «Групова навчальна діяльність як засіб формування ключової компетентності «Ініціативність та підприємливість»
-квест як технологія організації компетентнісного підходу до навчання (КУ імені Бориса Грінченка)
- X Міжнародна виставка «Інноватика в сучасній освіті» та VIII Міжнародна виставка освіти за кордоном «World Edu» (КПДЮ)
- IV Міжнародна науково-практична конференція «STEM-освіта: стан впровадження та перспективи розвитку» (НЕНЦ)
- Відкритий методичний фестиваль Kyiv M-Fest-19 (КПДЮ).
- Всеукраїнська акція «Ідеальна школа очима дітей»(Державна служба якості освіти України)
- Київський дитячо-юнацький форум M18 «Менші 18 — ми можемо більше!» (КПДЮ)
- Проекти добра в школі (Хаб Освіторії)
- Інтелект-турнір-2018
- Круглий стіл «Сучасна місія сучасного закладу позашкільної освіти як відкритої соціально-педагогічної системи» (Центр дитячої та юнацької творчості Солом'янського р-ну)
- Вебінар «Організація ігор і вправ, спрямованих на розвиток навичок спілкування у дітей (методика пластичного дзеркала)
- X Міжнародна науково-практична конференція «Інноваційні технології навчання обдарованої молоді» (НАПН України, Інститут обдарованої дитини).

Педагогічний склад лабораторії українознавства, еколого-красознавчої та туристської роботи

№	ПІБ педагога	Регалії
1	Гарбуз Валентина Олександрівна	Керівник гуртка «Мій край, моя родина», Заслужений артист України,

		має педагогічне звання «керівник гуртка- методист»
2	Мудрак Марина Сергіївна	Керівник гуртка «Історичне краєзнавство»
3	Медвецька Людмила Петрівна	Керівник гуртка «Пізнаємо рідний край»
4	Соломатіна Тетяна Миколаївна	Керівник гуртка «Основи генетики», має педагогічне звання «Відмінник освіти України»

**ПРОФІЛІ ЗА НАПРЯМАМИ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ
В ЛАБОРАТОРІЇ УКРАЇНОЗНАВСТВА, ЕКОЛОГО-КРАЄЗНАВЧОЇ
ТА ТУРИСТСЬКОЇ РОБОТИ**

№ з/п	Напрями позашкільної освіти	Профілі	Творчі колективи
1.	Туристсько - краєзнавчий	Українознавчий	«Історичне краєзнавство» (2 групи) «Пізнаємо рідний край» (2 групи)
2.	Військово - патріотичний	Національно-патріотичний	«Мій край, моя родина» (6 груп)
3.	Еколого - натуралістичний	Еколого-біологічний	«Основи генетики» (2 групи)

**Банк навчальних програм з позашкільної освіти,
розроблених педагогами лабораторії українознавства, еколого-краєзнавчої
та туристської роботи**

№	Автор	Освітні рівні	Назва програми	Примітка
Гуманітарний напрям				
1.	Пронтенко О. С.	О В	«Пізнаємо рідний край»	Схвалено науково-методичною комісією з позашкільної освіти Науково-методичної ради з питань освіти Міністерства освіти і науки України (протокол №3 від 29.12.2015)
Еколого-натуралістичний напрям				
2.	Вержбицька І.В.		Біологія людини засобами STEM - освіти	Схвалено науково-методичною комісією з позашкільної освіти Науково-методичної ради з питань освіти Міністерства освіти і науки України (протокол від 15.04.2019)

МЕРЕЖА
навчальних груп, гуртків, секцій, студій та інших творчих об'єднань
лабораторії українознавства, еколого-краєзнавчої та туристської роботи
на 2018/2019 навчальний рік

№	ПІБ педагога	Творче об'єднання	Навантаження	Рівні навчання																Всього груп	Всього дітей				
				Початковий				Основний рівень								Вищий рівень									
				1-й рік		2-й рік.		1-й рік		2-й рік		3-й рік		4-й рік		1-й рік		2-й рік				3-й рік		4-й рік	
				Груп	Дітей	Груп	Дітей	Груп	Дітей	Груп	Дітей	Груп	Дітей	Груп	Дітей	Груп	Дітей	Груп	Дітей			Груп	Дітей	Груп	Дітей
1.	Мудрак М. С.	Історичне краєзнавство	9	2	40																		2	40	
2.	Медвецька Л.П.	Пізнаємо рідний край	9					2	40															2	40
3.	Соломатіна Т.М.	Основи генетики	9							2	30													2	30
4.	Гарбуз В.О.	Мій край, моя родина	27	6	120																			6	120
ВСЬОГО:			54	8	160			2	40	2	30												12	230	

НАВЧАЛЬНИЙ ПЛАН
навчальних груп, гуртків, секцій, студій та інших творчих об'єднань
лабораторії українознавства, еколого-краєзнавчої та туристської роботи
на 2018/2019 навчальний рік

№	ПІБ педагога	Творче об'єднання	Кількість годин навантаження	Кількість годин																				Всього годин на рік
				Початковий рівень				Основний рівень								Вищий рівень								
				1-й рік		2-й рік		1-й рік		2-й рік		3-й рік		4-й рік		1-й рік		2-й рік		3-й рік		4-й рік		
				На тиждень	На рік	На тиждень	На рік	На тиждень	На рік	На тиждень	На рік	На тиждень	На рік	На тиждень	На рік	На тиждень	На рік	На тиждень	На рік	На тиждень	На рік	На тиждень	На рік	
1.	Мудрак М. С.	Історичне краєзнавство	9	9	324																		324	
2.	Медвецька Л.П.	Пізнаємо рідний край	9					9	324														324	
3.	Соломатіна Т.М.	Основи генетики	9						9	324													324	
4.	Гарбуз В.О.	Мій край, моя родина	27	27	972																		972	
ВСЬОГО:			54	36	1296			9	324	9	324												1944	

**Дислокація творчих колективів
лабораторії українознавства, еколого-краєзнавчої та туристської роботи**

Місце занять	Назва гуртка, ПІБ педагога	Кількість груп	В них вихованців
Технічний ліцей	Історичне краєзнавство Мудрак М.С	2	30
«Дельфін» М. Житомирська, 5	Мій край моя країна Гарбуз В.О.	3	60
«Соколятко», Вознесенський узвіз, 14	Мій край моя країна Гарбуз В.О.	3	60
«Талант» , Татарська, 36/5	Соломатіна Т.М. Основи генетики	2	30
Філія «Любисток», вул. Житкова, 3	Пізнаємо рідний край Медвецька Л.П.	2	40

**Статистичні критерії та соціальний аналіз охоплення дітей
в лабораторії українознавства, еколого-краєзнавчої та туристської роботи
2018/2019 навчальний рік (станом на 01.01.2019)**

Групи початкового рівня навчання	8
В них дітей	160
Групи основного рівня навчання:	4
В них дітей:	70
<i>Першого року навчання:</i>	2
<i>В них дітей:</i>	40
<i>Другого року навчання:</i>	2
<i>В них дітей:</i>	30
<i>Третього року навчання:</i>	-
<i>В них дітей:</i>	-
<i>Четвертого і більше року навчання:</i>	-
<i>В них дітей:</i>	-
Групи вищого рівня навчання:	-
В них дітей:	-
<i>Першого року навчання</i>	-
<i>В них дітей</i>	-
<i>Другого року навчання</i>	-
<i>В них дітей</i>	-
<i>Третього року навчання</i>	-
<i>В них дітей</i>	-
<i>Четвертого і більше років навчання</i>	-
<i>В них дітей</i>	-
ВСЬОГО ГРУП	12
ВСЬОГО ДІТЕЙ	230

З них:

Хлопчиків	84
Дівчат	146
Учнів 1-3 класів	60
Учнів 4-8 класів	170
Учнів 9-11 класів	-
Дошкільнята	-
Навчаються у СПТУ, коледжах, ВНЗ	-

Кількість дітей за соціальними групами

З неповних родин	1	Діти – інваліди	-
З малозабезпечених родин	2	Батьки-інваліди	-
Виховує мати-одиначка	-	Діти, які не є громадянами України	-
З багатодітних сімей	-	Діти, внутрішньо переміщені	-
Діти-сироти	-	Діти учасників АТО	-
Напівсироти	-	Діти військовослужбовців	-
Діти-чорнобильці	-		

Лабораторія психолого-педагогічних та інформаційних технологій

Допомогти дитині використати свій творчий потенціал, яскраво проявити здібності, здобути навички пошуку нестандартних рішень – одне із завдань лабораторії психолого-педагогічних та інформаційних технологій.

До складу лабораторії входять наступні творчі колективи: «Валеологія» (6 груп, 120 дітей), «Грамматика ефективного спілкування» (3 групи, 45 дітей), «Точка зору» (3 групи, 50 дітей).

Робота лабораторії психолого-педагогічних та інформаційних технологій базується на принципах самоврядування та співробітництва, суспільно-корисної спрямованості, добровільності, демократизму, загальнодоступності, поєднання навчальної та виховної роботи; націлена на можливість кожного гуртківця як вдосконалити майстерність у певній діяльності, так і набути елементарних навичок у різних видах творчості.

Позашкільна педагогіка – важлива ланка процесу формування валеологічного світогляду гуртківців старшого шкільного віку, яка ліквідує прогалини в базовій освіті підлітків щодо проблем збереження та зміцнення власного здоров'я. Так, заняття гуртка «Валеологія» сприяють накопиченню мінімуму знань, необхідних для формування підлітком культури здоров'я та створення індивідуальної програми здорового способу життя. На заняттях гуртка розширюються та поглиблюються знання підлітків з валеології, знання про власне здоров'я, розкриваються закономірності формування, збереження та зміцнення здоров'я людини, здійснюється аналіз та синтез отриманих валеологічних знань, вихованці навчаються застосовувати практичні навички в повсякденному житті.

Велику увагу педагоги лабораторії приділяють вивченню психогігієни та психологічному самозахисту людини, факторів виникнення психологічних перенавантажень. На практичних заняттях вихованці вивчають методи психічної саморегуляції (дихальна гімнастика, релаксація, аутогенне тренування).

На заняттях гуртка «Грамматика ефективного ділового спілкування» вихованці ознайомлюються з базовими положеннями теорії спілкування; навчаються розуміти себе, свої емоції і почуття, навчаються взаємодіяти з однолітками, вчителями та батьками. Заняття гуртка сприяють формуванню соціальної компетентності підлітків, підвищенню культури спілкування, накопиченню комунікативного досвіду. Завдяки заняттям гуртка розширюються, поглиблюються та систематизуються знання про закономірності, норми та правила спілкування; формується інтерес та здатність до рефлексії, потреба в конструктивній міжособистісній взаємодії; формуються позитивні якості емоційно-вольової сфери й адекватної самооцінки гуртківців; доброзичливе ставлення до інших, уміння працювати в колективі. Завдяки чому їм легше

знайти своє місце в шкільному житті; розвивати творчі здібності, пізнавальну та розумову активність.

Педагоги лабораторії проводять заняття з елементами тренінгу та широко використовують проектні та групові технології.

Педагоги лабораторії постійно займаються самоосвітою та підвищують свій фаховий рівень, беручи участь у конференціях, семінарах, виставках, педагогічних фестивалях. Це такі заходи як:

- Серпнева конференція пед. працівників Києва, присвячена впровадженню Нової української школи та визначенню стратегічних напрямів розвитку системи освіти м. Києва у 2018/2019 н.р.(КМДА)
- II Київський освітній форум «Нова українська школа: разом до успіху»
 - тренінг «Освітній простір як продукт навчальної діяльності учнів»
 - презентація «Групова навчальна діяльність як засіб формування ключової компетентності «Ініціативність та підприємливість»
 - квест як технологія організації компетентнісного підходу до навчання (КУ імені Бориса Грінченка)
- X Міжнародна виставка «Інноватика в сучасній освіті» та VIII Міжнародна виставка освіти за кордоном «World Edu» (КПДЮ)
- Відкритий методичний фестиваль Kyiv M-Fest-19 (КПДЮ).

**Педагогічний склад
лабораторії психолого-педагогічних та інформаційних технологій**

№	ПІБ педагога	Посада
1.	Овчиннікова Наталія Олексіївна	Керівник гуртка «Точка зору», має педагогічне звання «Керівник гуртка-методист»
2	Тимошенко Дар'я Дмитрівна	Керівник гуртка «Точка зору»
3	Кружаєва Наталія Леонідівна	Керівник гуртка «Валеологія»
4	Чернікова Марія Валеріївна	Керівник гуртка «Грамматика ефективного ділового спілкування»

**Банк навчальних програм з позашкільної освіти,
розроблених педагогами лабораторії психолого-педагогічних та
інформаційних технологій**

№	Автор	Освітні рівні	Назва програми	Примітка
Гуманітарний напрям				
1	Бурмак А. Д.	О	«Свідоме визначення життєвого та професійного шляху»	Схвалено кафедрою методики та психології дошкільної і початкової освіти Інституту післядипломної педагогічної освіти Київського університету імені Бориса Грінченка (протокол №4 від 22.12.2015)

**Дислокація творчих колективів
лабораторії психолого-педагогічних та інформаційних технологій
Станом на 01.10.2018 р.**

Місце занять	Назва гуртка, ПІБ педагога	Кількість груп	В них вихованців
ЦТ Вул. Січових Стрільців,43	Точка зору Овчиннікова Н.О.	1	20
	Точка зору Тимошенко Д.Д.	2	30
	Грамматика ефективного ділового спілкування Чернікова М.В.	3	45
«Ресурсний центр» Вул. Маршала Рибалко,7	«Валеологія» Кружаєва Н.Л.	6	120

МЕРЕЖА
навчальних груп, гуртків, секцій, студій та інших творчих об'єднань
лабораторії психолого-педагогічних та інформаційних технологій
на 2018/2019 навчальний рік

№	ПІБ педагога	Творче об'єднання	Навантаження	Рівні навчання																				Всього груп	Всього дітей
				Початковий				Основний рівень								Вищий рівень									
				1-й рік		2-й рік.		1-й рік		2-й рік		3-й рік		4-й рік		1-й рік		2-й рік		3-й рік		4-й рік			
				Груп	Дітей	Груп	Дітей	Груп	Дітей	Груп	Дітей	Груп	Дітей	Груп	Дітей	Груп	Дітей	Груп	Дітей	Груп	Дітей	Груп	Дітей		
1.	Кружаєва Н.Л.	Валеологія					6	120															6	120	
2.	Чернікова М.В.	Грамати́ка ефек. спілкування					3	45															3	45	
3.	Овчиннікова Н.О.	Точка зору	9				1	20															1	20	
4.	Тимошенко Д.Д.						2	30															2	30	
ВСЬОГО:						12	215															12	215		

НАВЧАЛЬНИЙ ПЛАН
навчальних груп, гуртків, секцій, студій та інших творчих об'єднань
лабораторії психолого-педагогічних та інформаційних технологій
на 2018/2019 навчальний рік

№	ПІБ педагога	Творче об'єднання	Кількість годин навантаження	Кількість годин																				Всього годин на рік
				Початковий рів.				Основний рівень								Вищий рівень								
				1-й рік		2-й рік		1-й рік		2-й рік		3-й рік		4-й рік		1-й рік		2-й рік		3-й рік		4-й рік		
				На тиждень	На рік	На тиждень	На рік	На тиждень	На рік	На тиждень	На рік	На тиждень	На рік	На тиждень	На рік	На тиждень	На рік	На тиждень	На рік	На тиждень	На рік	На тиждень	На рік	
1.	Кружаєва Н.Л.	Валеологія	27					27	972													972		
2.	Чернікова М.В.	Грамати́ка ефект. спілкування	18					18	648													648		
3.	Овчиннікова Н.О.	Точка зору	9					9	324													324		
4.	Тимошенко Д.Д.		18					18	648													648		
ВСЬОГО:			72					72	2592													2592		

**ПРОФІЛІ ЗА НАПРЯМАМИ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ
В ЛАБОРАТОРІЇ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИХ ТА
ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ**

№ з/п	Напрями позашкільної освіти	Профілі	Творчі колективи
1.	Гуманітарний	Державно-правовий	«Точка зору» (3 групи)
		Суспільний	«Грамматика ефективного ділового спілкування» (3групи)
		Здоров'язберігаючий	«Валеологія» (бгруп)

**Статистичні критерії та соціальний аналіз охоплення дітей
в лабораторії психолого-педагогічних та інформаційних технологій
2018/2019 навчальний рік (станом на 01.01.2019)**

Групи початкового рівня навчання	-
В них дітей	-
Групи основного рівня навчання:	12
В них дітей:	215
<i>Першого року навчання:</i>	12
<i>В них дітей:</i>	215
<i>Другого року навчання:</i>	-
<i>В них дітей:</i>	-
<i>Третього року навчання:</i>	-
<i>В них дітей:</i>	-
<i>Четвертого і більше року навчання:</i>	-
<i>В них дітей:</i>	-
Групи вищого рівня навчання:	-
В них дітей:	-
<i>Першого року навчання</i>	-
<i>В них дітей</i>	-
<i>Другого року навчання</i>	-
<i>В них дітей</i>	-
<i>Третього року навчання</i>	-
<i>В них дітей</i>	-
<i>Четвертого і більше років навчання</i>	-
<i>В них дітей</i>	-
ВСЬОГО ГРУП	12
ВСЬОГО ДІТЕЙ	215

З них:

Хлопчиків	63
Дівчат	152
Учнів 1-3 класів	-
Учнів 4-8 класів	200
Учнів 9-11 класів	15
Дошкільнята	-
Навчаються у СПТУ, коледжах, ВНЗ	-

Кількість дітей за соціальними групами

З неповних родин	1	Діти – інваліди	-
З малозабезпечених родин	3	Батьки-інваліди	-
Виховує мати-одиначка	-	Діти, які не є громадянами України	-
З багатодітних сімей	-	Діти, внутрішньо переміщені	-
Діти-сироти	-	Діти учасників АТО	-
Напівсироти	-	Діти військовослужбовців	-
Діти-чорнобильці	-		

Лабораторія державно-правової культури

Молодь, як складова частина суспільства, виконує ряд соціальних функцій і дуже важливо, щоб підростаюче покоління відчувало свою причетність до державно-правових процесів та свій вплив на перебіг подій у країні, місці проживання, колективі. Державно-правова культура не тільки виступає складовою політичного процесу, а й представляє комплекс уявлень певної національної чи соціально-політичної спільноти про державу і владу, закони та правила їх функціонування. Заняття в творчих колективах лабораторії сприяють самореалізації вихованців у суспільній діяльності; розвивають уміння працювати в колективі; конструктивну соціально-комунікативну, національно-громадянську активність.

У складі лабораторії працюють два творчі колективи: «Основи державотворення» (120 вихованців лабораторії розподілені на 8 груп).

Педагоги лабораторії прагнуть задовольнити потреби молоді й розробляють культурно-дозвілєві програми та заходи з державно-правової тематики, що сприяє політичній освіті молоді, виховує людину демократичного світогляду і культури, яка дотримується прав і свобод особистості, культури миру і міжособистісних відносин, сприяє формуванню правової свідомості та правової культури, вихованню справжнього громадянина демократичного суспільства, розвитку його лідерських якостей, сприяння професійному самовизначенню в процесі пізнавальної, навчальної, дозвілєвої діяльності в закладі позашкільної освіти.

Педагоги лабораторії збагачують вихованців загальнокультурними і національними цінностями і відповідною сукупністю соціально значущих гуманітарних якостей особистості, які визначають її ставлення до суспільства та держави, до інших людей і до самої себе.

На заняттях творчих колективів лабораторії вихованці отримують і психологічні знання, що сприяє їх особистісному розвитку, формуванню ціннісних ставлень до свого фізичного, психічного та соціального «Я», стає важливим фактором професійної компетентності, ініціативи, творчого ставлення до роботи, людей і психологічної культури. Педагоги мотивують вихованців вести здоровий спосіб життя, самостійно займатися фізичними вправами, запобігають появі шкідливих звичок. Заняття в гуртках лабораторії сприяють формуванню самоповаги, адекватної самооцінки, саморегуляції своїх станів, планів і стратегій, актуалізують потребу вихованців у самовизначенні, оцінці своїх здібностей і можливостей, у визначенні свого місця в житті, професійній діяльності.

Педагогом Рідзель І.В. була створена програма «Вступ до теорії держави», яка була схвалена науково-методичною комісією з позашкільної освіти Науково-методичної ради з питань освіти Міністерства освіти і науки України (протокол №3 від 29.12.2015).

Педагоги лабораторії постійно займаються самоосвітою та підвищують свій фаховий рівень, беручи участь у конференціях, семінарах, виставках, педагогічних фестивалях. Це такі заходи як:

- Серпнева конференція пед. працівників Києва, присвячена впровадженню Нової української школи та визначенню стратегічних напрямів розвитку системи освіти м. Києва у 2018/2019 н.р.(КМДА)
- II Київський освітній форум «Нова українська школа: разом до успіху»
-тренінг «Освітній простір як продукт навчальної діяльності учнів»
-презентація «Групова навчальна діяльність як засіб формування ключової компетентності «Ініціативність та підприємливість»
-квест як технологія організації компетентнісного підходу до навчання (КУ імені Бориса Грінченка)
- X Міжнародна виставка «Інноватика в сучасній освіті» та VIII Міжнародна виставка освіти за кордоном «World Edu» (КПДЮ)
- IV Міжнародна науково-практична конференція «stem-освіта: стан впровадження та перспективи розвитку» (НЕНЦ)
- Відкритий методичний фестиваль Kyiv M-Fest-19 (КПДЮ).
- Міжнародна конференція «Взаємозалежність та спільний розвиток: роль громадських, молодіжних та духовних лідерів» (НПУ ім. Драгоманова)

**Педагогічний склад
лабораторії державно-правової культури**

№	ПІБ педагога	Посада, звання
1.	Гаврилюк Олександр Іванович	Керівник гуртка «Основи державотворення»
2.	Опанасенко Тетяна Олександрівна	Керівник гуртка «Основи державотворення»

**ПРОФІЛІ ЗА НАПРЯМАМИ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ
В ЛАБОРАТОРІЇ ДЕРЖАВНО-ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ**

№ з/п	Напрями позашкільної освіти	Профілі	Творчі колективи
1.	Гуманітарний	Державно-правовий	«Основи державотворення (8 груп)

**Банк навчальних програм з позашкільної освіти,
розроблених педагогами лабораторії державно-правової культури**

№	Автор	Освітні рівні	Назва програми	Примітка
Гуманітарний напрям				
3.	Рідзель І.В.	О	«Вступ до теорії держави»	Схвалено науково-методичною комісією з позашкільної освіти Науково-методичної ради з питань освіти Міністерства освіти і науки України (протокол №3 від 29.12.2015)

МЕРЕЖА
навчальних груп, гуртків, секцій, студій та інших творчих об'єднань
лабораторії державно-правової культури
на 2018/2019 навчальний рік

№	ПІБ педагога	Творче об'єднання	Навантаження	Рівні навчання																		Всього груп	Всього дітей		
				Початковий				Основний рівень								Вищий рівень									
				1-й рік		2-й рік.		1-й рік		2-й рік		3-й рік		4-й рік		1-й рік		2-й рік		3-й рік				4-й рік	
				Груп	Дітей	Груп	Дітей	Груп	Дітей	Груп	Дітей	Груп	Дітей	Груп	Дітей	Груп	Дітей	Груп	Дітей	Груп	Дітей			Груп	Дітей
1.	Опанасенко Т.О.	Основи державотворення	27					3	45	3	45											6	90		
2.	Гаврилюк О.І.		9					2	30													2	30		
ВСЬОГО:			36					5	75	3	45											8	120		

НАВЧАЛЬНИЙ ПЛАН
навчальних груп, гуртків, секцій, студій та інших творчих об'єднань
лабораторії державно-правової культури
на 2018/2019 навчальний рік

№	ПІБ педагога	Творче об'єднання	Кількість годин навантаження	Кількість годин																Всього годин на рік				
				Початковий рівень				Основний рівень								Вищий рівень								
				1-й рік		2-й рік		1-й рік		2-й рік		3-й рік		4-й рік		1-й рік		2-й рік			3-й рік		4-й рік	
				На тиждень	На рік	На тиждень	На рік	На тиждень	На рік	На тиждень	На рік	На тиждень	На рік	На тиждень	На рік	На тиждень	На рік	На тиждень	На рік		На тиждень	На рік	На тиждень	На рік
1.	Опанасенко Т.О.	Основи державотворення	27					12	432	15	540											972		
2.	Гаврилюк О.І.		9					9	324													324		
ВСЬОГО:			36					21	756	15	540											1296		

**Дислокація творчих колективів
лабораторії державно-правової культури та творчості
Станом на 01.01.2019 р.**

Місце занять	Назва гуртка, ПІБ педагога	Кількість груп	В них вихованців
«Ресурсний центр» Вул. Маршала Рибалко, 7	Основи державотворення Гаврилюк О.І.	2	30
Гімназія №172 «Нивки»	Основи державотворення Опанасенко Т.О.	6	90

**Статистичні критерії та соціальний аналіз охоплення дітей
в лабораторії державно-правової культури
2018/2019 навчальний рік (станом на 01.01.2019)**

Групи початкового рівня навчання	-
В них дітей	-
Групи основного рівня навчання:	8
В них дітей:	120
<i>Першого року навчання:</i>	5
<i>В них дітей:</i>	75
<i>Другого року навчання:</i>	3
<i>В них дітей:</i>	45
<i>Третього року навчання:</i>	-
<i>В них дітей:</i>	-
<i>Четвертого і більше року навчання:</i>	-
<i>В них дітей:</i>	-
Групи вищого рівня навчання:	-
В них дітей:	-
<i>Першого року навчання</i>	-
<i>В них дітей</i>	-
<i>Другого року навчання</i>	-
<i>В них дітей</i>	-
<i>Третього року навчання</i>	-
<i>В них дітей</i>	-
<i>Четвертого і більше років навчання</i>	-
<i>В них дітей</i>	-
ВСЬОГО ГРУП	8
ВСЬОГО ДІТЕЙ	120

З них:

Хлопчиків	46
Дівчат	74
Учнів 1-3 класів	
Учнів 4-8 класів	59
Учнів 9-11 класів	61
Дошкільнята	-
Навчаються у СПТУ, коледжах, ВНЗ	-

Кількість дітей за соціальними групами

З неповних родин	3	Діти – інваліди	-
З малозабезпечених родин	1	Батьки-інваліди	-
Виховує мати-одиначка	2	Діти, які не є громадянами України	-
З багатодітних сімей	-	Діти, внутрішньо переміщені	-
Діти-сироти	-	Діти учасників АТО	-
Напівсироти	-	Діти військовослужбовців	-
Діти-чорнобильці	-		

Лабораторія організаційно-масової роботи

Педагоги творчих колективів лабораторії виховують інтелектуальну еліту, здатну самостійно аналізувати, критично мислити, приймати відповідальні рішення, діяти виважено, впевнено й творчо. Заняття в творчих колективах лабораторії сприяють вихованню дітей та молоді в дусі широкої соціальної комунікабельності, інтелігентного і відповідального ставлення до людей, до навколишнього середовища, до природи. Педагоги навчають вихованців обговорювати суперечливі питання та організують дебатні змагання, формують ключові компетенції вихованців засобами дозвіллево-ігрової діяльності та їх активну життєву позицію.

Важливою складовою роботи лабораторії є створення єдиної системи розвивального дозвілля, що забезпечує формування соціальної активності, громадянської позиції, високодуховного стилю взаємостосунків між вихованцями, навичок здорового способу життя, творчого розвитку особистості, комфортної сфери сімейного дозвілля.

Лабораторія складається із творчих колективів «Ерудит» та «Дебати», в яких займаються 100 вихованців, об'єднаних у шість груп.

Формами організації освітнього процесу є:

- інтерактивна лекція,
- колективне ігрове спілкування,
- колективна ігрова діяльність,
- колективні творчі справи,
- вікторина та інтелектуальна гра, гра-змагання,
- презентація авторських запитань для проведення вікторин,
- інтелектуальних ігор,
- інтелектуальні, святкові, пізнавально-розважальні, спортивні, оздоровчі, туристично-екскурсійні програми,
- фестивалі-конкурси, обрядові свята за народним календарем,
- родинні свята, дні добрих справ,
- диспути, вікторини, конкурси, бесіди, круглі столи, конференції для старшокласників, брейн - ринги, КВК, інтелектуальні, ділові та рольові ігри,
- практикуми (проведення шоу-програм, конкурсів, фестивалів, екскурсій, зустрічей, фізкультурно-спортивних заходів), тести, етюди, ігрові тренінги,
- зустрічі з цікавими людьми сьогодення,

Вихованці навчаються володінню прийомами дій у нестандартних ситуаціях, евристичним методам вирішення проблем. Педагоги розвивають та вдосконалюють їх уміння відрізнити достовірну інформацію від надуманої,

навчають ймовірнісним, статистичним та іншим методам пізнання навколишньої дійсності.

Педагоги формують громадянські компетенції дітей та молоді через відкриту дискусію, дебати, технологію критичного мислення, ефективну комунікацію та взаємодію. Дебати – одна з найпоширеніших форм позакласної діяльності, яка має значний потенціал для інтелектуального розвитку молоді, визначення стратегії пошуку, навчання та виховання підлітків, які мають не лише загальний освітній рівень, але також рівень культури, соціально-психологічної компетентності, здатність до критичного мислення, наявність власної точки зору на суспільні процеси і проблеми.

Педагоги лабораторії постійно займаються самоосвітою та підвищують свій фаховий рівень, беручи участь у конференціях, семінарах, виставках, педагогічних фестивалях. Це такі заходи як:

- Серпнева конференція пед. працівників Києва, присвячена впровадженню Нової української школи та визначенню стратегічних напрямів розвитку системи освіти м. Києва у 2018/2019 н.р.(КМДА)
- II Київський освітній форум «Нова українська школа: разом до успіху»
 - тренінг «Освітній простір як продукт навчальної діяльності учнів»
 - презентація «Групова навчальна діяльність як засіб формування ключової компетентності «Ініціативність та підприємливість»
 - квест як технологія організації компетентнісного підходу до навчання (КУ імені Бориса Грінченка)
- X Міжнародна виставка «Інноватика в сучасній освіті» та VIII Міжнародна виставка освіти за кордоном «World Edu» (КПДЮ)
- Відкритий методичний фестиваль Kyiv M-Fest-19 (КПДЮ).

Педагогічний склад лабораторії організаційно-масової роботи

№	ПІБ педагога	Регалії
1.	Акопян Лариса Василівна	керівник гуртка «Ерудит», має педагогічне звання «керівник гуртка-методист»
2.	Куценко Олена Олександрівна	керівник гуртка «Ерудит»
3.	Чернікова Наталія Захарівна	керівник гуртка «Дебати», має педагогічне звання «керівник гуртка-методист»

ПРОФІЛІ ЗА НАПРЯМАМИ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ В ЛАБОРАТОРІЇ ОРГАНІЗАЦІЙНО-МАСОВОЇ РОБОТИ

№ з/п	Напрями позашкільної освіти	Профілі	Творчі колективи
1.	Гуманітарний	Суспільний	«Ерудит» (4 групи),

		Гуманітарно - суспільний	«Дебати» (2 групи),
--	--	--------------------------	---------------------

**Дислокація творчих колективів
лабораторії організаційно-масової роботи
станом на 01.10.2018 р.**

Місце занять	Назва гуртка, ПІБ педагога	Кількість груп	В них вихованців
ЦТ Вул. Січових Стрільців,43	Ерудит Акопян Л.В.	2	30
	Дебати Чернікова Н.З.	2	30
«Дельфін» М. Житомирська, 5	Ерудит Куценко О.О.	2	40

МЕРЕЖА
навчальних груп, гуртків, секцій, студій та інших творчих об'єднань
лабораторії організаційно-масової роботи
на 2018/2019 навчальний рік

№	ПІБ педагога	Творче об'єднання	Навантаження	Рівні навчання																		Всього груп	Всього дітей		
				Початковий				Основний рівень								Вищий рівень									
				1-й рік		2-й рік		1-й рік		2-й рік		3-й рік		4-й рік		1-й рік		2-й рік		3-й рік				4-й рік	
				Груп	Дітей	Груп	Дітей	Груп	Дітей	Груп	Дітей	Груп	Дітей	Груп	Дітей	Груп	Дітей	Груп	Дітей	Груп	Дітей			Груп	Дітей
1.	Куценко О.О.	Ерудит	9					2	40													2	40		
2.	Акопян Л.В.	Ерудит	9					2	30													2	30		
3.	Чернікова Н.З.	Дебати	9					2	30													2	30		
ВСЬОГО:			27					6	100													6	100		

НАВЧАЛЬНИЙ ПЛАН
навчальних груп, гуртків, секцій, студій та інших творчих об'єднань
лабораторії організаційно-масової роботи
на 2018/2019 навчальний рік

№	ПІБ педагога	Творче об'єднання	Кількість годин навантаження	Кількість годин																		Всього годин на рік		
				Початковий рівень				Основний рівень								Вищий рівень								
				1-й рік		2-й рік		1-й рік		2-й рік		3-й рік		4-й рік		1-й рік		2-й рік		3-й рік			4-й рік	
				На тиждень	На рік	На тиждень	На рік	На тиждень	На рік	На тиждень	На рік	На тиждень	На рік	На тиждень	На рік	На тиждень	На рік	На тиждень	На рік	На тиждень	На рік		На тиждень	На рік
1.	Куценко О.О.	Ерудит	9					9	324													324		
2.	Акопян Л.В.	Ерудит	9					9	324													324		
3.	Чернікова Н.З.	Дебати	9					9	324													324		
ВСЬОГО:			27					27	972													972		

**Статистичні критерії та соціальний аналіз охоплення дітей
в лабораторії організаційно-масової роботи
2018/2019 навчальний рік (станом на 01.01.2019)**

Групи початкового рівня навчання	-
В них дітей	-
Групи основного рівня навчання:	6
В них дітей:	100
<i>Першого року навчання:</i>	6
<i>В них дітей:</i>	100
<i>Другого року навчання:</i>	-
<i>В них дітей:</i>	-
<i>Третього року навчання:</i>	-
<i>В них дітей:</i>	-
<i>Четвертого і більше року навчання:</i>	-
<i>В них дітей:</i>	-
Групи вищого рівня навчання:	-
В них дітей:	-
<i>Першого року навчання</i>	-
<i>В них дітей</i>	-
<i>Другого року навчання</i>	-
<i>В них дітей</i>	-
<i>Третього року навчання</i>	-
<i>В них дітей</i>	-
<i>Четвертого і більше років навчання</i>	-
<i>В них дітей</i>	-
ВСЬОГО ГРУП	6
ВСЬОГО ДІТЕЙ	100

З них:

Хлопчиків	21
Дівчат	79
Учнів 1-3 класів	-
Учнів 4-8 класів	86
Учнів 9-11 класів	14
Дошкільнята	-
Навчаються у СПТУ, коледжах, ВНЗ	-

Кількість дітей за соціальними групами

З неповних родин	2	Діти – інваліди	-
З малозабезпечених родин	-	Батьки-інваліди	-
Виховує мати-одиначка	1	Діти, які не є громадянами України	-
З багатодітних сімей	-	Діти, внутрішньо переміщені	-
Діти-сироти	-	Діти учасників АТО	-
Напівсироти	-	Діти військовослужбовців	-
Діти-чорнобильці	-		

**Партнерські зв'язки лабораторії організаційно-масової роботи
із закладами України**

№	Назва організації	Форма роботи
1.	Київський університет ім. Грінченка	Участь у всеукраїнських конкурсах читців «Із янголом на плечі»
2.	Заклади загальної середньої освіти міста Києва	Проведення ігрових програм, інтерактивних ігор, інтерактивних вистав, вечорів поезії, новорічних свят, диспутів, вікторин, КВК, ігор-подорожей, народних гулянь, розважально-рухливих забавок, акцій, рухливих ігор, конкурсів, інтерактивної вистави на тему дотримання правил дорожнього руху «Пригоди на дорозі»
3.	ГО «Здорове людство»	Проведення Міжнародного конкурсу –фестивалю «Чарівна свічка» та Благодійного еко-фестивалю «Чарівна родина»
4.	МГО «Чарівна свічка»	Проведення Міжнародного конкурсу –фестивалю «Чарівна свічка», Благодійного еко-фестивалю «Чарівна родина», Благодійних акцій в ОХМАДИТі
5.	Фірма «Bella vista »	Проведення Міжнародного конкурсу-фестивалю «Чарівна свічка» та Благодійного еко-фестивалю «Чарівна родина»
6.	«Гештальт Кансалтинг Груп»	Технічний та поліграфічний партнер Міжнародного конкурсу-фестивалю «Чарівна свічка» та Благодійного еко-фестивалю «Чарівна родина» Національно-патріотичного благодійного проекту «Віночок Миру і Добра»
7.	ШРДА	Заходи в парку Шевченка

Лабораторія технічної творчості та допрофесійної підготовки.

Діяльність лабораторії технічної творчості та допрофесійної підготовки спрямована на заходи, які зміцнюють зв'язок з майбутньою професією. Завдяки заняттям в гуртках лабораторії вихованці ознайомлюються з основами технічної творчості, декоративно – ужиткового мистецтва, моделювання й конструювання, знаннями про матеріали й інструменти; у них формуються уміння і навички роботи з різними інструментами, вони навчаються прийомам виготовлення виробів і виконання технологічних операцій.

Лабораторія технічної творчості та допрофесійної підготовки об'єднує 10 навчальних груп, в яких займається 150 гуртківців – це 3 творчих колективи, а саме: «Виготовлення сувенірів», «Оригамі», «Початкове технічне моделювання».

Основні заняття гуртків полягають у формуванні пізнавальної, практичної, творчої та соціальної компетентностей засобами технічної творчості та допрофесійної підготовки. Освітній процес організований як гнучка система, адаптована до різноманітних ситуацій особистісного розвитку, що є запорукою утворення соціокультурного простору для творчого та професійного саморозвитку вихованців.

Виготовлення сувенірів - це власна дитяча фантазія, яка має прояв у формі, характері, оздобленні, призначенні, у правилах гри з нею. Це – відчуття причетності до процесу творення разом із впевненістю у своїх силах: придумати іграшку, виконати її, відремонтувати, якщо знадобиться, і все це самостійно та ще й за власним бажанням.

Вихованці творчих колективів лабораторії навчаються самостійно працювати з інструментами, отримують практичні навички, вивчають правила техніки безпеки, збагачуються знаннями про папір, його виробництво, види, властивості, способи конструювання з паперу, у них формуються уміння і навички роботи з папером; вони навчаються виготовляти поробки у різних техніках із застосуванням основних прийомів роботи з папером.

Вихованці лабораторії технічної творчості постійно беруть участь у виставках та фестивалях технічної творчості різних рівнів, таких як: виставка «Країна юних майстрів» в рамках I Всеукраїнського фестивалю «Країна дитячих мрій», Всеукраїнська виставка – фестиваль «Обдаровані діти України» міська виставка «Київ – місто майстрів», міська виставка – конкурс «Ялинка» та багато інших.

**Педагогічний склад
лабораторії технічної творчості та допрофесійної підготовки**

№	ПІБ педагога	Регалії
1	Цимбал Валентина Іванівна	Керівник гуртка «Виготовлення сувенірів», педагог-організатор філії «Соколятко», має кваліфікаційну категорію «Спеціаліст вищої категорії»
2	Токовенко Олексій В'ячеславович	Керівник гуртків «Початкове моделювання», «Оригамі»

Педагоги лабораторії проводять безліч майстер – класів як для педагогів м. Києва, так і для дітей та молоді ЗЗСО.

2016-2017	Майстер – класи (виготовлення сувенірів, оригамі, початкове технічне моделювання) ЗЗСО № 91
	Майстер – класи (виготовлення сувенірів, оригамі) СШ №49
	Майстер – класи (оригамі, виготовлення сувенірів) СШ №155
	Майстер класи (початкове технічне моделювання, оригамі, виготовлення сувенірів) в будиночку Миколая
	Майстер – класи для батьків «Виготовлення сувенірів» в філії «Соколятко»
	Майстер – класи «Виготовлення сувенірів, оригамі» для привітання воїнів АТО з днем українського козацтва
2017-2018	Майстер – класи (виготовлення сувенірів, початкове технічне моделювання, оригамі) у спеціалізованих школах району: № 138, № 155, № 49, № 106, ЗЗСО № 91, ліцей №38.
	Майстер – класи (виготовлення сувенірів, початкове технічне моделювання, оригамі) на київському дитячо – юнацькому форумі «Ми можемо більше» в КМДА.
	Майстер – класи гуртків технічної творчості на Співочому полі на фестивалі «Дитячий малюнок»
2018-2019	Майстер класи (виготовлення сувенірів, оригамі) на Всеукраїнському форумі «Дитячим дотиком пера»
	Майстер – класи (виготовлення сувенірів, ори гамі), до Дня Незалежності в КМДА
	Майстер – класи спеціалізованих школах району: № 155, № 138, №49, № 106, №49, ЗЗСО № 91 (виготовлення сувенірів, оригамі)
	Майстер - класи виготовлення сувенірів для дітей мікрорайону

Педагоги лабораторії постійно займаються самоосвітою, підвищують свій фаховий рівень, беруть участь у конференціях. Семінарах, виставках, педагогічних фестивалях, а саме:

- Серпнева конференція педагогічних працівників м. Києва, присвячена впровадженню Нової української школи та визначенню стратегічних напрямів розвитку системи освіти м. Києва у 2018/2019 н. р.(КМДА)
- II київський освітній форум «Нова українська школа: разом до успіху»:
 - тренінг « Освітній простір як продукт навчальної діяльності учнів»
 - презентація «Групова навчальна діяльність як засіб формування ключової компетентності «Ініціативність та підприємливість»
 - Квест як технологія організації компетентнісного підходу до навчання (КУ імені Бориса Грінченка)
- X Міжнародна виставка «Інноватика в сучасній освіті» та VIII Міжнародна виставка освіти за кордоном «World edu» (КДПЮ)
- Київський дитячо – юнацький форум M128 «Менші 18 – ми можемо більше!»
- X Міжнародний фестиваль педагогічних інновацій
- Круглий стіл «Сучасна місія сучасного закладу позашкільної освіти як відкритої соціально – педагогічної системи» (Центр дитячої та юнацької творчості Солом'янського району)
- Семінар «Організація ігор і вправ, спрямованих на розвиток навичок спілкування у дітей (методика пластичного дзеркала)
- Відкритий методичний фестиваль Kyiv M – Fest – 19 (КПДЮ)
- Всеукраїнська акція «Ідеальна школа очима дітей» (Державна служба якості освіти України)

Результативність занять у гуртках можна прослідкувати за кількістю перемог вихованців у виставках, конкурсах, фестивалях міжнародного, всеукраїнського, міського рівня а саме:

2016-2017	Міжнародний конкурс «Де я там і мій прапор», ініційований Українським кризовим медіа центром та Адміністрацією президента України.
	Всеукраїнська виставка – конкурс «Талановиті! Наполегливі! Успішні!»
	Всеукраїнська виставка – конкурс присвячена Різдвяним святam
	Всеукраїнська акція привітання воїнів АТО з Днем захисника Вітчизни.
2017-2018	Всеукраїнський конкурс дитячої та юнацької творчості «Я хочу жити в якісному світі»
	Всеукраїнський фестиваль «Веремія» в КПДЮ
	Всеукраїнська виставка дитячих робіт до нового року та Різдва Христового в галереї «Соборна»
	IV Всеукраїнська виставка – конкурс «Талановиті! Наполегливі! Успішні!»

	Всеукраїнський мистецький фестиваль «Україна – країна здійснення Мрій» Участь та організаційна допомога у виставці «Сад Любові та Радості»
	V Міжнародний фестиваль виставка – конкурс «O Fest 2917»
	Міський дитячий – юнацький форум «Ми можемо більше» в КМДА.
	Міські змагання з Ірландського танцю СІІ №106.
	Міський конкурс на кращу ялинкову прикрасу (ялинка в парку Шевченка)
	Міський конкурс «Збережемо кедри»
	Міський конкурс дитячої та юнацької творчості «Обери чисте майбутнє»
	Міська «Великодня виставка писанок в техніці квілінг в музеї Літератури.
2018-2019	Міжнародний фестиваль та участь у конкурсі «Дружба» виробів із квілінгу та оригамі (Японія).
	Всеукраїнський форум «Дитячим дотиком пера» конкурс ляльки – мотанки
	Всеукраїнська виставка робіт вихованців до Нового року та Різдва Христового (галерея «Соборна»)
	Участь у форумі М18 «Менше 18 – ми можемо більше»
	Всеукраїнський конкурс дитячої та юнацької творчості «Податки очима дітей»
	V Ювілейна Всеукраїнська виставка «Талановиті! Наполегливі! Успішні!» (галерея «Скло»)
	Міський конкурс «Родина Міста Києва» «Україна - Держава моя»
	Міський фестиваль авторської ляльки «Казкова лялька»
	Міський фестиваль – конкурс «Іграшковий вернісаж Art-fest «Веремія»
	Міська виставка – конкурс «Обери чисте майбутнє»

**ПРОФІЛІ ЗА НАПРЯМАМИ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ
В ЛАБОРАТОРІЇ ТЕХНІЧНОЇ ТВОРЧОСТІ ТА ДОПРОФЕСІЙНОЇ
ПІДГОТОВКИ**

№ з/п	Напрями позашкільної освіти	Профілі	Творчі колективи
1.	Науково-технічний	Художньо-технічний	«Виготовлення сувенірів» (2 групи) «Оригамі» (3 групи)
		Початково -технічний	«Початкове технічне моделювання» (3 групи)

Банк навчальних програм з позашкільної освіти,

розроблених педагогами лабораторії технічної творчості та допрофесійної підготовки

№	Автор	Освітні рівні	Назва програми	Примітка
Науково-технічний напрям				
1.	Мороз О.М.	П, О	«Художня обробка деревини: випилювання, випалювання, різьблення, мозаїка по дереву»	Схвалено науково-методичною комісією з позашкільної освіти Науково-методичної ради з питань освіти Міністерства освіти і науки України (протокол №3 від 29.12.2015)

**Дислокація творчих колективів
лабораторії технічної творчості та допрофесійної підготовки
станом на 01.10.2018 р.**

Місце занять	Назва гуртка, ПБ педагога	Кількість груп	В них вихованців
Ресурсний центр Вул. Маршала Рибалко, 7	Оригамі (Токовенко О.В.)	3	45
	Початкове технічне моделювання (Токовенко О.В.)	3	45
«Соколяtko», Вознесенський Узвіз, 14	Виготовлення сувенірів (Цимбал В.І.)	2	30

**Статистичні критерії та соціальний аналіз охоплення дітей
в лабораторії технічної творчості та допрофесійної підготовки
2018/2019 навчальний рік (станом на 01.01.2019)**

Групи початкового рівня навчання	4
В них дітей	60
Групи основного рівня навчання:	4
В них дітей:	60
<i>Першого року навчання:</i>	4
<i>В них дітей:</i>	60
<i>Другого року навчання:</i>	-
<i>В них дітей:</i>	-
<i>Третього року навчання:</i>	-
<i>В них дітей:</i>	-
<i>Четвертого і більше року навчання:</i>	-
<i>В них дітей:</i>	-
Групи вищого рівня навчання:	-
В них дітей:	-
<i>Першого року навчання</i>	-
<i>В них дітей</i>	-
<i>Другого року навчання</i>	-
<i>В них дітей</i>	-
<i>Третього року навчання</i>	-
<i>В них дітей</i>	-
<i>Четвертого і більше років навчання</i>	-
<i>В них дітей</i>	-
ВСЬОГО ГРУП	8
ВСЬОГО ДІТЕЙ	120

З них:

Хлопчиків	44
Дівчат	76
Учнів 1-3 класів	2
Учнів 4-8 класів	103
Учнів 9-11 класів	-
Дошкільнята	15
Навчаються у СПТУ, коледжах, ВНЗ	-

Кількість дітей за соціальними групами

З неповних родин	2	Діти – інваліди	--
З малозабезпечених родин	2	Батьки-інваліди	-
Виховує мати-одиначка	-	Діти, які не є громадянами України	-
З багатодітних сімей	1	Діти, внутрішньо переміщені	-
Діти-сироти	-	Діти учасників АТО	-
Напівсироти	2	Діти військовослужбовців	-
Діти-чорнобильці	-		

Лабораторія наукових досліджень

Лабораторія створена з метою забезпечення належних умов для виявлення та підтримки обдарованої молоді, розвитку її інтересів, схильностей та обдарувань. На заняттях секцій лабораторії у вихованців формуються основи критичного мислення, уявлення про науку, її структуру, науковий метод, форми наукової діяльності, надається допомога у визначенні області наукових інтересів, у визначенні теми та проведення початкових кроків досліджень, у формуванні навичок публічного обговорення проблеми, процесу дослідження його результатів. Освітній процес у секціях МАН має свої особливості, які відрізняють його від звичайних уроків у школі, перш за все, плани і програми наукових секцій на відміну від стабільних навчальних програм, охоплюють такі галузі знань і практичної діяльності, які виходять за межі уроку в ЗНЗ, враховуючи індивідуальні інтереси та творчий потенціал конкретного вихованця.

В лабораторії працюють такі секції МАН: «Історія», «Релігієзнавство», «Основи науково-дослідницької діяльності», «Наукові дослідження у фізиці», «Англійська філологія», «Хімія».

Педагоги лабораторії постійно займаються самоосвітою, працюють над методичними розробками та підвищують свій фаховий рівень, беручи участь у конференціях, семінарах, виставках, а саме:

- Серпнева конференція пед. працівників Києва, присвячена впровадженню Нової української школи та визначенню стратегічних напрямів розвитку системи освіти м. Києва у 2018/2019 н. р. (КМДА)
- II Київський освітній форум «Нова українська школа: разом до успіху»:
 - тренінг «Освітній простір як продукт навчальної діяльності учнів»
 - презентація «Групова навчальна діяльність як засіб формування ключової компетентності «Ініціативність та підприємливість»
 - квест як технологія організації компетентнісного підходу до навчання (КУ імені Бориса Грінченка)
- X Міжнародна виставка «Інноватика в сучасній освіті» та VIII Міжнародна виставка освіти за кордоном «World Edu» (КПДЮ)
- Київський дитячо-юнацький форум M18 «Менші 18 — ми можемо більше!»
- X Міжнародний фестиваль педагогічних інновацій
- IV Міжнародна науково-практична конференція «STEM-освіта: стан впровадження та перспективи розвитку» (НЕНЦ)
- Фестиваль стартапів «Class ідея» (КПДЮ)
- Семінар-тренінг «AIbion education»
- Семінар «Pearson and Macmillan Workshops» (Освітній центр Pearson)
- Круглий стіл до 100-річчя завершення Першої світової війни (Інститут історії України НАН України)

- Історична майстерка «Ігри у які грають історики» (Міжнародний освітній центр)
- Семінар «Креативний цифровий контент сучасного уроку» (Міжнародний освітній центр)
- Робота в журі Всеукраїнської екологічної олімпіади Dream ECO (Національний еколого-науковий центр молоді)

Педагоги лабораторії розробляють навчальні програми з позашкільної освіти, та пишуть методичні розробки до них. Керівник секції МАН «Історія» Тищенко Л.М підготувала методичні розробки та розробки занять до програми з позашкільної освіти гуманітарного напрямку «Історичні постаті української держави» (автор Яцюк В.В.).

Педагоги займаються пропагандою наукових досліджень вихованців та захистом їх авторських прав та інтересів. У 2018-2019 навчальному році у 18 групах лабораторії навчається 350 дітей. Ними підготовлено 64 роботи для участі у Всеукраїнському конкурсі – захисті науково – дослідницьких робіт учнів – членів Малої академії наук України, 18 з яких були відібрані для участі у I (районному) етапі конкурсу – захисту, 9 з них отримали призові місця. У II (міському) етапі конкурсу – захисту брали участь 5 робіт вихованців ЦТ, всі 5 отримали призові місця. Вихованка секції «Релігієзнавство» Марчук Олена брала участь у III (Всеукраїнському) етапі конкурсу-захисту.

Вихованці ЦТ беруть також активну участь у наукових та науково-практичних конференціях Київської МАН. Так, вихованець секції МАН «Основи науково-дослідницької діяльності» Кохно Владислав взяв участь у роботі науково конференції «Філософські читання»; а виступ вихованки секції МАН «Релігієзнавство» Марчук Олени на науково-практичній конференції «Актуальні питання сучасної науки та практики» було опубліковано в науковій збірці підсумків конференції. У квітні 2019 року вихованці лабораторії беруть участь у круглому столі з філософії «Вплив світового інтелектуального та мистецького спадку людства на розвиток особистості», який проводиться в рамках Міжнародної наукової та освітньої конференції «Дні науки 2019» (організовує роботу НЦ МАНУ спільно з філософським факультетом КНУ ім. Т. Шевченка)

У 2018/2019 н.р. вихованці лабораторії активно долучились до участі у таких практичних заходах, конкурсах та проектах: конкурсі мініатюр «Діти за чисте повітря», «Грінвіч», «Вікно в Америку для майбутніх лідерів», «Історія моєї вулиці», Міжнародний дистанційний проект з англійської мови «Новий урок»; проект «Фестиваль країн», III науково - практичної конференції в рамках Всеукраїнського учнівського проекту «Збереження прісної води і водоочищення як складові сталого розвитку України». Вихованці лабораторії стали переможцями Міжнародного екологічного конкурсу «Дрім-Еко» (III місце); співпрацювали з Посольством Норвегії в Україні (секція МАН «Англійська філологія») тощо.

Вихованці під керівництвом педагогів провели тематичний «Тиждень права»; науково - практичну конференцію «Захист прав дитини в нашій країні та світі»; семінар «Механізми захисту прав людини»; зустрічі за круглим столом з

представниками громадської організації «Amnesty international Ukraine» з презентацією проекту «Захист прав людини в світі»; дискусії «Захист прав людини в нашій країні». Був проведений, круглий стіл присвячений проблематиці прав людини, захисту прав учасників операції об'єднаних сил, членів їх сімей та внутрішньо переміщених осіб, за участю представників органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, громадських організацій, народних депутатів України, діячів науки і культури.

Були проведені конференції «До дня народження Тараса Григоровича Шевченка» «До 110 - річчя від дня народження Степана Бандери». Дуже цікавими були заходи з відзначення 101-річчя проголошення IV Універсалу Української Центральної Ради; круглий стіл для старшокласників «Володимир Винниченко – автор тексту IV Універсалу»; виховні години «Проголошення IV Універсалом УНР незалежності України».

Повчальними були заходи з відзначення Дня Соборності України, проведенні протягом січня 2019 року: конференція до Дня Соборності України «Акт проголошення злуки УНР та ЗУНР – визначна подія в історії України»; семінар «Проголошення Акту злуки в історичному контексті»; бесіди про значення вшанування історичної події.

Під час навчання в секціях лабораторії вихованці проводять різноманітні дослідження та досліди, працюють в архівах, наукових бібліотеках, відвідують Ботанічний сад, Історичний музей, музей Природи. Дуже цінною є співпраця з Національним Педагогічним Університетом ім. М. Драгоманова та з Київським відділенням МАН.

Педагогічний склад лабораторії наукових досліджень

№	ПІБ педагога	Посада, звання
1.	Тищенко Людмила Миколаївна	Керівник гуртка секції МАН «Історія», має педагогічне звання «Керівник гуртка-методист» та кваліфікаційну категорію «Вчитель вищої категорії». Педагогічний керівник лауреатів та переможців всіх етапів Всеукраїнського конкурсу – захисту науково – дослідницьких робіт учнів – членів Малої академії наук України
2.	Стародуб Наталія Василівна	Керівник гуртка «Англійська філологія», «Вчитель вищої категорії», «Вчитель-методист», педагогічний керівник лауреатів та переможців районного та міського етапів Всеукраїнського конкурсу – захисту науково – дослідницьких робіт учнів – членів Малої академії наук України.
3.	Москаленко Вікторія Миколаївна	Керівник секції МАН «Хімія», «Вчитель вищої категорії», «Вчитель-методист», педагогічний керівник лауреатів та переможців районного та міського етапів Всеукраїнського конкурсу – захисту

		науково – дослідницьких робіт учнів – членів Малої академії наук України. Педагогічний керівник проектів, що брали участь та перемогли у DreamECO
4.	Тищенко Микита Сергійович	Керівник секцій МАН «Релігієзнавство» та «Основи науково дослідницької діяльності». Педагогічний керівник лауреатів та переможців всіх етапів Всеукраїнського конкурсу – захисту науково – дослідницьких робіт учнів – членів Малої академії наук України

**Результати
участі вихованців секцій МАН ЦТ «Шевченківець»
в І (районному) та ІІ (міському) етапах Всеукраїнського – конкурсі захисті
робіт МАН**

Кількість дітей	Кількість груп	Підготовлено робіт	І (районний) етап		ІІ (міський етап)	
			учасники	призери	учасники	призери
350	18	64	18	9	6	5

**Моніторинг
участі вихованців секцій МАН (2018-2019 н.р.)**

Відділення	Секція	Кількість вихованців	Кількість підготовлених робіт	Кількість призерів			
				Районний етап		Міський етап	
				Брали участь	Призові місця	Брали участь	Призові місця
Філософії та суспільствознавства	Правознавство	20	5	2	1-	-1	1
Філософії та суспільствознавства	Філософія	60	12	3	1	1	1
Філософії та суспільствознавства	Теології, Релігієзнавства та історії релігії	40	8	4	2	1	1
Історії	Історичне краєзнавство	30	5	-	-	-	-
Історії	Історія України	40	6	2	-	-	-
Історії	Всесвітня історія	40	6	1	-	-	-
Іноземної філології та світової літератури	Англійської мови	40	7	2	2	-	-
Технічні науки	Фізика	40	5	-	-	-	-
Хімія та біологія	Хімія	40	10	4	3	2	2
Всього		350	64	18	9	5	5

**ПРОФІЛІ ЗА НАПРЯМАМИ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ
В ЛАБОРАТОРІЇ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ**

№ з/п	Напрями позашкільної освіти	Профілі	Творчі колективи
1.	Дослідницько - експериментальний	Історично-суспільний	Секції МАН «Історія» (6 груп)
		Релігієзнавчий	Секції МАН «Релігієзнавство» (3 групи),
		Гуманітарний	Секції МАН «Англійська філологія» (2 групи)
		Фізико-математичний	Секції МАН «Дослідження у фізиці» (2 групи)
		Природничий	Секції МАН «Хімія» (2 групи)
		Науково-дослідницький	Секції МАН «Основи науково-дослідницької діяльності» (3 групи)

**Банк навчальних програм з позашкільної освіти,
розроблених педагогами лабораторії наукових досліджень**

№	Автор	Освітні рівні	Назва програми	Примітка
Гуманітарний напрям				
4.	Яцюк В.В.	О В	«Історичні постаті української держави»	Схвалено науково-методичною комісією з позашкільної освіти Науково-методичної ради з питань освіти Міністерства освіти і науки України (протокол №3 від 29.12.2015)

МЕРЕЖА
навчальних груп, гуртків, секцій, студій та інших творчих об'єднань
лабораторії наукових досліджень
на 2018/2019 навчальний рік

№	ПІБ педагога	Творче об'єднання	Навантаження	Рівні навчання																				Всього груп	Всього дітей
				Початковий				Основний рівень								Вищий рівень									
				1-й рік		2-й рік.		1-й рік		2-й рік		3-й рік		4-й рік		1-й рік		2-й рік		3-й рік		4-й рік			
				Груп	Дітей	Груп	Дітей	Груп	Дітей	Груп	Дітей	Груп	Дітей	Груп	Дітей	Груп	Дітей	Груп	Дітей	Груп	Дітей	Груп	Дітей		
1.	Тищенко Л. М.	Історія	27					2	40							2	40	2	30					6	110
2.	Тищенко М.С.	Релігієзнавство	12													2	40	1	20					3	60
3.		Основи науково-досл. діяльності	15													3	60							3	60
4.	Новоселецька Т.Б.	Наукові дослідження у фізиці	9					2	40															2	40
5.	Стародуб Н.В.	Англійська філологія	9													1	20	1	20					2	40
6.	Москаленко В.М	Хімія	9													2	40							2	40
7.	ВСЬОГО:		81					4	80							10	200	4	70					18	350

НАВЧАЛЬНИЙ ПЛАН
навчальних груп, гуртків, секцій, студій та інших творчих об'єднань
лабораторії наукових досліджень
на 2018/2019 навчальний рік

№	ПІБ педагога	Творче об'єднання	Кількість годин навантаження	Кількість годин																Всього годин на рік				
				Початковий рівень				Основний рівень				Вищий рівень												
				1-й рік		2-й рік		1-й рік		2-й рік		3-й рік		4-й рік		1-й рік		2-й рік			3-й рік		4-й рік	
				На тиждень	На рік	На тиждень	На рік	На тиждень	На рік	На тиждень	На рік	На тиждень	На рік	На тиждень	На рік	На тиждень	На рік	На тиждень	На рік		На тиждень	На рік	На тиждень	На рік
1.	Тищенко Л. М.	Історія	27					8	288							9	324	10	360					972
2.	Тищенко М.С.	Релігієзнавство	12													8	288	4	144					432
		Основи науково-досл. діяльності	15													15	540							540
3.	Новоселецька Т.Б.	Наукові дослідження у фізиці	9					9	324															324
4.	Стародуб Н.В.	Англійська філологія	9													4	144	5	180					324
5.	Москаленко В.М.	Хімія	9													9	324							324
ВСЬОГО:			81					17	612							45	1620	19	684					2916

**Дислокація творчих колективів
лабораторії наукових досліджень
Станом на 01.10.2018 р.**

Місце занять	Назва гуртка, ПІБ педагога	Кількість груп	В них вихованців
Гімназія №172 «Нивки»	МАН секція Історія «Дослідження у фізиці» Новоселецька Т.Б.	2	30
	МАН секція «Англійська філологія» Стародуб Н.В.	2	30
	МАН секція «Хімія» Москаленко В.М.	2	30
СП №106	МАН секція Історія Тищенко Л.М.	6	90
	МАН, секція «Релігієзнавство» Тищенко М.С.	3	45
	МАН, секція «Основи науково- дослідницької діяльності» Тищенко М.С.	3	45

**Статистичні критерії та соціальний аналіз охоплення дітей
в лабораторії наукових досліджень
2018/2019 навчальний рік (станом на 01.01.2019)**

Групи початкового рівня навчання	
В них дітей	
Групи основного рівня навчання:	4
В них дітей:	80
<i>Першого року навчання:</i>	4
<i>В них дітей:</i>	80
<i>Другого року навчання:</i>	
<i>В них дітей:</i>	
<i>Третього року навчання:</i>	
<i>В них дітей:</i>	
<i>Четвертого і більше року навчання:</i>	
<i>В них дітей:</i>	
Групи вищого рівня навчання:	14
В них дітей:	270
<i>Першого року навчання</i>	10
<i>В них дітей</i>	200
<i>Другого року навчання</i>	4
<i>В них дітей</i>	70
<i>Третього року навчання</i>	
<i>В них дітей</i>	
<i>Четвертого і більше років навчання</i>	
<i>В них дітей</i>	
ВСЬОГО ГРУП	18
ВСЬОГО ДІТЕЙ	350

З них:

Хлопчиків	168
Дівчат	182
Учнів 1-3 класів	
Учнів 4-8 класів	55
Учнів 9-11 класів	295
Дошкільнята	-
Навчаються у СПТУ, коледжах, ВНЗ	-

Кількість дітей за соціальними групами

З неповних родин	3	Батьки-інваліди	-
З малозабезпечених родин	7	Діти, які не є громадянами України	-
Виховує мати-одиначка	1	Діти, внутрішньо переміщені	4 Донецьк
З багатодітних сімей	2		1 Луганськ
Діти-сироти	-		2 Ясинувата
Напівсироти	-	Діти учасників АТО	8
Діти-чорнобильці	-	Діти військовослужбовців	-
Діти – інваліди	-		

Партнерські зв'язки лабораторії наукових досліджень із закладами України

№	Назва організації	Форма роботи
1.	КПІ	Прослуховування лекцій, участь у конференціях
2.	Всеукраїнське відділення МАН	Участь у семінарах, конференціях
3.	Міське відділення МАН	Участь у семінарах, конференціях
4.	Університет ім. Т. Шевченка	Проведення лекцій
5.	Національна бібліотека України ім. Вернадського	Робота з фондами та в архіві бібліотеки

Лабораторія гуманітарних програм та сучасної економічної освіти

Діяльність педагогів лабораторії сприяє психологічній практичній адаптації підлітків до сучасного життя, включення їх до активної соціалізації, передбачає інтелектуальний, творчий розвиток особистості, її допрофесійну підготовку у сферах економіки, маркетингу, менеджменту, здатність до адекватного сприймання, критичного аналізу, обґрунтованого оцінювання різноманітної медіа-продукції, а також здатність як до створення власних медіа-текстів, так і до творчої інтерпретації, переосмислення існуючих; поширення знань з історії космонавтики, досягнень українських вчених в цій галузі і патріотичного виховання дітей та молоді.

Педагоги вчать вихованців творчо використовувати набуті знання і уміння в оточуючій їх дійсності, бути здатними генерувати нові ідеї, приймати нестандартні рішення, творчо мислити, уміти здобувати та переробляти інформацію, одержану з різних джерел, застосовувати її для індивідуального розвитку і самовдосконалення, володіти навичками конструктивного спілкування. Молоде покоління отримує теоретичні знання про розвиток європейських країн та практичні уміння: адаптуватись до життя і навчання в різних країнах Європи, бути мобільними, соціально активними, здатними до комунікації і захисту своїх прав.

Деякі творчі колективи лабораторії забезпечують всебічний гармонійний розвиток дітей дошкільного віку, а саме: формування її інтелекту, свідомості, мислення, культурних навиків, розкриття здібностей, готовність до навчання в школі, до життя, ознайомлення дітей з природою та природними явищами, побутом, святами та іграшками, тваринним світом через призму іноземної мови.

До складу лабораторії входять творчі колективи: «Кроки в світ економіки та бізнесу», «Мій шлях у бізнес», «Клуб До зірок», «Пізнаю світ», «Стежина у Всесвіті», гурток «Гармонійного розвитку», «Сходінками до англійської мови», «Європейський клуб». Всього в лабораторії займаються 645 вихованців (39 груп).

Педагоги лабораторії працюють над методичними проектами, впроваджують інноваційні педагогічні технології, розробляють навчальні програми з позашкільної освіти гуманітарного напрямку.

Так, педагогами лабораторії розроблено навчальні програми:

- Навчальна програма з позашкільної освіти гуманітарного напрямку «Граючись - зростаємо (О.А. Дубенська);
- Навчальна програма з позашкільної освіти гуманітарного напрямку «Дитина у Всесвіті» (О.О. Чорновіл);
- Навчальна програма з позашкільної освіти гуманітарного напрямку «Пізнаю світ» (В. С. Тюзіна),

- Навчальна програма з позашкільної освіти гуманітарного напрямку «Свідоме визначення життєвого та професійного шляху» (А.Д. Бурмак).

Всі програми схвалено кафедрою методики та психології дошкільної і початкової освіти Інституту післядипломної педагогічної освіти Київського університету імені Бориса Грінченка.

Вихованці Клубу «До зірок» брали участь у Міжнародному відкритому конкурсі «Яка прекрасна наша планета!», провели в НАУ круглий стіл, присвячений Дню космонавтики, розробляють презентації та знімають відеофільми, присвячені видатним діячам космонавтики, які народилися в Україні. Керівник клубу залучає вихованців до екскурсій музеями космонавтики та авіації, АНТК ім. Антонова, експериментаріумом, обсерваторією, Планетарієм, проводив зустрічі з першим українським космонавтом Каденюком Л.К. людьми, які добре знали космонавтів і працювали над їх запуском у космос, брали участь у створенні і запуску супутників, ветеранами космодрому Байконур.

Педагоги лабораторії постійно займаються самоосвітою та підвищують свій фаховий рівень, беручи участь у конференціях, семінарах, виставках, педагогічних фестивалях. Це такі заходи як:

- Серпнева конференція пед. працівників Києва, присвячена впровадженню Нової української школи та визначенню стратегічних напрямів розвитку системи освіти м. Києва у 2018/2019 н.р.(КМДА)
- II Київський освітній форум «Нова українська школа: разом до успіху»
-тренінг «Освітній простір як продукт навчальної діяльності учнів»
-презентація «Групова навчальна діяльність як засіб формування ключової компетентності «Ініціативність та підприємливість»
-квест як технологія організації компетентнісного підходу до навчання (КУ імені Бориса Грінченка)
- X Міжнародна виставка «Інноватика в сучасній освіті» та VIII Міжнародна виставка освіти за кордоном «World Edu» (КПДЮ)
- IV Міжнародна науково-практична конференція «stem-освіта: стан впровадження та перспективи розвитку» (НЕНЦ)
- Відкритий методичний фестиваль Kyiv M-Fest-19 (КПДЮ).

Педагогічний склад

лабораторії гуманітарних програм та сучасної економічної освіти

№	ПІБ педагога	Посада
1.	Іващенко Валентина Михайлівна	Керівник клубу «До зірок», має педагогічне звання «Відмінник освіти України» та «Керівник гуртка-методист»
2	Дубенська Олена Антонівна	Керівник гуртка «Гармонійного розвитку «Веселка»»
3	Тимошенко Дар'я Дмитрівна	Керівник гуртка «Європейський клуб»

4	Мельниченко Ганна Миколаївна	Керівник гуртка «Кроки у світ економіки та бізнесу»
5	Дмитренко Каріна Юріївна	Керівник гуртка «Дитина у всесвіті»
6	Набірکو Ольга Володимирівна	Керівник гуртка «Мій шлях у бізнес»
7	Мельниченко Олександр Михайлович	Керівник гуртка «Мій шлях у бізнес»
8	Тюзіна Вікторія Сергіївна	Керівник гуртків «Пізнаю світ», «Дитина у Всесвіті»
9	Репік Лариса Іванівна	Керівник гуртка «Європейський клуб»
10	Луцик Тетяна Володимирівна	Керівник гуртків «Стежинки у всесвіт», «Пізнаю світ»

**ПРОФІЛІ ЗА НАПРЯМАМИ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ
В ЛАБОРАТОРІЇ ГУМАНІТАРНИХ ПРОГРАМ ТА СУЧАСНОЇ
ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ**

№ з/п	Напрями позашкільної освіти	Профілі	Творчі колективи
1.	Гуманітарний	Державно-правовий	«Європейський клуб» (4 групи),
		Пізнавально-патріотичний	Клуб «До зірок» (4 групи)
		Економічний	«Мій шлях у бізнес» (11 груп), «Кроки в світ економіки та бізнесу» (6 груп),
		Пізнавально-ігровий	«Гармонійного розвитку «Веселка» (2 групи), «Пізнаю світ» (5 груп), «Стежинки у всесвіт» (2 груп), «Дитина у Всесвіті» (5 груп)

**Банк навчальних програм з позашкільної освіти,
розроблених педагогами лабораторії гуманітарних програм та сучасної
економічної освіти**

№	Автор	Освітні рівні	Назва програми	Примітка
1.	Дубенська О.А.	П	«Граючись - зростаємо»	Схвалено кафедрою методики та психології дошкільної і початкової освіти Інституту післядипломної педагогічної освіти Київського університету імені Бориса Грінченка (протокол №4 від 22.12.2015)
2.	Тюзіна В.С.	П	«Пізнаю світ»	Схвалено кафедрою методики та психології дошкільної і початкової освіти Інституту післядипломної педагогічної освіти Київського університету імені Бориса Грінченка (протокол №4 від 22.12.2015)
3.	Чорновіл О.О.	П	«Дитина у Всесвіті»	Схвалено кафедрою методики та психології дошкільної і початкової освіти Інституту післядипломної педагогічної освіти Київського університету імені Бориса Грінченка (протокол №4 від 22.12.2015)

МЕРЕЖА
навчальних груп, гуртків, секцій, студій та інших творчих об'єднань
лабораторії гуманітарних програм та сучасної економічної освіти
на 2018/2019 навчальний рік

№	ПІБ педагога	Творче об'єднання	Навантаження	Рівні навчання																		Всього груп	Всього дітей		
				Початковий				Основний рівень								Вищий рівень									
				1-й рік		2-й рік.		1-й рік		2-й рік		3-й рік		4-й рік		1-й рік		2-й рік		3-й рік				4-й рік	
				Груп	Дітей	Груп	Дітей	Груп	Дітей	Груп	Дітей	Груп	Дітей	Груп	Дітей	Груп	Дітей	Груп	Дітей	Груп	Дітей			Груп	Дітей
1.	Дубенська О.М.	Гармонійного розвитку	9	2	30																	2	30		
2.	Дмитренко К.Ю.	Пізнаю світ	9			2	30															2	30		
3.	Івашенко В.М.	До зірок	18					2	30	2	30											4	60		
4.	Луцик Т. В.	Стежинки у Всесвіт	18	1	15	1	15															2	30		
5.		Пізнаю світ		1	15	1	15															2	30		
6.	Мельниченко Г.М.	Кроки в світ економіки та бізнесу	27					6	120													6	120		
7.	Мельниченко О.М	Мій шлях у бізнес	27					6	120													6	120		
8.	Набірко О.В.		27					5	75													5	75		
9.	Тюзіна В.С.	Пізнаю світ	13.5	2	30	1	15															3	45		
10.		Дитина у Всесвіті	13.5	2	30	1	15															3	45		
11.	Тимошенко Д.Д.	Європейський клуб	9												2	30						2	30		
12.	Репік Л.І.		9												2	30						2	30		
	ВСЬОГО:		180	8	120	6	90	19	345	2	30				4	60						39	645		

**Дислокація творчих колективів
лабораторії гуманітарних програм та сучасної економічної освіти
Станом на 01.01.2019 р.**

Місце занять	Назва гуртка, ПІБ педагога	Кількість груп	В них вихованців
ЗЗСО №169	Клуб «До зірок» Іващенко В.М.	4	60
«Лілея», Мала Житомирська, 18	Гармонійного розвитку «Веселка» (Дубенська О.А.)	2	30
ЦТ Вул. Січових Стрільців, 43	Європейський клуб (Тимошенко Д.Д.)	2	30
«Ресурсний центр» Вул. Маршала Рибалко, 7	Кроки в світ економіки та бізнесу (Мельниченко Г.М.)	6	120
	Мій шлях у бізнес (Мельниченко О.М.)	6	120
	Європейський клуб Репік Л.І.	2	30
«Юний мушкетер», Щусєва, 7	«Дитина у всесвіті» Дмитренко К.Ю.	2	30
ЦТ Вул. Січових Стрільців,43	Мій шлях у бізнес Набірко О.В.	4	60
«Соколятко», Вознесенський Узвіз,14	Мій шлях у бізнес Набірко О.В.	2	30
Водограй Вул. Коперніка, 18	Дитина у Всесвіті (Тюзіна В.С.)	3	45
	Пізнаю світ (Тюзіна В.С.)	3	45
«Соколятко», Вознесенський Узвіз,14	«Стежинки у всесвіт» Луцик Т.В.	2	30
	«Пізнаю світ» Луцик Т.В.	2	30

**Статистичні критерії та соціальний аналіз охоплення дітей
в лабораторії гуманітарних програм та сучасної економічної освіти
2018/2019 навчальний рік (станом на 01.01.2019)**

Групи початкового рівня навчання	14
В них дітей	210
Групи основного рівня навчання:	21
В них дітей:	375
<i>Першого року навчання:</i>	19
<i>В них дітей:</i>	345
<i>Другого року навчання:</i>	2
<i>В них дітей:</i>	30
<i>Третього року навчання:</i>	
<i>В них дітей:</i>	
<i>Четвертого і більше року навчання:</i>	

<i>В них дітей:</i>	
Групи вищого рівня навчання:	4
В них дітей:	60
<i>Першого року навчання</i>	4
<i>В них дітей</i>	60
<i>Другого року навчання</i>	
<i>В них дітей</i>	
<i>Третього року навчання</i>	
<i>В них дітей</i>	
<i>Четвертого і більше років навчання</i>	
<i>В них дітей</i>	
ВСЬОГО ГРУП	39
ВСЬОГО ДІТЕЙ	645

З них:

Хлопчиків	294
Дівчат	351
Учнів 1-3 класів	62
Учнів 4-8 класів	115
Учнів 9-11 класів	242
Дошкільнята	210
Навчаються у СПТУ, коледжах, ВНЗ	16

Кількість дітей за соціальними групами

З неповних родин	13	Діти – інваліди	-
З малозабезпечених родин	6	Батьки-інваліди	-
Виховує мати-одиначка	5	Діти, які не є громадянами України	1
З багатодітних сімей	10	Діти, внутрішньо переміщені	-
Діти-сироти	-	Діти учасників АТО	-
Напівсироти	2	Діти військовослужбовців	-
Діти-чорнобильці	-	Батьки-інваліди	-

Партнерські зв'язки лабораторії гуманітарних програм та сучасної економічної освіти із закладами України

№	Назва організації	Форма роботи
1.	Російський центр науки та культури при Посольстві Російської Федерації в Україні	Екскурсії, лекції, щорічні конкурси юних дослідників природи космонавтики, виставки, наукове керівництво робіт учнів, демонстрація учнівських робіт, спільні акції, семінари, робота в складі журі, виступ перед дітьми на масових заходах, спонсорська допомога у проведенні масових заходів, Конкурс-фестиваль науково-дослідницьких робіт «Він усіх нас покликав до космосу», спільні заходи за участю дітей інтернатів №11, №15, конференція «Жінка в науці та освіті», надання допомоги при публікації статей, віршів тощо

2.	Планетарій	Екскурсії, лекції, спільні акції, виставки, семінари, вікторини, робота в бібліотеці, надання можливості проводити заняття на базі Планетарію, перегляд фільмів, допомога у складанні кросвордів, інформаційна підтримка
3.	Рада ветеранів космодромів «Байконур» та «Капустин Яр»	Лекції, надання допомоги у проведенні профільних міських заходів, зустрічі з ветеранами космодромів, проведення спільних екологічних акцій, шефство над могилою батька С.П. Корольова – Павла Яковича
	Інститут біохімії	Телевізійний конкурс Національної компанії України «Марсіанська хроніка», зйомки телефільмів, програма «Вчителі та учні досліджують рослини в космосі»
4.	Фонд підтримки авіації та космонавтики ім. двічі Героя Радянського Союзу Поповича Павла Романовича	Бесіди, лекції
5.	Музей космонавтики ім. І. Сікорського (при КПІ)	Проведення тижнів космонавтики Участь у Всеукраїнському конкурсі «Мирний космос»
6.	Музей Леоніда Каденюка	Бесіди, лекції, екскурсії, організація експозиції «Я твій син, Україно»
7.	Національне аерокосмічне об'єднання	Організація екскурсій, інформаційна підтримка, підготовка матеріалів до друку збірки «Космос далекий та близький»
8.	Обсерваторія Національного Університету ім. Т.Г. Шевченка	Екскурсійна програма «Київ-місто-планета»

Лабораторія фізичної культури та спорту

Заняття у гуртках лабораторії сприяють зміцненню здоров'я та загартуванню організму; підвищенню фізичної та розумової працездатності. прищепленню культурно-гігієнічних навичок, формуванню здорового способу життя; вихованню потреби у заняттях фізичною культурою і спортом; вихованню вольових якостей, почуття колективізму; загальному всебічному розвитку гуртківців, гармонійному розвитку функцій дитячого організму, удосконаленню фізичних можливостей та якостей.

Лабораторія фізичної культури та спорту представлена у Центрі творчості різноманітними творчими об'єднаннями :

- Фехтування;
- Шахи;
- Спортивні бальні танці;
- Акробатика;
- Спортивна хореографія.

У 2015 та 2018 рр. вихованка гуртка «Шахи» здобула перемогу на Чемпіонаті Європи з класичних шахів (серед дівчат віком 8 років), у травні 2017 вона стала чемпіонкою України (Чемпіонат України з шахів серед юнаків і дівчат до 10 років (класичні шахи)). Вихованці гуртків «Шахи» стали переможцями Міжнародного шахового фестивалю «Olomouc chess summer – 2016», Всеукраїнського турніру «Кубок Незалежності – 2015» зі швидких шахів і блискавичної гри, Півфіналу чемпіонату України з класичних шахів (серед юнаків 2003 року народження), Першості України серед юнаків та дівчат до 8 років (2008 р.н. та молодші), Першості м. Києва серед юнаків 2006 року народження та молодші, XXVI Міжнародного шахового фестивалю «Київська весна», Дитячої ліги «Кубок Києва - 2016» зі швидких шахів, Чемпіонату України серед юнаків та дівчат віком до 12 років (класичні шахи, швидкі шахи, блискавичні шахи), Всеукраїнського фестивалю «Шахова школа – 2016», Чемпіонату України з шахів серед юнаків і дівчат віком до 8 років, щорічного Кубку Київського міського голови з шахів «Кришталева тура».

У 2018 році вихованці Лабораторії брали участь у:

- *міжнародних змаганнях*: Міжнародний III дитячий та юнацький шаховий фестиваль «Балтійський шлях-2018», Міжнародний XIV кубок РДСУ з шахів Moscow Open, Міжнародний XXVIII шаховий фестиваль "Київська весна";

- *всеукраїнських заходах*: Всеукраїнський шаховий турнір "Різдвяні зустрічі", Всеукраїнський фінал першості України з шахів 2018 серед юнаків та дівчат до 20 років Всеукраїнський відкритий турнір "Lviv Tradition - 2018" «День міста Лева -2018». Юні фехтувальники цього року вибороли призові місця на Всеукраїнській лізі дитячого фехтування «10 – 13».

Серед вихованців шахового центру 5 неодноразових чемпіонів м. Києва різних вікових категорій, вони приймають участь та стають переможцями орен турнірів, всеукраїнських дитячих шахових фестивалів, першості м. Києва з шахів серед хлопчиків та дівчат різновікових категорій та різноманітних шахових турнірів.

Вихованці, які опановують спортивну акробатику та спортивну хореографію є постійними учасниками та переможцями танцювальних конкурсів, оглядів, фестивалів та концертів. Так, вони зайняли II місце у Всеукраїнському конкурсі дитячої та юнацької творчості «Таланти весни», стали дипломантами I ступеню I-го Міжнародного телевізійного фестивалю-конкурсу вокально-хорового мистецтва «Grand stars», стали дипломантами конкурсу – фестивалю «Вільний стиль», лауреатами IV Всеукраїнського фестивалю дитячих творчих колективів «Золота антилопа», зайняли II місце в огляді танцювальних колективів «Ранкова зоря» тощо.

Юні фехтувальники підвищують свою майстерність у змаганнях різного рівня: Всеукраїнська дитяча ліга «10 – 13» з фехтування серед юнаків та дівчат «Південна пальміра», Всеукраїнський турнір з фехтування серед кадетів (діти до 16 років) «Галицька осінь»; Ліга чемпіонів ФФУАО серед кадетів (I .II. III тур); Всеукраїнський турнір серед кадетів пам'яті Козицького, Всеукраїнський турнір з фехтування серед кадетів «Запорізька січ»; Міжнародний турнір з фехтування серед кадетів пам'яті ЗТУ С.Я., Колчинського, Відкритий кубок «Меморіал О. Захарова», Всеукраїнський турнір серед юнаків та юніорів, Всеукраїнські змагання найсильніших шпажистів України (юніори та дорослі), Чемпіонат України з фехтування на шпагах серед юніорів та юніорок, Всеукраїнська ліга дитячого фехтування «Ліга 10 – 13» (1-й, 2-й, 3-й етапи (2017)) «Солідарність».

Педагоги лабораторії є організаторами змагань та чемпіонатів з шахів, зокрема, міського шахового турніру зі швидких шахів серед юнаків та дівчат «Меморіал Володимира Кисельова».

Педагоги працюють над написанням методичних розробок, педагог Коваль О.М. є співавтором Навчальної програми для закладів позашкільної освіти, закладів загальної середньої освіти і палаців культури та творчості «Шахи», схваленої комісією з фізичної культури Науково-методичної Ради МОН України (лист Інституту інноваційних технологій і змісту освіти від 19.07.2010 № 1,4/18-Г-609), у 2017 році ця програма повторно отримала гриф МОН України. Педагоги шахового центру «Товариш» щорічно беруть участь в організації та проведенні шахового турніру Голови КМДА «Кришталева тура».

Вихованці Спортивно – хореографічного колективу «Мірабелла» стали переможцями Міжнародного дитячого фестивалю – конкурсу «Соняшник».

Вихованці творчого колективу спортивно-бального танцю «Grandes» стали переможцями Всеукраїнських турнірів зі спортивно-бального танцю: «Christmas ball», «Smile cup», «Spring Open Championship», «Ритми Печерська», «Київські зорі», «WDC AL open European Cup», «Dance Experience».

Педагоги філії «Юний мушкетер» плідно працюють з громадськими організаціями: Національна Федерація фехтування України (НФФУ), Федерація сучасного п'ятиборства України (ФСПУ), Спілка ветеранів фехтування України,

Колегія ветеранів сучасного п'ятиборства України та беруть участь в організації та проведенні Всеукраїнських турнірів та чемпіонатів України різноманітних вікових категорій.

Зарубін В.Г. та Семикоз Р.А. постійно запрошуються до суддівства офіційних чемпіонатів України та Всеукраїнських турнірів, вони є активними учасниками ветеранського руху, учасниками Всеукраїнських та міжнародних змагань та своїм прикладом заохочують молодь та доросле населення до здорового способу життя. Семикоз Р.А є чемпіоном Європи серед ветеранів (2008, 2010р.р. в командному, в 2013 – в особистому заліках), чемпіоном світу серед ветеранів (2012 - в особистому, 2013, 2015р.р. в командному заліках)

Юні фехтувальники підвищують свою майстерність у змаганнях різного рівня, вони регулярно беруть участь у Всеукраїнській дитячій «Лізі 10 – 13» (з вересня 2018 року названа «пам'яті заслуженого тренера України Міронюка В.В.») з фехтування серед юнаків та дівчат. «Ліга 10-13» - це 10 змагань протягом року по всій Україні: 1-й етап в січні Запоріжжя «Мураха»; 2-й – в лютому в Києві «Солідарність»; 3-й – березень в Ужгороді – «Горець»; 4-й квітень в Харкові; 5-й травень в Києві «Київська весна»; 6-й – серпень в Одесі «Південна пальміра»; 7-й вересень в Дніпрі; 8-й – жовтень у Львові; 9-й листопад у Хмельницькому і фінал «Ліги 1-13» в грудні у Києві.

Більш досвідчені фехтувальники (15-17 років) беруть участь у Всеукраїнських турнірах «Галицька осінь», «Ліга чемпіонів федерації фехтування Харківської області» (ФФХО) пам'яті Єпешева В.С., Сергеева О.В., «Меморіал О. Захарова», Всеукраїнський турнір «Запорізька січ» в Запоріжжі, «Галицька осінь пам'яті Козицького у Львові та інші.

Але перші свої фехтувальні кроки юні мушкетери роблять в стінах філії «Юний мушкетер». Для цього, в рамках патріотичного виховання, педагоги проводять змагання на день захисника Вітчизни, на день Збройних Сил України, день пам'яті Героям Небесної Сотні і фінал в день Перемоги 9 травня.

Педагоги лабораторії постійно займаються самоосвітою та підвищують свій фаховий рівень, беручи участь у конференціях, семінарах, виставках, педагогічних фестивалях. Це такі заходи як:

- Серпнева конференція пед. Працівників Києва, присвячена впровадженню Нової української школи та визначенню стратегічних напрямів розвитку системи освіти м. Києва у 2018/2019 н.р.(КМДА)
- II Київський освітній форум «Нова українська школа: разом до успіху»
 - тренінг «Освітній простір як продукт навчальної діяльності учнів»
 - презентація «Групова навчальна діяльність як засіб формування ключової компетентності «Ініціативність та підприємливість»
 - квест як технологія організації компетентнісного підходу до навчання (КУ імені Бориса Грінченка)
- X Міжнародна виставка «Інноватика в сучасній освіті» та VIII Міжнародна виставка освіти за кордоном «World Edu» (КПДЮ)
- Відкритий методичний фестиваль Kyiv M-Fest-19 (КПДЮ).

**Педагогічний склад
лабораторії фізкультури та спорту**

№	ПІБ педагога	Посада, звання
1	Семикоз Роман Андрійович	Керівник гуртка «Фехтування», Майстер спорту СРСР з фехтування, чемпіон світу серед ветеранів, чемпіон Європи серед ветеранів, віце-президент Спілки ветеранів фехтування України
2	Зарубін Валерій Геннадійович	Керівник гуртка «Фехтування», суддя з фехтування національної категорії.
3	Коваль Олег Миколайович	Керівник гуртка «Шахи», має кваліфікаційну категорію «спеціаліст вищої категорії»; має педагогічне звання «педагог-організатор - методист», суддя I категорії з шахів
4	Кругляков Павло Дмитрович	Керівник гуртка «Шахи», майстер спорту України з шахів
5	Рахмангулов Андрій Зіракович	Керівник гуртка «Шахи», Заслужений тренер України з шахів
6	Рахмангулова Юлія Сергіївна	Керівник гуртка «Шахи»
7	Височін Спартак Леонідович	Керівник гуртка «Шахи», міжнародний гросмейстер.
8	Кропивницька Оксана Олегівна	Керівник гуртків «Спортивна хореографія» та «Акробатичний», Майстер спорту України зі спортивної акробатики, призерка чемпіонатів України та Європи, артистка вищої категорії Національного цирку України
9	Вакуленко Олександра Іванівна	Керівник гуртка «Бально-спортивні танці», Призерка міжнародних конкурсів, суддя міжнародної категорії з бально-спортивних танців

**Заходи та результативність вихованців
лабораторії фізкультури та спорту**

2016 - 2018	Юні фехтувальники підвищують свою майстерність у змаганнях різного рівня, регулярно беруть участь у Всеукраїнській дитячій «Лізі 10 – 13» (з вересня 2018 року названа «пам'яті заслуженого тренера України Міронюка В.В.») з фехтування серед юнаків та дівчат. «Ліга 10-13» - це 10 змагань протягом року по всій Україні: 1-й етап в січні Запоріжжя «Мураха»; 2-й – в лютому в Києві «Солідарність»; 3-й – березень в Ужгороді – «Горець»; 4-й квітень в Харкові;
-------------	---

	<p>5-й травень в Києві «Київська весна»;</p> <p>6-й – серпень в Одесі «Південна пальміра»;</p> <p>7-й вересень в Дніпрі;</p> <p>8-й – жовтень у Львові;</p> <p>9-й листопад у Хмельницькому</p> <p>10-й - фінал «Ліги 1-13» в грудні у Києві</p> <p>Босова Валентина (керівник Зарубін В.Г) 17-18.07.2017 XIII Літня Універсіада України з фехтування - 3 місце</p> <p>Мещеріна Юлія (керівник Семикоз Р.А.) у травні 2018 року у складі збірної команди м. Києва посіла II місце на чемпіонаті України в командному заліку та виконала норматив «Майстер Спорту України»</p> <p>Хвищук Надія (керівник Семикоз Р.А.) – переможець «Ліги 10-13» сезону 2018 року (в Ужгороді, Дніпрі, Львові та у Фіналі 1 місце.</p> <p>Резнік Аліса (керівник Семикоз Р.А.) Всеукраїнська ліга дитячого фехтування «10 – 13» з фехтування на шпагах 27-28.01.2018 М. Запоріжжя - 1 місце</p> <p>Гойда Данило, Гундар Олег та Мещеріна Юлія брали участь у: Кубок України з фехтування серед жінок та чоловіків 06-07.10.2018 М. Київ СК ЗС України;</p> <p>Чемпіонат України з фехтування серед юніорів 22.09.2018 місто Миколаїв;</p> <p>Етап Кубку Світу з фехтування серед юніорів 17.11.2018 Ріга (Латвія);</p> <p>Етап Кубку Світу з фехтування серед юніорів 15.12.2018 Геракліон (Греція);</p> <p>Мещеріна Ю Сателіт Етап Кубку Світу з фехтування серед юніорів 13.10.2018 Спліт (Хорватія)</p> <p>20 – 23 квітня 2019 р. чемпіонат України (дорослі) м. Київ</p>
--	---

**ПРОФІЛІ ЗА НАПРЯМАМИ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ
В ЛАБОРАТОРІЇ ФІЗКУЛЬТУРИ ТА СПОРТУ**

№ з/п	Напрями позашкільної освіти	Профілі	Творчі колективи
1.	Фізкультурно-спортивний	Спортивний	«Шахи» (15 груп) «Фехтування» (7груп) «Акробатичний» (2 групи) «Бально-спортивні танці» (2 групи)
2.	Художньо-естетичний	Хореографічний	«Спортивна хореографія» (2 групи)

**Банк навчальних програм з позашкільної освіти,
розроблених педагогами лабораторії фізкультури та спорту**

№	Автор	Освітні рівні	Назва програми	Примітка
Фізкультурно-спортивний напрям				
1.	Вінниченко О.В., Коваль О.М., Тимошенко Л.В., Захарчук І.Р.	П О В	«Шахи» Навчальна програма для закладів позашкільної освіти, загальноосвітніх навчальних закладів і палаців культури та творчості	Схвалено комісією з фізичної культури Науково-методичної Ради Міністерства освіти і науки України (лист Інституту інноваційних технологій і змісту освіти від 03.06.2016 № 2,1/12-Г-309)

МЕРЕЖА
навчальних груп, гуртків, секцій, студій та інших творчих об'єднань
лабораторії фізкультури та спорту
на 2018/2019 навчальний рік

№	ПІБ педагога	Творче об'єднання	Навантаження	Рівні навчання																				Всього груп	Всього дітей
				Початковий				Основний рівень								Вищий рівень									
				1-й рік		2-й рік.		1-й рік		2-й рік		3-й рік		4-й рік		1-й рік		2-й рік		3-й рік		4-й рік			
				Груп	Дітей	Груп	Дітей	Груп	Дітей	Груп	Дітей	Груп	Дітей	Груп	Дітей	Груп	Дітей	Груп	Дітей	Груп	Дітей	Груп	Дітей		
1.	Семикоз Р.А.	Фехтування	9							1	15							1	10					2	25
2.	Зарубін В.Г.		27			2	30			1	15	1	15					1	10					5	70
3.	Кропивницька О.О.	Акробатичний	9					1	15			1	15											2	30
4.		Спортивна хореографія	9					1	15			1	15											2	30
5.	Вакуленко О.І.	Спортивний бальний танець	9							1	15			1	15									2	30
6.	Кругляков П.Д.	Шахи	18	1	20	1	20	1	15			1	15											4	70
7.	Височін С. Л.		9														1	10						1	10
8.	Коваль О. М.		9	1	20	1	20																	2	40
9.	Рахмангулова Ю.С.	Шахи	18	3	60			1	20															4	80
10.	Рахмангулов А. З.		27	2	40												2	20						4	60
ВСЬОГО:			144	7	140	4	70	4	65	3	45	4	60	1	15	3	30	2	20				28	445	

НАВЧАЛЬНИЙ ПЛАН
навчальних груп, гуртків, секцій, студій та інших творчих об'єднань
лабораторії фізкультури та спорту
на 2018/2019 навчальний рік

№	ПІБ педагога	Творче об'єднання	Кількість годин навантаження	Кількість годин																Всього годин на рік				
				Початковий рів.				Основний рівень				Вищий рівень												
				1-й рік		2-й рік		1-й рік		2-й рік		3-й рік		4-й рік		1-й рік		2-й рік			3-й рік		4-й рік	
				На тиждень	На рік	На тиждень	На рік	На тиждень	На рік	На тиждень	На рік	На тиждень	На рік	На тиждень	На рік	На тиждень	На рік	На тиждень	На рік		На тиждень	На рік	На тиждень	На рік
1.	Семикоз Р. А.	Фехтування	9						4	144							5	180					324	
2.	Зарубін В.Г.		27		8	288			5	180	5	180					9	324					972	
3.	Кропивницька О.О.	Акробатичний	9				4	144			5	180											324	
		Спортивна хореографія	9				4	144			5	180											324	
4.	Вакуленко О.І.	Спорт. бальний танець	9						4,5	162			4,5	162									324	
5.	Кругляков П.Д.	Шахи	18	4	144	4	144	5	180			5	180										648	
6.	Височін С. Л		9												9	324							324	
7.	Коваль О. М.		9	4,5	162	4,5	162																324	
8.	Рахмангулова Ю.С.		18	13	468			5	180														648	
9.	Рахмангулов А. З.		27	9	324										18	648							972	
ВСЬОГО:			144	30.5	1098	16.5	594	18	648	13.5	486	20	720	4,5	162	27	972	14	504				5184	

**Дислокація творчих колективів лабораторії фізкультури та спорту
станом на 01.01.2019 р.**

Місце занять	Назва гуртка, ПІБ педагога	Кількість груп	В них вихованців
«Юний мушкетер», Щусєва, 7	Фехтування Семикоз Р.А.	2	25
	Фехтування Зарубін В.Г.	5	70
«Супутник», Овруцька, 28Б	Спортивна хореографія Кропивницька О.О.	2	30
«Товариш», Дорогожицька, 15а	Шахи Коваль О.М.	2	40
	Кругляков П.Д.	4	70
	Рахмангулов А.З.	4	60
	Рахмангулова Ю.С.	4	80
	Височін С.Л.	1	10
«Дельфін» М. Житомирська, 5	Бально-спортивні танці (Вакуленко О.І.)	2	30

**Статистичні критерії та соціальний аналіз охоплення дітей
в лабораторії фізкультури та спорту
2018/2019 навчальний рік (станом на 01.01.2019)**

Групи початкового рівня навчання	11
В них дітей	210
Групи основного рівня навчання:	12
В них дітей:	185
<i>Першого року навчання:</i>	4
<i>В них дітей:</i>	65
<i>Другого року навчання:</i>	3
<i>В них дітей:</i>	45
<i>Третього року навчання:</i>	4
<i>В них дітей:</i>	60
<i>Четвертого і більше року навчання:</i>	1
<i>В них дітей:</i>	15
Групи вищого рівня навчання:	5
В них дітей:	50
<i>Першого року навчання</i>	3
<i>В них дітей</i>	30
<i>Другого року навчання</i>	2
<i>В них дітей</i>	20
<i>Третього року навчання</i>	-
<i>В них дітей</i>	-
<i>Четвертого і більше років навчання</i>	-
<i>В них дітей</i>	-
ВСЬОГО ГРУП	28
ВСЬОГО ДІТЕЙ	445

З них:

Хлопчиків	257
Дівчат	188
Учнів 1-3 класів	132
Учнів 4-8 класів	157
Учнів 9-11 класів	77
Дошкільнята	57
Навчаються у СПТУ, коледжах, ВНЗ	22

Кількість дітей за соціальними групами

3 неповних родин	17	Діти – інваліди	-
3 малозабезпечених родин	21	Батьки-інваліди	-
Виховує мати-одиначка	17	Діти, які не є громадянами України	1
3 багатодітних сімей	21	Діти, внутрішньо переміщені	2 Сімферополь 2 Донецьк
Діти-сироти	-	Діти учасників АТО	4
Напівсироти	3	Діти військовослужбовців	1
Діти-чорнобильці	1		

**Переможці та призери
всеукраїнських та міжнародних конкурсів, змагань тощо
лабораторії фізкультури та спорту**

ПІБ вихованця, або назва колективу	Рівень та назва заходу	Дата та місто проведення заходу	Місце	ПІБ керівника, посада
Демченко Ярослав; Демченко Тарас; Вакулич Андрій; Яблонська Аліса.	Всеукраїнський XVI шаховий фестиваль «Оболонь - 2017»	20-28.08. 2017 року, м. Київ	6 18 11 24	Керівник гуртка - Павлов Сергій Валерійович
Верем'юк Вероніка; Подольський Михайло; Токтомушев Теймур.	Чемпіонат Європи з шахів-2017 серед юнаків та дівчат до 10 років	04.09- 15.09.2017р. м. Констанца, Румунія	16 6 9	Керівники гуртків - Павлов С.В.; Рахмангулов А. З.
18 вихованців	XVII Всеукраїнський шаховий фестиваль «Осінні канікули на Оболоні-2017»	м. Київ, 28.10 – 04.11.2017р.	різні	Керівники гуртків Філії Шаховий центр «Товариш»
Трофімчик Андрій	Всеукраїнський дитячий шаховий фестиваль «Вінницькі Веремії»	15-19.11 2017р. м. Вінниця	2	Керівник гуртка - Рахмангулов Андрій Зіракович
Совенко Кірілл	Міжнародний шаховий фестиваль «Cracovia 2017»	23-28.12.2017р. м. Краків Польща	12	Керівник гуртка - Рахмангулов Андрій Зіракович
Токтомушев Теймур	Всеукраїнський шаховий турнір «Різдвяні зустрічі»	02-06.01.2018р. КЦВП і СВМ «Десантник» м. Київ	9	Керівник гуртка - Рахмангулов Андрій Зіракович

Токтомушев Теймур	Міжнародний XIV кубок РДСУ з шахів Moscow Open	26.01-03.02.2018р. м. Москва Росія	1	Керівник гуртка - Рахмангулов Андрій Зіракович
Волотовський Кирило	Всеукраїнський Фінал першості України 2018 серед юнаків та дівчат до 20 років	21.02-03.03. 2018 м. Миколаїв	5	Керівник гуртка - Павлов Сергій Валерійович
19 вихованців	Міжнародний XXVIII шаховий фестиваль "Київська весна"	25.03-01.04.2018р. м. Київ	різні	Керівники гуртків Філії Шаховий центр «Товариш»
Волотовський Кирило	Всеукраїнський Фінал першості України 2018 серед юнаків та дівчат до 16 років	06.03-18.03. 2018 м. Вінниця	6	Керівник гуртка - Павлов Сергій Валерійович
Верем'юк Вероніка	Всеукраїнський Фінал чемпіонату України з швидких шахів 2018 серед юнаків і дівчат до 12 років	10-22.04 2018р. м. Вишгород Київська обл.	1	Керівник гуртка - Павлов Сергій Валерійович
Токтомушев Теймур; Подольський Михайло.	Міжнародний III дитячий та юнацький шаховий фестиваль «Балтійський шлях-2018»	13-14.04.2018р. м. Вільнюс	1 2	Керівник гуртка - Рахмангулов Андрій Зіракович
Волотовський Кирило	Всеукраїнський Опен турнір «Lviv Tradition – 2018» «День міста Лева - 2018»	30.04-08.05.2018 м. Львів	2	Керівник гуртка - Павлов С.В.
Подольський Михайло; Токтомушев Теймур; Терещук Ріхард; Дзьоба Дем'ян; Сириця Єгор.	Всеукраїнський Фінал чемпіонату України з шахів 2018 серед юнаків до 10 років	03-13.05.2018р.	Зараз проходять	Керівники гуртків - Рахмангулов А. З.; Павлов С.В.
Босова Валентина	XIII Літня Універсиада України з фехтування	17-18.07.2017	3 місце	Зарубін В.Г. керівник гуртка «Фехтування»
Хвищук Надія	Всеукраїнська дитяча ліга «10 – 13» з фехтування серед юнаків та дівчат «Південна пальміра»	18-20.08. 2017 М. Одеса	3 місце	Семикоз Р.А. керівник гуртка «Фехтування»
Резнік Аліса	Всеукраїнська ліга дитячого фехтування «10 – 13» з фехтування на шпагах	27-28.01.2018 М. Запоріжжя	1 місце	Семикоз Р.А. керівник гуртка «Фехтування»
Хвищук Надія	Всеукраїнська ліга дитячого фехтування «10 – 13» з фехтування на шпагах	27-28.01.2018 М. Запоріжжя	3 місце	Семикоз Р.А. керівник гуртка «Фехтування»
Хвищук Надія	Всеукраїнська ліга дитячого фехтування	24.02.2018 М. Київ	3 місце	Семикоз Р.А.

	«10 – 13» з фехтування на шпагах			керівник гуртка «Фехтування»
Хвищук Надія	Всеукраїнська ліга дитячого фехтування «10 – 13» з фехтування на шпагах	19.03.2018 М. Ужгород	1 місце	Семикоз Р.А. керівник гуртка «Фехтування»
Дорошок Анастасія	Всеукраїнський турнір зі спортивно-бального танцю "Christmas ball "	24.12.17 м. Рівне ДК «Текстильник»	1,2	Вакуленко О.І Керівник колективу бально-спортивного танцю Grandes
Дорошок Анастасія	Всеукраїнський турнір зі спортивно-бального танцю "Smile cup"	01.04.18 м. Київ СК «Меридіан»	1,2,1	Вакуленко О.І Керівник колективу бально-спортивного танцю Grandes
Дорошок Анастасія	Всеукраїнський турнір зі спортивно-бального танцю «Spring Open Championship»	14.04.18 м. Хмельницький "СВ-клуб"	1 м	Вакуленко О.І Керівник колективу бально-спортивного танцю Grandes
Молявчик Ілона	Всеукраїнський турнір зі спортивно-бального танцю «Ритми Печерська»	01.10.17 м. Київ вул. Фізкультури, 1	1 м	Вакуленко О.І Керівник колективу бально-спортивн. танцю Grandes I
Молявчик Ілона	Всеукраїнський турнір зі спортивно-бального танцю «Київські зорі «	09.12.17 м. Київ вул.Ільїнська,2	1 м	Вакуленко О.І Керівник колективу бально-спортивн. танцю Grandes
Молявчик Ілона	WDC AL open European Cup	04.02.18 м. Київ КМДА	1 м	Вакуленко О.І Керівник колективу бально-спортивн. танцю Grandes
Молявчик Ілона	Всеукраїнський турнір зі спортивно-бального танцю "Spring Open Championship "	14.04.18 м. Хмельницький «СВ – клуб»	1 м 2 медалі	Вакуленко О.І Керівник колективу бально-спортивн. танцю Grandes
Ткачук Олександра Присяжнюк Матвій	Всеукраїнський турнір зі спортивно-бального танцю "Київські зорі "	09.12.17 м. Київ вул.Ільїнська, 1	1 м 2 м.	Вакуленко О.І Керівник колективу бально-спортивн. танцю Grandes
Асеева Аліса	Всеукраїнський турнір зі спортивно-бального танцю "Christmas ball "	24.12.17 м. Рівне ДК «Текстильник»	1 м	Вакуленко О.І Керівник колективу бально-спортивн. танцю Grandes
Ткачук Вікторія	Всеукраїнський турнір зі спортивно-бального танцю "Київські зорі "	09.12.17 м. Київ вул. Ільїнська, 1	1 м	Вакуленко О.І Керівник колективу бально-спортивн. танцю Grandes
Ткачук Вікторія	WDC AL open European cup	04.02.18 м.Київ КМДА	2	Вакуленко О.І Керівник колективу бально-спортивн. танцю Grandes
Морозова Іванна	Всеукраїнський турнір зі спортивно-бального танцю "Spring Open Championship "	14.04.18 м. Хмельницький «СВ-клуб»	2	Вакуленко О.І Керівник колективу бально-спортивн. танцю Grandes

Малюк Дарина	Всеукраїнський турнір зі спортивно-бального танцю "Christmas ball"	24.12.17 м. Рівне ДК «Текстильник»	3	Вакуленко О.І Керівник колективу бально-спортивн. танцю Grandes
Малюк Дарина	Всеукраїнський турнір зі спортивно-бального танцю "Spring Open Championship"	14.04.18 м. Хмельницький СВ-клуб	2	Вакуленко О.І Керівник колективу бально-спортивн. танцю Grandes
Крилова Софія	Всеукраїнський турнір зі спортивно-бального танцю "Spring Open Championship "	м. Хмельницький 14.04.18	2 м	Вакуленко О.І Керівник колективу бально-спортивн. танцю Grandes
Христан Ольга	Всеукраїнський турнір зі спортивно-бального танцю "Dance Experience"	11.11.17 м. Київ	2 м	Вакуленко О.І Керівник колективу бально-спортивн. танцю Grandes
Христан Ольга	Всеукраїнський турнір зі спортивно-бального танцю "Київські зорі "	09.12.17 м. Київ	1 м	Вакуленко О.І Керівник колективу бально-спортивн. танцю Grandes
Христан Ольга	Всеукраїнський турнір зі спортивно-бального танцю "Spring Open Championship "	14.04.17 м. Хмельницький	1 м	Вакуленко О.І Керівник колективу бально-спортивн. танцю Grandes
Руденко Юлія Федчук Ярослав	Всеукраїнський турнір зі спортивно-бального танцю "Ритми Печерська"	01.10.17 м. Київ	2 м	Вакуленко О.І Керівник колективу бально-спортивн. танцю Grandes
Вихованці гуртка «Фехтування»	Міжнародний турнір пам'яті ЗТУ Л.В. Авербаха	15-18.11.2018		Зарубін В.Г. Семикоз Р.А. керівники гуртка «Фехтування»
Хвищук Надія	Всеукраїнська ліга дитячого фехтування «10 – 13» з фехтування на шпагах	Вересень 2018 м. Дніпро	1	Семикоз Р.А. керівник гуртка «Фехтування»
Хвищук Надія	Всеукраїнська ліга дитячого фехтування «10 – 13» з фехтування на шпагах	Жовтень 2018 м. Львів	1	Семикоз Р.А. керівник гуртка «Фехтування»
Хвищук Надія	Всеукраїнська ліга дитячого фехтування «10 – 13» з фехтування на шпагах	Листопад 2018 м. Київ	2	Семикоз Р.А. керівник гуртка «Фехтування»
Вихованці гуртка «Фехтування»	Кубок України з фехтування серед жінок та чоловіків	06-07.10.2018 М. Київ СК ЗС України		Семикоз Р.А. керівник гуртка «Фехтування»
Гойда Д Гундар О Мещеріна Ю	Чемпіонат України з фехтування серед юніорів	22.09.2018	Призові місця	Миколаїв
Гойда Д Гундар О Мещеріна Ю	Кубок України з фехтування (дорослі)	06.10.2018	Призові місця	Київ

	Етап Кубку Світу з фехтування серед юніорів	17.11.2018	Призові місця	Ріга (Латвія)
Гойда Д Мещеріна Ю	Всеукраїнський турнір пам'яті Захарова з фехтування серед юніорів	2.12.2018	Призові місця	Харків
-	Етап Кубку Світу з фехтування серед юніорів	15.12.2018	-	Геракліон (Греція)
-	Всеукраїнські змагання найсильніших шпажистів України (дорослі)	24-25.12.2018	-	Київ
Мещеріна Ю	Сателіт Етап Кубку Світу з фехтування серед юніорів	13.10.2018	Призові місця	Спліт (Хорватія)
Вихованці гуртка «Фехтування»	Всеукраїнська ліга «10-13» з фехтування серед юнаків та дівчат «Перші кроки» на призи Олімпійської чемпіонки Яни Шемякіної	13-14.10.2018 М. Львів	3	керівник гуртка «Фехтування»
Гурток «Шахи»	Міський кваліфікаційний турнір для шахістів 3-х розрядів	21-23 грудня 2018 року. м. Київ		О.М. Коваль
Молявчик Ілона Дорошок Анастасія	Всеукраїнський турнір зі спортивно-бального танцю "Успіх - 2018 "	28.10.18 м. Хмельницький	Золотий фінал 2 – Н кл. 3 - Е кл.	Керівник гуртка бально-спортивного танцю Вакуленко О.І
Молявчик Ілона Дорошок Анастасія Асеева Аліса Присяжнюк Матвій Соболева Марія Малява Олександр Бораненко Катерина Бердник Анна	Всеукраїнський турнір зі спортивно-бального танцю "Family dance festival 2018"	01.12.18 м. Київ	Золотий фінал 3 - Екл. Срібний Золотий Срібний фінал 6- Е кл.	Керівник гуртка бально-спортивного танцю Вакуленко О.І
Молявчик Ілона Соболева Марія Васильєва Софія	Міський турнір зі спортивно-бального танцю "Крок до зірок"	16.12.18 м. Київ	1 - Е кл. 4 - Н кл 3 – Нкл. Золотий фінал	Керівник гуртка бально-спортивного танцю Вакуленко О.І
Молявчик Ілона	Всеукраїнський турнір зі спортивно-бального танцю " Colden step"	06.10.18 м. Київ	Золотий фінал	Керівник гуртка бально-спортивного танцю Вакуленко О.І
Христан Ольга Морозова Іванна	Всеукраїнський турнір зі спортивно-бального танцю "Успіх - 2018"	28.10.18 м. Хмельницький	Золотий фінал 4 - Нкл.	Керівник гуртка бально-спортивного танцю Вакуленко О.І
Малява Олександр Бораненко Катерина	Міський турнір зі спортивно-бального танцю "Крок до зірок "	14.04.18 м. Київ	3 - Н кл.	Керівник гуртка бально-спортивного танцю Вакуленко О.І

Крилова Софія Бердник Анна	Міський турнір зі спортивно-бального танцю "Крок до зірок"	м. Хмельницький 16.12.18	3 - Н кл. 2 - Е кл.	Керівник гуртка бально-спортивного танцю Вакуленко О.І
-------------------------------	--	--------------------------------	---------------------------	--

Партнерські зв'язки лабораторії фізкультури та спорту із закладами України

№	Назва організації	Форма роботи
1.	Громадська ініціатива Мельника Сергія «Сирець майбутнього»	Проведення спільних акцій Виступи вихованців на спільних масових заходах Надання допомоги з облаштуванням місць для занять вихованців у приміщенні філії
2.	Орган самоорганізації населення «Сирець-1»	Проведення екскурсій, лекцій Проведення спільних акцій, виставок, майстер-класів (з виготовлення подарунків, новорічних іграшок) Проведення профільних міських та районних заходів, вікторин Робота в складі журі Проведення спільних екологічних акцій
3.	Рада ветеранів мікрорайону 1014 «Дегтярівська» - 1	Волонтерський рух на допомогу ветеранам ВВв, лекції Проведення профільних міських та районних заходів (до Дня Перемоги, Дня визволення Києва) Бесіди щодо патріотичного виховання
4	Національна Федерація фехтування України (НФФУ)	Участь у Всеукраїнських турнірах, Кубках та чемпіонатах України, організованих НФФУ
5	Федерація сучасного п'ятиборства України (ФСПУ)	Участь у Всеукраїнських турнірах, Кубках та чемпіонатах України, організованих ФСПУ
6	Спілка ветеранів фехтування України	Спільна організація та проведення змагань та святкових заходів
7	Колегія ветеранів сучасного п'ятиборства України	Спільна організація та проведення змагань та святкових заходів
8	Обласні федерації фехтування України	Участь у Всеукраїнських та обласних турнірах, організованих обласними федераціями.

Лабораторія реабілітації творчистію

Творча зацікавленість – основний фактор залучення дітей до занять. А це має велике значення для дітей з особливими освітніми потребами. Особливості психіки таких дітей спричиняють їхню низьку адаптивність до зовнішнього світу, що є стресогенним для них. «Лікуванням» для таких дітей є навчання, спрямоване не на набуття певних знань, а на всебічний корекційний розвиток. Тому педагоги лабораторії реалізують систему позитивної соціалізації та індивідуалізації вихованців, розвивають мотивацію особистості до пізнання, навчають жити, виховують людину, здатну створити своє особисте життя.

Навчання будується так, щоб доповнити пропуски в розвитку дитини, активізувати її пам'ять, увагу, мислення, розширити словарний запас. Методика навчання являє поступове ускладнення освітнього матеріалу, систематичне повторення пройденого. Тактичні вправи і завдання мають сувору поетапність і поступове збільшення об'єму робіт, структура заняття теж міняється, вводяться ігрові вправи, завдання, фізкультурні паузи, більш довгим є відпочинок.

Робота лабораторії реабілітації творчистію спрямована на всебічний розвиток дитини з урахуванням індивідуальних психофізичних особливостей та інтелектуальних потреб, що допомагає їй самовизначенню й самореалізації, адаптації у соціумі. Розвиваючі ігри що проводяться під час занять, екскурсії, активізують розумову діяльність, образне мислення гуртківців. Заняття стимулюють пробудження інтересу до навколишнього світу, природних явищ.

Педагоги ЦТ розробляють навчальні програми соціально-реабілітаційного напрямку, розробка яких базується на специфіці сприймання і переробки інформації дітей з особливими освітніми потребами (організація простору, часу та діяльності). Так, була розроблена навчальна програма з позашкільної освіти «Образотворче мистецтво» спрямована на вихованців віком 6 - 8 років. Ця програма схвалена для використання в позашкільних навчальних закладах» (протокол засідання Науково-методичної комісії з позашкільної освіти від 25.05.2018 року, лист ІМЗО від 06.06.2018 № 22.1/12-Г-318). Це перша в Україні інклюзивна навчальна програма з образотворчого мистецтва для закладів позашкільної освіти.

Діти з розладами аутистичного спектру обмежені у спілкуванні, а заняття за цією навчальною програмою допоможуть їм не боятися взаємодіяти з іншими людьми, засвоїти елементарні навички роботи з художніми матеріалами, розширити уявлення про різноманіття оточуючого світу, збагатити власний світогляд за допомогою мистецтва.

Новизна та специфіка навчальної програми полягає в запровадженні поступового навчання дітей з РАС найбільш прийнятним для них технікам образотворчого мистецтва, пристосуванні дітей до певного розпорядку, який є одним із способів організації освітнього процесу, а також до певних схем роботи, які допомагають дітям організувати кожен певний вид діяльності, яким вони займаються, звертаючи увагу на особливість сприймання інформації такими

здобувачами освіти. Схеми роботи особливо важливі для того, щоб діти з РАС могли навчитися працювати без допомоги дорослих або прямого нагляду. Заняття у гуртку не потребують спеціальної підготовки та знань. Освітній процес гнучкий та передбачає варіативність видів діяльності під час заняття. У зв'язку з особливостями вихованців на заняттях присутні асистенти дітей.

Вже апробована у дії програма, була презентована педагогом лабораторії Левадною Г.П. та співавтором програми Вержбицькою І.В. 15.11.18 на базі СШ №28 під час проведення семінару «Інклюзія в дії – презентація навчальної програми з позашкільної освіти та гуртка з образотворчого мистецтва для дітей з розладами аутистичного спектру».

Педагоги ЦТ розробили ще одну навчальну програму для дітей з особливими освітніми потребами «Шумовий оркестр». Ця програма подана на розгляд науково-методичної комісії з позашкільної освіти Науково-методичної ради з питань освіти Міністерства освіти і науки України

Створення навчальної програми «Шумовий оркестр» обумовлено необхідністю пристосування науково-педагогічних напрацювань у сфері музичного виховання до сучасної інклюзивної освіти. Програма спрямована на соціальну адаптацію вихованців з особливими освітніми потребами, виявлення у них творчої індивідуальності, розвиток природних задатків.

Педагоги лабораторії постійно займаються самоосвітою та підвищують свій фаховий рівень, беручи участь у конференціях, семінарах, виставках, педагогічних фестивалях. Це такі заходи як:

- Серпнева конференція пед. працівників Києва, присвячена впровадженню Нової української школи та визначенню стратегічних напрямів розвитку системи освіти м. Києва у 2018/2019 н.р.(КМДА)
- II Київський освітній форум «Нова українська школа: разом до успіху»
 - тренінг «Освітній простір як продукт навчальної діяльності учнів»
 - презентація «Групова навчальна діяльність як засіб формування ключової компетентності «Ініціативність та підприємливість»
 - квест як технологія організації компетентнісного підходу до навчання (КУ імені Бориса Грінченка)
- X Міжнародна виставка «Інноватика в сучасній освіті» та VIII Міжнародна виставка освіти за кордоном «World Edu» (КПДЮ)
- IV Міжнародна науково-практична конференція «STEM-освіта: стан впровадження та перспективи розвитку» (НЕНЦ)
- Відкритий методичний фестиваль Kyiv M-Fest-19 (КПДЮ).
- Київський дитячо-юнацький форум M18 «Менші 18 — ми можемо більше!» (КПДЮ).

Педагогічний склад лабораторії реабілітації творчості

№	ПІБ педагога	Посада
1.	Хоменко Яна Валеріївна	Керівник гуртка «Маленький розумник»
2.	Левадна Ганна Вікторівна	Керівник гуртка «Образотворче мистецтво для дітей з розладами аутистичного спектру»
3.	Охріменко Юлія Юріївна	Асистент керівника гуртка «Образотворче мистецтво для дітей з розладами аутистичного спектру»

ПРОФІЛІ ЗА НАПРЯМАМИ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ В ЛАБОРАТОРІЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ТВОРЧІСТЮ

№ з/п	Напрями позашкільної освіти	Профілі	Творчі колективи
1.	Соціально - реабілітаційний	Соціально-адаптаційний	«Образотворче мистецтво для дітей з розладами аутистичного спектру» (2 групи), «Маленький розумник» (2 групи)

Банк навчальних програм з позашкільної освіти, розроблених педагогами лабораторії реабілітації творчості

№	Автор	Освітні рівні	Назва програми	Примітка
Художньо-естетичний напрям				
1.	Автори Вержбицька І. В., Воробей О. В., Ярова Є. В.	П	«Образотворче мистецтво» Для дітей з розладами аутистичного спектру	Схвалено для використання в позашкільних навчальних закладах» (протокол засідання Науково-методичної комісії з позашкільної освіти від 25.05.2018 року, лист ІМЗО від 06.06.2018 № 22.1/12-Г-318)
2.	Автори Величко Н.А. Величко З.Ю. Ярова Є. В.		«Шумовий оркестр»	Подана на розгляд науково-методичної комісії з позашкільної освіти Науково-методичної ради з питань освіти Міністерства освіти і науки України

**Дислокація творчих колективів лабораторії реабілітації творчістю
Станом на 01.01.2019 р.**

Місце занять	Назва гуртка, ПІБ педагога	Кількість груп	В них вихованців
«Лілея», Мала Житомирська, 18	Маленький розумник Хоменко Я.В.	2	30
СПШ №28	Образотворче мистецтво для дітей з розладами аутистичного спектру Левадна Г.В., Охріменко Ю.Ю.	2	10

**Статистичні критерії та соціальний аналіз охоплення дітей
в лабораторії реабілітації творчістю
2018/2019 навчальний рік (станом на 01.01.2019)**

Групи початкового рівня навчання	4
В них дітей	40
Групи основного рівня навчання:	-
В них дітей:	-
<i>Першого року навчання:</i>	-
<i>В них дітей:</i>	-
<i>Другого року навчання:</i>	-
<i>В них дітей:</i>	-
<i>Третього року навчання:</i>	-
<i>В них дітей:</i>	-
<i>Четвертого і більше року навчання:</i>	-
<i>В них дітей:</i>	-
Групи вищого рівня навчання:	-
В них дітей:	-
<i>Першого року навчання</i>	-
<i>В них дітей</i>	-
<i>Другого року навчання</i>	-
<i>В них дітей</i>	-
<i>Третього року навчання</i>	-
<i>В них дітей</i>	-
<i>Четвертого і більше років навчання</i>	-
<i>В них дітей</i>	-
ВСЬОГО ГРУП	4
ВСЬОГО ДІТЕЙ	40

З них:

Хлопчиків	15
Дівчат	25
Учнів 1-3 класів	30
Учнів 4-8 класів	10
Учнів 9-11 класів	-
Дошкільнята	-
Навчаються у СПТУ, коледжах, ВНЗ	-

Кількість дітей за соціальними групами

З неповних родин	1	Діти – інваліди	10
З малозабезпечених родин	2	Батьки-інваліди	-
Виховує мати-одиначка	-	Діти, які не є громадянами України	-
З багатодітних сімей	-	Діти, внутрішньо переміщені	-
Діти-сироти	-	Діти учасників АТО	-
Напівсироти	-	Діти військовослужбовців	-
Діти-чорнобильці	-		

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

**ДЕПАРТАМЕНТ ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ
ВИКОНАВЧОГО ОРГАНУ КИЇВСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ
(КИЇВСЬКОЇ МІСЬКОЇ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ)**

**УПРАВЛІННЯ ОСВІТИ
ШЕВЧЕНКІВСЬКОЇ РАЙОННОЇ В МІСТІ КИЄВІ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ
ЦЕНТР ТВОРЧОСТІ ДІТЕЙ ТА ЮНАЦТВА «ШЕВЧЕНКІВЕЦЬ»**

**МАТЕРІАЛИ
ДО НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНОГО КОМПЛЕКТУ**

за навчальною програмою з позашкільної освіти

**«Декоративно-ужиткове
МИСТЕЦТВО»**

художньо-естетичний напрям

**м. Київ
квітень 2019 р.**

Автори- укладачі

Вержбицька Ірина Володимирівна – методист, керівник гуртка, керівник гуртка-методист, Центру творчості дітей та юнацтва «Шевченківець» міста Києва

Лебідь Леся Юріївна - керівник гуртка, керівник гуртка-методист
Центру творчості дітей та юнацтва «Шевченківець» міста Києва

Загальна редакція:

І. В. Вержбицька, Н.З.Чернікова

ЗМІСТ

Вступ	4
Особливості навчально-методичного забезпечення на заняттях вихованців віком 7-9 років (початковий рівень навчання)	6
Особливості навчально-методичного забезпечення на заняттях вихованців віком 10-13 років (основний рівень навчання)	7
Особливості навчально-методичного забезпечення на заняттях вихованців віком 14-18 років (вищий рівень навчання)	8
Заняття на тему: «Ліплення з солоного тіста» (для груп початкового освітнього рівня, вихованців молодшого шкільного віку)	10
Заняття на тему: «Українська витинанка» (для груп основного освітнього рівня, вихованців середнього шкільного віку)	15
Заняття на тему: «Декоративне оформлення предмету побуту. Маска» (для груп вищого освітнього рівня, вихованців середнього та старшого шкільного віку)	29
Література	40
Тезаурус	41

Вступ

Декоративно-ужиткове мистецтво є складовою загально художньо-естетичного виховання дітей та молоді, слугує формуванню художнього смаку, розвитку естетичних потреб, зосереджує на творчій самореалізації та формуванню цілісної, гармонійної особистості. На заняттях декоративно-ужиткового мистецтва, дитина не тільки вивчає складні декоративні техніки, опановує нові інструменти, засвоює ряд художніх навичок, але, водночас, отримує поняття про різноманітні технології, властивості матеріалів, природничі знання, історичні відомості про виникнення ремесел. Таким чином відбувається розвиток світоглядних уявлень, дитина опиняється в центрі інтегративної освітньо-культурної системи. Навчальна програма «Декоративно-ужиткове мистецтво» пропонує комплексне вивчення видів декоративно-ужиткового мистецтва, що ґрунтується на послідовному засвоєнні мистецьких стилів та явищ української художньої культури, починаючи з давніх часів і до сьогодення. Актуальність створення навчально-методичного забезпечення програми «Декоративно-ужиткове мистецтво» визначається потребою підтримувати талановитих дітей в різних видах мистецтва і творчості та сучасними тенденціями реформування позашкільної освіти як невід'ємної освітньої галузі.

Підґрунтям успішної роботи педагога за означеною програмою стає активне ставлення до естетичних явищ як історичних так і сучасних, використання мистецтвознавчих методів та підходів, майстерне володіння матеріалом декоративного мистецтва, застосовування сучасних педагогічних та художніх методик. Підчас підготовки педагога художньо-естетичного профілю до занять необхідною стає постійна робота над підвищенням професійного рівня. Навчально-методичне забезпечення програми є основою професійної підготовки викладача декоративно-ужиткового мистецтва. Знайомство з сучасними педагогічними теоріями та практиками художньо-естетичного виховання мають велике позитивне значення. Поширення мас-медіа і доступність, завдяки різним фіксованим або мобільним платформам, ресурсів інформативного аудіовізуального простору диктує зміни в формах роботи художніх студій, дає можливість ґрунтовного залучення школярів до скарбниць світової культури. Спільне використання традиційних методів навчання та інформаційних ресурсів на заняттях студії декоративно-ужиткового мистецтва підвищує якість викладання і поживляє освітній процес. Реорганізація освітнього процесу в контексті впровадження інноваційних педагогічних технологій, ставить першорядним завдання забезпечення позашкільних закладів необхідною матеріально-технічною базою.

Підсумовуючи вище сказане можна виділити основні пункти:

- Кабінети предметів художньо-естетичного напрямку мають бути оснащені: навчальними планами, нормативно-правовими актами з художньо-естетичної освіти, методичною і довідковою літературою, директивними, інструктивними матеріалами.

- подача матеріалу на заняттях декоративно-ужиткового мистецтва має бути доступна, сучасна та різноманітна, зорієнтована на індивідуальний підхід до кожного учня. Студії мають бути оснащені зручним сучасним обладнанням, доступними медіа-технологіями, навчальними та наочними посібниками, художніми матеріалами та приладдям (зразки творів декоративно-ужиткового мистецтва, плакати, стенди, схеми-таблиці, репродукції картин, макети, моделі тощо)

- умови навчання з використанням Інтернет-технологій передбачають створення єдиного інформаційно-освітнього простору, що містить усі можливі електронні джерела інформації (віртуальні музеї, бібліотеки, бази даних, електронні навчальні посібники, віртуальні класи тощо)

- створення пошукового каталогу інформаційних, графічних, відео та звукових матеріалів.

- Програма базується на поєднанні методик основ образотворчої грамоти, лекцій культурологічного циклу та практичних занять з вивчення технік та технологій різноманітних художніх ремесел. Для реалізації мети програми важливу роль відіграє створення планів-конспектів занять. При цьому слід враховувати органічне поєднання теоретичної частини занять та практичних робіт.

- Розробка планів занять у формі майстер-класів.

- Використовуються електронні презентації.

- До кожної нової теми мають бути підготовлені конспекти ввідних лекцій культурологічного спрямування.

- Декоративно-ужиткове мистецтво нерозривно пов'язане з народними традиціями та обрядами. У зв'язку з цим доцільно долучити розробки сценаріїв народознавчих заходів та свят.

- Ураховуючи особливості розвитку учнів за їх бажанням педагог складає особистий навчальний план гуртківця.

Особливості навчально-методичного забезпечення на заняттях вихованців віком 7-9 років (початковий рівень навчання)

Основні завдання передбачені програмою:

- Педагог знайомить дітей з казковим світом декоративно-ужиткового мистецтва України, багатством та різноманітністю його видів.

- Навчає правильної організації робочого місця, дотримання правил безпеки.

- Подає передбачені програмою знання основ образотворчої грамоти: знайомство з мистецькими термінами, дає початкові знання з основ композиції зображуваного об'єкта на певному форматі, навчає основам кольорознавства, знайомлять з образотворчими засобами, властивостями матеріалів та інструментів. Гуртківці опановують прості технічні прийоми роботи з фарбами:

заливкою, розмивкою, вливанням кольору в колір, навчає гуртківців працювати в різних техніках, застосовуючи різноманітні матеріали.

Враховуючи специфіку вікової категорії молодших школярів заняття варто проводити в ігровій формі, створюючи евристичні ситуації, надавати широке поле для експерименту з художніми матеріалами. Адже опанувати нове можливо лише практичним шляхом – методом спроб і помилок. Вдома та в школі діти іноді не мають необхідного простору для таких спроб. Художня майстерня має стати місцем де можна пробувати, не боятись помилятись, активно ділитися досвідом, вчитись виправляти помилки, знаходити рішення в нових ситуаціях. На заняттях цієї вікової групи особливо актуальна наочність – обов'язкова присутність творів декоративно-ужиткового мистецтва, зразків виконання поставленого перед дітьми завдання. Доцільно використовувати аудіозаписи українських народних казок, легкий музичний супровід практичних занять. Педагог має бути забезпечений необхідними матеріалами з психології дитини молодшого шкільного віку.

Особливості навчально-методичного забезпечення на заняттях вихованців віком 10-13 років (основний рівень навчання)

Основні завдання передбачені програмою:

- Педагог продовжує ознайомити гуртківців з декоративно-ужитковим мистецтвом України, особливістю його мови, засобами художньої виразності.
- Розвиваються творчі здібності, образне мислення, формується естетичний та художній смак дитини;
- Розвивається художня уява шляхом зростання власної майстерності.
- Продовжується та поглиблюється вивчення основ образотворчої грамоти.
- Розвивається уміння застосовувати різноманітні засоби художньої виразності для естетичного оформлення побуту людини;
- Розширюється знання спеціальної мистецької термінології.
- Гуртківці освоюють нові декоративні техніки, застосовуючи різноманітні матеріали;
- Дітей навчаються створювати предмети декоративно-ужиткового мистецтва.

Діти підліткового віку особливо чутливі, схильні до категоричних суджень, розділяють світ на «біле і чорне». Враховуючи таку особливість віку важливо особливо важливо створити на заняттях доброзичливий клімат та ситуацію успіху. Дитина повинна відчувати, що їй вдається зробити задумане, що її творчість подобається, схвалюється. З цього приводу педагогу доведеться працювати не тільки з дітьми, але і з батьками. на озброєнні педагога має бути література з психології, бажана можливість отримати консультацію психолога. На заняттях обов'язкова присутність багатого ілюстративного матеріалу,

застосування мас-медіа ресурсів. Ефективне проведення занять у формі майстер-класів. В канву занять необхідно вплітати легенди та звичаї нашого народу, відвідування народних свят, використовувати сучасну етномузику.

Особливості навчально-методичного забезпечення на заняттях вихованців віком 14-18 років (вищий рівень навчання)

Основні завдання передбачені програмою:

- Продовжується подальше ознайомлення гуртківців з декоративно-ужитковим мистецтвом України, особливе значення надається його місцю в скарбниці світової культури. Розвивається естетичне і емоційне ставлення до творів декоративного мистецтва та дизайну, уміння розуміти та цінувати народну художню творчість.

- Навчання спрямоване на формування в учнів аналітичного мислення.

- Формуються уміння і навички, компетенції для самостійного вирішення творчих завдань.

- Виховується загальна культури гуртківця.

- Доповнюються та поглиблюється вивчення основ образотворчої графоти.

- Формування системи художніх умінь, практичних навичок на основі отриманих знань.

- Навчити вільно розуміти та застосовувати спеціальну мистецьку термінологію;

- Відбувається ознайомлення з історією дизайну, особливостями національного етнодизайну, екодизайну;

- Реалізація умов для розвитку художньо-технічної творчості молоді людини.

- Надається увага вихованню відповідальності, ініціативності, кмітливості, економності, розуміння екологічних завдань творчої людини;

На цьому етапі навчання важливо забезпечити освітній процес сучасними традиційними та інноваційними педагогічними та інформаційними технологіями. Створюються умови надання широкого простору для особистісного розвитку, самореалізації та самовизначення. Здійснюється формування системи художніх умінь, практичних навичок на основі отриманих знань, надається можливість здобути професійні знання. Знайомство з багатими можливостями декоративно-ужиткового мистецтва на шляху втілення художнього задуму дозволяє молоді відкрити перспективи професії майстра народної творчості, художника, дизайнера. Надалі застосовуються методи стимулювання інтересу до навчання: навчальні дискусії, створення ситуації пізнавальної новизни, створення ситуацій зацікавленості. Майстерності вчителя, його готовність відповідати вимогам сучасної освіти віддається особливе місце. Для реалізації цього завдання більша частина часу відводиться на активне підвищення психолого-педагогічної підготовки педагога.

Заняття на тему:
«Ліплення з солоного тіста»
(для груп початкового освітнього рівня,
вихованців молодшого шкільного віку)

Мета:	Ознайомити дітей з тістопластикою - старовинним видом мистецтва виготовлення оберегів. Виховати інтерес до декоративно мистецтва.
Завдання:	засвоєння навиків замішування та ліплення з солоного, засвоєння прийомів декорування виробів з солоного тіста, знайомство з новими матеріалами.
Методи:	розповідь; метод емоційного впливу: перегляд зразків тістопластики; практичне заняття.
Тип заняття:	Комбіноване
Наочні матеріали:	ілюстративний матеріал; зразки тістопластики;
Матеріали:	1000 кг. пшеничного борошна, 1000кг. дрібної солі, 625 мл. холодної води; пластмасова миска для замішування тіста; стеки , штабтики, виїмки, качалочки , ножі, ножиці; матеріали для оздоблення; фарби на водяній основі; пензлики № 2; № 4, №8 папір.
Тривалість заняття	дві академічні години

Хід заняття

1. Активізація уваги вихованців

Оголошення теми та завдань заняття.

2. Ввідна розповідь.

Тістопластика - це не лише милі фігурки з солоного тесту на полотні або в самостійній композиції, це обереги наших будинків ще з дохристиянських часів. Вважалася, що будь-який такий виріб, що знаходиться в будинку, - символ багатства, благополуччя і достатку в сім'ї. Виготовлення тіста з муки, солі і води є старовинним звичаєм і застосовувався для виконання фігурок з народних оповідей і в релігійних цілях. Ще древні єгиптяни, греки і римляни

використовували фігурки з солоного тіста для преклоніння перед своїми божествами.

У Германії і Скандинавії було прийнято виготовляти пасхальні і різдвяні сувеніри з солоного тіста. Різні медальйони, вінки, кільця і підкови вивішувалися в отворі вікон або кріпилися до дверей. Вважалося, що ці прикраси приносять господарям будинку, який вони прикрашають, успіх і благополуччя.

Мукосол - старовинний архангельський промисел, якому як мінімум чотири сотні років. Він то згасав, то відроджувався в нових традиціях. Інколи його називають архангельською керамікою або біокерамікою, оскільки всі фігурки виготовляються з натуральних матеріалів. Це з часом фігурки з солоного тіста стали розфарбовувати і навіть покривати лаком, а багато років тому вони були практично їстівними. Дружини поморів давали фігурки з солоного тіста своєму чоловіку, що вирушав рибалити. Ці обереги зігрівали душу морякам, та і рятували не раз від голоду. Бували невдалі походи, коли закінчилася їжа, і тоді на допомогу приходили фігурки з солоного тіста.

Декорувати оберег з тіста можна природними матеріалами, які також мають певне символічне значення. Не випадково, певне, в народі існує повір'я, що часник, перець, вироби з солоного тіста відганяють від дому біду та нещастя. Біла лляна стрічка є символом єдності в родині. Колоски жита та вівса - обереги краси. Мак охороняє нас від різних наврочень. Горох, гречка, квасоля символізують гарний врожай, тобто добробут, горіх - міцне здоров'я. Вважається, що трав'яний віночок приносить в дім удачу, а мішечок із зерном - щастя в домі. У цьому приховано багатовікові спостереження народу, його мудрість.

Мало значення навіть те, як і де розміщується оберег. Якщо прилаштовували господарі віночок чубчиком догори, значить, мали не меті вберегти свій дім від нечистої сили та відьом. А от віночок чубчиком донизу обіцяв привабити гроші у родину. Якщо прибивали господарі підкову на дверях ріжками доверху, отримували допомогу в своїх справах від неба. Якщо підкова висіла донизу, то оберігала дім від сварок, хвороб.

Тісто - чудовий матеріал для мистецтва, і українці здавна цим користуються. Навесні майже по всій Україні господині віками печуть з тіста «жайворонків», і посилають з ними дітей закликати весну та пташок з вирію.

Їстівні іграшки з тіста роблять і на Полтавщині. Раніше на Різдво для маленьких колядників пекли великі пряники, дуже яскраві — рожеві, блакитні, жовті, розписні, з орнаментом. Рельєфний малюнок таких пряників видавлюється на сирому тісті з допомогою різьблених пряникових дощок, і має складний геометричний або ж рослинний орнамент. А ще варто згадати пряники «Миколайчики», медову калиту. Вироби з тіста здавна використовуються як дитячі іграшки.

Особливо хочеться відзначити українські обряди в яких присутні багато декоровані вироби з тіста. Це насамперед весільний коровай. В Україні коровай готують на весілля, при цьому дотримуючись певних обрядових правил. Весільні короваї прикрашають складними візерунками з тіста і гілочкою калини, якій з

язичницьких часів приписують містичні властивості і яка є символом кохання. Коровай вважався символом щастя і достатку.

Мати вибирала дві заміжні жінки, що гарно жили з сім'єю, не сварилися, не розлучалися, щоб розчиняли коровай. Символ «пари» подружжя зберігався протягом усього обряду випікання короваю, який місили старші коровайниці. Їх перев'язували хустками, «щоб молоді в майбутньому були тісно зв'язані між собою». Замішували здобне тісто. Рушником розділяли тісто, клали на стіл і виробляли з нього різні прикраси: шишки, квіти, листя, птахи. Найкраще прибирали середину короваю, де мати клала гроші і жито, бо цю частину віддадуть молодцям. Під час вироблення короваю не дозволялось нікому сідати, «щоб не сів він у печі, а виріс високим». Колись короваї були житніми, традиція пекти пшеничний коровай склалася пізніше. Складався коровай з двох частин: нижня - так звана «підосва» - вироблялася з житнього або пшеничного борошна, яке було менш здобним, на неї клали велику круглу здобну хлібину - власне коровай, який обкладали «обручем» з тіста, а вже потім прикрашали. На Вінниччині, наприклад, на короваї у молодого виробляли з тіста і ставили зверху дві шишки, а в молоді - два голуби. Коровай молоді називався «Голуби».

У наш час древня традиція ліплення з солоного тіста викликає все більший інтерес, з кожним роком розширюючи коло своїх шанувальників.

3. Перегляд ілюстративного матеріалу та зразків.

Фотографії «Миколайчики», пряники, «жайворонки», весільний коровай. Перегляд зразків виробів з солоного тіста.

4. Практичне заняття.

Крок перший. Замішуємо тісто. 1000 кг. пшеничного борошна, 1000кг. дрібної солі, 625 мл. холодної води;

На цей момент має закінчитися перша частина заняття. Діти виходять на перерву на 15 хвилин, мють руки. Приміщення провітрюється, за цей час педагог розкладає на робочі місця однакові шматочки тіста та необхідні матеріали.

Крок другий. Виготовлення основи зі згорнутої кільцем трубочки з тіста.

Крок третій. Розкачування тіста шаром 0,5см та формування виїмками різних квітів, які потім приклеюються на основу за допомогою рідкого тіста (троянд, лілей, дрібних квітів, листочків).

Крок четвертий. Розфарбовуємо віночок фарбами на водяній основі. Прикрашанні декоративними матеріалами. Для розмальовки можна взяти акрилові фарби, але краще всього використовувати художню гуаш, в яку додано трохи клею ПВА.

Крок п'ятий. Коли робота готова, необхідно її висушити або обпекти в духовці. Випал треба проводити при не дуже високій температурі, інакше вироби можуть обгоріти, або змінити колір. Час випалу, в залежності від товщини виробу, 30-60 хвилин. Деякі майстри не радять відразу ставити виріб в піч, краще

підсушити трохи на повітрі, інакше виріб може потріскатися від різкого перепаду температур. Якщо сушити виріб без випалу, то на це може піти близько тижня.

Вироби з тіста можна розфарбовувати і після випалювання або сушіння.

Вироби з тіста можна також лакувати. Для лакування використовуйте акриловий лак.

5. Систематизація та корекція набутих знань (тези)

-що означає поняття «тістопластика»?

-які звичаї народів світу пов'язані з солоним тістом?

-які українські звичаї пов'язані з випіканням їстівних іграшок з тіста?

-який настрій викликає у Вас ліплення з солоного тіста?

6. Підведення підсумків заняття.

Оцінка діяльності вихованців під час заняття. Аналіз виконаних робіт.

7. Висновок.

Хоча вироби з солоного тіста - древня традиція, їм знаходиться місце і в сучасному світі, тому що зараз цінується все екологічно чисте і зроблене своїми руками, а картини з солоного тіста є оригінальним способом прикрасити свій будинок.

Дітям дуже корисне це заняття, адже воно розвиває фантазію, знімає надлишкову емоційну напругу, вчить посидючості та відповідальності. Розвивається моторика пальчиків, покращується робота всіх органів дитини і самопочуття в цілому. До того ж, солоне тісто несе в собі масу позитивної енергетики. А ручна робота — це духовна робота, вона цінувалася у всі часи.

Заняття на тему: «Українська витинанка»

(для груп основного освітнього рівня, вихованців середнього шкільного віку)

Мета:	Сформувати позитивне ставлення та інтерес до даного виду декоративно-прикладного мистецтва, розвивати активність, уважність. виховати патріотизм, почуття національної гордості, загальнолюдські якості.
Завдання:	ознайомити дітей з історією виникнення та розповсюдження витинанок в Україні; їх типологією та техніками виготовлення; характерними художніми особливостями витинанок різних регіонів України; особливостями композиційного вирішення та колоритом; видами витинанок
Методи:	розповідь; метод емоційного впливу: перегляд зразків витинанок; практичне заняття
Тип заняття:	комбіноване
Наочні матеріали:	ілюстративний матеріал; зразки витинанок
Матеріали:	ножиці, кольоровий папір та картон, клей, олівець, гумка, аркуш білого паперу
Тривалість заняття	дві академічні години

Хід заняття

1. Активізація уваги вихованців

Оголошення теми та завдань заняття.

2. Ввідна розповідь.

Витинанки – орнаментальні й фігурні прикраси житла, ажурно витяті ножицями, вирізані ножом з білого або кольорового паперу. Від назви техніки виготовлення (витинанки) походить і термін. Нескладні для опанування прийоми витинанки й недорогий матеріал дали чудові зразки прорізного паперового декору, в якому втілені вічні символи природи, колективний досвід пізнання світу, багатство фантазії.

У минулому столітті на Україні з'явилися перші паперові фабрики, обладнані машинами. Вони виготовили папір доброї якості і багатьох гатунків:

канцелярський, конвертний, друкарський, афішний, брошурний, обгортковий різного кольору і под. Кожний сорт вирізнявся масою, товщиною, міцністю, ступенем проклейки, вологістю, кольором, білизною, гладкістю тощо. Широка палітра технічних характеристик паперу впливала на спосіб виготовлення, композиції і засобів вираження витинанок.

Нижнім узором дивосвіт витинанки відображає красу природних форм, побут людей. Взаємозв'язок з іншими видами народних ремесел: декоративним розписом, художньою вишивкою, керамікою і різьбленням – сприяв збагаченню орнаментальних мотивів, композиційного розташування елементів і колірних рішень.

Найпоширенішим матеріалом для витинання був тонкий однотонний глянцева папір, що мав блискучу поверхню, яскраві насичені кольори, добре складався і легко піддавався витинанню та вирізуванню. Інколи для витинання використовували друкарський і канцелярський папір, гладкий, щільний, з м'якими тонами. Великі прикраси (площею до 1м²) вирізали з білого мальованого, друкарського, тонкого цигаркового, пергаментного, з деяких видів обгорткового паперу тощо. В окремих випадках використовували фольгу та папір з особливою фактурою (креповий, тиснутий, велюровий і ін.) для наклеювання витинанок на стіну майстри застосовували звичайне молоко, тому їх легко можна було знайти при наступній побілці. Паперові візерунки прилаштовували на папір або картон за допомогою клею.

У художньому витинанні використовують такі інструменти: ножиці, ніж та різноманітні штампики. Народні майстри надають перевагу прямим великим ножицям (18-24 см) з гострими кінцями. Такий вибір не випадковий, враховуючи безпосередню залежність між розмірами ножиць і зручністю витинати. Великі ножиці з більшим плечем розвороту потребують значно менше зусиль, ніж маленькі.

Поряд з ножицями, особливо для вирізування великих паперових витинанок сітчастого рапорту, користуються ножом (що нагадує звичайний шевський ніж), кінець якого заточують під гострим кутом.

Штемпельки, що їх іноді застосовують у роботі, нагадують порожнисті металеві пробійники. З одного боку вони мають голівку, по якій б'ють молоточком, з другого – ріжучий край у формі кружальця, листочка, ромба тощо.

Типологія витинанок.

Виділення з груп витинанок типів ґрунтується на принципових відмінах орнаментальної декоративно-тематичної композиції та на її концептуальних мотивах.

Настінні прикраси – найбільший рід витинанок, які разом з настінними розписами, паперовими квітами та іншими декоративними компонентами формували традиційну систему декору народного житла наприкінці XIX – напочатку XX ст. Витинанки для оздоблення стін бувають таких груп: фігурки, розетки, дерева, стрічки і витинанки-шпалери.

Фігурки – група силуетних творів, витятих за контуром, бувають кількох композиційних типів – пташки, вершники, ляльки тощо.

Розетки – найхарактерніша типологічна група ажурних витинанок, складається із розеток, зірок, ромбиків-квадратів (усі одинарні) та накладних «сонечок». Останній тип утворювався із чотирьох - восьми різнокольорних кружалець щораз меншого діаметра, наліплених один на одного. «Сонечка» не тільки формою, а й пелюстковою будовою нагадують саморобні квіти. Усі типи витинанок розеткової групи можуть мати різний порядок центральної осьової симетрії: четвертий, восьмий або шістнадцятий.

Дерева – типологічна група витинанок, що символізує природу й охоплює кілька композиційних типів настінних прикрас дзеркальної симетрії: дерево, дерево із пташками, гілка, букет, вазон і под. До типологічної групи стрічок належать одинарні лиштви (Поділля, Придніпров'я), аплікаційні стрічки «низиніє» (пожуття), одинарні рушники і рамочки (Лемківщина) з однобічною і двобічною композицією орнаменту. Подільські витинанки-шпалери (типологічна група) складаються із таких типів композиційної структури: центрична, рядова, вільне заповнення.

Фіранки – рід паперових прикрас, виникли напочатку ХХ ст., мабуть, як ускладнений варіант одинарних стрічкових витинанок. Великі розміри фіранок давали широке поле для орнаментування. При виготовленні фіранок майстри використовували комбіновані техніки. Витяті й вирізані орнаменти найчастіше подавали сітчастим рапортом, тобто елементи візерунків вписували в прямокутну або діагональну сітку. Інколи застосовували косий рапорт: осі симетрії ділили на парні і непарні, візерунки витинали на них почергово, із ритмічним зміщенням.

Фіранки поділяють на типологічні групи і типи: стрічкові (однобічні, двобічні); великі прямокутні (сітчасті, штапелівки і комбіновані); порт'єри з аплікаційними та мальованими візерунками тощо. Сюди ж відносимо й серветки – типологічну групу одинарних витинанок, що виникла у середині ХХ ст. у міському середовищі. За формою розрізняють розеткові, квадратні, трикутні та інші серветки.

Іграшки – рід витинанок з яскраво вираженими декоративними і тематичними засадами, були своєрідними ілюстраціями для дітей при розповідях казок, оповідань та ін. Типологія не з'ясована.

Виставочні витинанки – рід ажурних тематичних творів, пристосованих для експонування на виставках, а також виготовлених для оздоблення поліграфічної продукції – цим самим вони переходять від декоративно-прикладного до образотворчого мистецтва (витинальна графіка). Характерними зразками виставочних витинанок є фігурні та орнаментальні заставки, витинанки-плакати, екслібриси, вітальні листівки тощо.

Таким чином, техніка витинання відкриває широкі можливості для демонстрації різноманітних типологічних структур та їх проникнення до сфери графіки, дизайну.

За технологічними та художніми особливостями витинанки поділяються

- Ажурні (містяться у прорізах)
- Силуетні (зображення виступає силуетом)
- Складні (аплікаційні, з кількох аркушів паперу, завжди поліхромні)
В залежності від прийомів виготовлення, складні витинанки бувають
- Накладними (елементи накладають один на одного «гіркою»)
- Складними (різноманітні твори, орнаментальні предметні і безпредметні зображення формують шляхом складання окремих елементів один на одного)
Всі одинарні типологічні групи витинанок
- Настінні прикраси
- Фігурки – група силуетних творів, витятих за контуром
- Дерева – символізують природу і базуються на принципі дзеркальної симетрії: дерево, дерево з птахами, гілка, букет, вазон
- Розети – ажурні витинанки: розетки, зірочки, ромби, квадрати (всі одинарні), накладні «сонечка»
- Стрічки – орнаментальні декоративні композиції з однобічним та двобічною композицією орнаменту
- Фіранки – витинанки великих розмірів, заповнені сітчастим рапортом (елементи візерунку вписані у прямокутнику або діагональну сітку)
- Іграшки – витинанки з яскраво вираженими декоративними і тематичними засадами (ілюстрації до розповідей, казок та оповідань для дітей)
- Виставкові витинанки – вид ажурних тематичних творів, пристосованих для експонування на виставках, виготовлених для оздоблення поліграфічної продукції (витинальна графіка): сюжетні картини, пейзажі, плакати, ілюстрації тощо

Передумови виникнення витинанки в Україні.

Археологічні дослідження засвідчують ажурні візерунки зі шкіри, хутра, повсті в кочових народів V ст. до н.е. Серед знайдених у розкопках Пазирикських курганів речей (Алтай) – великий повстяний килим, виконаний технікою вирізування й аплікації, а також різноманітні предмети кінського спорядження, оздоблені ажурними і силуетними шкіряними прикрасами.

Порівняльний аналіз шкіряних і паперових витинанок дає змогу виявити аналогії у техніці виконання і в орнаментальному ладі традиційних мотивів. Мабуть, шкіряні витинанки були своєрідними попередниками паперових ажурних прикрас як з технічного боку, так і художньо-образному плані.

Перші паперові прикраси, які можна вважати своєрідними аналогами традиційних витинанок на Україні, виникли у Китаї у зв'язку з винаходом і розповсюдженням там паперу. Письмові джерела Танського і Сунського періодів (VII – XII ст.) розповідають про цей вид народної творчості і його майстрів. Напередодні свята весни жінки наклеювали на вікна своїх будинків графічно чіткі паперові «чуанхуан» (віконні візерунки), які виготовляли заздалегідь, узимку. Це були переважно одноколірні зображення божеств, духів, героїв народних легенд, драконів, феніксів, квітів, винограду, метеликів, риб і под. Їх

витинали ножицями і маленькими ножиками. Завдяки високим художнім якостям, вражаючи філігранністю та простотою виготовлення, «чуанхуани» стали відомі сусіднім народам. Крім чисто декоративних функцій такі прикраси служили майстрам трафаретами для нанесення відбитків на дерев'яні вироби і тканини.

У XIII ст. паперові прикраси з'явилися в Персії, а в ХСст. Через Туреччину потрапили до Європи, спочатку у Венецію, а далі в Угорщину. Наприкінці XVI ст. в Німеччині їх використовували для оздоблення книг. У XVIII – XIX ст. вони поширили у Франції, Португалії, Данії, Голландії, Швеції, Швейцарії, Польщі, Словаччини, Литві, Росії, Білорусії та ін.

У країнах Західної Європи ці прикраси були здебільшого сюжетно розповідними, своєю художньо-образною системою уподібнювалися до графіки; складні, багатофігурні, дзеркально-симетричні композиції завжди вміщувалися в одному аркуші паперу.

Своєрідним прототипом українських витинанок можна вважати невеличкі щматочки білого паперу з ажурно витятими краями, що служили підкладкою і оздобою для канцелярських печаток середини XVI ст.

Воскові й сургучеві печатки, що навішувалися до грамот на шнурках, мали шкіряні або металеві підкладки з декоративними полями, так звані кустодії, які оздоблювали й оберігали печатки від механічного пошкодження. Мабуть, від шкіряних пішли й паперові кусотдії (прикріплювалися безпосередньо на площині аркуша під текстом документа). Оскільки краї паперових кустодіїв на кілька сантиметрів виходили за межі печаток, утворюючи поля, їм надавали ножицями різної форми: ромба, квадрата, розетки, зірки, квітки, картуша тощо.

Характері художні особливості витинанок різних регіонів України. У середині XIX століття по українських селях з'явилися народні паперові прикраси, якими селяни оздоблювали хати. Закономірно постає питання – чи існували якісь взаємозв'язки між ними і канцелярськими кустодіями минулого століття? Мабуть ці світи були відгороджені глухою стіною. Писарі походили з міщан і заможних селян, можливо тому деякі елементи народного орнаменту («клинці», «кружальця», «хрестики», «косиці») зустрічаються на витятих паперових кустодіях. Водночас селяни бачили такі печатки на документах і це, очевидно натякало їм на зручний спосіб використати папір як декор житла. Але певна подібність цих канцелярських народних прикрас ґрунтується не на механічному перенесенні мотивів та орнаментів, а на художньо-образній основі, що сформувалася незалежно. Різниця існувала між їхнім призначенням – народні оздоблювали стіни сільської хати, були поліхромними і значних розмірів, а одноколірні – канцелярські кустодії, спів розмірно поєднувалися з печатками та документами.

Ще одна різновидність паперових прикрас – так звані силуети – виникла в середині 18 століття у Франції і звідти швидко поширилася по всій Європі. Силуетами називали своєрідні портретні зображення і фігурні композиції, намальовані тушшю, вирізані з паперу або гравійовані на дереві. Найчастіше силуети вирізали за контуром маленькими ножицями з тонкого чорного

глянцевого паперу. Цим займалися навіть відомі художники і скульптори – Альбрехт Дюрер, Пітер-Пауль Рубенс, Бертель Торвальдсен та ін.

У Росії мистецтво чорного силуету набуло популярності у другій половині 18 століття. Силуетні портрети – прості для виконання і порівняно недорогі – можна було побачити в пишних палацах і в будинках поміщиків середнього достатку, вони прикрашали стіни житлових кімнат, альбоми панянок, їх дарували і дбайливо зберігали.

Мистецтво силуетів було поширене й на Україні. З літературних джерел відомо, що виготовленням силуетних витинанок захоплювались М. Гоголь, Г. Нарбут, І. Рєпін. Такі силуети – оригінальне явище мистецтва XIX століття. Їхня художньо-образна система ґрунтувалась на графічних засадах: чіткість і ясність контурів, виразність ліній; витримані закони перспективи та пропорційні відношення. Талановиті художники вміли передавати і простір, і розвиток дії.

Народні паперові прикраси послужили прототипом витинанок і не були ні наслідуванням, ні прямим продовженням канцелярських паперових «кустодіїв» і «силуетів» художників. Мотиви візерунків у народному витинанні з паперу склалися під впливом народних видів художньої творчості, насамперед шкіряних прорізних орнаментів, розпису, вшивки, ткацтва, ажурного металу тощо.

Виникнення і розповсюдження народних витинанок пов'язані переважно з появою на селі паперу та з переходом від курної хати до «чистої». Внутрішнє приміщення хат стало світлішим і чистішим, з'явилася світлиця. Зростали естетичні потреби, і хати почали мазати. Білити, а згодом – оздоблювати мальованими та паперовим декором.

Не менш важлива причина поширення витинанок на селі – вдосконалення виробництва паперу, яке до XIX століття залишалося важким і трудомістким процесом. У середині минулого століття поновилась технологія виготовлення паперу, збільшився випуск продукції. Більшість папірень, які діяли в цей час на українських землях, випускали папір високої якості, різних гатунків, зокрема кольоровий, а головне значно дешевий, ніж раніше.

Початкові відомості про паперовий декор в українських сільських хатах дійшли з першої половини XIX століття. Г. Квітка-Основ'яненко в повісті «Щира любов» описав хатні прикраси на Харківщині: «Усі позаквітчувані всякими квітами: коли улітку – то справжніми, на зиму – то робленими з шпалерів; а перед образами висіли на шовковинках голуби, зроблені теж з шпалерів». Ще одна загадка про «голубів» є в повісті «От тобі і скарб»: «мати заставила дівчат-дочок голубів, що нарobili за піст з шпалерів, попричіпляти до стелі». З наведеного складно докладно уявити характер паперових прикрас. З інших джерел відомо, що хвіст і крила «голубів» виготовляли з різнокольорового паперу, складеного гармошкою; голівки і грубки могли бути вирізані з дерева, виліплені з тіста, зроблені з випорожненою писанки.

Термін «витинанка» вперше з'явився в літературі у 1913 році. Але відсутність терміну аж ніяк не може заперечити існування давніх витинанок, побутувати інші назви. Кожний різновид ажурних паперових прикрас у різних регіонах і навіть осередках називали по-своєму: стригунці, зірочки, квіти,

хрестики, козаки тощо. На Подніпров'ї та Слобожанщині найуживаніша назва – квіти.

У виникненні і розвитку паперових витинанок певну роль відіграли настінні розписи. А Поділлі паперовий декор співіснував з мальованими, інколи доповнюючи його. Часом паперові прикраси повністю витісняли розписи, переймаючи на себе основну функцію декорування інтер'єру. В папері втілювалися мотиви орнаменту, способи розташування прикрас на площині, властиві настінним розписам. Дослідники відзначали, що селяни надавали перевагу витинанкам перед розписами, оскільки виготовляли їх легше і швидше, можна окремі елементи композиції, простіше замінити при наступній побілці хати. Витинанки виготовляли навесні, перед святами, коли селяни за звичаєм білили й оздоблювали житло. Подекуди й перед новим роком старі витинанки знімали, а їх місце займали нові. Тому ажурні прикраси «жили» переважно один рік. І лише в рідкісних випадках вони могли упродовж кількох років займати свої місця. Траплялося й таке, що відбувши рік у великій світлиці, витинанки мандрували до хатини.

Найдавніші українські витинанки, що дійшли нашого часу, походять з Прикарпаття і Західного Поділля. Важливу роль в їх збереженні відіграли господарсько-етнографічні виставки, дуже популярні наприкінці ХІХ напочатку ХХ століття. На таких виставках експонувалися різноманітні твори народних майстрів з різьбарства, гончарства, ткацтва, вишивання тощо.

У Львові 1894 році відбулася Крайова виставка, де були представлені настінні прикраси з кольорового паперу, наклеєні на листи картону. Колекція належала львівському вчителю й етнографу В. Шухевичу. Після відкриття у Львові 1905 р. Національного музею збірка передана у його власність, де зберігається й донині.

Але тогочасне суспільство, переважна більшість представників якого послідовно дотримувалася концепцій класичної естетики, проповідувала вищість професійного мистецтва. У пресі з'являлися статті, автори яких категорично заперечували художню цінність витинанок, як і загалом усього того, що «вийшло з хлопської руки». Але народ був далекий від газетної полеміки, що точилася не один рік. Він не знав про неї. Споконвічна любов до краси викликала потребу творчості, і люди різьбили, вишивали, витинали...

Кінець ХІХ початок ХХ ст.. позначені великим піднесенням промислу українських витинанок. Важко було знайти сільське житло Поділля, Подніпров'я, Слобожанщини без настінних розписів або паперових прикрас. Поширення витинанок майже в усіх етнографічних регіонах України засвідчують численні колекції в музеях республіки, а також Санкт-Петербурга, Кракова. Витинанками зацікавилися етнографи, мистецтвознавці та художники. У Росії їх збирав художник М. Харламов, у Польщі – Л. Стройнгвський і Б. Мавський на Україні – Ю. Диніковський, С. Левицький, О. Нижанківський, В. Шухевич та ін. Велике наукове значення має колекція львівського вчителя й етнографа Б. Заклинського. Твори, зібрані ним на Прикарпатті у 1904 – 1905 роках підписані, визначена й місцевість, з яких вони походили. Якщо витинанки

кінця XIX століття були переважно анонімними, то й цій збірці ми вперше зустрічаємося з іменами майстрів: Д. Припхан, С. Семків із с. Пасічне, Ф. Іванів з с. Угринів, А. Маланин з с. Нижів (тепер Івано-Франківська область) та ін. «Витинанки до окраси хат» введені до постійної експозиції Національного музею у Львові. Музейні збірки формувалися переважно шляхом пожертв колекціонерів та окремих громадян.

Про витинанки, які на Подніпрв'ї поєднувалися з розписом, розповідала витинальниця І. Глущенко. У с. Петриківка 1913 р. А. Евенбах зняла кальку з силуетних витинанок, які прикрашали комин. У м. Нікополь та с. Водяне (Запорізька область) 1909 р. місцевий вчитель П. Рябков зібрав витинанки-квіти для етнографічного відділу Російського музею в Петербурзі. Колекція втрачена під час Великої Вітчизняної війни, але сам факт засвідчує поширення витинанок на півдні України.

Ажурні паперові візерунки відомі в побуті селян Слобожанщини і півдня Чернігівського Полісся. У повісті «Fata morgana» М. Коцюбинський описав характерний звичай прикрашати кімнати перед святами: «Гафійка мусила нарізати з паперу нових козаків та квіток і обліпити ними стіни од божниці до дверей. Крила голубків, що гойдалися перед образами на нитці, замінені були новими, ще більш яскравими». Такі ж цікаві етнографічні свідчення щодо Слобожанщини містить книга «Жизнь и творчество крестьян Харьковской губернии» (Харків, 1898. Т.1).

Таким чином, огляд колекцій витинанок кінця XIX початку XX століття свідчить, що хатні ажурні прикраси з паперу охоплювали значну етнографічну територію України. Витинанки не дістали розповсюдження лише в тих регіонах, де у середині і протягом другої половини минулого століття зберігалися курні й напівкурні хати. Найбільшої популярності у сільському інтер'єрі витинанки набули на Поділлі (Вінницька, північна частина Одеської, південна частина Хмельницької і Тернопільської областей), на Подніпров'ї (Київська, Черкаська, Кіровоградська, Дніпропетровська, Запорізька області), Слобожанщині (Харківська і північ Ворошиловградської області), Прикарпатті (Івано-Франківська і південна частина Львівської областей), південь Чернігівського Полісся, а також на Буковині.

У 20-х роках нашого XX століття ажурні візерунки виготовляли не тільки в початкових і середніх школах, а й у різноманітних творчих гуртках для дівчат і жінок. Під впливом міської культури виник особливий вид витинанок – своєрідне наслідування технік виготовлення декоративних тканин з мереживом, вишивкою тощо. На Подніпров'ї це була паперова ажурна лиштва, яку розміщували на поличках, над невеличкими віконцями хат. На Поділлі та Прикарпатті аналогічні паперові прикраси називали фіранковими або фіранками. Згодом виникає похідна модифікація – витяті паперові рушники, рамочки, серветки тощо.

Таким чином, напочатку XX століття українські народні витинанки завершили етап свого розвитку у тісному зв'язку з іншими видами народного мистецтва, суспільними та художніми явищами.

У 20-30 роках основним регіоном побутування витинання стало Поділля. Це засвідчує багатий матеріал у музейних і приватних збірках. У 1924 році подільські хатні прикраси збирали і досліджували О. Колпаковська, М. Фріде, наукові працівники етнографічного відділу Російського музею у Ленінграді.

У 20-30 роках на Подніпров'ї і Поділлі у розписах і витинанках застосовувалася характерна композиція декорування стін «під шпалери». Внаслідок міських впливів на селі поширилися фіранкові і шпалерні паперові прикраси. Проте народні майстри не йшли за міськими зразками, а лише наслідували рядковий спосіб розташування елементів.

Паперових ажурних візерунків Подніпров'я, на жаль, збереглося з того часу небагато, лише ті, що потрапили в музей. Під час першої декади української культури у Москві 1936 р. була організована виставка народного мистецтва. Поряд із розписами експонувалися зразки петриківської паперової лиштви, оздобленої мальованим і витятим декором.

Новий етап еволюції настінних паперових прикрас припадає на 50-60 роки. Піднесення матеріального й культурного рівня життя селян закономірно вплинуло на естетичні критерії формування житла. На зміну традиційним народним меблям (лави, скрині і под) прийшли фабричні. Мальований і паперовий декор поступився місцем декоративним тканинам, вишивкам, картинам, естампам тощо. Проте ні настінне малювання, ні паперові витинанки не зникли як вид народної творчості. Перше міцно утвердилося на папері у формі так званих кальовок і в такий спосіб знайшло собі шлях у побут і на виставки. Витинанки також мали й мають відданих прихильників. Це насамперед талановиті витинальники, колекціонери й численні шанувальники, котрі сприяють відродженню і розвиткові цього виду мистецтва.

До техніки витинання і композиції візерунків звертаються художники. Є чимало цікавих спроб використання орнаментів витинанок для оздоблення житлових і громадських інтер'єрів. Паперові витинанки життєздатності і в умовах сучасного міста, застосовуються як новорічні прикраси вітрин і вікон. Зусиллями народних майстрів М.П. Павлової, Л.М. Процик, О.В. Салюка, художників Л.О. Мазур і Л.П. Стебловської створений новий жанр витинанки-сувеніра у формі листівок, буклетів, екслібрисів, настінних прикрас і под.

Українські народні витинанки – яскравий, своєрідний вид народної декоративної творчості, що має глибокі й багаті традиції. Їм притаманні силуетне узагальнене зображення, чіткий візерунок, дзеркальна симетрія, лаконізм форми, обмеженість деталей, спокійний, рухливий ритм, відсутність натуралізму, логічна відповідність між формою, матеріалом і технікою виготовлення.

Крім декоративного мистецтва, витинанка знайшла своє місце і в образотворчому мистецтві: виявляється, шляхом художнього витинання та аплікації можна створювати оригінальні твори візуального мистецтва – пейзажі та сюжетні картини, які прекрасно оздоблюють сучасний інтер'єр.

На цей момент має закінчитися перша частина заняття. Діти виходять на перерву. Приміщення провітрюється, за цей час педагог розкладає на столи необхідні інструменти.

3. Практична робота

Починають роботу з ескіза, в якому необхідно, висловити те, що уявляють побачити в кінці роботи. Пропонуємо розробити симетричну композицію .

Щоб зробити витинанку, аркуш перегинаємо, по краях аркуша паперу потрібно намалювати половину одного зображення. Потім вирізати його, але не до кінця — однією частинкою малюнок має бути прикріплений до аркуша.

Для посилення виразності малюнка використовують чергування крупних і дрібних деталей. Це створює контраст великого і малого.

По завершенню роботи акуратно розгортають шари паперу, уникаючи можливих розривів.

Фоном для витинанки може бути білий або кольоровий щільний папір чи картон.

Закріплюємо витинанки за допомогою клею ПВА. Це роблять так: площину, на якій буде прикріплена витинанка, покривають клеєм ПВА в співвідношенні 1:10. Після того, як клей повністю висохне, витинанку накладають на підготовлену площину, зверху накривають тонкою бавовняною тканиною, потім гарячою праскою (потрібну температуру підбирають) і приклеюють.

У витинанках можна використовувати аплікацію. Під вирізане зображення підкладають кольоровий папір. Окремі деталі витинанки можуть бути виконані в різній колірній гаммі ззадалегідь продуманою композицією.

4. Систематизація та корекція набутих знань (бесіда)

-що таке витинанка?

-які емоції викликає перегляд витинанок ?

-які якості характеру необхідні при виготовленні витинанки

5. Підведення підсумків заняття.

Оцінка діяльності учнів під час заняття. Аналіз виконаних робіт.

6. Висновок.

Вивчення на заняттях з дітьми витинанки — одного із видів українського народного декоративного мистецтва, що має глибокі й багаті традиції має величезне пізнавальне значення. Виготовлення витинанки прищеплює смак, охайність, кмітливість, уміння віртуозно користуватися ножицями та іншими інструментами.

**Заняття на тему:
«Декоративне оформлення предмету побуту. Маска»**

(для груп вищого освітнього рівня,
вихованців середнього та старшого шкільного віку)

Мета:	Узагальнити та систематизувати знання з основ декорування складної поверхні, освоїти технологічні можливості декорування гіпсової поверхні маски, особливості конструкційних матеріалів.
Завдання:	Вивчити історію виникнення маски, її роль в сучасному інтер'єрі. Виконати декорування гіпсової маски за ескізом у вибраній техніці
Методи:	Розповідь; метод емоційного впливу: перегляд зразків декорування масок; практичне заняття
Тип заняття:	Комбіноване
Наочні матеріали:	Ілюстративний матеріал; зразки декорованих масок
Матеріали:	Ножиці, кольоровий папір та білий папір, картон, клей, кольорові олівці, фломастери, олівець, гумка, гіпсові маски, акриловій прозорий лак, акрилові фарби, люстрове акрилове покриття, золота, бронзова, срібна фарби, глітери, контурні фарби, кольорові мозаїчні елементи, стрази, намистини, декупажні карти, пір'їни, текстиль
Тривалість заняття	Три академічні години

Хід заняття

1.Активізація уваги вихованців

Оголошення теми та завдань заняття.

2. Ввідна розповідь.

Наш народ має багату культуру, величезний скарб якої складається з цінностей, надбаних багатьма поколіннями. З прадавніх часів до нас ідуть життєва мудрість та настанови щодо способу життя. Вони закладені в українських звичаях, обрядах, фольклорі, адже в них - світовідчуття та

світосприймання нашого народу. У них пояснюються та обґрунтовуються взаємини між людьми, цінність духовної культури окремої людини і народу взагалі. Важливим компонентом різдвяно-новорічної обрядовості є давня традиція на Гуцульщині ритуального рядження, карнавалу. Широке розуміння карнавалу як універсального обрядово-видовищного і світоглядного феномена властиве майже усім цивілізованим народам світу.

В Україні найкраще ця традиція зберіглася в Карпатському регіоні. В обрядовому маскуванні українців існують два історичні пласти: народний і церковний. Перший включає типи і образи ряджених, які сформувалися задовго до прийняття християнства чи, виникнувши за доби його панування, не були пов'язані з клерикальною традицією. По суті, йдеться про давні язичницькі й пізніші маски світського характеру. На відміну від них, переодягнені й відповідно екіпіровані персонажі драматичних вистав другої групи відверто демонструють свою спорідненість з образами євангельських легенд, тобто ведуть родовід із першоджерел церковної літератури.

У карнавальних обходах з «козою» найважливіший обряд, приурочений до свят Маланки і Василя. Він має досить давню дохристиянську основу. 13 січня — свято Маланки. На Гуцульщині, як і в інших регіонах України, варять кутю і звать цей вечір «Багата кутя». На вечерю також готують 12 страв, але вже скоромних. Напікають калачів, книшів, пирогів для щедрувальників та посівальників.

Ввечері щедрують. Ходять ряджені, співають щедрівки з побажанням врожаю, добра, щастя в родині. На Гуцульщині біля Коломиї група парубків у масках іноді нараховувала до 20 персонажів: «Василь», «Маланка», «дід», «баба», «козаки», «пан», «чумак», «цигани», «шандар». На буковинській частині Гуцульщини щедрувальники в маскованих костюмах ще до середини ХХ сторіччя зображали персонажів переважно давнього походження. Переодягалися в маски «ведмедя», «кози», «коня», «діда», «баби». Одягалися так, щоб особу виконавця не можна було впізнати. Категорії масок на різдвяно-новорічні свята пов'язані з міфологічним світоглядом, їх давньою магічно-сакральною функцією.

Вчені наголошують, що слід враховувати і спостережену на матеріалах різдвяно-новорічної обрядовості Українських Карпат тенденцію до дублювання (витіснення) маски «кози» маскою «барана», яку можна пояснити особливим місцем вівчарства в господарському житті населення гірських районів.

Старші люди в новорічну ніч стежать за погодою. Коли небо зоряне, то буде врожай на горох, ягоди, добре плодитимуться курчата та інша домашня птиця. Увечері на Маланки господар робить з дідуха перевесла, йде до саду, перев'язує яблуню і примовляє: «Я тебе перевеслом назначу, що з тебе буде — в маю побачу. Як не будеш цвіту мати у маю, то я тебе, як ялінку, зрубаю».

Отже, важливу роль у новорічному святкуванні в Карпатському регіоні, як і на іншій території України, відігравали ряджені, своєрідний народний театр.

Варто зауважити, що сам звичай переодягання у святкові дні сягає корінням у дуже давні первісні часи, він відомий майже усім народам світу і має спільні риси (це переодягання в не побутове, вигадане вбрання, травестія, коли

жінки переодягнені в чоловіче вбрання і, навпаки, зооморфні чи вигадані маски, використання різних предметів — коси, палиці, інструментів домашнього вжитку). Рядження входило до структури сміхової культури часів Середньовіччя і Ренесансу. Найповнішу порівняльну характеристику ритуального рядження здійснив відомий учений М. М. Бахтін.

Як уже вище зазначалося, обряд із водінням кози, який був поширений на значній території України, в деяких місцевостях буковинської Гуцульщини побутував спорадично. На Гуцульщині водіння «кози» переважно контамінувалося з театралізованим обрядом «Маланка» у виставах лялькового і живого вертепу. В Карпатах маска кози — це переважно довга палиця, накрита вивернутим догори вовною кожухом, яка викінчувалася зверху дерев'яною головою кози, часто зі справжніми рогами або дерев'яними. На палицю, до шиї «кози» вішали дзвоник. Часто голова кози мала рухому нижню щелепу, яка під час колядування натягувалася мотузкою і клацала, чим викликала сміх і пожвавлення, особливо в дітей. На галицькій і закарпатській частині Гуцульщини ходіння колядників супроводжувалося «бараном». Воно переважно було характерним для дитячих та підліткових груп. Палицю з опудалом баранячої голови тримав між ногами хлопець у вивернутому кожусі. Таке ходіння з «бараном» на початку ХХ ст. мало переважно розважальну та ігрову мотивацію.

У Карпатському регіоні загалом, на Гуцульщині зокрема, серед зооморфних образів, окрім «кози» і «баранця» були поширеними такі представники місцевої фауни, як «ведмідь» та «вовк». Хлопець, який одягав маску ведмедя, також був убраний у вивернутий вовною кожух, показував незграбність, вайлуватість тварини, а ряджений «вовком» був дуже спритним і швидким.

«Дід» і «баба», одягнені в лахміття, обличчя вимазане сажею, з торбами, були також поширеними персонажами рядження. Парубок, який зображав «бабу», був часто з подушкою на животі, вдаючи вагітність.

У давнину дід і баба, очевидно, символізували культ пращурів. Часами ці двоє розпочинали між собою суперечку, штовханину, яку дослідники трактують як антиповедінку, пов'язану з ідеєю родючості та відлякування злих духів. Варто зауважити, що новорічні обходи з «дідом», «бабою» відомі й іншим слов'янським народам, зокрема словакам, чехам. У чеському обряді замість «діда» ходили дві «баби», які жебрали під вікнами, вимагаючи паляниць та гостинців.

Упродовж тривалого часу відбувалися процеси трансформації народних обрядів, проникнення спрощених форм рядження, очевидно, під впливом пізніших вертепних форм, які ми розглянемо далі.

На початку ХХ ст. в деяких селах Гуцульщини (переважно галицької її частини) серед учасників різдвяних обходів помітні групи з такими персонажами, як «царі», «королі». Часом їх супроводжували вже й суто християнські персонажі, як-от «ангели». Такі групи ходили не лише на Різдво, а й на Йордан. Вертепи ходили ще подекуди й у другій половині ХХ сторіччя, але їх суворо забороняла радянська влада. Колядники 60-х років ХХ ст. згадують про

це: «О, як ми, дітьми, любили ходити колядувати! Але почали переслідувати, ганялися за нами учителі, сільські «активісти»... Ми також скакали у скалу, в корчи, ліси — котре кудла виділо, як нас ловили. Бувало, тікаємо, а з нами є хлопець, перебраний на ангела — у довгій білій сорочці поверх козушка і з срібними із позлітки крилами. Він шпортається, бо перешкоджає довга сорочка. Здається, що той ангел летить, а за ним і за нами женуться злі сили».

На території Українських Карпат, насамперед на буковинській та галицькій частинах Гуцульщини, побутував ще інший тип театрального дійства — рядження, який мав усталену систему персонажів і спеціальні дійства, сцени. Йдеться про театралізоване дійство «Маланка».

Найбільш повний опис гуцульської «Маланки» здійснив Володимир Шухевич, який писав, що перед Василем, перед старим Новим роком, парубки збиралися до хати і переодягалися «один за князя — Василя, а другий за княгиню — Маланку, інший за цигана, за циганку, — тим двом мастять лице сажено, за жида, який кладе на лице наличман — маску з клоча, за жидівку, за шандара, того убирають в жовнярську шапку і який кабат, та дають йому кіл у руки — івир, за діда і бабу, які носять на плечах міх з соломою, а надто приберуть одного за козу, убираючи його в кожух, обернений волосом угору; так перебрившись, ходять від хати до хати, де під вікнами щедрують ось як:

*Щедрий вечір, добрий вечір!
Добрим людям на цей вечір!
Устань, газдо, угорни си,
До стайинки подиви си;
Кобилка ти сі вположила,
Нову радість ти вчинила,
Божя се милість,
А твоя радість!*

Пощедрувавши під вікнами, далі просяться в хату, і коли газда запросить щедрувальників у хату, то вони починають щедрувати так:

*Щедрий вечір, добрий вечір!
Добрим людям на цей вечір!
Пишна файна Маланочка,
А ще красчий Васильчичок.
А чиньчику — Васильчику,
Посію-ж ті в городчику.
Буду тебе шанувати,
Тричі на день поливати,
Тричі на день поливати,
Сухоточку підскубати
Сухоточку підскубати,
Легіникам роздавати...*

Після Володимира Шухевича, уже в другій половині ХХ ст., детально проаналізував звичай маланкування під час щедрівок відомий український етнолог, професор Георгій Кожолянко, який вважає, що обряд Маланки був у

наших предків ще до прийняття християнства. Спираючись на записи письменника Ю. Федьковича, вчений зазначає, що маланочна щедрівка є найкращою. «У вісім день по празнику Коладі святкували они і празник Маланки, перебравши одну дівчину за Маланку, одного парубка за Чильчика, другого за Місяця, третього за Змія — діда «з залізною бородою», а решту дівчат і парубків за поїзд Маланки, Чильчика, Місяця і Змія, і ходили так від хати до хати».

Саме в Карпатському регіоні, на Буковинській Гуцульщині на початку ХХІ ст. обряд ходіння з Маланкою збережений, хоч він також пережив заборони церкви і радянської влади. Дотепер вечір перед Старим Новим роком на Гуцульщині чоловіки називають звичайно «на Меланії», а жінки — «Святвечір Василів». Молоді жонаті чоловіки та парубки збираються до гурту. Один із них перебирається на князя Василя, а інший — на княгиню Маланку, який уміє добре жартувати. Маланка ходить зі своїм почетом, до якого входить «орач» з чепігами від плуга, «сівач» із свінею через плечі, циган (лице мастить сажею), єврей-орендар (йому роблять маску з клоччя), «орендарка», «жандарм» (його вбирають у жовнірську шапку, в руки дають кіл замість зброї), «дід» і «баба», «ведмідь», «коза», «журавель», «чорт». Нерідко до театральної групи брали і таких персонажів як «смерть» з косою, «піп», «лікар» тощо.

Пропускати чийось хату, не защедрувавши, було поганою ознакою, тому ходили від хати до хати. Звернення до господарів мало багато варіантів, але всі вони зводилися до добрих побажань:

*Ой господарю, господарочку,
Пусти в хату Маланочку,
Маланочка чисто ходить,
Ніщо в хаті не пошкодить,
Як нашкодить, то помие,
Їсти зварить та й накриє,
Добрий вечір!*

У хаті Маланка вдавала, що наводить порядок, розкидала сміття, замазувала припічок, лавки. «Дід» з «бабою» обнімаються і періодично посварюються, циган нишпорить скрізь і просить сала, «циганка» ворожить, «ведмідь» танцює, «коза» грає на скрипці, а «журавель» вибиває в бубон. Демонстрували також сценки залицання та весілля. «Смерть» косою вбивала «Маланку», тієї ж миті «дід» просив гроші на лікування. Як «Маланка» оживала, то до неї залицялися інші персонажі: «піп», «стрілець» тощо.

Сучасні дослідники не залишають поза увагою архаїчні новорічні обряди. Першу спробу класифікувати дійства персонажів зробив Олександр Курочкін, який аналізує їх за спрямованістю обряду і виділяє декілька видів обрядів: господарська та шлюбна магія; імітація хатньої роботи господині; сімейні стосунки подружжя; грайливо-еротичні, гумористичні та сатиричні сценки; пародіювання; елементи сімейно-обрядових драм (весілля).

Трохи про Венеціанський карнавал.

З давніх-давен венеціанські маски використовувалися для приховування особистості людьми, що складалися в негожих інтимних зв'язках або залученими в відверто протизаконну діяльність. З'явившись кілька століть назад у Венеції. Школа масок існувала вже в 1271 р. Їх виготовляли з глини, пап'є-маше, борошняного клею, марлі і фарби. Після підготовки моделі, майстри приступали до розпису і прикрашання маски малюнками, вишивкою, бісером, пір'ям тощо. Професія майстра масок (*mascareri*) була визнана конституцією від 10 квітня 1436 р., що зберігається в Державному архіві Венеції.

Носіння маски в повсякденному житті постійно обмежувалось. Заборонялось у масках відвідувати церкви, ходити у ночі і під час епідемії чуми. З 1458 р. також не дозволялось перевдягнутим у жіноче вбрання чоловікам входити у монастирі. Водночас їх широко використовували повії і відвідувачі борделів. У серпні 1608 р. Рада десяти заборонила носити маски протягом тривалого періоду. Відтак маски можна було використовувати тільки під час карнавалу або на офіційних бенкетах. За порушення закону чоловіків засуджували до двох років ув'язнення і грошового штрафу, а жінок публічно сікли на площі Сан Марко з подальшим вигнанням на чотири роки з території республіки.

Згодом маски стали символом Карневале (Венеціанського карнавалу) – пишною процесії або вуличної ярмарки, вихваляють гедонізм.

Венеціанські маски носилися в італійській Венеції з давніх часів. На відміну від більшості сучасних європейських міст, в Венеції завжди був високий рівень життя. Кожен житель був частиною потужної економічної машини під назвою «Республіка». Венеція витягувала прибуток зі свого становища і доходів в казну задовго до того, як її сучасники усвідомили всю цінність ринкової економіки. Завдяки неперевершеному рівню соціального добробуту жителі Венеції створили унікальну культуру, в якій приховування особистості людини стало першорядною справою в повсякденному житті. Маскування носила прагматичний характер: людям не хотілося, щоб інші бачили, які діла вони роблять. Зрештою, містечко-то невеликий. Крім того, маски виконували дуже важливу соціальну роль – вони зрівнювали всіх, кому вони належать. Слугу, що носить маску, могли прийняти за благородного дожа, і навпаки. Державні інквізитори і шпигуни могли допитувати жителів міста не піклуючись про те, що їх особистість буде розкрита (в той час як жителі могли сміливо відповідати на ці питання і не боятися законного відплати). Моральність людей підкріплювалася носінням масок – у них не було осіб, але були голоси.

У підсумку, оцінивши переваги приховування особистості, які дарувало носіння масок, люди стали отримувати з цього вигоду, в результаті чого суспільство остаточно занурилося в декаданс. Між тим Республіка все більше занурювалася в розкіш і неробство і піддавалася моральному розкладанню. Згодом носіння масок в повсякденному житті було заборонено і обмежувалось лише певними місяцями року. В останній рік існування Республіки цей період розпочався 26 грудня і розтягнувся на три місяці. Після 1100-х рр. проведення

маскараду було періодично під заборонаю Католицької церкви, особливо в дні свят. Згодом Церква послабила свої заборони і дозволила носити венеціанські маски в період між Різдом і покаяння Вівторком. Це послаблення вилилося в Карнавал, 10-денне святкування перед Великим постом, яке означало, що з раціону жителів «вилучалося м'ясо». Незважаючи на те, що Венеціанський карнавал втратив свою популярність в епоху Просвітництва, коли впав попит на венеціанську культуру. Сучасний Венеціанський карнавал також відродив ремесло створення венеціанських масок. Всім відомі венеціанські маски продовжували вражати туристів, танцюристів і учасників пишного ходу не тільки під час Карнавалу, а й протягом усього року. Венеціанські маски стали використовуватися при проведенні бал-маскарадів на День всіх святих і під час святкування дня, який обидві Америки називають Жирний вівторок, тобто Масляна, але при цьому маскам завжди вдавалося зберегти свою багату італійську історію.

3. Практична робота

Починають роботу з ескізування. Виконується кілька ескізів кольоровими олівцями чи фломастерами. В перших ескізах важливо відтворити ідею, кольорове рішення. Рекомендується визначитись з тематикою декору. Обирається найбільш вдале виразне рішення і вирішується спосіб декорування. Декор маски може бути симетричним і асиметричним. Якщо декор виходить за межі маски вирішується його конструкційна основа та кріплення. В кольоровому рішенні необхідно дотримуватись гармонійного поєднання кольорів.

На початку роботи поверхню маски покривають готовою ґрунтовкою, потім білою акриловою фарбою, в залежності від вибраного варіанту декору, можна задати фон кольоровий або прокрити білу поверхню люстром. Коли маска висохне наноситься малюнок олівцем, потім фарбами, потім наносяться контурні елементи, додаються інші елементи декору.

Якщо вирішили декорувати за допомогою декупажних карт місце приклеювання вирізаного з карти елемента змащується клеєм ПВА, елемент прикладається і розкладається по поверхні легкими рухами сухим і м'яким пензлем.

При декоруванні дрібними мозаїчними елементами поверхню маски змащують клеєм ПВА, потім необхідно вологим пензликом «зачепити» потрібний елемент і піднести в потрібне місце на проклеєній поверхні.

Для виразності декору чергують використання крупних і дрібних деталей.

Конструкції, які виходять за межі закріплюють спеціальним акриловим клеєм. Увага гарячий клей швидко відколюється від гіпсової поверхні! Його зручно застосовувати для склеювання деталей з текстилю.

Після закінчення роботи при необхідності маску можна прокрити акриловим лаком.

4. Систематизація та корекція набутих знань (бесіда)

- що таке декоративна маска?

- які емоції викликає перегляд венеціанських масок ?
- які вимоги ставить перед собою художник при декоруванні маски?
- як маски використовуються в дизайні інтер'єру ?

5. Підведення підсумків заняття.

Оцінка діяльності учнів під час заняття. Аналіз виконаних робіт.

6. Висновок.

Декорування маски прищеплює смак, охайність, кмітливість, уміння підібрати матеріали для виготовлення та оздоблення виробу, дає простір провести необхідні експериментальні роботи, розвиває відчуття кольору, композиції, загальних форм та пропорцій предметів, формування пізнавального інтересу при вивченні мистецьких дисциплін. Дає уміння спланувати складний процес декорування, правильно організувати робочий простір.

Література

1. Концепція розвитку освіти України на період 2015–2025 років
2. Програми факультативних курсів та курсів за вибором для спеціалізованих загальноосвітніх шкіл художнього профілю /Упоряд. О.В. Корнілова, О.В.Гайдамака, - Х.: Видавництво «Ранок», 2009.-240 с.
3. http://www.pou.org.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=3
4. Типові навчальні плани для організації навчально-виховного процесу в позашкільних навчальних закладах системи Міністерства освіти і науки України
5. Рідна школа №10 (жовтень) 2010 Григорій Пустовіт, доктор педагогічних наук, професор, вчений секретар Відділення загальної педагогіки та філософії освіти НАПН України «Концептуальні засади модернізації змісту сучасної позашкільної освіти і виховання учнів»
6. <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1036-0>
7. «Теорія і методика позашкільної освіти» АВТОР: Мелентьев О.Б. - кандидат педагогічних наук, доцент кафедри теорії і методики навчання технологій Уманського державного педагогічного університету імені П. Тичини Коберник О.М. доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри теорії і методики навчання технологій Уманського державного педагогічного університету імені П. Тичини. ББК 30р30 УДК 6(07) Умань, «АЛМІ» 2013 182 с.
8. УДК 42.09.8 Б 61 Тетяна БІЛАН ІНТЕГРАЦІЙНА СКЛАДОВА ХУДОЖНЬО-МИСТЕЦЬКОГО ЗНАННЯ 2013
9. https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%92%D0%B5%D0%BD%D0%B5%D1%86%D1%96%D0%B9%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0_%D0%BC%D0%B0%D1%81%D0%BA%D0%B0
10. <http://www.dialogue.center/emilie/istoriia-venetsianskykh-masok/>
11. <http://personal.in.ua/article.php?ida=553>

ТЕЗАУРУС

А

- **Авангардизм** - одна зі світонастанов модернізму, скерована на руйнування традиційних художніх законів, форм. Термін для означення так званих «лівих течій» у мистецтві, радикальніших, ніж модернізм
- **Антропоморфні орнаменти** - складаються із спрощеного зображення фігур людей
- **Антураж** (фр. *entourage*, від фр. *entourer* - оточувати) - оточення, середовище, навколишня обстановка
- **Аплікація** - один із видів декоративно-ужиткового мистецтва, який використовується для художнього оформлення різних предметів за допомогою прикріплення до основного тла вирізаних декоративних чи предметних форм

Б

- **Бáтик** (яван. *batik*) - це техніка розпису по тканині за допомогою воску та барвників, поширена особливо в Індонезії та на Філіппінах, а також у країнах Південно-Східної та Східної Азії, Західній Африці; у Європі відома з ХІХ ст.
- **Безкінечник** (хвилька, кривулька, меандр) - один із найдавніших знаків, що символізує вічність, неперервність буття - адже нема в нього початку, нема й кінця. Символ, що відноситься до культу води, який існував у перших цивілізаціях, зокрема, трипільській. За своїм зображенням безконечник нагадує синусоїду, тобто, вказує на хвильову природу матерії. З огляду на це можна говорити про вплив цього символу: він структурує людину, її енергетику, гармонізує нас. Крім цього, безкінечник - це символ захисту, вважалося, що його зображення унеможлиблює проникнення до тіла зла, поганої енергетики. У вишивці різного роду меандри вишивають по краях рисунку.
- **Берегині** - жіночі силуети у вишивці несуть символіку родючості, продовження життя. Зустрічаються символи із піднятими догори руками - це ритуальний жест Оранти, яким молять про врожай, життя. Інший символ - жіноча фігурка з опущеними додолу руками (або як варіант - складеними на животі) - символ захисту урожаю, знак Рожаниці, що благословляє на врожай, дає його. Перший варіант актуальний для землеробів у першій половині року, коли просять урожаю, другий - у другій, коли його збирають - у прямих і символічних значеннях.
- **Бісероплетіння** - різновид декоративно-ужиткового мистецтва з використанням перлів - природного чи штучного походження.
- **Біоніка, біоміметика** або **біомімікрія** - використання біологічних методів та структур для розробки інженерних рішень та технологічних методів.

В

- **Валяння** (або валка) - виготовлення вовняних виробів та їх ущільнення способом зчеплення і переплетення між собою волокон вовни. У валянні використовують особливості будови вовняних волокон (наявність луски на поверхні) та їхні фізико-механічні властивості (пластичність, високі пружність та розтягуваність, здатність скорочуватися, звиватися тощо).
- **Відтінок** або тон кольору - відносна темність або світлість кольору, незалежно від його локального кольору.
- **Візерунок** - малюнок із різних ліній, кольорів, тіней тощо.
- **Візуальне сприйняття** - це те що ми бачимо.
- **Вітраж** - декоративний елемент у прикрашенні вікон з дійсно декоративною метою, або як захід, коли необхідно приховати невдалий вид з вікна, (наприклад, глуху стіну сусіднього будинку, в прорізі 2-3 метри між будівлями). Виконується із кольорового скла, або кольорового оргскла, перетинки між такими скляними елементами з'єднуються.
- **Вибійка** (вибивання, набійка, пейстра, пейстря, друкування, мальованка, димка, синильниця) – це декорування тканини шляхом друку на полотні різноманітних візерунків і орнаментів за допомогою спеціальних різьблених дощок, форм, дерев'яних кліше, верстатів, тощо.
- **Витинанка** - вид українського народного декоративного мистецтва. Назва походить від слова - «витинати», тобто «вирізати». Це орнаментальні прикраси житла, ажурно або силуетно витяті ножицями, вирізані ножом з білого або кольорового паперу. У давнину такі вироби використовували для оздоблення стін, вікон, полиць, груб, печей. Як правило, традиційна витинанка містить сюжет - за нею можна було прочитати, що відбувається в селі, хто народився, де весілля, які були свята.
- **Вишивка** - загальновідоме і поширене рукодільне мистецтво прикрашати різноманітними візерунками тканини і матеріали, від самих грубих і щільних, як, наприклад: сукно, шкіра, до найтонших матерій - батиста, серпанку, газу та інших. Інструменти та матеріали для вишивання: голки, нитки, п'яльці, ножиці

Г

- **Геометричні орнаменти** складаються з різноманітних ліній, геометричних фігур (трикутників, квадратів, ромбів тощо).
- **Глина** - це гірська порода. Найбільш пластичні її сорти використовуються як матеріал для ліплення.
- **Графіті** - спершу так називали одну з технік настінного малярства. Пізніше цим словом скористалися археологи, використовуючи його як загальний термін на означення всіх видів випадкових написів і малюнків на стінах будинків.
- **Гердан** (від тур. Gerdan - «шия») - шийна бісерна прикраса у вигляді вузької стрічки, виготовленої з різнокольорових намистин, нанизаних на

нитяну, чи волосяну основу, що утворюють строкатий геометричний, а часом рослинний орнамент.

Д

- **Декор** - сукупність елементів, що становлять зовнішнє оформлення архітектурної споруди або його інтер'єрів; може бути живописним, скульптурним, архітектурним.
- **Декоративно-ужиткове мистецтво** – мистецтво виготовлення, а також художнього оформлення виробів побутового призначення
- **Декоративний розпис** – спосіб декорування інтер'єрів та екстер'єрів споруд, творів декоративно-ужиткового мистецтва; один з основних виражальних засобів монументально-декоративного мистецтва.
- **Декупаж** (від фр. Decouper вирізати з паперу) - декоративна техніка на тканині, склі, дереві (та інших поверхнях), що полягає у вирізуванні візерунків із різних матеріалів та наклеюванні їх на поверхню, що декорується.
- **Дідух** - українська різдвяна прикраса, символ пожертвування найкращого збіжжя у хліборобських культурах. Дідух - символ урожаю, добробуту, багатства, безсмертного предка, зачинателя роду, духовного життя українців, оберега роду. Традиція дідуха сягає дохристиянських часів.
- **Дизайн** - це творчий метод, у процесі результату художньо-технічного проектування промислових виробів, їхніх комплексів і систем, орієнтований на досягнення найповнішої відповідності створюваних об'єктів і середовища загалом потребам людини, як утилітарних, так і естетичних.
- **Дизайн** (англ. design) - задум, план, мета, намір, творчий задум, проект і креслення, розрахунок, конструкція, ескіз, малюнок, візерунок, композиція, мистецтво композиції, витвір мистецтва.
- **Дизайн** - специфічний ряд проектної діяльності, що об'єднує художньо-предметне мистецтво і науково обґрунтовану інженерну практику у сфері індустріального виробництва. Реалізуючи функції дизайну: відображаючи, виховну, пізнавальну, комунікативну, гедоністичну, інтелект використовує всі три типи мислительної діяльності: наочно-діловий, чуттєво-образний, поняттєво-логічний.
- **Древо життя** (Світове дерево) - символ, що відображає модель Всесвіту, поділ на потойбічний світ, земне життя та небесне царство. Також дерево - це символ минулого, теперішнього та майбутнього. У ньому закладено ідею продовження роду, життя. Найчастіше вишивали Древо життя на

рушниках. Часто мотив світового дерева нагадує жіночу постать із піднятими вгору руками.

- **Дряпанка** - ритуальне великоднє яйце, декороване орнаментом, видряпанним на поверхні пофарбованого яйця.

Е

- **Емблема** - умовне означення певного поняття, ідеї за допомогою зображення. Емблема нерідко розглядається як різновид алегорії, але відрізняється від неї тим, що можлива лише у пластичних мистецтвах. Від символу емблема відрізняється тим, що її означуваний зміст визначений і не підлягає тлумаченню.
- **Ескіз** або шкіц - підготовчий нарис, що фіксує задум художнього витвору чи окремої його частини в найхарактерніших рисах.

І

- **Ікебана** - традиційне мистецтво аранжування квітів у Японії.
- **Ікона** - живописне, мозаїчне або рельєфне зображення Ісуса Христа, Богородиці, святих і подій Святого Письма.
- **Іконопис** - мистецтво писання ікон, вид живопису, має культове призначення.
- **Інкрустація** - техніка виконання творів декоративно-прикладного мистецтва, оздоблення виробів, інтер'єрів, фасадів будівель різнокольоровими шматочками твердих матеріалів. Розрізняють також інкрустацію деревом дерева, металом металу, каменем каменю
- **Інсталяція** - художня техніка, яка використовує тривимірні об'єкти, призначені для зміни сприйняття простору людиною. На відміну від лендарту інсталяції влаштовуються зазвичай у приміщенні, але і на площах міста та інших громадських місцях теж не рідкість

З

- **Знак** - матеріальний, чуттєво сприйманий об'єкт, який виступає в процесах пізнання та спілкування в ролі замітника іншого предмета, явища, дії або події, і використовується для одержання, зберігання, перетворення та передачі інформації. Сукупність знаків утворює знакову систему
- **Зооморфні орнаменти** - це спрощене зображення птахів, тварин, комах

К

- **Канва** - сітчаста бавовняна, лляна (або змішана за складом) тканина для вишивання.

- **Кірігамі** - окремий вид оригамі, в якому дозволяється використання ножиць і розрізання паперу в процесі складання моделі.
- **Кусудама** (яп. 薬玉 - «лікарська куля») - один з найдавніших декоративних традиційних японських виробів у техніці оригамі. «Кусурі» японською мовою означає «ліки», «тама» - «куля». Отже, слово «кусудама» можна перекласти як «лікарська куля». Разом з тим, так називаються декоративні кулясті конструкції, зібрані з паперових квіток, розеток або модулів іншої форми.
- **Квілінг** (англ. Quilling - рюш). Походить від слова quill — пташине перо, гофрувати, плоїти, паперокручення) — мистецтво виготовлення плоских або об'ємних композицій зі скручених у спіралі смужок паперу.
- **Кераміка** - це вироби і матеріали, що одержуються внаслідок спікання глини й їхніх сумішей з мінеральними додатками, Глиняна скульптура, виконана з обпеченої глини є різновидом кераміки.
- **Килимарство** – галузь ткацтва; виробництво килимів і килимових доріжок, гобеленів, виготовлених ручним способом на вертикальних рамах-кроснах або горизонтальних верстатах із використанням лляної чи конопляної пряжі-основи та вовняної пряжі для візерунків.
- **Колаж** (від фр. Coller - склеювати) - технічний прийом в образотворчому мистецтві, який ґрунтується на введенні у твір різних за фактурою та кольором предметів: шматків газет, афіш, шпалер тощо.
- **Колорит** - система співвідношення кольорів, що утворює певну єдність і є естетичним проявом барвистого різноманіття дійсності. Колорит один із найважливіших засобів емоційної виразності, істотний компонент художнього образу твору.
- **Кольорознавство** - це наука про колір, його властивості, закономірності.
- Комбіновані орнаменти створюють, поєднуючи два або більше видів різних за змістом орнаментів.
- **Композиція** - слово латинського походження, яке означає розміщення образотворчих форм в єдності зі змістом задуму. За допомогою композиції художник на основі законів лінійної та повітряної перспективи, світлотіні, пластичної анатомії передає на картинній площині навколишню дійсність, розподіляє і розміщує постаті і предмети, виявляє їх взаємозв'язок у просторі, визначивши композиційний центр твору підпорядковує йому другорядні образи. Термін „композиція” застосовують до багатофігурних і малофігурних картин, ілюстрацій, пейзажів, натюрмортів і малюнків окремих предметів, де композиція залежить від формату і відіграє важливу роль.
- **Крапанка** - ритуальне великоднє яйце, художньо розписане способом нанесення на нього різнокольорових крапинок

- **Курішка** - глиняна кадильниця з вушком і багатьма фігурними наскрізними отворами на поверхні. зовні нагадує одно-, дво-, трибанну церкву; використовували для обкурювання ладаном хати на свята, з метою вигнання нечисті з приміщення, а також для обкурювання садків навесні, діжок у льохах, збіжжя, худоби. Її основна функція – ритуальна.

Л

- **Ліплення** – це спосіб створення скульптурного зображення з м'якого пластичного матеріалу шляхом додавання до початково взятого об'єму невеликих шматочків пластичного матеріалу, його ущільнення, витягування.

М

- **Майо́ліка** - різновид кераміки, що виготовляється з випаленої глини з використанням розписної глазурі.
- **Маска** (личина) - предмет, що накладається на обличчя, який одягається або для приховування особистості, або для захисту особи. Маска своєю формою зазвичай повторює людське обличчя і має прорізи для очей, рота і носа.
- Маски використовувалися в церемоніальних, естетичних, і практичних цілях. У давнину маски використовувалися як захист і оборона від злих духів.
- Маски можуть виготовлятися з різноманітних матеріалів: дерева, металу, гіпсу, тканини, шкіри, пап'є-маше і багатьох інших.
- **Мандала** - сакральний символ, що використовується при медитаціях в буддизмі, ритуальний предмет. «Мандала»- в авторські круглої форми витинанки майстрині Віри Вовк.
- **Макраме** - техніка вузлового плетіння з мотузок, шнурів або ниток.
- **Модерн** - стильовий напрям у мистецтві кінця ХІХ - початку ХХ століття. У Бельгії й Франції - «нове мистецтво», у Німеччині - «молодий стиль», в Італії - «квітковий стиль» або «Ліберті», у Великій Британії - «сучасний стиль», у США - «стиль Тіфані», в Австрії, Україні - «сецесія».
- **Мотанка** (лялька-мотанка, кукла) - зроблена з тканини вузликова лялька. Назва походить від укр. мотати. Вважається, що у давнину мотанки виконували функцію сакральних оберегів.
- **Мозаїка** - зображення чи візерунок, виконані з кольорових каменів, смальти, керамічних плиток, шпону та інших матеріалів.
- **Модернізм, некласичне мистецтво** - термін, яким в мистецтвознавстві позначають мистецькі напрями та стилі, які з'явилися на противагу так

званому «класичному мистецтву» ХІХ сторіччя - реалістичному та академічному.

Н

- **Народні художні промисли**, народні ремесла - різноманітні культурні техніки виготовленням сувенірних або господарських виробів із звичайних підручних матеріалів з використанням нескладних побутових інструментів

О

- **Орнамент** - це візерунок, побудований на ритмічному чергуванні і поєднанні різних елементів. Відомі різні види орнаментів. За змістом (мотивом) їх поділяють на геометричні, рослинні, зооморфні, антропоморфні, символічні, комбіновані та ін. Кожний з цих орнаментів використовують відповідно до призначення виробу, який оздоблюють. Орнамент може бути розміщений у смузі, в квадраті, в крузі. Найменша частина орнаменту, яка рівномірно повторюється, називається рапортом
- **Оригамі** (орігамі, яп. 折り紙 орі - «складати», камі- «папір», тобто «складений папір») - мистецтво складання паперу. Метою цього мистецтва є створення витворів шляхом використання схеми геометричних згинів і складок. Термін оригамі відноситься до всіх типів складання паперу, а не тільки японських зразків.

П

- **Панно́** - частина поверхні стіни, стелі, дверей, обмежена рамкою і заповнена живописом, мозаїкою або скульптурним рельєфом.
- **Пластилін** - матеріал для ліплення. Виготовляється з очищеного і подрібненого порошку глини з доданням воску, сала та інших речовин, що перешкоджають висиханню. Буває різнобарвним. Слугує для виконання фігур ескізів для скульптурних робіт, невеликих моделей, виробів малих форм.
- **Півсварги** (S-мотиви, гесики, ключі, вужі) - це також один із найдавніших символів у народній вишивці. За своєю формою це - половина сварги, свастики. S-мотиви, по суті, це хвиляста лінія. Цей символ також стосується культу води, але це знак так званих "земних вод", тих, що дають життя. Тобто, це також символ плодючості. Також дослідники відносять цей символ до древнього культу змії. Змій, як охоронець підземного світу, символізував чоловічу сутність, родючість і запліднення, крім того, змії завжди асоціювався із водою. Ці знаки в ряд вишивали найчастіше на подолах жіночих сорочок, а також на рукавах, уставках і на манишках чоловічих сорочок.

- **Пісанка** - ритуальне великоднє яйце, декороване традиційними символами, які пишуться за допомогою воску й барвників.
- Писанкарство - давня українська традиція розписувати (розфарбовувати) курячі яйця на Великдень
- **Писачóк** - інструмент, який використовується при виготовленні писанок. Залежно від регіону України також має назви писальце, кiстка, пишок, мигулка, дiдик.
- **Паперопластика** - це конструювання об'ємних та напівоб'ємних форм з паперу шляхом його механічної обробки та трансформації.
- **Плетіння** - ремесло з виготовлення доморобних господарсько-побутових та художніх виробів з різноманітної еластичної сировини.
- **Природні барвники** - органічні сполуки, які виробляються живими організмами і забарвлюють тваринні і рослинні клітини і тканини.
- **Пап'є-маше** (фр.papier-mâché, букв. «жований папір») -компаративний матеріал, що складається з паперових шматків або спеціальної пластичної целюлозної маси, іноді армований текстилем, і зв'язаний з допомогою адгезиву, наприклад, клеєм, крохмальним клейстером або клеєм для шпалер.
- **Петриківський рiзпис**, або «петриківка» - українське декоративно-орнаментальне народне малярство, яке сформувалося на Дніпровщині в селищі Петриківка, звідки й походить назва цього виду мистецтва.
- **Повна рожа** (8-кутна зірка) - символ Творця, Сонця (колядницька зірка - саме 8-кутна). Це також знак Богородиці, так звана Зірка Матері: 8-кутну зірку зображають на Богородичних іконах. Цікаво, що цей мотив утворюється накладанням прямого хреста на косий, тобто, це поєднання чоловічого та жіночого начал.
- **Поліграфія** - галузь техніки, сукупність технічних засобів для множинного репродукування текстового матеріалу й графічних зображень.
- **Полімерна глина** – сучасний синтетичний пластичний матеріал. Головний компонент полімерної глини – це поліхлорвініл, відомий, як ПВХ. Сьогодні він використовується переважно в будівництві, адже він недорогий та довговічний. Полімерна глина не містить ніяких натуральних складових, тому на хімічному рівні це не є справжня глина, така назва закріпилась за матеріалом через його піддатливість та пластичність. Крім того полімерна глина містить також і пластифікатор та пігменти

Р

- **Рельєф** - один з видів скульптури, об'ємне зображення предметів, що лише частково виступають над площиною. Рельєф є чимось середнім між

пласким зображенням в живописі та тривимірним зображенням круглої скульптури.

- **Різдвяний «павук»** - традиційна прикраса оселі в Україні на різдвяні й новорічні свята виготовлена з соломи. Таких «павучків» вважають оберегом та символом Всесвіту. «Павуків» підвішували в хаті до центрального сволока на довгій волосині з конячого хвоста. Завдяки кругообігу повітря — через вхідні двері та з палючої печі — великий «павук» разом з приправленими до нього близнюками повертався в різні боки.
- **Різьблення по дереву або сницярство** - вид декоративно-вжиткового мистецтва (також різьблення є одним з видів художньої обробки дерева поряд з випилюванням, токарною обробкою).
- **Ромб(квадрат)**- символ родючості, адже за формою він нагадує два трикутники, чоловічого та жіночого начал. Відноситься до культу землі. Ромб (із крапкою посередині) є символом засіяного поля, яке мало надзвичайно велике значення для наших предків, означало багатство, достаток і добробут. Цікаво, що головний реманент українців-хліборобів - борона, якою саме й готували поле до сівби, має форму ромба. Ромбоподібні узорі вишивали на весільних рушниках та на весільному одязі. Одяг із вишитими ромбами молода жінка, завагітнівши, мала носити аж до народження дитини. Адже цей символ слугував сильним оберегом. Крім ромба часто у вишивці зустрічається й квадрат. Це символ магічного числа 4, що позначає матерію. Символізує чотири пори року, чотири елементи, частини доби, життєві цикли.
- **Рослинний (фітоморфний) орнамент** - складається із спрощеного зображення рослинних мотивів.

С

- **Самчиківський розпис** - вид українського декоративно-ужиткового мистецтва. Переважно сюжетний, виконується великим зубчастим малюнком, схожим на гобеленовий.
- **Сварга** - солярний символ, який має потужну енергетику. За формою це - прямий хрест, що рухається. Зваживши напрямок руху, маємо ліво- чи правосторонню сваргу, символи з протилежною енергетикою - плюс та мінус, літнього та зимового сонця, прогресу та регресу. Символ має здатність гармонізувати, урівноважувати людину. Цікаво, що на різних рукавах сорочок обов'язково вишивали різнонаправлені сварги - аби досягнути гармонії. Найбільше сварг зустрічаємо на вишивках Поділля та Гуцульщини у вишивці технікою "низинка".

- **Символічні орнаменти** - орнаменти з гербами, емблемами, каліграфічні (зображення літер), предметні (зображення атрибутики театрального мистецтва, музичних інструментів, предметів побуту).
- **Світове дерево** - сутнісний компонент міфологічного космічного устрою, який об'єднує світ небесний (горній), земний (дольний), підземний (хто нічний)
- **Скрапбукінг, скрепбукінг** (англ. Scrapbooking, від англ. Scrapbook: scarp - вирізка, book - книга, букв. «книга з вирізок»)- вид рукодільного мистецтва, що полягає у виготовленні та оформленні сімейних або особистих фотоальбомів.
- **Стрит-арт** - образотворче мистецтво, характерною особливістю якого є яскраво виражений урбаністичний стиль. Основна частина стрит-арту - графіті, але не можна ототожнювати графіті і стрит-арт. До стрит-арту належать також постери, трафарети тощо.
- **Символ** - знак, сутність у творі, яка позначає іншу сутність. Знаком можуть виступати об'єкт, зображення, написане, слово, що замінює собою деяке інше поняття, використовуючи для цього асоціацію, подібність або домовленість. Символи вказують на ідеї, поняття або інші абстракції.
- **Силует (графіка)** - різновид графічної техніки в мистецтві портрета, що мав поширення в 18 столітті. Техніка використовувалась для чітко профільного зображення людини.
- **Силянка** - поширені в Україні прикраси з бісеру у вигляді комірця, які нанизували, застосовуючи найчастіше прийом "сіточка".
- **Солоне тісто для ліплення** - найбільш пластичний і безпечний екологічно чистий матеріал для ліплення, виготовлений шляхом вимішування борошна, солі і води

Т

- **Тактильне сприйняття** - то що відчуваємо при дотику.
- **Візуально-тактильне сприйняття** - це те, що ми бачимо, не можемо доторкнутися, але пам'ятаємо відчуття від дотику.
- **Ткацтво** - виготовлення тканин на ткацькому верстаті за технологією переплетіння ниток.
- **Текстура** - візуальне і тактильне властивість поверхні предмета, яке передає інформацію про внутрішню структуру предмета, його матеріалі.
- **Тло** - основний колір, тон, на якому зроблено малюнок; задній план картини, малюнка; те, на чому виділяється хтось, щось тощо, а також переносно.
- **Трикутники(шеvronи)**-є два види трикутників, що зустрічаються у вишивці. Відрізняються вони напрямками вершини - догори чи донизу. Трикутник вершиною догори - це чоловічий символ, знак вогню, духу.

Трикутник вершиною донизу символізує жіноче начало, матерію, це, власне, знак лона, чаші, де зароджується нове життя.

Ф

- **Фарфор** (тур. *farfur, fagfur*, від перс. *фегфур*) - вид кераміки, непроникний для води і газу. У тонкому шарі просвічується. При легкому ударі дерев'яною паличкою видає характерний високий чистий звук.
- **Фаянс** (фр. *Faïence*, від назви італійського міста Фаєнца, де проводився фаянс), керамічні вироби (облицювальні плитки, архітектурні деталі, посуд, умивальники, унітази та ін.), Що мають щільний дрібнопористий черепок (зазвичай білий), покриті прозорою або глухий (непрозорою) глазур'ю.
- **Флористика** - різновид декоративно-прикладного мистецтва та дизайну, яке проявляється у створенні флористичних робіт (букетів, композицій, панно, колажів) з різноманітних природних матеріалів (квітів, листків, трав, ягід, плодів, горіхів тощо), які можуть бути живими, сухими або консервованими.
- **Ф'юзинг** (*Fusing*, від англ. *Fuse* - «спікання, плавка») - відносно нова технологія виготовлення вітража. Ф'юзинг - техніка спікання скла в печі, в такому вітражі відсутні металеві з'єднання між стеклами, скло спікається в печі при температурі 800° С і стає однорідним, вплавається один в одного.
- **Фактура** - візуальное и тактильное описание поверхности, и характер её обработки.
- **Фляндрівка** (Фляндрування) - поширений в Україні прийом оформлення кераміки, техніка розпису по глині ангобами в українських народних гончарних промислах.

Х

- **Хрестик**- одна із найпоширеніших технік в українській вишивці. Хоча вишивати хрестиком почали в Україні значно пізніше, ніж іншими лічильними техніками, ця техніка стала однією із найулюбленіших. Техніка „ хрестик " доступна в освоєнні, узорі для вишивання нею легко перезнімати і замальовувати.
- **Хрест прямий** - це символ Сонця, Творця, чоловічого начала. Сьогодні він, насамперед, асоціюється з ідеєю Христа, позначає перемогу світла над темрявою. Крім того це знак центричності простору, гармонії чотирьох стихій. Косий хрест - символ Місяця, жіночого начала. Перехрещення двох ліній - це захист, оберіг від зла.

Ш

- **Шлікер** - (нім. Schlicker), Тістоподібна маса з суміші тонко розмелених силікатних матеріалів з водою. Використовують при виготовленні фарфорових, фаянсових та інших керамічних виробів.
- **Шпон** - (нім. Span, Spon), тонкі листи деревини, одержувані на луцильних, шпонострогальних або фанеропільних верстатах. Застосовується у виробництві фанери, для облицювання виробів з деревини та деревних матеріалів і т.
- **Шрифт** (нім. Schrift, від schreiben - писати; суто український термін - черенки) - графічний малюнок накреслень літер і знаків, які складають єдину стилістичну та композиційну систему, набір символів визначеного розміру і малюнка.

Я

- **Яворівська забавка** - іграшки, що майструються в основному з осики та прикрашаються традиційним яворівським розписом - «вербівкою». Всі малюнки, а це квіти і листочки, виконуються у вигляді вербових гілок.

Навчально-методичне видання

МАТЕРІАЛИ ДО НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНОГО КОМПЛЕКТУ

за навчальною програмою з позашкільної освіти
«Декоративно-ужиткове мистецтво»

Художньо-естетичний напрямний напрям

Відповідальний за випуск – І. В. Вержбицька

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

**ДЕПАРТАМЕНТ ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ
ВИКОНАВЧОГО ОРГАНУ КИЇВСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ
(КИЇВСЬКОЇ МІСЬКОЇ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ)**

**УПРАВЛІННЯ ОСВІТИ
ШЕВЧЕНКІВСЬКОЇ РАЙОННОЇ В МІСТІ КИЄВІ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ
ЦЕНТР ТВОРЧОСТІ ДІТЕЙ ТА ЮНАЦТВА «ШЕВЧЕНКІВЕЦЬ»**

**МАТЕРІАЛИ
ДО НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНОГО КОМПЛЕКСУ**

за навчальною програмою з позашкільної освіти

«Радіотеатр»

художньо-естетичний напрям

**м. Київ
квітень 2019 р.**

Автор- укладач

Єрьоміна Віолетта Владіславівна - керівник гуртка Центру творчості дітей та юнацтва «Шевченківець» міста Києва

Загальна редакція:

І. В. Вержбицька, Н.З.Чернікова

ЗМІСТ

Вступ	4
Методичні рекомендації та практичні поради щодо впровадження навчальної програми гуртка	5
Заняття на тему: «Особливості сценічної мови та мови на радіо» (для середнього шкільного віку)	10
Література	14
Тезаурус	16

Вступ

Із розвитком телебачення та Інтернету радіо не втратило своїх комунікаційних можливостей, однак воно зазнало модифікацій та пристосувань до реалій. Тому виникає потреба у вихованні обізнаного та розвиненого радіослухача. Сучасні діти мають починати вивчення основ, на яких базується робота медіа ще зі шкільного віку, що сприятиме їхньому входженню у суспільство з повноцінними навичками отримання та аналізу інформації, розуміння процесу її створення та знайомством з основними технологічними засобами виробництва інформаційного продукту. Тому дана програма спрямована на більш детальне вивчення радіо як засобу масової інформації з акцентом на художньо-публіцистичне мовлення, зокрема, на таке явище як «радіотеатр».

Актуальність навчальної програми обумовлена необхідністю виховання конкурентоздатної, творчої та освіченої людини, яка зможе протистояти викликам третього тисячоліття.

Програму побудовано за лінійним принципом. Перший рік навчання передбачає ознайомлення вихованців із загальними поняттями у галузі радіотеатру, розкриття театральних особливостей гри на радіо, формування навичок роботи із текстом, ознайомлення із правилами артикуляційної гімнастики для покращення дикції. У програмі зроблено акцент на специфіці музичного супроводу, зосереджено увагу на технічній стороні звукозапису та монтажу аудіо-доріжок.

Вихованці другого року навчання поглиблюють свої знання і навички роботи із радійним текстом, переходять до створення та аналізу радійних творів. У програмі акцент зроблено на грамотності як на важливому чиннику, що визначає професійність радіо-актора та радіоведучого загалом, а також на мовностилістичних особливостях радіо-текстів. Крім того, значна увага приділена створенню та опису персонажу, його образу, внутрішніх та зовнішніх характеристик, чого вимагає аудіо-твір.

Програмою передбачено проведення теоретичних та практичних занять, зустрічей, читань, вікторин, навчально-тренувальних занять, репетицій, екскурсій тощо. Формами контролю за результативністю навчання є підсумкові виконання контрольних вправ, тестів, участь у конкурсах, захист навчального проекту або презентація портфоліо. Наприкінці як першого, так і другого року навчання, вихованцям пропонується представити невеликі практичні творчі доробки за власним вибором.

Методичні рекомендації та практичні поради щодо впровадження навчальної програми гуртка

Метою дисципліни є створення умов для творчого розвитку дітей засобами радіо-театрального мистецтва.

Завдання навчальної програми:

- навчити основам медіа-культури та культури мовлення на радіо;
- надати практичні навички по роботі з інформацією;
- розвинути навички самостійної та колективної роботи;
- закласти підвалини для майбутньої професійної діяльності;
- виховати різносторонню творчу особистість;
- сприяти відродженню радіотеатру як складової української культури.

Розпочинаючи курс програми у межах гуртка можна зіштовхнутися із проблемою незнання дітьми терміну «Радіотеатр». Для них цей термін – новий, з одного боку простий, але з іншого – незрозумілий. Ця проблема підтвердила доцільність розміщення тем у програмі за принципом від «конкретного» до «загального». Тобто спочатку педагогу необхідно розповісти дітям та продемонструвати, що таке «радіотеатр», дати уявлення про підготовку аудіо-творів, і лише потім розміщувати цей вид мистецтва у загальній системі координат серед інших жанрів на радіо та у засобах масової інформації в цілому.

На першому занятті радимо вислухати здогадки вихованців з приводу того, що таке радіотеатр і якою є його матеріальна форма втілення, дати прослухати уривки з всесвітньовідомих радіоп'єс (наприклад, за твором Чарльза Діккенса «Домбі і син»), надати дітям загальне уявлення про явище «радіотеатру» і перейти до дискусії на тему «Радіотеатр – професія журналіста чи актора?» Думки вихованців можуть розділитися, тому варто застосувати метод аргументації і вислухати кожного з учасників.

Тема «Театральні основи гри на радіо» і знайомство із театральною термінологією потребує заглиблення у теорію, тому для кращого розуміння і запам'ятовування можна обрати нову форму опрацювання матеріалу.

Загальний словник театральних термінів доцільно поділити на блоки по 4-6 слів. На один блок відводиться 1 заняття. Вихованці записують визначення слова, попередньо розбираючи його значення, та контекст для використання разом із педагогом. Наприклад, «апарт» – монологи або репліки, спрямовані до публіки (вважається, що присутні на сцені їх не чують); «анонс» – коротка попередня інформація про майбутню виставу, свято тощо; «герой» – в драматургії та театрі – головний персонаж.

Після того, як у словнику буде 15 слів, для перевірки їх засвоєння доцільно замість диктанту проводити інтерпретацію гри «Крокодил». Тобто, один із вихованців показує обраний педагогом термін мімікою та жестами (без слів), а решта – відгадує його. Той, хто відгадав показує наступний термін.

Така перевірка знань зарекомендувала себе як форма із дуже високим показником результативності. Блоки із термінів розглядаються на заняттях систематично, тому до кінця першого семестру вдасться вивчити близько 50 термінів. Вихованці мають не лише запам'ятати терміни, а й розуміти їх, адже без цього неможливо показати термін.

Розпочинаючи тему «Мова на радіо», варто зазначити, що хороша дикція – це один із найважливіших елементів, що супроводжує якісне звучання будь-якого аудіо-твору. При вивченні цієї теми гуртківці знайомляться із артикуляційною гімнастикою та послідовністю виконання вправ для розминки

артикуляційного апарату, які згодом повинні виконуватися систематично на кожному занятті.

Окремо потрібно розглянути вправи для дихання, адже акторам, як і співакам, необхідно розвивати дихання не лише легеневе, а й за допомогою діафрагми. Така техніка дозволяє непомітно робити безшумне підхоплення повітря у потрібну мить, а голос звучить глибше і сильніше. Це, у свою чергу, дозволяє вправніше ним керувати, розподіляти мову на такти та розставляти необхідні паузи.

Варто зазначити, що у межах цієї теми потрібно акцентувати увагу дітей на мовній грамотності (хоча, за хронологією програми ця тема належить до другого року навчання). Ця необхідність викликана висновками, зробленими зі спостереження за вимовою вихованців: оглушення дзвінких приголосних наприкінці та в середині слів; вимовляння «в» як «ф» в кінці слів; звуку «о» наближеного до «а»; некоректні українські відповідники слів (суржик) тощо.

«Робота з текстом» може виявитися доволі важкою для опрацювання вихованцями, оскільки потребує зібраності та зосередженості на одному завданні. Спочатку – виокремлення структурних компонентів тексту і твору, їх аналіз, а потім – переробка зі збереженням змісту, але зі зміною форми.

Продуктивнішою та цікавішою для реалізації має бути друга частина практичного завдання – спроба написання радіо-етюдів та постановка вже відомих радіо-етюдів на основі казок.

Вивчення теми «Музичне оформлення» поживить загальний процес освоєння матеріалу. Коротко окресливши історію становлення музичного мистецтва, можна переходити до сучасних музичних жанрів. Обговорюючи найпопулярніші з них, потрібно зазначати їх характеристики, які можуть впливати на емоційний стан, а також на розумову, трудову та інші види діяльності людини.

Для того, щоб продемонструвати, наскільки вдалим чи не вдалим може бути музичне чи звукове оформлення аудіо-твору, вихованцям доцільно запропонувати прослухати кілька варіантів аудіо-оповідань за твором Костянтина Паустовського «Кіт-злodingа». Адже окрім музичного супроводу різниця відчувається ще й від статі начитувача – чоловік чи жінка.

Цікавою є гра за темою «Відгадай мелодію». Для прослуховування підбираються інструментальні версії саундтреків з відомих фільмів та мультфільмів, які вихованці мають якомога швидше відгадати.

Під час занять необхідно постійно стимулювати увагу вихованців та розвиток пам'яті. У цьому можуть допомогти практичні завдання, передбачені програмою. Під час підготовки та запису твору потрібно слідкувати за тим, «що» говорити (текст), «як» говорити (вимова, інтонація тощо) і «куди» говорити (направлення звуку). Ці складники вимагають особливої зосередженості.

Для того, щоб відпочити від начитки та запису, програмою запропоновано ігри-тренінги на утримання кількох точок уваги. Вихованці сідають у коло, попередньо виконавши вправи артикуляційної гімнастики та пригадавши вже вивчені скоромовки, і синхронно починають їх (скоромовки) розповідати,

слідкуючи за вимовою. Паралельно із цим по колу запускається повітряна кулька (або м'ячик), які, відповідно до темпу говоріння, передаються по колу або будь-якому учаснику, який сидить навпроти. Поступово, прискорюючи темп мовлення, прискорюється і передача кульки. При цьому педагог має слідкувати за чіткістю та амплітудою вимовляння звуків. Таким чином відбувається концентрація уваги на кількох точках протягом 3-5 хвилин. Далі – хвилиний відпочинок і завдання ускладнюється. Додається ще одна кулька (м'ячик), а швидкість її передачі у колі є протилежною швидкості промовляння скоромовки: швидко говоримо – повільно передаємо кульку; повільно говоримо – швидко передаємо кульку. Така гра позитивно впливає на розвиток артикуляційного апарату, зосередженість та концентрацію уваги під час подальшої роботи із текстом та його запису на носії.

Розпочинаючи тему «Радіо як система» педагогу потрібно пам'ятати, що вихованці надають перевагу музичним та розважальним програмам на радіо. Аналітичні передачі їх не цікавлять (за віком), а от художньо-публіцистичні просто не трапляються в ефірі найвідоміших комерційних радіостанцій. Це факт зрозумілий, адже сучасні канали усіх засобів масової інформації продукують, найперше, комерційно вигідні проекти, до яких художнє мовлення не відноситься.

Цікавим є практикум з написання радіо-матеріалів у різних жанрах, а завершити теми пропонується твором-роздумом на тему: «Радіо через 50 років».

Передостанню тему програми можна дещо змінити та адаптувати відповідно до можливих наявних технічних можливостей. Вихованцям рекомендується продемонструвати, як відбувається передача запису із носія на комп'ютер, завдяки яким програмам може відбуватися «чистка» аудіо-файлу, їх функції та можливості.

Раніше однією з найпопулярніших форм радіокомунікації для маленьких дітей були казки. З 30-х рр. минулого століття казка як форма ознайомлення юної аудиторії з фольклором просувалася не тільки з погляду розвитку функцій інтелекту, свідомості, але й допомагала дошкільникам і молодшим школярам розвивати фантазію, адже казка – доступний і улюблений дитячою аудиторією дискурс.

Саме тому практикум «Ази роботи з програмами монтажу» можна замінити на практичну частину із запису радіо-казки за мотивами твору О. Олеся «Бабусина пригода». Запису має передувати підготовчий етап (суттєва робота над текстом: додавання слів автора, заміна активних форм дієслів тощо; принцип «першої репетиції», розстановка логічних наголосів у реченнях, пауз, інтонаційних знижень та підйомів), після чого вихованці мають попрацювати над зміною голосу для створення реалістичних персонажів. Лише після цього можна приступати до запису. Таким чином можна продемонструвати вихованцям складнощі, які виникають під час роботи над записом аудіо-доріжки, проаналізувати їх та обговорити, що потрібно робити для зменшення їх масштабу.

Заняття на тему:
«Особливості сценічної мови та мови на радіо»
(для середнього шкільного віку)

Мета:	творчий розвиток дітей засобами радіо-театрального мистецтва.
Завдання:	- сприяти популяризації радіопрограм серед молоді; - розвивати активність, уважність; - ознайомити з особливостями швидкої, але дієвої артикуляційної розминки, з'ясувати її особливості та прийоми як на радіо, так і у повсякденному житті; - підготувати запис радійного тексту; - підготувати запис тексту на диктофон з усіма присутніми вихованцями.
Тип заняття:	комбіноване: лекція + практичне заняття
Обладнання:	диктофон, мікрофон
Матеріали:	заготовки текстових матеріалів
Словник термінів	«артикуляція», «артикуляційний апарат», «радійний текст», «слово і звук»
Тривалість заняття	дві академічні години

Хід заняття:

1. Активізація уваги учнів. Повідомлення теми та визначення завдань вихованцям на занятті:

Оголошення мети. Завдання. Коротке пояснення.

2. Актуалізація опорних знань:

Загальні питання до аудиторії:

- Чи слухаєте ви радіо?
- Як часто?
- Як ви думаєте, чим мова на радіо відрізняється від радіомовлення?

3. Мотивація навчальної діяльності вихованців.

4. Вивчення нового матеріалу або постановка практичного завдання.

4.1. Вправи для губ:

а) розкриваємо рот: нижня щелепа вільно падає вниз приблизно на два пальці, покладені один на один. Язик лежить плоско, корінь язика опущений, м'яке піднебіння (маленький язичок) підняте. Спокійно закрити рот. Рух губ та щелепи має бути м'яким.

b) відкриття верхніх зубів: підтягнути верхню губу вгору і розтягнути її горизонтально, ніби для усмішки, але так, щоб ясен не було видно, а виглядали лише верхні зуби.

c) відкриття нижніх зубів: нижня губа опускається донизу і розтягується горизонтально так, щоб було видно передні зуби. Нижня щелепа нерухома, рот трохи розкритий.

d) чергування рухів верхньої та нижньої губ:

- підняти верхню губу
- опустити верхню губу
- опустити нижню губу
- підняти нижню губу

Вправа робити легко, пластично, м'язи обличчя спокійні, не стиснуті.

e) почісування верхньої губи: рот трохи відкритий, верхня губа закриває верхні зуби, міцно натягується на них і злегка загинається всередину рота. Потім, розтягуючись, підіймається вгору і відкриває верхні зуби.

f) почісування нижньої губи: за тим самим принципом. Чергувати почісування верхньої та нижньої губ, і нарешті, почісувати обидві губи одночасно.

g) рух зімкнутих випнутих губ вперед та їх енергійне розтягування в сторони. Зуби стиснуті, не відкриваються.

h) рух зімкнутих випнутих губ вперед-наліво-вгору-направо-вниз, утворюючи коло. Зуби стиснуті, щелепи нерухомі. Вправа робиться повільно, надає гнучкості, рухливості та пружності вашим губам.

4.2. Вправи для нижньої щелепи:

a) відкрити рот на два пальці, покладені один на один. Рухати щелепою вперед і назад.

b) Відкрити рот, рухати щелепою направо, наліво, вниз. Вправи робити легко, без поштовхів.

4.3. Вправи для язика:

a) Вихідне положення: рот широко відкритий, язик лежить плоско, не горбиться, кінчиком торкається нижніх передніх зубів; корінь язика опущений, як в момент позіхання.

Вправа: висунути язик якомога далі з рота, а потім відтягнути так, щоб утворилася лише грудка м'язів і кінчик став непомітним.

b) вихідне положення те ж саме. Нижня щелепа нерухома, кінчик піднімається до коренів верхніх передніх зубів, опускається до коренів нижніх передніх зубів.

c) швидко рухати язиком направо-наліво, «колючи» кінчиком внутрішню поверхню щоки, рот відкритий.

d) рот напіввідкритий. Язик висувається лопатою, тобто має плоску широку форму. Своїми боковими краями торкається куточків рота.

е) Вихідне положення (див. пункт d). Язик висувається назовні жолобком, тобто повинен мати більш загострену форму.

5. Запис вправи на диктофон з подальшим його аналізом:

Завдання: чітко і розбірливо промовляти кожен звук.

Вправа 1. Звуки С — З.

А) Сук, син, сила, сісти, стіг, укус, скалка, розсада, віз, звук, зимовий, козел.

Б) Сам — зам, сало — зала, суп — зуб, коси — кози, внесу — внизу, синій — Зіна, сирий — сер, сесія — сів, зад — зять.

В) Назвався груздем — лізь в кошик. Дзвенить земля від золотої спеки. У семеро саней по семеро в сани всілися самі. Спати на сніні буде Сеня.

Вправа 2. Звуки Ш — Ж.

А) Шаль, жаль, спритний, сушений, душ, шкода, жерсть, жолудь, жук, калюжа, рушниця, справжній.

Б) Прошарок — прожарив, ваш — важливий, жарт — страшно, широчінь — жир, жити — шити.

В) Дзижчить жужелиця, дзижчить кружляє. Йшли шість мишей, несли шістнадцять грошей; дві миші погірші несли по два гроші. Віжки з шкіри в хомут вхожі. Вовки нишпорять — їжу шукають.

Вправа 3. Звуки К — Г, Х.

А) Як, куди, ким, кирка, куц, кріт, струмок, газ, горе, бігун, гиря, гетто, гірше, хор, загривок, трахея, пастух.

Б) Гойдалки — газелі, кіл — гол, кістка — гість, код — ріг, батіг — гнуптий, Кеша — Геша.

В) Йде з козою косий козел. Краб крабові зробив граблі, подарував граблі крабові: грабуй граблями гравій, краб! Чубаті реготушки реготом реготали: Ха! Ха! Ха! Зозуля зозуленяті купила капюшон, в капюшоні зозулення смішне.

Вправа 4. Звук Щ.

А) Щавель, щука, щастя, пищить, щітка, плащ.

Б) Щипці та кліщі — ось наші речі. Де борщ — тут і нас шукай.

Вправа 5. Звук Ч.

А) Час, чуйна, часто, чари.

Б) Вітер — вечір, тісно — чесно, тим — чим, тітка — щітка, чуйно — шубка.

В) Чотири чорненьких замурзаних бісики креслили чорними чорнилами креслення надзвичайно чисто. У чотирьох черепашок по чотири черепашонка. Чапля чахла, чапля сохла.

6. Аналіз запису, обговорення пройденого матеріалу, формулювання висновків.

7. Підсумки заняття:

Література

1. Даниленко В. Г., Традиції епічного театру в сучасній українській радіодраматургії.
2. Владимиров В. М., Художня комунікація як окремий вид соціальної комунікації (у порядку постановки питання)
3. Гиріна Т. Типологічна характеристика дитячих радіопрограм: тематичний та віковий аспекти дискурсу в Україні // Теле- та радіожурналістика. – 2012. – Випуск 11. – С. 197–202.
4. Дудик П. С. Синтаксис сучасного українського розмовного літературного мовлення. – К.: Наукова думка, 1973. – С. 193–211.
5. Е. А. Болотова, Формирование жанра документальной драмы в отечественном радиотеатре (1928–1932 гг.)
6. Е. А. Шевелева. Специфика современного радиоспектакля: традиции и новые возможности // Филология: научные исследования. – 2013. - № 2.
7. Еволюція музично-шумових елементів у формуванні звукових радіообразів, Юлія Любченко.
8. Иоффе Р. Слушая – видеть // Советское радио и телевидение. – 1952. – № 7. – С. 21.
9. Мащенко І.Г. Хроніка українського радіо і телебачення в контексті світового аудіовізуального процесу. – К., 2005. – 384 с.
10. Нагорняк М. Інформаційне мовлення Національної радіокомпанії України : Монографія. – К.: Видавництво ЛВК, 2008. – 132 с.
11. Синтез мовностилістичних засобів публіцистичного позиціонування в оригінальній радіодраматургії (за матеріалами радіоп'єс І. Хоменка та В. Фоменка) А. І. Мамалига, д. філол. н., проф., Д. В. Данильчук, асист.
12. Хоменко І. А. Мова і зміст радіодрами (мовна специфіка українського радіомистецтва) // Вісн. Київ. ун-ту. Сер.: Журналістика. – 2006. – № 14. – С. 35–39.
13. Хоменко І. А., Фоменко В. І. У пошуках втраченого змісту (Лінгвістична модель художньо-документальної програми для сучасного українського радіомовлення) // Стиль і текст. – 2005. – Вип. 6. – С. 126–132.
14. Хоменко І. Функціональні можливості оригінальної радіоп'єси: Лінгвістичний аспект // Стиль і текст. – 2000. – Вип. 1. – С. 32–41.
15. Хоменко І. Як бути чесним у безчесні часи?: Оригінальна радіодрама у політичному контексті ХХ століття [Жанр радіомовлення] // Людина і влада. – 2000. – № 5–6. – С. 98–100.
16. Шерель А.А. Организация эмоциональной среды радиосообщения // Методологические проблемы изучения телевидения и радиовещания. – М., 1981. – С. 59–82.
17. Шерель А.А. Рампа у мікрофона: Театр и радио. Пути взаимного влияния. – М., 1985. – 258 с.

ТЕЗАУРУС

А

АКТ – частина драматургічного твору, окрема ДІЯ.

АНОНС – коротка попередня інформація про майбутню виставу, свято тощо.

АНСАМБЛЬ – художня узгодженість різноманітних елементів, а також одночасний виступ кількох музикантів та співаків, колективів з кількох виконавців.

АНШЛАГ – об'ява про те, що всі квитки на видовище продані та про відсутність вільних місць в глядацькому залю

АПОФЕОЗ – заключна урочиста частина, масова остання сцена вистави, уславлення, звеличання когось чи чогось, **ЕПІЛОГ**.

АУДІОКНИГА (аудіо-книга, звукова книга, звукокнига, книга вголос, англ. audiobook) – озвучена й записана на цифровий носій книга

АФІША – текстова інформація про те, де, коли і яка саме відбудеться подія, видовище, найчастіше – паперовий аркуш з потрібним текстом, малюнками, фото тощо.

Б

БАЛАГАН – різновид видовищного народного мистецтва гумористичного напрямку з дуже поверховою і досить брутальною драматургією. Б. працювали на ярмарках, гуляннях тощо.

БЛОК – об'єднання відносно дрібних елементів сценарію в єдину структурну одиницю, наприклад, Б. концертних номерів.

БУРЛЕСК – комічне зображення якогось явища чи характеру, форма кумедного перебільшення, розмова про серйозні речі у жартівливій манері.

БУТАФОРІЯ – штучні речі, створенні для використання у виставі, які імітують справжні.

БУФОНАДА – жартівлива сценка, яка побудована на перебільшенні.

В

ВЕРТЕП – в українському ляльковому театрі – невеличкий ящик-скринька, переносний ляльковий театр, де демонструвались кумедні сценки переважно побутового характеру.

ВИСТАВА – видовище, показ того, про що йдеться в сценарії або п'єсі.

ВОКАЛ – спів, виконання музичних творів засобом співу.

Г

ГЕРОЙ – в драматургії та театрі – головний персонаж.

ГРОТЕСК – зображення чогось або когось у потворно-комічному вигляді.

Д

ДЕКЛАМАЦІЯ – мистецтво виразного читання вголос, іноді – занадто театральна, штучна манера акторського виконання.

ДЕКОРАЦІЯ – елемент художнього оформлення сценічного простору.

ДІАЛОГ – розмова між двома чи декількома персонажами.

ДІАПРОЕКЦІЯ – зображення, що висвітлюється на екрані за допомогою проекційного апарату.

ДІЯ – у видовищному мистецтві – послідовність сценічних подій, сума вчинків персонажів, з яких складається сюжет, а також частина драматургічного твору, те ж саме, що і **АКТ**.

ДИКТОФОН (англ. dictation machine, нім. diktiergerät, фр. dictaphone, ісп. dictáfono) — пристрій для запису, або для запису і відтворення усного мовлення з метою його подальшого прослуховування і транскрибування

ДРАМА – драматургічний твір взагалі, род літератури, жанр драматургії, драматична за характером життєва ситуація.

ДРАМАТИЧНА БОРОТЬБА – низка подій, що відбуваються у п'єсі та сценарії, прояв конфліктної сутички, змагання, протиборство.

ДРАМАТУРГ – письменник, який пише драматургічні твори – п'єси, сценарії, тощо.

ДРАМАТУРГІЯ – мистецтво створення творів драматургічного роду літератури, теорія побудови драматургічних творів.

Е

ЕКСПОЗИЦІЯ – епізод сценарної структури, який стоїть на чолі композиції, перед зав'язкою, його метою є введення глядачів у дію, ознайомлення з драматургічним матеріалом та персонажами, з умовами сценічного існування.

ЕПІЗОД – закінчена частина сценарію, його фрагмент, що має самостійне значення.

ЕПІЛОГ – епізод сценарної структури, який завжди стоїть на останньому місці в композиції, після розв'язки (в сценаріях масових заходів іноді після кульмінації або співпадає з нею), в якому підбиваються підсумки сценічної дії, інколи у формі урочистого **АПОФЕОЗУ**.

ЕСТРАДА – сцена, підмостки, на яких проходять виступи виконавців, а також видовищне мистецтво, концертна діяльність.

Є

ЄДИНА ДІЯ – сума вчинків дійових осіб драматургічного твору, які вони роблять на шляху до певної цілі, те ж саме, що і **НАСКРІЗНА ДІЯ** в театрі.

Ж

ЖАНР – тип мистецького твору, який характеризується схожими рисами, підпорядкований певним правилам.

З

ЗАВ'ЯЗКА – епізод сценарної структури, з якого починається сценічна дія і який стоїть між експозицією та розвитком дії.

І

ІДЕЯ – головна думка художнього твору, заради якої він створюється.

ІМПРОВІЗАЦІЯ – непередбачене одночасне створення та виконання якогось твору, те, що створене таким чином.

ІНТЕРМЕДІЯ – невеличка гумористична сценка, яку колись демонстрували між актами великої вистави, а також вставка між номерами концерту або номерами циркового видовища, междія.

ІНТЕРПРЕТАЦІЯ – особисте розуміння та відчуття твору постановником чи виконавцем, погляд з іншого боку, те ж саме, що і **ТРАКТОВКА**.

ІНТРИГА – багатозначний термін, який може означати основну ситуацію сюжету, зловмисність дії, підступні наміри одних дійових осіб щодо інших, схему подій, які відбивають боротьбу персонажів поміж собою.

К

«КАПУСНИК» – сатирично-гумористична вистава на місцевому матеріалі, переважно на театральні теми.

КАРНАВАЛ – масове свято, гуляння з переодягненими персонажами, розвагами, конкурсами, з вуличними процесіями, танцями тощо.

КОМЕДІЯ – один з головних жанрів драматургії, в якому сюжет будується на смішних, кумедних ситуаціях.

КОМПЛЯЦІЯ – запозичення чужих творів, а також складений з них несамотійний твір.

КОМПОЗИЦІЯ – багатозначний термін, який у драматургії сприймається як побудова твору, його структура, взаємозв'язок окремих її частин, іноді К. називають внутрішню структуру драми, а також один з відомих жанрів масових театралізованих видовищ – літературно-музичну композицію. Те ж саме, що і **АРХІТЕКТОНІКА**.

КОНФЛІКТ – обов'язковий елемент структури драматургічного твору – зіткнення протилежних ідей та поглядів, загострення суперечностей, яке має форму драматичної боротьби.

КОНЦЕРТ – особлива форма видовища, специфіка якого полягає у прилюдному виконанні різноманітних творів.

КУЛЬМІНАЦІЯ – епізод сценарної структури, який стоїть після розвитку дії та попереду розв'язки і в якому відбувається найбільше напруження всіх фізичних та моральних сил, відбувається головне і найважливіше зіткнення за конфліктом.

КУПЛЕТ – окрема частина пісні, що може супроводжуватись приспівом або рефреном.

Л

ЛЕЙТМОТИВ – важливий драматичний елемент – сценарний хід, головна думка, яка неодноразово повторюється в різних варіантах.

ЛІБРЕТТО – стислий переказ сюжету опери чи балету, будь-якої вистави.

М

МЕЛОДЕКЛАМАЦІЯ – читання вголос віршів або прози у музичному супроводі.

МЕЛОДРАМА – різновид драми з сюжетом побутового характеру, з перебільшеними емоціями, несподіваними випадковостями та обов'язковою перемогою добра над злом.

МІКРОФОН – прилад, що перетворює звукові коливання на коливання сили електричного струму.

МІМ – в античні часи – коротка сценка побутового характеру з кумедними подіями, пізніше – актор-виконавець пантоміми.

МІМОДРАМА – вистава, в якій передача інформації відбувається без слів, за допомогою рухів та міміки, те ж саме, що і **ПАНТОМІМА**.

МОНОЛОГ – мова одного персонажу драми, інколи не звернута до іншого персонажу, характеризується відсутністю обміну думками.

МОНТАЖ – сценарний термін, процес з'єднання частин в єдине ціле, а також жанровий різновид масових театралізованих видовищ – літературний монтаж.

МЮЗИКЛ – п'єса та театральна вистава, що побудована на використанні різних видовищних жанрів: опери, оперети, балету, естради, драми тощо. Можуть бути побудовані не лише на комедійному, але і на драматичному та трагічному сюжетах.

Н

НАСКРІЗНА ДІЯ – сума вчинків дійових осіб театральної вистави на шляху до певної цілі, те ж саме, що і **ЄДИНА ДІЯ** в драматургії.

НОМЕР – в концертній діяльності та цирку – окремий закінчений виступ, невеличка сценічна дія одного чи кількох виконавців.

О

ОБРАЗ – художнє уявлення про якесь явище чи ситуацію, засіб та форма показу дійсності в мистецтві.

ОГЛЯД – показ творчих досягнень виконавців, а також естрадна вистава, яка складається з окремих сцен та номерів, що поєднані загальною темою, інколи – легким сюжетом.

П

ПАНТОМІМА – вистава, в якій передача інформації відбувається без слів, за допомогою рухів та міміки, те ж саме, що і **МІМОДРАМА**.

ПАРАД – урочиста процесія, в цирку – урочистий вихід всіх учасників на початку вистави.

ПЕРСОНАЖ – дійова особа художнього твору.

ПЕРСОНІФІКАЦІЯ – втілення певної ідеї у конкретний сценічний образ персонажу, уявлення про абстрактне явище у конкретному образі.

П'ЄСА – літературний твір, що має драматургічну форму, який можна і читати, і ставити у театрі.

ПОДІЯ – в драмі: вчинок персонажу, який приводить до важливих змін в долі дійових осіб, який є наслідком попередніх подій та готує наступні.

ПРЕМ'ЄР – актор, який виконує головні, найважливіші ролі.

ПРЕМ'ЄРА – перша театральна вистава, перший показ.

«ПРИВ'ЯЗКА» – елемент сценарної структури видовища, за допомогою якого відбувається зв'язок виконавців з глядачами та який має відношення до всіх присутніх.

ПРОГРАМА (ПРОГРАМКА) – паперовий аркуш, на якому розміщують перелік номерів, персонажів та виконавців, всіх, хто створив виставу чи приймає участь в концерті, інколи в програмі розміщується стислий опис сужету вистави – **ЛІБРЕТТО**.

ПРОЛОГ – необов'язковий елемент сценарної структури, який стоїть попереду експозиції, своєрідний вступ, що вводить глядачів в матеріал та настрої видовища, **УВЕРТЮРА**.

ПРОЦЕСІЯ – урочисте та багатолюдне проходження.

Р

РАМПА – край сцени, лінія розподілу театального простору на сцену та зал, в переносному значенні – сцена або театр взагалі.

РАДІО (від лат. radio – випромінюю) – загальна назва методів безпроводного передавання та отримання інформації

РАДІОМОВЛЕННЯ – виробництво і розповсюдження аудіопрограм за допомогою електромагнітних хвиль

РАУС – невеличкий балкон на фасаді цирку або балагану, з якого запрошували глядачів на виставу у давнину.

РЕЖИСЕР – фахівець, який створює виставу, постановник п'єси або сценарію

РЕЖИСУРА – мистецтво створення вистав та різноманітних видовищ.

РЕКВІЗИТ – всі речі, які потрібні виконавцям під час вистави.

РЕМАРКА – стислі пояснення автора в тексті драматургічного твору.

РЕПЕРТУАР – перелік творів, що виконуються в театрі або з яким виступає окремий виконавець чи творчий колектив.

РЕПЛІКА – один з елементів сценічного діалогу, заперечення, відповідь однієї дійової особи іншій.

РЕПРИЗА – на естраді та в цирку – жартівлива репліка або сценічний трюк, дотепний жанр або номер.

РЕФРЕН – повторення віршованих рядків, речень або слів у пісні, приспів.

РЕЧИТАТИВ – наспівна декламація, поєднання читання вголос та співу.

РИТМ – послідовне та рівномірне чергування різноманітних елементів, які складають твір.

РИТУАЛ – сформований через звичай та встановлений традицією порядок проведення якоїсь дії, ЦЕРЕМОНІАЛ.

РОЗВ'ЯЗКА – епізод сценарної структури, який стоїть після кульмінації та в якому відбувається розв'язання всіх сюжетних проблем. В сценаріях масових театралізованих заходів зустрічається не завжди.

РОЛЬ – частина тексту драматургічного твору, яка зображує певну людину та має виконуватись актором, художній образ.

С

СКЕТЧ – невеличка п'єса в одній дії, комедійна сценка.

СОЛО – виконання музичного твору одним виконавцем, а також твір, передбачений для такого виконання.

СЦЕНА – майданчик, підмостки, на якому відбувається дія театральної вистави, а також частина драматургічного акту чи дії, ще видовище і подія, а також театр взагалі.

СЦЕНАРІЙ – колись – план драматургічного твору, сюжетна схема театральної вистави, пізніше – драматургічний твір, за яким створюється кінофільм, радіопередача, телепередача, масове театралізоване видовище.

СЦЕНАРИСТ – драматург, який створює сценарії, автор сценарію.

СЦЕНАРНИЙ ХІД – практичне втілення ідеї сценарію, його основної думки, його художнього образу, засіб формування сценарної структури, обов'язковий елемент сценарію.

СТАТИСТ – актор, який виконує другорядні ролі, учасник масової дії.

СТРУКТУРА – взаємозв'язок складових частин єдиного цілого, внутрішня побудова, те, що має певну організацію.

СХЕМА – зображення або опис чогось у загальних рисах, у спрощено-узагальненому вигляді.

СЮЖЕТ – поступовий ряд подій, що пов'язані поміж собою та які складають зміст твору.

Т

ТЕАТР – особливий вид видовищного мистецтва, в якому життя відображується за допомогою драматичної дії, а також споруда, де відбуваються вистави.

ТЕАТРАЛІЗАЦІЯ – пристосування літературного матеріалу до вимог театрального мистецтва, переведення його у дійове видовище, використання у показі різних технічних засобів та елементів оформлення.

ТЕМА – найголовніша проблема та певне коло конкретних явищ мистецького твору, в якому відбувається дія.

ТИП – літературний образ, в якому узагальнюються окремі риси зовнішності чи характеру персонажу, його соціальної, національної та професійної приналежності.

ТРАГЕДІЯ – один з головних жанрів драматургії, який має в основі дуже загострений конфлікт, непримиренну боротьбу, загибель головних героїв, у переносному значенні – страшна, невиправдана подія, загибель, **КАТАСТРОФА**.

ТРАГІКОМЕДІЯ – драматичний твір, що має риси трагедії та комедії.

ТРАКТОВКА – своє особисте розуміння чогось, свій варіант, те ж саме, що і **ІНТЕРПРЕТАЦІЯ**.

ТРЮК – незвичайно коротка дія, вправна та ефектна, на естраді та цирку-основний структурний елемент видовища, його структурна одиниця.

У

УВЕРТЮРА – музичний вступ до вистави, у переносному значенні – те, що передує основній дії, **ПРОЛОГ**.

Ф

ФАБУЛА – стислий переказ найголовніших подій, які складають сюжет художнього твору в їх логічній послідовності.

ФАРС – середньовічна форма гротескної драматургії, за змістом та настроєм інколи брутальна і непристойна. Демонструвалась як междія, а інколи самостійно.

ФЕЄРІЯ – вистава з різноманітними сценічними ефектами, яскравими трюками та незвичайними драматургічними ситуаціями.

Х

ХОР – колективний персонаж античного театру, у сьогоденні – колектив виконавців вокальних творів.

ХОРМЕЙСТЕР – керівник хорового колективу.

ХРОНОЛОГІЯ – послідовність подій у часі.

ХРОНОМЕТРАЖ – вивчення протікання процесу у часі, вимірювання часу.

Ц

ЦЕРЕМОНІАЛ – загальноприйнятий, офіційно встановлений порядок урочистих дій, процесій, різноманітних заходів, **РИТУАЛ**.

Ч

ЧИТЕЦЬ – актор, який виступає з читанням художніх та документальних текстів, іноді – Ведучий, Людина від театру, Нарратор тощо.

Ш

ШОУ – сучасна естрадна вистава з великою кількістю спецефектів та, бажано, за участю досить відомих виконавців. Цей термін інколи додається до назв різноманітних видовищ для надання назві більш сучасного вигляду, наприклад, шоу-концерт, шоу-балет тощо.

Ю

ЮВІЛЕЙ – урочисте святкування роковин, головним чином тих, які кратні десяти, інколи – п'яти, тобто «круглій» даті, роковини подій у житті окремої людини, людського гурту, установи тощо.

Навчально-методичне видання

МАТЕРІАЛИ ДО НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНОГО КОМПЛЕКСУ

**за навчальною програмою з позашкільної освіти
«Радіотеатр»
художньо-естетичний напрям**

Відповідальний за випуск – І. В. Вержбицька

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ДЕПАРТАМЕНТ ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ
ВИКОНАВЧОГО ОРГАНУ КИЇВСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ
(КИЇВСЬКОЇ МІСЬКОЇ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ)

УПРАВЛІННЯ ОСВІТИ
ШЕВЧЕНКІВСЬКОЇ РАЙОННОЇ В МІСТІ КИЄВІ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ
ЦЕНТР ТВОРЧОСТІ ДІТЕЙ ТА ЮНАЦТВА «ШЕВЧЕНКІВЕЦЬ»

**МАТЕРІАЛИ
ДО НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНОГО КОМПЛЕКТУ**

за навчальною програмою з позашкільної освіти

«Граючись - зростаємо»

гуманітарний напрям

**м. Київ
квітень 2019 р.**

Автор- укладач

Дубенська Олена Антонівна, педагог-організатор, керівник гуртка Центру творчості дітей та юнацтва «Шевченківець» міста Києва

Загальна редакція:

І. В. Вержбицька, Н.З.Чернікова

ЗМІСТ

Вступ	4
Заняття на тему: «Предмет, фігура. Лічба предметів. Взаємне розміщення предметів у просторі. Розрізнення предметів за кольором та формою»	6
Заняття на тему: «Класифікація предметів. Розрізнення предметів за матеріалом та призначенням»	9
Заняття на тему: «Розміщення предметів у просторі. Лічба предметів»	12
Заняття на тему: «Групування предметів. Доба. Частини доби»	16
Література	19
Тезаурус	20

Вступ

Всім відомо, що математика володіє унікальними можливостями для розвитку дітей. Вона не тільки «приводить в порядок розум», але й формує життєво необхідні особистісні якості дітей – увагу і пам'ять, мислення і мову, акуратність і працьовитість, алгоритмічні навички та творчі здібності. Але для ефективного розвитку дітей засобами математики важливо повноцінно реалізувати можливості кожного вікового етапу, щоб кожен із цих етапів став сходинкою для наступного.

Основними завданнями математичного розвитку дошкільнят є:

1. Формування мотивації навчання, зорієнтованого на задоволення пізнавальних інтересів, радості, творчості.
2. Розвиток розумових операцій:
 - аналіз властивостей об'єктів або явищ, що досліджуються;
 - порівняння властивостей предметів;
 - узагальнення, тобто виявлення загальних властивостей предметів в групі;
 - розподіл предметів у групі за обраною властивістю;
 - синтез на основі обраної структури;
 - конкретизація;
 - класифікація;
 - аналогія;
3. Формування уміння розуміти правила гри та приймати їх.
4. Розвиток варіативного мислення, фантазії, уявлення, творчих здібностей.
5. Розвиток мови, уміння аргументувати свої думки, будувати найпростіші висновки.
6. Збільшення об'єму пам'яті та уваги.
7. Формування довільності поведінки, уміння ціленаправлено володіти вольовими зусиллями, встановлювати правильні відношення з однолітками та дорослими, бачити себе очима оточуючих.
8. Формування загально-навчальних умінь та навичок (уміння обдумувати та планувати свої дії, здійснювати рішення у відповідності до заданих правил, перевіряти результати своїх дій і т.д.).

Провідною діяльністю у дошкільнят є ігрова діяльність. Через те всі заняття є системою дидактичних ігор, в процесі яких діти досліджують проблемні ситуації, виявляють істотні ознаки та відношення, змагаються, роблять відкриття. В ході цих ігор здійснюється особистісно-орієнтовна взаємодія дорослого з дитиною та дітей між собою, їх спілкування в парах, в групах. Вся система організації занять сприймається дитиною як природне продовження її ігрової діяльності. Діти не просто досліджують різні математичні об'єкти, а придумують образи чисел, цифр, геометричних фігур. Таким чином,

в період дошкільної підготовки формується мотивація до самостійної розумової діяльності дитини. Для того, щоб мотивація була успішною, необхідно звертати увагу на наступні умови:

1. Процес розумової діяльності повинен мати позитивне емоційне забарвлення;
2. Результат розумової діяльності повинен приносити видиму користь предметній діяльності.

Таким чином, пріоритетними вимогами до організації навчання на етапі дошкільної підготовки є принцип психологічної комфортності, який забезпечує емоційну стабільність дитини.

Заняття на тему:

«Предмет, фігура. Лічба предметів. Взаємне розміщення предметів у просторі. Розрізнення предметів за кольором та формою»

(для груп початкового освітнього рівня,
вихованців дошкільного віку)

Мета: ознайомити дітей з лічбою (прямою, зворотною, та порядковою), із поняттям «предмет», «фігура» та їх розміщенням у просторі. Виховати інтерес до навчання.

Завдання: засвоєння навиків зворотної, кількісної та порядкової лічби (від 1 до 10, починаючи від будь-якого числа та від 10 до будь-якого числа),
-засвоєння навичок використання початкових логічних прийомів, пов'язаних із формуванням елементарних математичних понять;
-навчити розрізняти предмет, фігуру за кольором та формою;
-розвивати уважність, дружні стосунки, чуйність, бажання прийти на допомогу близькому; виховувати бажання навчатися.

Методи розповідь; метод емоційного впливу: перегляд ілюстративного матеріалу

Тип заняття комбіноване

Наочні матеріали та обладнання ілюстративний матеріал; костюм сороки; посуд; кошик з овочами; іграшкові меблі

Тривалість заняття півтори години

ХІД ЗАНЯТТЯ

1. Організаційний момент

«Залітає» сорока (*слід заздалегідь підготувати дитину, яка буде виконувати роль сороки*).

Сорока: Скре-ке-ке! Що сталося?

Педагог: Зачекай, Сороко! Діти, вам не здається, що вона щось забула?

Діти: Привітатися!

Педагог. Та вона, мабуть і не знає, навіщо потрібно вітатися. Адже вітаються всі добрі та чемні люди, вони бажають під час зустрічі добра і здоров'я.

Сорока: Але ж у казці лихо!

Педагог: діти, вирушимо до казки? Не злякаєтеся? А як ви гадаєте, краще туди одному йти чи разом із друзями? А чому? Тоді тримайте міцно одне одного за ручки, посміхніться – і в путь (*звучить музика*).

2. Тренувальні вправи

- До якої ми казки потрапили? Хатинка стоїть. А це що? (Посуд)
- А хто там плаче? (Лялька Федора у будинку)
- А чому вона плаче? (Від неї пішов посуд.)
- А як їй повернути посуд? Підкажіть! (*Діти лагідно просять посуд повернутися*)

- Посуд згоден повернутися. Але він хоче, щоб ви порахували його.
- А тепер зробіть це у зворотному порядку.
- А тепер – по порядку.
- Яка за порядком чашка?
- А на якому місці стоїть тарілка?
- Посуд ми повернули, але всі чашки переплуталися, тому Федора не знає, яких більше. Як це перевірити? (*Діти відповідають*)

- Чуєте, здається, кошик, ворухиться?

Сорока. Ой, мені страшно! Може, не заглядатимемо туди?

- Та це ж Федора зібралась обід готувати і всі овочі переплутала. Необхідно їх порахувати!

Діти рахують овочі, зазначаючи при цьому їх форму та колір.

Фізкультхвилинка (*танок під музичний супровід*)

- А що тут від Федори Ховається? (Меблі)

- Що посередині?
- А де стіл?
- А що – ліворуч від шафи?
- Що – попереду? Позаду?
- Здається, ми всі речі Федорині повернули, вона дуже вам вдячна і хоче напоїти вас чаєм із печивом.
- Але що ще трапилося? Здається, усі чайники розбилися. Знайдіть собі пару!
- А тепер разом із другом складіть чайник. Якщо допомагатимете один одному, тоді вийде краще.

Дидактична гра «Складіть ціле»

3. Підсумок заняття

- Чи сподобалося вам заняття?
 - Як ви гадаєте, легше одному впоратися з усіма завданнями чи гуртом?
 - Завжди допомагайте одне одному і всім, хто потребує вашої допомоги.
- Федора навіть прислів'я згадала: «Легше там жити, де гуртом робити».
- Оцінка діяльності вихованців на занятті.

Заняття на тему:

«Класифікація предметів.

Розрізнення предметів за матеріалом та призначенням»

(для груп початкового освітнього рівня,
вихованців дошкільного віку)

- Мета:**
- ознайомити із розміщенням предметів у просторі на основі розглядання малюнків і практичних дій із предметами (на аркуші паперу в клітинку, дошці, зошиті тощо); виховувати інтерес до занять із математики.
- Завдання:**
- навчити розрізняти предмети за розміщенням у просторі,
 - засвоєння відповідної термінології;
 - засвоєння понять «перший», «середній»»
 - виділення з групи предметів відповідної частини;
 - розвиток мислення, зорову пам'ять;

	· надати навички орієнтування на аркуші паперу в клітинку
Методи	розповідь; метод емоційного впливу: перегляд ілюстративного матеріалу
Тип заняття	комбіноване
Наочні матеріали та обладнання	демонстраційний матеріал (іграшки, малюнки, набір геометричних фігур)
Тривалість заняття	півтори години

ХІД ЗАНЯТТЯ

1. Організаційний момент

Доброго дня травам росистим!
 Доброго дня квітам барвистим!
 Доброго дня сонечку ясному!
 Людям усім і всьому прекрасному!

2. Тренувальні вправи

- Підведіть вгору по черзі праву а потім ліву руку.
- Підведіться й поверніться праворуч, ліворуч.
- Назвіть предмети, що містяться праворуч, ліворуч.

Гра «Шикуйся»

Педагог викликає дітей до дошки і просить дівчаток стати праворуч, а хлопчиків – ліворуч. Одного вихованця ставить посередині.

- Де стоїть Іванко? (*Між дівчатками і хлопчиками*)
- Скільки дітей стоїть посередині? (*Один*)

Вправа «Скоромовка»

На лаву мама сіла,
 справа – Сава,
 Слава – зліва.

- Повторіть скоромовку.
- Де сидить мама?
- Де сидить Сава?
- Де сидить Слава? (*Інсценування дій*)

3. Фізкультхвилинка

Один! Два! Три! Чотири! П'ять!

Час прийшов нам спочивать.
Тож піднімем руки вгору,
Ніби глянемо на зорі.
А тепер всі руки в боки,
Десять! Дев'ять! Вісім! Сім!
Час на місце нам усім.

4. Практичні вправи

Робота з дидактичним матеріалом

У кожного вихованця на робочому місці – конверт із набором геометричних фігур та аркуш паперу, поділений на три частини.

Завдання. У верхній частині аркуша викласти трикутники, у нижній – кружечки.

У якій частині слід розмістити квадрати? (*Посередині*)

5. Підведення підсумків

- Чому ми сьогодні навчилися?
- Що вам найбільше сподобалося та запам'яталось?

Оцінка діяльності вихованців на занятті.

Заняття на тему:

«Розміщення предметів у просторі. Лічба предметів»

(для груп початкового освітнього рівня,
вихованців дошкільного віку)

Мета:	ознайомлення з властивостями предметів, що різняться за висотою, з поняттями «високий – низький», «товстий – тонкий», «великий – малий», «широкий – вузький»
Завдання:	засвоєння відповідної термінології; розвиток мислення, зорової пам'яті; виховання інтересу до знань і математики
Методи:	розповідь; метод емоційного впливу; перегляд ілюстративного матеріалу
Тип заняття:	комбіноване

Наочні матеріали:	демонстраційний матеріал (іграшки, малюнки, набір геометричних фігур), ілюстрація до казки «Три ведмеді»
Обладнання:	сюжетний малюнок; палички для лічби; різнокольорові паперові смужки; картки для індивідуальної роботи; іграшки - зайчики та білочки (4 шт.).
Тривалість заняття:	півтори години

ХІД ЗАНЯТТЯ

1. Організаційний момент

Доброго дня, ліси і поля!
Доброго дня, плането Земля!
Щастя й здоров'я всім людям бажаємо,
З радістю в школу до знань поспішаємо!

2. Тренувальні вправи

Робота з демонстраційним матеріалом

Загадки:

1) Довгі вуха, куций хвіст.

Невеликий сам на зріст,
На городі побував,
Там капусту скуштував.
Довгі лапи: скік та скік,
Ми погнались, а він втік.
(Заєць)

2) Червонясту шубку має.

По гілках вона стрибає,
Хоч мала сама на зріст.
Та великий має хвіст.
Як намисто, оченята...
Хто це? Спробуй відгадати!
(Білочка)

Педагог демонструє сюжетний малюнок, на якому зображено будинок у лісі та дві різні завдовжки стежки до нього. На коротшій стежці – зайчик, а на довшій – білочка.

- Яка стежка у зайчика?
- Яка стежка у білочки?
- Хто швидше дістанеться лівого будиночку?

- Чому?
- У кого з них довший хвіст?

Бесіда за малюнком

- Де стоїть будинок? Який він?
- У зеленому лісі стоїть білий будинок із зеленим дахом.
- Що ви бачите перед будинком?
- Ліворуч? Праворуч?
- Що намальовано за будиночком?
- Чи зуміємо ми побудувати такий будинок?
- Що для цього потрібно?

Робота з демонстраційним матеріалом (різні за товщиною олівці але однакові завдовжки та за кольором)

- Що ви бачите?
- Чим вони різняться?
- Які з них товщі, які – тонші?
- Як ви це визначили?

Діти беруть олівці до рук, визначають відповідні відношення.

Робота над поняттями «високий – низький»

- Що можна сказати про цих дітей? Які вони за зростом? (Високі, низькі)
- Хто вищий – Сашко чи Микола?
- Хто найвищий? (*вишикувати дітей за зростом одне за одним*)
- Хто стоїть першим?
- Хто перед Андрієм?
- Хто поряд із Дмитриком?
- Хто стоїть за Миколкою?
- Хто стоїть останнім?
- Хто стоїть між Сашком і Андрійком?

3. Фізкультхвилинка «Велетні – карлики» (на розвиток уваги)

- Коли чуєте слово «велетень», слід підняти руки вгору, а коли чуєте «карлики» – присісти.

Виграв той, хто не припустився помилки жодного разу.

4. Практичні вправи

Робота зі смужками, що різняться завширшки

У кожного гуртківця на робочому місці – кілька смужок різної ширини.

Завдання. Знайти найвужчу смужку, розкласти смужки у порядку від найвужчої до найширшої.

Обговорення ілюстрації до казки «Три ведмеді»

- Чи можна відгадати, де чії предмети? (У великого ведмедя великий стілець, велика чашка, а у найменшого ведмедика – найменший стілець, найменша чашка.)

Гра «Навпаки»

Продовжте речення

Якщо стіл вищий за стілець, то стілець... (нижчий за стіл)

Якщо береза вища за калину, то калина...

Якщо Миколка сидить ліворуч від Катрусі, то Катруся...

Якщо потяг довший за трамвай, то трамвай...

Якщо річка ширша, ніж струмок, то струмок...

Якщо зошит тонший за книжку, то книжка...

5. Підсумок заняття

Чому ми сьогодні навчилися?

Що вам найбільше сподобалося та запам'яталося?

Оцінка діяльності як кожного вихованця, так і групи в цілому.

Заняття на тему:

«Групування предметів. Доба. Частини доби»

(для груп початкового освітнього рівня,
вихованців дошкільного віку)

Мета	ознайомити з правилами лічби. Поглибити уявлення дітей про процес і результат лічби виховувати інтерес до занять з математики
Завдання	<ul style="list-style-type: none">- навчити правильно і послідовно називати числівники під час лічби;- визначати одиничні предмети та їх сукупності бачити їх у навколишній дійсності- розкрити поняття «пара»,- навчити знаходити «зайвий» елемент в груп предметів- надати відомості про періоди доби;- розвивати мислення, просторову уяву;- ознайомити з поняттями «один», «багато»- навчити порівнювати кількість предметів без перелічування.
Методи	розповідь; метод емоційного впливу: перегляд ілюстративного матеріалу

Тип заняття	Комбіноване
Наочні матеріали	демонстраційний матеріал (іграшки, малюнки набір геометричних фігур), ілюстрація до казок «Три ведмеді».
Обладнання:	геометричні фігури; матеріал для лічби; сюжетні малюнки (ліс, зірки на небі); картки з логічними завданнями; картки для дидактичної гри «Знайди пару»
Тривалість заняття	півтори години

ХІД ЗАНЯТТЯ

1. Організаційний момент

Встаньте, діти, всі рівненько,
Посміхніться всі гарненько!
Посміхніться ви до мене,
Привітайтеся: «Добрий день!»

2. Тренувальні вправи

Гра «Знайди пару»

У кожного вихованця у конверті – геометричні фігури.

Гра «Порахуй»

Перед грою слід по черзі виставити на набірному полотні матеріал для лічби. Діти рахують предмети у прямому та зворотному порядку.

Гра «Хто уважніший?»

Педагог пропонує уважно стежити за лічбою іграшок. Перший раз педагог рахує всі іграшки і повідомляє результат, удруге – одну іграшку навмисно пропускає, утретє – одну іграшку рахує двічі. Щоразу отримано різний результат.

Висновок: під час лічби потрібно бути дуже уважному, не можна пропускати предмети і не можна рахувати двічі один і той самий предмет.

Робота над поняттями «один», «багато»

- Чи були ви у лісі?
- Скільки дерев росте у лісі? (Багато)
- Чому ви так вважаєте?

- Хто із вас може полічити дерева у лісі? (Їх дуже багато, полічити не можна). Слово «багато» не означає точно скільки предметів)
- Чого ще багато у лісі? (Листочків, ягід, грибочків)
- Чого ще буває багато? (Машин, людей, будинків тощо)
- Що буває тільки одне? (Місяць, Сонце, голова)

3. Фізкультхвилинка «Лічилочка»

П'ять зайчаток вийшли з дому:

Спершу стали по одному,

Потім – в пари, топчуть сніг,

Хто без пари – геть побіг!

4. Практичні вправи у зошиті

Гра «Назвіть і розмалюйте періоди доби»

- Педагог. Я впевнена, що із цим завданням ви впораєтеся швидко. Назвіть періоди доби. (Після демонстрації ілюстрацій діти відповідають.)

- А тепер пригадаємо прислів'я про ранок:

Прокидайся зранку, працею до ночі, то їстимеш калачі

Рання пташка росу п'є, а пізня сльозу лле.

- Яким кольором ви б розмалювали ранок? (Жовтим)

- Чому? (На небі з'являється сонце й посилає на землю світло й тепло.)

- Пригадаймо прислів'я про сонячний день:

У сонячний день і сумний звеселяється.

Добра праця, лиш день малий.

При роботі швидко день минає.

День у жнива рік годує.

- Якого кольору день? (Червоного, адже сонце дуже гріє та й роботи більшає.)

- Що настає далі? (Вечір)

- Пригадаймо прислів'я про цей період доби:

Що вранці не зробиш, то ввечері не наздоженеш.

- Яку барву подаруєте вечору? (Синю, адже сонце заходить, й усе навкруги темнішає.)

- Аж ось і ніч настала. Послухайте прислів'я про ніч.

Хто багато працює, той удома ночує.

- Який колір ночі? (Чорний. Якщо не світить Місяць, то взагалі нічого не видно.)

5. Підсумок заняття

- З якими поняттями ми ознайомилися?

- Що вам найбільше запам'яталося?

Оцінка діяльності вихованців під час заняття.

ЛІТЕРАТУРА

1. Базова програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у світі» наук. керівник О.Л. Кононенко. – К.: Світоч 2009
2. Бурова А.П. Організація ігрової діяльності дітей дошкільного віку. – Тернопіль: Мандрівець, 2010
3. Дитина: програма виховання і навчання дітей від двох до семи років / наук. кер. проекту : О.В. Огневюк / Міністерство осв. і наук., мол. та спорту України, Головн. упр. осв. і наук. викон. орг. Київміськради (КМДА), Київ ун-т ім. Б. Грінченка. – 3-є вид., доопр та доп. – 2012. – 304 с.
4. Кудикіна Н.В. Ігрова діяльність дітей: теоретичні основи й методика педагогічного керівництва / Вінниця: ВДПУ ім. Коцюбинського, 2009. – с. 8 – 21.
5. Кудикіна Н.В. Гра// Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; головн. ред. В.Г. Кременець. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – с. 139 – 140.
6. Кузьменко В.У. Відверті розмови дитячого психолога з батьками / В.У. Кузьменко, О.Г. Коберник. – К.: Нора-Прінт, 2002.
7. Марінушкіна О.Є., Замазій Ю.О. Порадник практичного психолога. – Харків «Основа», 2007
8. Пасічник А. Мовленнєві заняття в системі сучасної дошкільної освіти / А. Пасічник // Вихователь – методист дошкільного закладу, 2009. - №2 – с. 53 – 59.
9. Програма розвитку дітей старшого дошкільного віку «Впевнений старт». – Київ 2010

ТЕЗАУРУС

А

Аудиторія або **авдиторія** (лат. *auditorium*, від лат. *auditor* - «слухач») - у збірному сенсі: це публіка, соціальна спільність людей, об'єднана взаємодією з комунікатором (індивідом або групою), які володіють інформацією та доводять її до цієї спільності. Слово використовується також для позначення загалу слухачів чи глядачів засобів масової інформації.

Алгоритм (латинізов. *Algorithmi* за араб. ім'ям узб. математика аль-Хорезмі)- набір інструкцій, які описують порядок дій виконавця, щоб досягти результату розв'язання задачі за скінченну кількість дій; система правил виконання дискретного процесу, яка досягає поставленої мети за скінченний час. Для візуалізації алгоритмів часто використовують блок-схеми.

Автоматизм (грец. *αὐτόματος* - самодіючий, саморухомиий) - мимовільні, неусвідомлювані компоненти свідомої діяльності людини.

Б

Бесіда - метод отримання інформації на основі вербальної (словесної) комунікації

В

Величина або магнітуда - одне з основних математичних понять, узагальнення понять довжина, розмір, площа, об'єм тощо.

Взаємодія - широкий загальний термін, що позначає таку сумісну дію кількох об'єктів або суб'єктів (тіла, елементарної частинки, біологічної істоти, людини, співтовариства), при якій результат дії одного з них впливає на інші, що змінює їхню динамічну поведінку.

Виховання дітей або батьківство (англ. *Parenting, child rearing*) - процес заохочення та підтримки фізичного, емоційного, соціального та інтелектуального розвитку дитини від народження до дорослості; також комплекс прав, обов'язків та відповідальності в цьому питанні з точки зору законодавства. Батьківство/материнство стосується виховання дітей та не обмежується ексклюзивністю біологічної спорідненості. У вітчизняній етиці вихованням також називають соціалізацію - процес та практика засвоєння дитиною загальноприйнятих у суспільстві норм поведінки.

Г

Геніальність - це набір здібностей, який визначає появу творців, що мають історичне значення в житті суспільства, засвідчують нову епоху в розвитку культури, науки та науково-технічного прогресу.

Група - алгебраїчне поняття, множина всіх перетворень (симетрій) деякої структури.

Геометричне тіло - зв'язна частина простору, обмежена замкнутою поверхнею своєї зовнішньої границі. Геометричним тілом називають так само компактну множину точок і дві точки з цієї множини можна з'єднати відрізком, який цілком буде проходити в межах тіла, що вказує на склад геометричного тіла з множини внутрішніх точок.

Гра - діяльність людини з моделювання іншого виду діяльності з розважальною чи навчальною метою. Гра відрізняється від роботи тим, що не ставить перед собою *безпосередньо корисної мети* (хоча сама гра може мати свою власну корисність), а також тісно межує з мистецтвом, хоч зазвичай не створює художніх цінностей.

Д

Дитинство - життєвий відрізок між народженням і підлітковим віком, який починається з настанням статевого дозрівання (пубертатний період).

Діалог (*dialog*) - двосторонній обмін інформацією (розмова, спілкування) між двома або більше людьми (або у технічній мові - людиною та ЕОМ) у вигляді питань та відповідей.

Дружба - безкорисливі взаємовідносини між людьми, дружба заснована на довірі, щирості, взаємних симпатіях, спільних інтересах і захопленнях. Найголовніше в дружбі - це і взаємодопомога. Друг завжди без користі прийде на допомогу та ніколи не підведе.

Е

Емоції (від фр. *emotion* - «хвилювання», «збудження») - це психічний процес, складний стан організму середньої тривалості, що відображає суб'єктивне оціночне ставлення до існуючих або можливих ситуацій та об'єктивного світу, призводить до дії симпатичної нервової системи і підвищення життєдіяльності організму. Внаслідок цього підвищується ритм дихання, пульсу і залозовиділення тощо, на ментальному рівні, стан збудження чи хвилювання, що позначається сильними почуттями, і зазвичай імпульсом щодо певної форми поведінки. Якщо емоція інтенсивна та довготривала - настає порушення інтелектуальних функцій, зростають тенденції щодо дії неврівноваженого чи протопатичного характеру, можливе роздвоєння особистості тощо.

Ерудіція (лат. *Eruditio* - вченість, пізнання) - глибокі всебічні знання, широка поінформованість.

З

Здібності - індивідуально-психологічні стійкі властивості особистості, які є вирішально-визначальною умовою успішності становлення і функціонування її як суб'єкта певного виду діяльності.

Знак (англ. *sign, mark*, нім. *Zeichen n, Merkmal n*) - матеріальний, чуттєво сприйманий об'єкт, який виступає в процесах пізнання та спілкування в ролі замітника (представника) іншого предмета, явища, дії або події, і використовується для одержання, зберігання, перетворення та передачі інформації.

Зона найближчого розвитку – розходження в рівні важкості задач, які вирішує дитина самостійно або під керівництвом дорослого.

I

Інтелéкт (від лат. *intellectus* «відчуття», «сприйняття», «розуміння») - це інформаційний потенціал знань конкретної особистості, отриманий в результаті функціонування свідомості, мислення та розуму людини. По відношенню до суспільства використовуються терміни: "Інтелект планети", "Інтелект нації", "Інтелект країни", "Інтелект установи" і тому подібне.

Інтуїція (пізньолат. лат. *Intuitio* - *пузо*, від лат. *Intueor* - *пузо тіляче*) - багатозначний термін, який, залежно від контексту, може означати:

- Здатність людини у деяких випадках несвідомо, чуттям уловлювати істину, передбачати, вгадувати щось, спираючись на попередній досвід, знання і т. ін.; чуття, проникливість, здогад, передчуття, шосте чуття.
- У філософії - безпосереднє осягнення істини без досвіду і логічних умовиводів.

K

Куб (від лат. *cubus*, первісно - «кубічна кістка для гри») або **гексаедр** (від дав.-гр. *έξα-* «шість» + *εδρα* - «грань, поверхня») - правильний многогранник, кожна грань якого є квадратом. Окремий випадок паралелепіпеда і призми.

Квадрат - чотирикутник, у якого всі сторони рівні і всі кути прямі. Для задання квадрата необхідно і достатньо задати дві точки на координатній площині, які відповідатимуть будь-яким двом кутам та врахувати їх суміжність.

Кóло - геометричне місце точок площини, відстань від яких до заданої точки, що називається центром кола, є сталою величиною і дорівнює радіусу кола. Коло є найпростішою замкненою фігурою. Коло також можна визначити як особливий вид еліпса в якого два фокуси збігаються, а ексцентриситет дорівнює 0, або як двовимірну форму, що охоплює найбільшу площу на одиницю квадрата периметра, якщо використовувати варіаційне числення.

Куля - тіло, утворене обертанням круга навколо його діаметра. Центром кулі називають центр круга, обертанням якого її утворено. Відрізок, який сполучає центр кулі з довільною точкою її поверхні, - радіус кулі. Відрізок, який сполучає дві довільні точки поверхні кулі, - її хорда. Хорда кулі, яка проходить через центр, - діаметр кулі.

Кóнус (лат. *conus* від дав.-гр. *κónος* - «шпичак шолома», «шишка») - геометричне тіло, отримане шляхом об'єднання всіх променів, що виходять з однієї точки - **вершини конуса**, і таких що проходять через довільну плоску криву. Іноді конусом називають частину такого тіла, отриману об'єднанням усіх відрізків, що

з'єднують вершину і точки пласкої поверхні (яку в такому випадку називають **осною конуса**, а конус називають таким, що спирається на дану поверхню). Надалі буде розглядатися саме цей випадок, якщо не сказано про інше.

Колектив - сукупність людей, об'єднаних спільною діяльністю, спільними інтересами, метою, проектом. Група людей, зв'язаних спільною працею в одній організації, установі, на підприємстві тощо. За видом діяльності розрізняють трудові, навчальні, військові, спортивні, художньої самодіяльності та інші *колективи*. У більш широкому сенсі - люди, об'єднані спільними ідеями, інтересами, потребами.

Л

Любов (англ. *love*, грец. *αγάπη*, нім. *Liebe*, ісп., лат. і порт. *amor*, пол. *miłość*, фр. *amour*) - почуття глибокої сердечної прихильності до особи, прив'язаності або сильного інтересу до когось чи чогось

М

Мотив - (від фр. *motif*, від середньовічної латини *motivus*, від лат. *Motus* - прикметник минулого часу дієслова *movēre* - *рухати(ся)*) - багатозначний термін, що використовується у двох головних значеннях:

1. Внутрішня рушійна сила, що спонукає людину до дії.
2. Фрагмент загальної картини або об'єкта, що багаторазово повторюється з деякими змінами.

Мотивація (з лат. *movere*) - спонукання до дії; динамічний процес фізіологічного та психологічного плану, керуючий поведінкою людини, який визначає її організованість, активність і стійкість; здатність людини діяльно задовольняти свої потреби.

Мислення - процес формування й упорядкування ідей людиною або іншою розумною істотою. Мислення є фундаментальною властивістю людини, і через цю фундаментальність йому важко дати означення, спираючись на простіші поняття. Консенсусу щодо того, як визначити та розуміти мислення немає.

Н

Навичка - психічне новоутворення, підконтрольне свідомості і вироблене шляхом вправ, завдяки якому індивід спроможний виконувати певну дію

раціонально, з належною точністю і швидкістю, без зайвих витрат фізичної та нервово-психологічної енергії.

Нервова система - цілісна морфологічна і функціональна сукупність різних взаємопов'язаних нервових структур, яка спільно з гуморальною системою забезпечує взаємопов'язану регуляцію діяльності усіх систем організму та реакцію на зміну умов внутрішнього та зовнішнього середовища. Нервова система діє як інтегративна, зв'язуючи в єдине ціле чутливість, рухову активність та роботу інших регуляторних систем наприклад як ендокринна та імунна системи.

О

Органи чуття - спеціалізовані органи, через які нервова система отримує подразнення із зовнішнього і внутрішнього середовищ і сприймає ці подразнення у вигляді відчуттів. Показники органів чуття є джерелом наших уявлень про оточуючий світ. Діяльність сенсорної системи відображає зовнішній матеріальний світ, що дає змогу людині не тільки пристосуватися до довкілля, а й пізнавати закони природи та активно змінювати це середовище.

Овал (лат. *Ovum* - яйце) - замкнена опукла пласка лінія. При цьому під опуклістю розуміють властивість кривої мати з будь-якою прямою не більше двох (дійсних) спільних точок.

П

Порівняння (лат. *comparatio*) - це один з художніх засобів, у якому один предмет, подія зіставляються з іншими, у яких ці особливості виявлені різко, яскраво. Порівняння виконують зображальну і емоційно-оціночну роль.

Пара (рос.*пар*; англ. *vapour, steam*; нім. *Dampf m*) - газоподібний стан речовини в умовах, коли газова фаза може перебувати в рівновазі з рідкою чи твердою фазами тієї ж речовини. При низькому тиску і високій температурі властивості пари наближаються до властивостей ідеального газу.

Прямокутник - це чотирикутник, усі кути якого прямі. Протилежні сторони прямокутника рівні. Є окремим випадком паралелограма. Також його можна визначити як чотирикутник із чотирма однаковими кутами, оскільки це означатиме, що всі його кути будуть прямими ($360^\circ/4 = 90^\circ$). Також це паралелограм, який має прямий кут (а отже, всі кути прямі). Прямокутник, в якого всі чотири сторони мають однакову довжину, називають квадратом.

Призма - багатогранник, дві грані якого (основи) є рівними багатокутниками з відповідно паралельними сторонами, а бічні грані – паралелограмами

Піраміда (також рогівниця, гостриця, оstriця) - багатогранник, який складається з плоского багатокутника і точки (яка не лежить у площині основи) та всіх відрізків, що сполучають вершину піраміди з точками основи. Відрізки, що сполучають вершину піраміди з вершинами основи, називаються бічними ребрами.

У

Ува́га - спрямованість психічної діяльності людини та її зосередженість у певний момент на об'єкти або явища, які мають для людини певне значення при одночасному абстрагуванні від інших, в результаті чого вони відображаються повніше, чіткіше, глибше, ніж інші.

Уміння - здатність належно виконувати певні дії, засновані на доцільному використанні людиною набутих знань і навичок. Передбачає використання раніше набутого досвіду, певних знань; без останніх немає умінь. Утворення умінь є складним процесом аналітико-синтетичної діяльності кори великих півкуль головного мозку, в ході якого створюються й закріплюються асоціації між завданням, необхідними для його виконання знаннями та застосуванням знань на практиці.

Уя́ва - конструктивне, хоча не обов'язково творче вживання минулого чуттєвого досвіду, оживленого як образи в даному досвіді на ідейному рівні, яке у своїй сукупності не є відтворенням минулого пережиття, але новим формуванням матеріалу, що походить з минулого досвіду.

Ш

Шко́ла (від грец. σχολή - «відпочинок», пізніше «ті, кого повчають») - навчальний заклад, зазвичай початкової або середньої освіти, але також іноді й вищої (наприклад, Вища школа бізнесу) або спеціальної (наприклад, Київська школа економіки) освіти.

Шкала (вимірювання) (англ. *scale of measure*) - відображення множини різних проявів якісної чи кількісної властивості на прийняту за угодою впорядковану множину чисел чи іншу систему логічно пов'язаних знаків. Такою системою знаків може бути, наприклад, множина назв кольорів, сукупність класифікаційних символів чи понять, множина балів оцінки стану об'єкта, множина дійсних чисел тощо. Теорія шкал вимірювань широко використовується спеціалістами різноманітних наукових дисциплін, особливо тих, в яких застосовуються біхевіористичні методи досліджень.

Навчально-методичне видання

**МАТЕРІАЛИ
ДО НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНОГО КОМПЛЕКТУ**

**за навчальною програмою з позашкільної освіти
«Граючись -зростаємо»**

гуманітарний напрям

Відповідальний за випуск – І. В. Вержбицька

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

**ДЕПАРТАМЕНТ ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ
ВИКОНАВЧОГО ОРГАНУ КИЇВСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ
(КИЇВСЬКОЇ МІСЬКОЇ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ)**

**УПРАВЛІННЯ ОСВІТИ
ШЕВЧЕНКІВСЬКОЇ РАЙОННОЇ В МІСТІ КИЄВІ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ
ЦЕНТР ТВОРЧОСТІ ДІТЕЙ ТА ЮНАЦТВА «ШЕВЧЕНКІВЕЦЬ»**

**МАТЕРІАЛИ
ДО НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНОГО КОМПЛЕКТУ**

за навчальною програмою з позашкільної освіти

«Дизайн одягу»

художньо-естетичний напрям

**м. Київ
квітень 2019 р.**

Автор- укладач

Меркулова Олена Миколаївна, керівник гуртка Центру творчості дітей та юнацтва «Шевченківець» міста Києва

Загальна редакція:

І. В. Вержбицька, Н.З.Чернікова

ЗМІСТ

Вступ	4
Заняття на тему:	5
«Ахроматичні кольори у костюмі»	
Заняття на тему:	9
«Хроматичні кольори. Кольорове коло»	
Заняття на тему:	14
«Мова кольорів у костюмі. Особливості сприйняття ахроматичних кольорів»	
Заняття на тему:	17
«Кольорова гармонія. Використання кольорових гармоній у композиції костюму. Елементи історичного костюму»	
Заняття на тему:	14
«Виготовлення тематичного шарфу «Мій настрій»»	
Література	18
Тезаурус	27

Вступ

Культура одягу, технологія його виготовлення – частина загальної культури людства. Через створення одягу кожен може долучитися до культури створення одягу, виховати у собі митця, бо мистецтво створення одягу – це заняття і для уславленого модельєра і для звичайного шевця. Дизайнер одягу є генератором ідей, він повинен мати широкий світогляд, оригінальний погляд на речі, креативність.

Актуальність навчальної програми «Дизайн одягу» пов'язана з поширенням суспільного інтересу серед молоді до художньо-дизайнерської діяльності у повсякденні, до видів діяльності з проектування предметного світу.

Відмінними ознаками програми є ігрові форми засвоєння матеріалу, образність викладання. Особливий акцент зроблено на естетичне пізнання сутності форми, кольору, ліній у костюмі, аналіз особливостей костюму для сцени, театру та кіно.

Програмою передбачено такі форми творчої діяльності як ігрові пізнавальні етюди, розробка тематичних колекцій етнічного, історико-побутового, авангардного характеру, що дає можливість вихованцям відчувати себе справжніми кутюр'є. Мистецтво дизайну одягу є суттєвим фактором формування естетичного смаку, естетичної свідомості, стимулятором позитивної суспільної практики.

Навчальний процес повинен базуватись на використанні можливостей кожного вікового періоду, стимулювати формування базових якостей, необхідних для кутюр'є: самостійності, працелюбності, спостережливості, креативності.

Програмою передбачено індивідуальні заняття, лекції, семінари, практичні заняття, ігрові форми заняття, участь у конкурсах, показах, концертах.

**Заняття на тему:
«Ахроматичні кольори у костюмі»**

(для груп початкового освітнього рівня, вихованців молодшого шкільного віку)

- Мета:** сформувати позитивне ставлення та інтерес до різних видів мистецтва
- Завдання:**
- розвивати мислення, творчу уяву, фантазію, відчуття краси;
 - розвивати активність, уважність, естетичний смак;
 - ознайомити дітей з теорією кольору, з впливом кольору на людину, кольоровою гармонією у костюмі;
 - виховати працелюбність, охайність;
 - розвивати творчість, самостійність, відповідальність, ініціативність, кмітливість, економність;
 - виховати культуру праці.
- Методи:** розповідь; метод емоційного впливу: перегляд ілюстративного матеріалу.
- Тип заняття:** комбіноване
- Наочні матеріали:** ілюстративний матеріал; зразки елементів костюмів
- Матеріали:** ножиці, кольорові тканини, олівці, гумка, аркуш білого паперу, папір для виготовлення лекала.
- Тривалість заняття** дві академічні години

Хід заняття

1.Активізація уваги вихованців

Оголошення теми та завдань заняття.

2. Ввідна розповідь

Колір будь-якого тіла сприймається нами завдяки тому, що тіла пропускають або відображають частину світлових променів, які падають на них. Поглинання і відображення променів вибірково для кожного тіла, тому ми бачимо колір тіла таким, який відповідає сумарному ефекту змішування між собою окремих променів, що входять в спектр. Наприклад, коли від поверхні тіла відображаються лише зелені або червоні промені, а решта поглинаються, то ми бачимо тіло жовтим. Коли від поверхні тіла відображаються, головним чином, червоні промені, а в меншій мірі помаранчеві та жовті, то ми бачимо тіло

червоним. При повному відображенні променів тіло сприймається білим, а при майже повному поглинанні променів - чорним.

Кольори підрозділяють на хроматичні, тобто кольорові, і ахроматичні (білі, чорні і всі сірі). Якісна характеристика хроматичного кольору - колірний тон, світлина, насиченість. Тон визначає назву кольору: зелений, червоний, жовтий, синій тощо. Світлота характеризує, наскільки той чи інший хроматичний колір світліший або темніший іншого кольору або наскільки даний колір близький до білого. Насиченість кольору характеризує ступінь відмінності хроматичного кольору від рівного йому по світлоті ахроматичного. Якісною характеристикою ахроматичного кольору буде тільки його світлота.

Одну групу становлять ахроматичні кольори: чорний, білий і всі сірі (від самого темного до самого світлого). Це так звані нейтральні кольори.

До іншої групи належать хроматичні кольори - всі кольори, окрім чорного, білого і сірих, тобто червоний, жовтий, синій, зелений, рожевий, блакитний, малиновий, бірюзовий тощо.

Важливо відзначити, що білий, чорний і сірі кольори, які мають хоча б незначний, ледве вловимий кольоровий відтінок, який трудно розрізнити (рожевий, жовтуватий, зеленуватий тощо), вже будуть хроматичними кольорами. Тільки чисті білий, чорний і сірі кольори, без будь-яких домішок, відносяться до ахроматичних кольорів.

Можна виділити три найбільш важливі кольори, які часто зустрічаємо в одязі – це чорний, сірий та білий.

Білий – чистота, невинність, високе положення. Білий колір став традиційним для одягу нареченої з 1920 року.

В протилежність білому, який є символом світла та чистоти, чорний символізує похмуру або темну сторону життя. Але, не дивлячись на усі неприємні асоціації, пов'язані з ним, а можливо і завдяки їм, чорний одяг був популярним в різні часи в багатьох країнах.

Будь-яка мода, яка надає драматизм зовнішності, охоче сприймається і мода на чорний колір не є винятком.

В кінці XVI ст. чорний колір був дуже модним при іспанському дворі. Чорний одяг носили як для чоловіки, так жінки.

Сірий колір є чимось середнім між білим і чорним, саме тому і значення його в одязі двозначне. Враження, справлене сірим одягом, залежить від тону сірого кольору.

Простими називають такі фарби, які неможливо скласти з інших фарб, але з суміші простих фарб можна скласти всі інші.

Колір є найбільш показовою характеристикою костюму. Колір впливає на наші емоції. Кольорові асоціації особливо важливі при створенні костюмів для сцени, театру та кіно. Одним із яскравих прикладів протиставлення чорного та білого кольорів є сценічні костюми Одетти та Оділли у балеті П.І. Чайковського «Лебедине озеро».

На цей момент має закінчитися перша частина заняття. Діти виходять на перерву.

3. Практична робота

Практична робота передбачає виготовлення крил для костюмів птахів: білого та чорного кольору. Починати роботу слід з малюнка та ескізу, в якому необхідно, висловити те, що хочеться побачити в кінці роботи. Потім потрібно розробити паперове лекало крил. Викроїти крила з тканини.

4 Систематизація та корекція набутих знань

- які кольори ахроматичні
- які емоції викликають костюми, виконані у чорних та білих тонах
- які якості необхідні для виготовлення сценічного костюму

5. Підведення підсумків заняття

Оцінка діяльності вихованців під час заняття. Аналіз виконаних робіт.

6. Висновок

Формування емоційно-естетичного сприйняття кольору у дизайні одягу має величезне значення для професійного зростання майбутніх дизайнерів-модельєрів, а також для розвитку гармонійної особистості.

Заняття на тему:

«Хроматичні кольори. Кольорове коло»

(для груп початкового освітнього рівня, вихованців молодшого шкільного віку)

Мета:	Сформувати позитивне ставлення та інтерес до даного виду декоративно-прикладного мистецтва, Поглибити знання теорії кольорів.
Завдання:	ознайомити дітей з теорією кольорів, їх особливостями, використанням у композиції костюму; ознайомити з техніками виготовлення елементів історичного костюму, характерними художніми особливостями історичного костюму; особливостями композиційного вирішення та колоритом; розвивати активність, уважність, креативність, естетичний смак, загальнолюдські якості.
Методи:	розповідь; метод емоційного впливу: перегляд зразків ; практичне заняття
Тип заняття:	комбіноване
Наочні матеріали:	ілюстративний матеріал;
Матеріали:	кольорові олівці, гумка, аркуш білого паперу
Словникова робота	первинні, вторинні та третинні кольори, кольорові тріади, спліт-компліментарна кольорова схема, прямокутна та квадратна кольорова схема
Тривалість заняття	дві академічні години

Хід заняття

1.Активізація уваги вихованців

Оголошення теми та завдань заняття.

2. Ввідна розповідь.

2.1. Сполучення різних кольорів

Окремий колір сам по собі може бути дуже кричущим або занадто блідим, однак вони можуть бути добре обіграними у поєднанні з іншими кольорами. Кольорове коло – це простий інструмент, який використовується для пошуку гармонійного поєднання кольорів, запропонований він ще Ньютоном.

2.1.1 Теплі та холодні кольори

Вони поділені на кольоровому колі білою лінією. У композиції теплі кольори сприяють емоційному збудженню, привертанню уваги, а холодні-спокою.

2.1.2 Первинні, вторинні та третинні кольори

Гармонійні поєднання кольорів (або ж комбінації кольорів) складаються з двох або більше кольорів із чіткими зв'язками у колі. У кольоровій моделі первинними кольорами є червоний, жовтий та синій. Три вторинних кольори (зелений, оранжевий та фіолетовий) створені змішуванням двох первинних кольорів. Інші шість третинних кольорів створенні змішуванням первинних та вторинних кольорів. Первинні кольори, згідно теорії, не можуть бути утворені змішуванням жодних інших кольорів. Вторинні є комбінаціями двох первинних кольорів. Третинні кольори є комбінаціями одного первинного та одного вторинного кольорів.

2.2. Схеми гармонійного поєднання кольорів

Певні кольори при комбінації виглядають дуже приємно, а від погляду на деякі інші комбінації стає неприємно. Ці комбінації базуються на кольоровому колі. Гармонійні поєднання кольорів (або ж комбінації кольорів) складаються з двох або більше кольорів із чіткими зв'язками у колі. Відомі 6 найбільш поширених кольорових схем, в основі яких лежить кольорове коло.

Доповнюючі кольори – це кольори, які знаходяться в протилежних позиціях на кольоровому колі.

Подібні кольори – це такі, які лежать по обидва боки від будь-якого обраного кольору. Кольорові схеми подібних кольорів можна знайти у природі, вони є гармонійними та приємними для нашого ока. Зазвичай, вони гарно поєднуються і створюють гармонійний образ.

Кольорові тріади

Кольорові тріади – схеми, побудовані на кольорових тріадах, використовують взаємодію трьох кольорів, які знаходяться під кутом у 120 градусів один до одного (утворюють рівносторонній трикутник) на кольоровому колі. Кольорові тріади визнаються найкращими кольоровими поєднаннями.

Спліт-компліментарна кольорова схема

Спліт-компліментарна кольорова схема – це варіація схеми доповнюючих кольорів. На додаток до основного кольору використовуються два кольори, суміжні із його доповнюючим. Це висококонтрастна схема, проте не настільки екстремальна, як схема доповнюючих кольорів. А це сприяє кращому поєднанню.

Прямокутна кольорова схема

Прямокутна кольорова схема використовує чотири кольори, де кожна пара є доповнюючими кольорами. Ця багата кольорова схема пропонує безліч варіаційних можливостей. Найкраще така схема працює тоді, коли ви лишаєте один колір доміантним. Обов'язково приділіть увагу балансу між холодними та теплими кольорами у вашій схемі.

Кольоровий квадрат

Кольоровий квадрат – схема подібна до прямокутної, проте всі чотири кольори рівномірно розподілені по кольоровому колу. Ця схема пропонує неймовірну кількість можливих кольорових комбінацій, що може стати проблемою для гармонійного поєднання. Треба бути обережним, використовуючи схему кольорового квадрату.

3. Практична робота.

- замальовка кольорового кола;
- розробка ескізу бального плаття у кольорових комбінаціях.

4. Систематизація та корекція набутих знань (бесіда)

- що таке кольорове коло?
- які емоції викликають у людини різні кольори, та їхні поєднання?

5. Підведення підсумків заняття.

Оцінка діяльності учнів під час заняття. Аналіз виконаних робіт.

6. Висновок.

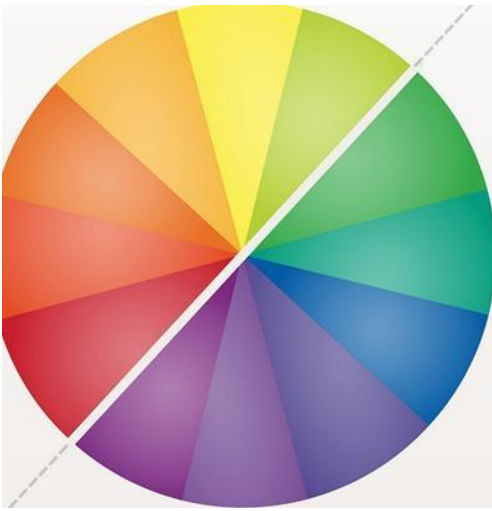
Вивчення на заняттях з дітьми теорії кольорового кола, мистецтва кольору взагалі має величезне пізнавальне значення і формує професійні здібності майбутніх дизайнерів моди.

Додатки

Ілюстративний матеріал

Кольорове коло

Доповнюючі кольори

Кольорові триади Спліт-компліментарна кольорова схема

Прямокутна кольорова схема Кольоровий квадрат

**Заняття на тему:
«Мова кольорів у костюмі.
Особливості сприйняття ахроматичних кольорів»**

(для груп початкового освітнього рівня, вихованців молодшого шкільного віку)

Мета: сформувати позитивне ставлення та інтерес до мистецтва кольору, до даного виду декоративно-прикладного мистецтва

Завдання: ознайомити дітей з емоційним впливом кольорів у одязі, їх типологією, характерними художніми особливостями, особливостями композиційного вирішення та колоритом;
розвивати креативність, активність, уважність, виховати естетичний смак

Методи: розповідь; метод емоційного впливу: перегляд зразків; практичне заняття

Тип заняття: комбіноване

Наочні матеріали: ілюстративний матеріал; відео матеріали

Матеріали: ножиці, папір та картон, клей, олівець, гумка, аркуш білого паперу, тканини

Тривалість заняття дві академічні години

Хід заняття

1.Активізація уваги вихованців

Оголошення теми та завдань заняття.

2. Ввідна розповідь.

Не знаючи мови, люди здатні розуміти один одного, сприймаючи інтонацію. Таким же чином деякі аспекти мови одягу можуть бути зрозумілі майже кожному - найбільш важливим з них, котрий справляє найсильніше враження, є колір. Фізіологами встановлено, що колір здатний впливати на наші органи відчуття та самопочуття подібно звуку, як гучний шум або тиха гармонійна музика. Людину, яка наближається до нас, ми помічаємо, в першу чергу, за кольором її одягу і чим ближче вона підходить, тим більший простір займає цей колір в полі нашого зору і тим сильніше впливає на нервову систему. Яскравий, кричущий колір, як гучний шум або голос, можуть поранити наше око і привести до головного болю. М'які гармонійні тони, наче музика або ніжний голос, заспокоюють нас. Колір, подібно інтонації голосу майже повністю передає те, що може бути сказано іншими аспектами костюму - формою (моделлю), тканиною (матеріалом), доповненнями.

Кольори розподіляють на хроматичні та ахроматичні.

До хроматичних кольорів відносяться всі спектральні кольори: червоний, помаранчевий, жовтий, зелений, блакитний, синій, фіолетовий, пурпуровий зі всіма відтінками та переходами.

Ахроматичні кольори відрізняються один від одного тільки світлотою. Білий, чорний, сірий – кольори ахроматичні.

Використовуючи кольори у композиції костюму, ми повинні розуміти неоднозначність емоційного впливу. Так вважаючи білий кольором позитивного аспекту, ми помічаємо, як він при інших умовах перетворюється на свою емоційну протилежність. Згадаємо Снігову Королеву у білих кольорах, чи Сарумана Білого у його негативному аспекті. А сірий колір надає можливість змін, так ми бачимо образ Гендальфа Сірого, який став Білим, до речі у позитивному аспекті.

Наведемо приклади. Раніше ми розглядали чорний у негативному аспекті і білий у позитивному (костюми у балеті «Лебедине озеро»). Знайдіть театральні костюми чорного кольору у позитивному аспекті.

3. Практична робота

- виготовлення крил «Чорного Метелика» для ігрового етюду «Ромашка та Метелик»: розробка ескізу, викроювання, розмальовка.

4.Систематизація та корекція набутих знань (бесіда)

-що таке ахроматичні кольори?

- які емоції викликає костюм, виготовлений у білих та чорних кольорах?
- які якості характеру необхідні при виготовленні театрального костюму?

5. Підведення підсумків заняття.

Оцінка діяльності вихованців під час заняття. Аналіз виконаних робіт.

6. Висновок.

Вивчення на заняттях теорії кольорів має величезне пізнавальне значення, формує естетичний смак, естетичні вподобання. Виготовлення театральних костюмів прищеплює смак, охайність, креативність, вміння віртуозно користуватися ножицями та іншими інструментами.

Заняття на тему: «Кольорова гармонія. Використання кольорових гармоній у композиції костюму. Елементи історичного костюму»

(для груп початкового освітнього рівня, вихованців молодшого. шкільного віку)

Мета: сформувати позитивне ставлення та інтерес до різних видів мистецтва, розвивати активність, уважність, загальнолюдські якості.

Завдання: ознайомити дітей з історією костюму; елементами історичного костюму та техніками виготовлення; характерними художніми особливостями історичного костюму, особливостями композиційного вирішення. навчити використовувати кольорові гармонії при виготовленні костюму

Методи: розповідь; метод емоційного впливу: перегляд зразків; практичне заняття

Тип заняття: комбіноване

Наочні матеріали: ілюстративний матеріал; зразок «Геніну» - готичного головного убору

Матеріали: ножиці, кольоровий папір та картон, клей, олівець, гумка, аркуш білого паперу

Тривалість заняття дві академічні години

Хід заняття

1.Активізація уваги вихованців

Оголошення теми та завдань заняття.

2. Ввідна розповідь.

Генін, енін, енен (фр. hennin) — складний жіночий головний убір на каркасі з китового вусу, металу, накрохмаленого полотна чи твердого паперу, що був поширеним у XV столітті в період «бургундської моди» і був улюбленим головним убором знаті. Французьке hennin, ймовірно, походить від нід. henninck — «півень».

Інша назва цього головного убору—атур (від фр. Atour — «накручений», «навернений»).

Найпоширеніші варіанти геніну виконувалися у вигляді конуса, чи зрізаного конуса, чи труби. Генін «подвійна цукрова голова» мав вигляд роздвоєного конуса, «рогатий» генін облягав зачіску з валиками з волосся по боках голови[1]. Волосся, що вибивалося з-під геніну, виголювали, залишаючи лише маленький трикутник на лобі.

Виготовляли генін з жорсткого паперу чи накрохмаленого льону, поверх натягували шовк чи іншу коштовну тканину і прикріплювали довгу вуаль. Іноді замість вуалі застосовували невеликий тканинний шлейф. Популярним було й повне драпірування геніну вуаллю. Вуаль прикріплювали навіть у форму складених крил метелика за допомогою вусиків і шпильок. Висота геніну залежала від ступеня знатності жінки. Принцеси носили геніни метрової висоти, придворні панянки — до 50—60 см. Водночас, діаметр геніну диктувала мода, він міг бути великим чи дуже малим. При вході у приміщення панянка в геніні присідала. Чоловіки, щоб не здаватися нижчими зростом, надівали капелюхи у вигляді «цукрових голів».

3. Практична робота

Викроювання головного убору «Генін». Оздоблення головного убору. Для виготовлення обираються кольори з кольорового кола.

4.Систематизація та корекція набутих знань (бесіда)

-що таке «Генін»?

-які кольори використовували ?

-які якості характеру необхідні при виготовленні капелюха

5. Підведення підсумків заняття.

Оцінка діяльності учнів під час заняття. Аналіз виконаних робіт.

6. Висновок.

Вивчення на заняттях з дітьми елементів історії костюму, практичне використання знань з теорії кольору, виготовлення одного з видів готичного

головного убору розвиває творчі можливості вихованців у сфері художнього мистецтва, що має глибокі й багаті традиції, а також має величезне пізнавальне значення. Виготовлення предметів костюму прищеплює смак, охайність, кмітливість, уміння віртуозно користуватися ножицями та іншими інструментами.

Ілюстративний матеріал

ЛІТЕРАТУРА

1. Джексон, Шейла. Костюм для сцени [Текст] = Costumes for the Stage : посібник по изготовленію театрального костюма / Ш. Джексон ; пер. М. В. Балашова. - Москва : Искусство, 1984. - 143 с. : ил
2. Ермилова В.В. Моделирование и художественное оформление одежды [Текст]/ В.В. Ермилова, Д.Ю. ЕрмиловаМ.: Мастерство, 2000. 184 с.: ил.
3. Журнал «Великие художники», номера: №2, №14, №24, №50, №63, №83. – Киев. – 2003. – 32 с.
4. Інкіжинова В. Павлова С. Композиція костюму. – Улан-Уде. – 2007. – 65 с.
5. Кібалова, Л. Ілюстрована енциклопедія моди [Текст]/Л. Кібалова, О. Гербенова, М. Ламарова - Прага: Артія, 1987. - 608 с.
6. Лин Жак. Техника кроя. Пер. с франц. Клепцова А.Д. и Клепцовой З.И. — 5-е изд. — Ижевск: Удмуртия, 1991. — 96 с.: ил. — ISBN 5-7659-0405-X.
7. Пармон Ф. Композиция костюма: Учебник для вузов. - М.: Легпромбытиздат, 1997 - 318 с., ил. - ISBN 5-7088-0724-5.
8. Рачіцкая, Є.І. Моделювання та художнє оформлення одягу. [Текст]: навчальний посібник/Є.І. Рачіцкая, В.І. Сидоренко. - Ростов н/Д: Фенікс, 2002. - 608с.
9. Сафіна, Л.А. Дизайн костюма. [Текст]: навчальний посібник/Л.А. Сафіна, Л.М. Тухбатулліна, В.В. Хаматова. - Ростов н/Д: Фенікс, 2006. - 390С.
10. Сидоренко, В.І. Історія стилів в мистецтві і костюмі [Текст]: навчальний посібник/В.І. Сидоренко - Ростов н/Д: Фенікс, 2004. - 480 с.

ТЕЗАУРУС

А

Авангард (фр. *avant-garde*) - узагальнююча назва напрямків у світовому, особливо європейському мистецтві наприкінці 19 сторіччя і напочатку 20 сторіччя.

Б

Бароко (від фр. *baroque* - перлина неправильної форми) - стиль у європейському мистецтві та архітектурі 16 та 17 сторіччя

Г

Генін (фр, *hennin*) - складний жіночий головний убір на каркасі з китового усе, крахмаленої тканини, паперу.

Готика (Італ. *gotico*) - художній стиль середньовічної культури країн Західної Європи з 12 до 16 сторіччя,

К

Кольорове коло - абстрактний ілюстративний спосіб відображення безперервності переходів між кольорами.

М

Модерн (від фр, moderne - новітній, сучасний) - стильовий напрям у мистецтві наприкінці 19 початку 20 століття. У Бельгії і Франції - «нове мистецтво», в Італії - «квітковий стиль», у Німеччині -«молодий стиль», у США - «Тіфані стиль», в Австрії і в Україні - «сецесія»

П

Постмодерну (postmodernisme - після модернізму)- світоглядно-мистецький напрям, що в останні десятиріччя 20 століття приходить на зміну модернізму. Цей напрям постіндустріальної епохи включає поп-арт, оп- арт, «новий реалізм», та інші.

Перформанс, перфоманс (від англ.performance - вистава, спектакль) , одна із форм акціоністського мистецтва, де твором вважаються дії автора у реальному часі за якими спостерігають глядачі.

Р

Ренесанс (фр, Renaissance - Відродження) - культурно- філософський рух кінця Середньовіччя - початку Нового часу, що ґрунтувався на ідеалах гуманізму та орієнтувався на спадщину античності.

Навчально-методичне видання

МАТЕРІАЛИ ДО НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНОГО КОМПЛЕКТУ

**за навчальною програмою з позашкільної освіти
«ДИЗАЙН ОДЯГУ»**

Художньо-естетичний напрямний напрям

Відповідальний за випуск – І. В. Вержбицька

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

**ДЕПАРТАМЕНТ ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ
ВИКОНАВЧОГО ОРГАНУ КИЇВСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ
(КИЇВСЬКОЇ МІСЬКОЇ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ)**

**УПРАВЛІННЯ ОСВІТИ
ШЕВЧЕНКІВСЬКОЇ РАЙОННОЇ В МІСТІ КИЄВІ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ
ЦЕНТР ТВОРЧОСТІ ДІТЕЙ ТА ЮНАЦТВА «ШЕВЧЕНКІВЕЦЬ»**

**МАТЕРІАЛИ
ДО НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНОГО КОМПЛЕКТУ**

за навчальною програмою з позашкільної освіти

«Дитина у Всесвіті»

гуманітарний напрям

**м. Київ
квітень 2019 р.**

Автор - укладач

Луцик Тетяна Володимирівна - керівник гуртка Центру творчості дітей та юнацтва «Шевченківець» міста Києва

Загальна редакція:

І. В. Вержбицька, Н.З.Чернікова

ЗМІСТ

Вступ	4
Особливості навчально-методичного забезпечення на заняттях вихованців віком 7-9 років (початковий рівень навчання)	6
Особливості навчально-методичного забезпечення на заняттях вихованців віком 10-13 років (основний рівень навчання)	7
Особливості навчально-методичного забезпечення на заняттях вихованців віком 14-18 років (вищий рівень навчання)	8
Заняття на тему: «Ліплення з солоного тіста» (для груп початкового освітнього рівня, вихованців молодшого шкільного віку)	10
Заняття на тему: «Українська витинанка» (для груп основного освітнього рівня, вихованців середнього шкільного віку)	15
Заняття на тему: «Декоративне оформлення предмету побуту. Маска» (для груп вищого освітнього рівня, вихованців середнього та старшого шкільного віку)	29
Література	40
Тезаурус	41

Вступ

Навчально-методичне забезпечення навчальної програми укладено відповідно до розділів освітньої програми «Дитина у Всесвіті». Подано методичні рекомендації та практичні поради і розробки, що сприяють реалізації освітніх завдань програми, утворюючи з нею єдиний програмно-методичний комплекс.

Актуальність програми пов'язана із стрімким розвитком суспільства та психолого-педагогічної науки, вимогами практики та обов'язковістю отримання освіти дітей дошкільного віку.

Особливістю навчальної програми є залучення усіх дітей дошкільного віку до освітнього процесу, особливо тих, хто не відвідує заклади дошкільної освіти.

Предметом вивчення є психолого-педагогічні умови, технології освітнього процесу дітей дошкільного віку.

Розділи Програми подано за принципом її побудови, тобто за роками навчання: 1-й рік навчання (діти віком 5-6 років) та 2-й рік навчання (діти віком 6-7 років).

Освітня програма містить такі освітні лінії: «Природознавство», «Ознайомлення з предметним довкіллям», «Світ кількості, лічби, простору і часу», Мовленнєва діяльність. Розвиток мовлення», «Підготовка руки дитини до письма», «Основи безпеки життєдіяльності».

До кожної освітньої лінії програми подається практичний матеріал, розробки планів-конспектів занять, дидактичних ігор та вправ.

Навчання у гуртку не вимагає спеціальної підготовки та знань від вихованців. Навчальний матеріал програми адаптований до вихованців різного рівня підготовки.

Навчальна програма забезпечує наступність в отриманні нових знань, умінь та навичок дитиною між дошкільним віком та молодшим шкільним. Тобто освітня програма має на меті всебічний розвиток особистості, виховання та навчання дитини, зокрема, підготовка до навчання у школі.

Метою навчальної програми є створення умов для повноцінного фізичного, соціального, пізнавального та естетичного розвитку особистості дитини, розширення її кругозору, розвитку її духовного та творчого потенціалу.

Завдання навчальної програми:

- дати початкові знання про оточуючий світ, природу, рідний край, просторові та часові відношення, безпечну поведінку;
- створити умови для розвитку особистості дитини, її соціальної адаптації;
- розвивати пізнавальні процеси (пам'ять, мислення, мовлення, увагу, уяву), вольові якості дитини, дрібну моторику руки;
- забезпечити можливості підготовки дітей до навчання;
- формувати почуття любові до рідного міста та краю, гуманного ставлення до навколишнього середовища;
- виховувати працелюбність, наполегливість, відповідальність, дбайливе ставлення до праці, повагу до старших і ровесників.

Навчання за Освітньою програмою «Дитина у Всесвіті» забезпечує повноцінний всебічний розвиток дитини дошкільного віку в зв'язку з тим, що програма тісно пов'язана з іншими дисциплінами.

У програмі повністю розкриті теми «Мовленнєва діяльність. Розвиток мовлення», «Природознавство», «Ознайомлення з предметним довкіллям», «Безпека життєдіяльності», «Підготовка руки дитини до письма».

Також частково розкрито такі розділи як «Світ кількості, лічби і часу».

Готуючись до практичних занять, педагог повинен обов'язково враховувати вік дітей (рік навчання), планувати заняття так, щоб мета заняття відповідала вимогам програми.

Заняття на тему: «Осінь»

(для груп початкового освітнього рівня, 2-го року навчання,
вихованців дошкільного віку)

Мета:	сформувати знання про ознаки осені.
Завдання:	вчити відрізняти овочі та фрукти, гриби, птахи; розвивати мовлення, пізнавальну активність; виховувати любов до навколишнього світу.
Методи:	Розповідь-загадка; бесіда, практичне заняття.
Тип заняття:	комбіноване
Наочні матеріали:	ілюстративний матеріал.
Матеріали:	муляжі овочів та фруктів, кошик, ваза, картинки грибів, звірів, птахів, картонні коробки, лекала для виготовлення годівничок, клей.
Тривалість заняття	1,5 години

Хід заняття

Привітання

Доброго ранку, сонце.

Доброго ранку, небо.

Доброго ранку, земля.

Доброго ранку, усім нам.

Зараз ми послухаємо розповідь-загадку. Спробуйте відгадати, про які пори року йде мова:

«У лісі шелестіло листя, і здавалося, ніби хтось ходить під кленами і березами, і там, де пройде, листочки червоніють і золотяться.

Тепер і не впізнаєш рідний ліс, рідні галявини, рідне озеро. Квіти зів'яли і засохли, трава пожовкла.

Всі були зайняті, всі готувалися до приходу зими. Птахи знімались з місць і зграями летіли до теплих синіх морів».

- Подивіться уважно на картинки і скажіть, про яку пору року ми сьогодні будемо говорити?

- Правильно, про осінь.

- Після якої пори року настає осінь?

- Які ознаки осені ви знаєте?

Гра «Овочі і фрукти»

Мета: закріпити знання про овочі і фрукти.

(діти мають зібрати овочі до кошика, а фрукти до вази)

Фізкультхвилинка «Листочки»

(діти імітують політ осінніх листочків)

Бесіда про назви місяців.

Перший місяць осені – вересень, у народі його називають «златоцвіт», «хмурень».

- Як ви думаєте чому?
- Чим радує нас вересень? (Плодами в саду, на городі, в полі, в лісі).
- Кажуть: «Вересень птахів в дорогу квапить». Як ви це можете пояснити?
- Які птахи відлітають від нас?

Другий місяць осені – жовтень, в народі називають «вітродуй».

- Як ви думаєте, чому?

Останній місяць осені – листопад, який в народі називають «льодяний коваль». У листопаді замерзають калюжі і невеликі водойми. Якщо ви опинитесь на березі водойми в листопаді, коли на воді з'явиться перший лід, ні в якому разі не наступайте на нього! Це дуже небезпечно, крига ще не дуже міцна і може проломитися.

Скоро прийде зима, сувора, сніжна. Прийде і запитає «чи всі готові до зустрічі зі мною?». Запитає ведмедя, зайця, їжака, лисицю, білку, вовка. Як ви гадаєте, як почуваються взимку брати наші менші? В зайчика є хоч кожушок. Лише деякі з нас замислюються над тим, в як важко взимку нашим пернатим друзям. До нас теж прилітають птахи А чи знаєте ви, які птахи зимують в нашій місцевості?

- . Яких з них ви знаєте?
- Діти, а як зимують дикі тварини в лісі?

- Як звірі готуються до зими?
- Як ви думаєте, чим харчуються птахи взимку?

Ви вже знаєте, що багато пташок відлітає до теплих та багатих на корми країв, але багато залишається зимувати вдома, в наших рідних лісах, садах і полях. І тому ми, люди, повинні потурбуватись про них. Та як же бути тим птахам, які залишаються поряд з нами взимку? І як ми з вами можемо їм допомогти? Що ми з вами будемо сьогодні робити?

Для цього люди виготовляють годівнички. Ми з вами сьогодні теж змайструємо годівнички, які допоможуть птахам витримати холодну та голодну пору року і дожити до весни.

Уважно перегляньте зразок нашої годівнички. У кожного з вас є ескіз годівнички та набір деталей, з яких ми будемо виготовляти нашу годівничку.

Складаємо годівничку, для з'єднання деталей застосовуємо клей. Зараз будьте дуже уважні, тому що я вам розповім про послідовність складання годівнички (з демонстрацією та поясненням кожного етапу роботи).

Сьогодні на занятті ви виготовили годівнички, сподіваюсь, вам сподобався сам процес виготовлення годівничок для птахів.

Я сподіваюсь, що зроблені нами годівнички будуть спасінням для зимуючих птахів. Всім дякую за старанну роботу, за гарний естетичний вигляд ваших виробів.

Заняття на тему: «Чарівний кошик осені»

(для груп початкового освітнього рівня, 2-го року навчання,
вихованців дошкільного віку)

Мета:	розширити уявлення дітей про овочі та фрукти, їх властивості, смакові відчуття, візуальні характеристики
Завдання:	закріпити вміння складати розповідь за опорними малюнками, схемами; збагачувати словник дітей; розвивати слухове і зорове сприйняття, логічне мислення, творчу уяву; розвивати дрібну моторику пальців рук.
Методи:	загадки, бесіда, практичне заняття
Тип заняття:	комбіноване
Наочні матеріали:	ілюстративний матеріал

Матеріали: розрізні картинки з осінньою тематикою, музичний запис «Осінній вальс», кошик з муляжами овочів та фруктів.

Тривалість заняття 1,5 години

Хід заняття

Привітання.

Діти, складіть картинки з частин, які лежать у вас на столах.

Яку пору року ви бачите на малюнках?

Діти відповідають:

- Осінь!

Звучить музика «Осінній вальс». Заходить Осінь з кошиком овочів і фруктів.

- Привіт, діти, ось і прийшла моя черга вступити у свої права. Ви раді зустрічі зі мною?

- Які місяці осені ви знаєте?

- Який зараз місяць?

- Який наступний місяць?

- А ви знаєте, що осінь - найбагатша пора року? Подивіться, всі дерева «у золоті».

А який багатий урожай овочів і фруктів!?

Зараз я буду загадувати вам загадки, а відгадки ви будете діставати з мого кошика.

Загадки:

1) Цей овоч дуже швидко
Розгадаємо, між іншим.
Він щокатий, червоний, гладкий,
Він росте на грядці.
Поклади його на сонці.
Він дозріє на віконці,
Цей товстесенький сеньйор -
Всім відомий

(Помідор)

2) Без вікон, без дверей
Повна світлиця людей.
(Огірок)

3) Кругле, рум'яне,
Я расту на гілці;
Люблять мене дорослі
І маленькі дітки.
(Яблуко)

4) Знають цей фрукт діточки,
Люблять його мавпочки.
Родом він з жарких країн
У тропіках зростає ...
(Банан)

5) Зріє він на городі,
Вважається ягодою в народі.
Гладкий, синенький пан,
З тонкою шкіркою ...
(Баклажан)

Осінь: Пропоную вам пограти в гру «Кухар»

Гра «Кухар»

Мета: збагачення словника дітей прикметниками.

Осінь: Що можна приготувати з помідора?

Відповіді дітей: Томатний сік, помідорний салат. А ще його можна додавати в супи.

Осінь: Які смачні страви та напої з яблука ви знаєте?

Відповіді дітей: яблучний пиріг, фруктовий салат, яблучний сік,...

Осінь і діти згадують і називають страви з різних овочів і фруктів.

Дидактична гра «Назви лагідно»

Осінь: Діти, а зараз давайте разом будемо ласкаво називати наші улюблені овочі та фрукти.

Банан - бананчик

Огірок - корнішон

Помідор-помідорчик

Ананас - ананасик

Яблуко-яблучко

Апельсин - апельсинчик

Цибуля - цибулька

Часник - часничок

Ми листочки осінні,

На гілках ми сидимо.

Дмухнув вітер - полетіли.

Ми летіли, ми летіли

І на землю тихо сіли.

Вітер знову налетів

І листочки всі підняв.

Закружляли, полетіли

І на землю знову сіли.

Фізкультхвилинка «Листочки»

Осінь: А зараз я вам пропоную трохи відпочити. Я перетворюю вас в осінні листочки і ми під музику закружляємо.

Молодці! Я дуже рада, що завітала до вас у гості! До нових зустрічей!

Заняття на тему: «Осінні диво-кольори»

(для груп початкового освітнього рівня, 2-го року навчання,
вихованців дошкільного віку)

Мета:	продовжувати формувати знання про ознаки осені.
Завдання:	вчити милуватися явищами, що відбуваються в природі восени, емоційно відгукуватися на них; закріпити та збагатити знання вихованців про характерні ознаки осінньої пори; підтримувати пізнавальний інтерес до найближчого природного довкілля; вчити дітей підтримувати бесіду, коригувати речення, коментувати свої враження від спостережень, закріпити в словнику назви кольорів та відтінків; розвивати чутливість до кольору, формувати елементарні навички роботи нетрадиційними техніками під час виконання завдань; розвивати творчі навички; покращувати моторні навички, розвивати цілеспрямованість рухових дій; виховувати дбайливе ставлення до природного оточення.
Методи:	Розповідь, бесіда, практичне заняття.
Тип заняття:	комбіноване
Наочні матеріали:	ілюстративний матеріал.
Матеріали:	Осінні листочки з різних дерев, іграшка «їжачок», картина «Осінь»
Тривалість заняття	1,5 години

Хід заняття

Привітання

Доброго ранку, сонце.
Доброго ранку, небо.
Доброго ранку, земля.
Доброго ранку, усім нам.

Мовна гра «Розповідь про осінь» (власні враження).

Давайте ще раз пригадаємо, яка зараз у нас пора року? А вам подобається осінь? Чим саме?

(Відповіді дітей, спираючись на запитання вихователя).

Так, дійсно, восени ми бачимо багато красивого, цікавого. Осіння краса природи – неповторна, але вона недовговічна. Дерев та кущі одягли своє святкове вбрання, готуючись попрощатися з листячком аж до наступної весни.

І нам осінь також залишила декілька листочків з різних дерев. А от з яких, нам треба пригадати.

Дидактична гра «З якого дерева листочок».

Та листочки ці не прості, на кожному з них щось написано. А от чи правильний цей запис, ми зараз дізнаємося.

Логічна гра «Знайди і виправ помилку»

Малята уважно прослуховують речення, знаходять у них невідповідності і за допомогою педагога коригують їх зміст.

Почався другий осінній місяць – листопад. (Жовтень).

Листячко на деревах різнобарвне: чорне, біле, синє. (Жовте, червоне, оранжеве).

У цю пору листочки на деревах починають виростати. (Опадати).

Із кожним днем стає все тепліше. (Холодніше).

Услід за осінньою порою прийде суворе та морозяне літо. (Зима).

Молодці! Та все ж у нас зараз золота, чарівна пора, яка називається – осінь. *(Діти за бажанням розповідають вірші про осінь, які вивчали раніше).*

Нарядилась осінь

В дороге намисто,

Золоте волосся

Розплела над містом.

Кольорові фарби

Вийняла з кишені

І малює осінь

Жовтим по зеленім.

Ще й відтінків різних

Безліч осінь має,

А стрункі ялини

Боком обминає...

Вітер дерева колише, осінню казочку пише.

З дерев листочки зриває, ними землю вкриває.

Листочки в осінньому танці кружляють

І все, що бачать нам розповідають.

Я ж чую казку сумну й невеселу,

Бо відлетіло з журавлями літечко веселе.
Але не будем зараз сумувати.
Давайте краще малювати.
Ось зараз ручки розімнемо
І працювати всі почнемо.

Пальчикова гімнастика.

Наші пальчики радіють,
Що робити все уміють.
Танцювати і стрибати,
Малювати й спочивати.

Ой, хтось сопе у мене під столом! Хто це?
Так, це їжачок. Ми з вами про нього вчили віршика, а тепер він прийшов до нас у гості.
Я ж хочу розповісти, як цей їжачок потрапив до нас.

Казка «Осінній концерт»

Якось їжачок вирішив зробити пані Осені подарунок. Він дуже хотів віддячити їй за блискучі каштани, золоте листя і смачні грибочки.

- А, що коли я влаштую для неї справжній концерт?! – подумав Їжачок.

Пихкаючи, він забрався на пеньок і, мов диригент, змахнув гілочками.

-Стук-стук, - застукотіли каштани, уявивши, що грають на барабанах.

-Ш- ш- ш- ш, - зашелестіло пожовкле листячко.

-Д- у-у-у-у-у, - заспівав вітер, щосили дмухаючи в свою дудку.

- Скрип-скрип, - заграли дерева, повільно погойдуючись під пісню вітру-дударика.

-Тррр - тррр, - і собі підхопили мелодію кленові літачки, весело спускаючись додолу.

Аж раптом...

-Кап-кап-кап, - зашуміли дощові крапельки. Їжачок спочатку засмутився – дощик зашкодив такому чудовому концерту! А потім здогадався:

- Це ж мені так Осінь аплодує!

І задоволений швидко задріботів маленькими ніжками.

Ось так він і потрапив у наш садочок. І прийшов Їжачок до нас з подаруночком. Ось яку чарівну скриньку він нам приніс. А давайте зараз поглянемо, що ж там є? (Вміст скриньки: зубна щітка, пензлик для клею, засушене листя, кульки з серветок, вата, губка, кольорові серветки для техніки декупаж, м'ятий папір).

Ну, все потрібне для роботи у нас є, тож починаємо творити. І я думаю, що наші роботи будуть не гіршим подарунком для пані Осені, ніж концерт Їжачка.

Діти індивідуально, під музичний супровід, виконують роботу нетрадиційними техніками малювання та аплікування. Частина дітей виконує роботу колективно.

Фізкультхвилинка «Їжачки в тумані»

Їжак по гаю дріботав,

До хатки йшов швиденько.

(Швидка ходьба дрібними кроками)

Та ось туман на ліс упав –

Густий такий, сивенький.

(Діти присідають, плавно розводячи руки в сторони)

І страшно стало Їжачку

У мороці у тому.

(Обхоплюють себе за плечі та йдуть повільно, навшпиньки)

Адже не видно стежечку,

Ту, що веде додому.

(ступають ще тихіше, зображуючи невпевненість і страх)

Крізь млу пробився промінець –

Їжак наш здивувався:

(спиняються, простягають ручки вгору і піднімають голову)

Розтанув без сліду туманець,

Бо сонечка злякався.

(пересуваються жвавим підстрибом, пританцьовуючи та плескаючи в долоні).

Молодці, дітки. Ви намалювали дійсно чарівну осінь. Погляньте на свої малюнки. Ми з вами ніби потрапили в казковий осінній ліс. Тож давайте підемо тихенько і прислухаємось до того, як шумлять дерева, як шелестить листя під ногами. Аж тут повіяв вітерець. І листя затанцювало в хороводі.

Гра-хоровод «Листочки»

Ми – листочки, ми – листочки

Чарівні, осінні.

Ми на гілочках сиділи,

Вітер дунув – полетіли.

Ми літали, ми літали,

Перестав дути вітерець –

Ми присіли всі у коло

Задрімали на кінець.

Вітер знову тут подув –

І листочки швидко здув.

Всі листочки полетіли

І на землю тихо сіли.

(Діти виконують рухи відповідно до слів вірша)

А тепер всі листочки тихо сіли на землю і зашелестіли про своє життя на рідному дереві.

Гра – медитація «Я – листочок»

Я – маленький листочок, позолочений осінню. Мене гойдає вітерець і ніби кличе за собою. І ось я відриваюсь від гілочки, злітаю. Як добре кружляти над землею! Коли я втомлююсь – спускаюся на неї відпочити...

Словник до теми «Осінь»

Осінь – пора року.

Вересень – перший місяць осені.

Жовтень – другий місяць осені.

Листопад – останній місяць осені.

Овочі – рослини, які людина вживає в їжу.

Фрукти – соковиті, зазвичай солодкі, плоди дерев та кущів.

Город – ділянка землі для вирощування овочів.

Листопад – природне явище, коли падає листя.

Зорепад – природне явище, коли зорі ніби «падають».

Снігопад – природне явище, коли падає сніг.

Водоспад – це падіння води річки з уступу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дитина в дошкільні роки: комплексна додаткова освітня програма / автор. колектив; наук. керівник К.Л. Крутій. – Запоріжжя «ЛПКС», 2011. – 188 с.
2. Журнал «Дошкільне виховання».
3. Журнал «Розкажіть онуку».
4. Крутій К.Л., Подорож у докiлля. Методичні рекомендації для батьків і педагогів щодо ознайомлення дітей дошкільного віку із докiллям / К.Л. Крутій, Н.В. Маковецька. – Запоріжжя: «ЛПКС», 2009. – 148 с.
5. Крутій К. Л. Скарбничка ігор для розумних батьків і кмітливих дітлахів / К. Л. Крутій, Н.В. Маковецька. – Запоріжжя: «ЛПКС», 2010. – 220 с.
6. Нечипорук Н.І. Розвивальні ігри для дошкільників / Н.І. Нечипорук. – Х.: Видавнича група «Основа», 2007. – 192 с.
7. Руцька К.О. Пальчикова гімнастика / К.О. Руцька. – Вінниця: ММК, 2013. – 56 с.
8. Чуб Н.В. Ігри упродовж дня. Вправи на розвиток у дошкільників пам'яті, уваги, мислення, уяви дитини / Н.В. Чуб. – Х.: Веста, 2007. – 176 с.

ТЕЗАУРУС

Б

Бесіда - метод отримання інформації на основі вербальної (словесної) комунікації

В

Величина або магнітуда - одне з основних математичних понять, узагальнення понять довжина, розмір, площа, об'єм тощо.

Взаємодія - широкий загальний термін, що позначає таку сумісну дію кількох об'єктів або суб'єктів (тіла, елементарної частинки, біологічної істоти, людини, співтовариства), при якій результат дії одного з них впливає на інші, що змінює їхню динамічну поведінку.

Г

Гра - діяльність людини з моделювання іншого виду діяльності з розважальною чи навчальною метою. Гра відрізняється від роботи тим, що не ставить перед собою *безпосередньо корисної мети* (хоча сама гра може мати свою власну корисність), а також тісно межує з мистецтвом, хоч зазвичай не створює художніх цінностей.

Д

Дитинство - життєвий відрізок між народженням і підлітковим віком, який починається з настанням статевого дозрівання (пубертатний період).

Дружба - безкорисливі взаємовідносини між людьми, дружба заснована на довірі, щирості, взаємних симпатіях, спільних інтересах і захопленнях. Найголовніше в дружбі - це і взаємодопомога. Друг завжди без користі прийде на допомогу та ніколи не підведе.

Е

Емоції (від фр. *emotion* - «хвилювання», «збудження») - це психічний процес, складний стан організму середньої тривалості, що відображає суб'єктивне оціночне ставлення до існуючих або можливих ситуацій та об'єктивного світу, призводить до дії симпатичної нервової системи і підвищення життєдіяльності організму. Внаслідок цього підвищується ритм дихання, пульсу і залозовиділеннях тощо, на ментальному рівні, стан збудження чи хвилювання, що позначається сильними почуттями, і зазвичай імпульсом щодо певної форми поведінки. Якщо емоція інтенсивна та довготривала - настає порушення інтелектуальних функцій, зростають тенденції щодо дії неврівноваженого чи протопатичного характеру, можливе роздвоєння особистості тощо.

З

Здібності - індивідуально-психологічні стійкі властивості особистості, які є вирішально-визначальною умовою успішності становлення і функціонування її як суб'єкта певного виду діяльності.

Знак (англ. *sign, mark*, нім. *Zeichen n, Merkmal n*) - матеріальний, чуттєво сприйманий об'єкт, який виступає в процесах пізнання та спілкування в ролі замітника (представника) іншого предмета, явища, дії або події, і використовується для одержання, зберігання, перетворення та передачі інформації.

К

Куб (від лат. *cubus*, первісно - «кубічна кістка для гри») або **гексаєдр** (від дав.-гр. *έξα*- «шість» + *εδρα* - «грань, поверхня») - правильний многогранник, кожна грань якого є квадратом. Окремий випадок паралелепіпеда і призми.

Квадрат - чотирикутник, у якого всі сторони рівні і всі кути прямі. Для задання квадрата необхідно і достатньо задати дві точки на координатній площині, які відповідатимуть будь-яким двом кутам та врахувати їх суміжність.

Коло - геометричне місце точок площини, відстань від яких до заданої точки, що називається центром кола, є сталою величиною і дорівнює радіусу кола. Коло є найпростішою замкненою фігурою. Коло також можна визначити як особливий вид еліпса в якого два фокуси збігаються, а ексцентриситет дорівнює 0, або як двовимірну форму, що охоплює найбільшу площу на одиницю квадрата периметра, якщо використовувати варіаційне числення

Куля - тіло, утворене обертанням круга навколо його діаметра. Центром кулі називають центр круга, обертанням якого її утворено. Відрізок, який сполучає центр кулі з довільною точкою її поверхні, - радіус кулі. Відрізок, який сполучає дві довільні точки поверхні кулі, - її хорда. Хорда кулі, яка проходить через центр, - діаметр кулі.

Колектив - сукупність людей, об'єднаних спільною діяльністю, спільними інтересами, метою, проектом. Група людей, зв'язаних спільною працею в одній організації, установі, на підприємстві тощо. За видом діяльності розрізняють трудові, навчальні, військові, спортивні, художньої самодіяльності та інші *колективи*. У більш широкому сенсі - люди, об'єднані спільними ідеями, інтересами, потребами.

М

Мотивація (з лат. *movere*) - спонукання до дії; динамічний процес фізіологічного та психологічного плану, керуючий поведінкою людини, який визначає її

організованість, активність і стійкість; здатність людини діяльно задовольняти свої потреби.

Мислення - процес формування й упорядкування ідей людиною або іншою розумною істотою. Мислення є фундаментальною властивістю людини, і через цю фундаментальність йому важко дати означення, спираючись на простіші поняття. Консенсусу щодо того, як визначити та розуміти мислення немає.

Н

Навичка - психічне новоутворення, підконтрольне свідомості і вироблене шляхом вправ, завдяки якому індивід спроможний виконувати певну дію раціонально, з належною точністю і швидкістю, без зайвих витрат фізичної та нервово-психологічної енергії.

О

Органи чуття - спеціалізовані органи, через які нервова система отримує подразнення із зовнішнього і внутрішнього середовищ і сприймає ці подразнення у вигляді відчуттів. Показники органів чуття є джерелом наших уявлень про оточуючий світ. Діяльність сенсорної системи відображає зовнішній матеріальний світ, що дає змогу людині не тільки пристосуватися до довкілля, а й пізнавати закони природи та активно змінювати це середовище.

Овал (лат. *Ovum* - яйце) - замкнена опукла пласка лінія. При цьому під опуклістю розуміють властивість кривої мати з будь-якою прямою не більше двох (дійсних) спільних точок.

П

Прямокутник - це чотирикутник, усі кути якого прямі. Протилежні сторони прямокутника рівні. Є окремим випадком паралелограма. Також його можна визначити як чотирикутник із чотирма однаковими кутами, оскільки це означатиме, що всі його кути будуть прямими ($360^\circ/4 = 90^\circ$). Також це паралелограм, який має прямий кут (а отже, всі кути прямі). Прямокутник, в якого всі чотири сторони мають однакову довжину, називають квадратом.

У

Увага - спрямованість психічної діяльності людини та її зосередженість у певний момент на об'єкти або явища, які мають для людини певне значення при одночасному абстрагуванні від інших, в результаті чого вони відображаються повніше, чіткіше, глибше, ніж інші.

Уміння - здатність належно виконувати певні дії, засновані на доцільному використанні людиною набутих знань і навичок. Передбачає використання раніше набутого досвіду, певних знань; без останніх немає умінь. Утворення умінь є складним процесом аналітико-синтетичної діяльності кори великих

півкуль головного мозку, в ході якого створюються й закріплюються асоціації між завданням, необхідними для його виконання знаннями та застосуванням знань на практиці.

Уява - конструктивне, хоча не обов'язково творче вживання минулого чуттєвого досвіду, оживленого як образи в даному досвіді на ідейному рівні, яке у своїй сукупності не є відтворенням минулого пережиття, але новим формуванням матеріалу, що походить з минулого досвіду.

Навчально-методичне видання

**МАТЕРІАЛИ
ДО НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНОГО КОМПЛЕКТУ**

**за навчальною програмою з позашкільної освіти
«Дитина у Всесвіті»**

Гуманітарний напрям

Відповідальний за випуск – І. В. Вержбицька

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

**ДЕПАРТАМЕНТ ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ
ВИКОНАВЧОГО ОРГАНУ КИЇВСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ
(КИЇВСЬКОЇ МІСЬКОЇ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ)**

**УПРАВЛІННЯ ОСВІТИ
ШЕВЧЕНКІВСЬКОЇ РАЙОННОЇ В МІСТІ КИЄВІ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ
ЦЕНТР ТВОРЧОСТІ ДІТЕЙ ТА ЮНАЦТВА «ШЕВЧЕНКІВЕЦЬ»**

**МАТЕРІАЛИ
ДО НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНОГО КОМПЛЕКТУ**

за навчальною програмою з позашкільної освіти

«Спортивний ірландський танець»

художньо-естетичний напрям

**м. Київ
квітень 2019 р.**

Автори- укладачі

Бідний Віктор Володимирович - керівник гуртка Центру творчості дітей та юнацтва «Шевченківець» міста Києва,

Бідна Оксана Леонідівна - керівник гуртка Центру творчості дітей та юнацтва «Шевченківець» міста Києва

Загальна редакція:

І. В. Вержбицька, Н.З.Чернікова

ЗМІСТ

Вступ	4
Рекомендації педагогам щодо викладання дисципліни або організації самостійної роботи здобувачів освіти	7
Заняття на тему: «Популярні танцювальні стилі – ріли, джиги, хорнпайпи»	8
Заняття на тему: «Ірландський танець «Кейлі»»	12
Література	18
Тезаурус	19

Вступ

Сучасні види хореографії стають все більш популярними серед дітей та юнацтва, вони поєднують в собі народні традиції та сучасні ритми. Ірландський спортивний танець – це мистецтво ритмічно збалансованої «гри» ніг. За допомогою легких, непомітних ударів стопи у «хардах», або легких «джампів» та «катів», вони утворюють собою не випадковий набір рухів, а суворо об'єднану послідовність, створену за законами синкопічних імпровізацій, поєднаних в цілу музичну фразу. Заняття гуртка спортивного ірландського танцю сприяють збагаченню емоційно-естетичного досвіду гуртківців та їх фізичній, естетичній, психологічній підготовці, формують почуття колективізму.

Навчальна програма «Ірландський спортивний танець» передбачає навчання хлопців та дівчат віком від 6 до 18 років

Метою програми є фізична підготовка та виховання дітей та молоді, можливість використання нових форм творчого потенціалу в сучасній хореографії, формування ключових компетентностей засобами ірландського спортивного танцю:

пізнавальна - ознайомлення з ірландськими танцями, з історією їх виникнення, розуміння значення рухів та знання термінології, розвиток ірландського спортивного танцю в Ірландії та інших країнах.

практична - оволодіння навичками ірландського танцю, навичками орієнтації у просторі зали, сцени, вмінню витримувати задані інтервали, вихованню відчуття ритму, відчуття пози та танцювального руху, сценічної культури.

творча - розвиток виконавської майстерності, розвиток музичної пам'яті та музичного слуху, пластичної виразності, артистичності та емоційності, волі та характеру, використання набутих знань у створенні концертного номеру.

соціальна - виховання інтересу до хореографічного мистецтва, формуванню навиків професійного та соціально-психологічного партнерства в різновіковому колективі.

Програмою передбачено ряд спеціальних завдань:

- загальний всебічний розвиток гуртківців,
- гармонійний розвиток функцій організму вихованців, спрямований на зміцнення здоров'я, удосконалення фізичних можливостей та якостей (формування правильної осанки, гнучкості, витривалості, сміливості),
- спеціальних професійних навичок та умінь, які розвивають швидкість реакції, координацію рухів, орієнтацію в просторі;
- виховання моральних, вольових якостей дітей,
- навчання руховим навичкам та володінню ними, швидкість і точність реакції,
- виховання в танцівника дисципліни, організованості, відповідальності.

Програма та розрахована на чотири роки навчання: перший рік - початковий освітній рівень, наступні три – основний.

Кожен рік навчання має свою назву:

1-й рік (початковий рівень) – бегінер – 4 години на тиждень, 144 години за рік;

2-й рік (основний рівень) – праймері – 4 години на тиждень, 144 години за рік;

3-й рік (основний рівень) – інтермед – 4 години на тиждень, 144 години за рік;

4-й рік (основний рівень) – оупен – 6 години на тиждень, 216 години за рік.

Вихованці розподілені на групи за віком, рівнем попередньої підготовки та фізичними можливостями. До колективу приймаються діти та підлітки, які не мають медичних протипоказань та мають бажання займатися ірландськими спортивними танцями.

Вибір методів та прийомів навчання залежить від індивідуальності дитини, її підготовки. Заняття гуртка різноманітні за змістом (ритмічні вправи, вправи на розвиток уваги, розучування комбінацій) та за набором методів (бесіди, практичний показ викладачем, перегляд відеоматеріалів, прослуховування музики, відтворення ритму руками та ногами).

Важливою формою роботи з колективом є участь в різноманітних святах, заходах, присвячених знаменним датам, участь в оглядах та конкурсах, фестивалях. Програмою передбачаються такі форми проведення занять:

- теоретична та практична робота;
- творчі завдання;
- конкурсно-розважальні програми.
- лекції, бесіди.

Основними методами навчання є:

- наочно-зоровий (показ педагогом рухів, окремих елементів);
- словесний (пояснення технології виконання рухів, вказівки і виправлення під час виконання танцю, корекція стилю виконання)
- вправи (багатократне повторення вивчених рухів, варіювання пройденим матеріалом);
- послідовне розучування репертуару, з урахуванням складності рухів та вікових, а також індивідуальних можливостей дітей.

Заняття складається з наступних елементів:

1. Вивчення основних понять та термінів ірландського спортивного танцю.
2. Постановка осанки та позиції ніг.
3. Розучування окремих рухів та комбінацій.
4. Вивчення програмних танців.

Педагог має створити доброзичливу атмосферу на заняттях, яка сприятиме виявленню і розвитку потенційних можливостей кожної особистості, але при цьому не потрібно довго відпрацьовувати одну вправу, рух, фігуру, комбінацію, пояснювати чи намагатися навчити всьому за один раз. Педагог контролює закріплення навичок, набутих раніше, організовує повторення вивченого матеріалу, допрацювання того, що повністю не засвоєно. Перед розучуванням нової вправи педагог має надати про неї відомості, характеризуючи її технічні та виконавські закономірності. Розучуються окремі елементи, пози, переходи,

малюнки, комбінації. Керівник гуртка повинен створити таку атмосферу на заняттях, щоб гуртківці прагнули до самостійної дії, розвитку техніки, виконавського темпераменту, рішучості, сміливості в творчості.

Теоретична частина програми орієнтується на формування духовної культури дітей, їх моральності, залучення до світових та вітчизняних культурних цінностей. Практична частина програми направлена на оволодіння виконавськими навичками. Творчі завдання мають на меті розкрити художні можливості учнів, сформувати їх естетичний смак.

Для оцінки результативності навчальних занять застосовуються наступні види контролю: діагностичний, поточний та підсумковий.

Мета *діагностичного контролю* – виявлення музичного слуху та фізичних здібностей вихованців, діагностика знань і умінь учнів на початку навчального року (усне опитування, співбесіда з учнями, виконання окремих елементів заданого танцю).

Поточний контроль застосовується для оцінки якості засвоєння матеріалу (поточні тестові та творчі завдання). Результативність навчальних занять оцінюється також кількістю і якістю виступів гуртківців, спочатку для батьків і друзів, потім творчі звіти та концерти, участь у конкурсах, оглядах та фестивалях. Це і є одна із форм *підсумкового контролю* поряд з підсумковим концертом для батьків та однолітків, відкритими заняттями для педагогів та батьків.

Заняття на тему: «Популярні танцювальні стилі – ріли, джиги, хорнпайпи»

(для груп початкового освітнього рівня, вихованців середнього шкільного віку)

- Мета:** Формування позитивного ставлення та інтересу до спортивного ірландського танцю, як виду хореографічного мистецтва, ознайомлення з ірландськими танцями, з історією їх виникнення, розвиток ірландського спортивного танцю в Україні
- Завдання:** ознайомити дітей з історією виникнення і розповсюдження ірландського танцю, ознайомити з популярними танцювальними стилями – рілами, джигами, хорнпайпами
- Методи:** розповідь; прослуховування ірландської музики різних стилів; практичне завдання
- Тип заняття:** комбіноване
- Наочні матеріали:** відеоматеріал, демонстрація рухів педагогом

Матеріали: магнітофон, ноутбук

Тривалість заняття дві академічні години

Хід заняття

1. Активізація уваги вихованців

Оголошення теми та завдань заняття.

2. Ввідна розповідь

Сучасні види хореографії стають все більш популярними серед дітей та юнацтва, вони поєднують в собі народні традиції та сучасні ритми. Ірландський спортивний танець – це мистецтво ритмічно збалансованої «гри» ніг. Задомогою легких, непомітних ударів стопи у «хардах» або легких «джампів» та «катів», вони утворюють собою не випадковий набір рухів, а суворо поєднану послідовність, створену за законами синкопічних імпровізацій, поєднаних в цілу музичну фразу. Все це сприяє збагаченню емоційно-естетичного досвіду гуртківців та їх фізичній, естетичній, психологічній підготовці, формуванню почуття колективізму.

Історія та види ірландського танцю

Ірландські танці виникли в XVI столітті. За весь період свого існування вони знайшли самобутність і сьогодні мають мільйони прихильників у всьому світі. Всі види ірландських танців мають дві загальні особливості – виконуються вони виключно у швидкому темпі і наповнені приставними кроками.

Так як Ірландія свого часу була колонією Великобританії, це вплинуло на розвиток її культури. У XVII столітті англійці забороняли процвітати чомунбудь ірландському, тому, відповідно, і народні танці були під заборною. Ірландці заборону не порушували, але вечорами в домовленому місці групи людей зустрічалися таємно від суспільства, щоб віддати свою душу танцю. У XVIII столітті ірландські танці почали масово відроджуватися в селах і містах. Деякі майстри навіть відкривали свої хореографічні школи. У 1890-х роках була заснована гельська ліга, яка почала відроджувати ірландську мову і культуру, та, відповідно, і танець, який відкрив у собі друге дихання.

На сьогодні існує три види ірландського танцю – це сольний, кейлі і сет.

Сольний танець заснований на видовищній техніці – корпус і руки під час його виконання залишаються нерухомими, а ось ноги виконують швидкі і чіткі рухи під музику.

Кейлі заснований на рухах сольного, але виконується групою або парою танцюристів. Завдяки видовищній синхронності виконуваних рухів кейлі ідеально підходить для урочистих заходів.

Ірландський сет – це груповий танець з елементами французької кадрили. Сет має більш прості комбінації рухів, ніж кейлі. Кроки в ньому досить прості і це цілком зрозуміло адже сет є соціальним ірландським танцем.

Кращі ірландські танці сьогодні доступні до перегляду багатьом завдяки мережі інтернет, куди вони потрапляють майже відразу ж після змагань і де можуть радувати видовищністю своїх шанувальників.

Різні види ірландського танцю

Ірландські танці прийнято поділяти залежно від ритму музики, під яку їх танцюють: джиги, ріл, хорнпайп. За кожним із цих видів закріплені деякі характерні лише для них комбінації рухів.

Джиги

Старовинна мелодія кельтського походження. Залежно від музичного розміру мелодії, під яку виконують танець, виділяють лайт-джигу, сліп-джигу, сингл-джигу і трібл-джигу. Звичайний музичний розмір цих видів джиги становить 6/8. Зовсім окремо стоїть сліп-джига, яку виконують за особливим розміром 9/8 і винятково у м'якому взутті.

Хорнпайп

Хорнпайп виник в Англії елизаветинських часів, коли його виконували як сценічне дійство. В Ірландії його танцюють зовсім інакше і від середини вісімнадцятого століття виконують під музику 2/4 або 4/4. Виконують у твердому взутті.

Ріл

Виник приблизно в другій половині вісімнадцятого століття в Шотландії. Звичайний музичний розмір танцю ріл – 4/4. Якщо його танцюють у м'якому взутті – це ізі-ріл, якщо у твердому – тоді це трібл-ріл. Чоловічий м'який ріл виконують у спеціальних черевиках з каблуком, але без набійок на носку.

3. Практична робота

Діти прослуховують різні стилі ірландської музики. Керівник гуртка допомагає визначитися із стилем музики та відповідним танком, який виконується під цю музику. Також діти переглядають відеоматеріал зарубіжних чемпіонатів та танцювальних ірландських шоу як приклад виконання танців.

Практичний показ викладачем

Викладач демонструє основні кроки рілу, джиги та хорнпайпу. Діти вивчають основний крок ізі-рілу: джамп-овер.

4. Систематизація та корекція набутих знань (бесіда)

-що таке ірландський танець?

- які емоції викликає перегляд ірландського танцювального шоу?
- які якості характеру необхідні при вивченні ірландського танцю?

5. Підбиття підсумків заняття

Оцінка діяльності вихованців під час заняття, аналіз роботи кожного з них.

6. Висновок

Заняття ірландськими танцями забезпечують ознайомлення з історією їх виникнення, розуміння значення рухів та знання термінології, розвиток ірландського спортивного танцю в Україні.

Заняття на тему: «Ірландський танець «Кейлі»»

*(для груп основного освітнього рівня, 3-го року навчання,
вихованців середнього шкільного віку)*

- Мета:** формування позитивного ставлення та інтересу до ірландського танцю, як виду хореографічного мистецтва, виховання уміння працювати у команді
- Завдання:** ознайомити дітей з історією виникнення танців кейлі, їх різновидами;
вивчення рухів та схем танців кейлі;
розвиток почуття партнера;
розвиток почуття «сцени» та простору
- Методи:** розповідь; прослуховування ірландської музики різних стилів; практичне завдання
- Тип заняття:** комбіноване
- Наочні матеріали:** відеоматеріал, демонстрація рухів педагогом
- Матеріали:** магнітофон, ноутбук
- Тривалість заняття** дві академічні години

Хід заняття

1.Активізація уваги вихованців

Оголошення теми та завдань заняття.

2. Ввідна розповідь

Кейлі - загальний термін для позначення традиційних групових танців Ірландії і Шотландії, а також в більш широкому сенсі - музики для цих танців та вечірок, на яких виконуються ці танці.

Початкове значення слова кейлі - свято, вечірка. Це значення збереглося і в шотландській, і в ірландській мові, але в більш вузькому сенсі використовується в обох мовах для позначення певного виду танців. Як в Ірландії, так і в Шотландії кейлі – це соціальні танці, тобто танці для спілкування деякої кількості танцюристів: пари, сету (групи від 4 до 16 осіб) або великої кількості людей.

В Ірландії та Шотландії танці для кейлі-вечірок розвивалися по різному, і в результаті зараз під кейлі-танцями в Ірландії та Шотландії маються на увазі зовсім різні танці. Відмінності спостерігаються як у техніці виконання, так і в малюнках танців, в їх складності та вимогах до підготовленості танцюриста. У Шотландії кейлі ближче до споконвічного змісту слова - танців для свят, так як вони є найпростішими з шотландських танців. В Ірландії старе значення слова було деформовано діяльністю Гаельської Ліги, яка в рамках відродження ірландської культури відібрала 30 народних фігурних танців, оголосила тільки їх істинно ірландськими і заборонила танцювати інші як недостатньо ірландські. В результаті зараз в Ірландії під танцями кейлі маються на увазі тільки 30 танців, описаних в книзі «*Ar Rinnside Foirne*», а також фігурні танці, схожі за стилем, які виконуються на змаганнях з ірландських танців. Ці танці вимагають більшої підготовленості танцюриста, ніж шотландські кейлі.

Ірландські кейлі

Ірландські кейлі – це групові фігурні танці, які виконують як на змаганнях з ірландських танців, так і для розваги на танцювальних вечірках. Усі систематизовані Гаельською Лігою танці будуються на основі невеликої кількості базових кроків: side step, threes, promenade step, rising step і rise and grind. Всі ці кроки є основою сольних ірландських танців і вивчаються, в першу чергу, дітьми та молоддю, які займаються ірландськими танцями.

У танцях кейлі використовується кілька початкових побудов танцюристів:

Коло - танцюристи парами беруться за руки, утворюючи коло.

Шеренга – танцюристи шикуються в дві шеренги, дівчата навпроти молодих людей. Кількість пар в різних танцях може бути обмеженою: парна кількість, не більше 5 пар тощо.

Сет – від двох до восьми пар на однаковій відстані одна від одної утворюють трикутник, квадрат або багатокутник.

Вулиця, або колона – до сету з двох пар (спина до спини) утворюється наступний сет, до них наступний і так далі, в залежності від кількості бажаючих танцювати та наявності вільного місця. Вулиця може також будуватися з трійок танцюристів (дві партнерки з одним партнером) і четвірок (дві пари поруч).

Для танцю характерні складні перестроювання всередині свого сету. У танцях шеренгою і вулицею після закінчення сюжету партнери опиняються на інших місцях і починають танець знову з іншими контр-партнерами. Танці в сеті

зазвичай мають складну будову із вступом, завершенням, «боді» – тілом танцю, яке повторюється кілька разів, і фігурами, які виконуються між боді і не повторюються. Така структура танцю характерна для багатьох народних танців, в тому числі для іншого виду ірландського танцю –сетів та ірландських танців, близьких французьким та російській кадрили.

Приклади танців кейлі

Antrim reel

Довгий танець в ритмі Ріла на будь-яку кількість пар. Побудова як в «Walls of Limerick».

A. Advance and Return

Пари беруться за руки і сходяться один до одного променадним кроком (2 такти); на другий рахунок «три» вони відпускають руки і розгортаються, повертаючись при цьому один до одного. Пари беруться за руки і повертаються на свої місця (2 такти), відпускаючи руки на другий рахунок «три» і повертаючись один до одного (4 такти).

B. Right and Left Half-turn

Партнери беруть один одного правою рукою і променадом міняються місцями, відпускаючи руки (2 bars); потім беруть один одного лівою рукою і повертаються назад до своїх місць (2 такти). (4 такти).

C. Sidestep and Heys

Партнери міняються місцями сайдстепом. Чоловіки проходять за жінками (2 такти); все закінчують двома короткими «трієчками» (2 такти). Дві жінки з кожного сету міняються місцями променадом, проходячи лівими плечима один до одного, а чоловіки в цей час танцюють дві короткі «трієчки» (2 такти). Жінки тепер танцюють дві короткі «трієчки» поки чоловіки міняються місцями променадом, проходячи правими плечима один до одного (2 такти). (8 тактів). Ці всі рухи повторюються до повернення на свої місця, але жінки проходять правими плечима один до одного, а чоловіки лівими (8 тактів).

D. Dance Down Centre

Всі стають обличчям один до одного. Непарні (або провідні) пари танцюють сайдстеп на місце парних пар в сеті, а парні пари танцюють за їх спинами в протилежному напрямку (2 такти). Всі танцюють дві короткі «трієчки», а на другому рахунку «три» непарні пари відпускають руки і відходять назад, а парні пари проходять вперед до партнерів і беруться за руки. З цих позицій всі роблять сайд-степ до своїх місць (парні пари проходять між непарними парами сету) і закінчують двома короткими «трієчками» (4 такти). На другий рахунок «три» всі повертаються, танцюючи, на початкові місця (8 тактів).

E. Right and Left Wheels

Кожен сет з 4 танцюристів подає праві руки через центр, плече високо, руки жінок над руками чоловіків, танцюють за годинниковою стрілкою (4 такти). На четвертий такт всі відпускають руки і повертаються. Тепер всі дають ліві руки і повертаються, танцюючи, на свої місця (4 такти). (8 тактів).

F. Sidestep with Opposite

Це рухи схожі на D, але тепер чоловіки непарних пар подають руки жінкам парних пар і вони танцюють між двома іншими в сеті, поки ті роблять сайдстеп повз них, ця друга пара береться за руки і повертається на місце сайдстепом і двома «три». (8 тактів).

G. Left and Right Wheels

Рухи схожі на на E, але танцюристи подають ліві руки через центр і танцюють проти годинникової стрілки, а повертаються за годинниковою стрілкою і з правими руками в центрі (8 тактів).

H. Swing Out to Next Couple

Партнери стоять обличчям один до одного, беруться за обидві перехрещені руки, непарні пари крутяться вправо на місце парних пар, і навпаки. Кожна пара тепер виявляється спиною до тієї пари, з якої танцювала, і готуються танцювати з новою парою (8 тактів).

Тепер повторюються всі рухи. Пара №1 танцює з парою №4, а пара №3 – з парою №6, і так далі. Це прогресуючий танець, кожна непарна пара рухається вниз на одну позицію по закінченню всього руху, а кожна парна пара рухається на одну позицію вгору.

Після досягнення кінця лінії, кожна пара стоїть без руху протягом одного повтору танцю.

The bridge of athlone

Довгий танець на ритм Double Jig на будь-яку кількість пар. Побудова як в «Rince Fada»: танцюристи стають у дві лінії: чоловіки в одній лінії, жінки в іншій, партнери стоять обличчям один до одного, чоловіки лівим боком. Пари нумеруються з початку лінії. Кожна непарна пара і парна пара поруч з ними формують сет.

A. Rising Step, Advance and Retire

Кожна лінія береться за руки і всі танцюють «Rising Step» двічі, починаючи з правої ноги (4 такти). Тепер лінії танцюють advance and retire один раз променадом (4 такти). Знову всі танцюють «Rising Step» двічі (4 такти), відпускають руки, роблять advance and pass through, причому партнери проходять правими сторонами і повертаються на місце (4 такти) .(16 тактів).

B. Down the Centre

Перша пара (іноді перші три або п'ять пар, якщо лінія довга) береться за праві руки і танцює сайдстеп в центр між лініями, закінчуючи двома короткими «трієчками» (4 такти); сайдстеп на місце, закінчуючи, як перед цим (4 такти). В цей час всі інші танцюристи стоять на своїх місцях (8 тактів).

C. Cast Off

Провідна пара (або пари) відходить, за нею слідує всі танцюристи в лінії, жінки роблять променад поза своїх ліній, і танцюють до протилежного кінця лінії, а чоловіки танцюють так само на своєму боці (в наші дні ці рухи частіше робляться під маршову музику кроком). (8 тактів).

D. The Bridge

Коли пари (або пара), які станцювали В, досягли кінця лінії, вони повертаються, зустрічаються, танцюють трохи вгору, тримаючись за внутрішні руки, і роблять арку, вже тримаючись двома руками. Танцюристи слідуєть за ними і проходять під аркою, повертаючись в початок сету, формуючи дві лінії як на початку танцю. Досягнувши своїх місць, вони формують «міст», беручись обома руками за руки партнера (не перехресуючи) і тримаючи їх в піднятому стані.

Провідні пари (або пара) відпускають руки і танцюють до початку сету, причому жінки проходять під «мостом», а чоловіки поза. Досягнувши початку, вони танцюють у зворотному напрямку, але тепер чоловіки проходить під «мостом», а жінки поза. Досягнувши кінця сету, вони стають в кінці ліній, інші танцюристи відпускають руки партнерів.

Танець повторюється, пара (або пари) тепер на початку сету стають провідними.

3. Практична робота

Діти переглядають відеоматеріал танців кейлі як приклад їх виконання, уважно слідкують за рухами педагога, а потім самі намагаються виконати рухи та фігури танцю.

Педагог слідкує за виконанням танцю, робить зауваження; при потребі показує правильне виконання того чи іншого елемента.

4. Систематизація та корекція набутих знань (бесіда)

- Що таке кейлі-танці? Які танці виконуються?
- Яка кількість людей може виконувати кейлі?
- Які уміння протрібні для виконання кейлі-танців?

5. Підведення підсумків заняття

Оцінка діяльності вихованців під час заняття.

6. Висновок

Виконання танців кейлі розвиває у дітей уміння працювати у команді, почуття партнера, розвиває почуття «сцени» та простору.

Заняття на тему: «Ірландські танці кейлі»

(для груп основного освітнього рівня, 3 рік навчання,
вихованців середнього шкільного віку)

Мета: Формування позитивного ставлення та інтересу до хореографічного мистецтва, до ірландських танців, розвиток почуття партнера, почуття «сцени» та простору

Завдання:	ознайомити дітей з історією виникнення танців кейлі, їх різновидами; вивчення рухів та схем
Методи:	розповідь; прослуховування ірландської музики різних стилів; практичне завдання
Тип заняття:	комбіноване
Наочні матеріали:	відеоматеріал, демонстрація рухів педагогом
Матеріали:	магнітофон, ноутбук
Тривалість заняття	дві академічні години

Хід заняття

1. Активізація уваги вихованців

Оголошення теми та завдань заняття.

2. Ввідна розповідь

Кейлі - загальний термін для позначення традиційних групових танців в Ірландії і Шотландії, а також в більш широкому сенсі - музики для цих танців та вечірок, на яких виконуються ці танці.

Початкове значення слова Кейлі - свято, вечірка. Це значення збереглося і в шотландській, і в ірландській мові, але в більш вузькому сенсі використовується в обох мовах для позначення певного виду танців. І в Ірландії, і в Шотландії це соціальні танці, тобто танці - спілкування для деякої кількості танцюристів: пари, сету (групи від 4 до 16 осіб) або великої кількості людей.

В Ірландії та Шотландії танці для кейлі-вечірок розвивалися незалежно і в результаті зараз кейлі-танці в Ірландії і Шотландії різняться. Відмінності спостерігаються як у техніці виконання, так і в малюнках танців, в їх складності та вимогах до підготовленості танцюриста.

У Шотландії кейлі ближче до споконвічного змісту слова - танців для свят, так як є найпростішими з шотландських танців. В Ірландії старе значення слова було деформовано діяльністю Гаельської Ліги, яка в рамках відродження ірландської культури відібрала 30 народних фігурних танців, оголосила тільки їх істинно ірландськими і заборонила танцювати інші як недостатньо ірландські. В результаті зараз в Ірландії тільки 30 танців кейлі, описаних в книзі «*Ár Rinncide Foirne*», а також фігурні танці, схожі за стилем, які виконуються на змаганнях з ірландських танців. Ці танці вимагають більшої підготовленості танцюриста, ніж шотландські кейлі.

Ірландські кейлі

Ірландські кейлі – це групові фігурні танці, які виконують як на змаганнях з ірландських танців, так і для розваги на танцювальних вечірках. Усі систематизовані Гаельською Лігою танці будуються на основі невеликої кількості базових кроків: side step, threes, promenade step, rising step і rise and grind. Всі ці кроки є основою сольних ірландських танців і вивчаються дітьми, що займаються ірландськими танцями, в першу чергу.

У танцях кейлі використовується кілька початкових форм шиккування танцюристів:

Коло: танцюристи парами беруться за руки, утворюючи коло.

Шеренга: танцюристи шикуються в дві шеренги, дівчата навпроти молодих людей. На кількість пар в різних танцях накладаються різні обмеження: парна кількість, не більше 5 пар тощо.

Сет: від двох до восьми пар на однаковій відстані одна від одної утворюють трикутник, квадрат або багатокутник.

Вулиця, або колона: до сету з двох пар (спина до спини) шикуються наступний сет, до них наступний і так далі, в залежності від кількості бажаючих танцювати і вільного місця. Вулиця може також будуватися з трійок танцюристів (дві партнерки з одним партнером) і четвірок (дві пари поруч).

Для танцю характерні складні перестроювання всередині свого сету. У танцях шеренгою і вулицею після закінчення сюжету партнери опиняються на інших місцях і починають танець знову з іншими контр-партнерами. Танці в сеті зазвичай мають складну будову танцю з вступом, завершенням, «боді» - тілом танцю, яке повторюється кілька разів, і фігурами, які виконуються між боді і не повторюються. Така структура танцю характерна для багатьох народних танців, в тому числі і для іншого виду ірландських танців - сетів, споріднених французьким і російській кадрилі.

Приклади танців кейлі:

THE DUKE REEL

Круговий танець на 3 пари. Побудова: три пари стоять в колі, тримаючись за руки.

Rings

Всі виконують сайдстеп по колу проти годинникової стрілки, закінчуючи двома короткими «трієчками» (4 такти). Сайтстеп за годинниковою стрілкою, закінчуючи двома короткими «трієчками» (4 такти). 8 тактів.

BODY:

A. Sides

Партнери виконують сайдстеп, проходячи один повз одного, чоловік проходить позаду (2 такти), закінчуючи двома короткими «трієчками» (2 такти). Сайтстеп на свої місця, чоловік проходить попереду, закінчуючи двома короткими «трієчками» (4 такти). Чоловік виконує те ж саме з жінкою зліва, причому жінка проходить позаду, коли йде вправо, і попереду, коли повертається (16 тактів).

B. Link Arms

Партнери беруться під руки і танцюють повний поворот за годинниковою стрілкою (2 такти). Кожен чоловік тепер бере під руку жінку зліва від своєї первісної позиції і повертається проти годинникової стрілки (2 такти). Всі повторюють цей рух, закінчуючи на своїх місцях (4 такти). 8 тактів.

C. Interlace

Партнери повертаються один до одного і проходять променадом правим плечем до правого плеча по колу, проходячи по черзі на іншу сторону наступного танцівника, як в chain, але не беручись за руки (8 тактів).

D. Advance and Retire

Всі стають в коло, беруться за руки і сходяться всередину кола (2 такти). Всі відходять (2 такти), знову сходяться, а на відході відпускають руки не-партнерів і стають в наступну фігуру (8 тактів).

Фігури

Фігура 1. Figure of Eight

Променадом пара №1 підходить до пари №2 (пара №3). Жінка з пари №1 проходить між іншою парою, за нею чоловік, але поки жінка робить вісімку, проходячи навколо жінки і потім чоловіка, чоловік з пари №1 проходить спочатку навколо чоловіка, а потім навколо жінки. Таким чином пара №1 виявляється всередині пари №2. Вони беруться за руки в колі (8 тактів).

Всі виконують чотири сайдстепи за годинниковою стрілкою, закінчуючи двома короткими «трієчками» (4 такти), а партнери беруться обома руками і прокручуються до своїх місць (4 такти). 16 тактів.

Цю саму фігуру повторює пара №2, яка проходить через і танцює з парою №3 (16 тактів) (а пара №1 стоїть); потім пара №3 проходить і танцює з парою №1 (32 такти)

Повторюється Body.

Фігура 2. Right and Left Chain

Пари №1 і №2 виконують right and left chain таким чином:

Чоловік дає праву руку протилежній жінці, вони рухаються вперед півколом (чоловік за годинниковою стрілкою, жінка проти годинникової стрілки) до зустрічі з партнером лівою рукою, потім протилежна жінка знову зустрічається правою рукою і так далі до свого партнера лівою рукою, щоб закінчити на своїх позиціях, таким чином завершивши круговий ланцюг (8 тактів). Обидві пари потім танцюють повне коло навколо один одного (8 тактів).

Цю ж фігуру виконують пари №2 і №3 (16 тактів), потім пари №3 і №1 (16 тактів)

Повторюється Body.

Finish - Swing Around

Партнери тримаються за перехрещені руки і повертаються навколо парами проти годинникової стрілки (8 тактів).

AN RINCE MÓR

Круговий танець в темпі рілу на будь-яку кількість пар.

Формація: танцюристи формують велике коло. Праворуч від кожного чоловіка знаходиться його партнерка.

A. Ring to Left and Right

Всі танцюристи в колі беруться за руки і танцюють сайдстеп вліво, закінчуючи двома короткими «трієчками», потім повертаються вправо і закінчують так само (8 тактів).

B. Swing with Ladies on Left

Чоловіки перетинають руки з жінкою зліва, і пари обертаються на місці за годинниковою стрілкою (8 тактів).

C. Swing with Partners

Чоловіки беруть руки партнерок і танцюють, як в *Swing with Ladies on Left* (8 тактів).

D. Link Arms

Чоловіки беруть праву руку жінки зліва і повертаються за годинниковою стрілкою (2 такти); з'єднують ліву руку з лівою рукою партнерки і повертаються проти годинникової стрілки (2 такти); повторюється з правою рукою жінки зліва і ланцюжок повертається до партнерки; чоловік бере обидві руки партнерки і повертає її так, що чоловік виявляється всередині кола, а жінка поза колом, готуючись до наступного руху (4 такти). 8 тактів.

E. Lead Round

Пари ведуть лід-ераунд проти годинникової стрілки променадом на 6 тактів музики, а на останні 2 такти повертаються в коло, щоб продовжувати танцювати (8 тактів).

3. Практична робота

Діти переглядають відеоматеріал танців кейлі як приклад їх виконання, демонстрацію рухів педагогом, потім вивчають рухи та фігури.

Педагог спорстерігає за виконанням елементів танцю, робить зауваження; при потребі показує правильне виконання того чи іншого елемента.

4. Систематизація та корекція набутих знань (бесіда)

- Що таке кейлі-танці?
- Які танці виконуються?
- Яка кількість людей можуть виконувати кейлі?
- Які уміння потрібні для виконання кейлі-танців?

5. Підведення підсумків заняття

Оцінка діяльності вихованців під час заняття.

6. Висновок

Виконання танців кейлі розвиває у дітей уміння працювати у команді, почуття партнера, розвиває почуття «сцени» та простору.

ЛІТЕРАТУРА

1. ÁR RINNCIDE FOIRNE, Thirty Popular Figure dances, An Coimisiún le Rincí Gaelacha, 6 Sráid Fhearchair, Baile Átha Cliath 2.
2. Агнес де Миль. Танец в Америке / Агнес де Миль. - Нью-Йорк, 1963 .
3. Астер Ф. Степ INTIM. Время степа / Фред Астер. - Нью-Йорк, 1959.
4. Балет: Энциклопедия. - М.: Советская энциклопедия, 1981.
5. Васильева Т.К. Секреты танца / Т.К.Васильева. - СПб: ТОО «Диамант», 1997.
6. Дійнейка К., Рух, дихання, психофізичне тренування, - Київ: Здоров'я, 1988.
7. Денни Г., Дассвиль Л. Все танцы / Ги Дени, Люк Дассвиль. – К.: Музична Україна, 1983.
8. Подберезкин В. Секреты степа / В. Подберезкин. М.: Созвучие, 1995.
9. Подвала В. Элементарная теория музыки / В. Подвала. – М.: Музыка, 1984.
10. Симоненко В. Лексикон джаза / В.Симоненко, 1981.
11. Шаріков Д. Класифікація сучасної хореографії / Д. Шаріков. - К., 2008.
12. Шереметьевская В. Танец на эстраде / В. Шереметьевская. – М.: Искусство, 1985.
13. Robert Cohan Dance workshfn. - Ravens burg / Robert Cohan . - Maier, 1986.

ТЕЗАУРУС

Б

Бегінер – рівень складності виконання ірландського танцю для початківців.

Бек – танцювальний зв'язок.

Бек той - удар носком опорної ноги з підстрибуванням.

Бек трепл - подвійний удар опорної ноги з підстрибуванням.

Бек дабл трепл - два подвійних удари.

Болченч (Ball change) - зміна ніг. Подвійний удар подушечками ніг при зміні з однієї ноги на іншу.

Браш (Brush) - щітка-мітла, розгойдування ноги. Простий одинарний звук, що походить від дотику до підлоги під час руху ноги вперед. П'ята не торкається підлоги. В кінці руху нога залишається піднятою над підлогою, при цьому вага тіла залишається на опорній нозі.

Браш форвард; Браш бек спенк (Spenk, Brush Beck) - щітка назад. Простий одиничний удар (звук) подушечкою ноги по підлозі під час руху ноги назад. В кінці руху нога залишається піднятою над підлогою.

В

Вальсклодж (Walzclogg) – вальс. Рух з п'яти ударів. Виконується на три чверті. На «раз» виконується степ, на «і два, і три» виконується шафл бол ченч з вільної ноги.

Вінг (Wing) – крило. Потрійний звук (удар) від дотику подушечки ноги при розгойдуванні ноги вбік від себе, потім до себе і приземлення на подушечку тієї ж ноги. Вага тіла залишається на іншій, опорній нозі.

Д

Даблвінг (Doublewing) - подвійне крило (крила). Виконується як попередній рух, але обома ногами з переносом ваги тіла на працюючу ногу.

Даблпул бек (Doublepull Back) - подвійне відтягування ноги назад. Чотири звуки (удари) від дотику подушечки однієї ноги до підлоги (браш назад), потім подушечки іншої ноги. Приземлення на подушечку спочатку однієї ноги, потім іншої. Рух виконується під час стрибка назад.

Діг (Dig) - тикати, штовхати. Сильний удар п'ятою по підлозі. Вихідна позиція - нога піднята від коліна.

Джамп, спринг (Jump, Spring) – стрибок. Простий одинарний звук від дотику подушечкою ноги по підлозі при перестрибуванні з однієї ноги на іншу.

Джамп-овер - стрибок з рухом уперед.

Джигга (jig) – вид ірландського танцю. В залежності від музичного розміру мелодії, в якому виконується танець, виділяють лайт-джигу, дабл-джигу, сліп-джигу, сингл-джигу і трібле-джигу. Звичайний музичний розмір цих видів джигги становить 6/8. Сліп-джигга виконується у музичному розмірі 9/8 і виключно в м'якому взутті.

І

Інтермед – один із рівнів складності виконання ірландського танцю.

К

Кат, Кат аут - різкий вигин опорної ноги у протилежний бік.

Кейлі (céilí) - парні і групові танці, що базуються на стандартних кроках ірландських сольних танців.

Кік, Кат ін. – згинання опорної ноги різко під себе.

Клап (Clap) – Удар у долоні.

Клік (Click) - Стукнути носками, стоячи на п'ятах або п'ятами, стоячи на носках.

Клік чендж – вправа «ножиці» з ударом п'ятки по п'ятці.

Коробочка - набір рухів із переступанням з п'ятки на п'ятку з ударом носками.

Кремпл-рол (Cramproll) - судорожне обертання. Чотири удари від дотику до підлоги спочатку подушечкою однієї ноги, потім подушечкою іншої; далі п'ятою однієї ноги та п'ятою іншої. Вправа можна робити, обертаючись на місці, рухаючись в сторони, по колу. Перший удар проводиться у напрямку руху.

Кроси (хрести) - перехрещена позиція ніг.

Л

Ландж (Lunge) – випад. Простий звук, від удару всією площиною стопи при наступанні на зігнуту ногу з перенесенням на неї ваги. Виконується вперед, назад або вбік.

Лід-ераунд – танцювальний рух «по колу».

Ліп – стрибок з утримуванням ніг під собою.

О

Оупен – один із рівнів складності виконання ірландського танцю.

П

Пікап (Pick up) - піднімати, підбирати. Браш наверх (виконати браш, підняти коліно).

Праймері – один із рівнів складності виконання ірландського танцю.

Пулбек степ (Pull-Back step) - відтягувати, відступати. Подвійний дотик (удар) подушечки ноги до підлоги і потім приземлення на неї. Вправа робиться у стрибку з «відходом» і «приходом» на одну і ту ж ногу.

Р

Ріл (reel) – вид ірландського танцю. Музичний розмір 4/4. Ріл танцюють у м'якому взутті, ізі-рил, трєбл-рил – у жорсткому. Чоловічий «м'який» ріл виконується у спеціальних черевиках - з каблуком, але без набійок на носках.

Рок – танцювальний зв'язок. Перекачування з ноги на ногу, з носка на носок. Позиція ніг навхрест на напівпальцях.

Рол - обертальний рух стопи.

С

Скаф (Scaff) - волочити. Простий одинарний удар від дотику п'яти до підлоги під час руху ноги вперед. В кінці руху нога піднята над підлогою.

Скафл (Scaffle) - човгати, волочити. Принцип той же, що і шафл, але до підлоги торкається спочатку носок, потім п'ята у напрямку від себе, далі п'ята, потім носок у напрямку до себе. Вага тіла залишається на опорній нозі

Слайд (Slide) – ковзати. Ковзання стопою по підлозі.

Слеп (Slap) - удар, ляпас. Виконується так само як флеп, але після удару нога відривається від підлоги.

Снеп (Snap) – клацання. Клацання пальцями.

Софт - виконання танцю у легкому м'якому взутті (софт шузи).

Спенд, Браш бек (Spenk, Brush Beck) - ляпас, «щітка» назад. Простий одиничний удар подушечкою ноги по підлозі під час руху ноги назад. В кінці руху нога піднята над підлогою.

Стомп (Stomp) - тупіт. Простий одинарний звук від дотику всієї площини стопи до підлоги без перенесення на неї ваги тіла.

Стемп (Stamp) – штамп. Простий одинарний звук від дотику всієї площини стопи до підлоги. Вага тіла переноситься на працюючу ногу.

Степ, степ бол (Step, Step-Ball) – крок. Простий одиничний удар (звук) подушечкою ноги зверху по підлозі, з переносом ваги тіла. П'ята не торкається підлоги. Може бути зроблений одночасно з кроком на місці, вперед, назад або в бік.

Степ болл чендж (Step ball change) - крок і зміна ніг. Потрійний удар - наступ на подушечку ноги з перенесенням на неї ваги, потім зміна ніг - на напівпальцях.

Т

Теп (Tap) - удар, дотик. Простий одиничний удар (звук) - дотик подушечки ноги зверху до підлоги, потім нога піднімається. П'ята не торкається підлоги. Вага тіла залишається на іншій, опорній нозі.

Той (Toe) – носок. Простий удар при опусканні носка на підлогу. Вага тіла залишається на опорній нозі.

Той бек степ - удар ноги ззаду з кроком. Той дроп; Той діг - удар п'ятою.

Требл - подвійний удар подушкою стопи.

Ф

Феші – змагання.

Флеп (Flap) - ляпас. Подвійний удар - легкий дотик носка до підлоги під час руху ноги вперед, потім притиснути подушечку ноги до підлоги.

Флепхіл (Flapheel) - ляпас п'ятою. Потрійний (удар) легкий дотик носка ноги до підлоги під час руху ноги вперед, потім при опусканні на подушечку тієї ж ноги і далі при опусканні на п'яту тієї ж ноги.

Х

Хай-кік - високе згинання ноги у коліні.

Харді - виконання танцю у важкому степовому взутті (харді – шузи).

Хіл (Heel) – п'ята. Простий удар - опускання п'яти на підлогу.

Хіл діг – одинарний удар.

Хіл дроп – подвійний удар.

Хоп (Hop) – стрибнути. Простий одиночний удар. Стрибок та приземлення на ту ж ногу.

Хоп степ - Стрибок та приземлення на іншу ногу.

Хорнпайп (hornpipe) – вид ірландського танцю. В Ірландії Хорнпайп виконується у музичному розмірі 2/4 або 4/4, у жорсткому взутті.

Ч

Чаг (chug) – пихкання. Ковзний удар подушечкою ноги із здриганням та одночасним ковзанням вперед. П'ята ноги опускається на підлогу.

Ш

Шафл (Shaffle) – човгання. Подвійний удар - дотик носка ноги до підлоги при розгойдуванні ноги спочатку вперед, а потім назад (передній шафл), або в бік і назад (задній шафл). В кінці руху нога піднята над підлогою.

Шафл бол чендж (Shuffle ball change) - Шафл бол чендж (Shuffle ball change) - човгання і зміна ніг. Чотири удари - дотики подушечкою ноги до підлоги при розгойдуванні вперед, назад, потім подушечка цієї ж ноги опускається на підлогу. Те ж саме виконується іншою ногою.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

**ДЕПАРТАМЕНТ ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ
ВИКОНАВЧОГО ОРГАНУ КИЇВСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ
(КИЇВСЬКОЇ МІСЬКОЇ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ)**

**УПРАВЛІННЯ ОСВІТИ
ШЕВЧЕНКІВСЬКОЇ РАЙОННОЇ В МІСТІ КИЄВІ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ
ЦЕНТР ТВОРЧОСТІ ДІТЕЙ ТА ЮНАЦТВА «ШЕВЧЕНКІВЕЦЬ»**

**МАТЕРІАЛИ
ДО НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНОГО КОМПЛЕКТУ**

за навчальною програмою з позашкільної освіти

«Курс актерської майстерності»

художньо-естетичний напрям

**м. Київ
квітень 2019 р.**

Автор- укладач

Гасиліна Юлія Володимирівна, керівник гуртка Центру творчості дітей та юнацтва «Шевченківець» міста Києва

Загальна редакція:

І. В. Вержбицька, Н.З.Чернікова

ЗМІСТ

Вступ	4
Методичні рекомендації	6
Заняття на тему «Тренування уваги, акторської спостережливості, фантазії».	11
Заняття на тему: «Робота з сценічним матеріалом. Застільний період підготовки до постановки вистави за п'єсою Марка Кропивницького «За щучим велінням»	15
Заняття на тему «Взаємодія з різними видами мистецтва. Роль актора у виставі» (підготовка до вистави за листами та творами ув'язнених в рамках проекту «Арт-примирення»)	19
Заняття на тему: «Виготовлення тематичного шарфу «Мій настрій»»	14
Література	25
Тезаурус	26

ВСТУП

Основною метою діяльності гуртків театрального профілю є формування у вихованців міжпредметних естетичних і предметних мистецьких компетентностей як цілісної єдиної основи світогляду, а також здатності до художньо-творчої самореалізації і культурного самовираження у процесі сприймання, інтерпретації, оцінювання ними творів мистецтва.

Основними завданнями театального колективу є: формування умінь і навичок аналізувати, інтерпретувати та оцінювати твори мистецтва, виявляти їх національну своєрідність; збагачення духовного світу вихованців у результаті вивчення творів мистецтва; формування ціннісного ставлення до дійсності і творів мистецтва, розвиток емоційно-почуттєвої сфери дітей та молоді; виховання здатності до художньої самореалізації, культурного самовираження, задоволення потреби в мистецькій самоосвіті.

Курс акторської майстерності, як і інші сценічні дисципліни виховує в першу чергу людину-актора з активною громадянською позицією. Студійців театральної студії потрібно готувати до діяльності пропагування високої моралі та культури поведінки засобами театального мистецтва. Ця діяльність повинна знаходити своє втілення у відмінному сценічному втіленні, в дотриманні акторами-студійцями правил поведінки в театрі, в повсякденному житті, в суспільній роботі.

Заняття за програмою «Курс акторської майстерності» сприяють розвитку і соціалізації особистості та направлені на привертання уваги дітей та молоді до мистецтва взагалі та театру зокрема; формування інтересу до театального мистецтва, класичного та сучасного театру; пробудження бажання займатися театром; мотивація вихованців на підвищення рівня своїх знань у сфері театального мистецтва; розвиток вокальних даних та виконавської майстерності, спонукання до самостійної роботи; вироблення спеціальних умінь, спрямованих на оволодіння своїм тілом як виразним інструментом чи робота над вдосконаленням виконавської майстерності; підвищення індивідуальної культури вихованців, розширення їх кругозору, розкриття творчого потенціалу; самовиховання, зняття психологічних блоків, формування здорового способу життя.

Актуальність програми полягає в постійній потребі молодої людини в особистій творчості, пошуку своєї індивідуальності, емоційному вираженню – все це можна реалізувати в театральному мистецтві. Процес професійної підготовки майбутнього актора – це пошук нового способу засвоєння театральної техніки. Дуже важливо знайти нову систему координат для свого часу творчості. Будь-які механічні повтори програми навчання, яка успішно застосовувалася вчора, сьогодні може здатися неефективним та нецікавим процесом. Творчість у педагогічному процесі завжди змінює знайдені методи та способи викладання і надає студійцям простір для творчого пошуку.

Працювати за даною Програмою можуть тільки спеціалісти, педагоги, які мають спеціальні знання та багаторічну сценічну практику. Теоретичну та

практичну сторону своєї роботи, методику викладання автор-педагог засновує на власній сценічній та педагогічній практиках, роботах К. Станіславського, Леся Курбаса, М. Чехова, Е. Декру, П. Брука та працях сучасних психологів та фізіологів.

Методичні рекомендації

Комплекс акторських дисциплін потрібно розглядати як органічну частину усього освітнього процесу виховання актора. Педагог повинен виховувати виразне, пластично рухоме тіло актора. Правильно спрямувати роботу кожного студійця, встановити його взаємодію з іншими, навчити правильно виразно та зрозуміло говорити, підвищити індивідуальну культуру, розширити кругозір молодого людини, розкрити творчий потенціал, зняти психологічні блоки – ось ті завдання, які стоять перед педагогом театрального колективу.

Для успішної реалізації програми педагог має враховувати індивідуальні особливості вихованців, їх інтересів та потреб; налагодження міжособистічних взаємин та створення ціннісно-орієнтаційної єдності в дитячому та педагогічному колективах; розвиток естетичного світогляду вихованців, спонукання до обміну досвідом між однолітками, до участі в культурно-масових заходах (святах, концертах, музичних вечорах), до системної самоосвіти із використанням Internet-ресурсів.

Про серйозну роботу в студії може йти мова лише з 12 років, коли у підлітків виникає здібність до абстрактного мислення. Підліток може думати та міркувати про абстрактні поняття (свободу, любов, справедливість тощо), узагальнювати та аналізувати свій досвід. Але найбільш плідні результати театрального виховання починаються у молоді віком 14-15 років (розвиток самостійного мислення, інтелектуальної активності, творчого підходу до вирішення завдань). В підлітковий період відбувається інтенсивний та плідний розвиток пізнавальних процесів. Через сучасні засоби масової інформації нинішні підлітки можуть багато почути, побачити, пізнати. Однак в силу обмеженості їх реального життєвого досвіду, несформованості багатьох моральних принципів та оцінок, далеко не все сприйняте ними стає фактом їх свідомості, набуває особового змісту. А без цього, як стверджують психологи, немає і справжнього пізнання. В інших випадках через активні здібності до абстрактного мислення підліток, навпаки, задоволений тим, що «вихоплює» в спектаклі лише схему подій та пропускає психологічні відтінки, підтекст в словах та діях героїв, не звертає гідної уваги на унікальність художнього зображення того чи іншого факту.

Оскільки підготовка актора – це створення сценічної пластичності в найширшому розумінні, в освітньому процесі необхідно спиратися на фізіологію, психологію та біомеханіку – це допоможе спочатку здійснити правильне налаштування, а потім фізично правильно діяти на сцені.

Велику увагу слід приділяти вивченню можливостей власного тіла та його фізичному розвитку. Удосконалення тілесних можливостей, сценічна

пластичність, почуття рівноваги, правильний розподіл центру ваги, усвідомлення себе в просторі допоможе виразності тіла і жестів, адже тіло потрібно сприймати як акторський інструмент. При цьому важливий послідовний перехід від легких вправ до більш складних.

Треба шукати сучасний діалог і паралельно прищеплювати студійцям естетичну культуру, правила театральної етики тощо. Завдання театральної студії – виховати «розумного блазня» - актора, який досконало володіє своїм тілом (як образним інструментом), голосом та уявою. Педагогу доцільно застосовувати різні методики і акторські тренінги – від традиційних до новітніх. Але в нашій студії вихованець не обмежується лише навчанням акторській майстерності. Завдяки заняттям з основ теорії та практики драматургії, вихованці при звичаються до того, що літературна основа – не закостеніла догма, якій можна слідувати, чи яку потрібно ламати, а вільна територія живого творчого процесу. Старші вихованці пробують писати невеликі п'єси, найкращі з яких потім ми реалізуємо на сцені.

Театральна освіта та виховання має бути спрямовані на: виховання основ глядацької культури; розвиток навичок акторської майстерності; набуття знань про мистецтво театру. Під час занять ці напрямки переплітаються та доповнюють один одного. Театральна термінологія засвоюється краще, якщо є глядацький досвід або досвід власної акторської діяльності.

Певні напрями роботи, які відповідають віковим інтересам та можливостям студійців можуть розвиватися наступним чином.

Виховання основ глядацької культури:

формування уявлення про складові художнього образу в театральному мистецтві; про характер людини (героя, персонажу); про творчу інтерпретацію п'єси під час її постановки на сцені; про мізансцену як мову театрального спектаклю.

Розвиток навичок акторської діяльності:

розвиток індивідуальної уваги (зорової, слухової); етюдна робота, практичні заняття та виступи на сцені; практика пластичної виразності вихованця як мови театрального мистецтва (введення елементів сценічного руху, пантоміми, танцю); знайомство з основами сценічної мови (артикуляційні вправи, вправи на правильне дихання, логіку мовлення); розвиток творчого мислення студійця та техніки акторської майстерності; практика колективної роботи над виставою, фрагментом, етюдом;

Робота по розподілу ролей

знайомить студійців з відповідальністю виконавця перед своїм вибором, тобто підводить вихованців до усвідомлення значення ретельної роботи над роллю. Ця робота починається одразу після розподілу ролей.

Також педагог завжди має наголошувати, що театр – мистецтво синтетичне, де співіснують музика, живопис, мистецтво створення костюмів,

декорацій, сценічного реквізиту тощо. Все оформлення робиться силами самих студійців, у деяких це переростає в нове захоплення – зроблене власноруч більш цінується і, відповідно, народжується більша повага до сцени і вистави, в якій вони зайняті.

Серед студійців розподіляються обов'язки по підготовці спектаклю, даються завдання з художнього, музичного, пластичного оформлення майбутньої вистави. Робота над роллю, її трактування, побудова цікавої логіки персонажа - все це допомагає студійцям у формуванні сценічного образу. Вони вигадують сценічну біографію своїх героїв, шукають засоби відтворення образу в епізодичній ролі, в масовій сцені. Весь процес роботи колективу над спектаклем формує уявлення про театр як про злагоджений механізм, який направлений на створення театральної вистави.

На кожному занятті студійці пробують в етюдній формі різні види акторських навичок: робота з ритмом, артикуляційні вправи, сценічний рух, моделювання часу та простору, робота з емоційною образністю. Корисно вигадувати та програвати різні життєві ситуації та історії.

З метою професійного самовизначення та розширення знань про театральне мистецтво доцільно ознайомити студійців з такими розділами:

- Вивчення театральної термінології та історії театру;
- Інформація про різні театральні професії;
- Лекції про різні форми та жанри театального мистецтва, теорія та практика драматургії, історія сучасної української драматургії.

Педагог має розповісти про те, що матеріалом драматургії є висловлювання людей, пряма мова, яка розкриває їх характери, прагнення, мотивацію, спосіб реакції на різні події, особливості поведінки в конфліктних ситуаціях. Вихованцям слід надати уявлення про те, що тема, конфлікт, подія, характери складають стрижень драми, вирізняють її з інших видів мистецтва, що конфлікт стає джерелом драми, якщо він торкається інтересів діючих осіб та приводить до їхньої боротьби.

Можна також розібрати зі студійцями, які конфлікти траплялися з ними в житті, які події привели до конфлікту та що сталося через це. Вихованцям вищого освітнього рівня можна дати завдання спробувати написати невеличкі п'єси-етюди на основі власного життєвого досвіду, які можна потім реалізувати на сцені. Такий аналіз людських емоцій та почуттів допомагає глибше розуміти свою роль та мотиви вчинків персонажу. Ще цікавий досвід написання етюдів в різних драматургічних формах, на яких можна прослідкувати розвиток та формування сучасної драми.

Програма основного рівня першого року навчання має спільну тематичну основу з початковим рівнем, але матеріал, що викладається більш ускладнений. Основним завданням вихованців груп основного рівня є розвиток творчих здібностей, опанувань основ акторської майстерності, сценічного руху, сценічної мови. Студійці знайомляться з історією зародження та розвитку театру, з видатними постатями театального мистецтва. За умови успішного засвоєння знань вихованці груп основного рівня беруть участь у постановці різножанрових

вистав за творами української та світової класики, вистав за творами сучасних авторів, беруть участь у концертних програмах, творчих звітах.

Програма вищого рівня навчання передбачає теми з основ режисури, від роботи над режисерськими етюдами до самостійної постановки оповідань, байок, одноактівок, концертних програм, а також удосконалення методики роботи над словом у різних виконавських матеріалах, оволодіння логіко-аналітичними прийомами, емоційно-образними засобами виразності мови, засвоєння навичок зовнішньої та внутрішньої техніки словесної дії. На заняттях з «основ сценічного руху» студійці вищого рівня навчання працюють за методикою Всеволода Мейерхольда, Леся Курбаса та Етьєна Декру.

Основні завдання театру-студії МІСТ у роботі з вихованцями:

1. Навчання:

- вивчення основ акторської майстерності, сценічної мови, сценічного руху, етики актора в обсязі, необхідному та достатньому для участі у виставах театру;

- залучення до ознайомлення з кращими зразками світового та вітчизняного театрального мистецтва.

2. Виховання та розвиток:

- акторських, фізичних, хореографічних здібностей;

- сприяння психологічному звільненню (зняття комплексів, скутості, ніяковості, виправлення мовних недоліків);

- формування естетичного смаку (відчуття гармонії в мистецтві, людині, навколишньому світі);

- розвиток спостережливості, образної та емоційної пам'яті, багатопланової уваги, фантазії та уяви, асоціативного та метафоричного мислення;

3. Соціалізація особистості:

- розвиток потреби та вміння бачити прекрасне в мистецтві, людях, природі;

- формування вибіркового, критичного ставлення до зразків театрального мистецтва;

- формування навичок професійного та соціального партнерства;

- сприяння професійній орієнтації вихованців; формуванню особистості, яка здатна до свідомої систематичної творчої праці, до самостійної роботи у будь-якій, обраній у майбутньому, професійній діяльності;

- створення творчої атмосфери навчання, яка гарантує розвиток і вдосконалення творчої індивідуальності, виховує почуття відповідальності за свої дії та повагу до творчого «я» кожного вихованця театру –студії МІСТ.

Заняття на тему «Тренування уваги, акторської спостережливості, фантазії».

(для груп початкового рівня навчання)

Мета:	художньо-естетичне виховання засобами театрального мистецтва, розкриття творчої індивідуальності вихованців.
Завдання:	формувати навички акторської уваги; закріпити знання про три кола уваги; розвивати вміння фантазувати на задану тему, розвивати спостережливість, акторську майстерність; виховувати почуття колективізму
Методи:	наочні, словесні, практичні, читання та обговорення
Тип заняття:	повторення та закріплення, бінарне
Форма заняття	тренінг та етюдна робота
Обладнання:	магнітофон, ноутбук, книги, куби
Тривалість заняття	три академічні години

Хід заняття

I. Підготовча частина.

1.1. Організаційний момент.

1.2. Повідомлення теми заняття

Сьогодні ми будемо тренувати увагу та спостережливість, а також розвивати фантазію та акторську уяву. І в першу чергу хочу нагадати, що для актора увага - це не думка, а дія. Всі емоції, які ми хочемо передати глядачам виконуються рухами, жестами та мімікою актора. Тому тіло актора – це основний інструмент і його треба тренувати не менше ніж пам'ять і голос. Зараз ми проведемо невеликий пластичний тренінг, а потім пограємо в етюди на увагу та спостережливість

1.3. Актуалізація опорних знань, умінь та навичок.

Основна вправа, яку ми будемо практикувати – це «Імпульс». «Імпульс» - це першооснова сценічного руху, який робить жести та пози актора виразними і допомагає привернути увагу до певної дії або предмету. Будь-який рух актора на сцені починається з «імпульсу», тому ми будемо застосовувати його для різних частин тіла, спочатку простий «імпульс» в одну руку або ногу, потім більш складний для кроків, стрибка, повороту тощо. За допомогою цієї вправи актор

тренується концентрувати увагу на певній дії, яка допоможе йому відтворити емоційний стан свого персонажа

1.4. Пластичний тренінг.

Давайте спробуємо виконати цю вправу. Техніка «Імпульсу» виглядає як невеличкий поштовх зсередини живота і потім вектор руху передається хвилею в певну частину тіла.

Передача «Імпульсу»:

- в руку
- в ногу
- в голову
- в декілька частин тіла одночасно

Головне завдання чітко відтворити початок «Імпульсу» і закінчення дії, на яку він був направлений.

Вправа «Емоційний жест»

Спробуйте уявити просту емоцію (здивування, радість, ненависть тощо) і зробити жест чи рух, закладаючи цю емоцію в «імпульс». Спробуйте поміняти емоцію і слідкуйте як змінюється жест. Цю вправу обов'язково потрібно робити повільно і використовувати прості короткі жести, щоб уважність не втомлювалася.

Вправа «Імпульс-контакт»

Розділіться, будь ласка, на пари і спробуйте передати просту емоцію партнеру через «імпульсний рух». Обмінюйтесь своїми враженнями – наскільки ефективно виходить ця вправа.

Вправа «Імпульс по колу»

Встаньте, будь ласка, у коло. Перший учасник передає партнеру «емоційний імпульс», партнер приймає і передає те, що відчув, далі. Подивимось як зміниться емоційне забарвлення «імпульсу» в процесі передавання.

II. Основна частина

А тепер, давайте пограємо етюди.

Спочатку всі разом зробимо пластичний етюд на задану тему, наприклад «Радість» – під музику починає рухатись один, потім приєднується інший (спочатку без контакту). Після певного часу вступають в контакт, але в своїй атмосфері.

Наступний груповий етюд «Біологічний годинник». Вихованці із заплющеними очима сидять рівно хвилину. Кожен сам повинен відчувати, коли хвилина закінчилась і треба вставати. Ми можемо зробити декілька спроб, щоб кожен зміг сконцентруватись.

А зараз зробимо наступне: я покажу 3 цифри: 3-2-7. На середину майданчика ставимо стілець. Учасники по черзі виходять на майданчик, до цього стільця, та виконують три прості фізичні дії: сідають на стілець, сидять на ньому, встають. Перша цифра – це кількість секунд, за яку треба опуститися на стілець, сісти. Друга цифра говорить про час, який учасники мають провести на стільці.

А третя – проміжок часу, за який треба піднятися зі стільця. Тобто: сідаємо на стілець 3 секунди, сидимо на стільці – 2 секунди, встаємо – 7 секунд.

Ще один етюд, який дозволить нам потренувати «імпульси», а значить привернути увагу. Будемо шукати пару. Всі вихованці довільно ходять по залі, дивляться в очі одне одному і поглядом «домовляються» про партнерство. На певний сигнал треба поєднатися в пари.

Тепер давайте сядемо у півколо і пограємо в таку гру:

З учасників вибираються «слухач» і «диригент». «Слухач» стає спиною до півкола на відстані. «Диригент» підходить до учасників та показує жестом то на одного, то на іншого. На кого «диригент» показує, той плескає в долоні один раз. Один й той самий учасник може бути викликаний двічі або тричі. «Слухач» повинен визначити, скільки людей плескали.

І остання вправа на увагу «Скульптура, яка розвалюється». Група вихованців робить певну скульптурну композицію. Один з вихованців заходить в кімнату, у нього є 10 секунд на те, щоб запам'ятати композицію. Після 10 секунд він виходить. Потім «Скульптура» розпадається – вихованець має максимально точно все відновити. Я думаю, кожен захоче перевірити свою спостережливість та увагу, при цьому не забуваємо про політ фантазії, коли будете створювати «Скульптурну композицію» Чим складніше та вигадливіше вона буде, тим цікавіше буде на етапі відновлення.

III. Заключна частина

Ось і закінчилось наше заняття. Ви всі дуже гарно працювали на занятті, сподіваюсь всі зрозуміли кому над чим попрацювати в плані уваги і спостережливості. Також пропоную вам повторювати вдома «імпульсні» рухи якомога частіше і в різних варіаціях. Чим скоріше ваше тіло звикне до цієї вправи, тим виразнішими будуть ваші ролі на сцені.

Використані джерела

1. И. Кох «Основы сценического движения актера» Учеб. пособие ЛГИТМиК. Кафедра сценического движения. – Л. Искусство, 1987. – 967с.
2. Корнієнко Н. Лесь Курбас. Репетиція майбутнього./ Мал. С. Маслобойщикова/ - К.:Факт, 1998. – 469с.
3. Станиславский К.С. Собрание сочинений В 8 т. – /Составление,редактирование и комм. Н.Н, Чушкина, Г.В, Кристи.- М.: Искусство, 1959. - Т.3. Работа актера над собой.- 466с.
4. Брук П. Жодних секретів. Думки про акторську майстерність і театр/ Пер. з англ. О. Матвієнко, Я Винницька.- Львів: Вид. Центр ЛНУ ім. І.Франка, 2005. – 136с.
5. Комплексна програма пошуку і виховання обдарованих дітей та молоді «Творча обдарованість», /Інф. збірник МОН України, 1992. - №3.
6. Концепція естетичного виховання учнівської молоді. / Інф. Збірник МОН України, 1992. - №5.

7. Маркова Елена. Современная зарубежная пантомима. La mime. /Елена Викторовна Маркова. - М.: Искусство, 1985. - 191 с. - 15 л. ил.

8. Маркова Е. Уроки пантомимы: Учебное пособие. - СПб.: Издательство Планета музыки, 2012.

9. Програма по спеціалізації «Пантоміма» /КДУЕЦМ. Київ, 1994.

10. 11. Ужвенко Н.Я Скрябина Н.С. / Пантоміма у питаннях та відповідях./ Київ, 2013.

Заняття на тему:
«Робота з сценічним матеріалом. Застільний період підготовки до постановки вистави за п'єсою Марка Кропивницького «За щучим велінням»

(для вихованців основного рівня навчання)

Мета:	художньо-естетичне виховання засобами театрального мистецтва, теоретична підготовка акторів до роботи над роллю та виставою.
Завдання:	<ul style="list-style-type: none">- навчити аналізувати текст п'єси, будувати композицію ролі, формувати взаємини з партнерами.- розібрати текст п'єси, визначити характери кожного персонажа, загальний жанр та атмосферу майбутньої вистави,- розставити емоційні акценти в композиції твору та в кожній ролі,- зробити мовний аналіз тексту – наголоси, правильна вимова слів, орфоепічний аналіз,- запропонувати акторам пофантазувати і зробити «біографію» персонажа, враховуючи події «до і після» сюжетних перипетій п'єси.
Методи:	наочні, словесні, практичні: обговорення, дискусія, усна або пластична презентація
Тип заняття:	бінарне
Обладнання:	магнітофон, ноутбук, збірка п'єс Марка Кропивницького
Тривалість заняття	дві академічні години

Хід заняття

I. Підготовча частина.

1. 1. Організаційний момент. Привітання, перевірка присутніх.

1.2. Активізація уваги вихованців. Повідомлення теми та визначення завдань вихованцям на занятті.

Сьогодні ми вперше не будемо робити пластичні вправи, а зосередимось на читанні та обговоренні. Сідаємо за стіл і починаємо важливий етап у створенні вистави, який називається застільний період.

2. Актуалізація опорних знань

Всі студійці отримують текст п'єси. Педагог-режисер оголошує розподіл ролей. Ролі розподіляє виключно педагог на основі спостережень за попередні місяці навчання. Студійці в цьому не беруть участь, тільки одна людина бере на себе відповідальність за кінцевий результат, так формується театральна дисципліна.

- Зараз я прочитаю вам текст нашої п'єси. Постарайтесь вловити емоційний зміст твору, відчути мотиви вчинків всіх персонажів, а потім ми все обговоримо.

3. Мотивація навчальної діяльності вихованців

Педагог-режисер читає текст п'єси, при цьому бажано не «програвати» персонажів, щоб у студійця не сформувались певні інтонаційні шаблони і не гальмувалась фантазія.

Тепер, після прочитання, давайте всі по черзі висловлювати свої враження про п'єсу загалом та про персонажів. Цей момент дуже важливий в формуванні подальшої роботи над виставою: я, як режисер, буду з одного боку стимулювати запитаннями ваші коментарі, припущення та асоціації, адже це розширює діапазон ролі і в той же час буду слідкувати за культурою висловлювання, бо навіть одне необережне слово може психологічно «закрити» акторську уяву, що негативно відбивається на подальшій роботі. Тому весь час пам'ятайте, що ви обговорюєте персонаж, а не конкретного актора, який може мати зовсім інший характер. Також ми будемо після кожної сцени підсумовувати перші враження, робити зауваження та направляти творчий процес. На цьому етапі можна порадити вихованцю-актору певну літературу, передивитися схожі за жанром художні та анімаційні фільми, сходити на театральні вистави.

4. Основна частина

Ми вже обговорили всі деталі п'єси, визначились з ідеєю, мотивацією вчинків персонажів, отже можна починати читання «за ролями». Будемо вчитися слідкувати за дією, не зупинятися виключно на своїй ролі, реагувати на емоції партнера. Я буду слідкувати за вимовою і наголосами, давати поради щодо емоційного забарвлення тощо. Потім ми знову приступимо до обговорення, в процесі якого ви поділитесь першими відчуттями та враженнями, запропонуєте певні вирішення своєї ролі. (Педагог-режисер може погоджуватися, якщо це співпадає із загальним трактуванням персонажу або пояснити актору його помилки). Весь час потрібно пам'ятати про основну ідею п'єси, в якому жанрі

ми її робимо, в який час відбувається дія. Важливо не забувати не тільки словесні інтонації, але й фізичну дію: пози, жести, ходу персонажа.

(Коли педагог-режисер переконується, що студійці мають уявлення про свої ролі і розуміють задачі, можна переходити до читання «на майданчику». Обов'язково цьому передуює пластичний тренінг, на якому тренуються навички пластичної виразності актора, так званої мови сценічної дії).

Для роботи обрана казка, до того ж комічна, отже вона потребує більш узагальнених образів, гротескового забарвлення, тому давайте пластично пофантазуємо як можуть виглядати наші герої. Спробуйте читати текст і імпровізувати з голосом та рухом. Нічого не приходить швидко, тому не лякайтесь, якщо не вийшло з першої спроби.

(Дуже важливо на цьому етапі створити доброзичливу атмосферу, переконати кожного актора-початківця, що його, навіть маленька, робота важлива і потрібна, що велика праця складається з маленьких шматочків і не варто нехтувати кожним проявом акторської фантазії або імпровізації).

5. Підсумки заняття

Ви сьогодні гарно попрацювали і самі переконались в тому, як важливо знати якомога більше деталей про характер свого персонажу, адже ваш життєвий досвід може відгукнутися на ці деталі і вам буде легко створювати образ. Я хочу дати вам рекомендації на наступне заняття: спробуйте створити образ персонажу, його пластичне вирішення, емоційну композицію, інтонаційні етюди. пофантазуйте щодо «біографії» персонажу, його походження, виховання, освіти, характеру тощо.

Використані джерела

1. Збірка п'єс М.Кропивницького
2. Чехов М.А. Путь актера. – М.:ООО «Издательство АКТ»:ООО «Транзиткнига», 2003.-554с.
3. Рудницький К. Мейерхольд. – М.: Искусство, 1981. – 423с.
4. Станиславский К.С. Собрание сочинений в 8-ми томах. – М.: Искусство, 1959.
5. Лакомов В. Поезія рухів у формуванні особистості // Молода гвардія. - 1983. - 4 грудня.
6. Декру Э. Слово о миме/ Пер.с фр. Е.Маркова. – Архангельск:Правда Севера, 1992. -128 с

Заняття на тему

**«Взаємодія з різними видами мистецтва. Роль актора у виставі»
(підготовка до вистави за листами та творами ув'язнених
в рамках проекту «Арт-примирення»)**

(для вихованців груп вищого рівня навчання)

Мета:	художньо-естетичне виховання засобами театрального мистецтва, розкриття творчої індивідуальності вихованців.
Завдання:	<ul style="list-style-type: none"> · навчити органічно існувати в будь-яких сценічних обставинах, мати стале відчуття акторського ансамблю, відчуття партнерства; · навчити відчувати темпоритм як сцени, так і вистави; · удосконалити уміння аналізувати як свою сценічну роботу, так і роботу інших вихованців; · навчити добре орієнтуватися в різних сценічних жанрах та амплуа; · навчити використовувати набуті знання та уміння в постановці вистави.
Методи:	наочні, словесні, практичні, читання та обговорення
Тип заняття:	повторення та закріплення, бінарне
Обладнання:	магнітофон, ноутбук
Тривалість заняття	три академічні години

Передісторія проекту

Основним завданням позашкільників на сучасному етапі є розуміння активної життєвої позиції молодою людиною, здатності до активної творчості, уміння працювати з різними групами людей, толерантна поведінка, прагнення до самовдосконалення і вдосконалення навколишнього середовища. Робота з «важкими» дітьми й підлітками є обов'язковою в загальній соціальній роботі в багатьох країнах. Таких дітей відносять до «групи ризику», у якій висока ймовірність здійснення протиправних дій. До цієї групи відносяться діти, що тікають із дому, зі школи, або кинуті батьками, діти, які випробували насильство, вживають алкоголь і наркотики. Орієнтація на запобіжні заходи ґрунтується на розумінні того, що чим більше часу проходить до моменту надання допомоги дитині чи підлітку в кризовій ситуації, тим складніше усунути наслідки. В нашій країні в діяльності кримінальної міліції у справах неповнолітніх активізується використання соціально-профілактичних методів роботи з підлітками, зокрема організація заходів за різними напрямками серед дітей та підлітків, проведення культурно-мистецьких заходів, тощо. На виконання Загальнодержавної програми «Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини» з метою методичного забезпечення системи соціальної роботи з молоддю, яка опинилася в складних життєвих обставинах, пенітенціарна служба України, соціально-психологічна група ініціювала проект- фестиваль «Арт-примирення» як зцілення творчістю, в рамках якого був проведений

літературний конкурс серед ув'язнених молодих людей. За творами переможців цього конкурсу створено виставу в жанрі документального театру. Комплексний характер профілактичної роботи працівників кримінальної поліції у справах неповнолітніх спрямований на здійснення заходів, які покращуватимуть фізичний стан підлітків, умови перебування неповнолітніх, забезпечення психолого-педагогічної підтримки з боку навчальних закладів. Так, студійці ЦТ «Шевченківець» підготували виставу в жанрі документального театру за листами та творами підлітків та молодих людей, засуджених до альтернативних видів покарань.

Хід заняття

I. Підготовча частина

1.1. Організаційний момент

1.2. Активізація уваги вихованців. Повідомлення теми та визначення завдань вихованцям на занятті

Пенітенціарна служба України, соціально-психологічна група ініціювала проект-фестиваль «Арт-примирення» як зцілення творчістю, в рамках якого був проведений літературний конкурс серед ув'язнених молодих людей. За творами переможців цього конкурсу створена вистава в жанрі документального театру.

Сьогодні ми познайомимось з цим жанром. І тема, яку ми обрали для майбутньої вистави дуже важка, але про неї необхідно знати та говорити, особливо молодим людям. Ми познайомимось з долями юнаків, які в своєму молодому віці зробили непоправні помилки і опинилися за ґратами, але вони хочуть отримати шанс на нормальне життя і розвиток. А театр такий вид мистецтва, який показує внутрішній світ людини і ставить важливі запитання, на які дасть відповідь глядач. Сідаємо за стіл і почнемо важливий етап у створенні вистави, який називається застільний період, тобто ознайомлення з текстом п'єси (за столом).

2. Актуалізація опорних знань

Всі студійці отримують тексти п'єси. Педагог-режисер оголошує розподіл ролей.

Коли ми підготуємо цю виставу, автори листів та творів отримають відео нашої постановки. Як передають працівники психологічної служби, учасники конкурсу позитивно сприйняли таку реалізацію їхньої творчості, хоча багато хто з них до цього конкурсу не знали про театральне мистецтво майже нічого. Але безпосереднє емоційне враження від театральної вистави, де прозвучать їхні думки, особисті теми, переосмислення свого життя та вчинків, допоможе їм зробити великий крок до усвідомлення себе як повноцінної людини, до психологічної реабілітації та пошуку нового шляху поза межами колоній. Всі

молоді люди відзначили позитивний вплив мистецтва та висловили бажання продовжувати заняття літературою і надалі та побажали нам успіхів.

4. Мотивація навчальної діяльності вихованців

Також цей досвід буде дуже корисним для вас, як вихованців театральної студії. Знайомство з гострим сучасним матеріалом, долями авторів, які за віком часто є вашими однолітками, сподіваюсь, не залишить місця поверховому підходу до театральної роботи, емоційна реакція виникне без додаткових зусиль. Ви, як молоді актори, маєте вчитися співчувати та розуміти стан людей, які опинились в скрутних обставинах, спільно шукати рішення, бачити людські якості, а не «монстра» без права на життя в «нормальному» суспільстві.

5. Основна частина

Отже, зосередимось на створенні вистави в жанрі невідомого нам поки що документального театру. Давайте визначимо основні категорії:

- термінологію, «мову» наших текстів;
- чому виникає потреба таких людей у творчій діяльності?
- що таке документальний театр і чим він відрізняється від драматичного?

Хочу зазначити, що тут вам не треба «грати» як акторам, а максимально спробувати знайти в собі відгук на ситуації, які описують автори. Нам не варто «окультурювати» тексти, інакше ми втратимо безпосередню емоцію автора. Спробуйте знайти асоціації з текстами -це може бути музика, пісня, іграшка, фільм тощо. Давайте пофантазуємо як можна було б уникнути таких сумних результатів, якщо б обставини були іншими.

В жанрі документального театру дія має бути мінімальною, ми, передусім, показуємо обличчя автора, а не перевтілюємося в нього. Тому всі емоції мають концентруватися всередині, а сама атмосфера створюватиметься за рахунок музичного супроводу та відео-проекції.

Головна ідея, яку нам важливо передати глядачам, це не засудження, а спроба розуміння, тому уникайте оціночних інтонацій. Ми ставимо відкрите питання і закликаємо до діалогу, а не до покарання. Будьте спокійними і виваженими, тоді глядач зрозуміє нашу ідею.

(Коли педагог-режисер переконується, що студійці мають уявлення про свої ролі і розуміють задачі, можна переходити до читання «на майданчику»).

А зараз починаємо читання. Тепер, коли ви вже знайшли характер ваших персонажів, можемо переходити до формування вистави. Ми розділимо різні історії на тематичні групи і створимо музичні переходи від теми до теми.

6. Підсумки заняття

Ви навчилися співчувати та розуміти стан людей, які опинились в скрутних обставинах, бачити людські якості підлітків, засуджених до альтернативних

видів покарань, які теж мають право на життя в «нормальному» суспільстві, спробували спільно шукати рішення.

Використані джерела

1. Арто Антонен. Театр и его двойник. М., 1993. С. 101.
2. Брук П. Жодних секретів. Думки про акторську майстерність і театр/ Пер. з англ. О. Матвієнко, Я. Винницька. - Львів: Вид. Центр ЛНУ ім. І. Франка, 2005. - 136с.
3. Г.Д. Гачев. Содержательность художественных форм. Эпос. Лирика. Театр. М., 1968. С. 220-221.
4. Гиппиус С. В. Гимнастика чувств. - СПб.: Прайм-ЕВРОЗНАК, 2008. - 377с.
5. Гротовський Є. Театр. Ритуал. Перформер/ Пер. з англ. Марія Зубрицька. - Львів: Літопис, 1999. - 185с.
6. Завальський О.А. Збірник програм та рекомендацій з естетичного виховання. Київ: Освіта, 1994. - 104 с.
7. Кипнис М. Актерский тренинг. - М.: АСТ: АСТ МОСКВА; СПб.: Прайм-ЕВРОЗНАК; Владимир: ВКТ, 2009. - 249с.
8. Кох И. «Основы сценического движения актера» Учеб. пособие ЛГИТМиК. Кафедра сценического движения. - Л. Искусство, 1987. - 967с.
9. М.С.Каган. Эстетика как философская наука. Университетский курс лекций. Санкт-Петербург, 1997. С. 303.
10. Некрасова Л.М. «Театр как вид искусства и его возможности в воспитании школьников» Институт художественного образования РАО.
11. Пави П. Словарь театра /П. Пави. - М.: Прогресс, 1991. - 504 с.
12. Патрис Пави. Словарь театра. М., 1991. С. 112-113.
13. Сахновський-Панкєєв В.О. Драма і театр/В.А. Сахновський-Панкєєв. - К.: Мистецтво, 1982. - 132 с.
14. Хализеев В.Е. Драма как явление искусства /В.Е. Хализеев. - М.: Искусство, 1978. - 239 с.
15. Хрестоматія з теорії драми: Особливості драм. мистецтва XIX - XX ст. /Упоряд. П.П. Нестеровський - К.: Мистецтво, 1988. - 224 с.
16. Шпет Г. Г. Театр как искусство//Вопросы философии, 1989, № 11. С. 83.
17. Професійне становлення майбутніх вчителів мистецьких дисциплін: теорія і технологія: Монографія / За загальною редакцією І.А.Зязюна. - К.: Наукова думка, 2003. - 262.

ЛІТЕРАТУРА

1. Арто А. Театр и его двойник/ Пер. с фран. С.Исаева. - М.: Мартис, 1993. - 191с.

2. Брук П. Жодних секретів. Думки про акторську майстерність і театр/ Пер. з англ. О. Матвієнко, Я. Винницька.- Львів: Вид. Центр ЛНУ ім. І. Франка, 2005. – 136с.
3. Станиславский К.С. Собрание сочинений В 8 т. – /Составление, редактирование и комм. Н.Н. Чушкина, Г.В. Кристи.- М.: Искусство, 1959. - Т.3. Работа актера над собой.- 466с.
4. Кнебель М.О. О действенном анализе пьесы и роли: Учеб. пособие для театральных ВУЗов. – 3-е изд. – М.: Искусство, 1982. – 118с.
5. Захава Б.Е. Мастерство актера и режиссера. Учеб. пособие для спец. Учеб. заведений культуры и искусства. Изд. 4-е, испр. и доп. М.: Просвещение, 1978. – 334с.
6. И. Кох «Основы сценического движения актера» Учеб. пособие .ЛГИТМиК. Кафедра сценического движения. – Л. Искусство, 1987. – 967с.
7. Корнієнко Н. Лесь Курбас. Репетиція майбутнього./ Мал. С. Маслобойщикова/ - К.:Факт, 1998. – 469с.
8. Товстоногов Г. Зеркало сцены. Кн.1:О профессии режиссера. Сост. Ю.С.Рыбаков; предисловие К.Рудницкого. – Л.: Искусство, 1980. – 303с.
9. Чехов М. Путь актера. – М.: Издательство АСТ, 2003. – 554с.
10. Маркова Е. Современная зарубежная пантомима. – М.: Искусство, 1985. – 192с.
11. Гротовський Є. Театр. Ритуал. Перформер/ Пер. З англ. Марія Зубрицька. – Львів: Літопис, 1999. – 185с.
12. Декру Э. Слово о миме/ Пер.с фр. Е.Маркова. – Архангельск:Правда Севера, 1992. -128 с.
13. Барба Е. Паперове каное/ Пер. З англ. Микола Шкарабан. – Львів: Літопис, 2001. – 288 с.
14. Жак-Далькроз Э. Ритм. – М.: Классика-XXI, 2006. – 248 с.
15. Гиппиус С. В. Гимнастика чувств. – СПб.:Прайм-ЕВРОЗНАК, 2008. – 377с.
16. Кипнис М. Актерский тренинг. – М.: АСТ: АСТ МОСКВА; СПб.: Прайм ЕВРОЗНАК; Владимир: ВКТ, 2009. – 249с.

ТЕЗАУРУС

А

АВАНСЦЕНА – передня частина сцени перед завісою, теж саме, що і **ПРОСЦЕНІУМ**.

АДАПТАЦІЯ – пристосування якогось тексту до потреб сценарію, переробка тексту.

АКТ – частина драматургічного твору, окрема ДІЯ.

АЛЕГОРІЯ – абстрактне поняття, яке втілене в окремому художньому образі.

АМПЛУА – тип ролі, якій відповідає актерській індивідуальності: герой, трагик, інженер тощо.

АНОНС – коротка попередня інформація про майбутню виставу, свято тощо.

АНСАМБЛЬ – художня узгодженість різноманітних елементів, а також одночасний виступ кількох музикантів та співаків, колективів з кількох виконавців.

АНТРАКТ – перерва між діями вистави, відділеннями концерту.

АНТРЕ – на естраді та в цирку: невеличка сатирично-гумористична сценка.

АНШЛАГ – об'ява про те, що всі квитки на видовище продані та про відсутність вільних місць в глядацькому залію

АПАРТ (АПАРТЕ) – мова персонажа, яка звернута ним до самого себе і яку, немовби, не чують інші дійові особи.

АПОФЕОЗ – заключна урочиста частина, масова остання сцена вистави, уславлення, звеличання когось чи чогось, **ЕПІЛОГ**.

АРЛЕКІН – один з найпопулярніших персонажів італійської «комедії масок», а ще тканини, які обрамовують сценічну арку, колись у зморшках цієї тканини ховався А.

АРХІТЕКТОНІКА – основний принцип побудови сценарної структури, взаємозв'язок окремих її частин. Іноді А. називають зовнішньою структурою драми. Те ж саме, що і **КОМПОЗИЦІЯ**.

АТРАКЦІОН – технічне пристосування для розваг, у цирку – великий номер, що підпорядкованій якійсь певній темі або жанру циркового мистецтва.

АФІША – текстова інформація про те, де, коли і яка саме відбудеться подія, видовище, найчастіше – паперовий аркуш з потрібним текстом, малюнками, фото тощо.

Б

БАЛАГАН – різновид видовищного народного мистецтва гумористичного напрямку з дуже поверховою і досить брутальною драматургією. Б. працювали на ярмарках, гуляннях тощо.

БЛОК – об'єднання відносно дрібних елементів сценарію в єдину структурну одиницю, наприклад, Б. концертних номерів.

БОГ З МАШИНИ (DEUS EX MACHINA) – невинуватене з'явлення персонажу драми, який повертає дію та вирішує конфлікт. Ще у античному театрі боги іноді з'являлись за допомогою різних пристосувань. В переносному значенні – невинуватий та несподіваний поворот сюжету.

БУРЛЕСК – комічне зображення якогось явища чи характеру, форма кумедного перебільшення, розмова про серйозні речі у жартівливій манері.

БУТАФОРІЯ – штучні речі, створенні для використання у виставі, які імітують справжні.

БУФОНАДА – жартівлива сценка, яка побудована на перебільшенні.

В

ВАР'ЄТЕ – різновид видовищного мистецтва, невеличкий ресторан чи бар, в якому виступають актори різних жанрів, переважно гумористичного напрямку, естрадний театр, те ж саме, що і **КАБАРЕ**.

ВАРІАНТ – одна з декількох редакцій твору, його відозміна.

ВЕНТРОЛОГІЯ – «черевомовлення», особлива техніка сценічного мовлення, коли актор розмовляє, не рухаючи губами.

ВЕРБАЛЬНИЙ – неписьмове висловлення, незафіксований у письмовій формі твір літератури.

ВЕРСИФІКАЦІЯ – техніка віршування, процес створення віршів.

ВЕРТЕП – в українському ляльковому театрі – невеличкий ящик-скринька, переносний ляльковий театр, де демонструвались кумедні сценки переважно побутового характеру.

ВИСТАВА – видовище, показ того, про що йдеться в сценарії або п'єсі.

ВОДЕВІЛЬ – жанровий різновид комедійної драматургії, вистава з куплетами і танцями, легка комедія.

ВОКАЛ – спів, виконання музичних творів засобом співу.

Г

ГЕГ – комедійний трюк, вставний трюковий номер у комедії.

ГЕРОЙ – в драматургії та театрі – головний персонаж.

ГІПЕРБОЛА – перебільшення якихось якостей того, про що йдеться, щоб підсилити виразність та наочність.

ГРАДАЦІЯ – послідовне збільшення у певному порядку.

ГРАФІК – наочне логічне зображення умовного типу, що відбиває якийсь процес.

ГРОТЕСК – зображення чогось або когось у потворно-комічному вигляді.

Д

ДЕКЛАМАЦІЯ – мистецтво виразного читання вголос, іноді – занадто театральна, штучна манера акторського виконання.

ДЕКОРАЦІЯ – елемент художнього оформлення сценічного простору.

ДЕФІНІЦІЯ – невелике за обсягом визначення якогось поняття, формулювання.

ДИВЕРТИСМЕНТ – вистава, що складається з окремих номерів чи фрагментів, колись виконувалась наприкінці видовища.

ДІАЛОГ – розмова між двома чи декількома персонажами.

ДІАПРОЕКЦІЯ – зображення, що висвітлюється на екрані за допомогою проекційного апарату.

ДІЯ – у видовищному мистецтві – послідовність сценічних подій, сума вчинків персонажів, з яких складається сюжет, а також частина драматургічного твору, те ж саме, що і **АКТ**.

ДРАМА – драматургічний твір взагалі, род літератури, жанр драматургії, драматична за характером життєва ситуація.

ДРАМАТИЧНА БОРОТЬБА – низка подій, що відбуваються у п'єсі та сценарії, прояв конфліктної сутички, змагання, протиборство.

ДРАМАТУРГ – письменник, який пише драматургічні твори – п'єси, сценарії, тощо.

ДРАМАТУРГІЯ – мистецтво створення творів драматургічного роду літератури, теорія побудови драматургічних творів.

Е

ЕКСПОЗИЦІЯ – епізод сценарної структури, який стоїть на чолі композиції, перед зав'язкою, його метою є введення глядачів у дію, ознайомлення з драматургічним матеріалом та персонажами, з умовами сценічного існування.

ЕПІЗОД – закінчена частина сценарію, його фрагмент, що має самостійне значення.

ЕПІЛОГ – епізод сценарної структури, який завжди стоїть на останньому місці в композиції, після розв'язки (в сценаріях масових заходів іноді після кульмінації або співпадає з нею), в якому підбиваються підсумки сценічної дії, інколи у формі урочистого АПОФЕОЗУ.

ЕСТРАДА – сцена, підмостки, на яких проходять виступи виконавців, а також видовишне мистецтво, концертна діяльність.

Є

ЄДИНА ДІЯ – сума вчинків дійових осіб драматургічного твору, які вони роблять на шляху до певної цілі, те ж саме, що і НАСКРІЗНА ДІЯ в театрі.

ЄДНІСТЬ МІСЦЯ, ЧАСУ І ДІЇ – вимоги до побудови драматургічного твору, що існують ще з давніх часів: дія відбувається в одному місці на протязі недовгого часу навколо однієї глловної історії.

Ж

ЖАНР – тип мистецького твору, який характеризується схожими рисами, підпорядкований певним правилам.

З

ЗАВ'ЯЗКА – епізод сценарної структури, з якого починається сценічна дія і який стоїть між експозицією та розвитком дії.

ЗВУКОНАСЛІДУВАННЯ – актерське уміння відтворення різноманітних звуків.

ЗОНГ – музичний вставний номер драматичної вистави, текст якого скоріше вимовляється, ніж співається.

З'ЯВЛЕННЯ – в драматургії і театрі – поява персонажу, частина **КАРТИНИ**.

І

ІДЕЯ – головна думка художнього твору, заради якої він створюється.

ІМБРОЛІО – складна та заплутана ситуація в сюжеті драми, яка заважає персонажам чітко зрозуміти події, що відбуваються.

ІМПРОВІЗАЦІЯ – непередбачене одночасне створення та виконання якогось твору, те, що створене таким чином.

ІНТЕРМЕДІЯ – невеличка гумористична сценка, яку колись демонстрували між актами великої вистави, а також вставка між номерами концерту або номерами циркового видовища, междія.

ІНТЕРПРЕТАЦІЯ – особисте розуміння та відчуття твору постановником чи виконавцем, погляд з іншого боку, те ж саме, що і **ТРАКТОВКА**.

ІНТРИГА – багатозначний термін, який може означати основну ситуацію сюжету, зловмисність дії, підступні наміри одних дійових осіб щодо інших, схему подій, які відбивають боротьбу персонажів поміж собою.

К

КАБАРЕ – різновид видовищного мистецтва, невеличкий ресторан чи бар, де виступають актори різних розважальних жанрів, те ж саме, що і **ВАР'ЄТЕ**.

КАМЕРНИЙ – твір чи виконання твору, який призначений для вузького кола читачів, а також музичний твір для невеличкого складу виконавців та твір ліричного або філософського напрямку.

«КАПУСНИК» – сатирично-гумористична вистава на місцевому матеріалі, переважно на театральні теми.

КАРНАВАЛ – масове свято, гуляння з переодягненими персонажами, розвагами, конкурсами, з вуличними процесіями, танцями тощо.

КАРТИНА – у драматургії та театрі: закінчена самостійна частина акту.

КАТАРСИС – обов'язковий елемент трагедії, емоційне очищення через співчуття, жаль та страх.

КАТАСТРОФА – одна з частин античної трагедії, кінець дії, загибель героя, трагічна розв'язка.

КВІПРОКВО – непорозуміння, за допомогою якого одного персонажа приймають за іншого.

КОЛАЖ – техніка образотворчого мистецтва, наклеювання на основу різноманітних матеріалів, у переносному значенні – твір, який зібрано в єдине ціле з дрібних часток.

КОМЕДІЯ – один з головних жанрів драматургії, в якому сюжет будується на смішних, кумедних ситуаціях.

КОМЕДІЯ МАСОК (COMMEDIA DELLA ARTE) – відомий різновид театрального видовища Італії 16-17 століть, що побудований на імпрровізації та буфонаді з використанням образів персонажів-«масок», характери яких не змінюються у будь-якому сюжеті.

КОМПІЛЯЦІЯ – запозичення чужих творів, а також складений з них несамостійний твір.

КОМПОЗИЦІЯ – багатозначний термін, який у драматургії сприймається як побудова твору, його структура, взаємозв'язок окремих її частин, іноді К. називають внутрішню структуру драми, а також один з відомих жанрів масових

театралізованих видовищ – літературно-музичну композицію. Те ж саме, що і **АРХІТЕКТОНІКА**.

КОНТАМІНАЦІЯ – поєднання у літературному монтажу різних редакцій одного твору, їх змішування.

КОНТЕКСТ – словосполучення, яке оточує певне слово або фразу, за допомогою якого визначається зміст цього слова та всього висловлення.

КОНТРАПУНКТ – побудова драматичного сюжету за принципом контрасту.

КОНТРАСТ – різке протиставлення, протилежність, несхожість.

КОНФЛІКТ – обов'язковий елемент структури драматургічного твору – зіткнення протилежних ідей та поглядів, загострення суперечностей, яке має форму драматичної боротьби.

КОНЦЕРТ – особлива форма видовища, специфіка якого полягає у прилюдному виконанні різноманітних творів.

КОРИФЕЙ – керівник хору в античній трагедії, який безпосередньо контактував з акторами, у подальшій історії – ведучий театральний діяч, класик театального мистецтва, майстер своєї справи.

КОТУРНИ – в античному театрі – особливе акторське взуття з товстою підошвою для збільшення зросту виконавця, у переносному значенні «стояти на котурнах» – поводити себе занадто гордовито, зневажливо відноситись до оточення.

КУЛЬМІНАЦІЯ – епізод сценарної структури, який стоїть після розвитку дії та попереду розв'язки і в якому відбувається найбільше напруження всіх фізичних та моральних сил, відбувається головне і найважливіше зіткнення за конфліктом.

КУПЛЕТ – окрема частина пісні, що може супроводжуватись приспівом або рефреном.

Л

ЛАЦІ – різноманітні трюки та кумедні номери і імпровізації, які ніяк не пов'язані з сюжетом. Вони вводились у вистави італійської комедії масок.

ЛЕЙТМОТИВ – важливий драматичний елемент – сценарний хід, головна думка, яка неодноразово повторюється в різних варіантах.

ЛІБРЕТТО – стислий переказ сюжету опери чи балету, будь-якої вистави.

ЛОГОТИП – у давнину – найпотрібніші літери, склади та слова, що використовувались у першодруках, пізніше – символічне зображення, яке є фірмовим знаком установи чи продукції.

М

МАНІПУЛЯЦІЯ – демонстрування фокусів, побудоване на швидкості рук та використанні різних пристосувань.

МЕЛОДЕКЛАМАЦІЯ – читання вголос віршів або прози у музичному супроводі.

МЕЛОДРАМА – різновид драми з сюжетом побутового характеру, з перебільшеними емоціями, несподіваними випадковостями та обов'язковою перемогою добра над злом.

МЕТАФОРА – образне втілення поняття, те ж саме, що **АЛЕГОРІЯ**.

МЕТОД – засіб або сума засобів в якій-небудь сфері людської діяльності.

МЕТОДИКА – сукупність методів виконання певної роботи. **МЕТОДОЛОГІЯ** – вчення про метод, сукупність методів дослідження, які використовуються в тій чи іншій науці.

МІЗАНСЦЕНА – розташування виконавців на сцені в окремі моменти вистави.

МІМ – в античні часи – коротка сценка побутового характеру з кумедними подіями, пізніше – актор-виконавець пантоміми.

МІМІКА – передача певних почуттів за допомогою м'язів обличчя.

МІМОДРАМА – вистава, в якій передача інформації відбувається без слів, за допомогою рухів та міміки, те ж саме, що і **ПАНТОМІМА**.

МІРАКЛЬ – різновид середньовічної драматургії моралізаторського характеру, в якому йшлося про дива, що роблять Богоматір та святі.

МНЕМОТЕХНІКА – «відгадування» думок на відстані за допомогою умовних слів та рухів.

МІСТЕРІЯ – спочатку таємничі релігійні обряди, пізніше – вистава релігійного змісту у європейському середньовічному театрі.

МОНОЛОГ – мова одного персонажу драми, інколи не звернута до іншого персонажу, характеризується відсутністю обміну думками.

МОНТАЖ – сценарний термін, процес з'єднання частин в єдине ціле, а також жанровий різновид масових театралізованих видовищ – літературний монтаж.

МОРАЛІТЕ – драматургічний твір з алегоричними персонажами, який має дидактично-повчальний характер.

МОТИВ – багатозначний термін: найпростіша одиниця розповіді, складова частина фабули, привід для якоїсь дії, довід на користь чогось, музична тема тощо.

МЮЗИКЛ – п'єса та театральна вистава, що побудована на використанні різних видовищних жанрів: опери, оперети, балету, естради, драми тощо. Можуть бути побудовані не лише на комедійному, але і на драматичному та трагічному сюжетах.

МЮЗІК-ХОЛ – різновид естрадного театру, де демонструються невеличкі різноманітні номери, які складаються або у концерт, або у виставу з нескладним сюжетом – **РЕВЮ** чи **ОГЛЯД**.

Н

НАРРАТОР – ведучий, оповідач, людина від театру, читець, найчастіше зустрічається у епічній, романтичній драматургії, у інсценівках, посередник між дійовими особами та глядачами.

НАСКРІЗНА ДІЯ – сума вчинків дійових осіб театральної вистави на шляху до певної цілі, те ж саме, що і ЄДИНА ДІЯ в драматургії.

НОМЕР – в концертній діяльності та цирку – окремий закінчений виступ, невеличка сценічна дія одного чи кількох виконавців.

О

ОБРАЗ – художнє уявлення про якийсь явище чи ситуацію, засіб та форма показу дійсності в мистецтві.

ОГЛЯД – показ творчих досягнень виконавців, а також естрадна вистава, яка складається з окремих сцен та номерів, що поєднані загальною темою, інколи – легким сюжетом.

ОПЕРА – театральна вистава, в якій інструментальна музика поєднується з вокалом.

ОПЕРЕТА – театральна вистава лірично-комедійного характеру, де розмови персонажів поєднуються зі співом та танцями.

П

ПАНТОМІМА – вистава, в якій передача інформації відбувається без слів, за допомогою рухів та міміки, те ж саме, що і МІМОДРАМА.

ПАРАД – урочиста процесія, в цирку – урочистий вихід всіх учасників на початку вистави.

ПАУЗА – перерва в розмові, мовчання.

ПЕРСОНАЖ – дійова особа художнього твору.

ПЕРСОНІФІКАЦІЯ – втілення певної ідеї у конкретний сценічний образ персонажу, уявлення про абстрактне явище у конкретному образі.

ПЕРФОРМАНС – авангардний напрямок сучасного мистецтва: видовище, у якому мистецьким об'єктом стає тіло виконавців, оточуючі побутові речі, іде безпосереднє спілкування з глядачами. П. іронізує над традицією.

П'ЄСА – літературний твір, що має драматургічну форму, який можна і читати, і ставити у театрі.

ПІДТЕКСТ – зміст, який не висловлений в розмові, але мається на увазі.

ПОДІЯ – в драмі: вчинок персонажу, який приводить до важливих змін в долі дійових осіб, який є наслідком попередніх подій та готує наступні.

ПРЕМ'ЄР – актор, який виконує головні, найважливіші ролі.

ПРЕМ'ЄРА – перша театральна вистава, перший показ.

ПРАКТИКАБЛЬ – справжні, небутафорські частини сценічного оформлення, які використовуються у повсякденному житті.

ПРЕСТИДИЖИТАЦІЯ – різновид маніпуляції, уміння робити швидко, спритні рухи руками, показ фокусів за допомогою лише рук.

«ПРИВ'ЯЗКА» – елемент сценарної структури видовища, за допомогою якого відбувається зв'язок виконавців з глядачами та який має відношення до всіх присутніх.

ПРОГРАМА (ПРОГРАМКА) – паперовий аркуш, на якому розміщують перелік номерів, персонажів та виконавців, всіх, хто створив виставу чи приймає

участь в концерті, інколи в програмі розміщується стислий опис сужету вистави – ЛІБРЕТТО.

ПРОЛОГ – необов'язковий елемент сценарної структури, який стоїть попереду експозиції, своєрідний вступ, що вводить глядачів в матеріал та настрої видовища, УВЕРТЮРА.

ПРОТАГОНІСТ – ведучий дію в античній трагедії, виконавець головної ролі.

ПРОСЦЕНІУМ – найближча до глядачів частина сцени перед завісою, АВАНСЦЕНА.

ПРОЦЕСІЯ – урочисте та багатолюдне проходження.

Р

РАМПА – край сцени, лінія розподілу театрального простору на сцену та зал, в переносному значенні – сцена або театр взагалі.

РАУС – невеличкий балкон на фасаді цирку або балагану, з якого запрошували глядачів на виставу у давнину.

РЕВЮ – естрадний огляд, вистава, яка складається з окремих сцен та номерів, що інколи поєднані загальною темою або легким сюжетом.

РЕЖИСЕР – фахівець, який створює виставу, постановник п'єси або сценарію

РЕЖИСУРА – мистецтво створення вистав та різноманітних видовищ.

РЕЗЮМЕ – висновок, який містить основні теоретичні положення праці, підсумок.

РЕКВІЗИТ – всі речі, які потрібні виконавцям під час вистави.

РЕКВІЄМ – вокально-інструментальний музичний твір, що має скорботно-пам'ятний характер.

РЕМАРКА – стислі пояснення автора в тексті драматургічного твору.

РЕМІНІСЦЕНЦІЯ – риси художнього образу або події, які нагадують про когось або щось.

РЕПЕРТУАР – перелік творів, що виконуються в театрі або з яким виступає окремий виконавець чи творчий колектив.

РЕПЛІКА – один з елементів сценічного діалогу, заперечення, відповідь однієї дійової особи іншій.

РЕПРИЗА – на естраді та в цирку – жартівлива репліка або сценічний трюк, дотепний жанр або номер.

РЕФРЕН – повторення віршованих рядків, речень або слів у пісні, приспів.

РЕЧИТАТИВ – наспівна декламація, поєднання читання вголос та співу.

РИТМ – послідовне та рівномірне чергування різноманітних елементів, які складають твір.

РИТУАЛ – сформований через звичай та встановлений традицією порядок проведення якоїсь дії, ЦЕРЕМОНІАЛ.

РОЗВ'ЯЗКА – епізод сценарної структури, який стоїть після кульмінації та в якому відбувається розв'язання всіх сюжетних проблем. В сценаріях масових театралізованих заходів зустрічається не завжди.

РОЛЬ – частина тексту драматургічного твору, яка зображує певну людину та має виконуватись актором, художній образ.

С

СИНКРЕТИЗМ – суміш різноманітних за матеріалом елементів сценарію, їх з'єднаність, нерозчленування.

СИМУЛЬТАНІСТЬ – одночасність дії, проведення кількох заходів в межах єдиного свята.

СИТУАЦІЯ – сума певних умов та обставин, які складаються в те чи інше становище.

СКАНДУВАННЯ – одночасні голосні вигукування слова або вислову.

СКЕТЧ – невеличка п'єса в одній дії, комедійна сценка.

СОЛО – виконання музичного твору одним виконавцем, а також твір, передбачений для такого виконання.

СТАТИСТ – актор, який виконує другорядні ролі, учасник масової дії.

СТРУКТУРА – взаємозв'язок складових частин єдиного цілого, внутрішня побудова, те, що має певну організацію.

СХЕМА – зображення або опис чогось у загальних рисах, у спрощено-узагальненому вигляді.

СЦЕНА – майданчик, підмостки, на якому відбувається дія театральної вистави, а також частина драматургічного акту чи дії, ще видовище і подія, а також театр взагалі.

СЦЕНАРІЙ – колись – план драматургічного твору, сюжетна схема театральної вистави, пізніше – драматургічний твір, за яким створюється кінофільм, радіопередача, телепередача, масове театралізоване видовище.

СЦЕНАРИСТ – драматург, який створює сценарії, автор сценарію.

СЦЕНАРНИЙ ХІД – практичне втілення ідеї сценарію, його основної думки, його художнього образу, засіб формування сценарної структури, обов'язковий елемент сценарію.

СЦЕНОГРАФІЯ – мистецтво художнього оформлення сцени, вистави, видовища.

СЮЖЕТ – поступовий ряд подій, що пов'язані поміж собою та які складають зміст твору.

Т

ТЕАТР – особливий вид видовищного мистецтва, в якому життя відображується за допомогою драматичної дії, а також споруда, де відбуваються вистави.

ТЕАТРАЛІЗАЦІЯ – пристосування літературного матеріалу до вимог театального мистецтва, переведення його у дійове видовище, використання у показі різних технічних засобів та елементів оформлення.

ТЕАТРОЗНАВСТВО – наука, яка вивчає історію театру та театральне сьогодення, теоретичні засади сценарного мистецтва.

ТЕАТРОЗНАВЕЦЬ – вчений, який вивчає різні аспекти життя театру.

ТЕМА – найголовніша проблема та певне коло конкретних явищ мистецького твору, в якому відбувається дія.

ТИП – літературний образ, в якому узагальнюються окремі риси зовнішності чи характеру персонажу, його соціальної, національної та професійної приналежності.

ТИПОВИЙ – характерний, той, що відповідає певному стандарту, уявляє з себе зразок.

ТИПОЛОГІЯ – розподілення чогось за найхарактернішими ознаками, класифікація.

ТИТУЛ (ТИТУЛЬНИЙ АРКУШ) – перша сторінка книги чи рукопису, на якому містяться відомості про автора, назва твору, визначення жанру та місце і рік видання або створення, інакше кажучи – заголовний аркуш.

ТРАГЕДІЯ – один з головних жанрів драматургії, який має в основі дуже загострений конфлікт, непримиренну боротьбу, загибель головних героїв, у переносному значенні – страшна, невиправдана подія, загибель, **КАТАСТРОФА**.

ТРАГІКОМЕДІЯ – драматичний твір, що має риси трагедії та комедії.

ТРАКТОВКА – своє особисте розуміння чогось, свій варіант, те ж саме, що і **ІНТЕРПРЕТАЦІЯ**.

ТРЮК – незвичайно коротка дія, вправна та ефектна, на естраді та цирку-основний структурний елемент видовища, його структурна одиниця.

У

УВЕРТЮРА – музичний вступ до вистави, у переносному значенні – те, що передує основній дії, **ПРОЛОГ**.

Ф

ФАБУЛА – стислий переказ найголовніших подій, які складають сюжет художнього твору в їх логічній послідовності.

ФАРС – середньовічна форма гротескної драматургії, за змістом та настроєм інколи брутальна і непристойна. Демонструвалась як междія, а інколи самостійно.

ФЕЄРІЯ – вистава з різноманітними сценічними ефектами, яскравими трюками та незвичайними драматургічними ситуаціями.

ФРАГМЕНТ – дрібна частина цілого, шматок якогось твору.

ФУНКЦІЯ – певний обов'язок, який треба неодмінно виконати.

Х

ХАРАКТЕР – сукупність рис та особливостей, які притаманні певній людині або явищу.

ХОР – колективний персонаж античного театру, у сьогоденні – колектив виконавців вокальних творів.

ХЕПЕНІНГ – форма сучасного театралізованого видовища, коли виконавці не дотримуються якогось певного тексту, з елементами імпровізації та випадковості, з використанням різних технічних засобів та оточуючого середовища.

ХОРЕОГРАФІЯ – мистецтво створення танцювальних номерів та вистав, сукупність явищ, що мають відношення до танців.

ХОРМЕЙСТЕР – керівник хорового колективу.

ХРОНІКА – викладення подій у часовій послідовності, жанровий різновид п'єс, в яких йдеться про певні події, що викладаються у хронологічній послідовності.

ХРОНОЛОГІЯ – послідовність подій у часі.

ХРОНОМЕТРАЖ – вивчення протікання процесу у часі, вимірювання часу.

Ц

ЦЕРЕМОНІАЛ – загальноприйнятий, офіційно встановлений порядок урочистих дій, процесій, різноманітних заходів, РИТУАЛ.

Ч

ЧИТЕЦЬ – актор, який виступає з читанням художніх та документальних текстів, іноді – Ведучий, Людина від театру, Нарратор тощо.

Ш

ШОУ – сучасна естрадна вистава з великою кількістю спецефектів та, бажано, за участю досить відомих виконавців. Цей термін інколи додається до назв різноманітних видовищ для надання назві більш сучасного вигляду, наприклад, шоу-концерт, шоу-балет тощо.

Ю

ЮВІЛЕЙ – урочисте святкування роковин, головним чином тих, які кратні десяти, інколи – п'яти, тобто «круглій» даті, роковини подій у житті окремої людини, людського гурту, установи тощо.

Я

ЯВИЩЕ – у драматургії та театрі – частина картини, яка визначається з'явленням кількох чи одного персонажів, а також театральна дія, що має відношення до з'явлення персонажів.

ЯРМАРОК – великий базар, масове торговище, на якому влаштовуються різні розваги, атракціони, балагани, наприклад – Сорочинський ярмарок.

Навчально-методичне видання

**МАТЕРІАЛИ
ДО НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНОГО КОМПЛЕКТУ**

за навчальною програмою з позашкільної освіти

«КУРС АКТОРСЬКОЇ МАЙСТЕРНОСТІ»

Художньо-естетичний напрямний напрям

Відповідальний за випуск – І. В. Вержбицька

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

**ДЕПАРТАМЕНТ ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ
ВИКОНАВЧОГО ОРГАНУ КИЇВСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ
(КИЇВСЬКОЇ МІСЬКОЇ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ)**

**УПРАВЛІННЯ ОСВІТИ
ШЕВЧЕНКІВСЬКОЇ РАЙОННОЇ В МІСТІ КИЄВІ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ
ЦЕНТР ТВОРЧОСТІ ДІТЕЙ ТА ЮНАЦТВА «ШЕВЧЕНКІВЕЦЬ»**

**МАТЕРІАЛИ
ДО НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНОГО КОМПЛЕКТУ**

за навчальною програмою з позашкільної освіти

«Основи макіяжу»

художньо-естетичний напрям

**м. Київ
квітень 2019 р.**

Автор- укладач

Н.В. Олишевець (Громова) - керівник гуртка Центру творчості дітей та юнацтва «Шевченківець»

Загальна редакція:

І. В. Вержбицька, Н.З.Чернікова

ЗМІСТ

Вступ	4
Рекомендації педагогам щодо викладання дисципліни або організації самостійної роботи здобувачів освіти	8
Рекомендації з використання необхідного обладнання та технічних засобів	13
Заняття на тему: «Виготовлення сумки із зображенням фруктів і квітів»	14
Заняття на тему: «Валяння об'ємної прикраси червоне намисто»	20
Заняття на тему: «Виготовлення тематичного шарфу «Мій настрій»»	14
Література	18
Тезаурус	27

ВСТУП

Сучасний світ мистецтва створення образу відзначається своєю різноманітністю, утіленням у життя неймовірних задумів. Відмінною ознакою цього виду мистецтва є створення конкретних образів за допомогою гриму та візажу, які допомагають краще донести задум режисера, художника, актора чи просто створити єдиний образ людини, яка гармонійно включає в себе і зачіску, і одяг, і навіть характер. Візаж - це мистецтво перевтілення одного образу в інший. Завдяки гриму та макіяжу можна змінити зовнішність людини, підкреслити її найкращі риси обличчя і приховати недоліки, зробити її молодшою або, навпаки, додати кілька років. Зовнішня привабливість відіграє важливу позитивну роль у побудові людських відносин, особливо серед молоді. Для дівчат і юнаків зовнішній вигляд – це спосіб проявити індивідуальність, показати себе.

У наш час в Україні, як і в усьому світі, активно розвивається косметологія та безпосередньо пов'язана з нею індустрія виробництва величезної кількості засобів догляду за шкірою обличчя і тіла, волоссям і нігтями, стрімко зростають розробка і впровадження нових спеціальних технічних засобів, бо мати доглянуту шкіру обличчя і тіла, здорове волосся, гарні нігті стало нормою життя, синонімом життєвого успіху. Тому у суспільстві нині дуже популярні і потрібні фахівці-косметологи всіх рівнів.

Актуальність навчальної програми «Основи макіяжу» пов'язана зі зростанням популярності на ринку професій сфери послуг, бажанням людини виглядати красиво, стильно, зі смаком. Правильно нанесений макіяж допомагає підкреслити особливості кожної окремої людини, приховати недоліки, тим самим зробити її привабливою, більш впевненою у собі, що дуже важливо для життєвого успіху. Також навчання за даною програмою може стати першою сходинкою до оволодіння професією візажиста.

Візаж - це мистецтво, яке полягає не тільки в правильному виборі засобів декоративної косметики та вмілому нанесенні макіяжу, але й у вмінні з їх допомогою створити єдиний образ сучасної людини, розвинути її художній смак, сформувати культуру догляду за собою.

У сучасних умовах особливо актуальним є як художній (сценічний) грим, так і повсякденний макіяж. Грим – це сценічне оформлення обличчя актора, він видозмінюється, залежно від жанру, трактування режисера, загального оформлення вистави. Неможливо розраховувати на успіх, не опанувавши мистецтво гриму. Сила мистецтва театрального гриму використовується як засіб впливу на вихованців, який змушує замислитись і вирішити певні проблеми особистого життя. У повсякденному житті макіяж допомагає проявити індивідуальність та неповторність кожної людини.

На заняттях за даною програмою вихованцям надаються елементарні знання про анатомічну будову обличчя, догляд за обличчям у молодому віці; формуються уміння та навички з техніки нанесення косметики (гриму), гігієни гриму, послідовності процесу, закріплення їх на практиці; уміння передавати

характерні особливості образів за допомогою гриму. Ці заняття сприяють формуванню духовної культури дітей та молоді, розвитку їх творчої індивідуальності, розширенню кругозору, залученню до світових та вітчизняних культурних цінностей.

Після кожного заняття педагогу слід підбивати підсумки, відмічати досягнення і недоліки як у роботі окремих вихованців, так і групової роботи в цілому, відзначати позитивні та негативні робочі моменти. В кінці кожного навчального півріччя слід проводити конкурси, виставки робіт. При цьому оцінку виставкових робіт, інсценувань мають дати самі вихованці. Наприкінці навчального року слід проводити звітні майстер-класи для батьків, однолітків та гуртківців інших творчих об'єднань.

Заняття на тему:
«Основи косметології. Гігієна гриму та макіяжу.
Правила догляду за шкірою навколо очей»

(для груп основного рівня, 1 року навчання)

- Мета:** формування художнього смаку вихованців, культури догляду за собою, розвиток їх творчої індивідуальності, розширення кругозору, розвиток навичок здорового способу життя
- Завдання:**
- ознайомити з правилами догляду за шкірою навколо очей;
 - привити навички користування косметичними засобами;
 - навчити попереджати дефекти шкіри
 - навчити маскуванню дефектів.
 - виховати працелюбність та наполегливість, любов до мистецтва в цілому.
- Методи:** розповідь; метод емоційного впливу: перегляд зразків макіяжу; практичне заняття
- Тип заняття:** комбіноване
- Матеріали:** роздруківки з фотографіями макіяжу, крем для догляду за шкірою навколо очей; засіб для видалення макіяжу
- Обладнання:** мультимедійна дошка та проектор, електронні носії з таблицями, схемами, ілюстраціями за темою заняття.
- дизайнер, мода, візаж, макіяж, грим
- Словникова робота:**

Тривалість заняття: дві академічні години

Хід заняття:

I. Організаційний момент

Повідомлення теми та плану заняття.

II. Актуалізація опорних знань.

Проведення тестування та оголошення його результатів:

Тест на визначення типу шкіри

Уважно прочитайте 48 тверджень тесту. Усе, що ви із упевненістю можете віднести до себе, позначте хрестиками. Літера, яка найчастіше зустрічається в позначених вами пунктах, назве ваш тип шкіри. Якщо дві або більше літери зустрічаються однаково кількість разів, значить ваша шкіра відноситься до змішаного типу. Шкіра змішаного типу (наприклад, суха й одночасно чутлива) зустрічається в кожній п'ятій жінки. У косметичному аспекті це нескладна проблема.

1.	<i>Моя шкіра неприємно стягується після кожного очищення</i>	<i>A</i>
2.	<i>У мене часто з'являються червоні плями на обличчі й шиї</i>	<i>E</i>
3.	<i>Я не можу мити обличчя з милом</i>	<i>E</i>
4.	<i>Шкіра на моїй обличчя дуже суха</i>	<i>E</i>
5.	<i>Щоб шкіра була м'якою й виглядала гладенькою, я повинна щонайменше три рази в день змазувати її кремом</i>	<i>A</i>
6.	<i>Майже після кожного застосування нового косметичного продукту на моїй шкірі з'являються рожеві або червоні плями</i>	<i>E</i>
7.	<i>Я можу користуватися будь-якою косметикою без усяких неприємних наслідків</i>	<i>B</i>
8.	<i>Моя шкіра завжди здається маслянистою або жирною</i>	<i>B</i>
9.	<i>Якщо я користуюся пудрою, обличчя вже через годину здається "плямистим"</i>	<i>B</i>
10.	<i>Я змушена носити із собою пудреницю, тому що мій ніс постійно блищить</i>	<i>Г</i>
11.	<i>У мене стає млявою шкіра навколо очей</i>	<i>Д</i>
12.	<i>Моє обличчя блищить, начебто я його тільки що намазала кремом</i>	<i>B</i>
13.	<i>Через підвищену подразливість шкіри я вже зверталася до дерматолога</i>	<i>E</i>
14.	<i>Я схильна до алергійних реакцій</i>	<i>E</i>
15.	<i>Навколо очей з'явилося багато зморщечок</i>	<i>Д</i>
16.	<i>На моєму обличчі блищать ніс і чоло</i>	<i>Г</i>
17.	<i>На шкірі з'явилися помітні зморщечки</i>	<i>Д</i>
18.	<i>Моя шкіра усмоктує крем як губка</i>	<i>Д</i>

19.	<i>Я вважаю, що пудра сушить мою шкіру</i>	<i>А</i>
20.	<i>Після прогулянки моя шкіра отримує гарний рожевий колір</i>	<i>Б</i>
21.	<i>Коли я приходжу з вулиці, моя шкіра трішки стягнута</i>	<i>А</i>
22.	<i>Я відразу відчуваю полегшення, як тільки намащу шкіру кремом</i>	<i>А</i>
23.	<i>Моя шкіра дуже швидко обгоряє</i>	<i>Е</i>
24.	<i>Колір мого обличчя від природи скоріше білий</i>	<i>Е</i>
25.	<i>У мене майже цілий рік здоровий колір шкіри</i>	<i>Б</i>
26.	<i>Я страждаю безсонням, іноді годинниками не можу заснути</i>	<i>Д</i>
27.	<i>Я знаходжу, що пори на моїй шкірі відносно помітні</i>	<i>В</i>
28.	<i>Я часто мучуся з вуграми й прищами</i>	<i>В</i>
29.	<i>Моя шкіра матова й ніколи не блищить</i>	<i>А</i>
30.	<i>У мене часто з'являються прищі в області носу й чола</i>	<i>Г</i>
31.	<i>Мені здається, що в мене "міцна" шкіра</i>	<i>Б</i>
32.	<i>У центрі обличчя пор на шкірі більше й більш помітніші на щоках</i>	<i>Г</i>
33.	<i>Після відвідування басейну мені потрібна особливо велика порція живильного крему, інакше шкіра стягається на кілька годин</i>	<i>А</i>
34.	<i>Я регулярно приймаю сечогінні препарати</i>	<i>А</i>
35.	<i>Мені більше 35 років</i>	<i>Д</i>
36.	<i>Моя шкіра часто починає свербіти, коли я довго перебуваю в пекуче натопленому приміщенні</i>	<i>А</i>
37.	<i>Мені б хотілося, щоб моя шкіра була більше пружною</i>	<i>Е</i>
38.	<i>У мене дуже швидко з'являються ластовиння, я взагалі схильна до порушень пігментації</i>	<i>Д</i>
39.	<i>Якщо на шкіру обличчя попадають прямі сонячні промені, то вона відразу ж обгоряє</i>	<i>Е</i>
40.	<i>Моя засмага буває досить рівномірною</i>	<i>Б</i>
41.	<i>Моя шкіра здається дуже тонкою й прозорою</i>	<i>Б</i>
42.	<i>Я протягом багатьох років умиваюся тільки водою й милом</i>	<i>Б</i>
43.	<i>Коли я вискубую брови, на моїй шкірі ще протягом години або довше залишаються червоні плями</i>	<i>Е</i>
44.	<i>Якщо мені має бути який-небудь відповідальний захід, у мене з'являються прищі на обличчі або лихоманка на губах</i>	<i>Е</i>
45.	<i>По мені відразу видно, що я сьогодні погано спала</i>	<i>Д</i>
46.	<i>Моя шкіра влітку більше жирна, чим узимку</i>	<i>Г</i>
47.	<i>Дотепер я цілком обходилася універсальним кремом</i>	<i>Б</i>
48.	<i>Якщо я користуюся легким денним кремом, то щоки стають занадто сухими</i>	<i>Г</i>

Тепер розшифруємо отримані результати:

Якщо у відзначених пунктах найчастіше зустрічається літера А, то у вас СУХА шкіра, літера Б – НОРМАЛЬНА, літера В – ЖИРНА, літера Г – ЗМІШАНА, літера Д – ЗРІЛА, літера Е – ЧУТЛИВА шкіра.

Презентація теоретичних відомостей:

Педагог: відмінний зір є важливою частиною розвитку вашого здоров'я. Кожна людина має піклуватися про нього. Розумний режим дня, рухова активність, правильне харчування повинні займати важливе місце у житті кожної людини. Для профілактики здоров'я дуже важливі заняття фізичною культурою, оскільки фізична культура сприяє як загальному зміцненню організму, так і підвищенню працездатності.

Важливим чинником профілактики захворювань очей також є дотримання гігієнічних умов праці. Умови зорової роботи повинні унеможливлувати швидке стомлення очей і необхідність надмірного їх наближення до книги, зошита. Це, перш за все, правильне і достатнє освітлення робочого місця. Книга або зошит повинні знаходитися від очей не менш ніж на 30-35 см. Світло повинне падати з лівого боку. Не рекомендується читати лежачи, особливо на боці. Шкідливо довго дивитися телевизор, особливо, якщо сидіти біля екрану на відстані не менше 2.5 метрів. Підвищене зорове навантаження при малій фізичній активності - найсерйозніший чинник, який сприяє зниженню гостроти зору. Для поліпшення стану зовнішніх і внутрішніх м'язів очей корисно виконувати щодня своєрідну гімнастику для очей.

Вправи для тренування м'язів очей.

1. Сидячи, повільно переводити погляд з підлоги на стелю і навпаки (голова нерухома) 8-12 разів.
2. Повільно переводити погляд справа наліво і назад 8-10 разів.
3. Кругові рухи очима в одному, а потім в іншому напрямлені 4-6 разів.
4. Часті моргання протягом 15-30 секунд.
5. Витягнути руку вперед і переводити погляд з пальців руки на кінчик носа 2-3 рази.

Виконання комплексу вправ і конспектування їх в зошиті:

вихованці виконують комплекс вправ для очей з педагогом, потім записують їх в робочому зошиті.

II. Основна частина заняття.

Словесно - ілюстративна розповідь:

Після того, як ви приділите увагу здоров'ю очей, потрібно попіклуватися і про шкіру довкола очей. Адже шкіра в цьому місці найніжніша і найчутливіша, тому і перші зморшки з'являються саме тут. Важливо пам'ятати, що косметику з очей потрібно обов'язково на ніч змивати водою або спеціальними засобами для видалення макіяжу. Після цього дуже добре освіжити очі компресом: вата, змочена чаєм, або компреси з тертої картоплі. Після цієї процедури можна на злегка вологу шкіру повік нанести крем м'якими натискаючими рухами

подушечок пальців масажними лініями: по верхній повіці - від носа до зовнішнього кута очей, по нижній повіці - у зворотному напрямку (від зовнішнього кута до внутрішнього). Не варто також забувати і про те, що ясні очі, без набряків і почервонінь будуть лише після достатнього (за тривалістю) сну.

З тих пір, як жінки, віддаючи дань моді, почали посилено застосовувати грим для очей, це досить швидко позначилося і на їх здоров'ї. Частим явищем стали подразнення алергічного характеру, особливо шкіри верхньої повіки, на яку наноситься більша кількість фарбників. Тому з будь-яким гримом для очей треба бути дуже обережними.

Вживання декоративної косметики вимагає, перш за все, щоденного і ретельного видалення її перед сном. Правильне і систематичне очищення шкіри навколо очей (мал.1) оберігає їх від алергічної реакції, роздратування, сухості і захворювань. Навіть при легкому подразненні шкіри вік слід відмовитися від вживання декоративної косметики - грим може накладатися лише на здорову шкіру.

Прийнявши рішення гримувати очі, необхідно ретельно перевірити, чи личить вам вибраний грим. Не завжди і не всім личать модні кольори гриму. Грим лише тоді ідеальний, коли найбільш виграшним чином підкреслює характерні особливості особи. Очі, підведені без відчуття міри і смаку, можуть зробити обличчя грубим, вульгарним і ляльково неприродним навіть, якщо це обличчя миловидної молоді особи.

Гримування очей відбувається в наступній послідовності:

- відтіняється розріз очей;
- відтіняються повіки;
- підфарбовуються тушшю вії;
- підфарбовуються брови.

Для того, щоб відтіняти розріз очей, на верхню повіку з самого коріння вій наноситься тонка і рівна смужка фарби, яка починається від внутрішнього кута ока і закінчується тонкою межею в напрямі до скроні. Якщо потрібно, то фарба наноситься і на нижню повіку. Лінія під нижніми віями йде від зовнішнього кута приблизно до середини повіки і закінчується тонкою лінією, яка майже сходить нанівець до перенісся. У сучасній декоративній косметиці чорний олівець майже не застосовується. Різкий тон чорної фарби мало кому підходить. Краще всього відтіняти розріз очей коричневим, коричнево-чорним або темно-сірим кольором. Повіки відтіняються спеціальними олівцями різних відтінків, густими пастами, фарбами. Верхні повіки найчастіше всього відтіняють відповідно до кольору ока або одягу. Карі і сірі очі підфарбовуються зеленим, сірувато-блакитним або ліловим кольором. Сірувато-блакитний (сріблястий) колір пасує до будь-яких очей.

При глибоко розташованих очах фарба відтінку має бути світлою, а при опуклих – темнішого кольору, при чому її необхідно наносити пензликом на всю опуклу частину. Фарбування вій тушшю досить поширене. В першу чергу слід забарвити безбарвні кінчики вій, що відразу робить їх довшими, проводячи

щіточкою від основи вій до кінчиків. Інтенсивніше треба забарвлювати крайні волоски - це ніби збільшує густоту вій, а також підкреслює і подовжує розріз очей.

***Демонстрація прийомів
накладання компресів на очі і шкіру довкола них:***

Педагог показує прийоми накладання компресу з чаю на очі, компресу з сирої картоплі на шкіру під нижньою повікоюю.

IV. Закріплення вивченого:

Робота в парах (накладання компресу на очі).

V. Підсумок заняття:

Педагог: Очі відображають внутрішній світ людини. Кажуть, що очі - дзеркало душі. Красиві очі прикрашають людину. Проте красивими можуть бути лише здорові очі. Виконуйте вдома рекомендації і ви на довгі роки збережете здоров'я і красу ваших очей.

Педагог проводить аналіз та оцінювання виконаних робіт

Додатки

Малюнок 1

Очищення шкіри навколо очей

Малюнок 2.

Масажні лінії обличчя

Заняття на тему: «Косметика. Виконання макіяжу»

(для групи основного рівня, 1 року навчання)

- Мета:** формування художнього смаку вихованців, культури догляду за собою, розвиток їх творчої індивідуальності, розширення кругозору, розвиток навичок здорового способу життя
- Завдання:**
- ознайомити з видами макіяжу та технологією його виконання;
 - розвинути навички дотримання правил гігієни, уміння правильно підбирати косметику;
 - виховувати культуру виконання макіяжу;
 - привити навички користування косметичними засобами;
 - виховати працелюбність та наполегливість
- Методи:** розповідь; метод емоційного впливу: перегляд таблиць, схем, ілюстрацій за темою заняття, практичне заняття
- Тип заняття:** комбіноване
- Матеріали:** роздруківки з фотографіями макіяжу, губки для тональної основи, аплікатори, спонжі, пензлі для макіяжу, ватні диски
- Обладнання:** мультимедійна дошка та проектор, електронні носії з таблицями, схемами, ілюстраціями за темою заняття.
- Словникова робота:** косметика, макіяж, косметологія, візажист
- Тривалість заняття:** дві академічні години

Хід заняття:

I. Організаційний момент

Повідомлення теми та плану заняття.

II. Виклад нового матеріалу

Звертаю увагу учнів на стенд «Знай» «Умій» «Запам'ятай»

В ході заняття вам зустрічатимуться слова:

- Косметика,
- Макіяж,

- Косметологія,
- Візажист.

Нагадую значення цих слів.

Пропоную розділити дітей на чотири групи. Кожній групі дається одне із слів, з передбаченого набору слів, дати поняття даного слова (*косметика, макіяж, косметологія, візажист*).

- Що ви розумієте під словом косметика? (*Косметика – це речовини для підкреслення краси, свіжості обличчя і тіла*).
- Що ви розумієте під словом косметологія? (*Косметологія – молода наука, що розробляє засоби, методи поліпшення зовнішності людини*).

Косметика існує по догляду за шкірою і декоративна для прикрашання обличчя.

Які косметичні фірми ви знаєте?

- Avon
- Faberlic
- L'Oréal
- Lacoste
- Yves Rocher
- Оріфлейм

Тепер уявіть собі, що ми з вами прийшли в магазин купувати косметику для обличчя.

- Що потрібно знати для вибору косметики? (*Тип шкіри*).
- Скажіть: яка буває шкіра? (*Нормальна, суха, жирна, чутлива, комбінована*).

•

III. Лабораторно-практична робота

Проводимо тест. «Яка у тебе шкіра?»»

Як визначити тип шкіри:

Нормальна шкіра	<p>Пори не розширені, виділення шкірного сала помірні (немає блиску та відчуття стягнення). Ти не схильна до вугрових висипів, депігментації тощо. У тебе можуть час від часу з'являтися прищики, але це може бути сигнал ПМС або прояв алергійної реакції на косметичний засіб.</p> <p>Щоб переконатися, що в тебе нормальна шкіра — на 10 хвилин приклади до чистої шкіри чисту білу паперову серветку. Якщо на серветці залишився рівномірний трішки жирнуватий слід, отже, шкіра нормальна. І ти все правильно визначила.</p>
Суха шкіра	<p>Пори звужені, шкіра часто лупиться або червоніє, на ній легко утворюються тонкі зморщечки. Цей тип шкіри</p>

	<p>легко переплутати із чутливою, оскільки остання теж схильна до подразнень і запалення.</p> <p>На 10 хвилин приклади до чистої шкіри чисту білу серветку. Якщо серветка залишилася чистою (без легких жирних відбитків), отже, в тебе справді шкіра суха</p>
Жирна шкіра	<p>Шкіра блищить через підвищену активність сальних залоз. Пори збільшені, забиті, через що шкіра має неохайний і недоглянутий вигляд. Часто утворюються прищі та вугри.</p> <p>Приклади до обличчя суху паперову серветку, якщо на серветці залишилися нерівномірні жирні сліди, отже, шкіра в тебе таки жирна.</p>
Комбінована шкіра	<p>T-подібна зона (ніс, чоло та підборіддя), як правило, жирні, тобто весь час блищать, а щоки — сухі (є відчуття стягнення) або нормальні.</p> <p>Приклади до обличчя суху паперову серветку, якщо на серветці жирні сліди залишилися лише в деяких місцях, отже, шкіра комбінована</p>
Чутлива шкіра	<p>Болісно реагує на перепади температур, новий лосьйон або косметичний засіб, а також дію хімічних речовин і навіть вищипування брів</p>

Візьміть простий олівець і відзначте знаком «+» ознаки характерні для вашої шкіри. До якого типу шкіри більше відноситиметься «+», така у вас шкіра. Тепер ви знаєте тип своєї шкіри, прийшовши в магазин, читаючи анотацію до продукції, що купується, чи можемо ми купити косметику? (Ні).

- Потрібно звернути увагу на термін придатності косметики.
- Уважно прочитати склад продукції, чи немає речовин тих, що викликають алергію або перевірити чи протестована вона на алергенність.
- Що ви розумієте під словом макіяж? (Макіяж – це накладення різних косметичних засобів на обличчя, шию).
- Косметику ми можемо купити, а що ще потрібне, щоб виконати макіяж? (Інструменти).

Зараз ви побачите фото, прошу звернути увагу на призначення інструментів і правила дотримання гігієни. (Малюнок 1. Губки для тональної основи, аплікатори, спонжі, різні пензлі для макіяжу)

Можна виділити такі форми обличчя (Малюнок 2):

- Овальне.
- Трикутне.
- Прямокутне.
- Кругле.
- Довгасте.

Візьміть своє люстерко і скажіть як в казці: «Світло моє люстерко скажи, яка я красива і якої форми моє обличчя?». Дзеркальце не говорить, так скажіть самі собі, якої форми ваше обличчя.

Покладіть люстерко, оберніться один до одного і скажіть своїй сусідці, яка у неї форма обличчя. Ваші думки збіглися? Якщо ні, значить ще уважно погляньте в дзеркало на себе, порадьтеся з мамою.

Одна з рис обличчя – брови. Хочете знати, що таке ідеальні брови (Малюнок 3)?

Візьміть два олівці. Один кінець олівця піднесіть до зовнішньої сторони ніздрі, а інший кінець приклади до обличчя, через зовнішній кут ока вгору. Там де обидва олівці торкнуться брови, будуть ідеальні початкова і кінцева точка брови.

Якщо ви хочете ще більше дізнатися про особливості форм і рис вашого обличчя і як виправити їх за допомогою макіяжу, я рекомендую почитати додаткову літературу (*звернути увагу на стенд з книгами*) або звернутися до фахівця візажу. А хто такий візажист? (*Візажист - це фахівець з косметики для обличчя*). Обличчя кожної людини має власний колорит. Перш за все, його визначає колір шкіри, очей і волосся.

Тепер про послідовність виконання макіяжу. Перше, що потрібно зробити перед виконанням макіяжу, та втім, і перед сном, очистити шкіру обличчя. З дитячої казки ви знаєте, що треба, умиватися вранці і ввечері. Але це не все. Є маленькі тонкощі, різні типи шкіри вимагають різних способів очищення. Тому доводиться користуватися лосьйоном, тоніком, косметичним молочком для очищення шкіри обличчя. Ватним диском, просоченим, наприклад лосьйоном, по масажних лініях протирають обличчя. Що таке масажні лінії поглянете на малюнок «Масажні лінії обличчя» (*показати і розповісти*) (Мал.4).

Дівчатка, у вас в тарілочці є ватні диски. Я пропоную вам взяти в одну руку люстерко, в іншу диск, повторити рухи диском по масажних лініях на своєму обличчі. (*Дівчатка виконують завдання*). Після очищення виконують зволоження шкіри зволожуючим кремом перед макіяжем, а якщо перед сном, то живильним кремом. Розтирають крем чистими руками також по масажних лініях. Надлишки крему прибирають гігієнічною серветкою, приклавши її до обличчя. Також по масажних лініях наносять основний тон крем — пудру.

Послідовність виконання макіяжу

Техніка нанесення тіней (малюнок 5):

1. Вирівнюємо віко ґрунтовкою і додатково припудрюємо.
2. Наносимо на всю поверхню віка, від внутрішнього кута ока до зовнішнього, базовий тон.
3. Наносимо темний тон на зовнішній кут ока і акуратно розтушовуємо в потрібному напрямі. Темний тон повинен плавно і гармонійно вливатися в базовий

4. Наносимо додаткові, контрастні тони, розтушовуємо.
5. Обводимо контур нижньої повіки до середини ока найтемнішим відтінком тіней, а далі по напрямку до перенісся –найсвітлішим.
6. Акуратно фіксуємо малюнок прозорою розсипною пудрою.
7. Рясно фарбуємо вії тушшю.

IV. Графічна робота

Виконати макіяж на плоскому макеті обличчя за допомогою кольорових олівців і декоративної косметики.

V. Завершальний інструктаж

VI. Підсумки заняття

Визначити кращі роботи.

- Як називають ще карнавальний макіяж? (гримом).

Питання на закріплення матеріалу.

Відповідають картками «так чи ні»:

- Чи можна купувати косметику не відповідну вашому типові шкіри? (Ні)
- Чи можна з подругою користуватися одними і тими ж інструментами для виконання макіяжу? (Ні)
 - Чи можна виконувати макіяж на хворій шкірі? (Ні)
 - Чи можна накладати косметику, якщо не виконали очищення і зволоження шкіри? (Ні)

Підвести підсумки відповідей

VI. Домашнє завдання:

Вирішити, до якого типу «пори року» ви відноситеся?

Додатки

Малюнок 1.

Губки для тональної основи, аплікатори, спонжі, різні кисті для макіяжу

Малюнок 2. *Форми обличчя*

Малюнок 3.
Форми брів

Малюнок 4.
Масажні лінії обличчя

Малюнок 5.
Техніка нанесення тіней

ЛІТЕРАТУРА

1. Браун Бобби (Bobby Brown), Аннемари Айверсон (Annemarie Iverson). Макияж повседневный и праздничный, дневной и ночной, для прогулки и для фотосессии. – Издательство: АСТ. – 256 с.
2. Елисеева Л. С. Праздничные прически, макияж и маникюр. – Издательство: Этерна, 2006. – 256 с.
3. Збірник програм, гуртків, студій творчих об'єднань Кіровоградського обласного центру дитячої та юнацької творчості. Частина I. Театральна студія «Маска» - програма «Грим». – Кіровоград, 2003. – 259 с.
4. Мирошниченко С. А. Магия макияжа. – Издательство: Кристина – новый век, 2007. – 128 с.
5. Пакина Е. П. Основы визажа. – Издательство: Академия, 2009. – 64 с.

ТЕЗАУРУС

А

Айдефайнер - удосконалена версія підводки для очей. Він виглядає як фломастер – має гнучкий просочений фарбою стрижень, за допомогою якою вдається нанести найтоншу лінію на повіках.

Антисерн (від фр. «serne» – синь) – спеціальний корегуючий засіб для маскування синців під очима. На відміну від інших корегуючих засобів, він наноситься на ніжну шкіру навколо очей надзвичайно тонким шаром, а потрібний ефект досягається завдяки світловідбиваючим частинкам у складі засобу.

Атомайзер – флакон для парфумів. Він може мати вигляд спрею з розпилювачем, ролеру з кулькою, або ж бути оснащеним вінтажною помпою.

Б

Бафф – велика чотиристороння пилка у вигляді бруска, призначена для полірування та шліфування нігтів.

Блоттер – паперова смужка-тестер, що слугує для знайомства з ароматом парфумів в магазині. Вона виготовляється з спеціального паперу, що не має власного запаху та миттєво поглинає вологу.

Бронзер – косметичний засіб, призначений для створення на шкірі ефекту легкої засмаги. Випускається у формі компактних стіків чи рідких кремів.

В

Візаж – це мистецтво, головною метою якого є правильне застосування косметики, зорова корекція обличчя.

Візажист — спеціаліст з макіяжу.

Г

Гліттер – розсипчасті блискітки, що додаються до лаків для нігтів, засобів для укладки волосся або використовуються для створення екстравагантного або святкового макіяжу.

К

Кабуки – спеціальний пензель з короткою ручкою та густим щільним ворсом, призначений для нанесення хайлайтеру, пудри, рум'ян.

Кайал – м'який олівець з антисептичними добавками, призначений для підведення нижнього повіка по внутрішній стороні.

Керлер – саме так називається наш улюблений інструмент – щипчики для завивання вій.

Консилер – косметичний засіб, призначений для маскування різних дефектів шкіри. Наноситься виключно на проблемні ділянки.

Л

Лайнер – рідка фарба для наведення лінії на повіках, що міститься у тюбику або балончику та наноситься тонким пензликом.

Люмінайзер – косметичний засіб, призначений для виділення певних ділянок обличчя. Він не має власного кольору, а лише надає шкірі сяйва. Люмінайзер може бути у вигляді розсипчастої чи компактної пудри, рідкого крему.

М

Макіяж — нанесення на шкіру обличчя різних видів декоративної косметики з метою створення конкретного образу, самовираження, а також коригування існуючих недоліків. Макіяж є різновидом гриму

Метеорит – пудра у вигляді різнокольорових кульок зі світловідбиваючими частинками, що окрім рівного природного відтінку надає шкірі сяйва;

Мінімайзер – спеціальний гель, що звужує пори шкіри. Зазвичай використовується як основа під макіяж для жирної шкіри.

О

Омбре – техніка створення плавних переходів від більш темних відтінків до світлих і навпаки.

П

Патч – маска для повік та шкіри навколо очей, просочена зволожуючими кремами. Має форму півмісяця, тому дуже зручна для використання за призначенням.

Праймер – базовий засіб для макіяжу. Виконує одночасно декілька функцій: вирівнює поверхню шкіри, приховує розширені пори, служить стійкою основою для макіяжу. Випускаються спеціальні праймери для шкіри обличчя, губ, повік і навіть вій.

Плампер – блиск для губ, що завдяки екстрактам ментолу, червоного перцю та імбиру надає губам додаткового об'єму, робить їх більш пухлими та спокусливими.

Р

Ремувер – загальна назва різноманітних засобів для очищення шкіри, видалення макіяжу з обличчя або зняття лаку з нігтів.

С

Саше – міні-варіант косметики для одноразового використання – від кремів та шампунів до парфумів. Часто зустрічається у вигляді вкладення до журналу чи брошури.

Стейн – суперстійка помада з рідкою або гелевою консистенцією.

Х

Хайлайтер – косметичний засіб для висвітлення та виділення певних ділянок шкіри. Він допомагає скоригувати рельєф обличчя, приховати зморшки, надати шкірі більш свіжого та доглянутого вигляду. Наноситься на скули, під брови, на ніс, по лінії контуру верхньої губи. Може бути у вигляді компактного олівця, крему чи пудри.

Ш

Шиммер – косметичний засіб для створення мерехтіння на шкірі та надання їй ефекту сяйва. Він представляє собою суміш особливих частинок-блискіток, змішаних з пігментом та тальком. На відміну від хайлайтеру, що підсвічує шкіру природно та непомітно, шиммер забезпечує яскраве сяйво. Хайлайтер відрізняється від люмінайзера більш крупним розміром блискіток. Випускається у вигляді пудри, що наноситься поверх тональної основи.

Навчально-методичне видання

МАТЕРІАЛИ ДО НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНОГО КОМПЛЕКТУ

за навчальною програмою з позашкільної освіти

«ОСНОВИ МАКІЯЖУ»

художньо-естетичний напрям

Відповідальний за випуск – І. В. Вержбицька

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ДЕПАРТАМЕНТ ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ
ВИКОНАВЧОГО ОРГАНУ КИЇВСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ
(КИЇВСЬКОЇ МІСЬКОЇ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ)

УПРАВЛІННЯ ОСВІТИ
ШЕВЧЕНКІВСЬКОЇ РАЙОННОЇ В МІСТІ КИЄВІ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ
ЦЕНТР ТВОРЧОСТІ ДІТЕЙ ТА ЮНАЦТВА «ШЕВЧЕНКІВЕЦЬ»

МАТЕРІАЛИ
ДО НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНОГО КОМПЛЕКСУ

за навчальною програмою з позашкільної освіти

«Образотворче мистецтво»

художньо-естетичний напрям

м. Київ
квітень 2019 р.

Автори-укладачі

керівники гуртків Центру творчості дітей та юнацтва «Шевченківець» міста Києва: К.О. Бруєвич, І.В. Вержбицька, Н. Гарбуз, М.П. Гуменюк, В.М. Зельдес, Л.Ю. Лебідь, Д.М. Лельчук, О.С. Пронтенко, Л.В. Якушева

Загальна редакція:

І. В. Вержбицька, Н.З.Чернікова

ЗМІСТ

Вступ	4
Особливості освітнього процесу у творчих колективах образотворчого та декоративно-ужиткового мистецтва	4
Мотивація до творчої діяльності	6
Методичні рекомендації щодо проведення бесід та їх значення у формуванні сфери духовних інтересів на заняттях з образотворчого мистецтва	7
Інформаційне забезпечення образотворчої діяльності у закладі позашкільної освіти	8
Методичні рекомендації щодо проведення вікторин та їх роль в активізації пізнавальних здібностей дітей	10
Початковий рівень	13
Заняття на тему: «Малюнок тварини гуашшю»	13
Заняття на тему: «Подорож до міста Дизайн»	15
Заняття на тему: «Подорож до міста Дизайн»	23
Основний рівень	26
Заняття на тему: «Конструювання з паперу»	26
Заняття на тему: «Розподіл тону по формі. Натюрморт із трьох предметів»	32
Заняття на тему: «Пропорції, розподіл тону по формі. Натюрморт з гарбузом»	35
Вищий рівень	39
Заняття на тему: «Тональне рішення натюрморту»	39
Заняття на тему: «Натюрморт з натури пастеллю»	47
Заняття на тему: «Виконання композиції «Культура та побут Трипілля» акварельними фарбами»	52
Заняття на тему: «Виконання тематичної композиції «Весела лижня»	58
Література	63
Тезаурус	65

Вступ

Мистецтво є формою пізнання навколишньої дійсності у всіх її проявах. Уже з раннього дитинства малювання викликає зацікавлення у малюка оскільки дає йому найбільш наглядну і доступну можливість для самовираження. В процесі подальшого зростання, особливо в перехідні періоди, такі як початок навчання в школі, адаптація в новому колективі, складнощі підліткового віку, психологічні проблеми, які, на жаль, є неминучими, звернення до мистецтва, до творчості може стати рятівним острівцем, де завжди можна віднайти спокій, розраду, розуміння.

Художня творчість дітей та молоді, є проявом роботи душі і тому має цінність не лише її результат, але й сам процес. Велика відповідальність лежить на дорослих, які опікуються дітьми, коли вони робитимуть перші кроки у чарівний світ мистецтва. Допомогти дітям на цьому шляху, виховати їх чутливими, сприйнятливими до краси, покликани гуртки та студії образотворчого мистецтва закладів позашкільної освіти.

Позашкільна педагогіка будується на принципах добровільності, доступності, відкритості, забезпеченні духовно-психологічного комфорту, створенні умов співпраці педагога та гуртківців, а також атмосфери дружніх стосунків між вихованцями.

ОСОБЛИВОСТІ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ У ТВОРЧИХ КОЛЕКТИВАХ ОБРАЗОТВОРЧОГО ТА ДЕКОРАТИВНО-УЖИТКОВОГО МИСТЕЦТВА

Заняття у гуртках та студіях художнього напрямку – це школа успіху і зростання обдарованих вихованців, це творча лабораторія розвитку життєвої компетентності особистості, де діяльність педагогів спрямована на досягнення максимального пізнавального, виховного і розвивального результату під час навчання. Методика викладання спирається на естетичні, психолого-педагогічні, мистецтвознавчі основи. На заняттях не виставляються оцінки за роботу. Відсутність оцінювання в балах, відсутність змагань не викликає у дитини, яка на певному етапі є слабшою за інших, почуття неспішності. Єдиною мірою досягнень гуртківців є порівняння їх власних успіхів сьогодні з досягненнями вчорашнього дня, що дає можливість кожній дитині відчувати стан успіху і тим самим сприяє накопиченню позитивного настрою. Індивідуальний підхід позбавляє вихованців від зайвих стресів, виключає знецінення особистості дитини.

Освітній процес в творчих колективах організований як гнучка система, адаптована до різноманітних ситуацій особистісного розвитку.

Це створює необхідний простір для творчого та професійного саморозвитку. Уміння бачити дітьми прекрасне в природі, різноманітність форм, кольору розвивається у процесі навчання живопису. Через зорові відчуття уточнюються як і уявлення про властивості речей та явищ, так і виховується естетичне відношення до цих речей та явищ, розвивається спостережливість, зорова пам'ять, образне мислення.

Вірно організовані, систематично та цікаво проведені заняття відіграють велику роль у духовному розвитку гуртківців, у формуванні їх світогляду. Форми проведення занять різноманітні. У практиці роботи гуртків та студій образотворчого профілю прийнятні як традиційні, так і нетрадиційні заняття. Педагоги-позашкільники використовують різні методичні прийоми для активізації художнього мислення вихованців, застосовують ігрові форми у викладанні навчального матеріалу, організовують та проводять виставки дитячої творчості, заняття на пленері, екскурсії, відвідують з вихованцями виставки творів іменитих художників. Найчастіше проводяться комбіновані заняття, в яких поєднуються лекційна частина та практичні заняття. На заняттях виконуються різноманітні види навчальної діяльності зі сполученням розумових та практичних дій в усіх проявах творчості, надається перевага самостійній роботі. Під час занять вивчаються теоретичні основи художнього ремесла, розвивається інтерес до творчості майстрів, реалізується важливий педагогічний принцип тісного зв'язку теорії та практики. Вивчення різних видів мистецтва на практиці дає можливість розкрити їх як форми творчості, забезпечує сприйняття та засвоєння дітьми культурних цінностей в їх безперервній єдності.

Така форма узагальнення творчої педагогічної діяльності, як заняття-презентації, частіше розробляються і проводяться педагогами у нетрадиційній формі, зокрема, такій як «заняття – творча майстерня». Це особлива форма демонстрації перспективного педагогічного досвіду (галерея, вернісаж, майстер – клас, творчі звіти).

Усі форми виховної роботи мають своє особливе втілення у творчих колективах. Тому що поряд з бесідами, заходами, зустрічами існує така форма роботи як тематичні виставки та конкурси на певні теми. Люба інформація засвоюється не тільки емпірично, а ще і практично, що поглиблює знання та навички, здобуті вихованцями раніше, сприяє естетичному розвитку, прищеплює інтерес і любов до мистецтва, виховує самостійність судження.

МОТИВАЦІЯ ДО ТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Щоб навчити дитину, треба не просто передати їй знання і уміння, а й викликати у неї відповідну активність, пізнавальну чи практичну. Рушієм цієї активності є мотивація.

Під мотивацією розуміють сукупність спонукальних факторів, основними з яких є:

- особистісний розвиток,
- інтерес,
- результат діяльності,
- пізнання нового,
- бажання у майбутньому стати кваліфікованим спеціалістом.

У залежності від вікових категорій мотивація до образотворчої діяльності має власну мету та власні особливості:

- для вихованців молодшого шкільного віку метою мотивації є творчий розвиток просторової уяви дитини та її сенсорно-чуттєвої сфери, зростання

самооцінки, самовдоволення, колективна творчість, бажання пізнавати нову інформацію.

- для вихованців середнього шкільного віку – творче самовираження, виявлення власного погляду на предметний світ, заглиблення у внутрішній світ, пошук власних шляхів до розвитку власної творчості.
- для вихованців старшого шкільного віку – професійна художня підготовка, повага та визнання оточуючих, виявлення власного погляду на предметний світ, заглиблення у внутрішній світ, пошук особистих шляхів до розвитку власної творчості, вибір майбутньої професії

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ПРОВЕДЕННЯ БЕСІД ТА ЇХ ЗНАЧЕННЯ У ФОРМУВАННІ СФЕРИ ДУХОВНИХ ІНТЕРЕСІВ НА ЗАНЯТТЯХ З ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА

В основу бесід з вихованцями потрібно покласти принцип систематичного розвитку, здатності естетичного сприйняття подій та явищ навколишнього світу, художніх образів, а також відтворення побаченого у власній зображувальній діяльності. Кожне завдання ознайомлює дітей з явищами природи, зразками декоративно-ужиткового та професійного мистецтва, предметами побуту, обрядами, звичаями. Потрібно навчити вихованців правильно мислити, глибоко і тонко розбиратися в творах живопису, скульптури, графіки, розуміти ідейну суть творів цих видів мистецтва, їх своєрідність, їх оригінальну художню мову. Це дуже важка і тривала праця, вона вимагає терпіння.

Справжнє життя роботи художника починається тільки тоді, коли з нею можуть познайомитися читачі, слухачі, глядачі. А це вже суспільна оцінка творчості. Якщо така оцінка негативна або, ще гірше, байдужа, твір швидко забувається і наче вмирає. Не вартий схвалення і той глядач, який готовий відмахнутись від твору лише тому, що він при першому знайомстві не зрозумів картини, не засвоїв розповідь автора. Бесіди про творчість художників, які проводяться під час практичних занять (тривалістю 10-15хвилин), сприяють розвитку зорової культури, аналітичного мислення, просторових уявлень, фантазії, сприймання кольорів, окоміру, розширенню власного досвіду. Діти навчаються критично мислити, аналізувати. При такому підході до творчості у дітей виробляється оціночна діяльність.

Під час бесід іде велика робота почуття, думки, фантазії, відбувається чудовий, дорогоцінний процес пізнання, який може так збагатити розум і душу дитини. Різні види і жанри мистецтва мають багато спільного, розвиваються в постійному і багатосторонньому зв'язку. У кожного із видів мистецтва свої характерні особливості своєї умовності, історичні напрями, своя художня мова. Це вимагає відомої культури сприйняття.

Будь-який живопис – це узагальнення, показ типового в типових обставинах. «Живопис – це німа поезія» (Леонардо да Вінчі). Картина дає зриму уяву про людей, природу, сцени із життя.

Щоб зрозуміти твір художника, треба його «побачити» - засвітити розповідь автора. Між живописом і літературою є багато спільного. Літературне сприйняття живопису приводить до бідної поверхової уяви про зміст полотна. Навчившись дивитись і розуміти картину, вихованець не лише розширює свої знання, але й проникає в творчу лабораторію художника-майстра, виносить матеріал для власної творчості. Таким чином у вихованців розвивається спостережливість, оціночна діяльність. Розбирати любий твір потрібно в єдності форми і змісту. У літературі є слово – будматеріал, в образотворчості – мова композиції, живопису, пластики. Це мистецтво зримих образів при допомозі фарб, ліній, світла, тіней.

Тематика бесід для дітей повинна бути різноманітною, але бажано надавати перевагу вітчизняному матеріалу. У розповідях про українських художників педагогу потрібно ділитися своїми спостереженнями, наводити безліч цікавих відомостей про життя і творчість митців України. Герої бесід розглядаються у тісному взаємозв'язку із видатними діячами інших галузей української культури. Бесіди розповідають про красу, що живиться своїм корінням у кращих надбаннях світової і національної мистецької спадщини.

Після проведення бесід для закріплення матеріалу доцільно проводити тематичне тестування у формі вікторини або інших інтелектуальних ігор.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ПРОВЕДЕННЯ ВІКТОРИН ТА ЇХ РОЛЬ В АКТИВІЗАЦІЇ ПІЗНАВАЛЬНИХ ЗДІБНОСТЕЙ ДІТЕЙ

Назва вікторина походить від латинського слова «вікторія» - перемога. Тому вікторину ще називають грою в переможців. У ній змагаються за те, щоб швидше і повніше відповісти на поставлені запитання, намалювати предмет і передати його характер чи то лінією, чи то кольором.

Вікторини мають виховне і пізнавальне значення. Вони розширюють і поглиблюють набуті студійцями знання, виховують у них допитливість, інтерес і любов до мистецтва. Крім того, вікторини підвищують загальну культуру вихованців, розвивають їх конструктивну і логічну пам'ять, збуджують почуття й думки, сприяють розвитку мислення.

Для вікторини, насамперед, використовуються запитання і практичні (проблематичні) вправи, щоб перевірити знання теоретичного матеріалу про художників, їх творчий шлях та знання з питань образотворчої грамоти, методів художнього вираження форми, її характеру.

Готуючись до проведення вікторин, педагогу треба враховувати не тільки індивідуальні особливості дітей, а й те, наскільки глибоко вони засвоїли тему, за якою проводиться вікторина, ступінь складності запитань, їх дохідливість, пізнавальну цінність.

Вікторини повинні спиратися на наявні знання і, водночас, поглиблювати їх, сприяти всебічному осмисленню програмного матеріалу, встановленню логічного зв'язку між вивченим і тим, що вивчається, допомагати робити висновки і узагальнення.

У вікторинах беруть участь всі бажаючі. Вони проводяться усно і письмово. Надається певний час для обдумування відповідей на поставлені запитання. Якщо за цей час хтось з учасників гри правильно відповість на поставлене запитання, йому зараховується один бал. Для прикладу наведемо вікторину «Натюрморт» або «Хто написав цей етюд?». За описом вихованці повинні назвати художника, розповісти про його манеру виконання мистецького твору.

Для вихованців груп початкового рівня використовуються вікторини з найпростішими запитаннями, наприклад: «Яких художників ти знаєш?», «Твій улюблений художник», «Розповідь про картину, яка тебе схвилювала», «Хто автор цієї карини? (за назвою) або, навпаки, знаючи автора, назвати його кращі твори. Можна використати репродукції портретів художників для того, щоб діти назвали відомі їм твори даного митця. Переможцем стає той, хто назве найбільше творів.

Поступово питання вікторин ускладнюються, для вихованців груп основного рівня можна запропонувати назвати твори різних художників, що мають однакові назви, їх мотиви, ідейне спрямування.

Для кращого засвоєння інформації можна використовувати дидактичні картки: на одних зазначені прізвища майстрів, на інших - назви творів. Вихованці обмінюються картками доти, доки не підберуть пари, тобто прізвище художника і написану ним картину.

Для вихованців груп вищого освітнього рівня окрім запитань, спрямованих на розвиток пам'яті, слід застосовувати запитання, що потребують різного роду логічного мислення (міркувань, зіставлень, узагальнення), збагачують знання, уміння критично мислити і оцінювати твір, оперувати висловами – цитатами з газет, журналів, книг про майстрів пензля. Демонструються, наприклад, репродукції або окремі етюди чи ескізи відомого художника і вихованцям пропонується розповісти про його творчий та життєвий шлях, або ж виразити своє особисте ставлення до твору (етюду, ескізу, композиції на тему). Перемагає той, хто докладніше і цікавіше розповість про художника.

Можна проводити гру іншим способом. Діти вибирають собі ведучого, у якого знаходяться картки із запитаннями та репродукціями, пов'язаними за змістом. Ведучий виймає зі стопи будь-яку картку і голосно читає запитання. Той, хто відповість на одне запитання, одержує один бал, на два – два бали, тощо. Виграє той, хто набере більше балів.

Мистецько-біографічні вікторини знайомлять вихованців з найважливішими фактами з життя художника, їхніми суспільними ідеями, поглядами на мистецтво. Такі вікторини проводяться після відвідування музеїв, перегляду виставок, екскурсій. Можна запропонувати вихованцям самим підготувати запитання для вікторин, що викликає у них більш стійкий інтерес до образотворчої діяльності.

Отже, вікторина – дієва та цікава форма пропагування теоретичних знань з мистецтвознавства та активізація

ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОБРАЗОТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ЗАКЛАДІ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Бурхливий розвиток інформаційної сфери суспільного життя створює все зростаюче навантаження на учасників освітнього процесу, більшість з яких дедалі більше відчувають відставання у задоволенні своїх інформаційних потреб. Це прямо впливає на рівень навчальної підготовки вихованців та професійний рівень педагогів.

Виникає потреба в пошуку ефективних шляхів, методів та інструментів опрацювання інформаційних потоків, відбору і донесення потрібного продукту до кожного учасника освітнього процесу. Важливо, щоб нова інформація вдало доповнювала навчальний матеріал, сприяла розширенню та поглибленню знань вихованців, допомагала педагогу бути постійно обізнаним з останніми новинками педагогічної практики, науковими розробками, методичним матеріалом з конкретного предмету.

Стрімкий розвиток у сучасному світі інформаційно-комунікаційних технологій та системи мас-медіа нагально потребує цілеспрямованої підготовки особистості до вмілого і безпечного користування ними. На взаємодію з різноманітними медіа (преса, радіо, кіно, телебачення, Інтернет) припадає вагома частка вільного часу громадян України, чим зумовлюється їх значний вплив на всі верстви населення, передусім дітей і молодь. Медіа потужно й суперечливо впливають на освіту молодого покоління, часто перетворюючись на провідний чинник його соціалізації, стихійного соціального навчання.

У сучасному світі інтернет є одним з основних джерел отримання інформації. У зв'язку зі стрімким розвитком мережі Інтернет виникає втягування все більшої кількості людей у сферу застосування Інтернет-технологій і ресурсів.

Основні форми використання ІКТ-технологій у роботі творчих колективів:

- створення рекламної продукції (буклет, візитівка),
- запровадження атрибутики,
- створення електронної та відео презентацій,
- співпраця із закладами масової інформації,
- проектна діяльність,
- веб-сайт, як маркетинговий та інформативний інструмент,
- масові заходи із залученням громади.

Вже давно ні для кого не є таємницею те, які переваги дає Інтернет, зокрема, створення веб-сайту для розвитку будь-якого бізнесу. Але в даний час мало тільки створити веб-сайт і чекати якихось позитивних результатів. Відвідувачі на ньому з'являться лише після того, як він стане зручним, приємним для сприйняття, інформативним. Сьогодні сайти - один з обов'язкових атрибутів багатьох навчальних закладів, які всіма способами намагаються представити себе в мережі Інтернет. І це правильно, адже сучасна молодь використовує Інтернет як одне з основних джерел отримання інформації, у тому числі інформації про будь-якій творчий колектив.

Інформаційне забезпечення образотворчої діяльності у закладі позашкільної освіти має деякі особливості. Головною метою сайту є інформування майбутніх вихованців а також тих, які вже займаються та їх батьків (адреси приміщень для занять, розклад занять, відомості про педагогів, виставки, різні заходи тощо).

Хоча усі розуміють, що в першу чергу завдання сайту – надавати інформацію та бути іміджевим інструментом, сайт це крок уперед, це перспектива інтерактивного та дистанційного навчання.

Основні фактори, які визначають ефективність сайту:

- продумана стратегія;
- інформаційне наповнення (в переважній більшості випадків основне, що цікавить відвідувача – це інформація);
- функціональність та зручність у користуванні (відвідувач повинен мати можливість швидко знайти потрібну йому інформацію);
- візуальне оформлення: (не рекомендується використання анімації, крім випадків, коли її застосування обумовлено певною метою, оскільки візуальні ефекти відволікають відвідувача від основного – інформаційного наповнення);
- утримання зацікавленості відвідувача (з цією метою часто використовуються форуми, вікторини та ігри, надаються безкоштовні послуги, тощо).

Вимоги до контенту сайту:

- візитка студії (наявність і доступність рубрики «контакти» - адреса, карта проїзду);
- якість анонсування подій та новин студії;
- історія створення студії;
- інформація про адміністрацію (години прийому);
- педагогічний колектив студії (склад, завдання тощо), партнерів, спонсорів;
- правила прийому вихованців;
- методична робота (педагогічний досвід; методичні заходи, плани діяльності, робота за проектами, програмно-методичне забезпечення; науково-дослідницька робота);
- сторінки фахових спеціалістів студії;
- досягнення вихованців та педагогів студії;
- огляд додаткових послуг, які можна отримати при студії;
- інформація про матеріально – технічну базу;
- інформація для батьків;
- корисні посилання на інші сайти.

Зручність:

- зручність елементів управління та меню, переходів та відкривання лінків;
- читабельність інформації, дотримання належного стилю її викладу;

- використання правильних заголовків та ключових слів;
- легкість пошуку інформації;
- наявність категоризації сторінок;
- можливість встановлення «ролей» для користувачів з наданням різних прав редагування сайту.

Дизайн та технічні показники:

- оригінальність та творчий характер;
- інноваційність і креативність;
- простота, не перевантаженість, вишуканість дизайну;
- наочність і зрозумілість викладеної інформації;
- час і швидкість завантаження сайту та додаткової інформації, що міститься у лінках;
- грамотність викладу матеріалу

Інтерактивні методи навчання є одним з найважливіших засобів вдосконалення професійної підготовки вихованців. Педагогу сьогодні недостатньо бути просто компетентним в області своєї дисципліни, даючи теоретичні знання в аудиторії, необхідний інноваційний підхід до сучасного освітнього процесу.

Інтерактивні методи («Inter» - це взаємний, «act» - діяти) - означають взаємодію в режимі бесіди, діалогу з будь-ким. Іншими словами, на відміну від активних методів, інтерактивні орієнтовані на більш широку взаємодію вихованців не тільки з педагогом, але й один з одним та на домінування активності в освітньому процесі.

Суть інтерактивного навчання полягає в тому, що освітній процес організований таким чином, що практично всі діти виявляються залученими в процес пізнання та творчості. Спільна діяльність вихованців у процесі освоєння навчального матеріалу означає, що кожен вносить свій особливий індивідуальний внесок, триває обмін знаннями, ідеями, способами діяльності. Причому, відбувається це в атмосфері доброзичливості та взаємної підтримки, що дозволяє не тільки отримувати нові знання, але й розвиває саму пізнавальну діяльність і навички взаємодії та співробітництва. Інтерактивне навчання передбачає цілком конкретні та прогнозовані цілі. Одна з таких цілей полягає у створенні комфортних умов навчання, за яких вихованець відчуває свою успішність, свою інтелектуальну та творчу спроможність, що робить продуктивним сам процес навчання. При використанні інтерактивної стратегії роль педагога різко змінюється - перестає бути центральною, він лише регулює освітній процес і займається його загальною організацією, визначає загальний напрямок (готує заздалегідь необхідні завдання і формулює запитання або теми для обговорення в групах), контролює час і порядок виконання наміченого плану роботи, дає консультації, роз'яснює складні терміни і допомагає в разі серйозних ускладнень. При цьому у вихованців з'являються додаткові джерела інформації - книжки, словники, енциклопедії, пошукові комп'ютерні програми. Вони також навчаються враховувати соціальний досвід – свій та своїх товаришів, при цьому необхідно

вступати в комунікацію один з одним, спільно вирішувати поставлені завдання, долати конфлікти, знаходити спільні точки дотику, а при необхідності йти на компроміси. Для інтерактивних методик важливо, щоб між завданнями груп існувала взаємозалежність, а результати їх роботи доповнювали один одного.

На сайті діти можуть переглядати творчі та академічні роботи, як свої, так і своїх товаришів з різних творчих гуртків, відвідувати сторінки викладачів, дивитися їх творчі доробки, виставки; ходити у віртуальні тури та екскурсії по кращих музеях та галереях всього світу.

Останнім часом шаленої популярності набули соціальні мережі, які використовуються всіма, в тому числі і дітьми, для всіляких потреб – ознайомлення з новинами, навчання, ігор, розваг тощо. Для деяких мережа повністю замінила телебачення. Сьогодні наші вихованці створюють у соціальних мережах свої групи, де виставляють свої творчі та академічні роботи, всіляко обговорюють їх, діляться враженнями, шукають для себе натхнення та обговорюють можливі помилки.

Впровадження у практику роботи з вихованцями ІКТ-технологій позитивно впливає на ефективність освітнього процесу.

ПОЧАТКОВИЙ РІВЕНЬ

Заняття на тему:

«Малюнок тварини гуашшю»

Мета:	ознайомлення з правилами побудови та пропорціями тіла тварини; закріплення знань про основи композиції; виховання акуратності та уваги; розвиток творчої уяви; поглиблення знань про техніку малювання гуашшю.
Завдання:	засвоєння елементарних основ реалістичного малюнку, закріплення навичок роботи гуашшю.
Методи:	евристична бесіда; практична робота з використанням засвоєного матеріалу
Тип заняття:	комбіноване заняття
Наочні матеріали:	репродукції, фотографії, дитячі роботи та інший ілюстраційний матеріал, шаблони частин тіла тварин з цупкого паперу різного кольору.
Обладнання:	мольберти, дошки, підставки, магнітна дошка
Матеріали:	папір, прості олівці, гумки, кнопки, пензлі, палітра, ємність з водою, гуаш.
Основні поняття:	композиція, пропорція, форма, мазок, фон, відтінки кольорів.
Тривалість заняття	дві академічні години.

Хід заняття:

1. Активізація уваги вихованців

Оголошення теми та завдань заняття.

Сьогодні ми з вами будемо малювати гуашшю тварин, яких ви не раз бачили у зоопарку, у лісі, на вулиці, вдома, на сторінках книжок. Всі вони різні, мають різне забарвлення, відрізняються формою тулуба. Малювати тварин дуже цікаво, а художник, який малює тварин, називається анімаліст.

2. Актуалізація опорних знань

Педагог пропонує вихованцям уважно роздивитися зображення тварин на фотографіях, ілюстраціях та відповісти на запитання:

- Скільки кінцівок мають тварини?
- Які у тварин носи, очі, голови, хвости?
- Що таке лінія горизонту та чи обов'язково потрібна вона на малюнку?
- Які кольори ми обираємо для фону і чому саме такі?
- Що малюємо чорним кольором?
- Для чого використовується палітра?

3. Мотивація навчальної діяльності вихованців.

Педагог пропонує дітям відгадати загадки про тварин:

Не ходжу я, а скакаю,
Бо нерівні ноги маю,
Через поле навмання
Перегнав би я коня.

(Леопард)

Як рушає полювати,
Не старайтесь наздогнати,
Він швидкий і найпрудкіший,
Між котячих – найспритніший.

(Заєць)

Котиться клубочок
Зовсім без ниточок.
Замість ниточок –
Триста колючок.

(Їжак)

Граціозна кішка дика,
Не маленька, а велика,
Цю смуглянку серед ночі
Видають зелені очі.

(Пантера)

Влітку медом ласував,
Досхочу малини мав,

А як впав глибокий сніг,
Позіхнув і спати ліг.
Бачив чи не бачив сни,
А проспав аж до весни.

(Ведмідь)

Хто з хвостиком і з вушками?
В кого лапки з подушками?
Як ступа ніхто не чує,
На мишей завжди полює.

(Кіт)

Тіло як у черв'ячка,
Вуса наче у жучка,
Крила гарні, кольорові,
Наче квіточки казкові.

(Метелик)

Гавкає, кусає,
в дім не пускає

(Собака)

Всі ми любляємо братів наших менших - тварин, любимо роздивлятися фотографії та ще більше - малювати своїх улюбленців, дарувати такі малюнки батькам, друзям і прикрашати свою домівку.

4. Закріплення опорних знань

Запитання до вихованців:

- Які спільні риси мають всі тварини? (*чотири кінцівки, хвіст, два вуха, ніс, два ока, кігті, вуса*);
- Чим відрізняються один від одного коти, собаки? (*розміром, кольором, породою*)
- Скільки кольорів використовуємо для малювання звірів? (*один основний, додаткові для відтінків, чорний для деталей*)
- Якого кольору не бувають тварини? (*голубого, зеленого, фіолетового, синього, червоного*)
- Відтінками яких кольорів малюємо тварин? (*білий, жовтий, охра, помаранчевий, коричневий*)

Педагог пропонує вихованцям навчальну гру.

Навчальна гра «Склади фігуру звіра»

На магнітній дошці з окремих частин (тулуб, хвіст, лапи, голова, вуха) діти складають тіло тварини (кота, собаки, ведмедя, зайчика, їжачка). Педагог деяким дітям допомагає, а інколи навмисне плутає деталі, щоб ускладнити завдання. Обов'язкова умова - створення ситуації успіху, щоб кожна дитина відчула себе переможцем.

Потім педагог пропонує гуртківцям самостійно обирати тварину, яку вони будуть малювати на занятті.

5. Інформативно-інструктивна частина.

Пояснення педагога: Гуаш – це матеріал для тих, хто любить яскраві, насичені кольори. Це водорозчинна фарба, але вона не прозора, а покривна. Гуаш призначена для роботи щільними колірними плямами. Висихаючи гуаш стає гладенькою й оксамитовою. Ця фарба ідеально підходить для накладання шарів один на один. Гуаш дозволяє легко виправляти помилки, тому ми починаємо вчитись живопису з гуаші. Але всі пам'ятають, що воду до фарби додаємо по краплях, інакше фарба потече і зіпсує роботу. Якщо хтось припустився такої помилки, то потрібно одразу ж, швиденько сухим пензликом підібрати краплю.

Малювати гуашню можна не тільки на папері, але й на будь-якій твердій поверхні: картоні, дереві, металі, але їх потрібно попередньо заґрунтувати. Якщо додати до гуаші трохи мильного розчину, то можна малювати на склі, а якщо додати клею ПВА – то і на тканині. Пензлі можна застосовувати як круглі, так і плоскі, а для покриття великих поверхонь можна використовувати шматочки поролону.

У гуаші, як і в акварелі, теж багато різних технік виконання. Можна використати техніку на вологому папері, сухим пензлем, відбитками тампоном,

пальчиками. Дуже цікаві малюнки, створені технікою *монопінії* (від грецької мови «моно»- один та «типос»- відтиск). Такий малюнок спочатку виконують на склі, поліетилені, а потім зафарбованим боком притискають до аркуша паперу. На жаль, можна зробити лише один відбиток, проте він буде унікальним, тому що повторити його вже неможливо.

Творче завдання

Вихованці мають самостійно зробити ескіз тварини олівцем, продемонструвати навички й уміння роботи з гуашшю, свідомо використовувати кольорову гаму.

Педагог нагадує загальні правила малювання тварин:

- Будь-яку тварину треба малювати в такій послідовності: спочатку тулуб, голова, хвіст. Усі дрібні деталі (очі, дзьоб, кігті, лапи тощо) домальовуються пізніше.
- Спочатку робимо ескіз простим олівцем, потім переходимо до кольору, починаючи з фону.

Педагог допомагає дітям з побудовою фігур тварин, контролює правильність орієнтації паперу та виправляє, якщо потрібно, композицію.

Робота фарбами починається з визначення кольорової гами. Запитання для відповідей:

- Якого кольору звірятко?
- Який для цього кольору потрібен фон?
- Чому саме такий?

Для роботи над фоном використовуємо пензлі № 10, 11. Фарбу розмішуємо на палітрі, поступово додаючи воду. Пензлик рухається поступово, мазки наносяться зверху донизу, по формі, щільно заповнюючи папір. Крім основного кольору фону додається один або декілька кольорів, які змішуються на палітрі та наносяться як відтінки на малюнок. Охайно обводиться контур тварини. На самій фігурі теж робиться декілька мазків для визначення кольорового співвідношення з фоном.

Закінчивши з основним фоном, переходимо до малювання тварини, застосовуючи інші пензлики, мазками по формі тулуба, додаючи відтінки. Тепер, коли всі основні площини замальовані, переходимо до деталей: малюємо плями, смужки, вуса, очі, кігті тощо, використовуючи, за потребою, чорну фарбу. Сухим пензлем фарбою наносяться штрихи для зображення шерсті, пір'я, тощо.

Педагог допомагає вихованцям у підборі відтінків, контролює послідовність виконання малюнку та обов'язкове користування палітрою.

6. Підсумки заняття

Після завершення роботи з даної теми проводиться виставка робіт, на яку запрошуються вихованці з інших груп, гуртків та батьки. Дітям та відвідувачам пропонується самим визначити найкращі роботи.

Джерела

1. Білецький П.О. Мова образотворчих мистецтв.-К.: Радянська школа,1973,-128с.
2. Горошко Н.А. Усі уроки образотворчого мистецтва -Х. :Вид. група «Основа»,2009.-205с.
3. Волкова Ю., Федієнко В. Уроки малювання2005ВД»Школа», 2008
4. lesia.vozniuk.com.
5. doskolenok.kiev.ua
6. www.ha-ha.com.ua

Заняття на тему: «Подорож до міста Дизайн»

Мета:	формування у вихованців художньо- естетичного смаку та стійкого інтересу до професій, пов'язаних з мистецтвом, розвиток старанності, охайності, творчого ставлення до роботи, уміння планувати
Завдання:	ознайомити з історією та видами дизайну; розвинути композиційне мислення, художній смак, творчу уяву
Методи:	розповідь; метод емоційного впливу: перегляд зразків виробів
Тип заняття:	комбіноване
Наочні матеріали:	шаблони, методичні таблиці, репродукції дизайнерських робіт, начерки, зразки робіт
Матеріали:	Папір (формат А3), фарби, олівці, пензлі, ластик, палітра.
Тривалість заняття	дві академічні години

Хід заняття:

1. Організаційний момент.

2. Цілі і завдання, історія дизайну.

Сьогодні ми з вами подорожуємо до міста Дизайн. Але спочатку нам потрібно ознайомитись з поняттям «дизайн», його історією, а потім пройти по вулицях цього незвичайного міста. Дизайн – це художнє проектування і конструювання естетичних властивостей навколишнього предметного світу. Давайте розберемося, чому дизайн такий актуальний в наш час?

Повідомлення на тему «Актуальність дизайну», яке підготував вихованець.

Сьогодні ми познайомимося з історією дизайну, з'ясуємо, які цілі і завдання стоять перед дизайном і розглянемо види дизайну – це і є «маршрут» нашої подорожі. Потім ми виконаємо практичну роботу.

Повідомлення тему «Історія дизайну», яке підготував вихованець гуртка.

Мета дизайну - художнє проектування предметно-просторового середовища людини, конструювання естетичних властивостей навколишнього предметного світу.

Завдання: користь і краса навколишнього предметного світу;• зручність; простота вирішення; серійність; транспортування; упаковка тощо.

3. Презентація «Види дизайну»:

Існує декілька видів дизайну, з якими ми сьогодні познайомимось.

Промисловий дизайн – це конструювання верстатів, транспортних засобів, побутових приладів, посуду, меблів і багато чого іншого. Створення нової речі – складний творчий виробничий процес, в якому беруть участь: вчені, інженери та дизайнери. Дизайнер задумує річ, не тільки її форму, але й характер користування нею, специфіку і її місце серед інших речей, а звідси її споживчі і товарні властивості. Художник завжди виражає себе в своїх творах. Дизайнеру дозволено це робити без будь-яких обмежень.

Графічний дизайн – це промислова графіка, різні оформлювальні, образотворчі та шрифтові роботи. Фірмовий стиль включає створення знаків і шрифтів. Процес створення знакових зображень в графічному дизайні може бути одним із прикладів стилізації форми. Відмінні риси знаку - узагальненість і умовність в зображенні предметних форм.

Книжковий дизайн – це нові, різноманітні конструкції книги. Дизайнер займається оформленням книги: визначає розміри (формат) книги, особливості шрифту, розміщення набору (тексту), світлин та іншого ілюстративного матеріалу (карти, плани, схеми і тощо). Велику роль відіграє розробка зовнішнього вигляду книги (плетіння й обкладинка), форзаца і різних елементів оформлення всередині книги (титульний лист, ілюстрації).

Візаж (мистецтво макіяжу) – це створення прекрасного образу людини. Візажист – дизайнер і архітектор людини. Поняття «макіяж» має два значення: в одному випадку мають на увазі косметичні препарати, які служать робочим матеріалом для візажиста, а в іншому - мистецтво оформлення особи (грим: денний, вечірній, фантазійний, карнавальний тощо).

Дизайн одягу – це моделювання та конструювання одягу. Продумуючи форму і крій, колірне рішення, підбираючи матеріали для сучасного одягу, дизайнер створює неповторний образ, що запам'ятовується. Мода - це відображення нашого світогляду, способу життя, культурного рівня, соціальних умов та інших складових життя суспільства.

Фітодизайн – складання окремих об'ємних або пласких композицій із живих чи засушених квітів і рослин, а також цілісне оформлення інтер'єрів предметами флори. Правильно підібрані і розміщені з хорошим смаком рослини створюють психологічний комфорт приміщення і покращують його мікроклімат.

Ландшафтний дизайн – дизайн середовища. Ландшафтний дизайнер займається озелененням і благоустроєм територій, враховуючи взаємозв'язок зелених насаджень і архітектурних споруд.

5. Практична частина:

Робота в групах по створенню дизайну. Цілі: закріпити отримані знання за видами дизайну, розвинути художню уяву вихованців, уміння працювати в колективі. Гуртківці діляться на чотири групи для виконання спільної роботи. Перед кожною групою ставиться конкретне завдання, для виконання якого педагог забезпечує групу робочим матеріалом - аркушами паперу (формат А3), кольоровими олівцями та фломастерами.

Кожній групі пропонується окреме завдання зі створення дизайнерського проекту для прикрашання чарівного міста та його мешканців:

- 1 група - проект фантастичної автобусної зупинки;
- 2 група - ескіз фантазійного макіяжу;
- 3 група - дизайн підручника;
- 4 група - ескіз шкільної форми.

6. Презентація робіт:

Після виконання роботи представники кожної групи представляють розроблений дизайнерський проект.

Після презентації проектів створюється виставка «У місті Дизайн».

7. Висновок:

Таким чином, ми з вами сьогодні познайомилися з одним із видів мистецтва - дизайном, з його різноманіттям і значенням в сучасному світі. Ви всі сьогодні були трохи дизайнерами.

Заняття на тему:

«Розподіл кольору і тону по формі. Гарбуз»

Мета:	Ознайомитись з принципами розподілу тону та кольору по об'єму, систематизувати, закріпивши на практиці, знання про теплі та холодні кольори. Сформувати позитивне ставлення та інтерес до малювання як засобу пізнання оточуючого світу. Розвивати активність, уважність, здатність до аналізу побаченого та усвідомлене планування своєї творчої діяльності
Завдання:	актуалізувати знання про теплі та холодні кольори та їх відтінки; відобразити в малюнку об'єкт простої форми, заповнивши його кольорами, що змінюються відповідно від теплих до холодних/ від світла до тіні
Методи:	розповідь; ознайомлення зі зразками; практичне заняття
Тип заняття:	Комбіноване
Наочні матеріали:	натура (гарбуз середнього розміру); зразки подібних за завданням робіт (оригінали чи репродукції)

Матеріали:	альбом для малювання або аркуш акварельного паперу, олівець, гумка, кольорові олівці, пастель чи фарби (на вибір)
Тривалість заняття	1,5 години

Хід заняття:

1. Активізація уваги вихованців

Взаємне вітання, оголошення теми та завдань заняття, коротке повторення правил БЖ та організація робочого місця.

2. Ввідна розповідь (обговорення).

Давайте пригадаємо, що ми вже знаємо про теплі та холодні кольори, їх місце в кольоровому колі. Коротко пригадаємо поняття «штрих» та ознайомлюємось з поняттям «мазок» на прикладі зразків робіт. Обираємо якими матеріалами будемо працювати й відповідно завершуємо підготовку робочого місця.

3. Практична робота

Визначаємось з форматом аркуша (вирішуємо як використати аркуш – вертикально чи горизонтально, залежно від властивостей зображуваного предмета, з метою оптимальної компоновки в площині аркуша). Компонуємо майбутнє зображення, орієнтуючись на центр аркуша, промальовуємо абрис самого гарбуза та його тіні легкими лініями простим олівцем. (Кожен вихованець має визначитись де на гарбузі найсвітліше і найтемніше місце, з його точки зору). Давайте уважно оглянемо гарбуз, які кольори гуртуються ближче до світла, а які з'являються ближче до тіні.

Невелика перерва для провітрювання приміщення та динамічного відпочинку, під час якої можна принести води, тим хто обрав малювати фарбами.

Зараз починаємо розподіляти по формі, обговорені раніше кольори, починаючи від світлих (від блілого до насиченого жовтого, через відтінки до оранжевих, червоних, зелених) й рухаючись до заповнення об'єкту включаючи тіні, де звертаємось до холодних, які можемо виявити.

Заповнивши таким чином зображення мазками, чи штрихами відповідних кольорів, звертаємось до такого способу самостійної оцінки роботи, як «оцінка здалеку» (виставляємо роботи на підставки ближче до природи, а самі відходимо так, аби охопити обидва об'єкти поглядом) визначаючи чи достатньо зроблено мазків/штрихів кожного кольору, чи є потреба щось додати аби влучніше передати баланс кольорів, чи достатньо вирізняються темніші місця від світліших, чи є потреба допрацювати їх і яким чином.

Далі за результатами оцінки вихованці або допрацьовують роботи, або визнають їх завершеними.

Невелика перерва для провітрювання приміщення та динамічного відпочинку.

4. Систематизація набутих знань (бесіда)

Підписуємо завершені роботи, вказуючи робочий день і завдання, пригадаючи й перевіряючи себе:

-що таке мазок і штрих?

-які кольори теплі, а які холодні?

-чому важливо під час малювання залишатись на своєму місці і малювати предмет з однієї точки.

5. Підведення підсумків заняття.

Оцінка діяльності вихованців під час заняття, чи всі задоволені своєю роботою та її результатом; аналіз виконаних робіт (що кому і як вдалось, до чого будемо прагнути наступного разу).

6. Висновок.

Виконання з дітьми малюнків з натури (складність якої має відповідати віковим можливостям вихованців та рівню їх попередньої підготовки) допомагає закріплювати знання, отримані через виконання більш абстрактних вправ, ефективно формувати навички, розвивати уважність, здатність до аналізу побаченого, уміння оцінювати об'єм роботи та об'єм зусиль, доцільних для її виконання, привчає до планування своєї діяльності.

Роботи вихованців гуртка

ОСНОВНИЙ РІВЕНЬ

Заняття на тему: «Конструювання з паперу»

(для груп початкового та основного освітнього рівня)

Мета:	сформувати у вихованців позитивне ставлення та інтерес до декоративно-прикладного мистецтва, розвинути уяву, фантазію, образне мислення, художньо-конструктивні навички роботи в техніці паперопластики, виховувати старанність, охайність, творче ставлення до роботи.
Завдання:	ознайомити дітей з поняттям «конструювання з паперу» та «паперопластика», з традиційними для України видами паперопластики, ознайомити з прийомами обробки паперу, розвинути навички роботи з папером, навчити робити викрійки, виховувати посидючість та відповідальність.
Методи:	розповідь; метод емоційного впливу: перегляд зразків виробів, практичне заняття
Тип заняття:	Комбіноване
Наочні матеріали:	ілюстративний матеріал; зразки виробів виконаних в техніці паперопластики
Матеріали:	ножиці, клей, олівець, гумка, двосторонній скотч, ніж, степлер, шматок лінолеуму, аркуші білого паперу, аркуші кольорового паперу.
Тривалість заняття	дві академічні години

Методичні рекомендації

Мистецтво конструювання та моделювання паперових художніх композицій на площині і створення тривимірних скульптур об'єднано однією назвою - паперопластика. Сьогодні до її складу, до речі, входять і традиційні українські витинанки, і квілінг, і орігамі. Варто відразу відзначити, що найбільш цікаві роботи виходять у майстрів, які комбінують різні прийоми творчої роботи з папером.

Паперопластика по виду творчості дуже схожа на скульптуру, але тут пластичним матеріалом є папір. З паперу за допомогою нескладних інструментів можна зробити цікаві вироби, використовуючи їх в оформленні стендів, інтер'єру або як самостійні композиції.

Папір є матеріалом, який має водночас як пластичні характеристики, так і можливість створити у результаті згину аркуша паперу систему ребер жорсткості для будь-якої конструкції.

Об'єктами для зображення в цій техніці може бути все: фрукти, квіти, комахи, птахи, тварини, рибки, люди, моделі машин, архітектурні елементи, упаковки, макети ...

Виконання таких завдань розвиває просторові уявлення, фантазію, відкриває шляхи до цікавої творчої діяльності.

Заняття паперопластиком приносять велику користь дітям як молодшого шкільного віку, так і середнього, і старшого. Адже це водночас і розвиток фантазії, і здобуток суто практичних навиків та умінь, виховання посидючості та відповідальності в роботі.

Пропоновані завдання для дітей різного віку:

- Початковий рівень, перший рік навчання. *Виготовлення об'ємної листівки «Метелик» .*
- Початковий рівень, другий рік навчання. *Виготовлення об'ємної фігурки «Ангел».*
- Основний рівень, перший рік навчання. *Виготовлення композиції «Місто».*
- Основний рівень, другий рік навчання. *Виготовлення декоративної об'ємної маски.*

Хід заняття

1.Активізація уваги вихованців

Оголошення теми та завдань заняття.

2.Ввідна розповідь.

Давні єгиптяни близько 4000 років тому брали стеблини папірусу, знімали шкірку й розпрямляли її. Висушений лист папірусу являв собою хороший матеріал для письма. Але це ще не був папір.

Його винайшов в Китаї приблизно в 105 році чоловік на ім'я Цай Лунь. Він знайшов спосіб робити папір з волокнистої внутрішньої частини кори шовковичного дерева. Для цього потрібно було товкти кору у воді, щоб відокремити волокна, потім отриману суміш виливали на підноси, на дні яких знаходилися довгі вузькі смужки бамбука. Коли вода стікала, м'які листи клали сушитися на рівну поверхню. Пізніше хтось здогадався, як поліпшити якість паперу, додавши до нього крохмаль.

Торговці з Китаю подорожували далеко на північ і захід і прийшли в місто Самарканд. Там араби перейняли їх секрет і привезли його в Іспанію. Звідти мистецтво робити папір розійшлося по всьому світу.

Папір – це чудовий матеріал не лише для письма, а і для художніх робіт. На ньому малюють художники, роблять макети будівель архітектори, конструюють одяг та взуття дизайнери. Сьогодні ми розглянемо ще один вид мистецтва - паперопластику.

Паперопластика - це конструювання об'ємних та напівоб'ємних форм з паперу. Для цього використовують добре вам відомі *прийоми складання, скручування, згинання, вирізування, прорізування, гофрування, склеювання тощо.*

Паперопластика поєднує різні прийоми творчої роботи з папером, які є самостійними видами декоративного мистецтва.

Насамперед, це українські *витинанки* – орнаментальні й фігурні прикраси житла, ажурно витяті ножицями, чи вирізані ножем з білого або кольорового паперу. Від назви техніки виготовлення (витинанки) походить і термін. Нескладні для опанування прийоми витинанки й недорогий матеріал дали чудові зразки прорізного паперового декору, в якому втілені вічні символи природи, колективний досвід пізнання світу, багатство фантазії.

Орігамі – древнє мистецтво складання фігурок з паперу. Орігамі своїм корінням походить з древнього Китаю, де було винайдено папір. Найбільшого розвитку досягло в Японії. Однак, незалежні традиції складання з паперу існували і в Кореї, Німеччині та Іспанії.

Квіллінг – мистецтво виготовлення композицій зі скручених в спіральки довгих та вузьких смужок паперу.

2. Перегляд зразків.

А зараз переглянемо фото робіт художників та дизайнерів, які працюють в техніці паперопластики. Дітям пропонуються для ознайомлення ілюстративні матеріали: світлини робіт майстрів паперопластики, виготовлені педагогом зразки, роботи дітей, виконані в попередні роки.

3. Практична частина..

Початковий рівень, перший рік навчання. Виготовлення об'ємної листівки «Метелик».

Педагог показує дітям листівки-зразки, пропонує розглянути малюнки метеликів. Діти розпочинають роботу з ескізу. На аркуші білого паперу вони малюють кілька метеликів. Промальовується рослинний орнамент для обрамлення листівки. Вибираються два найбільш вдалі метелики різного розміру. На основі ескізів вирізаються метелики-витинанки. На крильцях прорізаються орнаменти. На тулуб більшого метелика наклеюємо двосторонній скотч і приклеюємо на нього меншого. В техніці витинанки виконується орнаментальне обрамлення листівки. Фоном може бути білий або кольоровий щільний папір чи картон.

Початковий рівень, другий рік навчання.

Виготовлення об'ємної фігурки «Ангел» .

Дітям показуються зразки «Підвіски-Ангели», Роздаються шаблони, по ним промальовується та вирізаються Ангели. На крилах прорізаються орнаменти, одяг гофрується. Відгинаються крильця та ручки. Вирізаються зірочки. Почергово нанизуються фігурки Ангелів та зірки на нитку. З трьох таких підвісок можна зробити підвіску на хмаринці.

**Основний рівень, перший рік навчання.
Виготовлення композиції «Місто» .**

Дітям показуються зразки (додаток13), малюнки з зображенням міст та будинків. Готується ескіз. Обдумується кольорове рішення. На основі ескізів вирізаються вигадливої форми будинки, дерева, ліхтарі. Для цієї роботи використовується кольоровий картон, або цупкий кольоровий папір. На килимку з лінолеуму ножем прорізаються отвори вікон, дверей. Будинки наклеюються на двосторонній об'ємний скотч. Будинки та дерева, що знаходяться на передньому плані для створення ефекту наближення, наклеюють на «сандвіч» скотч + гофрований картон + скотч. Між будинками виклеюються доріжки, квітники.

**Основний рівень, другий рік навчання.
Виготовлення декоративної об'ємної маски.**

Дітям пропонується переглянути зразки, фотографії робіт майстрів паперопластики. Обговорюються прийоми, використані майстрами в цих роботах. Готується ескіз. На основі ескізів вирізаються заготовки, необхідні для виконання роботи. На килимках лінолеуму, при необхідності, ножем виконуються внутрішні прорізи. Із вирізаних заготовок виготовлюються деталі маски: великий конус для обличчя, скручуються ніс, губи, виготовлюються вії, очі (техніка квілінг), прикраси, капелюх, елементи декору, комір одягу можна виготовити в техніці витинанки, орігамі, за допомогою скруток, гофрування тощо. Конус голови наклеюється на цупкий лист чи картон. Деталі приклеюються на конус.

4. Систематизація та корекція набутих знань (бесіда)

- що таке паперопластика?
- які емоції викликає перегляд майстрів паперопластики?
- які якості характеру необхідні для виконання таких робіт?

5. Підведення підсумків заняття.

Оцінка діяльності вихованців під час заняття. Аналіз виконаних робіт.

6. Висновок.

Заняття з дітьми конструюванням з паперу сприяють розвитку творчих здібностей, образного мислення, естетичного смаку, пробуджують інтерес до історії, культури нашого народу та світової культури.

Безпосередність сприйняття навколишнього світу, образність мислення, несподівані асоціації та аналогії роблять цікавою і самобутньою дитячу творчість у цій техніці. Дітям дуже корисні такі заняття, адже вони розвивають фантазію, знімають надлишкову емоційну напругу, вчать посидючості та відповідальності, у них розвивається моторика пальчиків, виховується старанність, охайність, спостережливість. Дитина навчається цінувати та любити ручну роботу, а це духовна робота, вона цінується у всі часи.

Література.

1. Боднар І. Р. «Шкільний гурток: Паперопластика». Видав. «Ранок» 2011р.
2. Даниленко М.В., Даниленко Л.І. Позашкільна і позакласна виховна робота.
3. Загальні вимоги до оформлення навчальних посібників та навчально-методичної літератури / Укладачі: М.Я.Сагун, С.М. Симоненко.- Суми: Вид-во СумДУ, 2007.- 30 с. «Видавництво Сум ДУ».
4. Е.В Лебедева, Р.М. Черных «Искусство художника оформителя» Видав.«Советский художник» 1981г.
5. Наталія Діденко «Витинанки». Видав. «Країна мрій»
6. Володимир Мельник «Мистецтво витинанки та аплікації» . Видав. «Навчальна книга» 2005р.
7. Про діяльність позашкільних закладів України в нових умовах Інформ. збірник Мін-ва освіти України – 1992р № 17-18 27-43с.
8. Суценко Т.І. Фактори позашкільного виховання (Поч. шк. 1996 № 3. 36-39с.

Заняття на тему:

«Розподіл тону по формі. Натюрморт з трьох предметів»

Мета:	Закріпити навички малювання, систематизувати знання про особливості світлотіньового малюнку. Сформувані позитивне ставлення та інтерес до малювання як засобу пізнання оточуючого світу, розвивати активність, уважність, здатність до аналізу побаченого та усвідомленого планування своєї творчої діяльності
Завдання:	актуалізувати знання про тон, розтяжку тону; розширити знання про побудову форми; ознайомити дітей з особливостями розподілу світлотіні на формах з різними характеристиками
Методи:	розповідь; перегляд зразків; наочне спостереження за побудовою форми (зразок, намальований педагогом на дошці); практичне заняття
Тип заняття:	Комбіноване
Наочні матеріали:	натура – простий одноплановий натюрморт з трьох предметів (гіпсова куля, модель карамболу чи іншого фрукта складної форми, модель мандарина чи іншого фрукта простої форми; зразки виконаних робіт (оригінали чи репродукції)
Матеріали:	альбом для малювання, олівець, гумка (за бажанням можна виконати завдання м'яким матеріалом)
Тривалість заняття	1,5 години

Хід заняття:

1. Активізація уваги вихованців

Взаємне вітання, оголошення теми та завдань заняття, коротке повторення правил БЖ та організація робочого місця.

2. Ввідна розповідь (обговорення).

Оглянемо натюрморт, і спільно знайдемо відповіді на питання:

- Що ми бачимо перед собою?
- Що спільного і відмінного між цими предметами?
- Якими способами ми можемо зобразити ці предмети?

Три предмети, подібні, але все ж не однакові, за розміром і загальними абрисами, ці предмети суттєво відрізняються за внутрішньою будовою форми – одні є круглими й можуть бути побудовані, як окружність з поправкою на пропорції та нюанси форми, а інший предмет складається з сукупності площин та ребер, поєднаних між собою у певному порядку й, відповідно, може бути зображений прямими та кривими лініями, що обмежують ці площини.

Після чого слідує невелика демонстрація побудови форм елементів натюрморту на дошці (або на достатнього розміру аркуші, якщо дошка недоступна)

Розглянувши натуру ще раз, пригадуємо вже відомі вихованцям за попередніми завданнями градації світлотіні і перераховуємо градації світлотіні, які можемо визначити на кожному предметі.

3. Практична робота

Починаємо роботу з компонування в площині аркуша, розміщуючи приблизні абриси предметів.

Вихованці визначають центральні осі предметів; через перевірку наскрізними горизонталями уточнюють висоти предметів та їх положення на вертикальній осі один відносно одного; перевіряють правильність намічених пропорцій, порівнюючи загальну висоту до загальної ширини (зі своєї точки зору). Наступним етапом є уточнення форми предметів: ретельніше промальовуємо окружність абрисів кулі, зважуємо міру відступів від окружності для побудови мандарина, уточнюємо число, форму і положення видимих учневі з конкретної точки зору площин, що складають форму карамболю, все належно фіксуємо в лінійному малюнку, поетапно перевіряючи себе наскрізними вертикалями й горизонталями. Тут же намічаємо форму тіней, які (як і форма проміжків між предметами) є додатковим елементом самоперевірки.

За потреби (що визначається при попередньому обговоренні) на полях аркуша виконуємо міні вправу на фіксацію градацій світлотіні в розтяжці тону (має бути невеликого розміру аби не втручатись в основний малюнок, але достатнього – аби учень прояснив для себе передачу тонової градації засобами штриха).

Невелика перерва для провітрювання приміщення та динамічного відпочинку.

Починаємо заповнювати намічену в лінійному малюнку форму предметів тоном від світлого до темного, використовуючи вивчені раніше способи вкладання штрихів.

По мірі набору інтенсивності тону час від часу влаштовуємо самоперевірки способом "оцінки здалека", до досягнення бажаного результату.

4. Систематизація набутих знань (бесіда)

-що таке форма?

-що таке тон, розтяжка тону, градації світлотіні?

-які градації світлотіні ви можете назвати дивлячись на свою роботу?

5. Підведення підсумків заняття.

Оцінка діяльності учнів під час заняття – чи відчувають задоволення від проробленої роботи, чи можна було б зробити щось, щоб працювати краще; аналіз виконаних робіт – чи всі задоволені якістю своєї роботи, її результатом; що і на якому етапі хотіли б змінити (що кому і як вдалось, до чого будемо прагнути наступного разу).

6. Висновок.

Виконання на заняттях з дітьми малюнків з природи (складність якої має відповідати віковим можливостям вихованців та рівню їх попередньої підготовки) допомагає закріплювати знання отримані через виконання більш абстрактних вправ, ефективно формувати навички, розвивати уважність, здатність до аналізу побаченого, уміння оцінювати об'єм роботи та об'єм зусиль доцільних для її виконання, стимулює потребу усвідомленого планування своєї діяльності. Виконавши це завдання учні надалі швидше орієнтуються в композиванні та побудові, при малюванні з природи чи за уявою.

Заняття на тему:

«Пропорції, розподіл тону по формі. Натюрморт з гарбузом»

- Мета:** Закріпити навички малювання та поводження з фарбами, систематизувати знання про особливості світлотіньового малюнку. Сформувані позитивне ставлення та інтерес до малювання як засобу пізнання оточуючого світу, розвивати активність, уважність, здатність до аналізу побаченого та усвідомленого планування своєї творчої діяльності
- Завдання:** Ознайомити дітей з технікою "Гризайль" (фр. Grisaille) – техніка на межі малюнку та живопису, монохромне малярство (живопис одним кольором)), виконати натюрморт в цій техніці актуалізувавши знання про тон, розтяжку тону, світлотіньову градацію у зображенні; розширити знання про побудову форми; закріпити навички акварельного живопису (мазок, лесування)

Методи:	ознайомити з поняттям плановості розповідь; перегляд зразків; практичне заняття
Тип заняття:	Комбіноване
Наочні матеріали:	натура (гарбуз середнього розміру, світлий фон, драпіровка нейтрального кольору, середнього тону, сито, таріль); зразки подібних за завданням робіт (оригінали чи репродукції)
Матеріали:	аркуш акварельного паперу, олівець, гумка, акварельна фарба темного нейтрального кольору (за потреби можна використати й гуаш, розводячи водою до акварельного ефекту)
Тривалість заняття	1,5 години (за потреби (технічна здатність конкретного типу паперу взаємодіяти з водою й утримувати належні властивості відповідно обраній техніці) може бути розподілена на два чи три заняття, з доповненням доречними вправами, або роботою над ескізами творчих робіт)

Хід заняття:

1. Активізація уваги вихованців

Взаємне вітання, оголошення теми та завдань заняття, коротке повторення правил БЖ та організація робочого місця.

2. Ввідна розповідь (обговорення).

Оглядаємо натюрморт, і спільно знаходимо відповіді на питання:

Що ми бачимо перед собою?

Які частини натюрморту можна виділити з першого погляду?

Що спільного і відмінного між цими предметами?

Чи збираються вони в групи?

Якими способами ми можемо зобразити ці предмети?

Які прийоми при цьому використати?

(Натюрморт з чотирьох предметів, зі світлою та темною частинами; абрис предметів в тій чи іншій мірі перегукуються з колом; ці предмети відрізняються за внутрішньою будовою форми – замкненої чи відкритої, пласкої чи випуклої; формують дві виразні групи – таріль, драперія та сито перекриваються між собою, а опуклий гарбуз знаходиться ніби окремо на світлому тлі. Ці предмети можуть бути побудовані, як окружність з поправкою на пропорції та нюанси форми, але для сита та тарелі має бути також враховане розділення їх форми на площини, поєднані між собою у певному порядку й, відповідно, вони можуть бути зображені прямими та кривими лініями, що обмежують ці площини, подібно будуються й складки драперії. Основними прийомами є тоновий контраст "світле на темному, темне на світлому" та чергування градацій світлотіні)

Далі розповідаємо учням про техніку гризайль, її практичні переваги (швидке виконання відносно олівцевого малюнку де тон набирається

штриховкою, можливість тонкої "живописної" передачі світлотіньової градації та глибини тону) та конкретну корисність на даному етапі освітнього процесу (*покращення навичок роботи пензлем, полегшення та пришвидшення процесу набору – швидкий наочний результат*).

Розглянувши натуру ще раз, пригадуємо вже відомі учням за попередніми завданнями градації світлотіні і перераховуємо градації світлотіні, які можемо визначити на кожному предметі. Звертаємо увагу на різницю сили вираження світлотіньових градацій в різних зонах натюрморту, та залежно від точки зору, роз'яснюємо поняття плановості (*коротко – в натюрморті, пейзажі, композиції*) та її роль в формуванні просторового зображення (*поняття тонової перспективи*).

3. Практична робота

Починають роботу з компонування в площині аркуша, розміщуючи приблизні абриси предметів.

Учні визначають центральні осі предметів; через перевірку наскрізними горизонталями уточнюють висоти предметів та їх положення на вертикальній осі один відносно одного; перевіряють правильність намічених пропорцій, порівнюючи загальну висоту до загальної ширини (зі своєї точки зору). Наступним етапом є уточнення форми предметів: ретельніше промальовуємо абриси, зважаючи міру відступів від окружності для врахування повороту форми, уточнюємо число, форму і положення видимих учневі з конкретної точки зору площин, все належно фіксуємо в лінійному малюнку, поетапно перевіряючи себе наскрізними вертикалями й горизонталями. Тут же намічаємо форму тіней, які (як і форма проміжків між предметами) є додатковим елементом самоперевірки.

Невелика перерва для провітрювання приміщення та динамічного відпочинку.

Починаємо заповнювати намічену в лінійному малюнку форму предметів тоном від світлого до темного, використовуючи почергово лесування від слабких до більш насичених тонів, відповідно потребам формування зображення, та мазки для підкреслення акцентів і проліплювання форми.

По мірі набору інтенсивності тону час від часу влаштовуємо самоперевірки способом "оцінки здалека", до досягнення бажаного результату.

4. Систематизація набутих знань (бесіда)

- Які засоби та прийоми використовує техніка «Гризайль» ?
- Що таке тоновий контраст, градації світлотіні?
- В чому виражається плановість в натюрморті?
- Які градації світлотіні ви можете назвати дивлячись на свою роботу?

5. Підведення підсумків заняття.

Оцінка діяльності учнів під час заняття – чи відчувається задоволення від проробленої роботи, чи можна було б зробити щось, щоб працювати краще; аналіз виконаних робіт – чи всі задоволені якістю своєї роботи, її результатом;

що і на якому етапі хотіли б змінити (що кому і як вдалось, до чого будемо прагнути наступного разу).

6. Висновок.

Виконання на заняттях з дітьми малюнків з натури (складність якої має відповідати віковим можливостям вихованців та рівню їх попередньої підготовки) допомагає закріплювати знання отримані через виконання більш абстрактних вправ, ефективно формувати навички, розвивати уважність, здатність до аналізу побаченого, уміння оцінювати об'єм роботи та об'єм зусиль доцільних для її виконання, стимулює потребу усвідомленого планування своєї діяльності. Виконавши це завдання учні надалі швидше орієнтуються в композиванні та побудові, при малюванні з натури чи за уявою.

ВИЩИЙ РІВЕНЬ

Заняття на тему: «Тональне рішення натюрморту»

Мета:	Навчити ставити завдання тонального рішення в мальовничій постановці і виконувати її. Розвивати здатність бачити градації світлотіньового тону в живописі. Виховувати естетичне ставлення до навколишніх предметів.
Завдання:	Виконати етюд нескладної постановки в 2-х варіантах (кольоровому і монохромному).
Методи:	розповідь; перегляд зразків; практичне заняття
Тип заняття:	комбіноване
Наочні матеріали:	методичні таблиці, постановка, репродукції картин, зразки робіт учнів
Матеріали:	аркуш акварельного паперу, олівець, гумка, акварельна фарба, пензлі, палітра
Тривалість заняття	2,5 години (за потреби (технічна здатність конкретного типу паперу взаємодіяти з водою й утримувати належні властивості відповідно обраній техніці)

Методичні рекомендації:

На цьому занятті діти послідовно виконують 2 етюди однієї і тієї ж постановки: у кольорі та у монохромній техніці. Це дозволяє виявити проблему передачі світлотіні і обсягу предметів у живописі. Учні знайомляться з мальовничою технікою "Гризайль", яка допомагає у вирішенні світлотіньового ладу натюрморту.

Хід заняття:

1. Активізація уваги вихованців

Привітання, перевірка готовності до уроку: учні сидять за мольбертами, на мольбертах кнопками закріпленій папір формату А3 (горизонтально). На табуретках біля кожного учня приготовлені акварельні фарби, пензлі, палітра, вода для малювання.

2. Ввідна розповідь (обговорення).

Педагог повідомляє, що на занятті вихованці виконають два етюди нескладної постановки. Розмістимо їх на одному аркуші, тому розділимо лист вертикально навпіл і виконаємо два однакових начерки предметів постановки. Це ескізна замальовка, тому побудову виконуємо приблизно, малюємо швидко.

Педагог перевіряє чи правильно розмістилися учні за мольбертами, чи всім добре видно постановку, чи вдалі ракурси. При необхідності (для економії часу) вчитель може допомогти правильно розмістити предмети постановки на аркуші, показати, як швидко зробити начерк.

3. Практична робота

На лівій половині аркуша вихованці виконують швидкий етюд у кольорі. Педагог аналізує виниклі труднощі: не завжди вдається правильно передати об'єм предметів, драпіровок, в деяких місцях предмети зливаються з фоном.

Давайте розглянемо особливості сприйняття кольору в мальовничій постановці.

I. Перш за все, ми оцінюємо якість окремого кольорового тону, тобто положення його на колірному колі (теплий або холодний, градації відтінків того чи іншого кольору спектру).

Припустимо, колір ми визначили і підібрали на палітрі. Чи достатньо цього для світлотіньового рішення постановки? Розберемо особливості сприйняття якого-небудь колірною відтінку:

II. Насиченість: відмінність хроматичного кольору від рівного з ним по світлоті сірого кольору. Іншими словами, колір може бути більш-менш яскравим, інтенсивним.

III. Світлота: ступінь відносної світлості одиничного тону в співвідношенні з іншими тонами в градації між чорним і білим.

Причому ми бачимо на колірному колі, що кольори спектру різні за тоном. Наприклад, відтінки жовтого, навіть досить насиченого кольору набагато світліші, ніж відтінки насиченого синього. Цим і пояснюються труднощі в передачі обсягу предметів золотисто-жовтого або охристого кольору.

IV. Нарешті, кольорова пляма завжди пов'язана з оточенням: сприйняття окремого колірною тону залежить від взаємозв'язку з іншими, переважно сусідніми тонами. У взаємовпливах тонів велику роль відіграє колірний і тональний (світлотіньовий) контраст.

Приклади колірною контрасту: між теплими і холодними відтінками, між додатковими кольорами (протилежними на колірному колі), між хроматичними і ахроматичними кольорами.

Для того щоб краще передати обсяг предметів і розібратися в світлотіньових градаціях, виконаємо наш натюрморт у техніці "Гризайль".

Гризайль (від франц. Gris - сірий) – градація одного кольору, монохромний живопис, переважно декоративного призначення. У станковому живописі техніка «гризайль» застосовується для виконання ескізу, в цьому випадку однотонний живопис будь-якого колірною відтінку називають гризаллю.

Виконаємо на правій половині аркуша етюд нашої постановки в монохромній гамі. Мета: виявити обсяг предметів, світлотіньові градації. При виконанні самостійної роботи краще вибрати чорно-білу гаму для зручності порівняння з кольоровим ескізом.

Тепер у нас перед очима кольорове і монохромне рішення постановки: що можна доопрацювати в колірному рішенні? Посилити тон в тіньових областях,

зменшивши при цьому колірну насиченість, при потребі послабити тон в освітлених місцях.

Отже, підіб'ємо підсумок нашого уроку. Ви на своєму досвіді переконалися, як важливо ставити перед собою завдання світлотіньового рішення мальовничого натюрморту. У вирішенні цього непростого завдання нам допомогло звернення до монохромної техніки живопису. Ви познайомилися з новим терміном "Гризайль" і виконали завдання в цій техніці живопису.

У роботі над наступними мальовничими натюрмортами вам буде легше вірно визначити співвідношення світла і тіні. А також ми виконаємо натюрморт у техніці "Гризайль", яка дуже цікава й ефектна у виконанні.

Література:

1. Аксьонов Ю.Г., Левідов М.М. Колір і лінія: Практичний посібник з рисунку та живопису. 2-е вид. М.: Радянський художник, 1986.
2. Біда Г.В. Живопис М.: "Просвіта", 1986.
3. Белютін Е.М. Початкові відомості з живопису. М.: "Мистецтво", 1955.
4. Кальнінг А.К. Акварельний живопис. Короткий посібник. М.1968.
5. Кирцер Ю.М. Малюнок і живопис. Практичний посібник. М.: "Вища школа", 1992.
6. Короткий словник термінів образотворчого мистецтва. М.: "Радянський художник", 1965.
7. Кузін В.С. Психологія. М.: "Вища школа", 1974.
8. Пучков А.С., Кисельов А.В. Методика роботи над натюрмортом. М.: "Просвіта", 1982.
9. Елберт Г., Уолф Р. Дослідження характеристик кольору. "Художня рада" № 4, 2004.

Додатки

Рисунок 1. Изменение насыщенности цвета.

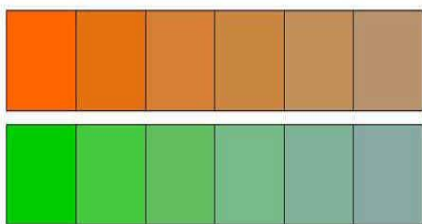

Рисунок 2. Градации тона от черного к белому.

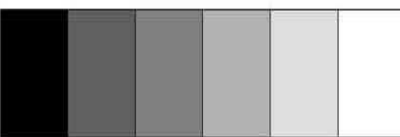

Рисунок 3. Изменение светлоты цвета.

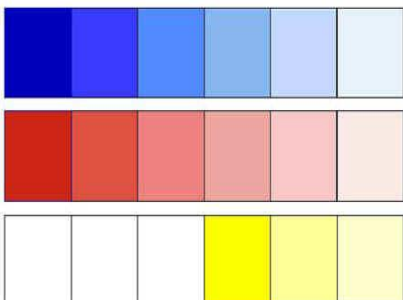

Рисунок 4. Тоновый контраст.

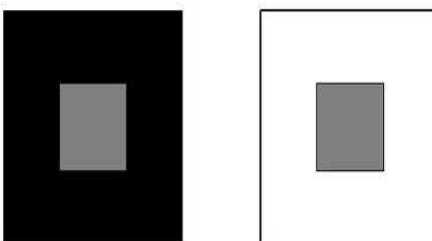
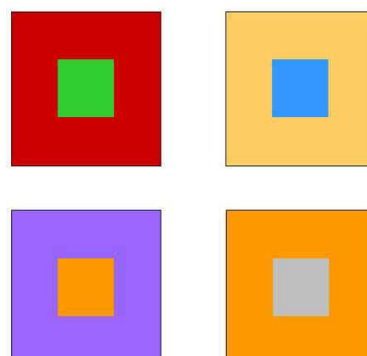

Рисунок 5. Примеры цветового контраста.

Заняття на тему Форма: частини й ціле. «Предметний натюрморт»

Мета:	навчати учнів малювання з натури; продовжувати ознайомлювати учнів із натюрмортом як жанром образотворчого мистецтва; закріплювати поняття: «ескіз», «замальовка», «начерк»; розвивати в дітей комбінаторні здібності, образне, логічне, просторове мислення; продовжувати формувати вміння аналізувати, узагальнювати; формувати вміння сприймати, розрізняти й аналізувати природні форми, співвідношення кольорів; розвивати дрібну моторику руки; виховувати естетичне сприйняття учнями навколишнього світу; стимулювати розвиток допитливості.
Завдання:	Виконати постановку «Натюрморт із трьох природних форм».
Методи:	розповідь; перегляд зразків; практичне заняття
Тип заняття:	комбіноване
Наочні матеріали:	навчальні плакати («Послідовність побудови предметів на основі геометричних фігур» та ін.); репродукції картин відомих художників (К. Петров-Водкін «Ранковий натюрморт»; Й. Плєпп «Натюрморт» та ін.); навчальні роботи з методичного фонду; схеми компонування; матеріали для демонстрації послідовності й техніки виконання роботи.
Матеріали:	альбом для малювання, простий олівець, гумка.
Тривалість заняття	2 години

Хід заняття:

1. Активізація уваги вихованців

Педагог пропонує учням пригадати відомості про натюрморт як жанр образотворчого мистецтва, підкріпити свою розповідь прикладами картин відомих художників.

2. Ввідна розповідь (обговорення).

Що таке, на вашу думку, малюнок із натури? (*Зображення об'єктів, що реально бачить художник у процесі малювання.*)

(*Учні висловлюють свої припущення, учитель коригує та спрямовує їхні відповіді.*) Необхідно пам'ятати: натюрморт — це не абияк розкидані речі. Кожен натюрморт має свою тему, певну систему поєднання тих чи інших предметів, що допомагає художникові передати свої враження та почуття. Художники об'єднують геометричні тіла в дві великі групи: гранчасті тіла (що складаються з площин або граней) та тіла обертання (куля, конус, циліндр).

Форма предметів може являти собою: чисті геометричні форми (яблуко, апельсин), частини геометричних форм, поєднання декількох геометричних форм. Наведіть приклади поєднання геометричних форм у предметах, які нас оточують.

Ескіз — попередній малюнок, що допомагає художникові знайти правильну композицію.

Ескіз може відповідати розміру майбутньої роботи або бути значно меншим за неї. В ескізі втілюється задум художнього твору в загальних рисах.

Замальовка — швидкий малюнок із натури.

Начерк — попередньо зроблений швидкий малюнок, що передає лише загальні форми.

3. Закріплення вивченого матеріалу

Організація сприйняття творів мистецтва. Бесіда за питаннями (*педагог демонструє учням репродукції картин відомих художників, що зображують натюрморти з природних форм.*)

- Порівняйте, як різні художники зображують натюрморти.
- Роздивіться уважно зображення та спробуйте визначити, яке з них є найвиразнішим. Обґрунтуйте свою відповідь.
- Де розташовані основні та другорядні зображення і як вони пов'язані між собою?
- Як ви вважаєте, чи вдалося художникам донести до глядача свій задум?
- Складіть невеличку розповідь за картиною, яка вам найбільше сподобалася (*розповіді учнів*)
- З яких геометричних фігур складаються природні форми, що зображені художником?

4. Практична робота

Педагог пропонує учням для зображення постановку «Натюрморт із трьох природних форм».

Відібрані для натюрмарту предмети повинні бути об'єднані єдиною темою, різнитися за формою та розміром, матеріалом та фактурою. Педагог пояснює порядок виконання малюнка натюрмарту, акцентуючи увагу учнів на етапах малювання: попередньому аналізі, композиційному розміщенні, передаванні характеру форми предметів та їх пропорцій, конструктивному аналізі. Учні повинні чітко уявити собі розташування предметів на площині столу, відстань між ними.

Виконання малюнку тонкими лініями, промальовуючи невидимі частини предметів, намічаються світло та тіні

Нанесення основного кольору посуду та драпіровок, дотримуючись тонального змінення кольору у світлі та тіні

Завершення роботи. Методом лесування добиваються враження матеріальності кераміки та тканини. Білки не зафарбовуються, промальовуються деталі, узагальнюється кольорове рішення натюрморту для досягнення цілності зображення

Індивідуальна робота учнів

5. Підведення підсумків

Обговорення учнівських робіт. Під час обговорення учнівських робіт потрібно акцентувати увагу учнів на передаванні пропорцій об'ємних форм, їх розташуванні щодо лінії горизонту, передаванні освітлення. Обсяг роботи не дозволяє завершити малюнок упродовж одного уроку.

6. Висновок

Під час заняття учні мають демонструвати знання про основні правила композиції, свідомо обрати певний вид композиції для втілення.

7. Домашнє завдання

Розгляньте уважно свій малюнок з заняття. Яких помилок ви припустилися? Виконайте малюнок ще раз, використовуючи знання щодо будови геометричних форм. Роботу виконайте олівцем.

Заняття на тему: «Натюрморт з натури пастеллю»

Мета:	поглиблення знань про техніку малювання пастеллю; закріплення знань про основи композиції; розвиток творчої уяви.
Завдання:	засвоєння елементарних основ реалістичного малюнку; закріплення навичок роботи пастеллю.
Методи:	евристична бесіда; практична робота на базі засвоєного матеріалу.
Тип заняття:	комбіноване заняття
Наочні матеріали:	репродукції, дитячі роботи за темою заняття, фотографії та інші ілюстраційні матеріали, інтерактивна дошка, ноутбук.
Обладнання:	мольберти, дошки, підставки.
Матеріали:	папір, простий олівець, гумка, пастель.
Основні поняття:	композиція, пропорції, форма, відтінки кольорів
Тривалість заняття	три академічні години.

Хід заняття:

1. Активізація уваги вихованців

Оголошення теми, мети та завдань заняття.

2. Мотивація навчальної діяльності та

Малювання з натури, зокрема натюрморту, – це найважливіший етап для навчання та закріплення умінь та навичок реалістичного малювання. Адже малювання з натури – це одна із складових професійної художньої підготовки. Малюнок з натури є обов'язковим завданням на вступних іспитах профільних навчальних закладів. Першим кроком до професійних успіхів буде сьогоднішнє завдання. Зараз ми будемо малювати натюрморт з натури пастеллю. Ваші творчі композиції будуть використані для тематичної експозиції, на яку будуть запрошені фахівці-художники, ваші батьки, друзі та знайомі.

3. Вступна бесіда

Малювання пастеллю - одна з найулюбленіших технік вихованців різного віку, які з величезним задоволенням малюють пастеллю роботи на різні теми. Їх дуже цікавить можливість передавання особливих фактур за допомогою розтушування та відносна швидкість виконання роботи в цією технікою.

Спочатку пропоную ознайомитися з теоретичними положеннями про техніку малювання пастеллю за наступними розділами:

- Історична довідка;
- Пастель як матеріал;
- Вимоги до паперу;
- Технологія малюнка пастеллю.

Історична довідка.

Пастель (від лат. *pasta* — тісто) - група художніх матеріалів. Це спресовані, стерті у порошок фарби, які найчастіше випускаються у вигляді м'яких кольорових олівців. Назву «пастель» мають як самі фарби, так і малюнки, створені цією технікою.

Пастель отримала свою назву від слова «а пастеллю», яким іменували прийом малювання одночасно чорним італійським олівцем і червоною сангіною, іноді з підфарбовування іншими кольоровими олівцями, що застосовувались італійськими художниками XVI століття, в тому числі і Леонардо да Вінчі. У XVIII столітті пастель стає вже самостійною технікою і отримує особливу популярність у Франції, де її використовували такі відомі художники, як Франсуа Буше, Латур, Шарден, пізніше Мрій, Ліотар, Ежен Делакруа. Видатним пастелістом була також італійська художниця Розальба Кар'єра, засновниця та уславлена представниця стилю рококо. Потім настав період, коли про пастель забули, інтерес до неї знову прокинувся тільки в другій половині XIX століття. (Під час розповіді демонструються слайди)

Пастель як матеріал.

Пастель буває трьох типів - «суха», масляна і воскова.

Масляна пастель виробляється з пігменту та льняною олією шляхом пресування. Аналогічно виробляється «суха» пастель, за тим винятком, що не використовується олія. Основу замісу воскової пастелі становлять: віск вищої якості і пігменти. Олійна (масляна) пастель вважається матеріалом навчальним, в той час як її сухий аналог використовується як і з навчальною метою, так і суто

мистецькою. У техніці «сухої» пастелі широко використовується прийом «розтушовування», що надає ефекту м'яких переходів і ніжності кольору.

Є два основних види пастелі: тверда та м'яка. М'яка пастель складається в основному з чистого пігменту, але з додаванням невеликої кількості речовини, що пов'язує. Ця пастель використовується для широких насичених штрихів. Тверда пастель рідше ламається, тому що містить більшу кількість речовини, що пов'язує, і чудово підходить для малюнка, адже бік палички можна використовувати для тону, а кінчик - для тонких ліній і опрацювання деталей. *(Демонструються зразки)*

Вимоги до паперу

Для малювання пастеллю потрібна фактурна поверхня, яка буде утримувати пігмент. Малюнки пастеллю зазвичай виконуються на кольоровому папері. Тон паперу підбирається індивідуально, враховуючи завдання малюнка. Білий папір заважає оцінити насиченість головних кольорів.

Існують три типи паперу для пастелі:

- наждачний папір - призначений для художніх робіт (аркуші великого формату);
- пастельна «дошка» - виконується з крихтих частинок пробки;
- оксамитовий папір - має бархатисту, оксамитову поверхню. При роботі з оксамитовим папером можна використовувати мінімальну кількість фіксажу.

Також можна використовувати папір для акварелі. За потребою можна затонувати акварельний папір, використовуючи чай або каву.

Виправлення малюнка пастеллю.

Зазвичай виправлення вносять на ранніх стадіях малюнка. Для видалення великої кількості кольору використовують широкі пензлі зі щетини. При цьому планшет з малюнком треба тримати вертикально, це дозволить зайвим частинкам падати вниз і не втиратися в папір. Також використовується ластик або шматочок м'якого хліба (білий - без здоби). Але цей метод непридатний при роботі з наждачним чи оксамитовим папером. Тонкі штрихи можна зіскоблити лезом бритви.

4. Актуалізація опорних знань

Педагог пропонує гуртківцям уважно роздивитися натюрморт та відповісти на наступні запитання:

- Що таке натюрморт?
- Чи правильно, на вашу думку, розташовані предмети, їх кількість?
- Яку орієнтацію (положення) паперу ви маєте обрати?
- Яку кольорову гаму ви маєте обрати для малювання?
- Яких кольорів більше – холодних чи теплих?
- Яку техніку малювання ви оберете і чому?
- Який папір для малювання пастеллю треба обирати?
- Яку пастель треба обрати для конкретно натюрмарту і чому?

Порядок виконання практичної роботи:

- За допомогою інтерактивної дошки чи ноутбука переглядаємо роботи майстрів та сучасних художників, виконаних технікою «пастель».
- Обираємо вид пастелі для роботи,
- Спочатку робимо ескіз простим олівцем, аналізуємо композицію, пропорції, кольорову гаму, потім переходимо до кольору.
- Відламавши шматочок від крейди довжиною близько 2-3 см. , працюючи ним плазом, наносимо основні тони.
- Якщо папір підібраний в тон малюнка , то залишаємо його , де це необхідно.
- Після того, як знайдено основні колірні і тонові відносини, можна приступати до уточнення малюнка. На цьому етапі уточняється форма, опрацьовується об'єм предметів. Також на цьому ж етапі можна застосувати такі прийоми роботи пастеллю як штрих, лінія, крапки, тощо.
- В окремих місцях наносимо мазки плазом. Техніка залежить від завдань, які ставляться перед учнями, пастель дозволяє добре передавати матеріальність предметів.
- Для узагальнення форми пастель потрібно добре розтерти. Розтирати можна розтушовкою або пальцем.
- Після того, як опрацьовані всі частини малюнка, слід знову подивитися на малюнок в цілому. На цьому етапі проводиться робота над виділенням головного в малюнку. Другорядні, зайво контрастні деталі в пастелі легко пом'якшуються розтушовуванням. Те, що потрібно підкреслити, виділяється за рахунок об'єму, кращого опрацьовання деталей.
- Для захисту пастельного малюнка від змазування та осипання його потрібно зафіксувати. Для цього годиться звичайний лак для волосся або спеціальний фіксатор. Буде достатньо декількох легких розпилень.

5. Практична робота

Вихованці малюють пастеллю натюрморт з натури та фіксують його, враховуючи засвоєний матеріал. Педагог керує творчим процесом, своєчасно виправляючи помилки дітей та даючи певні поради.

6. Підсумки заняття

Після завершення роботи за даною темою проводиться виставка робіт «Класичний натюрморт», на яку запрошуються батьки вихованців та гуртківці інших груп. Відвідувачам пропонується визначити найкращі роботи та залишити свої враження у книзі відгуків.

7. Бібліографія.

1. Горошко Н.А. Усі уроки образотворчого мистецтва.-Х.:Вид. група «Основа», 2009. - 205с.
2. Волкова Ю.,Федієнко В. Уроки малювання2005ВД» Школа», 2008
3. <http://gavrilovart.ru/lessons/sovety/46-rispastel>
4. Вікіпедія <http://uk.wikipedia.org/wiki>

**Заняття на тему:
«Виконання композиції
«Культура та побут Трипільля» акварельними фарбами»**

Мета:	поглиблення знань про техніку малювання аквареллю, розвинути в учнях професійні якості в роботі з композицією; збудити інтерес до історії своєї країни; виховувати естетичне сприйняття гуртківцями навколишнього світу
Завдання:	пробудження інтересу до подальшого знайомства з матеріалами для живопису; повторення правил побудови композиції; закріплення навичок малювання фігури людини в русі; привити любов і повагу до історичного минулого українського народу.
Методи:	евристична бесіда, практична робота на базі засвоєного матеріалу
Тип заняття:	комбінований урок
Наочні матеріали:	навчальні роботи з методичного фонду, репродукції, фотографії, ілюстрації, література по трипільській культурі, диск з фільмом «Трипільське диво», відеоматеріали.
Обладнання:	мольберти, дошки, підставки комп'ютер, інтерактивна дошка
Матеріали:	акварельний папір А-3, фарби акварельні, пензлі, простий олівець, гумка
Основні поняття:	композиція, пропорція, форма, мазок, відтінки кольорів
Тривалість заняття	Три академічні години

Хід заняття:

1.Активізація уваги вихованців

Оголошення теми та завдань заняття: виконання жанрової композиції акварельними фарбами.

2. Актуалізація опорних знань

- **Бесіда за питаннями**
- Керівник гуртка пропонує вихованцям відповісти на запитання:
- Які фарби ви знаєте?
- На яку основу наноситься акварель?
- Якими пензлями працюють з аквареллю?
- Чи потрібна палітра при роботі?
- Яка основні відмінності технік роботи аквареллю, гуашшю або олійного живопису?
- Як покривається аквареллю площа паперу?

3. Мотивація навчальної діяльності вихованців.

Педагог наголошує, що тема заняття пов'язана з історією трипільської культури та поняттям «жанровий живопис». Розповідь педагога супроводжується переглядом відеофільму «Трипільське диво», відеоматеріалів та репродукцій картин.

Розповідає, що трипільська культура одержала свою назву через те, що вперше її пам'ятки були виявлені біля села Трипілля, Обухівського району, Київської області археологом Вікентієм Хвойкою наприкінці ХІХ ст., у 1896-1897рр. Пам'ятки цієї культури були знайдені на просторах від Дніпра до Карпат, на територіях України, Молдови та Румунії.

Основним заняттям трипільців було землеробство та скотарство. Знаряддя праці вони виготовляли з кременю, рогу та кісток тварин, але використовували і мідні речі. Домівки трипільці будували різні – від землянок до двоповерхових будинків, з дерева та глини й мали прямокутну форму. Трипільці будували міста і храми. В містах будинки розташовувались щільно один до одного і утворювали концентричні кільця. У розкопках трипільських поселень знаходять і досі величезну кількість залишків керамічного посуду та майстерень з його виготовлення - є докази, що трипільці міняли або навіть торгували з іншими народами своєю розписною керамікою.

Невідомо чому зникла трипільська цивілізація, але її здобутки трансформувалися з часом і досі бачимо глинобитні українські хати, розмальовуємо керамічний посуд, прикрашаємо одяг аплікаціями.

Композиція на тему «Культура та побут трипільців» відноситься до **жанрового живопису**.

Твори образотворчого мистецтва, головним чином живопис, діляться за жанрами. Ставши формою відображення життя, жанри живопису не є незмінними, вони розвиваються разом з життям, змінюючись у міру розвитку мистецтва. Деякі жанри відмирають або знаходять новий сенс (наприклад міфологічний жанр,), виникають нові, зазвичай усередині існуючих раніше (наприклад, всередині пейзажного жанру з'явилися міський пейзаж, морський пейзаж і інтер'єр), а деякі об'єднуються (зараз ню, побутової, історичний, міфологічний, алегоричний, релігійний і батальний жанр частіше замінюється терміном фігуратив)

Батальний жанр (походить від фр. *Bataille* — битва) — жанр образотворчого мистецтва, в якому зображуються теми війни: битви, військові походи, оспівує військові доблесті, люті битви, торжество перемоги.

Побутовий жанр (жанровий живопис) — жанр образотворчого мистецтва, в якому зображуються буденні сцени з повсякденного життя людини без прикрас.

Яскраві представники українських митців, які залишили людству твори жанрового живопису – О.Венеціанов, В.Тропінін, Тарас Шевченко – не тільки поет, а і геніальний художник. Видатний майстер побутового жанру –Микола Пимоненко. Більшість його робіт, написаних на теми селянського життя, відрізняються щирістю, емоційністю, високою живописною майстерністю:

«Святочні ворожіння», «Весілля в Київській губернії», «Свати», «Жнива», «По воду». Дуже цікаві твори Миколи Самокиша на українську історичну тематику.

Керівник гуртка демонструє відеоматеріали на мультимедійній дошці, а також ілюстрації, виконані в техніці акварелі. Розповідає, що художники завжди використовували акварель як для окремих робіт, так і для етюдів, замальовок. Звертає увагу гуртківців на ніжність та прозорість кольорів, притаманних акварельному живопису.

4. Закріплення опорних знань

Саме слово «акварель» означає «водяна фарба», а «аква» перекладається як «вода»

- А які ще слова з цим коренем ви знаєте? (акваріум, аквапарк, акваланг, акваторія)
- В чому виробляють акварельні фарби? (у тюбиках, в кюветах з пластмаси)
- З чого виробляють акварель? (кольорового порошку, клею, гліцерину та меду)
- Якого кольору немає у акварельних фарбах? (білого)
- Що треба зробити, щоб колір був світлішим? темнішим?
- Який папір обирається для малюнку в техніці акварелі? (спеціальний акварельний папір з щільною зернистою поверхнею)
- Суміш якої кількості фарб рекомендується використовувати в акварельному живописі? (не більше двох- трьох, інакше з'являється бруд)

5. Вивчення нового матеріалу

Пояснення педагога. Акварель дає прозорість і плинність, колір фарби змінюється залежно від ступеня її розведення водою. Це техніка нюансів, тонкощів, непомітних переходів. Ось тільки виправити вже нічого не можна, потрібно бачити все в цілому. Художники винайшли багато різних способів малювання в техніці акварельного живопису:

- по мокрому,
- прийом а-ля прім,
- по сухому
- прийом лесування

Прийом «писати по мокрому»

Для цього змочують папір водою тампоном або товстим пензлем (вода не повинна текти або утворювати калюжі). Кольори на малюнку плавно перетікають один в другий, зображувані предмети не мають чітких контурів. Іноді такий малюнок завершують після повного висихання фарби, прописуючи деталі тонким пензлем. *Педагог показує цей прийом на невеликому папері.*

Прийом «а-ля пріма»

Це живопис по сирому (папір постійно зволожується пензлем), написана в один сеанс, без подальших капітальних змін. Кожна деталь починається і закінчується в один прийом, потім художник, маючи на увазі загальне, переходить до наступної деталі і так далі. Всі кольори беруться одразу в одну

силу. Такий метод особливо доречний при виконанні пейзажних етюдів, коли мінливі стани погоди зобов'язують до швидкої техніці виконання. Метод а-ля прима, поскільки він не припускає багатократних прописок, дозволяє зберегти, за наявності досвіду, максимальну свіжість і соковитість барвистих звучань, велику безпосередність і гостроту виразу. У швидкому виконанню начерку з натури, в ескізах це метод не замінний. *Педагог демонструє зразки начерків та ескізів, виконаних таким прийомом.*

Прийом «сухим пензлем»

Роботу виконують по сухому паперу: пензлем наноситься контурний малюнок і потім ним ж розробляються тіні. Такий малюнок виходить дуже чіткий та яскравий. *Педагог показує цей прийом на невеликому папері.*

Прийом «лесування»

Класичний прийом живописної техніки, на якому побудовано колористичне багатство багатьох шедеврів живопису. Шар за шаром наносяться прозорі фарби на повністю висохлий попередній шар. Починають з найсвітліших місць малюнку (спочатку намальованого олівцем), поступово додаючи інтенсивності кольору. Багатошарове нанесення прозорих фарб пом'якшує різкі контури. При роботі слід уникати великої густоти красок та нанесення різних кольорів на одне й теж місце – це приводить до бруду, чорну фарбу не треба вживати у "відкритому вигляді і користуватися нею дуже обмежено. Важливо також пояснити вихованцям, що роботу треба вести так, щоб на будь-якому етапі роботи майже усі об'єкти були прокриті фарбами і продовжувати свою роботу, одночасно уточнюючи кожен з них.

В акварельному живописі не слід допускати появи бруду – тоді живопис виглядає не прозоро, та не яскраво, втрачає свій привабливий вигляд.

Випереджувальне завдання

- Покажіть на зразках «відмивку» та «розтяжку»
- Зробіть розтяжку з введенням іншого кольору
- Зробіть на зразках лесування з двома та трьома кольорами

Керівник гуртка допомагає кожному у виконанні вправи

6. Індивідуальна робота за творчим завданням

Гуртківці починають роботу над своїми малюнками в техніці лесування акварельними фарбами, сюжет яких обрали самостійно та виконали його у олівці. Педагог контролює малюнки крок за кроком, від простого до складного. Заняття супроводжуються розповіддю про взаємодію кольорів між собою і поясненнями, що скільки б разів не перекривались зображення аквареллю воно не повинно втрачати уяву прозорості, легкості. В цьому унікальна особливість акварельної техніки.

9. Підсумки заняття

По закінченню заняття проходить обговорення учнівських робіт, акцентуючи увагу на прозорість та свіжість кольору, вдалість опанування технікою акварельного живопису

8. Джерела

1. Ревякин П.П. Техника акварельной живописи. Искусство. 1959-Госиздатстройлит
2. Горошко Н.А. Усі уроки образотворчого мистецтва.-Х.:Вид.група «Основа»,2009.-205с.
3. Волкова Ю., Федієнко В. Уроки малювання 2005ВД»Школа»,2008
4. <http://gavrilovart.ru/lessons/sovety/46-rispastel>
5. uk/Wikipedia.com
6. uartmart.com
7. namu.kiev.ua
8. https://vuzlit.ru/544567/tehnika_lesuvannya_prima

Заняття на тему: «Весела лижня»

Мета:	розвиток образної уяви, фантазії, графічних і живописних навичок.
Завдання:	закріплення навичок акварельного живопису та створювання багатофігурної композиції з виявленням взаємозв'язків між персонажами та відповідності перспективних і колірних відношень.
Методи:	евристична бесіда; практична робота на базі засвоєного матеріалу; застосування прийомів поєднання аналітичного мислення з образною уявою.
Тип заняття:	комбіноване заняття
Наочні матеріали:	ескізи, етюди, начерки вихованців студії «Пролісок», репродукції, фотографії та інші ілюстраційні матеріали.
Обладнання:	мольберти, дошки, підставки.
Матеріали:	папір(A2), картон, графічні і кольорові олівці, акварель, гуаш, акрил, палітри, пензлі.
Основні поняття:	композиція, пропорції, форма, відтінки кольорів
Тривалість заняття	дві академічні години.

Хід заняття:

1. Активізація уваги вихованців

Оголошення теми, мети та завдань заняття.

2. Мотивація навчальної діяльності

Велика увага приділяється тональним роботам вихованців. Дуже мало з них володіють специфічним мисленням.

Значна частина навчальних завдань передбачає виявлення художніх творчих здібностей учнів.

Малювання аквареллю – це найважливіший етап для навчання та закріплення умінь та навичок реалістичного малювання.

Важливим кроком до професійних успіхів буде сьогоднішнє завдання: ваші творчі композиції будуть використані для тематичної експозиції, на яку будуть запрошені фахівці-художники, ваші батьки, друзі та знайомі.

3. Вступна бесіда

Велика кількість студійців починає свою творчість з малюнків – копій і безпосереднього репродукування (змалювання певних об'єктів без будь-яких змін.) Творчість тут або відсутня, або ж незначна. Таке малювання у певній мірі сприяє розвитку технічних навичок, кольору і пропорцій. Але є робота дітей з опосередкованим репродукуванням. Учні намагаються наслідувати певні зразки, частково змінювати сюжет чи персонажі. У них відчувається елемент власного зображення, хоча засобів для цього не достатньо.

Наслідування учнями зразків часто співпадає з межею власних творчих можливостей. Сам процес наслідування передбачає розуміння дії іншої особи і відбиває не тільки рівень розвитку, але і керує поведінкою.

Окремі учні прагнуть до образного наслідування, у них прагнення до образності виявляється ще більше, а наслідування підпорядковується певному сюжету, композиції, саме тому я і пропоную виконувати початкові мініатюри, ескізи.

Це вже вищий стан образотворчої діяльності, характерні для значної частини старшокласників, які мають достатньо здібності і навички в творчій діяльності. Кращі вихованці ЗХК студії «Пролісок» вириваються в новизну, бо в них композиційне вирішення сюжету звільняється від наслідування та натуралізму - оригінальне зображення форми, незвичність положення об'єктів, динамічність, кольорове і тонова експресія. Такі роботи є визначними, для певного віку вихованців це - найвищий рівень творчості. Звертаю завжди увагу на малюнок навчального і творчого характеру. У вільному пластичному малюнку, якщо його виконувати з любов'ю, закладено багато можливостей. Ось чому я вимагаю виконання короткочасних рисунків вдома. А творчий малюнок більшою частиною допомагає працювати і в живописі. Перед любою композицією я раджу пошукати себе в рисунку, незважаючи його чимось підсобним, другорядним. Це - область творчого вираження. Ось чому доводиться довго працювати над одним окремим чи цілим циклом малюнків, зв'язаних одним задумом. Тут можуть ставитися і вирішуватися глибокі і різноманітні творчі завдання. Працювати рекомендую по всьому аркушу, розуміючи цей лист як простір. То в одному місці, то в іншому торкають свій лист учні, поступово збираючи його. Ось так мої вихованці, в напруженій праці, творять олівцем і пензлем. Форма і простір малюються разом. Рукою і оком ходити від одного до другого.

4. Актуалізація опорних знань

Педагог пропонує гуртківцям уважно *роздивитися репродукції* (фото) :

- Ескізи, начерки ескізів, етюди вихованців минулих років. Дивимось кращі зразки академічних рисунків, начерків, ескізів класиків української, російської, польської, італійської школи живопису.

- Начерки та ескізи кращих випускників ЗХК студії «Пролісок», студентів середніх і вищих навчальних закладів.

- Ескізи композиції І.Репіна, К.Брюлова, С.Васильківського, Ф.Васильєва.

- Власні авторські ескізи етюди, начерки на картоні папері, полотнах.
та відповіді на наступні запитання:

- Що означає поняття «колорит»?
- Чому дерева, будівлі, фігури композиції, які ближче до нас чіткіші за нас за обрисами, ніж ті що далеко?
- Яку кольорову гаму ви маєте обрати для малювання?
- Яких кольорів більше – холодних чи теплих?
- Якого кольору сніг? Якими фарбами його малюють?
- Яку техніку малювання ви оберете і чому?

5. Порядок виконання практичної роботи:

- Розробляється власний мініатюрний ескіз на папері графічним олівцем (2В 3В 4В) потім виконується кольорове вирішення.

- Намічаються кілька варіантів композиції: в одному випадку зображують форму, ніби з далеку ряди будівель, дерева, загорожу, де вирівнюються фігури людей, інколи тварин, машин, а в іншому начерку показано зимові ігри дітей з близька: діти ліплять сніговиків, сніг навколо виблискує, грає на сонці, веселить душу. Спочатку учні починають зображувати схематично людські фігури і транспорт, налічуючи лише основні пропорції. Далі промальовують докладніше, наближаючи зображення до реальних форм. Одночасно працюючи над заднім планом.

- Починаємо опрацьовувати і робити на аркушах фарбами: аквареллю і гуашшю. В малих розмірах вишукуються варіанти композиційного і колористичного рішення. Це - завершальний етап ескізу. На чистому аркуші в лінійній інтерпретації розробляється кольоровий варіант. Перевіряється правильність пропорцій, перспектива, масштабність предметів, промальовується характерні деталі. М'яким (3М 5М) олівцем робляться різні акценти по всіх напрямках композиційних елементів в тих місцях, де грані форм переходять в тінь.

- Наступний етап – легка прокладка аквареллю по виявленню особистих кольорів всіх елементів композиції, чітке визначення кольорової гамми темних і холодних її тонів, підкорення закономірностей колориту художнього твору його суттєвому змісту. Під час роботи пояснюється особливість акварельного живопису.

- Після першої кольорової прописки приступаємо до подальшого розмежування кольору по всій роботі, використовуючи метод роботи відношеннями. Це означає, що потрібно не тільки підбирати вірний колір, але

враховувати взаємодію суміжних кольорів з цим кольором, а також вплив даного кольору на прилеглий. Такий метод дозволяє створити форму простір і застерігає від штучного розфарбовування.

- **Завершальний етап** роботи аквареллю – це узагальнення живописної єдності. Застерігаю учнів від частих виправлень, від переписок, від яких роботи стають перевантаженими фарбами, глухими, коли повністю втрачається прозорість.

6. Практична робота

Вихованці малюють виконують роботу ,враховуючи засвоєний матеріал. Педагог керує творчим процесом, своєчасно виправляючи помилки дітей та даючи певні поради.

5. Систематизація і корекція набутих знань.

Що означає слово колорит?

Чому дерева будівлі фігури композиції які ближче до нас чіткіші за нас за обрисами, ніж ті що далеко?

Якого кольору сніг? Якими фарбами його малюють?

Чому ліс в далині синій?

7. Підведення підсумків заняття.

Оцінюється цілісність вихованців під час заняття. Критичний аналіз роботи.

7. Завдання додому.

Задумати кілька ескізів композицій без натури. Хай вони по різному розкриють тему доповнюючи одне одного. Поспостерігайте натуру стараючись запам'ятати особливості її стану в пору густого великого снігу. Запам'ятайте свої відчуття щоб передати своє особисте відчуття зими.

Старатись по різному вирішити тональну композицію аркушу знаходити такі відношення чорного чи сірого до білого як і в кожному випадку повинні вражати тему. Хай білий папір активно працює на потрібне для вас враження і стане снігом. Можливе виконання цих малюнків пробудить бажання написати композицію «Вгусто впала зима» або раптом захочеться відразу ввести пошук в кольорі довіртеся своєму бажанню. Будьте уважними до свого сприйняття. Адже задум це жива рухлива основа її направляюча зірка. В ній при цьому зберігається те найголовніше в ній. Заради чого задумана ваша робота.

8. Підсумки заняття

Після завершення роботи за даною темою проводиться виставка робіт «Весела лижня», на яку запрошуються батьки вихованців та гуртківці інших груп. Відвідувачам пропонується визначити найкращі роботи та залишити свої враження у книзі відгуків.

9. Бібліографія

1. Горошко Н.А. Усі уроки образотворчого мистецтва.-Х.:Вид. група «Основа», 2009. - 205с.
2. Волкова Ю.,Федієнко В. Уроки малювання2005ВД» Школа», 2008
3. <http://gavrilovart.ru/lessons/sovety/46-rispastel>
4. Вікіпедія
<http://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D0%B0%D1%81%D1%82%D0%B5%D0%BB%D1%8C>

ЛІТЕРАТУРА

1. Баррі, Пітер. Вступ до теорії: літературознавство та культурологія / Пер. з англ. О. Погинайко; наук. ред. Р.Семків. – К.: Смолоскип, 2008. – 360 с. – (Серія "Пролегомени")
2. «Великие художники». Журнал. - Изд. ООО «Иглмосс Юкрейн», 2003.
3. Волкова Ю., Федієнко В. Уроки малювання 2005 ВД «Школа», 2008
4. В'юник А.О. Українська графіка ХІ–початку ХХст.: Альбом / Авт.-упоряд. А.О. В'юник.–К.: Мистецтво, 1994
5. «Галерея искусств». Популярный журнал о творчестве мастеров изобразительного искусства - ТОВ «Новий друк», 2006.
6. Горошко Н.А. Усі уроки образотворчого мистецтва.-Х.:Вид. група «Основа», 2009. - 205с.
7. «Живопись из собрания Государственной Третьяковской галереи». Научно-популярное издание. Альбом – «ОСТЕЗЕ-друк», Ростов, 1987.
8. Збірник навчальних програм гуртків, студій і творчих об'єднань позашкільних навчальних закладів Київської області / за заг. ред. Т.В. Нестерук. – Біла Церква: КОПОПК, 2004.-Ч. I. – 188 с.
9. Збірник програм гуртків, студій і творчих об'єднань Кіровоградського обласного Центру дитячої та юнацької творчості. Частина I /Заг. ред. В.О. Бойчук. – Кіровоград: «Імекс-ЛТД», 2003. – 282 с.
10. Крюкова Г. О., Мостовщикова Д. О. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ КОМПОЗИЦІЇ В ОБРАЗОТВОРЧОМУ МИСТЕЦТВІ
<http://naukam.triada.in.ua/index.php/konferentsiji/50-dvadsyata-vseukrajinska-praktichno-piznavalna-internet-konferentsiya/467-teoretichni-osnovi-kompozitsiji-v-obrazotvorchomu-mistetstvi>
11. Масол Л.М., О.В. Гайдамака, Е.В. Белкіна, О.В. Калініченко, І.В. Руденко. Методика навчання мистецтва у початкової школі: Посібник для вчителів. – Х.: Веста: Вид-во „Ранок”, 2006. – 256 с. – 16,0.
12. Навчальні програми з позашкільної освіти художньо-естетичного напрямку: вип. 2 / за ред. Биковського Т.В., Шкури Г.А. – К.: УДЦПО, 2016. – В. 2. – 267 с.
13. «Образотворче мистецтво» (автори Міщенко В. П., Панченко Н .В.) «Схвалено науково-методичною комісією з позашкільної освіти науково-методичної ради з питань освіти Міністерства освіти і науки України» (протокол №3 від 29.12.2015)

14. Освітній проект "На Урок" <https://naurok.com.ua/slovnichok-misteckih-terminiv-23251.html>
15. Полякова Г.А. та ін. Образотворче мистецтво, 1-7 класи: теорія навчання, календарно-тематичне планування, основні поняття з образотворчого мистецтва: Навчально-методичний посібник для вчителів. – Харків: «Скорпіон», 2001.–160 с.
16. Плазовська Л. В. Аналіз візуальних творів (цілі, етапи, рівні) в практиці навчання студентів образотворчого мистецтва / Л. В. Плазовська // Наукові записки Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія: Педагогічні та історичні науки : [зб. наук. статей] / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова. - К. : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2013. - Вип. 111. - С. 126-132.
17. Програми з профільних предметів для спеціалізованих загальноосвітніх шкіл художнього профілю / Упоряд. О.В.Корнілова, О.В.Гайдамака, - Х.: Видавництво «Ранок», 2009.-256 с.
18. Програми з профільних предметів для спеціалізованих шкіл музичного профілю / Упоряд. О. В. Корнілова, О.В. Гайдамака. –Х.: Видавництво «Ранок», 2009. – 256 с.
19. Програми факультативних курсів за вибором для спеціалізованих шкіл художнього профілю / Упоряд. О. В. Корнілова, О.В. Гайдамака. –Х.: Видавництво «Ранок», 2009. – 240 с.
20. Програми факультативних курсів та курсів за вибором для спеціалізованих загальноосвітніх шкіл художнього профілю /Упоряд. О.В. Корнілова, О.В.Гайдамака, - Х.: Видавництво «Ранок», 2009.-240 с.
21. «Художня культура». Навчальний посібник для учителів ЗНЗ. Матеріали для проведення уроків предмета «Художня культура». 9 клас. – Львів «ВД Артклас», 2009. – іл.
22. Ю.Руденко «Основи сучасного українського виховання», К. «Видавництво імені Олени Теліги», 2003.
23. http://udcpo.ucoz.ua/index/khudozhno_estetichnij_naprjam/0-36
24. <http://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D0%B0%D1%81%D1%82%D0%B5%D0%BB%D1%8C>
25. <http://gavrilovart.ru/lessons/sovety/46-rispastel>
26. https://vuzlit.ru/544567/tehnika_lesuvannya_prima
27. "Мистецький альманах Артес" (АРТЕС (Львів, 2011) — це https://artesanmanac.com/opys_analiz_interpretacija/
28. <http://delakrua.ru/>
29. <http://metoduchka.com/hrafika-hudozhni-zasoby-vydy-oryhinalna-tyrazhna-promyslova-zhyvopys-hudozhni-zasoby-vydy-monumentalnyj-stankovyj/>
30. <http://stogovana.in.ua/khudozhnya-kulturi-10-klas/2013-11-27/zrazok-anal-zu-tvoru-mistetctva>
31. <http://storage.piter.com/upload/contents/978545900564/>

ТЕЗАУРУС

А

Акварель – живописна техніка, що використовує водорозчинні фарби, які у водному розчині утворюють прозору завись тонкого пігменту, що дозволяє створювати ефекти легкості, повітряності та тонких кольорових переходів.

Алегорія – вираження ідей чи понять засобами конкретних художніх образів, в образотворчому мистецтві часто втілюється за допомогою атрибутів (знакових предметів); художнє втілення поняття в конкретному образі живої істоти чи предмета спирається на передачу їх якостями певних уособлень, як то бій – військові знаряддя, пора року – відповідні рослини чи плоди і т. ін.

Аналіз творів образотворчого мистецтва – є важливою складовою процесу опанування образотворчої граматики і набуття загальнокультурної компетенції. Розробкою форм і способів такого аналізу займалось велике число наукових шкіл мистецтвознавчих та культурологічних напрямів, що шукали оптимальних методологій та оптики для своєї доби. Пропонуються різні схеми та підходи до аналізу художнього твору, однак врешті їх загальне завдання: зрозуміти механізми взаємодії в композиції твору складових елементів, що в її будові впливають на конструювання цілісної структури і естетично діють на глядача. Останнє пояснить різні сторони художнього процесу, хід і результати втілення ідеї автора.

Ахроматичні кольори, тони – білий, чорний та безліч відтінків сірого. Тони, "безколірні кольори", позбавлені певного спектрального кольорового тону й відрізняються між собою ступеню світлоти.

Асиметрія – відсутність симетрії в структурі, невідповідність між двома сторонами, художній прийом, що вносить в композицію динаміку, вносить відчуття невимушеності, природної випадковості.

В

Відтінок – різновид кольору, що вирізняється від інших по ступеню яскравості, густоти та силі тону, виникає з чистого кольору шляхом додавання деякої кількості інших кольорів.

Величина – як фізична властивість спільна в якісному відношенні для матеріальних об'єктів, та індивідуальна в кількісному відношенні для кожного з них. Розуміння величини чогось у візуальному сенсі досягається через порівняння з іншим (з більшим чи меншим) відношенні до чогось осяжного.

Виставка (художніх творів) – основний метод ознайомлення глядачів з образотворчим мистецтвом, виставки можуть бути періодичними (проводитись відповідно проходженню певного часового періоду), поєднувати твори за

ознаками теми, види чи жанру мистецтва, чи складу учасників (члени художніх груп, послідовники певних мистецьких напрямів, учні навчальних закладів).

Візерунок – ритмічний малюнок з різних ліній, кольорів, барв тощо, який створює декоративний ефект.

Вісь симетрії – уявна лінія поділу, що розділяє предмет на дві абсолютно однакові чи візуально врівноважені частини.

Г

Гармонія – в образотворчому мистецтві розуміється як врівноваженість, узгодженість частин зображення, форм, ліній, кольорових плям, рівновага, симетрія сил.

Гармонія кольорів – у живописі та візуальних мистецтвах, характеризується поєднанням окремих кольорів чи груп, утворюючих органічне ціле та викликаючих естетичне переживання. Гармонійне поєднання кольорів передбачає врахування їх основних характеристик: тональності, світлоти, насиченості, взаємного розташування в просторі. В теорії кольору **кольорове коло** включає в себе всі кольори видимі людині, показує як кольори пов'язані між собою, та дозволяє визначити гармонійні сполучення кольорів.

Герб – емблема, знак, зображення на якому символізує володаря герба (персону, рід, місто, державу).

Градації світлотіні: блік (пік світла), світло (загальне), півтон, тон, півтінь, власна тінь, рефлекс, падаюча тінь. Наявність всіх градацій залежить від умов освітлення, кута освітлення та особливостей форми зображуваного предмета.

Графіка – один з видів образотворчого мистецтва, близький до живопису з погляду змісту та форми, але має власні завдання і художні можливості. Основними образотворчими засобами графіки є однотоновий рисунок – лінія, риска, штрих, світлотінь. Роль кольору в графіці є досить обмеженою. Залежно від призначення і змісту графіка поділяється на станкову, книжкову, плакатну, прикладну.

Гуаш – різновид водорозчинних фарб, щільніший за акварель; твори мистецтва виконані в цій техніці також мають назву гуаш. Техніка використання подібних фарб у Європі відома з середніх віків. Через її декоративні та технічні якості (яскравість, швидкість висихання, можливість працювати як від світлих до темних, так і перекривати темні тони світлими) вона популярна для виконання ескізів, етюдів, декораційних робіт, ілюстрацій, плакатів і станкових живописних творів.

Д

Динамічна композиція – тип композиційної організації твору, де основні вісі перетинаються під гострим кутом, переважають діагоналі, круги чи овали в побудові, що підкреслює внутрішній рух, активність дії.

Е

Емблема – умовне зображення ідеї в малюнку, наділене тим чи іншим смислом. Від алегорії відрізняється виконанням тільки у візуальних мистецтвах, від символу – встановленим однозначним змістом, обов'язково мають бути простими і зрозумілими, чітко доносити послання.

Ескіз – попередній начерк задуманого твору, намічений у загальних рисах, що втілюють у собі основний задум.

Етюд – в образотворчому мистецтві зазвичай має підготовчу функцію, виконується художником з натури з метою її вивчення. Через виконання етюдів художник розробляє деталі майбутнього твору та підвищує професійну майстерність.

Ж

Жанрова композиція / Жанрове малярство — зображення типових сцен щоденного життя, зазвичай сучасного мистцеві. Побутові сцени зустрічаються вже в скитському мистецтві, на фресках київської Софії (11 століття), але означення жанрового малярства, як самостійного різновиду сформувалося у європейському станковому малярстві 15 – 16 ст.

Живопис – вид образотворчого мистецтва, пов'язаний з передачею візуальних образів через нанесення фарб на основу, найчастіше виконуваний на плоских поверхнях (полотно, дерево, картон, оброблені поверхні стін), також до живопису відносять малюнки виконані фарбами на декоративних предметах складної форми. Техніки та напрями живопису: олійний живопис, темперний, емаль, гуаш, пастель, туш, клейовий живопис, фреска, енкаустика, акварель, акрил, змішана техніка. Характерними для живопису є використання кольору, як основного зображального засобу, імітування тривимірного простору на площині засобами лінійної та кольорової перспективи.

З

Закон композиційної цілісності – є одним з основних законів композиції (цільності – необхідність узгодженості всіх елементів композиції, рівноваги – гармонія частин цілого, співвідношення – підпорядкування всіх композиційних засобів єдиній ідеї та задуму). Завдяки дотриманню цього закону твір сприймається, як єдине ціле, а не сума розрізнених елементів. Композиція втілює систему внутрішніх зв'язків, що поєднує всі компоненти в єдине ціле.

Заливка – рівномірне заповнення визначеної області зображення певним кольором.

Замальовка / зарисовка – рисунок з натури на природі, допоміжний матеріал для більш глибокої роботи. Часто зарисовка може бути дуже деталізованою.

Знак – графічне зображення, що передає певну інформацію, повідомлення, значення.

Зоровий центр композиції – ділянка, яка найбільше впадає в очі глядачу.

К

Колір – властивість матеріальних об'єктів, що сприймається людиною як зорове відчуття. Колір (також барва у контексті теми) — суб'єктивна характеристика сприйняття світлової хвилі, яка ґрунтується на здатності людського зору розрізняти електромагнітне випромінювання з довжиною хвиль в області видимого діапазону (видимий діапазон — довжини хвиль від 380 до 760 нм). Сприйняття кольору (випромінювання або об'єкта) залежить від його спектру та від психофізіологічного стану людини. Розрізняють спектральні і неспектральні кольори (наприклад, пурпурний або брунатний колір), а також ахроматичні кольори (білий, сірий, чорний). В мистецтві колір пов'язаний з такими елементами художньої форми як композиція, простір, фактура, колорит, охоплюючи всю сферу матеріального втілення творів мистецтва. Колір може характеризувати ступінь віддаленості об'єкта просторі картини (**кольорова перспектива**), зв'язок з іншими об'єктами та середовищем. Емоційний фон художнього образу, може мати символічне значення.

Колорит – це система кольорових співвідношень в творах образотворчого мистецтва, зовнішнім проявом якого є живописність поєднання кольорів у творі. Колорит – одна зі складових художнього образу й один з найбільш вагомих засобів емоційної та естетичної виразності.

Кольорова гамма – ряд гармонійно пов'язаних між собою відтінків. Вирізняють теплу та холодну гамму.

Кольорові рефлекси – це відтінки кольору, що виникають на поверхні предметів при відображенні світла від сильно освітленої поверхні сусіднього предмету, залежно від її кольору, за яскравістю рефлекс ледь темніше півтіні.

Кольорознавство – це наука про колір, його властивості, закономірності утворення та сприйняття.

Композиція – система, що включає особливості побудови художнього твору, пов'язані з його ідеєю, призначенням, характером та визнає його сприйняття. Завдяки композиції твір отримує цілісність та єдність, що утримують його елементи в складі цілого й підпорядковують одне одному. В образотворчому мистецтві композиція пов'язана з розміщенням предметів та фігур у просторі, співвідношенням об'ємів, світла та тіні, кольорових плям тощо.

Контраст – різко виражена протилежність, у кольорознавстві, зміна сприйняття кольору в залежності від кольору фону чи сусідніх кольорів, хроматичний – зміна кольору, та світловий – зміна світлоти кольору.

Л

Лесування – багатошаровий прийом живописної техніки, глибина і насиченість колірною тону, його загальна сила досягаються шляхом послідовного перекриття прозорого шару, що просох, кожного разу прозорим шаром фарби. В початковій стадії наносяться світлі тони, по них, знов прозорим шаром фарби, наступні по силі і т. д. до завершення.

Лінія – основний виражальний засіб лінійного малюнку. Лінію можна описати, як слід від зміщення крапки на площині. Основні характеристики лінії: потенціал безкінечності, динамічність, характер (пряма непряма, ламана, крива), напрямок (горизонталь, вертикаль, діагональ), напруга, товщина, жорсткість (різка, м'яка).

Локальний колір – колір без відтінків.

М

Мазок – накладання фарби дотиком пензля

Малюнок (Рисунок) – зображення предметів і явищ на площині від руки за допомогою графічних засобів

Масштабність – композиційний засіб, який виражає співрозмірність або відносну відповідність, яку сприймає людина. Поняття масштабності не тотожне розміру, щоб виразити масштаб необхідно дотримуватися масштабних закономірностей до яких відносять різні форми масштабних зв'язків: відношення елементів до цілого та один до одного; відношення елемента до середовища; відношення розмірів і масштабу до людини

Метафора (грец. μεταφορά — «перенесення») – один із засобів створення художнього образу, в якому певні слова чи зображення розкривають сутність одних явищ та предметів через інші за схожістю чи контрастністю.

Метричний контраст – контраст розмірів форми: висока – низька, вузька – широка.

Монохромія / Монохромний живопис – живопис, виконаний в одному кольорі.

Н

Насиченість – ступінь густоти та концентрації кольору, тону.

Натура – природний, живий зразок для зображення в художньому творі, предмети та явища оточуючого світу, які може зобразити художник,

споглядаючи їх в якості моделі (ландшафт, річі, живі істоти, природні чи антропогенні об'єкти). Саме з натури створюють начерки, етюди, замальовки.

Натюрморт – це продумана композиція предметів, або об'єктів тваринного чи рослинного світу, об'єднаних в єдину групу. Натюрмóрт (фр. Nature morte — дослівно — мертва природа) — як жанр образотворчого мистецтва, зазвичай зображає природні об'єкти (зірвані плоди, квіти, спійману рибу та здобич мисливців, букети квітів, композиції овочів, фруктів), предмети побуту, знаряддя праці, знакові предмети, що втілюють алегорії. Історія мистецтв знає натюрморти виконані в різноманітних техніках та видах мистецтва. Може мати самостійне значення, чи бути складовою частиною композиції чи жанрової картини. Як самостійний мистецький жанр сформувався в Європейському мистецтві 17 ст.

Нюанс – ледь помітна відмінність одного кольорового тону від іншого.

О

Об'єм – форми, абриси частини простору, обмеженої однією або декількома замкнутими поверхнями у трьох вимірах. В образотворчому мистецтві об'ємом називається ілюзорна передача просторових характеристик предмета, що зображується, художніми методами.

Об'ємна композиція – до об'ємної композиції можна віднести твори мистецтва, що мають три виміри (довжину, ширину і висоту), тобто параметри, які характеризують об'єм взагалі. Це скульптура, дрібна пластика, малі архітектурні форми, вироби декоративно-ужиткового напрямку.

Об'ємно-просторова композиція – впливає на глядача не тільки поєднанням площин, об'ємів, а й паузами між ними. Вплив простору незаперечно сильніше, ніж площини або об'єму, оскільки глядач належить до нього, в ньому перебуває та безперервно взаємодіє.

Орнамент – організований візерунок, що ґрунтується на ритмічному чергуванні й поєднанні геометричних, рослинних або інших стилізованих елементів.

Основи композиції – наука про основні закони функціонування та елементи композиції.

Основні кольори – жовтий, червоний, синій.

П

Панно – декоративний живописний або скульптурний твір, призначений для оздоблення стіни чи стелі.

Пастель – техніка малювання м'якими кольоровими олівцями, виготовленими з пігменту, наповнювача (крейди) та в'язучої речовини. Пастель спресовується менше ніж крейда, тому лягає на папір з більшою кольоровою щільністю, формуючи ніжні штрихи з м'якими краями. Виділяють три основні види пастелі: Суха (залишає м'який інтенсивний бархатистий слід, добре розтушовується, дає можливість плавної розтяжки), Масляна (забезпечують яскравий інтенсивний слід), Воскова (забезпечують яскравий інтенсивний слід, можуть застосовуватись як для малюнка на папері, так і в енкаустиці). Робота з пастеллю потребує основи здатної утримати фарбовий порошок, переважно це спеціальний папір, картон, чи наклеєне на картон полотно. Пастель дозволяє творити як засобами малюнку (лінією, штрихом, контуром), так і створювати повноцінні живописні відношення змішуючи, розтираючи, розтушовуючи чи накладаючи штрихи різних кольорів подібно до мозаїки.

Пейзаж – один з жанрів образотворчого мистецтва, темою якого є оточуюче середовище, природний чи антропогенний ландшафт. Відповідно розрізняють природний, морський, сільський, міський (архітектурний, індустріальний) пейзажі.

Перспектива – система зображення об'ємних тіл на площині, враховуючи їх просторову структуру та віддаленість їх частин від глядача. Вирізняють наступні види перспективи: *лінійна* (зображення на площині за допомогою центрального проектування), *архітектурна* (перспективні скорочення моделюються як вертикально, так і горизонтально), *панорамна* (на внутрішній поверхні циліндра), *плафонна* (на внутрішній поверхні перекриття приміщення), *театральна* (використовується при побудові декорацій), *діорамна*, стереоскопічна (з розрахунком на окреме сприйняття правим та лівим оком), *повітряна* перспектива (враховує пом'якшення зображення через товщу повітря), *зворотна* перспектива (загострює увагу глядача на композиційному центрі).

Писанкарство – мистецтво виготовлення писанок.

Писанка – яйце, розписане різнокольоровими візерунками, прикрашене орнаментами.

Плакат – одна з найбільш поширених та масових форм графіки, що виконує агітаційні, рекламні, інформаційні завдання, які й визначають його основні риси – лаконічність, чіткість, та відносно великі розміри.

Площина – одне з основних понять геометрії, може бути описана, як поверхня, котра повністю містить кожную пряму, що сполучає її довільні точки; або множина точок, рівновіддалених від двох заданих. Площина зображення (англ. picture plane) у живописі, фотографії і графічній перспективі — площина, розташована між оком спостерігача і об'єктом спостереження, на якій

намальоване, відбите, сфотографоване зображення об'єкта. Зазвичай, це площина, прямовисна до лінії зору від спостерігача до об'єкта. У живописі площина зображення позначає плоску поверхню полотна або іншого фізичного матеріалу, на якому нанесено зображення. Здебільшого це позначає лицьову частину поверхні зображення, особливо у випадку ілюзорної глибини. Термін також може позначати нижню лінію картини. Ілюзії глибини і тривимірності, які доповнюють деякі типи зображень, описують як такі, що перетинають площину зображення.

Пляма – заповнена форма, один з базових елементів композиції. Основна загальна характеристика будь-якої плями походить від ствердження, що пляма є заповненою формою. Пляма замкнута сама в собі, тому її основною характеристикою є статичність. Інші характеристики плями залежать від її форми.

Поліхромія (від грец. πολύς — численний і грец. χρώμα — колір, фарба) — у широкому сенсі принцип багатобарв'я при розмальовуванні або використанні багатоколірного матеріалу в архітектурі, скульптурі, декоративно-ужитковому мистецтві. Поліхромія широко застосовується також у типографії - друкування кількома фарбами.

Портрét або Портретний жанр (фр. portrait – мальоване, скульптурне або фотографічне зображення людини або групи людей, а також відповідний жанр образотворчого мистецтва. В основі портретного жанру лежить увічнення образу конкретної людини, відповідно основним критерієм є схожість зображення із зображуваним, що є не тільки результатом правильної передачі зовнішності портретованого, але й розкриття його духовної сутності (рис епохи, групи, середовища, до яких належав зображений). Зазвичай портрет зображає сучасне художнику обличчя й створюється безпосередньо з натури, однак поруч з тим сформувався також тип історичного портрету, що створюється за спогадами, відомостями чи уявою майстра.

Принцип "золотого перетину" – ділення цілого на дві частини пропорційно, коли менша частина цілого так відноситься до більшого, як більша частина до цілого і навпаки – ціла так відноситься до більшої частини, як більше до меншої тобто $a : b = b : (a + b)$. Це рівняння утворюється при поєднанні всього двох величин, причому відношення між ними завжди постійне: більший відрізок становить – 0,618, менший – 0,382

Пропорції – співвідношення величин, що складають основу художнього твору, чи його окремих складових; є тим засобом, в основі якого закладена ідея співвідношення цілого і складових частин, як основа єдності цілісного твору; співвідношення розмірів, що визначають характер предмету, розмірність, визначення співвідношення окремих частин, предметів і явищ між собою. Правильне встановлення пропорцій у своїй єдності становить пропорційно-гармонійний устрій.

Простір художнього твору це все, що розташовується всередині рамок зображення, а також співвідношення між зображеними в цих рамках елементами, місце, в якому розгортається дія сюжету, втіленого у творі.

Р

Рефлекс (від латинського *reflexus* — відображення) — оптичний ефект відображеного світла, зміна в тоні чи кольорі предмета, що виникає при відображенні світла, від оточуючих предметів. В образотворчому мистецтві — з основних елементів світлотіні: слабка світла пляма в зоні тіні, створена променями, відображеними від близько розташованих об'єктів. Рефлекс створює відчуття пов'язаності об'єктів, їх взаємодії, передає просторові відношення.

Ритм — (грец. *rhythmos* — розмірність) — рівномірне чергування, розмірність, порядок поєднання зображальних елементів (ліній об'ємів, площин) у відповідній послідовності; періодичне рівномірне членування за такими ознаками, як сила, тривалість тощо. Ритм буває спокійний і неспокійний, спрямований в один бік, або такий, що сходиться до центру.

Рівновага — ситуація, в якій всі чинники, що спричиняють вплив повністю компенсують вплив, "врівноважують" один одного.

Розтяжка тону — поступова рівномірна зміна тону від насичених до слабких значень.

С

Світлотінь — розподіл світлих та темних зон на об'єкті зумовлений його формою та фактурою його поверхні та освітленням, що дозволяє зорозво сприймати об'єм та рельєф.

Символ (з англ *symbol* символ) — сутність у творі, яка позначає іншу сутність. Символи вказують на ідеї, поняття або інші абстракції. Прикладами символів можуть бути символи, що використовуються на мапах щоб позначити місця, варті уваги (перехрещені шаблі для позначення поля бою); Символ (з грец. знак) — умовне позначення якого-небудь предмета, поняття або явища; художній образ, що умовно відтворює усталену думку, ідею, почуття. Символ дав митцеві можливість сконцентрувати в образі широке коло життєвих явищ, дозволяє гранично «згущати» і перебільшувати зображуване

Симетрія - дзеркальне відображення схожих частин одного цілого по обидва боки від центру. **Асиметрія** - відсутність або порушення симетрії. Об'ємну композицію можна розділити на два типи: симетричну і асиметричну: симетрична об'ємна композиція, має вертикальну вісь, всі сторони щодо неї однакові (Такий симетричний об'єм в основному організує навколо себе і однаковий простір, тому що він орієнтований на однакове сприйняття з усіх сторін). Симетричність об'ємної композиції надає їй врівноваженість, що є дуже

важливим для створення утилітарних предметів, а також статичність. Асиметрична об'ємна композиція має широкі можливості для вирішення неповторних пластичних завдань і складного руху мас. Асиметрія дозволяє більш повно висловити образ, передавши всю його багатогранність. Саме асиметричну об'ємну композицію легше розвинути, вкласти в відповідний простір. Або простір підпорядкувати їй.

Статична композиція – стійка, де основні композиційні осі перетинаються під прямим кутом в геометричному центрі твору. **Статика** – це відсутність руху в даний момент. **Статична композиція** знаходиться в стані спокою в конкретний момент, навіть якщо в елементах композиції присутня внутрішня напруга або навіть потенціал руху. Статична композиція тяготеє до основи, якою людина підсвідомо вважає горизонтальну площину, оскільки більшість статичних явищ пов'язані саме з відчуттям основи (дерево росте з землі, будинок теж стоїть на основі, статичні пози пов'язані з відчуттям основи під ногами). Побудова статичної композиції на основі звісно ж не є обов'язковою, але можна сказати, що найчастіше композиції, прив'язані до основи будуть статичними.

Стилізація - процес спрощення предмета за формою та кольором на основі відбору найвиразніших його рис.

Т

Тон – одна з основних властивостей кольору, поряд з насиченістю та світлотою, вказує на відтінок відносно основного кольору спектру, визначається характером розподілу випромінення в спектрі видимого світла, залежить від інтенсивності та світлосили кольору. За допомогою відношень різних тонів в малюнку передається об'ємність форми, положення в просторі та освітлення предметів. Тонем також передається відмінність предметів за світлотою, зумовлена в натурі відмінністю їх кольору та матеріалу. В живописі тоном також називається основний відтінок, який узагальнює кольори картини і забезпечує цілісність колориту.

Тоновий або тональний контраст являє собою різницю між світлим та темним. Тоновий контраст характерний для ахроматичних кольорів (відтінки сірого в діапазоні від білого до чорного). Найбільш яскравим (світлим) є білий, а найбільш темним – чорний. Найбільш сильний, динамічний жорсткий контраст – контраст чорного й білого. Під тональним контрастом також може матись на увазі навмисне затемнення чи освітлення переднього чи заднього плану, з метою надання зображенню більшої глибини та об'єму (так створюється **тональна перспектива** – зміна кольору та контрасту об'єктів при їх віддаленні вглиб простору).

Ф

Фактура (лат. *factura* — оброблення, побудова) – це характер поверхні: гладкість, шорсткість, рельєфність. Фактурні показники несуть в собі певні риси

композиційного засобу, хоча не так явно як, припустимо, ритм і колір. Фактурою художник завершує композицію. Фактура широко використовуються скульпторами, архітекторами, графіками, дизайнерами. У живописі вона відіграє допоміжну роль.

Форма—абрис предмета, сума його об'ємно пластичних особливостей. Форма належить до тривимірного бачення світу (висота, ширина, глибина) і від початку була задіяна людиною у мистецькій діяльності. Окрім текстур і кольорів, людина сприймає зовнішній світ через аналіз форм та їх об'ємів, їх характеристикам, різниці й подібності, виділяючи геометричні, прості, складні, округлі, ламані, прямі, розпливчаті та ін. форми.

Формат (від нім. *Format*, фр. *Format*, лат. *Forma* — вид, зовнішність) — може позначати розмір книги, аркуша, картки тощо (приклад: формат паперу) чи певна структура інформаційного об'єкта. Формат паперу — стандартизовані розміри паперового аркуша. Формат твору мистецтва — специфічна внутрішня організація твору, відповідно певному жанру чи стилю.

Формат і величина композиції — при взаємодії елементів композиції на форматі найбільше значення має розкладення її на основні елементи, або навпаки об'єднання декількох форм в одну складну пляму: накладення плям, зміна тональності плям або ліній при їх накладенні, розташування однієї плями всередині іншої, що визначає навантаження в різних точках композиції. Важливий момент, який потрібно враховувати при розташування елементів композиції на форматі - це знаходження центру формату, який знаходиться не у центрі аркуша а на 1/8 вище центра по вертикалі. Це пов'язане з оптичними особливостями нашого зору і стосується будь якого типу формату. **найбільш простим типом розміщення на форматі є центрове розміщення**, при цьому композиція сама по собі є збалансованою і самодостатньою (прикладом може служити "Чорний квадрат " К. Малевича). При несиметричному, або нецентровому розміщенні на форматі елементи композиції **вимагають врівноваження**, яке може бути здійснено по рухам, ритмам, тональності, домінантності плям або ліній тощо.

Фронтальна композиція — до фронтальних відносяться всі «площинні» композиції, а також композиції, які мають рельєф. Композиції на «площині» можуть бути представлені творами, виконаними в різних техніках і матеріалах: творах живопису і графіки, роботах декоративно-прикладного характеру, де фактура матеріалу часто надає композиції рельєфність (текстиль, гобелен, скло, вітраж і т. ін.). Композиції, що «виступають з площини», тобто мають рельєф, також належать до фронтальних. Вони сприймаються глядачем фронтально і не потребують бокового огляду. Рельєф творів дозволяє виявити їх форму і композиційну побудову за рахунок світла і тіні. Таким композиціям властива гра фактури. Фронтальні композиції частіше, ніж інші, створюються авторами як самостійні твори, на які виключається вплив середовища, в якому вони будуть

експонуватись. Самостійність твору підкреслюється рамою, лінією, бордюром та іншими композиційними засобами, які вирішують проблему виокремлення твору з простору, замикають композицію. Вона розвивається тільки всередині. І в той же час фронтальна композиція «в рамі» може стати елементом глибинно-просторової композиції у вирішенні як інтер'єру, так і екстер'єру. Своєю формою, пластикою, кольором, фактурою, побудовою вона може не тільки органічно увійти в композиційну структуру, але розвинути її і навіть стати композиційним центром.

X

Хроматичні кольори – усі кольори сонячного спектра та їх сполучення та проміжні відтінки

Художній образ – особлива форма естетичного освоєння світу, за якої зберігається його предметно-чуттєвий характер, його цілісність.

III

Штрих–засіб графічної виразності, тісно пов'язаний з **лінією**; коротка риска, що виконується одним рухом, чи група ліній, обмежених у розмірі амплітудою повторюваних рухів руки, проведених підряд в одному чи різних напрямках, що наноситься короткими рухами графічного інструменту або матеріалу на основу. Є основним прийомом у техніці рисунка. Головне призначення штриха у відтворенні об'ємно-пластичних властивостей зображення. Штрихові лінії здатні надавати зображенню об'ємно-просторові якості, тон, фактуру. Штрих може існувати самостійно і зливатися з іншими штрихами утворюючи тонову пляму. Вміло змінюючи відстань між штрихами, можна досягати плавного тонального переходу. Створювати різні тони штриха можна завдяки їх перетину, нашаруванням однієї штриховки на іншу.

Навчально-методичне видання

МАТЕРІАЛИ ДО НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНОГО КОМПЛЕКТУ

за навчальною програмою з позашкільної освіти

«ОБРАЗОТВОРЧЕ МИСТЕЦТВО»
Художньо-естетичний напрямний напрям

Відповідальний за випуск – І. В. Вержбицька

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ДЕПАРТАМЕНТ ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ
ВИКОНАВЧОГО ОРГАНУ КИЇВСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ
(КИЇВСЬКОЇ МІСЬКОЇ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ)

УПРАВЛІННЯ ОСВІТИ
ШЕВЧЕНКІВСЬКОЇ РАЙОННОЇ В МІСТІ КИЄВІ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ
ЦЕНТР ТВОРЧОСТІ ДІТЕЙ ТА ЮНАЦТВА «ШЕВЧЕНКІВЕЦЬ»

МАТЕРІАЛИ
ДО НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНОГО КОМПЛЕКТУ

за навчальною програмою з позашкільної освіти

«Петриківський розпис»

художньо-естетичний напрям

м. Київ
квітень 2019 р.

Автор- укладач

Богусевич Наталія Олександрівна - керівник гуртка Центру творчості дітей та юнацтва «Шевченківець» міста Києва, керівник гуртка-методист

Загальна редакція:

І. В. Вержбицька, Н.З.Чернікова

ЗМІСТ

Вступ	4
Методичні рекомендації та практичні поради щодо впровадження навчальної програми	6
Заняття на тему: «Історія виникнення та розвитку петриківського розпису»	7
Заняття на тему: «Основні елементи петриківського розпису»	12
Заняття на тему: «Образи птахів в петриківському розписі»	21
Заняття на тему: «Виготовлення тематичного шарфу «Мій настрій»»	14
Література	18
Тезаурус	27

Вступ

У контексті нових підходів до побудови національної системи освіти особливої актуальності набувають дисципліни художньо-естетичного напрямку у закладах позашкільної освіти, які мають забезпечити духовно-творчий розвиток дітей та молоді. Народне мистецтво, які б не були його види, жанри, форми, створюється талановитими людьми – справжніми творцями прекрасного. І це прекрасне, будучи природним і повсякденним оточенням людини, стає тим середовищем, яке не тільки захоплює, а й з ранніх років викликає прагнення залучитися до мистецтва, розкрити творчі здібності особистості. Визнання петриківського розпису на міжнародному рівні, а саме включення ЮНЕСКО петриківського розпису до Списку нематеріальної культурної спадщини людства, дещо змінило ставлення до нього й в Україні: люди щиро ним цікавляться, захоплюються. Більшість людей навіть і не уявляє, наскільки серйозним мистецтвом є петриківський розпис. Це не тільки «квіточки», «цибульки», «листочки» чи «калина». Оригінальними, притаманними тільки цьому різновидові малярства засобами можна зображувати все – дерева, птахів, риб, коней, пейзажі, портрети, плакати, народну картинку... Заняття петриківським розписом у закладі позашкільної освіти дає змогу ознайомитись з усіма різноманітними можливостями петриківського розпису і спрямовані на більш поглиблене вивчення цього виду декоративно-ужиткового мистецтва.

Програма «Петриківський розпис» дає змогу розвивати у вихованців здатність до просторово-композиційної діяльності і художньо-образного мислення, формує здатність до сприйняття і творчої уяви, збуджує позитивні емоції. Актуальність навчальної програми пов'язана з новими вимогами до художньо-естетичного виховання дитини нової формації. Робота над реалізацією програми спрямована на засвоєння виражальних засобів народного мистецтва (форм, ліній, ритмів, кольорових контрастів, гармонійного поєднання кольорів у виробках). З метою збудження позитивних емоцій, вже на перших кроках навчання бажано переходити від підготовчої роботи до творчої. Тим самим створюються оптимальні умови для забезпечення єдності морального, патріотичного і естетичного виховання гуртківців.

Для засвоєння цього курсу дітям необхідно мати елементарні навички роботи з акварельними та гуашевими фарбами, вміти користуватися олівцем та пензлями, мати уяву про змішування кольорів.

Заняття петриківським розписом сприяє розвитку чуттєво-емоційного сприйняття, вмінню відчувати і бачити навколишній світ та виявляти пізнавальну активність, стимулює асоціативно-образне мислення, виявлення фантазії та уяви під час створення власних образів у художньо-практичній діяльності, формує понятійно-логічне мислення, уміння визначити мету, способи та організацію її досягнення, розвиває здатність до самоаналізу та самооцінки тощо. Усі ці якості відіграють досить важливу роль у становленні світогляду людини та обранні нею напряму професійної діяльності.

Методичні рекомендації та практичні поради щодо впровадження навчальної програми

На заняттях педагог має ґрунтовно розкривати теми історії виникнення та розвитку цього декоративного розпису, обов'язково ознайомлювати вихованців з творчістю видатних майстрів петриківського розпису, надавати поняття про геометричний та рослинний орнамент, композицію художнього твору, стилізацію рослинних елементів в петриківському розписі. Також потрібно приділити увагу темі розпису об'ємних предметів з пластику та деревини, стилізації анімалістичних образів та фігури людини.

Мета дисципліни - формування ключових компетентностей особистості засобами петриківського розпису, надання практичної допомоги вихованцям в оволодінні основами цього виду мистецтва, змоги використовувати набуті знання для безпосереднього розпису та оздоблення різноманітних предметів побуту.

Основні завдання:

- надати спеціальні знання з основ петриківського розпису;
- ознайомити з українськими народними ремеслами і промислами, традиціями мистецтва петриківського розпису;
- навчити володінню технікою декоративного розпису, використуванню його елементів для оздоблення предметів побуту;
- виховати дбайливе ставлення та пошану до народних традицій;
- виховати культуру праці;
- формувати почуття патріотизму, любові до рідного міста та краю; гуманне ставлення до навколишнього середовища.

Під час вивчення деяких тем прослідковується міжпредметний зв'язок та приділяється увага загальноосвітній підготовці вихованців, адже при вивченні тем: «Поняття про орнамент», «Стилізація рослинних елементів в петриківському розписі» встановлюється тісна взаємодія з питаннями історії, географії рідного краю, біології рослин; тема «Образи птахів в петриківському розписі» тісно пов'язана із зоологією. При вивченні теми «Рослинний орнамент. Геометричний мотив» поглиблюються знання і уміння вихованців з креслення, образотворчого мистецтва та художньої літератури.

Метод опрацювання навчального матеріалу передбачає активну самостійну роботу вихованців та перевірку і оцінювання набутих навичок педагогом, презентацію опанованих технік та демонстрацію досягнень протягом усього освітнього процесу. Формами контролю за результативністю навчання є заняття-презентації та підсумкові заняття, участь у конкурсах, виставках.

Педагог має весь час наголошувати на тому, що вихованці повинні додержуватись наступних основних правил:

- фарба для роботи має бути густою (слід заздалегідь розвести її водою, ретельно розтерти та розмішати);
- під час роботи потрібно використовувати палітру;
- фарбу на інструменти слід набирати рясно, якщо працювати пензлем слід стежити за тим, щоб його кінець не розтріпався;

- мазок пензлем треба наносити на папір за один раз, не підправляючи його додатково;
- для зручності роботи аркуш паперу в процесі накладання мазків слід увесь час повертати.

Заняття на тему: «Історія виникнення та розвитку петриківського розпису»

(для груп основного освітнього рівня, вихованців середнього шкільного віку)

- Мета:** формування естетичних почуттів, смаку, творчих здібностей засобами петриківського розпису; розвиток уміння насолоджуватися спогляданням творів петриківського розпису та уміння їх аналізувати
- Завдання:**
- ознайомити дітей з історією виникнення та розповсюдження петриківського розпису в Україні;
 - ознайомити дітей з особливостями петриківського розпису;
 - виховувати дбайливе ставлення та пошану до народних традицій;
 - виховувати культуру праці
- Методи:** розповідь; метод емоційного впливу: перегляд зразків творів петриківського розпису;
- Тип заняття:** Комбіноване
- Наочні матеріали:** ілюстративний матеріал; зразки малюнків
- Матеріали:** папір, пензлі з кошкової шерсті, пензлі з колонкової шерсті, гуашеві фарби, палітра, олівець
- Тривалість заняття** дві академічні години

Хід заняття

1.Активізація уваги вихованців

Оголошення теми та завдань заняття.

2. Ввідна розповідь.

Петриківський декоративний розпис є одним із видів українського народного малювання, що виник у селі Петриківка (Дніпропетровської області) - відомому осередку народного мистецтва. З часу свого заснування у 1772 р. Петриківка (первинно село дістало назву Петрівка, від імені старшого кошового

гетьмана війська Запорізького Петра Калтиглевського) була важливим адміністративним та торговельним центром Протовчанської паланки, де тричі на рік збирався ярмарок, на якому місцеві майстри продавали килими, вибойчасті тканини, а також вироби з дерева - скрині, сани, вікна, народні музичні інструменти (кобзи, бандури, сопілки), розмальовані самобірним рослинним орнаментом.

З 1775 року, після ліквідації Запорізької Січі, село стало казенною слободою, жителі якої не зазнавали постійного кріпацького гніту, що також сприяло розвитку народного мистецтва.

Петриківський декоративний розпис розвивався у вигляді стінопису житлових приміщень та декору речей господарського і хатнього вжитку. Із покоління в покоління передавалися традиції розпису, образотворчі мотиви якого виявилися і в народних картинах. На початку ХХ ст., у зв'язку з появою паперу на селі, почалось виготовлення петриківськими майстрами і паперових прикрас - мальовок (рушники, килими, деталі архітектурного декору - стрічки і квіти для комина тощо), якими оздоблювали інтер'єр житлового приміщення.

Найбільш характерним для мистецтва петриківського декоративного розпису є рослинний орнамент, що продовжує традиції орнаментики українського бароко. Він ґрунтується на уважному вивченні реальних форм місцевої флори та створенні на цій основі фантастичних, неіснуючих у природі форм квітів - цибульки, кучерявки.

Широкого застосування у петриківському декоративному розписі набули мотиви квітів як садових (жоржини, айстри, тюльпани, троянди), так і лугових (ромашки, волошки) а також ягід - калини, полуниці і винограду.

Характерним для петриківського орнаменту є також зображення акантового листя (місцева назва - папороть), пуп'янків, перистого ажурного листя. Подібні рослинні мотиви зустрічаємо й на стародавніх речах, що належали колись запорізьким козакам.

У ХІХ ст. Петриківка була центром розповсюдження настінного розпису на Україні, орнаментика якого бере початок від стародавньої традиційної орнаментики, що широко застосовувалась в побуті козаків для оздоблення їх житла, начиння та зброї.

Найпоширенішими видами орнаментальних композицій стінного розпису були вазони, букети, гілочки, окремі квіти та смуги фриза - бігунчики. Вони застосовували або поодиноці або поєднувались у складну композицію, підпорядковану архітектурній структурі печі. Настінний розпис виконувався за допомогою дуже простих засобів і матеріалів. Основними забарвлюючими матеріалами були крейда, сажа, кольорові глини та саморобні рослинні фарби, які виготовлялися виварюванням трав, листя пасльону, ягід та квітів (наприклад, зелену фарбу видобували з листя пасльону та пирію, синю - з квітів проліска, жовту - з пелюсток соняшника та лушпиння цибулі, жовтогарячу - з кори молодих яблуневих пагонів, фіолетову різних відтінків - з ягід бузини та шовковиці, червону - з соку вишні, коричневу - з ягід жостеру). Вживали також природний барвник - вохру. Розріджувачами та закріплювачами фарб у давнину

були яєчний жовток, молоко, природний вишневий клей, пізніше стали вживати цукор.

Основним інструментом у майстрів петриківського декоративного розпису були саморобні пензлики з котячої шерсті та палички з болотної рослини оситину, деякі деталі (наприклад, ягоди) малювалися просто пальцем. Оскільки настінний розпис часто відновлювався, то не було потреби застосовувати консервуючі засоби, що запобігають загниванню білкових речовин. Але коли розписували дерев'яні речі домашнього вжитку, то в розведену на яєчному жовтку фарбу додавали трохи оцту або для розпису застосовували олійні фарби. Роботи петриківських майстрів (І. Пилипенко, Н. Білокінь та інших) - малюнки-розписи становили орнаментальні композиції: квіти, гілочки, букети, фризи, кашпо-килимки, виконані на папері темперою - експонувались на Першій виставці українського народного мистецтва в Києві та Москві (1936р) У 1936-1941р.р. у Петриківці існувала школа декоративного народного малювання, в якій композицію петриківського орнаменту викладали відома майстриня, заслужений майстер народної творчості України Т. Пата та її донька В. Кучеренко. Випускники школи працюють у різних галузях художньої промисловості, застосовуючи орнаментику петриківського розпису в оздобленні тканин, розписі фарфорового посуду, виробів з дерева тощо.

З 1958 року в Петриківці відкрито цех підлакового розпису, де виготовляють скриньки й декоративні тарілки з пресованої тирси, розписані фарбами. В експериментальному цеху (1970 р.) виробляють декоративні панно, намальовані на папері яєчною темперою, точені з дерева розмальовані декоративні вази, тарілки, корали, цукерниці, яйця - малюнки тощо. Сформована художня школа петриківського декоративного розпису, якій притаманні енергійність, чіткість декору, яскравість фарб, у наш час вийшла далеко за межі окремого осередку і набула поширення в ряді міст і сіл України.

3. Практична робота

Починається робота з опанування основних елементів петриківського розпису, а саме: «Зернятко», «Колосок», «Гребінець», «Горішок», «Травичка», «Пірчасте листя», «Цибулька», «Перехідний мазок».

4. Систематизація та корекція набутих знань (бесіда)

- Де виник петриківський розпис?
- Якими інструментами користувались майстри для його зображення, та чим малювали?
- Які види мазків ви сьогодні освоїли?

5. Підведення підсумків заняття.

Оцінка діяльності вихованців під час заняття. Аналіз виконаних робіт.

6. Висновок.

Знайомство з історією виникнення та розповсюдження петриківського розпису на території України виховує у дітей зацікавленість творами

декоративно-ужиткового мистецтва, бережливе ставлення до народного мистецтва, пам'яток української культури .

**Заняття на тему:
«Основні елементи петриківського розпису»**

(для груп основного освітнього рівня, вихованців середнього шкільного віку)

Мета:	виховувати інтерес до петриківського розпису, дбайливе ставлення та пошану до народних традицій, виховувати культуру праці.
Завдання:	- ознайомити дітей з декоративним народним розписом; надати початкові прийоми розпису; - оволодіти основними елементами петриківського розпису - розвивати вміння створювати візерунки з основними елементами петриківського розпису;
Методи:	розповідь; перегляд зразків малюнків; практичне заняття
Тип заняття:	комбіноване
Наочні матеріали:	ілюстративний матеріал; зразки малюнків
Матеріали:	папір, пензлі з кошачої шерсті, пензлі з колонкової шерсті, гуашеві фарби, палітра, олівець
Тривалість заняття	дві академічні години

Хід заняття

1.Активізація уваги вихованців

Оголошення теми та завдань заняття.

2. Ввідна розповідь.

Для виконання петриківського розпису найкраще використовувати акварельні фарби. Можна також використовувати гуашеві, олійні та темперні фарби.

Акварель – це розтерта на природному прозорому клеї фарба, яка легко розводиться водою. Легкість, прозорість, чистота – основні ознаки акварельних фарб, що зближують їх з петриківськими «манійками».

Гуаш – це фарба, яка легко розводиться водою, швидко висихає на повітрі, добре лягає на папір, картон тощо.

Перед початком роботи всі фарби потрібно зволожити, щоб вони стали м'якими й легко бралися на пензель. Замість палітри в домашніх умовах можна використовувати плоску фарфорову тарілочку. На ній змішують фарби, створюють кольори. Чистим пензлем, змоченим у воді, набирають фарбу і роблять мазок на папері.

Для виконання петриківського орнаменту треба мати цупкий папір, фарби, кілька саморобних пензликів, склянку для води, пласку ємність (фарфорову тарілочку) для палітри, м'який олівець (М, 2М).

Слід пам'ятати, що для збереження основних властивостей кольорів не треба змішувати більше двох-трьох фарб, не користуватися білилами, не захоплюватися чорною фарбою.

Пензлики – «котячки» – можна зробити самому. Для їх виготовлення потрібні котячі шерстинки, які збирають у пучечок і туго прив'язують звичайною ниткою до дерев'яного держальця. Такі пензлики добре набирають фарбу і легко підкоряються ледь помітному руху руки під час малювання. Котячі шерстинки вистригають на грудях тварини, де шерсть найпухкіша. Пучечок для пензлика набирається з двох-трьох вистригів. Спершу новий сухий пензлик має вигляд квачика (віничка), але поступово його доводять до потрібної форми, вибравши зайві волосинки. У зволоженому стані всі волосинки пензля зібрані в гострий кінчик.

Слід дотримуватись правил розміщення матеріалів та інструментів на робочому місці (столі): робоча ділянка повинна бути вільною. Тут розташовують матеріал, на якому будуть малювати, а також палітру та пензлики. Перед собою кладуть палітру. З лівої сторони кладуть ганчірку для витирання пензликів. В правому куті стола розміщують фарби, підставку для пензликів. Усі предмети повинні знаходитись у межах витягнутої руки, щоб їх можна було легко дістати, не підіймаючись.

Щоб зберегти правильну форму пензлів, після роботи їх обов'язково потрібно вимити з милом, промити чистою водою і загорнути у м'який папір.

Ознайомимося з властивостями фарб, з основними кольорами спектра, теплими та холодними тонами, з гармонійним поєднанням кольорів.

Існує 4 групи гармонійних поєднань кольорів:

- однотональні – додавання в один хроматичний колір чорного або білого кольорів;
- споріднені – це групи кольорів жовто-червоних, червоно-синіх, синьозелених, зелено-жовтих кольорів;
- споріднено-контрастні – це групи зелено-червоних, жовто-синіх, червоно-зелених, синьо-жовтих кольорів;
- контрастні – це групи кольорів, розташованих у протилежних четвертях.

Одним з основних елементів декоративного розпису з найдавніших часів є орнамент, який походить від латинського «orno» – прикрашаю, «ornamentum» – прикраса. Отже, орнамент – це художня прикраса, вигаданий візерунок, що

складається з красивих форм, має привабливі кольори й побудований на ритмічному чергуванні різних елементів.

Зміст і характер візерунка, що лежить в основі орнаменту, який прикрашає необхідну в побуті річ, залежить від її форми, специфіки матеріалу, з якого її виготовили та конкретного призначення цієї речі.

Петриківський розпис передбачає стилізацію – творчу переробку форм реального світу з художнім узагальненням зображуваних предметів шляхом спрощення малюнка й форми, об'ємних і кольорових співвідношень. Тобто, натуральні природні форми перероблюються і спрощуються, а їхній колір перетворюється так, як підказує творча фантазія та художній смак виконавця. Тому колірна гама в стилізованих зображеннях умовна та обмежена, кольори добираються за певним сполученням, приємним для очей, але без будь-яких відтінків чи тональних переходів. Завдання художника – викликати радісний настрій виразним, лаконічним малюнком, добром яскравих, насичених, соковитих кольорів.

Одним із головних засобів гармонізації форми є симетрія – розмірена, спокійна рівновага елементів композиції; розміщення частин цілого у просторі відносно середньої лінії (чи центру), коли одна половина зображення є ніби дзеркальним відображенням іншої. Слово «симетрія» в перекладі з грецької означає «гармонія».

3. Практична робота

Щоб оволодіти технікою традиційного петриківського розпису треба знати його основні елементи. Найпростішим і найпоширенішим елементом петриківського розпису є «зернятко». Цей елемент називається так тому, що подібний до зернятка яблука, груші тощо. За допомогою тільки «зернятка» створюють всі орнаментальні мотиви.

Для виконання мазка «зернятко» беруть м'який пензлик – «котячку» – з гострим кінчиком і акварельну, гуашеву чи темперну фарбу, яку розводять водою в окремій невеличкій посудині. Фарба має бути доволі густою, щоб мазок вийшов виразним із чітко окресленим контуром. Набравши на пензлик фарбу, роблять на папері відбиток – спочатку дотикаються до паперу гострою частиною пензлика, а потім притискають п'ятку, тобто найширшу його частину.

Щоб збільшити розмір мазка, потрібно після гострого вусика кілька міліметрів протягнути пензлик і тоді притиснути п'яткою. Для виконання більших за розміром мазків можна використовувати більші пензлики.

Найпростіші справи – малювання «зернятка» по вертикалі, по горизонталі, під кутом. (Див. додат. 1-3).

Малювання елемента «кривеньке зернятко»

«Кривеньке зернятко» – мазок дуже подібний до «зернятка». Він широко використовується для малювання пелюсток квітів, листя, пуп'янків та інших елементів орнаменту. Мазок виконують так: на пензлик набирають фарбу, притискають кінчик пензлика до паперу, трохи протягують з легким поворотом

ліворуч чи праворуч і знову притискують п'яткою пензлик до аркуша. (Див. додат. 4).

Малювання елемента «травичка»

Цей елемент використовують для оздоблення композицій. Виконують його наступним чином: біля вертикальної лінії під гострим кутом «котячкою» наносять вусиками донизу «зернятка», розташовуючи їх одне навпроти одного. Цей елемент повинен нагадувати травичку, білинку тощо. (Див. додат. 5).

Малювання елемента «колосок»

«Колосок» виконують «котячкою». По обидві сторони від вертикальної лінії під гострим кутом наносять «зернятка» вусиками догори. Розташовувати мазки необхідно один навпроти одного. Цей елемент нагадує зображення колоска. (Див. додаток 6).

Малювання елемента «п'рчасте листя»

Елемент «п'рчасте листя» виконують наступним чином: по обидві сторони від вертикальної лінії наносять «кривенькі зернятка» з видовженими вусиками, утворюючи майже однакові групи з таких мазків. Інтервали між групами бажано робити теж однакові. (Див. додаток 7).

Малювання елемента «пуп'янок»

З двох мазків «кривеньке зернятко» роблять напіврозкриту квітку – «пуп'янок». Мазки сполучають округлою частиною так, ніби вусики тягнуться з однієї точки. Бажано розташувати «пуп'янки» на однаковій відстані, повертаючи їх вусиками щоразу в протилежний бік. (Див. додат. 8).

4. Систематизація та корекція набутих знань (бесіда)

-на основі яких кольорів створюють традиційну композицію в петриківському розписі?

-які елементи петриківського розпису ви знаєте?

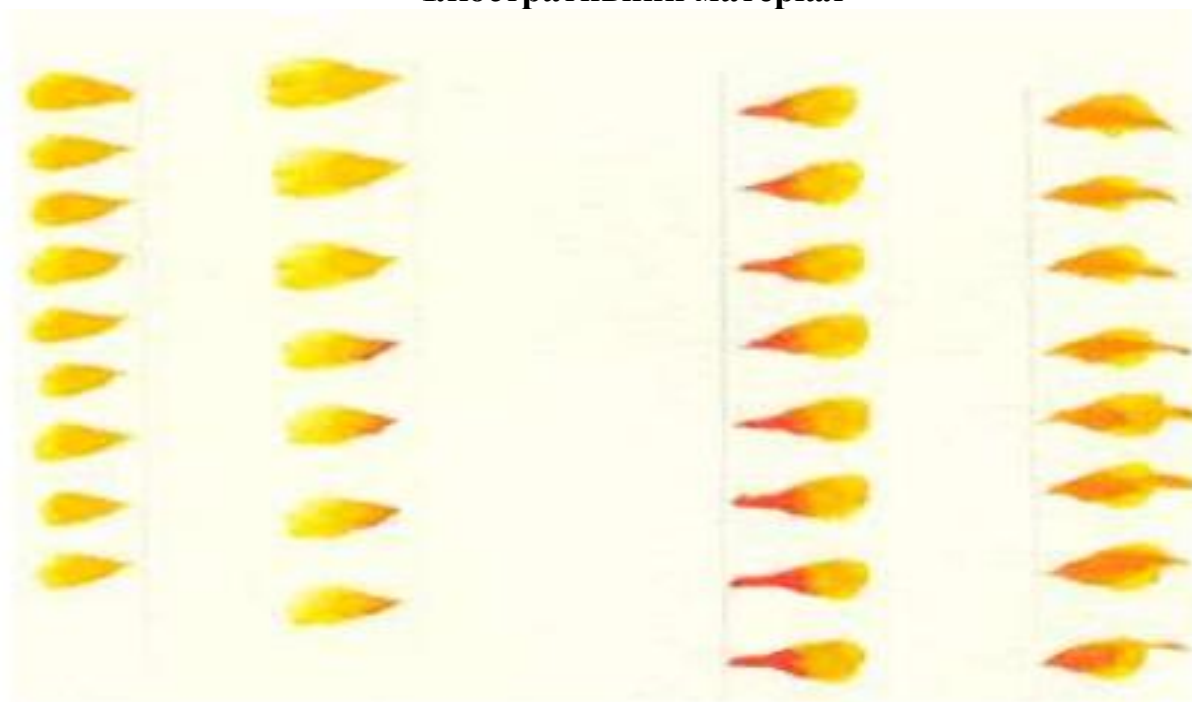
5. Підведення підсумків заняття.

Оцінка діяльності вихованців під час заняття. Аналіз виконаних робіт.

6. Висновок.

Підбір кольорів має неабияке значення у створенні зображення. Техніка традиційного петриківського розпису базується на основних його елементах, з якими ми ознайомились на занятті. На їх основі надалі можна створювати різноманітні та більш складні композиції.

Ілюстративний матеріал

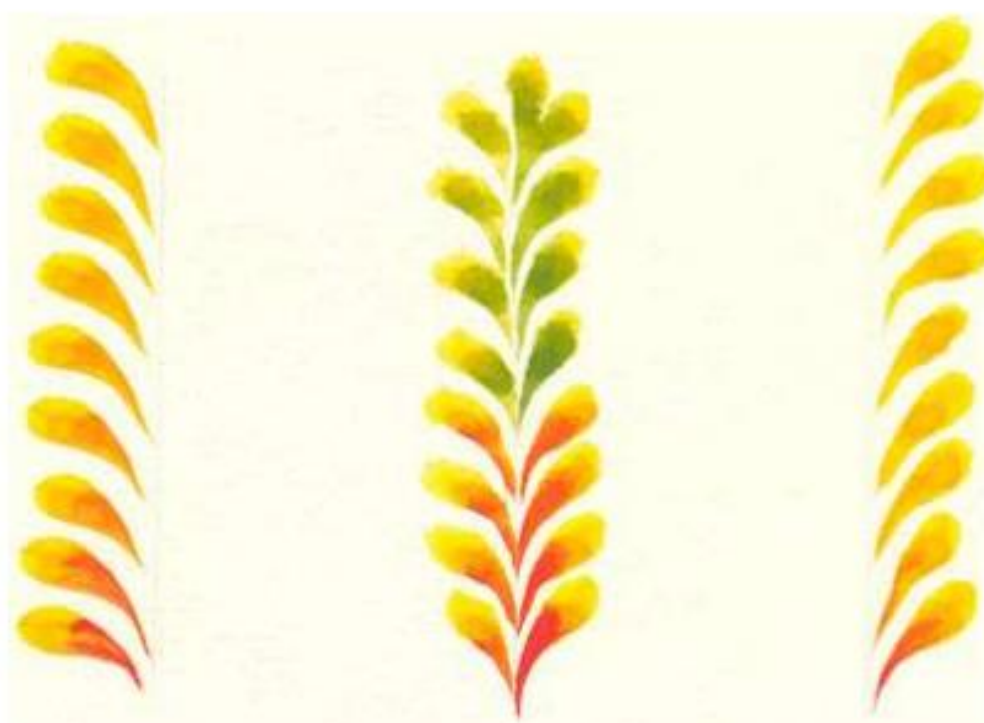
Елемент розпису «зернятко» – додаток 1

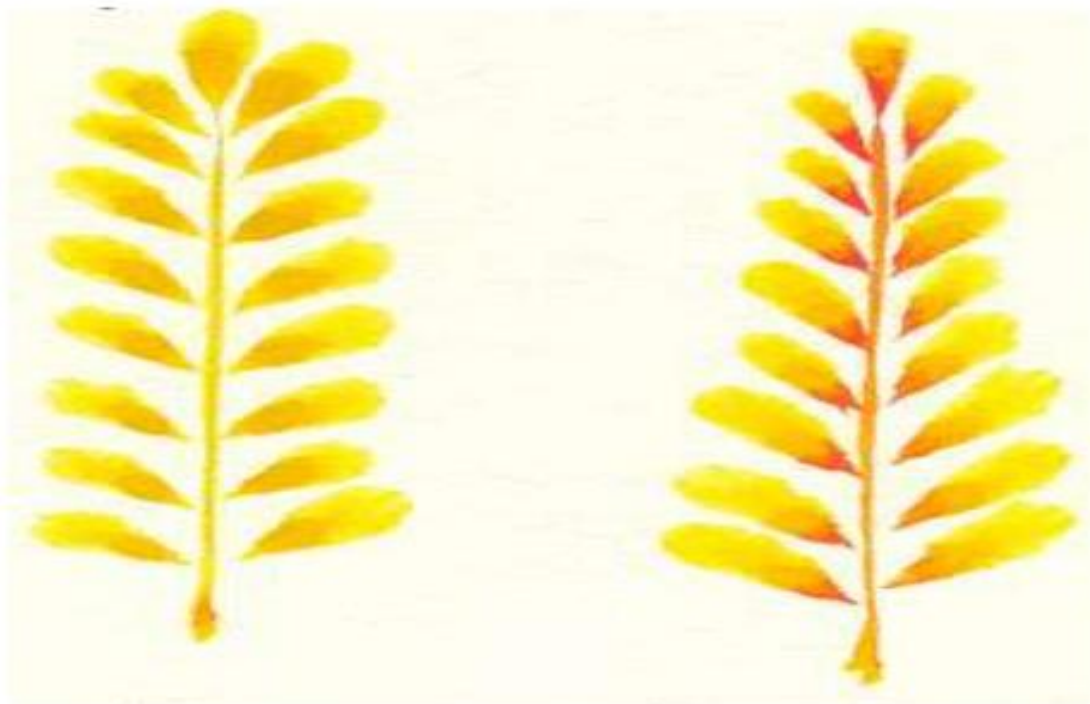
«Зернятко» під кутом до вертикальної лінії – додаток 2

«Зернятко» під гострим кутом до лінії – додаток 3

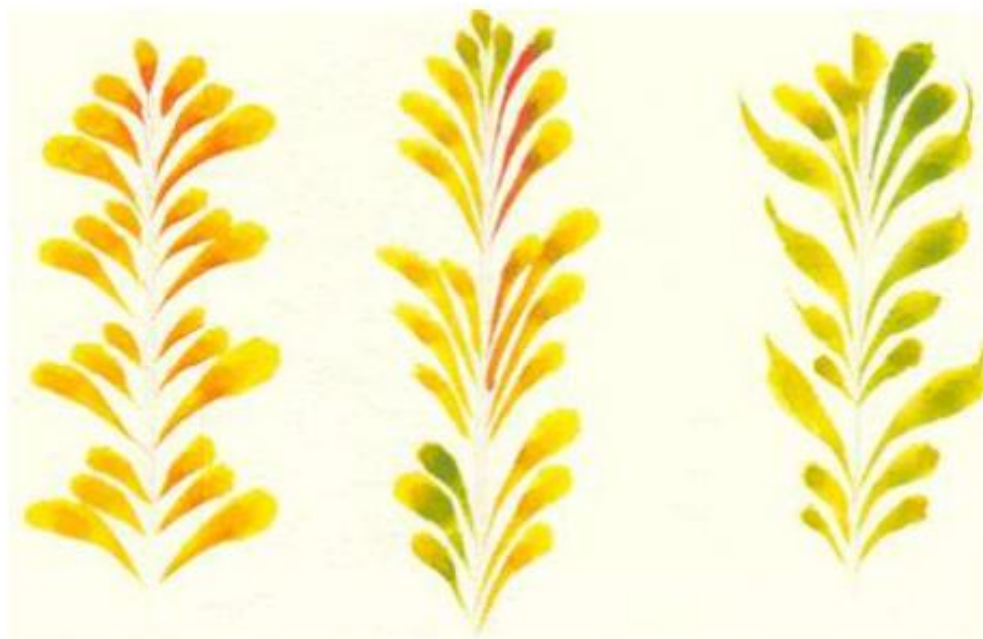
Елемент розпису «кривеньке зернятко» – додаток 4

Елемент розпису «травичка» – додаток 5

Елемент розпису «колосок» – додаток 6

Елемент розпису «пiрчасте листя» – додаток 7

Елемент розпису «пун'янок» – додаток 8

Заняття на тему: «Образи птахів в петриківському розписі»

(для груп основного освітнього рівня, вихованців середнього шкільного віку)

Мета:	розвивати уяву та фантазію, творче мислення, формувати естетичне почуття, смак; виховувати дбайливе ставлення до природи, любов до птахів
Завдання:	ознайомити вихованців з декоративною стилізацією форми (рослини, птахи); навчитися малювати птахів та інших тварин засобами петриківського розпису
Методи:	розповідь; метод емоційного впливу: перегляд зразків малюнків; практичне заняття
Тип заняття:	комбіноване
Наочні матеріали:	ілюстративний матеріал; зразки малюнків
Матеріали:	папір, пензлі з кошачої шерсті, пензлі з колонкової шерсті, гуашеві фарби, палітра, олівець
Тривалість заняття	дві академічні години

Хід заняття

1. Активізація уваги вихованців

Оголошення теми та завдань заняття.

2. Ввідна розповідь.

У петриківському розписі важливе місце займає зображення птахів. Птахи — павичі, півні, зозулі тощо — відзначаються декоративністю, багатством кольору. Вони, як правило, займають центральне місце у творах петриківських майстрів. Зображення птахів відповідає технічним і колористичним прийомам народного розпису.

Основним і найбільш уживаним елементом розпису є дерево життя, «вазон». Він може бути як самостійною композицією, так і частиною стрічки — безкінечного орнаменту розпису. Такий орнамент є найбільш поширеним в петриківському розписі. Він зображається у вишивці, на килимах, кераміці, витинанках, розписаних скринях тощо. Елемент «вазон» використовується не лише в мистецтві України, він поширений також і в мистецтві Європи.

Дерево життя в культурі України має фольклорне походження: дерево та птахи є символом світобудови. Триярусність світу передавали також ідеограми,

які зустрічалися в розписі скринь, саней (їх спинок) тощо. Великий солярний знак таких ідеограм символізує світило, що надає життя всьому навколо. Малі солярні знаки також несуть в собі символічний зміст: вазони, птахи – земне життя, риби та змії – потойбічний світ.

Виконання малюнка із зображенням птаха — це складний процес, який умовно можна поділити на 4 етапи. Перший — знаходження загальної форми птаха, композиційне розміщення на площині, динаміка чи статика композиції, знаходження пропорцій, характерної пози, співвідношення частин. Тому на першому, початковому, етапі рисунок виконуємо олівцем. Але, якщо ви маєте багату творчу уяву та вже досягнули високої виконавської майстерності, то можна спробувати на першому етапі працювати одразу фарбами, саме так чинять деякі досвідчені народні майстри.

На наступному етапі тонуємо кольором силует птаха. Колір птаха залежить від кольорової гами композиції в цілому. У нашому випадку це блакитний колір. Силует птаха може бути затонований і кількома кольорами.

Наступний (третій) етап — малювання пір'я тулуба, крил, хвоста. На завершальному етапі малюнка проводимо моделювання голівки птаха, малюємо око, дзьоб, завершуємо декорування тулуба, хвоста, крил. Підкреслюємо темною фарбою ті деталі, які хочемо виділити, та світлою, у даному випадку — жовтим кольором.

3. Практична робота

Часто в петриківському розписі в квіткову композицію влітають зображення як фантастичних, так і зовсім реальних птахів (півня, зозулі), рідше з'являються зображення інших тварин (див. додаток 1).

Спочатку робимо копії з птахів, виповнених майстрами петриківського розпису. Після цього спробуємо вигадати та намалювати свого власного птаха. Включаємо його до композиції вітальної листівки. При цьому треба пам'ятати про врівноваженість композиції. Птахів розміщують так, щоб квіти навколо них врівноважували малюнок, але між ними повинен залишатися вільний простір, а над головами птахів квіти повинні бути менші й ніби легші. Це надасть композиції динамічності та рухливості.

Підбір кольорової гами в петриківському розписі має одне з провідних значень. Кольори підбирають у теплій, холодній або змішаній гамі. Центр обов'язково виділяють основним кольором, головні елементи роблять більшими за інші та пишнішими. Щоб підкреслити основу композиції, акценти можна виділити контрастним кольором (див. додаток 2).

В композиції холодного синього кольору акценти можна підкреслити червоним та жовтим кольором, і навпаки – в композиції теплої гами загальну канву підкреслюють голубим або синім кольором. (див. додаток 3).

4. Систематизація та корекція набутих знань (бесіда)

-з якими термінами ви ознайомились на цьому занятті?

-який символічний зміст несе в собі зображення птаха в петриківському розписі?

5. Підведення підсумків заняття.

Оцінка діяльності вихованців під час заняття. Аналіз виконаних робіт.

6. Висновок.

Під час заняття ви ознайомились із символічним змістом образу птаха в петриківському розписі, спробували самостійно створити композицію із зображенням казкової пташки, використовуючи прийоми та методи, засвоєні в попередніх розділах.

Ілюстративний матеріал

Т. Пата
Птахи у квітах. 1949 р.

В. Глушенко.
Півень у квітах.
1987 р.

Ф. Панко.
Синій птах. 1984 р.

Л. І. Статива-Булавин
Птах щастя. 1981 р.

В. Ф. Панко.
Синій птах. 1989 р.

Ф. С. Панко
Господар сільського двору.
1981 р.

ЛІТЕРАТУРА

1. Антонович Є.А., Захарчук - Чугай Р.В., Станкевич М.С. Декоративно прикладне мистецтво. - Л.: Світ, 1992 - 271 с.
2. Вакуленко Т. У родинному інтер'єрі // Народне мистецтво. - 2002. - №3-4. С. 10-13.
3. Веселкові барви. Українське декоративне мистецтво. - К.: Мистецтво, 1971.
4. Декоративно-ужиткове мистецтво. Словник. - Львів, Афіша. - 2000. - С. 112-114.
6. Кириченко М.А. Український народний декоративний розпис: Навчальний посібник. - К.: Знання-Прес, 2006. - 228с.
7. Кравченко Я. Методичні рекомендації до вивчення курсу «Українське декоративно-прикладне мистецтво»: Випуск №6. Українське народне малювання. - Львів, 1991.
8. Смолій Ю. Петриківський цвіт на Володимирській гірці // Народне мистецтво. - 2001. - №3-4. - С. 16-19

ТЕЗАУРУС

Б

«Бігунець» є найпростішою орнаментальною композицією петриківського розпису. Це – стрічкова композиція, що будується на основі чергування рівномірного, ритмічного повторення основного елемента.

Г

«Гребінець» — мазок, який починається з потовщення, зробленого натиском пензля, та завершується тонким вусиком, який виконується легким дотиком кінчика пензля. Покладені разом декілька таких мазків схожі на гребінець.

«Горішок» — складається з двох гребінцевих мазків, які зігнуті та поставлені один проти одного. Заповнивши вільне місце мазком «зернятко», отримують форму, схожу на лісовий горіх.

Гуаш(фр. gouache, від італ. guazzo–водяна) фарба для живопису, що розтерта на воді з клеєм і домішкою білила. На відміну від акварелі, гуаш фарба не прозора. Її виготовляють на рослинних клеях (вишневий, пригарабик, трагатан), із домішкою білил, унаслідок чого фарби, висихаючи, стають матовими, їх тон світлішає. Рекомендована для навчання дітей петриківському розпису

З

«Зернятко» — мазок, який наносять, почавши з легкого дотику, до сильного натиску пензлем. Коли мазки «зернятко» покладені з обох боків стебла, кінчиком назовні, зображення нагадує колос. Звідси й назва. Для елементів, пов'язаних з виконанням «зернятка», «кривенького зернятка», тоненьких гілочок, годиться

звичайний акварельний пензель з тоненьким гострим кінчиком (коли він зволожений). Але за традицією для виконання цих мазків використовують саморобний пензлик із шерсті кота.

К

«Кошачка» — пензлик виготовлений з тонкої шерсті кішки

Композиція – це розміщення, співвідношення зображувальних елементів (у даному випадку рослинних) у певному порядку.

П

«Перехідний мазок» — накладається одним пензлем, але двома фарбами. При цьому сухий пензель умочують в одну (наприклад, зелену), а потім в іншу (наприклад, жовту) фарбу. На папері залишається слід від жовтої фарби, який плавно переходить у зелений

Петриківський розпис, або **«петриківка»** — українське декоративно-орнаментальне народне малярство, яке сформувалося на в селищі Петриківка, звідки й походить назва цього виду мистецтва.

С

Стилізація – підпорядкування художнього зображення умовним, орнаментальним формам; стилізація звична в декоративно-прикладному мистецтві; стилізація також і наслідування зовнішнім формам якого-небудь певного художнього стилю, наприклад, стилізація під античність.

Ц

«Цибульки» або **«кучерявки»**.- фантастичні, небували у природі форми квітів, в основі яких лежить уважне спостереження місцевої флори

Навчально-методичне видання

МАТЕРІАЛИ ДО НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНОГО КОМПЛЕКТУ

за навчальною програмою з позашкільної освіти

«ПЕТРІКІВСЬКИЙ РОЗПИС»
художньо-естетичний напрям

Відповідальний за випуск – І. В. Вержбицька

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

**ДЕПАРТАМЕНТ ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ
ВИКОНАВЧОГО ОРГАНУ КИЇВСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ
(КИЇВСЬКОЇ МІСЬКОЇ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ)**

**УПРАВЛІННЯ ОСВІТИ
ШЕВЧЕНКІВСЬКОЇ РАЙОННОЇ В МІСТІ КИЄВІ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ
ЦЕНТР ТВОРЧОСТІ ДІТЕЙ ТА ЮНАЦТВА «ШЕВЧЕНКІВЕЦЬ»**

**МАТЕРІАЛИ
ДО НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНОГО КОМПЛЕКТУ**

за навчальною програмою з позашкільної освіти

«Пізнаю світ»

гуманітарний напрям

**м. Київ
квітень 2019 р.**

Автор- укладач

Тюзіна В. С.- керівник гуртка Центру творчості дітей та юнацтва
«Шевченківець» м. Києва

Загальна редакція:

І. Ю. Мосякова, І. В. Вержбицька

ЗМІСТ

Вступ	4
Заняття на тему: «Іграшки»	6
Заняття на тему: «Одяг. Пори року»	8
Заняття на тему: «Тварини»	10
Пізнавально-розвиваючі ігри та рухливі вправи	14
Гра «Відлуння»	14
Ігри «з картками»	15
Англійська в русі	16
Література	18
Тезаурус	19

Вступ

Актуальність навчальної програми полягає у всебічному гармонійному розвитку дитини дошкільного віку, а саме: формуванні її інтелекту, свідомості, мислення, культурних навиків, розкритті здібностей, готовності до навчання, до життя. У порівнянні з періодом раннього віку соціальні та духовні потреби дитини дошкільного віку різко зростають. В результаті численних психолого-педагогічних досліджень було встановлено, що успіх шкільного навчання багато в чому залежить від своєчасного і повноцінного розвитку дитини - дошкільника за трьома напрямками, взаємопов'язаними між собою: соціально-особистісним, пізнавальним та естетичним. Дошкільний вік – сенситивний період розвитку дитини, який відіграє важливу роль у формуванні моральних особистісних рис. Наступність у роботі дошкільної, позашкільної та початкової ланок освіти є важливою умовою неперервності та ефективності розвитку та виховання дітей.

Програмою передбачено різноманітні види навчальної діяльності через призму англійської мови: спілкування, пізнавально-розвивальні ігри, рухливі вправи, малювання, співи, вірші, аудіювання. Сучасний стан міжнародних зв'язків України, її вихід до європейського та світового простору, зумовлюють розгляд іноземної мови як важливого засобу міжкультурного спілкування. Основне призначення іноземної мови як предметної галузі навчання — сприяти оволодінню вихованцями уміннями і навичками спілкування відповідно до мотивів, цілей і соціальних норм мовленнєвої поведінки у типових сферах і ситуаціях. Володіння іноземними мовами є базою для інтелектуального та особистісного зростання, розширює світогляд, сприяє духовному розвитку особистості. Успішне оволодіння іноземною мовою стає можливим ще й тому, що дітей, особливо дошкільного віку, відрізняє найбільш гнучке та найбільш швидке, ніж на подальших вікових етапах, запам'ятовування мовного матеріалу; відсутність мовного бар'єру, страху гальмування, який заважає вступити у спілкування іноземною мовою навіть при наявності необхідних навиків; порівняно невеликий досвід в мовному спілкуванні рідною мовою та інше. Окрім того, гра, яка є провідним видом діяльності дошкільника, дозволяє зробити комунікативно цінними практично любі мовні одиниці.

Дана програма передбачає ознайомлення дітей з природою та природними явищами, побутом, святами та іграшками, тваринним світом через призму іноземної мови. Це дасть можливість вихованцям орієнтуватися у природному та культурному середовищі, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки. Сприйняття природи як українською, так і англійською мовою допомагає розвивати у дітей уважне ставлення до всього живого і розуміння того, що людина – це частина світу; розвиває логічну думку та мову. Окрім української мови викладання, навчальний матеріал дублюється також англійською мовою, вводяться тематичні лексичні одиниці та поняття іноземною мовою. У зв'язку з тим, що вихованці - діти дошкільного віку, заняття розбивається на навчальну та пізнавально-ігрову частини.

Предмет вивчення: навчання дітей дошкільного віку, через призму англійської мови, формування у дітей 4 – 6 років навичок усного мовлення як українською, так і англійською мовою та сприяти загальному розвитку дитини.

Навчання дітей дошкільного віку, через призму англійської мови базується на принципі зацікавленості, тому новий матеріал подається у цікавій формі, через гру. Передбачені програмою комплексні заняття з малювання, вокалу, декламування як українською, так і англійською мовою допоможуть дитині адаптуватися в середовищі, закладуть основу і підготують дитину до подальшого вивчення мови у школі.

Заняття на тему:

«Іграшки»

(для груп початкового освітнього рівня, вихованців дошкільного віку)

- Мета:** закріпити навички дітей вірно висловлюватись за темою «Toys» (Іграшки), узагальнити знання дітей з теми: «Colors» (Кольори).
- Завдання:**
- розвивати увагу і пам'ять, уміння діалогічного мовлення.
 - виховувати культуру спілкування, взаємоповагу, інтерес до англійської мови.
- Методи:** розповідь; метод емоційного впливу: перегляд зразків практична робота.
- Тип заняття:** Комбіноване
- Наочні матеріали:** ілюстративний матеріал; зразки виробів з пластиліну
- Матеріали:** кольоровий пластилін, дощечки, вологі серветки.
- Тривалість заняття** 1,5 години

Хід заняття

1. Активізація уваги вихованців

Оголошення теми та завдань заняття. Привітання.

Greeting.

– Good morning, good morning, good morning to you.

Good morning, good morning, I am glad to see you.

2. Основна частина.

Я маю «Чарівну коробку».

I have «Magic box». А щоб вона відкрилась, треба відгадати загадки.

1) I am little girl. My dress is very small. I like to play and dance. Who is it? (a doll).

Я маленька дівчинка. Моя сукня дуже маленька. Мені подобається грати і танцювати (лялька).

2) It is round. It can jump. What is it? (a ball). Воно кругле і може стрибати (м'яч).

3) Boys like play with me. I can go. What is it? (a car). Хлопчикам подобається грати зі мною (машина).

– А як одним словом можемо назвати все те, що знаходиться в коробці? Іграшки (Toys).

Чарівна коробка відкрилась. Подивіться. Look. Here is a doll, a ball, a car...

– How many toys? Let's count. Скільки іграшок? Давайте порахуємо (діти рахують іграшки).

3. Практична робота

Починають роботу з ескізу, в якому необхідно, висловити те, що уявляють побачити в кінці роботи. Пропонуємо розробити симетричну композицію (вибір вихованця)

4. Систематизація та корекція набутих знань (бесіда)

- Давайте пригадаємо назви іграшок англійською мовою (демонстрація карток із зображенням іграшок). Чи любите ви гратися?

5. Підведення підсумків заняття.

Вербальна оцінка діяльності вихованців під час заняття. Виставка виконаних робіт.

Заняття на тему: «Одяг. Пори року»

(для груп початкового освітнього рівня, вихованців дошкільного віку)

Мета: закріпити лексичний матеріал по темі «Одяг», «Пори року», вчити правильно називати слова, виконувати найпростіші команди, розуміти зміст англійських слів у контексті;

Завдання:

- розвивати зв'язне мовлення, логічне мислення, пам'ять, увагу, уміння діалогічного мовлення;
- виховувати пізнавальний інтерес до оточення, піклування про своє здоров'я, зовнішній вигляд;
- виховувати культуру спілкування, взаємоповагу, інтерес до англійської мови

Методи: бесіда; розповідь

Тип заняття:	Комбіноване
Наочні матеріали:	ілюстративний матеріал, картки із зображенням одягу, дидактичні ігри з навчання англійської мови для дітей
Матеріали:	лялька, іграшкова шафа
Тривалість заняття	1,5 години

Хід заняття

1. Активізація уваги вихованців

Оголошення теми та завдань заняття.

2. Організаційний момент:

Вітання з лялькою: «Good morning dear doll!». Наша лялька хоче зібратись на прогулянку і не знає, який одяг їй обрати, допоможемо їй?

3. Основна частина.

Давайте послухаємо вірш про одяг, який є в шафі нашої ляльки:

«My wardrobe»

It's my wardrobe: there are my clothes,
And there are many brightly dresses,
And sweater, trousers, some skirts,
And suit and cardigans, some shirts.
A jacket, jeans, a rain-coat,
Caps and hats, a scarf, a coat.
Socks and stocking, boots and shoes,
Dress the clothes what you choose.

- Діти, назвіть речі, які є у шафі нашої ляльки. (Діти називають)

Діти, давайте визначимо, який одяг одягати ляльці у певну пору року. Згадаємо пісеньку про пори року «Spring is green»:

Spring is green
Summer is bright,
Autumn is yellow
And winter is white.

До кожної пори року діти обирають відповідний одяг:

Spring: shirt, skirt, shoes, tights, cap, cardigan, jacket.

Summer: sunglasses, sandals, panama, shorts, T-shirt, sundress.

Autumn: umbrella, rain-coat, trousers, hat, shoes, rubber-boots, coat, sweater, jeans.

Winter: fur-coat, fur-cap, boots, mittens, scarf.

Фізкультхвилинка: «Put your clothes on».

4. Систематизація та корекція набутих знань.

Дидактична гра «Знайди і повтори». Діти знаходять в ряду розкладених карток одягу ті картки, на яких зображені предмети одягу, які називає і демонструє педагог. Знайшовши одяг, діти по черзі одягають ляльку.

5. Підведення підсумків заняття.

Наша лялька одягнена і готова йти з нами на прогулянку. Прощання з лялькою: Good-bye, good-bye, good-bye my doll,
Good-bye, good-bye, good-bye you all!

Заняття на тему: «Тварини»

(для груп початкового освітнього рівня, вихованців дошкільного віку)

Мета:	навчити дітей називати і пам'ятати назви тварин англійською мовою, використовувати їх у мовних структурах, вчити розпізнавати звуконаслідування їх голосів, знати їхні домівки і зовнішній вигляд, формувати навички прямого і зворотного перекладу, використовувати вивчений матеріал у піснях, віршах, іграх, збагачувати активний словник словами з теми, використовуючи вірші та дидактичні вправи
Завдання:	- розвивати зв'язне мовлення, уміння давати відповіді на запитання повним реченням, - розвивати асоціативне мислення, пам'ять, увагу, творчі здібності; - виховувати пізнавальний інтерес до англійської мови, дбайливе ставлення до тварин
Методи:	бесіда; розповідь; метод емоційного впливу
Тип заняття:	Комбіноване
Наочні матеріали:	ілюстративний матеріал, картки із зображенням тварин, дидактичні ігри з навчання англійської мови для дітей;
Матеріали:	роздатковий матеріал, кольорові олівці
Тривалість заняття	1,5 години

Хід заняття

1. Активізація уваги вихованців

Оголошення теми та завдань заняття.

Привітання (Greeting): «Good morning, children, good morning »

2. Ввідна розповідь.

Children, we have a guest. Do you know who is this? - Діти, у нас цікавий гість. Чи ви знаєте, хто це?

Діти: This is a bird – це пташка.

Вона принесла нам конверт, давайте подивимось, що ж в ньому. Тут є три квитки. Ми здійснимо подорож, а куди, скажіть мені самі.

Перший квиток – On the farm (на ферму).

Другий квиток – To the forest (до лісу).

Третій квиток - At the Zoo (до зоопарку).

3. Основна частина.

Let's go to the farm. We have many animals there.

Let's guess how does the animal say. – Поїхали на ферму. Там багато тварин. Давайте відгадаємо, як кожна тваринка розмовляє:

- Oink, oink, oink – who is this? – this is a pig. (свиня);
- Moo, moo, moo - who is this? – this is a cow (корова);
- Neigh, neigh, neigh - who is this? – this is a horse (кінь);
- Quack, quack, quack - who is this? – this is a duck (качка);
- Woof, woof, woof - who is this? – this is a dog (собака);
- Meow, meow, meow - who is this? – this is a cat (кіт);
- Baa, baa, baa - who is this? – this is a sheep (вівця);

Let's sing a song «The Animals on the Farm». – Проспіваймо пісню «Тварини на фермі» (перегляд відео «The Animals on the Farm |Super Simple Songs)

Continue our trip. The second ticket is to the forest. – Продовжимо нашу подорож. Другий квиток у нас до лісу.

- Tell me, please, who lives in the forest?- Скажіть мені, будь ласка, хто живе в лісі (діти по черзі називають тварин, які стоять перед ними і кажуть, де вони живуть)

- Squirrel lives in the forest (білка живе в лісі).
- Bear lives in the forest (ведмідь живе в лісі).
- Fox lives in the forest (лисиця живе в лісі).
- Wolf lives in the forest. (вовк живе в лісі).
- Hare lives in the forest. (заєць живе в лісі).
- Hedgehog lives in the forest. (їжак живе в лісі).

Фізкультхвилинка.

Let's play the game in the forest «Rain, rain – drop-drop-drop, in the forest – hop-hop-hop» -Давайте пограємо в гру в нашому лісі «Дощик, дощик - кап-кап-кап, ми у лісі - скок-скок-скок».

4. Систематизація та корекція набутих знань (бесіда)

- The third ticket is to the Zoo. Let's see who lives in the Zoo. – Третій квиток у нас до зоопарку. Давайте подивимось, хто живе у зоопарку. Я буду читати віршовані рядки і казати хто є в зоопарку, а ви повинні відгадати тваринку і прикріпити до дошки її зображення.

«On Sunday, on Sunday I go to the Zoo. I see many... (lions, zebras, kangaroos, elephants, giraffes, monkeys, crocodiles, hippos) And what about you?»

5. Підведення підсумків заняття.

Діти, сподобалась вам подорож? Давайте скажемо до побачення один одному: Good bye, children, see you soon!

ПІЗНАВАЛЬНО-РОЗВИВАЮЧІ ІГРИ ТА РУХЛИВІ ВПРАВИ

Для занять з дітьми дошкільного віку існують ігри, спрямовані на розвиток логіки, мислення, сприйняття кольору, розміри фігур, на естетичне сприйняття. Перед грою проводиться ознайомлення дітей з грою та правилами її проведення. Ігри проводяться з використанням слів англійською мовою. Під час рухливих вправ до теми заняття діти користуються вивченими англійськими словами.

Ігри англійською мовою для найменших:

Вивчення англійської мови повинне бути веселими і легким. Потрібно викладати елементарні основи мови, обігруючи їх усіма можливими способами:

Гра «Відлуння»

Почати навчання допоможе гра «Відлуння», яка відмінно підходить для самих перших занять дітей англійською мовою. Педагог вимовляє англійські літери (а пізніше цифри і слова), а дитина повинна повторити їх правильне звучання. Щоб малюк не занудьгував, бажано називати слова різним тембром голосу, підігравати собі з допомогою іграшок, використовувати яскраві картки з малюнками тварин, предметів, літер тощо. Така забава не тільки розвиває вимову, але й сприяє запам'ятовуванню слів і зіставленню назв і предметів.

Ігри «з картками»

Ще один гарний спосіб провести цікаву гру англійською для дітей, використовуючи в ході заняття різні ігри з картками.

Втрата

Виберіть 3-4 картки для розучування. Коли діти будуть вже добре орієнтуватися в словах і зображеннях, попросіть їх закрити очі і заберіть одну з карток. Завдання для малюків – правильно назвати пропажу. Гра допомагає швидко вивчити і добре запам'ятати нову лексику.

Доріжка зі слів

Якщо картки широкі, то можна викласти з них доріжку. Дитина повинна пройти по картках, називаючи їх або переступаючи через незнайомі слова. Мета гри – вивчити нові і повторити вивчені слова.

Відгадай-но

Для цієї забави потрібно шматочок тканини або картону (пазлу), в якому зроблені отвори. Обраним матеріалом прикриваємо картку (не повністю), дитині пропонується відгадати, що ж зображено на картці за відкритими шматочками картинки. Гра розвиває пам'ять, уважність і логічне мислення.

Крокодил

Педагог (або вихованець) зображує предмет або тварину мімкою та жестами (без слів), а інші повинні вибрати і назвати відповідне слово за темою. У «Крокодил» можна грати на папері: повільно малюйте предмет, щоб дитина відгадала картинку до того, як вона буде завершена. Мета гри – повторити лексику та розвинути навик зіставлення слова з образом. Навчальні картки універсальні, тому різноманітність ігор залежить тільки від вашої фантазії.

Англійська в русі

Вивчення англійської мови стане улюбленим заняттям гуртківців, якщо до освітнього процесу додати рухливі ігри.

Гра «слово – дія»

Ведучий (педагог або вихованець) говорить слова, а гравці виконують дію (Наприклад, run – бігти, jump – стрибати, stop – зупинитися).

«Зайчик»

Необхідно зробити невеликі острівці зі словами (або скористатися картками). Педагог називає слово – гравець стрибає на острівець з цією назвою або картинкою.

«Хто швидше?»

Картки зі словами розкладаються в різні місця. Ведучий говорить слово – завдання гравців швидко згадати, де лежить така картка і принести її ведучому

«Згадай».

Діти сідають спиною один до одного. Чи пам'ятають вони, якого кольору одяг у сусіда? Або що одягнув сьогодні сусід? Потім пересідаємо. Граючи у цю гру, повторюємо з дітьми і кольори, і назви предметів одягу англійською мовою. Гра також розвиває увагу та вчить звертати увагу на оточуючих.

«Їстівне – неїстівне»

Беремо м'яч і називаємо по-англійськи їжу або предмети. Завдання дитини – зловити м'яч, коли педагог називає їстівне і відбити, коли неїстівне.

Ці ігри та заботи англійською мовою дозволять не тільки ефективно провести заняття, але і прищепити дитині інтерес і любов до іноземної мови.

Доцільно використовувати на заняттях рухливі ігри, під час яких діти дуже активні: прагнуть виграти і показати свої знання. Гра допомагає згуртувати дітей, створити доброзичливу атмосферу і налаштувати вихованців на плідну роботу.

Крім наведених прикладів, заняття з вивчення англійської з дітьми в ігровій формі можна проводити з допомогою: - казок і оповідань англійською;

- загадок і віршиків;
- пісень і відеороликів;
- інтерактивних ігор та граматичних тренажерів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Березіна О.М., Павловська Т.О. Мовні ігри та заботи: Навчально-методичний посібник // Тернопіль: Мальва-ОСО, 2002.
2. Бітон К. My first book. // Ілліонс, США: World Book, 2006.
3. Гергель А.Ф. Lets go with us. // Київ: Освіта, 2005.- 176с.
4. Наказ МОН України № 615 від 22.05.2012 «Про затвердження Базового компонента дошкільної освіти (нова редакція)».
5. Наказ МОН України № 446 від 20.04.2015 «Про затвердження гранично допустимого навчального навантаження на дитину у дошкільних навчальних закладах різних типів та форми власності».
6. Жирова Т.В, Федієнко В.В. Easy English. // Харків: „Школа“, 2002.- 96с.
7. Закон України "Про дошкільну освіту" від 04.05.2012 № 5/2-2.
8. Закони України «Про освіту», «Про позашкільну освіту».
9. Карпенко З., Савчин З. Вивчення і розвиток уяви в дитячому віці. //Коломия: Вік, 1996.-48 с.
10. Ковтун Н.І, Резніченко І.С. Розмовляємо англійською. //Харків: „Торсінг“, 2003.- 32с.
11. Крутій К., Маковецька Н. Скарбничка ігор для розумних батьків кмітливих дітлахів.// Запоріжжя: ЛПС Лтд., 2000 - 204 с.
12. Куліш В.Г. Цікава англійська.// Донецьк: Сталкер, 1999.- 320с.
13. Лапшина І.М., Литовченко В.М. Дошколярик:Посібник для вихованців. //К.: Кобза, 2002.
14. Навчальні програми та орієнтовні методичні рекомендації студії раннього естетичного виховання «Равлик» // Львів: «Край», 2007. – 68 с.
15. Федієнко В.В. Вчимося мислити без проблем. Для дітей дошкільного віку// Харків: Видавничий дім "Школа", 2003.
16. Шапіро А.І. Таємниці довкілля, або Секрети знайомих предметів.//К.: "Спалах" АТД, 2008.

ТЕЗАУРУС

Б

Бесіда дидактична — метод навчання, який передбачає використання попереднього досвіду учнів з певної галузі знань і на основі цього залучення їх за допомогою діалогу до усвідомлення нових явищ, понять або відтворення вже набутих.

Буква — графічний знак, який сам, або в поєднанні з іншими знаками використовується для позначення на письмі звуків.

В

Вид спорту - сукупність видів спортивних змагань, об'єднаних за ознаками схожості правил, однієї спортивної федерації тощо. (Спорт — це змагання за певними правилами, зазвичай це специфічний вид фізичної або інтелектуальної активності, яку здійснюють з метою змагання, а також поліпшення здоров'я, отримання морального і матеріального задоволення, прагнення до удосконалення і слави, покращення навичок.)

Виховання всебічне — виховання, яке передбачає формування в особистості певних якостей відповідно до вимог розумового, морального, трудового, фізичного й естетичного виховання.

Виховання гармонійне — виховання, яке передбачає, щоб якості складових виховання (розумового, морального, трудового, фізичного, естетичного) доповнювали одна одну, взаємно збагачувалися.

Вірш - короткий твір, поділений на рядки, написаний ритмізованою мовою; 2. одиниця ритмічно організованої (на відміну від прози) поетичної мови.

Г

Годинник - прилад для вимірювання часу протягом доби.

Гра - діяльність людини з моделювання іншого виду діяльності з розважальною чи навчальною метою. Навчальна гра - це вид гри, розроблений з метою кращого засвоєння навчального матеріалу за допомогою ігрових елементів.

Д

День тижня - одиниця вимірювання часу від понеділка до неділі включно; одиниця вимірювання часу, що дорівнює семи дням; семиденний строк.

Дидактична гра - це активна навчальна діяльність з імітаційного моделювання досліджуваних систем, явищ, процесів.

З

Звук - найменша неподільна одиниця мовлення, яка утворюється апаратом мовлення, має фізичну природу і виконує в мові певну функцію.

Зовнішність людини - зовнішній вигляд людини, тобто його зовнішній вигляд, являє собою сукупність даних, що сприймаються візуально.

І

Іграшка — предмет, що використовується у грі.

Іншомовне середовище - вид спільності людей, в межах якої реалізується спілкування.

К

Комаха – особина класу комах - безхребетних членистоногих тварин, до комах відносяться жуки, бабки, мухи, бджоли, блошиці, мурашки та інші дрібні багатонігі істоти, які ходять, стрибають або літають.

Культурне середовище — широке поняття, що характеризує всю сукупність властивих даному суспільству культурних цінностей, звичаїв і звичок.

Л

Лічилка — невеликий віршований твір, зазвичай дитячий, яким визначається роль і місце у колективній грі кожного учасника.

М

Малюнок — мистецтво зображення якогось предмета, візерунка, портрета або явища на площині різноманітними художніми техніками.

Н

Навколишнє середовище - це частина зовнішнього середовища, що оточує людину, підтримує її існування, створює умови для діяльності і суспільних відносин, безпосередньо впливає на її життя і здоров'я.

П

Пізнавально-розвиваюча гра - це вид гри, розроблений з метою кращого засвоєння навчального матеріалу за допомогою ігрових елементів.

Побут — позавиробнича сфера діяльності людей, пов'язана з задоволенням ними своїх власних матеріальних та культурних потреб (житло, одяг, їжа, відпочинок тощо). Побут також охоплює звичаї, обряди, традиції, які відображають особливості життя конкретного класу, нації, народності, етнічної групи.

Пора року — період у річному циклі розвитку природи, розрізняють такі пори року: весна, літо, осінь, зима.

Природа - сукупність буденних умов існування людства, тобто земне оточення, в якому живе людина (за винятком створеного нею): ліси, поля, гори й степи, флора й фауна.

Природне середовище — всі живі та неживі об'єкти, що природно існують на Землі або в деякій її частині (наприклад, довкілля країни).

Природні явища - сукупність процесів матеріально-інформаційного перетворення у природі, обумовлених загальними причинами.

Професія – рід трудової діяльності людини, яка володіє комплексом спеціальних знань, практичних навичок, одержаних шляхом спеціальної освіти.

Птах — клас теплокровних яйцекладних вищих хребетних тварин, які пересуваються на двох ногах, а їхні передні кінцівки перетворилися на крила.

Р

Рухлива вправа - це активна рухлива діяльність дітей, для якої характерні творчі рухливі дії, мотивовані її сюжетом.

С

Сім'я - це соціально-біологічна спільність, заснована на триєдиній відношенні - подружжя, батьківства, спорідненості.

Слово — найменша самостійна і вільно відтворювана в мовленні відокремлено оформлена значима одиниця мови, яка співвідноситься з пізнаним окремим елементом дійсності (предметом, явищем, ознакою, процесом, відношенням та ін.)

Соціум – велика стійка соціальна спільність, для якої є характерною єдність умов життєдіяльності людей у певних суттєвих відносинах

Т

Тварини – це всі істоти, що належать до тваринного світу, різні по складності – від простих організмів до дуже високоорганізованих.

У

Уміння — здатність людини свідомо виконувати певну дію на основі знань, готовність застосувати знання у практичній діяльності на засадах свідомості.

Ч

Час — загальна форма буття, що виражає тривалість процесів взаємодії та послідовність зміни його станів.

Навчально-методичне видання

МАТЕРІАЛИ ДО НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНОГО КОМПЛЕКТУ

за навчальною програмою з позашкільної освіти
«ПІЗНАЮ СВІТ»

гуманітарний напрям

Відповідальний за випуск – І. В. Вержбицька

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

**ДЕПАРТАМЕНТ ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ
ВИКОНАВЧОГО ОРГАНУ КИЇВСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ
(КИЇВСЬКОЇ МІСЬКОЇ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ)**

**УПРАВЛІННЯ ОСВІТИ
ШЕВЧЕНКІВСЬКОЇ РАЙОННОЇ В МІСТІ КИЄВІ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ
ЦЕНТР ТВОРЧОСТІ ДІТЕЙ ТА ЮНАЦТВА «ШЕВЧЕНКІВЕЦЬ»**

**МАТЕРІАЛИ
ДО НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНОГО КОМПЛЕКТУ**

за навчальною програмою з позашкільної освіти

**«Студія
естетичного розвитку»**
художньо-естетичний напрям

**м. Київ
квітень 2019 р.**

Автори- укладачи

Іваницька Крістіна Василівна - керівник гуртка Пульсарік, педагог з музичного мистецтва

Шумило Тамара Володимирівна - керівник гуртка Пульсарік, педагог з хореографії та підготовчих груп

Каленська Інна Вадимівна - керівник гуртка Пульсарік, педагог з хореографії

Пронтенко Ганна Олегівна - керівник гуртка, педагог з образотворчого мистецтва

Суренщикова Лариса Володимирівна - керівник гуртка Пульсарік, педагог з образотворчого мистецтва

Загальна редакція:

Овсієнко К.В., Шумило Т.В.

ЗМІСТ

Вступ	4
ОСНОВИ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА	6
Початковий рівень, перший рік навчання (вік 3-4 роки)	
Словник термінів	10
Список використаних джерел	10
ОСНОВИ ХОРЕОГРАФІЧНОГО МИСТЕЦТВА	12
Початковий рівень, перший рік навчання (вік 3-4 роки)	
Словник термінів	19
ОСНОВИ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА	21
Початковий рівень, перший рік навчання (вік 3-4 роки)	
Словник термінів	25
Список використаних джерел	27

Вступ

Мистецтво є одним з ефективних та незамінних засобів розвитку творчих здібностей дитини, його неповторний світ здатний зворушити душу, пробудити творчу активність, розвинути психічні пізнавальні процеси, викликати інтерес та повагу до повагу до культурних надбань та цінностей. Найпридатнішим для формування ключових компетентностей особистості засобами різних видів мистецтва, позитивної соціальної компетентності, розвитку спілкування з дорослими та однолітками, пробудження моральних та естетичних почуттів, формування подальшої успішної адаптації та творчої самореалізації в нових умовах шкільного та майбутнього дорослого життя є дошкільний вік. Залучення вихованців дошкільного віку до образотворчого, музичного та хореографічного мистецтва є ефективним шляхом всебічного гармонійного розвитку особистості. В такому віці діти віддають перевагу художнім засобам самовираження, адже вони ще не володіють достатньою мірою навичками читання, письма, усного мовлення. Художня (зображувальна), музична та хореографічна діяльність виконує функцію позитивно-емоційного збагачення: викликає емоції радості, захоплення, натхнення, витісняє тривожність, напругу, почуття безпорадності, задовольняє гостру потребу дітей у самовираженні. Ці види мистецтва є одними із найулюбленіших занять дітей, які до того ж не дуже стомлюють дитину. Художньо-естетична діяльність для дошкільників є, водночас, і засобом адаптації до зовнішнього світу, і засобом спілкування з довкіллям. Тому розвиток творчих здібностей вихованців дошкільного віку засобами образотворчого, музичного та хореографічного мистецтва є процесом природним та високоефективним.

Залучаючи дітей до художньо-практичної діяльності, педагоги не лише здійснюють художньо-естетичне виховання, а й реалізують завдання більш глобальні – розвивають інтелектуально-творчий потенціал дітей. В цьому віці відбувається процес найінтенсивнішого розвитку всіх функціональних можливостей організму дитини. Всі основні знання, уміння та навички, якими послуговується людина впродовж усього життя, здебільшого формуються саме в дошкільний період. Тому своєчасне спілкування з творами музичного, образотворчого та хореографічного мистецтва відкриває дітям світ реально існуючої краси, формує їх переконання, впливає на поведінку, дає великі можливості для пізнання прекрасного та розвитку творчих здібностей та емоційно-естетичних почуттів. За 3-7 перших років свого життя дитина встигає набути незамінного художньо-естетичного досвіду, який визначить і сформує її світогляд та творчу життєву позицію, сприятиме реалізації себе як члена суспільства і неповторної індивідуальності зі своїми специфічними запитами, планами самореалізації та створенням власної концепції життєтворчості.

Саме тому сьогодні є актуальним питання раннього художньо-естетичного та креативного розвитку дітей, чому сприяють заняття за навчальною програмою «Студія естетичного розвитку», в якій враховано принцип інтегрування навчального матеріалу; міжмистецькі зв'язки, диференційований підхід до структурування змісту навчальної програми; особистісно зорієнтований та

діяльнісний підхід, сутність якого полягає у врахуванні можливостей освітнього процесу у конкретному закладі позашкільної освіти.

Розвиток творчих здібностей дітей в різних видах мистецтва – це перша ланка творчої діяльності дитини, в якій дитина розкриває свій внутрішній світ, особливості сприймання та уявлення, інтереси та здібності, виявляє своє розуміння оточуючого, своє ставлення до нього, до того ж художньо-естетична діяльність сприяє формуванню морально-етичних якостей, працездатності та наполегливості, засвоєнню певних навичок, художніх технік та мистецької термінології.

Розвиток художніх, творчих здібностей спирається на позитивне, захоплене ставлення до певного виду мистецтва. Позитивні емоції збільшуються, якщо педагоги зуміють налаштувати дітей на якість кінцевого результату, адже знання того, що кращі творчі роботи можуть стати експонатами виставки, а кращі музичні та танцювальні номери стати частиною концерту для батьків та вихованців інших груп, стимулює дітей виявляти ініціативу, старанність, викликає бажання принести користь людям, творити щось красиве для себе та інших.

ПОЧАТКОВИЙ РІВЕНЬ, ПЕРШИЙ РІК НАВЧАННЯ

ОСНОВИ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

Іваницька Крістіна Василівна

Керівник гуртка

Пульсарік. Педагог з музичного мистецтва

Початковий рівень, перший рік навчання (вік 3-4 роки)

На початковому рівні вихованці знайомляться з таким мистецьким напрямом як «Музичне мистецтво», який передбачає розвиток інтересу до музичної, вокальної діяльності. Основним завданням даного мистецького напряму є розвиток музичних здібностей, а саме емоційне розкриття дітей, розширення та збагачення музичного світогляду, розвиток слуху, ритму та формування інтонаційних навичок. На заняттях діти засвоюють навички хорового співу, виконують вправи на розвиток музичного слуху, музичної пам'яті, навчаються настроювати та розігрівати голосовий апарат. Правильна співоча постава вихованця. Правильне дихання під час співу. Вправи на оволодіння навичками співочого дихання, вправи на розвиток колективного співу, виконання вокально-музичних творів.

Мета початкового рівня, першого року навчання

формування ключових компетентностей особистості, розкриття емоційного, духовного світу дитини за допомогою музики (формування музичної пам'яті, уяви, творчого мислення)

Завдання початкового рівня, першого року навчання

- розвиток музичних здібностей
- емоційне розкриття дітей
- розширення та збагачення музичного світогляду
- розвиток слуху, ритму та інтонаційних навичок

Прогнозований результат початкового рівня, першого року навчання

Вихованці мають знати:

- про існування нот, як знаків для запису музики;
- слова та мелодії пісень;
- елементи правильного співочого дихання.

Вихованці повинні вміти:

- запам'ятовувати мелодії пісень
- впізнавати пісні за мелодією
- правильного дихати під час співу.

Тема: «Інтонаційно-мелодичний розвиток музики»

Основні розділи заняття:

- I Музичне привітання
- II Розігрів артикуляційного апарату
- III Вправи на співоче дихання
- IV Розігрів голосового апарату
- V Вивчення пісень для розспівування
- VI Вивчення пісень
- VII Музична гра
- VIII Підсумок заняття

Примітка. Вправи та елементи вивчаються поступово впродовж всього навчального року, послідовно комбінуючи та зєднуючи в базове заняття.

Хід занять

I. Музичне привітання

Вихованці починають заняття з музичного привітання, по звуках мажорного тризвуку проспівають вітання: «Добрий день».

II. Розігрів артикуляційного апарату.

Для розігріву артикуляційного апарату вихованці виконують декілька вправ протягом 10 хвилин:

Вправа «Хотобок», губи складаємо в трубочку, а потім розтягуємо у широку посмішку, почергово робимо 7-10 секунд.

Вправа «Коник», присмоктати язик до піднебіння, клацати язиком. Клацати повільно, сильно, тягнувши під'язичну вуздечку. Виконати 5-10 разів.

Вправа «Жабка», рот трохи відкрити, посміхнувшись губи розтягнути так, щоб було видно верхні зуби і утримуючи це положення щільно зімкнуті губи, по чергово робимо 5-7 секунд.

Вправа «Рибка», виконуємо в швидкому темпі легко змикаючи та розмикаючи губи.

Вправа «Голочка», з закритим ротом кінчик язика посилаємо в верх, вниз, вправо та вліво, робимо 5-7 секунд.

Вправа «Цукерка», з закритим ротом крутимо язик по колу 5 секунд, потім міняємо положення та крутимо в іншу сторону теж 5 секунд.

Вправа «Жучок та комарик», з відкритим ротом складаємо губи в трубочку та на звуці жжж... імітуємо звук літаючого жука, потім розтягуємо широко посмішку та на звуці ззз... імітуємо звук літаючого комара, робимо по чергово 5-7 секунд.

Вправа «Гірка», відкрити рот, захвати кінчик язика за нижні зуби, а спинку язика підняти вгору. Показати круту гірку, виконуємо 5-7 секунд.

Вправа «Кулька», рот закритий, надуваємо кульку та починаємо перекачувати вправо вліво, по чергово виконуємо 5-7 секунд.

III. Вправи на співоче дихання

Вдих (активний). Носом зробити короткий, активний вдих (краще з шумом). Рот напіввідкритий, на посмішці, зуби не стискати. Ніби нюхаємо повітря. Плечі не піднімати.

Видих (пасивний, не думати про нього). Видихаємо через ніс чи рот. Не вип'ячувати живіт, діафрагму. Робимо декілька разів 7-10 секунд.

IV. Розігрів голосового апарату

Для розігріву голосового апарату вихованці сідають на стільці, спина рівна, під час співу дихання набираємо носом.

- З закритим ротом, губи легко прикриті без напруги співаємо на мурмурандо під супровід фортепіано, співаємо з коливанням тон-півтон, на двох звуках, інтервал велика секунда, поступово піднімаючись в верх, починаємо з тональності C-dur підіймаємось до тональності G-dur та спускаємось донизу.

- На звуці rrrr... проспівуємо протягуючи звук зв'язно на легато в мажорній тональності на три тони вгору, потім вниз, підіймаючись поступово на пів тону по тональностям вгору, потім вниз.

- Співаємо до-ре-мі-ре-мі-ре-до аналогічно підіймаючись по тональностям на пів тону вгору, потім вниз.

- Співаємо м'яу на квінту вгору, потім донизу, зв'язно плавно на легато, потім проспівуємо на мажорний тризвук вгору, потім вниз, аналогічно піднімаючись на пів тону вгору кожного разу, потім спускаємось донизу.

- Співаємо зі-зе-за-зо-зу на одному звуці, чітко вимовляємо кожен склад, під супровід фортепіано.

- Співаємо бла-бла-бла-бла-бла, розкладаємо на п'ять звуків, інтервал квінта, поступово піднімаючись вгору на пів тону по тональностям, потім вниз.

V. Вивчення пісень для розспівування

Після розігріву голосового апарату починаємо вивчати коротенькі пісні для розспівування. Спочатку проговорюємо слова без музичного супроводу, потім починаємо співати у повільному темпі, дотримуючись штрихів під музичний супровід, вивчаємо блоком в 5-6 пісень.

VI. Вивчення пісень

Починаємо вивчати пісню. Спочатку вихованці прослуховують музичний твір. Після цього проговорюємо повільно слова, розкладаючи на фрази, після закріплення матеріалу співаємо під музичний супровід, при цьому дотримуємось штрихів та темпу пісні.

VII. Музична гра

Музична гра «Впізнай по голосу» дає можливість навчити дітей розрізняти тембр голосу. Хід гри: діти сідають на стільці в ряд, напроти сідає один із вихованців спиною до всіх, хтось один проспівує будь-яку мелодію, після чого вихованець повинен вгадати, хто це проспівав.

VIII. Підсумок заняття

Закінчуємо заняття підведенням підсумків, вихованці повторюють вивчений матеріал.

СЛОВНИК ТЕРМІНІВ

Мурмурандо – спів із закритими вустами.

Тон – відстань між двома звуками по висоті дорівнює двом півтонам.

Півтон – мінімальна відстань між двома звуками.

Мажорний тризвук – тризвук, що складається з великої терції внизу і малої – вгорі, між крайніми звуками якого утворюється інтервал квінти.

Легато – зв'язне виконання звуків, при якому відбувається плавний перехід одного звука в інший, пауза між звуками відсутня.

Тональність – звуковисотне положення ладу.

C-dur – тональність до-мажор.

G-dur – тональність соль-мажор.

Квінта – музичний інтервал між першою та п'ятою ступенями в гамі.

Велика секунда або тон – музичний інтервал між двома сусідніми звуками в гамі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антонюк В. Г. Постановка голосу: Навч. Посібник – К.: Українська ідея, 2000.
2. Беляєва Т., Шнурова Ю., Тарасова Н., Зінькова Г., Бернацький В. Інновації технологій в музичній освіті.
3. Дем'янюк Т., Первушевська І. Нові технології позашкільної освіти і

виховання. – К., 2000.

4. Основи викладання мистецьких дисциплін. – К. 1998.

5. Олексюк О. М. Сучасна музична освіта: інноваційний аспект.

6. Пехота О. М. Особистісно орієнтована освіта і технології / Неперервна професійна освіта: проблеми, пошуки, корективи. – К., 2000.

7. Проблеми педагогіки музичного мистецтва: Збірник науково-методичних статей / Упор О. Я. Ростовський. – Ніжин: НДПУ, 2004.

8. Програми для позашкільних і загальноосвітніх навчальних закладів: Художньо-естетичний напрям / О. В. Биковська, І. О. Василянська, О. О. Волкова та ін. – К.: Грамота, 2008. – Вип. 1. – 100 с.

9. Рудницька О. П. Музика і культура особистості: проблеми сучасної педагогічної освіти: Навч. посібник. – К.: ІЗМН, 1998.

Сахарова Л. А., Шахова А. І. Естетичне виховання в позашкільних закладах. – М.: 1986.

ПОЧАТКОВИЙ РІВЕНЬ, ПЕРШИЙ РІК НАВЧАННЯ

ОСНОВИ ХОРЕОГРАФІЧНОГО МИСТЕЦТВА

Шумило Тамара Володимирівна

Керівник гуртка

Пульсарік. Педагог з хореографії та підготовчих груп

Каленська Інна Вадимівна

Керівник гуртка

Пульсарік. Педагог з хореографії

Початковий рівень, перший рік навчання (вік 3-4 роки)

Заняття ритмікою спрямовані на розвиток художнього смаку, творчого підходу, емоційного сприйняття, підготовки особистості до досягнення великого світу мистецтва, формування прагнення до відтворення чуттєвого образу сприйняття світу. Основний напрямок ритміки - це цілісний розвиток особистості дитини в музично-ритмічній діяльності, розкриття її творчого потенціалу, прилучення до музичного мистецтва. Занурення в музичний рух сприяє психологічному розкриттю дитини, і таким чином через освоєння свого власного тіла як виразного інструменту у дітей розвивається музичний слух, потреба в імпровізаційній русі під музику.

Заняття танцювальною ритмікою, м'яко і ненав'язливо в ігровій формі навчають дітей ритмічним танцювальним рухам, танцювальним і музичним іграм, через які дитина навчиться відчувати музику і психологічно розкриється.

В роботі педагога використовуються різноманітні нетрадиційні засоби і методи фізичного, естетичного та музичного виховання дітей, що дозволяють наситити освітній процес позитивними емоціями, збільшити рухову активність

дітей, яка є потужним фактором інтелектуального і емоційного розвитку дитини.

Щоб полегшити процес запам'ятовування та засвоєння вправ заняття проходить в ігровій формі. Всі вправи адаптовані до віку та світосприйняття дітей, направлені на всебічний розвиток фізичних даних, образного мислення, уяви та почуття ритму. Діти виконують вправи, граючись, через образи, наслідуючи рухи тварин, рослин, заданих персонажів, відтворюючи траєкторію руху деяких предметів.

Вихованці знайомляться з азами ритміки, хореографії, роботою з предметами (іграшки, квіти, бубни, брязкальця, марокаси, м'яч, обруч), вивчають танцювальні елементи та етюди. Під час занять вчать самостійності, ініціативності, в дітей формується почуття колективу.

Мета початкового рівня, першого року навчання

Цілісний розвиток вихованців, формування різноманітних умінь, здібностей, якостей та особистості засобами ритмічних рухів та музики.

Завдання початкового рівня, першого року навчання

- розвиток відчуття ритму, пам'яті, уваги, координації руху й орієнтації у просторі
- формування уміння узгоджувати рухи з музикою і втілювати музично-руховий образ
- розвиток мислення, уяви, винахідливості й пізнавальної активності
- виховання організованості, ініціативності та самостійності
- виховання естетичного смаку

Прогнозований результат початкового рівня, першого року навчання

Під час занять вдосконалюються психомоторні здібності дошкільнят, розвивається м'язова сила та витривалість, почуття ритму, музичного слуху, пам'яті, концентрація уваги, уміння погоджувати рухи з музикою, дрібна моторика.

Тема: «Розвиток сприйняття навколишнього світу засобами хореографічного мистецтва»

Основні розділи заняття:

- I Ритмічний розігрів по колу
- II Розігрів на середині залу
- III Танцювальні вправи
- IV Вправи з предметами
- V Музичні ігри

Примітка. Вправи та елементи вивчаються поступово впродовж всього навчального року, послідовно комбінуючи та зєднуючи в базове заняття.

Хід заняття

Привітання. Вихідне положення: діти стоять в одну шеренгу обличчям до педагога, ноги у вільній І позиції, руки опущені та витягнуті вздовж тулуба.

- вітальний віршик (супроводжуємо всі слова рухами):

«Дві долоньки міцно спали»	Показуємо дві долоні, після чого склавши їх одна до одної притулити до щоки та нахилити голову праворуч
«Сни у кулачках тримали»	продовжуючи «спати» стискають кулаки
«Пробудились потягнулись, обнялись і посміхнулись»	розправити долоні; потягнутись; обійняти себе руками; посміхнутись один одному.

- уклін (2*8). Вихідне положення: вільна І позиція ніг, руки на поясі. Діти вітаються з педагогом словосполученням «Добрий день!», після чого виконують уклін.

1-й – 2-й рахунки: demi plie;

3-й – 4-й рахунки: повертаємось у вихідне положення.

І. Ритмічний розігрів по колу

Маршові кроки. Асоціюємо з образом «непохитного олов'яного солдатика». Крокуємо по колу 4*8. Необхідно слідкувати щоб корпус був випростаний, підборіддя підняте, руки на поясі, ноги натягнуті.

Кроки на пів-пальцях. Витягуємось наче соняшник до сонця, крокуємо на пів-пальцях 2*8.

Кроки на п'ятках. Уявляємо себе клишоногим ведмедем, крокуємо на п'ятках 2*8.

Кроки у напівприсяді. Імітуючи маленькі, ледь чутні кроки мишенят крокуємо у напівприсяді 4*8. Під час виконання вправи учасники освітнього процесу можуть проголошувати звуки мишенят «Пі-пі-пі!!!»

Кроки у повному присяді. Асоціюємо себе каченятами та крокуємо в присяді 2*8.

Стрибки у повному присяді. Стрибаємо наче м'ячики 2*8 у повному присяді. Необхідно слідкувати, щоб корпус був рівний, руки на поясі.

Кроки з високим підніманням стегна. Відтворюємо кроки чаплі 4*8, з почерговим підніманням ніг на passe.

Приставний крок. Діти розвертаються обличчям в коло (із кола), беруться за руки, уявляючи себе дощечками виконують приставні кроки на праву (ліву) ногу утворюючи паркан. Вправа виконується 4*8. Після засвоєння приставного кроку, вивчаємо виконання галопу.

Перешикування. Імітуючи рух паровозу спочатку рухаємось по колу, діти проголошують звук «Ту-тууу...чух-чух-чух...», після чого перешиковуємось в лінії. Для кращого розуміння дітьми місця локації в залі, педагог може розкласти для кожної дитини свій орієнтир (обруч, килимок і т.д.).

II. Розігрів на середині залу

Повороти голови. Під час виконання вправи ноги разом, руки на поясі. Розвертаємо голову в праву сторону, повертаємо у вихідне положення, потім в ліву сторону та повертаємось у вихідне положення.

Нахили голови. Нахиляємо голову до правого плеча, повертаємо у вихідне положення, потім до лівого плеча і повертаємо у вихідне положення. Далі продовжуємо виконувати нахил вперед повертаючи у вихідне положення і назад.

Повороти голови по колу. Обертаємо голову по колу в праву та ліву сторони, зупиняючись в кожній точці (на право, назад, наліво, вперед і в зворотному напрямку).

Підйом на пів-пальці. Ритмічно піднімаємось на пів-пальці і опускаємось на повну стопу, затримуємось на пів-пальцях, імітуючи промінь сонця, що тягнеться до неба.

Координаційна права. Вихідне положення: ноги разом, руки на поясі. Переносячи вагу тіла на п'яти відкриваємо носки в сторони, та закриваємо назад у вихідне положення, асоціюючи з відкриванням та закриванням воріт. Так само виконуємо вправу відкриваючи та закриваючи п'яти, переносячи вагу тіла на носки.

Нахили тулуба. Вихідне положення: ноги на ширині плечей, коліна рівні, руки на поясі. Нахили виконуються вправо, вперед, вліво і повернутись у вихідне положення, та в зворотному напрямку. Імітуючи звірят, які роздивляються все навколо себе.

Три нахили. Вихідне положення: ноги на ширині плечей, руки рівні витягнуті в гору. Нахиляємось вниз, руки рівні, долонями притискаємось до підлоги тричі, та повертаємось у вихідне положення. Кращого засвоєння вправи, долоні асоціюємо з печатками.

Розігрів стопи. Вихідне положення: сидимо на підлозі, ноги разом, витягнуті вперед, стопа натягнута, руки на поясі. Почергове скорочення та натягування стопи.

Вправа для зміцнення м'язів ніг та пресу. Вихідне положення: сидимо на підлозі, ноги разом, зігнуті в колінах, руки стоять на підлозі за спиною. Почергове, енергійне піднімання стопи від підлоги на 30° (імітуючи двигун літака), після чого піднімаємо рівні ноги у повітря, якомога ближче до тулуба, руки відкриваємо в сторони (утворюючи літак), затримуємось в цьому положенні, та повертаємось у вихідне положення.

Складка ноги разом. Вихідне положення: сидимо на підлозі, ноги разом, витягнуті вперед, стопа натягнута. Уявно намазуємо ноги медом, та опускаємось в складку, притискаючись животом, грудною клітиною та підборіддям до ніг (коліна рівні), імітуємо приклеювання до меду.

Нахили тулуба. Вихідне положення: сидимо на підлозі, ноги нарізно, руки в сторони. Нахиляємось до правої ноги, взявшись правою та лівою рукою та п'ятку та повертаємось у вихідне положення. Так само виконуємо вправу в ліву сторону. Руки ставимо на підлогу перед собою, починаємо крокувати долонями вперед (намагаючись животом, грудною клітиною та підборіддям притиснутись до підлоги) та повертаємось назад у вихідне положення.

Вправа «метелик». Вихідне положення: сидимо на підлозі, ноги зігнуті в колінах, коліна направлені в сторони, стопи з'єднані разом. Імітуючи політ метелика, коліна (крила) піднімаємо та опускаємо. Імітуючи вуса метелика - руки піднімаємо до гори та виконуємо обертальні рухи кистю (після засвоєння рухів поокремо, можна зеднувати разом). Імітуючи втомплених від польоту метеликів нахиляємось вперед, намагаючись притиснути живіт до стоп, коліна розкриті в сторони.

Вправа «кошеня». Вихідне положення: стійка на колінах з опором на руки, спина рівна. Імітуючи розсерджене кошеня, діти округляють спину догори та опускають голову вниз, притискаючи підборіддя до грудної клітини (проголошуємо «Шшш..!!!»). Після чого прогинають спину, та піднімають голову, імітуючи ласкаве кошеня (проголошуємо «Мяу!!!»). З цього положення починаємо рухати тазом в право, ліво імітуючи грайливе кошеня. Тазом сідаємо на п'ятки та виконуємо грайливі рухи кистю: дряпання (по колінах) та демонстрація м'яких лапок.

Вправа «змія». Вихідне положення: лежимо на животі, ноги разом, витягнуті, руки зігнуті в ліктях, долоні стоять на підлозі біля плечей. Вирівнюючи лікті, виконуємо підйом тулуба, намагаємось дістати головою до стоп, зігнутих в колінах ніг (змія намагається дістати до хвоста).

Вистрибування. Вихідне положення: упор присівши, коліна розвернуті в сторону. Відтворюємо стрибки жабенят, вистрибуючи в гору якомога вище, витягуючи коліна та руки, і повертаючись у вихідне положення.

III. Танцювальні вправи.

Музично-ритмічні вправи. Діти вчаться відчувати ритм музики, плескаючи в долоні; характер - притупують ногами голосніше/тихіше; ритм - відбивають ритм швидше/повільніше.

Танцювальні вправи. Передача образу через танцювальні рухи (імітування руху тварин: зайчика, кицьки, мишки, ведмедя, пташки, курчатка...). Різновиди кроків, підскоків, стрибків, повороти з переступанням, притупи, різкі та плавні образні рухи. Вправи допомагають розвивати відчуття ритму, пам'яті та уваги. Діти вчаться сприймати та відтворювати задані педагогом рухи.

IV. Вправи з предметами (м'яч, обруч, марокаси, квіти і т.д.).

М'яч:

- катання мяча по підлозі;
- стукання об підлогу;
- перекладання мяча з однієї руки в іншу.

Обруч:

- стрибки через обруч вперед та назад;
- прокочувати обруч ліворуч – праворуч, зупиняючи іншою рукою;
- сісти на підлогу, ноги витягнуті й розведені на ширині плечей. Взяти обруч над головою й плавно тягнутися обручем до носків, не згинаючи при цьому спину;
- взяти обруч перед собою паралельно до тіла, підняти над собою, дивлячись

нагору крізь кільце, потім повернутися у вихідне положення;

- повертаємося з обручем у руках ліворуч і праворуч;
- розставити дітей по колу, усі тримають обруч перед собою, стоячи якнайближче один до одного. Захопити обруч сусідів з двох сторін, утворюючи живий ланцюжок. Потім діти йдуть праворуч, ліворуч, присідають, встають і піднімають над головою (вправа розвиває координацію рухів).

Марокаси:

- стукання один об одний (намагатись попасти в найпростіший мізичний ритм);
- підйом рук вгору через сторони вгору, рухаючи марокасами.

V. Музичні ігри.

«Світлофор». Гра формує уміння рухатись з початком музики та закінчувати з її закінченням, контролювати свої рухи, діяти в колективі. Викладач є ведучим та має три предмети червоного, жовтого та зеленого кольорів. Кожен колір означає різні рухи. Червоний – діти стоять на місці, жовтий – тупають ногами в ритм музиці, зелений – ходять танцювальним кроком по залі/бігають танцювальним бігом, але задані рухи кожного заняття змінюються. В залежності від того, який колір показує педагог, діти відтворюють задані рухи.

Закінчення заняття. Вихідне положення: діти стоять в одну шеренгу обличчям до педагога, ноги у вільній І позиції, руки опущені та витягнуті вздовж тулуба, декламують вірш, супроводжуючи всі слова рухами:

«В річці хлюпає водичка – хлюп-хлюп-хлюп»	Плескаємо в долоні
«Виглядає рибка з річки – плюсь-плюсь-плюсь»	Імітуємо виринання кистю, виринання рибки з річки
«Йде до річки черепаха- аха-аха-аха»	Округливши долоні імітуємо панцир черепахи
«Тут лелека і журавлик – птахи-птахи-птахи»	Схрестивши кисті, розправивши пальці, імітуємо крила птахів
«Жабка пісеньку співа – ква-ква-ква»	Зєднавши долоні та розвернувши паралельно підлозі імітуємо ротик жабки
«В листі шелестить змія – ша-ша-ша»	Виконуємо хвилю пальцями, імітуючи рух змії
«Вітер дерево гойдає-пфууу-пфууу-пфууу»	Гойдаємо руками над головою із сторони в сторону
«Листя з дерева зриває – шу-шу-шу»	Трем одну долоньку об іншу
«Впала листя із сосни –бух-бух-бух»	Стукаємо кулачок об кулачок

«У кущах дзижчать жуки-жу-жу-жу»	Пальці збираємо у кулачок, вказівний та середній виправляємо, умітуючи вусики жуків
«Чути в лісі дятла стук – тук-тук-тук»	Вказівним пальцем однієї руки стукаємо об долоньку іншої
«В павутинні спить павук – фук-фук-фук»	Долоня розкрита, пальці зігнуті, імітуємо ноги павука
«У ночі сова літає – гу-гу-гу...»	Великий і вказівний пальці роблять коло, інші рівні. Прикладаємо руки до обличчя, імітуючи сову
«Крилами вона махає – шух-шух-шух»	Руками імітуємо крила птаха, піднімаючи і опускаючи в сторони

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Навчальні програми з позашкільної освіти. Художньо–естетичний напрям /колектив авторів: Богусевич Н.О., Борсук Н.В., Борсук О.В., Вержбицька І.В., Іваницька К.В., Куніцький В.В., Мосякова І.Ю., Окушко Т.К., Опанасюк К.М., Шумило Т.В. – К.: Центр творчості дітей та юнацтва «Шевченківець», 2016. – 106 с.
2. Богініч О.Л. Фізичне виховання дітей дошкільного віку засобами гри / О. Л. Богініч. – Київ : Логос, 2003. – 280 с.
3. Вільчковський Е. С. Теорія і методика фізичного виховання дітей дошкільного віку: навчальний посібник / Е. С. Вільчковський. – Львів : ВНТЛ, 1998. – 336 с.
4. Шевчук А. С. Музично-руховий розвиток дошкільників засобами хореографії // Оптимізація фізичного розвитку дитини у вітчизняній системі освіти: монографія / Е. С. Вільчковський, Н. Ф. Денисенко, А. В. Цось, Б. М. Шиян, А. С. Шевчук та ін. / А. С. Шевчук . – Запоріжжя : ЗОІППО, 2010. – 250 с. – С. 188-214.
5. Фирілёва Ж.Е., Сайкина Е.Г. Са-Фи-Дансе. Танцевально-игровая гимнастика для детей: учебно-методическое пособие для педагогов и школьных учреждений. - СПб.: "Детство - пресс", Санкт-Петербург, 2010.

ПОЧАТКОВИЙ РІВЕНЬ, ПЕРШИЙ РІК НАВЧАННЯ

ОСНОВИ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА

Пронтенко Ганна Олегівна

Керівник гуртка

Педагог з образотворчого мистецтва

Суренщикова Лариса Володимирівна

Керівник гуртка

Пульсарік. Педагог з образотворчого мистецтва

Початковий рівень, перший рік навчання (вік 3-4 роки)

Відомо, що художня діяльність - це специфічна діяльність для дітей, що дозволяє їм передавати свої враження від навколишнього світу і виражати своє ставлення до зображуваного. Дитина в процесі творчості випробовує різні почуття - радіє створеному ним красивому зображенню, засмучується, якщо щось не виходить, прагне подолати труднощі. Образотворча діяльність є одним з найважливіших засобів пізнання світу та розвитку естетичних почуттів, тому що вона пов'язана із самостійною практичною та творчою діяльністю дитини. В процесі занять у дитини вдосконалюються спостережливість і естетичне сприйняття, художній смак. У процесі занять у дитини формуються і розвиваються певні здібності: зорова оцінка форми, орієнтування в просторі, почуття кольору. Також розвиваються спеціальні уміння і навички: координація очей та рук, володіння художніми інструментами, робота з різноманітними матеріалами.

Програма передбачає засвоєння дітьми художніх прийомів і цікавих засобів пізнання навколишнього світу через ненав'язливе залучення до процесу творчості.

Метою **початкового рівня, першого року навчання** є формування ключових компетентностей особистості засобами образотворчого мистецтва.

Основні завдання **початкового рівня, першого року навчання** полягають у формуванні таких компетентностей:

пізнавальна – ознайомлення з основними поняттями та знаннями, що стосуються образотворчого та декоративно-ужиткового мистецтва;

практична – формування теоретичних знань, практичних умінь та навичок з образотворчого та декоративно-ужиткового мистецтва, формування уміння створювати прекрасне засобами мистецтва;

творча – формування творчих здібностей вихованців у процесі оволодіння основами образотворчого мистецтва, розвиток естетичних почуттів та смаків, образного відображення дійсності засобами художньої виразності;

соціальна – сприяє вихованню дбайливого ставлення до надбань української, світової культури, духовних та матеріальних цінностей рідного краю, народних традицій.

ПРОГНОЗОВАНИЙ РЕЗУЛЬТАТ

Вихованці мають знати:

- основні види образотворчого мистецтва;
- особливості природних явищ в залежності від при року;
- назви вивчених мистецьких технік, правила роботи з образотворчими матеріалами (на своєму рівні);
- назви кольорів;
- прийоми ліплення;
- елементарні способи малювання предметів оточуючого світу.

Вихованці мають вміти:

- правильно тримати олівець, малювати короткими штрихами, замальовувати поверхні олівцем та фарбами;
- використовувати вивчені мистецькі техніки;
- ліпити прості форми та робити нескладні вироби з різних матеріалів.

У вихованців мають бути сформовані компетентності:

- пізнавальна;
- практична;
- творча;
- соціальна.

Програма передбачає навчання основам малювання простим олівцем і фарбами, вивчення різного виду ліній, змішування фарб різних кольорів, гра з фарбами, а також навчання малюванню різних предметів, тварин, рослин. Діти опановують і вдосконалюють навички вирізування, ліплення, конструювання, аплікації.

Тема: «Розвиток сприйняття навколишнього світу засобами образотворчого мистецтва»

Основні розділи заняття:

- I. Організаційна частина
- II. Активізація уваги вихованців
- III. Ввідна розповідь.
- IV. Практична робота
- V. Систематизація та корекція набутих знань (бесіда)
- VI. Підсумок заняття

Хід заняття

1.Організаційна частина

Привітання. На початку кожного заняття нагадуються правила поведінки у гуртку та техніка безпеки при користуванні матеріалами та інструментами.

2. Активізація уваги вихованців

За допомогою загадок або дитячих віршів діти дізнаються про тему та завдання заняття.

2. Ввідна розповідь.

У доступній формі за допомогою різноманітного ілюстраційного матеріалу розповідається казка або оповідання на потрібну тему (Природа навколо нас. Особливості природних явищ. Знайомство з видами образотворчого мистецтва, інструментами та техніками. Елементарні способи малювання предметів оточуючого світу). Наприклад:

На цьому занятті ми зануримося у підводний світ та познайомимось з його мешканцями – медузами та спробуємо зобразити їх аквареллю.

Акварель — техніка живопису. Акварель поєднує особливості живопису і графіки. Аквареллю малюють на зернистому, акварельному папері використовуючи паперову палітру та пензлі з хутра. Техніка використання акварельних фарб достатньо проста — потребує чистої води, щільного паперу, а фарби швидко сохнуть. Малювання акварельними фарбами потребує навичок, старанності, вміння добре використовувати переваги акварельної техніки. Навіть у фахових майстрів порушення техніки і старанності в використанні акварелі призводить до неохайного, неприємного вигляду кінцевого результату.

Сьогодні ми будемо використовувати цю чудову техніку у малюванні підводного світу і додамо малюнку особливості за допомогою солі.

Керівник демонструє зразки та зображення медуз та розповідає віршик.

Справжні морські друзі

В морі плавають медузи,
Ті медузи – справжні друзі:
Не блукають по одинці,
Завжди плавають у спілці,
В темряві подорожують,
Там і днюють, там – ночують.
Та нажаль на дні, глибоко,
Їм без світла одиноко -
Сонечка немає в морі,
Там бо ж темно, мов в коморі.
Та завжди, на допомогу,
Із морського дна самого,
У воді, немов пір'їнки,
Закружляють морські зірки.
Мов Різдвяні ті прикраси,
Не дадуть в пільмі пропасти,
Йдуть завжди на допомогу,
Та освітлюють дорогу,
Хочуть стати у прислузі,
Бо вони теж справжні друзі.

Автор: Maks Tern

На цей момент має закінчитися перша частина заняття. Діти виходять на перерву. Приміщення провітрюється, за цей час педагог розкладає на столи необхідні інструменти.

3. Практична робота

1. Беремо білий аркуш паперу формату А4 ; намічаємо контур медуз та перш ніж почати пригадуємо правила композиції.

2. За допомогою пензлика змочуємо малюнок водою і за допомогою техніки «градієнт» розмальовуємо медузу.

3. Поки малюнок вологий посипаємо його сіллю. Чекаємо поки сіль вбере в себе воду, після висихання зайву сіль бажано зсипати.

Усі етапи педагог демонструє на окремому аркуші паперу, паралельно допомагає вихованцям.

4. Систематизація та корекція набутих знань (бесіда)

- що таке акварель?
- які кольори переважали на роботі?
- що нового дізналися під час заняття?

5. Підведення підсумків заняття.

Оцінка діяльності учнів під час заняття. Аналіз виконаних робіт.

6. Висновок.

Вивчення на заняттях з дітьми сучасних акварельних технік дає змогу дитині навчитись відчувати і поєднувати кольори, вільно користуватись матеріалом, розвиває смак, терпіння та творчу уяву, вдосконалює мілку моторику та увагу.

СЛОВНИК ТЕРМІНІВ

Акварель – живописна техніка, що використовує водорозчинні фарби, які у водному розчині утворюють прозору завесь тонкого пігменту, що дозволяє створювати ефекти легкості, повітряності та тонких кольорових переходів.

Візерунок – ритмічний малюнок з різних ліній, кольорів, барв тощо, який створює декоративний ефект.

Графіка – один з видів образотворчого мистецтва, близький до живопису з погляду змісту та форми, але має власні завдання і художні можливості. Основними образотворчими засобами графіки є однотоновий рисунок – лінія, риска, штрих, світлотінь.

Гуаш – різновид водорозчинних фарб, щільніший за акварель; твори мистецтва виконані в цій техніці також мають назву **гуаш**.

Ескіз – попередній начерк задуманого твору, намічений у загальних рисах, що втілюють у собі основний задум.

Живопис – вид образотворчого мистецтва, пов'язаний з передачею візуальних образів через нанесення фарб на основу, найчастіше виконуваний на плоских

поверхнях, також до живопису відносять малюнки виконані фарбами на декоративних предметах складної форми.

Замальовка / зарисовка – рисунок з натури на природі, допоміжний матеріал для більш глибокої роботи. Часто зарисовка може бути дуже деталізованою.

Колір – властивість матеріальних об'єктів, що сприймається людиною як зорове відчуття.

Кольорова гамма – ряд гармонійно пов'язаних між собою відтінків.

Композиція – система, що включає особливості побудови художнього твору, пов'язані з його ідеєю, призначенням, характером та визнає його сприйняття.

Лінія – основний виражальний засіб лінійного малюнку. Лінію можна описати, як слід від зміщення крапки на площині.

Мазок – накладання фарби дотиком пензля

Малюнок (Рисунок) – зображення предметів і явищ на площині від руки за допомогою графічних засобів

Натюрморт – це продумана композиція предметів, або об'єктів тваринного чи рослинного світу, об'єднаних в єдину групу. Натюрморт (фр. Nature morte — дослівно — мертва природа) — як жанр образотворчого мистецтва, зазвичай зображає природні об'єкти, предмети побуту, знаряддя праці, знакові предмети.

Орнамент – організований візерунок, що ґрунтується на ритмічному чергуванні й поєднанні геометричних, рослинних або інших стилізованих елементів.

Основи композиції – наука про основні закони функціонування та елементи композиції.

Основні кольори – жовтий, червоний, синій.

Пейзаж – один з жанрів образотворчого мистецтва, темою якого є оточуюче середовище, природний чи антропогенний ландшафт.

Портрет або Портретний жанр (фр. portrait – мальоване, скульптурне або фотографічне зображення людини або групи людей, а також відповідний жанр образотворчого мистецтва.

Художній образ – особлива форма естетичного освоєння світу, за якої зберігається його предметно-чуттєвий характер, його цілісність.

Штрих–засіб графічної виразності. Є основним прийомом у техніці рисунка.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дем'янюк Т., Первушевська І. Нові технології позашкільної освіти і виховання. – К., 2000.
2. Доронова Т.Н., Якобсон С.Г. Обучение детей 2-4 лет рисованию, лепке, аппликации в игре% Кн. Для воспитателей дет. Сада. – М. : Просвещение, 1992. – 143 с.
3. Інформаційний ресурс "Мистецький альманах Артеc" (АРТЕC (Львів, 2011) — це інтернет-видання однойменної організації, що об'єднує мистецтвознавців, культурологів, музейників та колекціонерів.) https://artesc-almanac.com/opys_analiz_interpretacija/
4. Інформаційний ресурс <http://delakrua.ru/>
5. Інформаційний ресурс <http://metoduchka.com/hrafika-hudozhni-zasoby-vydy-oryhinalna-tyrazhna-promyslova-zhyvop>

6. Навчальні програми з позашкільної освіти. Художньо–естетичний напрям /колектив авторів: Богусевич Н.О., Борсук Н.В., Борсук О.В., Вержбицька І.В., Іваницька К.В., Куніцький В.В., Мосякова І.Ю., Окушко Т.К., Опанасюк К.М., Шумило Т.В. – К.: Центр творчості дітей та юнацтва «Шевченківець», 2016. – 106 с.
7. Основи викладання мистецьких дисциплін. – К. 1998.
8. Пехота О.М. Особистісно орієнтована освіта і технології / Неперервна професійна освіта: проблеми, пошуки, корективи. –К., 2000.
9. Ю.Руденко «Основи сучасного українського виховання», К. «Видавництво імені Олени Теліги», 2003.

Навчально-методичне видання

**МАТЕРІАЛИ
ДО НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНОГО КОМПЛЕКТУ**

**за навчальною програмою з позашкільної освіти
«СТУДІЯ ЕСТЕТИЧНОГО РОЗВИТКУ»**

Художньо-естетичний напрям

Відповідальний за випуск – І. В. Вержбицька

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

**ДЕПАРТАМЕНТ ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ
ВИКОНАВЧОГО ОРГАНУ КИЇВСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ
(КИЇВСЬКОЇ МІСЬКОЇ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ)**

**УПРАВЛІННЯ ОСВІТИ
ШЕВЧЕНКІВСЬКОЇ РАЙОННОЇ В МІСТІ КИЄВІ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ
ЦЕНТР ТВОРЧОСТІ ДІТЕЙ ТА ЮНАЦТВА «ШЕВЧЕНКІВЕЦЬ»**

**МАТЕРІАЛИ
ДО НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНОГО КОМПЛЕКТУ**

за навчальною програмою з позашкільної освіти

«Валяння вовни»

художньо-естетичний напрям

**м. Київ
квітень 2019 р.**

Автор- укладач

Шевченко Ганна Миколаївна, керівник гуртка Центру творчості дітей та юнацтва
«Шевченківець» міста Києва

Загальна редакція:

І. В. Вержбицька, Н.З.Чернікова

ЗМІСТ

Вступ	4
Рекомендації педагогам щодо викладання дисципліни або організації самостійної роботи здобувачів освіти	8
Рекомендації з використання необхідного обладнання та технічних засобів	13
Заняття на тему: «Виготовлення сумки із зображенням фруктів і квітів»	14
Заняття на тему: «Валяння об'ємної прикраси червоне намисто»	20
Заняття на тему: «Виготовлення тематичного шарфу «Мій настрій»»	14
Література	18
Тезаурус	27

ВСТУП

Чим більше сучасна людина забуває про зв'язок з народними корінням і культурою, тим виразніше стає її духовне зубожіння, тому збереження та примноження культурної спадщини українського народу є актуальним і сьогодні. Не випадково сьогодні виникає інтерес та необхідність звернення до народного мистецтва, зокрема до декоративно-прикладного, яке йде корінням в далеке минуле, і в той же час розвивається в наші дні.

На сьогоднішній день значно підвищився рівень декоративно-ужиткового мистецтва оскільки з'явилося безліч новітніх технологій та напрямів, серед яких значну роль посідає такий напрям декоративно-ужиткового мистецтва як сухе та вологе валяння шерсті. Зросла кількість зацікавлених цією справою, та, звичайно, людей, які прагнуть освоїти цю техніку, особливо дітей, які хотіли б оволодіти нею. Актуальність цього напрямку в тому, що техніка сухого та мокрого валяння є досить незвичною та оригінальною і може стати чудовим поштовхом для формування творчої особистості дитини та бути стимулом для її подальшого розвитку, оволодіння фелтінгом в закладах позашкільної освіти значно розширює можливості творчого розвитку особистості дитини, її художніх та творчих здібностей. Освоєння технологій, методик, технічних прийомів фелтінгу відбувається в тісному взаємозв'язку з розвитком образного, просторового, асоціативного і творчого мислення дитини. у них виникає прагнення самим навчитися створювати прекрасне

Перехід людства до сучасних видів мистецтва, які пов'язані з декоративно-прикладною діяльністю, зокрема, до валяння вовни (фелтінг, від англ. felt – повсть, фільтювання, фільтц, набивання) – це особлива техніка рукоділля, в процесі якої з вовни для валяння створюється малюнок на тканині або повсті, об'ємні іграшки, панно, декоративні елементи, предмети одягу або аксесуари. Діти навчаються розуміти мову декоративно-прикладного мистецтва як форму міжособистісного спілкування; розпізнавати почуття інших людей, різноманіття творчих проявів і бачень дійсності.

Дослідження психологів показали, що у творчому пошуку нових рішень беруть участь обидві півкулі головного мозку, а під час навчання в школі інтенсивніше навантажується ліва півкуля, яка відповідає за логічне мислення, і зовсім мало права, яка відповідає за образне мислення. У зв'язку з цим великого значення для розвитку творчих здібностей особистості, особливо в юному віці, набувають заняття різними видами декоративно-прикладного мистецтва

Відродження цього мистецтва є невід'ємною частиною знань з традиційної культури. Народне мистецтво зберігає традиції спадкоємності поколінь, впливає на формування художніх смаків, відіграє значну роль у формуванні та розвитку творчих здібностей дітей. На заняттях діти, підключаючи свою фантазію, творчий потенціал, створюють не тільки корисні, але й красиві речі, отримують навички технічного виконання предмета в матеріалі. Декоративно-прикладна діяльність виховує почуття патріотизму, інтерес до суспільно корисної діяльності, підвищує відповідальність за збереження та розвиток традицій народного мистецтва, викликає бажання долучитися до творчості, вносить в життя радість, яскраві фарби, бадьорі ритми. підготовка учнів до самостійної

трудової діяльності, розвиток і виховання освіченої, культурної, творчої, ініціативної і заповзятливої особистості.

Такий вид декоративно-ужиткового мистецтва як валяння вовни може посісти важливе місце у освітньому процесі, оскільки при виготовленні одягу або картин з вовни в техніці мокрого валяння вихованці отримують важливі знання та уміння, знайомляться із старовинним Українським побутом, а от техніка сухого валяння вовни є більш сучасною, із застосуванням сучасних матеріалів та обладнання, а отже буде цікавою та захопливою для вивчення в гуртках та закладах позашкільної освіти, адже сприяє розвитку гармонійної, цілісно розвиненої особистості.

Декоративно-ужиткове мистецтво надзвичайно різноманітне і саме такий вид мистецтва як валяння має безпосередній зв'язок з такими дисциплінами як:

- історія України;
- скульптура (схожий спосіб накладання шерсті для об'єму);
- образотворче мистецтво (специфічне малювання волокнами шерсті по поверхні, змішування кольорів. До того ж є ще один вид валяння, який називається «Шерстяна акварель», де назва говорить сама за себе);
- фізична культура
- кольорознавство

Методи опрацювання матеріалу різноманітні: бесіда, пояснення, інструктаж, ілюстрація, демонстрація, спостереження, практична робота

Щоб контролювати процес оволодіння технікою валяння педагогу необхідно контролювати дотримання вихованцями плану послідовності виконання. Обов'язковою умовою є пояснення нового матеріалу, обговорення та аналіз дитячих робіт. Дотримання правил техніки безпеки є необхідною умовою на заняттях з фелтінгу.

Рекомендації педагогам щодо викладання дисципліни

або організації самостійної роботи здобувачів освіти:

- Демонстрація ілюстративного матеріалу (роздруківки робіт або вироби вихованців інших груп, що спонукає вихованців працювати більш творчо);
- Використання Game технологій;
- Проведення інструктажу з техніки безпеки перед початком заняття;
- Ознайомлення з планом послідовного виконання завдання;
- Підведення підсумків заняття – виставка робіт гуртківців.

1. Розумний ігровий підхід.

Оскільки практичні завдання в даній програмі передбачають тісний зв'язок з мистецтвом дизайну одягу, а саме виготовлення аксесуарів, таких як капелюх, шарф, сумочка, то керівнику гуртка потрібно звернути увагу на ті речі, які оточують вихованців. Це може бути представлено у вигляді кросворду на тему «Одяг». Наприклад, відгадайте слово «капелюх», відгадавши ще купу подібних слів, пов'язаних із повсякденними речами, з якими дитина кожен день

зустрічається.

Або давайте пограємо в гру «Що одягає людина взимку?». Діти повинні по черзі перераховувати елементи одягу доти, доки не назвуть потрібне слово.

Піднесена дітям в казково-цікавій формі розповідь про зміст, що закладений в кожному візерунку, яким оздоблено одяг, допоможе пробудити інтерес до народного мистецтва, створити яскравий емоційний фон декоративної діяльності, наповнити розповідним сенсом загальну композицію, сформувати поняття про умовність і стилізованість декоративних елементів.

2. Важливість візуального та тактильного кінцевого сприйняття.

Слід підкреслити важливість візуального сприйняття дітьми кінцевого результату у якості прикладів робіт, представлених як наочність. Мається на увазі, що вихованці краще будуть засвоювати, сприймати та працювати над завданнями даної програми на заняттях з декоративно-ужиткового мистецтва тоді, коли бачитимуть на власні очі результат кінцевої діяльності (виріб), а саме готове намисто, шарф, жилет, які їм перед початком освітнього процесу продемонструє керівник гуртка. Краще, щоб це була не просто роздрукована картинка якогось одягу, чи аксесуару, а реальний предмет, який має свій об'єм, колір, тактильні відчуття (а саме приємне тепло шерстяного виробу), який можна взяти до рук, покрутити, роздивитись з усіх боків та, навіть, приміряти. Це сприятиме посиленню мотивації діяльності гуртківців на заняттях з декоративно-ужиткового мистецтва.

3. Малювання прикладів-ескізів.

Створення виробів декоративно-прикладного мистецтва починається від сприймання і продовжується в роботі над ескізами, кресленням, малюнками майбутнього виробу. Не раз керівнику гуртка доводиться наголошувати дітям на важливості того, що потрібно малювати ескізи для майбутніх виробів, особливо для таких, які, через особливість техніки, важко буде потім виправити. Але не всі діти хочуть користуватись цією порадою... Для того, щоб спонукати вихованців спочатку намалювати ескіз виробу, а лише потім переходити до практичної діяльності, керівник гуртка має власноруч намалювати декілька ескізів, щоб показати гуртківцям, що це не просто потрібно а й необхідно. Можна навіть присвятити виготовленню ескізів окреме заняття, де вихованці проявили б всю свою фантазію та уміння малювати. Наприклад, на тему «Чарівний капелюх» кожна дитина малює 5-6 ескізів капелюшків для подальшого їх виготовлення. Або ж просто вибирає один, який найбільше припаде до душі, і, порадившись з керівником гуртка, приступає до його виконання на практиці. Керівник гуртка допомагав би і контролював цей процес і давав би потрібні поради та настанови.

4. Відвідування музеїв декоративно-ужиткового мистецтва та виставок

Відвідування музеїв та сучасних виставок, пов'язаних з декоративно-ужитковим мистецтвом надзвичайно важливий спосіб розширення знань гуртківців, які допоможуть їм в подальшому реалізувати свої творчі задуми на

заняттях гуртка. Поєднання старовинного і сучасного, а саме, музеїв, яким вже багато років і виставок, які нещодавно відкрились - дієвий спосіб «розповісти» гуртківцям про мистецтво валяння якомога краще.

Наприклад, Андріївський узвіз, куди приходять майстри різних поколінь і там можна побачити дуже багато виробів з вовни. Таким чином відбувається знайомство з актуальними новітніми техніками декоративно-ужиткового мистецтва. Щодо сучасних виставок, то тут не можна оминати виставку «Модна лялька». Оскільки валяння з вовни набуває все більшої популярності, таким чином збільшується кількість людей, які чудово володіють цією надзвичайно цікавою технікою. Для вихованців гуртка декоративно-ужиткового мистецтва такий похід на виставку може стати справжньою знахідкою, де вони отримають нові знання та натхнення, також це стане в нагоді керівнику гуртка при реалізації програми «Валяння вовни».

5. Проведення дитячого показу мод

Новітнім та актуальним способом презентації елементів одягу та аксесуарів з вовни може виступати проведення дитячого показу мод. Це цікава знахідка, яку потрібно використовувати при навчанні за програмою «Валяння з вовни», оскільки це дуже тісно пов'язано з дизайном одягу. Показ мод виступатиме підсумком довготривалої праці гуртківців над власним предметом творчості (жилет, капелюх, сукня чи спідниця) та допоможе дітям розвинути впевненість у своїх творчих можливостях та стане оригінальним способом оцінювання кінцевого результату. Також, за бажанням, може працювати журі, в ролі якого можуть виступати старші діти з іншої групи, або батьки. Це неймовірно захоплююче і хвилююче дійство як для дівчат (презентувати свій виріб і бути в ролі моделі), так і для хлопців, бо вони також прагнутимуть зробити роботу якомога краще і оригінальніше. Така організаційна діяльність спонукатиме дітей до активної праці на заняттях і буде виступати потужною мотивацією для подальшого навчання такому виду мистецтва як валяння вовни.

Рекомендації

з використання необхідного обладнання та технічних засобів

Перед початком практичної роботи обов'язково потрібно ознайомити вихованців з правилами техніки безпеки, поводження із спеціальною голкою для фільтцювання (тримати голку в поролоновій губці, яка має бути достатньо високою, для того, щоб голка не торкалась поверхні стола, прохромлюючи її, а при практичному застосуванні тримати голку якомога рівніше, щоб вона не зламалась). Для кращого звалювання вовни в техніці мокрого валяння плівка з пухирцями має містити велику кількість наповнених повітрям кружечків, а москітна сітка має бути досить жорсткою. Також, для кращого остаточного промивання виробу від мильного розчину слід використовувати теплу а не холодну воду.

Заняття на тему:
«Виготовлення сумки із зображенням фруктів і квітів»
(для груп основного освітнього рівня,
вихованців середнього шкільного віку)

Мета:	сформувати позитивне ставлення та інтерес до декоративно-ужиткового мистецтва, розширити уявлення дітей про моду, види художніх <u>матеріалів, їх властивості</u> , обробку, способи використання і якість виробу
Завдання:	<ul style="list-style-type: none">• сформувати уміння та навички щодо технології виготовлення валяної сумки;• удосконалити навички створення валяного виробу в техніці мокрого валяння;• сформувати уміння самостійно вибирати колірну гаму, розвивати колірне сприйняття,• удосконалювати дрібну моторику пальців рук і кистей,• розвивати тактильні почуття.• розвивати уміння самостійного виконання операцій технологічного процесу, логічне мислення, творчу уяву;• навчити працювати із заготовками;• виховати працелюбність та наполегливість, любов до мистецтва в цілому.
Методи:	розповідь; метод емоційного впливу: перегляд зразків; практичне заняття
Тип заняття:	комбіноване
Наочні матеріали:	роздруківки з фотографіями сумок, зразки виробів, виготовлених в техніці вологого валяння. Приклад дитячих міні-робіт.
Матеріали:	плівка з пухирцями, москітна сітка, мильний розчин, ємність для води, вовна для валяння, голки, ножиці.
Словникова робота	дизайнер, мода, аксесуари
Тривалість заняття	дві академічні години

Хід заняття

1. Активізація уваги вихованців

Сьогодні у нас відкривається майстерня дизайну модних аксесуарів для дівчат, (мам, бабусь). Ми сьогодні всі будемо працювати дизайнерами, створюватимемо модний аксесуар – сумку. Її можна буде подарувати мамі, сестрі, бабусі або носити самій. Сучасні дизайнери рік від року лише вдосконалюють навички виготовлення такого аксесуару як сумка. Вона не виходить з моди,

залишаючись непорушною прикрасою практично будь-якого гардеробу. За типом матеріалу, сумки можуть бути виконані з повсті і фетру, шкіри, тканини, пластику тощо. Тематика сучасних сумок вкрай різноманітна: геометричні фігури, натюрморти, рослинні мотиви, світ фауни, різна символіка тощо. Найбільшою популярністю користуються абстрактні прикраси, квіти і рослини. Незмінне одне – сумка міцно закріпила свої позиції в світі моди, цей аксесуар поза часом.

Ви вже переглянули фото і знаєте що, приблизно, ми будемо створювати і що у нас в результаті вийде. А до того ж кожен може придумати якийсь свій маленький натюрморт і оздобити цим зображенням сумку. Хочу вам продемонструвати роздруковані із зображеннями натюрмортів і показати вже готові роботи дітей попередньої групи. *(Керівник гуртка показує ілюстрації дітям).*

2. Мотивація навчальної діяльності

Хто з вас знає Що таке «натюрморт»? *(вихованці піднімають руки і висловлюють свої припущення).*

Натюрморт – різновид мистецтва, що зображає зірвані плоди, квіти, спійману рибу та здобич мисливців, пізніше почали додавати предмети з часом букети квітів, композиції овочів, фруктів, посуд тощо

Давайте разом з вами спробуємо назвати ті складові натюрморту, які можуть бути в ньому присутні. Для цього пограємо в гру «Так чи ні». Я буду називати по черзі різні слова а ви будете відповідати «так» - якщо це може входити в натюрморт, або «ні» - якщо не може («Море», «Груша», «Соняшник», «Ліс»... *(Вихованці відповідають).*

А тепер спробуємо створити сумочку в техніці мокро́го валяння вовни!

4. Практична робота.

Перед початком практичної роботи давайте я вам нагадаю послідовність виконання даного завдання.

1. Потрібно взяти підходящі кольори вовни і розкласти їх на плівку з пухирцями від центру до країв

2. Закрити москітною сіткою і валяти 5-10 хвилин, щоб волокна вовни трішки зчепились між собою.

3. Вирізати необхідну за розміром заготовку з цупкого матеріалу, яка потрібна для того, щоб всередині наш виріб був порожній, потім ми її будемо звідти видаляти.

4. Загортаємо краї нашої звальної основи так, щоб вона щільно накладалась на заготовку з цупкого матеріалу та кладемо зверху ще шар шерсті, такий як знизу.

5. Валяємо з обох боків, обережно перевертаючи виріб через кожні 10-15 хвилин.

6. Акуратно розрізаємо з одного боку нашу сумку і дістаємо заготовку. Таким чином наша сумочка майже готова.

7. Промиваємо теплою водою до повного прибирання мильного засобу.

8. Сушимо на батареї до повного висихання.

4. Підсумок заняття

Проведення виставки робіт гуртківців

ЛІТЕРАТУРА

1. Гільман Р.А. Голка і нитка в умілих руках. М.,1993.<https://uk.wikipedia.org/wiki/Натюрморт>
2. Дмитрієва Н.А. Коротка історія мистецтв. – М.: Мистецтво, 1985.
3. Кнаке Ж. Картини з фетру своїми руками: Практичний посібник. – М.: «Ніола-Прес», 2008. - (Нові ідеї).
4. Козлов В.Н. Основи художнього оформлення текстильних виробів. – М., 1981.
5. Колекція журналів «Ручна робота» – Видавництво ТОВ «Бонніер Паблікейшенз».
6. Комарова Т.С. Колективна творчість дітей. – М., 1998.
7. КОНЦЕПЦІЯ художньо-естетичного виховання учнів у загальноосвітніх навчальних закладах (Наказ МОН України від 25.02.04 р. № 151/11)
8. Краснікова Г. Все про повсть і фільцювання. Додаток до журналу «Чудові миті». – М.: Агентство Дистрибутор Преси, 2007.
9. Люцкевич Л. Іграшки в техніці валяння. – М.: Ексмо, 2008. (Азбука рукоділля)
10. Мистецтво. Живопис. Скульптура. Архітектура. Графіка. Кн. Для вчителя в 3 ч. – М.: Просвітництво, 1989.
11. Оптичний орнамент. – Рига, 1995.
12. Основи художнього ремесла. – М., 1986.
13. Преображенская В. Фелтинг. Удивительные поделки из свалянной шерсти
14. Смирнова Е. Игрушки своими руками. Сухое объемное валяние .– Питер, 2014.
15. Хворостів А.С. Декоративно-прикладне мистецтво в школі. – М., 1981

Заняття на тему:

«Валяння об'ємної прикраси червоне намисто»

(для груп основного освітнього рівня, вихованців середнього шкільного віку)

- Мета:** сформувати позитивне ставлення та інтерес до декоративно-ужиткового мистецтва
- Завдання:**
- сформувати навички виготовлення об'ємного намиста в техніці сухого валяння;
 - розвинути навички створення маленьких деталей з вовни;
 - удосконалити знання та уміння з технології виготовлення об'ємної прикраси;

	<ul style="list-style-type: none"> • розвинути навички послідовного створення об'ємного намиста, логічне мислення, фантазію; • виховати працелюбність та наполегливість • розвинути уміння самостійного виконання операцій технологічного процесу, логічне мислення, творчу уяву; • виховати наполегливість та удосконалити фантазію
Методи:	розповідь; метод емоційного впливу: перегляд зразків; практичне заняття
Тип заняття:	комбіноване
Наочні матеріали:	роздруківки з фотографіями аксесуарів з вовни, зразки намиста виготовлених в техніці сухого валяння. Приклад роботи керівника гуртка
Матеріали:	Матеріали: папір А4, кольорові олівці, леска для бісеру, вовна для валяння, намистини, голка для валяння, ножиці, паралонова губка.
Тривалість заняття	дві академічні години

Хід заняття

1. Активізація уваги вихованців

Сьогодні в нас буде оригінальне і цікаве заняття де ми будемо створювати виріб в техніці сухого валяння. Але спочатку ви повинні розгадати кросворд. *(Керівник гуртка називає питання в змінній послідовності, щоб слово якомога довше було нерозгадане дітьми).*

шта**Н**и
к**А**пелюх
М**А**йка
спід**Н**иця
С**О**рочка
жиле**Т**
пальт**О**

1. Різновид верхнього одягу, який складається з двох зшитих частин, що облягають ноги.

2. Головний убір, який складається з основи — наголовка та бортів у нижній частині.

3. Натільний одяг без рукавів. Може використовуватися як частина спортивної форми в деяких видах спорту.

4. Один з найпопулярніших видів жіночого одягу. Вона є нижньою частиною різних видів жіночого вбрання, може бути як окремим, самостійним виробом, так і частиною сукні, костюма.

5. Одяг з легкої тканини, що покриває тулуб і руки. Історично була натільною білизною.

6. Вид чоловічого (рідше жіночого) верхнього одягу без коміра та рукавів, яку одягають під піджак чи інший верхній одяг

7. Різновид верхнього одягу для прохолодної або холодної погоди. Традиційно довгого покрою, але популярними є і моделі до середини стегна.

2. Мотивація навчальної діяльності.

Хто з вас скаже що таке намисто і трохи розповість його історію?

Намисто — прикраса з перлів, коралів, камінців та яке носять на шії. Намисто є одною з найдавніших прикрас. Зараз їх носять переважно жінки, але історично вони використовувалися як прикраси і чоловіками. Намисто може називатися також за матеріалом — «коралі», «бісері», «пацьорки». Один елемент намиста називається намистіна. Намисто — найстарша й найпоширеніша з жіночих нашійних прикрас на всій території України. Намисто було різним як за матеріалом, кольором, формою, так і за способами носіння. Раніше складалося із скойок, гарних рослинних плодів, зерен, кісточок овочів, які згодом заступили намистинки з каменю, металу чи скла. Найбільше цінувалося намисто з дорогих природних матеріалів — коралів, бурштину, перлів, гранатів, скла, смальти. Дорого цінувалося гуцульське намисто з венеціанського різнокольорового скла з вкрапленнями іншого кольору або золота, яке завозилося з Італії. Намисто завжди було дуже важливим в строї жінок та дівчат: чим більші були намистини і чим більше разків було на шії, тим заможнішою була їх власниця.

Які ще бувають прикраси? (*Вихованці перераховують назви*)

А тепер спробуємо створити ваше індивідуальне червоне намисто з візерунками в техніці сухого валяння вовни!

4. Практична робота.

Давайте згадаємо послідовність виконання

1. Малюємо ескіз намиста, яке ви хочете створити та надаємо трошки кольору за допомогою кольорових олівців.

1. Розділяємо світло червону вовну на декілька частин приблизно одного розміру.

2. Беремо трошки темніший колір червоної вовни і ділимо її на 10 частин.

3. Валяємо кульки до часткового затвердіння.

4. Привалюємо візерунки білого та рожевого кольорів вовни.

5. Збираємо намисто, звіряючись з ескізом, додаючи намистини та бісер відповідних кольорів.

5. Підсумок заняття.

Проведення виставки робіт гуртківців

ЛІТЕРАТУРА

1. <https://uk.wikipedia.org/wiki/Намисто>

2. Преображенская В. Фелтинг. Удивительные поделки из свалянной

шерсти.

3. Гільман Р.А. Голка і нитка в умілих руках. М.,1993.
4. Хворостів А.С. Декоративно-прикладне мистецтво в школі. – М., 1981.
5. Дмитрієва Н.А. Коротка історія мистецтв. – М.: Мистецтво, 1985.
6. Кнаке Ж. Картини з фетру своїми руками: Практичний посібник. – М.: «Ніола-Прес », 2008. - (Нові ідеї).
7. Козлов В.Н. Основи художнього оформлення текстильних виробів. – М., 1981.
8. Колекція журналів «Ручна робота» – Видавництво ТОВ «Бонніер Паблікейшенз».
9. Комарова Т.С. Колективна творчість дітей. – М., 1998.
10. <http://vsviti.com.ua/ukraine/55389>
11. Краснікова Г. Все про повсть і фільцювання. Додаток до журналу «Чудові миті». – М.: Агентство Дистриб'ютор Преси, 2007.
12. Люцкевич Л. Іграшки в техніці валяння. – М.: Ексмо, 2008. (Азбука рукоділля)
13. Мистецтво. Живопис. Скульптура. Архітектура. Графіка. Кн. Для вчителя в 3 ч. – М.: Просвітництво, 1989.
14. Оптичний орнамент. – Рига, 1995.
15. Основи художнього ремесла. – М., 1986.
16. Смирнова Е. Игрушки своими руками. Сухое объемное валяние .– Питер, 2014.

Додатки

Намиста в техніці сухого валяння

Заняття на тему:

«Виготовлення тематичного шарфу «Мій настрій»»

(для груп основного освітнього рівня, вихованців середнього шкільного віку)

Мета: сформувати позитивне ставлення та інтерес до даного виду декоративно-ужиткового мистецтва

Завдання: закріпити навички створення валяного виробу;
удосконалити знання та уміння з технології виготовлення плоского елемента одягу;
розвинути навички самостійного виконання операцій технологічного процесу, логічне мислення, творчу уяву;
виховати працелюбність та наполегливість

Методи: розповідь; метод емоційного впливу: перегляд зразків; практичне заняття

Тип заняття: комбіноване

Наочні матеріали: роздруківки з фотографіями шарфиків, зразки виробів виготовлених в техніці вологого валяння, картки з обличчями які символізують емоції

Матеріали: вовна для валяння, москітна сітка, пупирчаста плівка ємність для води, рідке мило

Тривалість заняття дві академічні години

Хід заняття

1. Активізація уваги вихованців

На цьому занятті ми будемо виготовляти всім відомий елемент одягу такий як шарф. Наше сьогоднішнє заняття буде незвичайним, бо ми будемо мати справу з емоціями! Використовуючи знання та навички, отримані раніше, а також уміння логічного мислення та фантазії, будемо виготовляти валяний шарф на тему «Мій настрій». Для його виконання використаємо вовну для валяння, а саме: гребінну стрічку, а також трохи пограємо.

2. Мотивація навчальної діяльності.

Давайте разом з вами спробуємо назвати ті елементи одягу, які людина одягає влітку! *(Вихованці по черзі піднімають руки і називають літні елементи одягу).*

А тепер назвіть елементи одягу, які людина одягає взимку! *(Вихованці по черзі піднімають руки і називають зимові елементи одягу)*

А ви знаєте що таке емоції? Можете їх назвати? *(Діти по черзі перераховують емоції, які знають).* Тепер я буду вам показувати картки де будуть зображені обличчя з різними виразами емоцій, а ви спробуєте визначити які емоції вони виражають. Але окрім того, той хто буде називати певну емоцію має її зобразити на своєму обличчі! Це дуже весела гра! *(Вихованці вгадують картки і пробують повторити вираз обличчя на картинці).*

До речі кожен колір відповідає за певні емоції. А ви, підсвідомо, вибираючи собі одяг, який би вдягнути сьогодні або завтра, вибираєте той, який би відповідав вашим емоціям і вашому поточному станові. Наприклад,

Жовтий- радість, веселощі;

Синій- спокій, рівновагу;

Червоний-збудження, яскраво виражені емоції;

Чорний- смуток, понурість; *(Керівник гуртка показує дітям ці кольори і запитує які емоції вони викликають).*

А тепер спробуємо створити шарф який би по своїй кольоровій гаммі підкреслював саме ті емоції які ви зараз відчуваєте!

4. Практична робота.

Виготовлення шарфу на тему «Мій настрій».

Перед тим як почати практичну роботу давайте згадаємо послідовність виконання нашої роботи.

Кладемо плівку на стіл і починаємо розкладати нашу вовну по периметру прямокутника від центру до країв.

Потім накриваємо нашу заготовку спеціальною сіткою, заливаємо мильним розчином і обережно валяємо хвилин 10-15.

Акуратно перевертаємо наш шарфик і докладаючи вже більше зусиль валяємо з іншого боку.

Повторюємо ці операції до того моменту, коли волокна шерсті не будуть відчіплятись і шарф буде мати цілісний вигляд.

Промиваємо теплою водою і лишаємо сушитись на пару годин (*вихованці починають активно працювати на данім завдання і виготовляти свої шарфики в тій кольоровій гаммі, яка б відповідала б поточному стану їх настрою*).

5. Підсумок заняття.

Проведення виставки робіт гуртківців

ЛІТЕРАТУРА

1. Linda Griepentrog, Pauline Richard. Needle Felting by Hand or Machine:15 Projects Using Easy-to-Learn Techniques.Krause Publ, 2007
2. Волкотруб І.Т. Основи художнього конструювання. – Київ: Вища школа, 1988.
3. Гільман Р.А. Голка і нитка в умілих руках. М.,1993.
4. Хворостів А.С. Декоративно-прикладне мистецтво в школі. – М., 1981.
5. Дмитрієва Н.А. Коротка історія мистецтв. – М.: Мистецтво, 1985.
6. Кнаке Ж. Картини з фетру своїми руками: Практичний посібник. – М.: «Ніола- Прес », 2008. - (Нові ідеї).
7. Козлов В.Н. Основи художнього оформлення текстильних виробів. – М., 1981.
8. Колекція журналів «Ручна робота» – Видавництво ТОВ «Бонніер Паблікейшенз».
9. Комарова Т.С. Колективна творчість дітей. – М., 1998.
10. КОНЦЕПЦІЯ художньо-естетичного виховання учнів у загальноосвітніх навчальних закладах (Наказ МОН України від 25.02.04 р. № 151/11)
11. Краснікова Г. Все про повсть і фільцювання. Додаток до журналу «Чудові миті». – М.: Агентство Дистриб'ютор Преси, 2007.
12. Люцкевич Л. Іграшки в техніці валяння. – М.: Ексмо, 2008. (Азбука рукоділля)
13. Мистецтво. Живопис. Скульптура. Архітектура. Графіка. Кн. Для вчителя в 3 ч. – М.: Просвітництво, 1989.
14. Оптичний орнамент. – Рига, 1995.
15. Основи художнього ремесла. – М., 1986.
16. Преображенская В. Фелтинг. Удивительные поделки из свалянной шерсти. – Рипол Классик, 2012.
17. Смирнова Е. Игрушки своими руками. Сухое объемное валяние .– Питер, 2014.
18. Сокольникова Н.М. Образотворче мистецтво. – Обнінськ, 1996.

Приклади робіт

ЛІТЕРАТУРА

1. Linda Griepentrog, Pauline Richard. Needle Felting by Hand or Machine: 15 Projects Using Easy-to-Learn Techniques. Krause Publ, 2007
2. Волкотруб І.Т. Основи художнього конструювання. – Київ: Вища школа, 1988.
3. Гільман Р.А. Голка і нитка в умілих руках. М.,1993.
4. Державний стандарт початкової загальної освіти [Електронний ресурс]: // Режим доступу <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/462-2011-п>
5. Дмитрієва Н.А. Коротка історія мистецтв. – М.: Мистецтво, 1985.
6. Кнаке Ж. Картини з фетру своїми руками: Практичний посібник. – М.: «Ніола-Прес », 2008. - (Нові ідеї).
7. Козлов В.Н. Основи художнього оформлення текстильних виробів. – М., 1981.
8. Колекція журналів «Ручна робота» – Видавництво ТОВ «Бонніер Паблікейшенз».
9. КОНЦЕПЦІЯ художньо-естетичного виховання учнів у загальноосвітніх навчальних закладах (Наказ МОН України від 25.02.04 р. № 151/11)
10. Краснікова Г. Все про повсть і фільцювання. Додаток до журналу «Чудові миті». – М.: Агентство Дистриб'ютор Преси, 2007.
11. Люцкевич Л. Іграшки в техніці валяння. – М.: Ексмо, 2008. (Азбука рукоділля)
12. Мистецтво. Живопис. Скульптура. Архітектура. Графіка. Кн. для вчителя в 3 ч. – М.: Просвітництво, 1989.

13. Основи художнього ремесла. – М., 1986.
14. Преображенская В. Фелтинг. Удивительные поделки из свалянной шерсти. – Рипол Классик, 2012.
15. Смирнова Е. Игрушки своими руками. Сухое объемное валяние. – Питер, 2014.

ТЕЗАУРУС

А

Аксессуар- («додатковий») — необов'язковий предмет, супутній до чого-небудь; приналежність до чого-небудь

Б

Біжутерія- жіночі прикраси (намиста, сережки, брошки, та інше), що зроблені з напівдорогоцінних металів або каміння. Виготовляється із міді, олова, напівдорогоцінного каміння.

В

Викрійка - заготовка потрібної форми для подальшого використання.

Д

Декор - сукупність елементів, що становлять зовнішнє оформлення предмету.
Декоративно-ужиткове мистецтво -один із видів художньої діяльності, твори якого поєднують естетичні та практичні якості. Декоративне означає «прикрашати». Ужиткове ж означає, що речі мають практичний вжиток, а не лише є предметом естетичної насолоди.

Е

Ескіз - швидко виконаний вільний малюнок

Ж

Жанр - рід твору, що характеризується сукупністю формальних і змістовних особливостей.

Жанри живопису - За тематикою живопис поділяється на жанри: натюрморт; портрет; пейзаж; міфологічний; історичний; батальний; анімалістичний; побутовий.

З

Засоби виразності - прийоми та засоби, які автор художнього твору використовує, створюючи предмет творчості.

Змішана техніка валяння-поєднання декількох технік валяння.

К

Кросворд - (перетин слів) — гра-задача, яка полягає у вписуванні літер у перехресні рядки клітинок накресленої фігури так, щоб за горизонтально та вертикально вийшли загадані слова.

Кольорова гама - ряд гармонійно взаємопов'язаних відтінків кольору в образотворчому й декоративному мистецтві.

Композиція - з одного боку, композиція — це побудова художнього твору, яка обумовлена його змістом, призначенням і характером. А з іншого боку композицією називають і сам твір, тобто кінцевий результат діяльності художника. Композиція є одним з основних організуючих компонентів кожного художнього твору. Саме композиція надає йому цілісність, підпорядковує його елементи один одному і цілому. Композиція «тримає» простір, організує його і підпорядковує так званим законам композиції.

Кольорознавство - аналіз процесу сприйняття і розрізнення кольору на основі систематизованих знань з фізики, фізіології й психології.

М

Мокре валяння - спосіб звалювати вовну за допомогою мильного розчину та пупирчастої плівки.

Н

Натюрморт (від фр. *nature morte* — мертва натура) — жанр образотворчого мистецтва, присвячений зображенню неодухотворених речей у реальному побутовому середовищі, композиційно організованих у єдину групу. Об'єктом зображення у натюрморті можуть бути також квіти, овочі, фрукти, "дарунки моря" і т. ін. Як доповнення до основного мотиву до композиції натюрморту іноді залучено людей, тварин, птахів.

Нунофелтінг - привалювання тканини до вовни

О

Образне мислення-вид мислення, що характеризується опорою на уявлення та образи.

Оптичного змішування вовни - візуальне змішування кольору.

П

Пейзаж(від фр. *pausage* — пейзаж, вигляд місцевості) — жанр образотворчого мистецтва, зображення природи, навколишнього середовища, краєвидів, річок, гір тощо. Залежно від головного об'єкта зображення виділяють такі різновиди пейзажу: *сільський, урбаністичний, архітектурний, морський, або марина*.

Портрет (від фр. *portrait*— зображувати "рису до риси") — один з провідних жанрів образотворчого мистецтва, зображення конкретної людини чи групи людей. Найважливіший критерій портретності — схожість зображення з оригіналом. Відповідно до функціонального призначення, композиційних особливостей та образного вирішення розрізняють портрети *героїчні, сатиричні, сентиментальні, парадні, інтимні, погрудні, у повний зріст, анфасні, профільні*

і т. ін. Окремим різновидом портрета є автопортрет — портрет художника, намальований ним самим.

Пропорції - поняття, що позначає співвідношення

Пупирчаста плівка - еластичний, переважно прозорий пластиковий матеріал, поверхня якого рівномірно вкрита невеликими пухирцями заповненими повітрям. Використовується для упаковки крихких предметів.

С

Сухе валяння- спосіб звалювати вовну за допомогою голки і паралонової губки.

Стилізація - це один із прийомів візуальної організації образного вираження, при якому виявляються найбільш характерні риси предмета і відкидаються непотрібні деталі. Стилізація як процес роботи являє собою декоративне узагальнення зображуваних об'єктів (фігур, предметів) за допомогою ряду умовних прийомів зміни форми, об'ємних і колірних співвідношень.

У

Ущільнення вовни - надання вовні більш міцної фактури.

Ф

Фелтінг - виготовлення вовняних виробів та їх ущільнення способом зчеплення і переплетення між собою волокон вовни.

Х

Хенд-мейд» - сталий вираз у англійській мові, що в перекладі означає «ручна робота».

Художній образ - особлива форма естетичного освоєння світу, за якої зберігається його предметно-чуттєвий характер, його цілісність.

Ш

Шаблон - заготовка силуету потрібної форми для перенесення на тканину або фетр.

Навчально-методичне видання

ВАЛЯННЯ ВОВНИ

НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА З ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ХУДОЖНЬО_ЕСТЕТИЧНОГО НАПРЯМУ

Відповідальний за випуск – І. В. Вержбицька

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

**ДЕПАРТАМЕНТ ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ
ВИКОНАВЧОГО ОРГАНУ КИЇВСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ
(КИЇВСЬКОЇ МІСЬКОЇ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ)**

**УПРАВЛІННЯ ОСВІТИ
ШЕВЧЕНКІВСЬКОЇ РАЙОННОЇ В МІСТІ КИЄВІ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ
ЦЕНТР ТВОРЧОСТІ ДІТЕЙ ТА ЮНАЦТВА «ШЕВЧЕНКІВЕЦЬ»**

**МАТЕРІАЛИ
ДО НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНОГО КОМПЛЕКТУ**

за навчальною програмою з позашкільної освіти

«Історичні постаті Української держави»

гуманітарний напрям

**м. Київ
квітень 2019 р.**

Автор- укладач

Тищенко Людмила Миколаївна, керівник гуртка Центру творчості дітей та юнацтва «Шевченківець» міста Києва

Загальна редакція:

І. В. Вержбицька, Н.З.Чернікова

ЗМІСТ

Вступ	4
Основні вимоги до вихованців у відповідності до тематики навчального матеріалу на основному рівні (<i>перший рік навчання</i>)	8
Основні вимоги до вихованців у відповідності до тематики навчального матеріалу на вищому рівні (<i>другий рік навчання</i>)	14
Основні вимоги до вихованців у відповідності до тематики навчального матеріалу на вищому рівні (<i>третій рік навчання</i>)	17
Заняття на тему: «Гетьманщина наприкінці XVII — на початку XVIII ст.. Іван Мазепа»	14
Заняття на тему: «Гетьманщина наприкінці XVII — на початку XVIII ст.. Іван Мазепа»	14
Література	18
Тезаурус	27

Вступ

Державне відродження України вимагає більш пильної й осмисленої уваги до її історії, без чого неможливі розвиток і виховання справжнього громадянина, здатного до самоосвіти і саморозвитку. В умовах становлення українського громадянського суспільства перед історичною освітою постає завдання запропонувати підростаючому поколінню не лише сукупність знань, але й сприяти формуванню його національної свідомості, почуття гордості за власний народ і державу, бажання сприймати ідеї гуманізму та загальнолюдських цінностей. Серед таких цінностей – розуміння й усвідомлення місця і ролі особи в історичному процесі.

Життєписи історичних осіб постійно ставали і стають предметом професійних зацікавлень багатьох представників суспільствознавчих дисциплін. З наукової точки зору персоналістика, як складова історіографії, продовжує користуватися незмінною популярністю у колах дослідників минулого. Постійною є цікавість молоді до видатних людей минувшини. Це пояснюється не лише привабливістю біографічного матеріалу конкретних осіб, але і тим, що крізь призму їхнього життя можна розкрити усю розмаїтість реальних історичних обставин, краще зрозуміти ті умови, в контексті котрих вони діяли. Окрім того, знайомство молоді з життєписами видатних діячів не тільки цікаво, а й змушує задуматись над сутністю влади, величчю, внутрішніми переживаннями, місцем можновладців і простих людей в оточуючому світі, над їхніми обов'язками, ступенем особистої свободи.

Вивчення життя й діяльності окремих історичних постатей сприяє формуванню в молоді позитивних ціннісних орієнтацій. Кожне покоління, кожна нація пишається своїми видатними людьми. Вони – камертон свого часу, що задає тональність життя суспільства, постійно піднімає планку суспільних діянь і прагнень. Історія, людська пам'ять – суворий та принциповий суддя великих людей, і часто такий «судовий процес» розтягується на століття. Але переосмислення, переоцінка окремих персон тільки підкреслює їхню неординарність, здатність впливати на людське співтовариство і через багато років після своєї смерті.

Саме особистість, яка має яскраво виражену індивідуальність, володіє здатністю мислення, самопізнання, тісно пов'язана з певним соціальним середовищем походженням та участю в суспільній діяльності, і є об'єктом нашої уваги. Історія України знає чимало таких прикладів. Це когорта політичних і військових діячів, починаючи від Вішого Олега, Ігоря, Ольги, Володимира Хрестителя, Ярослава Мудрого, до славних гетьманів і кошових Війська Запорізького – П. Конашевича-Сагайдачного, Б. Хмельницького, І. Сірка, І. Мазепи та борців за національну ідею – М. Драгоманова, І. Франка, М. Грушевського та ін.

Програма «Історичні постаті України» є складовою частиною вивчення курсу «Історія України», розроблена педагогом Центру творчості дітей та юнацтва «Шевченківець». Вивчення персоналістики допоможе вихованцям зрозуміти причини, через котрі діяльність найвідоміших постатей України не

привела до здійснення їхніх мрій та планів. Тому знайомство вихованців з історичними особистостями відзначається на сьогодні навчально-виховною актуальністю.

Мета програми – сформувати у вихованців основи наукового розуміння розвитку історичного процесу та місця, ролі і впливу особистості на його перебіг, показати й висвітлити історію України крізь призму життєдіяльності відомих історичних осіб, їхню впливовість на історичні процеси, що відбувалися у нашій державі.

Вибір видатних особистостей для вивчення має суб'єктивний характер і залежить, як правило, від існуючих освітніх традицій, політичної ситуації та власної точки зору автора програми. Так за радянські часи до уваги й вивчення пропонувалися біографії ватажків народних повстанців, героїв революції та керівників партії. В часи перебудови зріс інтерес до лідерів іноземних країн, дисидентів, монархів, як вітчизняних, так і зарубіжних. Зі здобуттям Україною незалежності героями стають козацькі лідери, представники національно-визвольного руху. Сьогодні, коли Україна інтегрує до Європейського простору, акценти зміщуються на будівничих національних держав, носіїв загальнолюдських цінностей.

Завдання курсу:

1. Ознайомити вихованців з біографіями видатних історичних діячів України XV – початку XX століть; осмислити роль особи (а отже і своєї власної) в історичному процесі, а також її відповідальності за свої дії.

2. Формувати вміння застосовувати отримані знання, вміння та навички на практиці.

3. Навчити аналізувати історичні джерела і використовувати їх як матеріал для дослідження.

4. Розвивати вміння висловлювати й відстоювати свої думки, оцінювати думки інших, виявляти розбіжності в різних позиціях та поглядах.

5. Виховувати риси толерантності, співчуття, поваги до інших культур.

Особливістю курсу є те, що в ньому основний наголос робиться на особу в історії, її роль та вплив на історичний процес, адже історія – це перш за все людські стосунки й без людей така наука втратила б будь-який сенс. Запропонований курс дає змогу вихованцям, досліджуючи життя та діяльність видатних людей, глибше зрозуміти перебіг історичного процесу.

В процесі навчання вони зможуть не лише ознайомитись з життєписами видатних представників свого народу, а й сформувати особистісні ставлення щодо них. Запровадження курсу дозволить вихованцям глибше зрозуміти національну ментальність, суспільну значимість особистості. Курс спрямований на формування майбутнього громадянина – патріота, адже людина стає активним представником нації тоді, коли досконало знає історію свого народу, його душу і національну вдачу.

В умовах становлення українського громадянського суспільства перед історичною освітою постає завдання запропонувати підростаючому поколінню не лише сукупність знань, але й сприяти формуванню його національної

свідомості, почуття гордості за власний народ і державу, бажання сприймати ідеї гуманізму та загальнолюдських цінностей. Серед таких цінностей – розуміння й усвідомлення місця і ролі особи в історичному процесі.

Життєписи історичних осіб постійно ставали і стають предметом професійних зацікавлень багатьох представників суспільствознавчих дисциплін. З наукової точки зору персоналістика, як складова історіографії, продовжує користуватися незмінною популярністю у колах дослідників минулого.

За радянських часів вирішальну роль в історії відводили народним масам. Однак вона не може відбуватися без конкретних персон та поза їхньою свідомістю, ментальністю, ідеологією чи соціальною поведінкою. Загальний хід суспільного розвитку визначається геополітичними, природними, іншими об'єктивними закономірностями, а видатні постаті змушені діяти у рамках оточуючого їх середовища.

Курс «Визначні постаті України» допоможе вихованцям краще зрозуміти й усвідомити проблеми української історії впродовж тисячоліття. М.Грушевський писав: «Уся надія в нас, вся сила в народі», — маючи на увазі українську еліту, яка кермує народом у його визвольній боротьбі за кращу долю. Народ є рушійною силою історичного процесу, але на чолі його стоять провідники — церковні ієрархи, князі, земельні володарі, козацька старшина, вчені, письменники, представники інтелігенції. Ознайомившись із думками й помислами тих осіб, які визначали українську політику в різні епохи, вихованці зможуть краще збагнути й осягнути перебіг історичних подій, причини наших перемог і поразок від XV до XXI ст. План ознайомлення з історичними посталями побудовано за єдиним принципом, тобто йдеться про місце кожної особи в подіях певної історичної епохи, її внесок у культурне й громадське життя України під політичним кутом зору.

Навчальна програма передбачає 3 роки навчання. Кожен рік навчання присвячений вивченню певного періоду історії української держави:

1-й рік - основний освітній рівень – «Українська козацька держава» – 144 години на рік (4 год./тиждень);

2-й рік – вищий освітній рівень – «Українська державність першої половини XX ст.» – 216 годин на рік (6 год./тиждень);

3-й рік – вищий освітній рівень – «Боротьба за українську державність другої половини XX ст. Становлення незалежності» – 216 годин на рік (6 год./тиждень)

**Основні вимоги до вихованців у відповідності
до тематики навчального матеріалу на основному рівні
(перший рік навчання)**

Зміст навчального матеріалу	Основні вимоги до вихованців
<p>Вступ (2 год.) Основна мета та завдання курсу. Загальна характеристика українських земель упродовж середини XVI – XVIII століть. Роль особи в історії.</p>	<p><i>Вихованці мають:</i> зацікавитись необхідністю вивчення курсу, його місцем в системі історичної освіти; орієнтуватися в перебігу українського історичного процесу упродовж середини XVI – XVIII століть</p>
<p>2. Становлення українського козацтва (10 год.)</p>	<p><i>Вихованці мають знати:</i> дати подій, визначення понять і термінів, назви історико-географічних об'єктів, історичних джерел, пов'язаних з Україною XV –XVI ст., суспільними відносинами, соціальну структуру, зовнішнє оточення українських земель XV –XVI ст.</p> <p><i>Вихованці мають уміти:</i> Описувати історичні події, пов'язані з Україною XV –XVI ст., суспільними відносинами. Соціальну структуру. Зовнішнє оточення українських земель XV –XVI ст.</p> <ul style="list-style-type: none"> – використовувати історичні джерела для їх характеристики; – синхронізувати події, пов'язані з Україною XV –XVI ст., суспільними відносинами. Соціальну структуру. Зовнішнє оточення українських земель XV –XVI ст., визначати їх хронологічну послідовність, віддаленість від сьогодення; – використовувати поняття і терміни, пов'язані із описом історичних подій в Україні XV–XVI ст. Суспільними відносинами. Соціальною структурою. Зовнішнім оточенням українських земель XV–XVI ст.; – показувати на карті та встановлювати взаєморозміщення основних історико-географічних об'єктів;

	<p>– установлювати причинно-наслідкові зв'язки між фактами, подіями, явищами, пов'язаними із описом історичних подій в Україні XV–XVI ст. Суспільними відносинами. Соціальною структурою. Зовнішнім оточенням українських земель XV–XVI ст.</p>
<p>4. Гуманісти XV та XVI ст. Українська культура як частина загальноєвропейського відродження (16 год.)</p>	<p><i>Вихованці мають знати:</i> дати подій, визначення понять і термінів, назви історико-географічних об'єктів, історичних джерел, пов'язаних з культурним рівнем українського суспільства. XV та XVI ст., постаті Юрія Дрогобича, Павла Русина, Станіслава Оріховського.</p> <p><i>Вихованці мають уміти:</i> описувати історичні події, пов'язані з культурним рівнем українського суспільства. XV та XVI ст., із вказаними посталями.</p> <ul style="list-style-type: none"> – використовувати історичні джерела для їх характеристики; – синхронізувати події, пов'язані з Україною XV–XVI ст., культурним рівнем українського суспільства. XV та XVI ст. та вказаними посталями, визначати їх хронологічну послідовність, віддаленість від сьогодення; - використовувати поняття і терміни, пов'язані із описом історичних подій в Україні XV–XVI ст., культурним рівнем українського суспільства XV та XVI ст., посталями Юрія Дрогобича, Павла Русина, Станіслава Оріховського. - показувати на карті та встановлювати взаєморозміщення основних історико-географічних об'єктів. - установлювати причинно-наслідкові зв'язки між фактами, подіями, явищами, пов'язаними з Україною XV–XVI ст., культурним рівнем українського суспільства XV та XVI ст., вказаними посталями.

<p>5. Церковно-культурні діячі XVI–XVII ст. (16 год.)</p>	<p><i>Вихованці мають розуміти:</i> дати подій, визначення понять і термінів, пов'язаних зі становленням національно-суспільної думки, освіти та культури, значення Унії в житті України, назви історико-географічних об'єктів, історичних джерел, пов'язаних із життєписом Івана Федорова, Йосипа Верещинського, Іпатія Потія, Івана Вишенського, Іова Борецького, Мелетія Смотрицького, Касіяна Саковича, Петра Могили.</p> <p><i>Вихованці мають уміти:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - описувати історичні події, пов'язані зі становленням національно-суспільної думки, освіти та культури, - використовувати історичні джерела для їх характеристики; – синхронізувати події, пов'язані зі становленням національно-суспільної думки, освіти та культури; – використовувати поняття і терміни, пов'язані зі становленням національно-суспільної думки, освіти та культури, – показувати на карті та встановлювати взаєморозміщення основних історико-географічних об'єктів, – установлювати причинно-наслідкові зв'язки між фактами, подіями, явищами, пов'язаними із описом історичних подій становлення національно-суспільної думки, освіти та культури.
<p>6. Перші козацькі ватажки XVI – початку XVII ст. (20 год.)</p>	<p><i>Вихованці мають знати:</i> дати подій, визначення понять і термінів, назви історико-географічних об'єктів, історичних джерел, пов'язаних із життєписом Івана Підкови Северина, Наливайка, Криштофа Косинського, Марка Жмайла, Івана Сулими</p> <p><i>Вихованці мають уміти:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – описувати історичні події, пов'язані зі становленням козацтва, як самостійної суспільно-політичної сили, та тогочасних культурно-політичних

	<p>потреб українського суспільства та його викликів, історичних джерел, пов'язаних із життєписом вказаних постатей,</p> <ul style="list-style-type: none"> – синхронізувати події, пов'язані із життєписом вказаних історичних діячів, визначати їх хронологічну послідовність, віддаленість від сьогодення; – використовувати у мовленні поняття і терміни, пов'язані із життєписом історичних постатей; – показувати на карті та встановлювати взаєморозміщення основних історико-географічних об'єктів, пов'язаних зі становленням козацтва як самостійної суспільно-політичної сили та тогочасних культурно-політичних потреб українського суспільства та його викликів, історичних джерел, пов'язаних із життєписом вказаних постатей; встановлювати причинно-наслідкові зв'язки між фактами, подіями, явищами, пов'язаними із біографіями цих постатей; – зіставляти та порівнювати життєписи історичних діячів; – висловлювати своє ставлення до козацтва як самостійної суспільно-політичної сили та тогочасних культурно-політичних потреб українського суспільства та його викликів, до особистостей Яна Орішковського, Івана Підкови, Криштофора Косинського, Северина Наливайка, Григорія Лободи, Петра Сагайдачного, Тараса Федоровича, Івана Сулими, Павла Бута, Яківа Острянина, Дмитра Гуні.
<p>7. Становлення козацької держави. Хмельниччина Діячі Хмельниччини (18 год.)</p>	<p><i>Вихованці мають знати:</i></p> <p>дати подій, визначення понять і термінів, назви історико-географічних об'єктів, історичних джерел, пов'язаних із причинами визвольної війни, становленням козацької держави,</p>

	<p>життєписом Богдана Хмельницького, Максима Кривоноса, Івана Богуна, Данила Нечая, Мартина Небаби, Антона Ждановича, Михайла Кричевського, Лавріна Капусти.</p> <p><i>Вихованці мають уміти</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – описувати події пов’язані із причинами визвольної війни, становленням козацької держави, вказаними постатями, використовувати історичні джерела для їх характеристики; – синхронізувати події, пов’язані із причинами визвольної війни, становленням козацької держави, з життєписом вказаних постатей; визначати їх хронологічну послідовність, віддаленість від сьогодення; – використовувати поняття і терміни, пов’язані з причинами визвольної війни, становленням козацької держави; з життєписом цих постатей; – показувати на карті та встановлювати взаєморозміщення основних історико-географічних об’єктів, пов’язаних з причинами визвольної війни, становленням козацької держави із життєписом вказаних постатей; – установлювати причинно-наслідкові зв’язки між фактами, подіями, явищами, пов’язаними з причинами визвольної війни, становленням козацької держави із життєписом цих історичних постатей; – зіставляти та порівнювати життєписи цих історичних постатей; – висловлювати своє ставлення до особистостей
<p>8.Українська держава часів «Руїни». Лівобережна Україна XVII – XVIII ст. І.Мазепа (14 год.)</p>	<p><i>Вихованці мають знати:</i></p> <p>дати подій, визначення понять і термінів, назви історико-географічних об’єктів, історичних джерел, пов’язаних із життєписом вказаних постатей.</p> <p><i>Вихованці мають уміти:</i></p>

	<ul style="list-style-type: none"> - описувати вказані постаті, використовувати історичні джерела для їх характеристики; синхронізувати події, пов'язані із життєписом цих постатей; - показувати на карті та встановлювати взаєморозміщення історико-географічних об'єктів, пов'язаних із життєписом вказаних постатей; - встановлювати причинно-наслідкові зв'язки між фактами, подіями, явищами, пов'язаними із життєписом вказаних постатей; - зіставляти та порівнювати життєписи цих історичних постатей; висловлювати своє ставлення до їх особистостей
<p>9. Занепад Гетьманщини. Ліквідація Січі (34 год.)</p>	<p><i>Вихованці мають знати:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - дати подій, визначення понять і термінів, назви історико-географічних об'єктів, історичних джерел, пов'язаних із відносинами між Росією та козацькою республікою, виступом Мазепи, ліквідацією Січі, - значення української козацької державності життєписом Івана Мазепи, Пилипа Орлика, Костя Гордієнка, Івана Скоропадського, Павла Полуботка, Данила Апостола, Кирила Розумовського, Юрія Костишевського, Івана Гонти, Максима Залізняка, Григорія Сковороди. <p><i>Вихованці мають уміти:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> -описувати події пов'язані з відносинами між Росією та козацькою республікою. описувати вказані постаті, використовувати історичні джерела; -синхронізувати події, пов'язані із їх життєписом; -визначати їх паралелі та хронологічну послідовність, віддаленість від сьогодення; -показувати на карті та встановлювати взаєморозміщення основних історико-географічних об'єктів, пов'язаних із їх життєписом; -установлювати причинно-наслідкові зв'язки між фактами, подіями, явищами,

	пов'язаними із життєписом вказаних осіб; -зіставляти та порівнювати життєписи вказаних осіб; -висловлювати своє ставлення до історичних особистостей.
10. Підсумок (2 год.)	Підведення підсумків за рік

Основні вимоги до вихованців у відповідності до тематики навчального матеріалу на вищому рівні (другий рік навчання)

Зміст навчального матеріалу	Основні вимоги до вихованців
1. Вступ (3 год.)	<i>Вихованці мають знати:</i> мету та завдання, правила роботи з навчальною літературою, правила аналізу діяльності історичних особистостей; процесу, епохи, об'єктивних та суб'єктивних факторів історичного розвитку, правила безпеки життєдіяльності під час проведення занять.
2. Українські землі на початку ХХ ст. (21 год.)	<i>Вихованці повинні знати:</i> -дати подій, визначення понять і термінів, назви, історичних джерел, пов'язаних із економічним становищем, діяльністю політичних партій: УНДО, Радикальної партії, РУП, ТУП, України під час Світової війни, Січових стрільців, та визначних діячів цього часу Василя Мудрого, Дмитра Вітковського, Миколи Міхновського, Максима Антоновича. -взаємодію ідеології, політики та суспільства України під час Світової війни, взаємодію об'єктивних та суб'єктивних факторів історичного розвитку Українських земель на початку ХХ ст. <i>Вихованці мають уміти:</i> -аналізувати діяльність УНДО, Радикальної партії, РУП, ТУП. України під час Світової війни. Січових стрільців, визначних діячів цього часу. -взаємодію ідеології, політики та суспільства України під час Світової війни, - взаємодію об'єктивних та суб'єктивних факторів історичного розвитку Українських земель на початку ХХ ст. - аналізувати історичний процес на Українських землях на початку ХХ ст.

<p>3. Боротьба за українську державність. Діячі (54 год.)</p>	<p><i>Вихованці мають знати:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - дати подій, визначення понять і термінів, назви історичних джерел, пов'язаних із утворенням ЦР. Універсалів ЦР, Гетьманату Скоропадського, Директорії УНР, ЗУНР, політичних партій, діячів Михайла Грушевського, Сергія Єфремова, Симона Петлюри, Володимира Вінниченка, Павла Скоропадського, Микола Устимовича, Федіра Лизогуба, Дмитра Дорошенка, Сергія Гербеля, Микола Василенка, Євгена Петрушевича, Андрія Ливицького, Бориса Мартоса, Микити Шаповала, Ісаака Мазепи, Всеволода Голубовича; <p><i>Вихованці мають уміти:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - аналізувати історичний процес, пов'язаний з діяльністю УЦР, Універсалів ЦР, Гетьманату Скоропадського, Директорії УНР. ЗУНР/ , політичних партій та видатних діячів; аналізувати взаємодію об'єктивних та суб'єктивних факторів історичного розвитку
<p>4. Українські повстанські рухи. Анархізм (45 год.)</p>	<p><i>Вихованці мають знати:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> -дати подій, визначення понять і термінів, назви історичних джерел, пов'язаних із отаманщиною, анархізмом, як явищем; селянським опором та громадянською війною, Нестором Махном, Марусею Нікіфоровою, Никифором Григор'євим, Зеленим, Ільком Струком, Юрієм Тютюнником. Холодним Яром; -аналізувати та проводити порівняння, аналіз діяльності історичних осіб. <p><i>Вихованці мають уміти:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - аналізувати історичний процес, пов'язаний з отаманщиною, анархізмом як явищем; селянським опором та громадянською війною, із вказаними історичними постатями; -аналізувати взаємодію об'єктивних та суб'єктивних факторів історичного розвитку
<p>5. Українська радянська державність (54 год.)</p>	<p><i>Вихованці змають знати:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> -дати подій, визначення понять і термінів, назви історичних джерел, пов'язаних із становлення радянської влади: Артемом Сергійовим, Георгієм П'ятаковим, Євгенієм Бошем, Григорієм Петровським, Юрієм Примаковим, Юрієм Коцюбинським, Михайлом Муравйовим, Христіаном Раковським, Павлом Постишевим, Станіславом Косіором, Володимиром Затонським,

	<p>-аналізувати взаємодію об'єктивних та суб'єктивних факторів історичного розвитку.</p> <p><i>Вихованці мають уміти:</i></p> <p>-аналізувати історичний процес, пов'язаний зі становленням радянської влади та проводити порівняння, аналіз діяльності вказаних історичних осіб, взаємодію об'єктивних та суб'єктивних факторів історичного розвитку.</p>
<p>6. Українізація «націонал-комунізм» (36 год.)</p>	<p><i>Вихованці мають знати:</i></p> <p>- дати подій, визначення понять і термінів, назви історичних джерел, пов'язаних із Українською радянською державністю 20-х - початку 30-х років. НЕПом, розвитком української культури, Голодомором, Терором,</p> <p>- історичні процеси, пов'язані з іменами Миколи Скрипника, Олександра Шумського, Лазаря Кагановича, Микити Хрущова, Миколи Хвильового, Михайла Драй-Хмари, Миколи Куліша, Миколи Зерова, Леся Курбаса, Володимира Сосюри, Максима Рильського, розстріляним відродженням.</p> <p><i>Вихованці мають уміти:</i></p> <p>-аналізувати історичний процес, пов'язаний з Українською радянською державністю 20-х - початку 30-х років.</p> <p>- аналізувати та проводити порівняння діяльності історичних осіб, розстріляним відродженням.</p> <p>-аналізувати взаємодію об'єктивних та суб'єктивних факторів історичного розвитку</p>
<p>7. Підсумок (3 год.)</p>	<p>Підведення підсумків за рік.</p>

Основні вимоги до вихованців у відповідності до тематики навчального матеріалу на вищому рівні (третій рік навчання)

Зміст навчального матеріалу	Основні вимоги до вихованців
<p>1. Вступ (3 год.)</p>	<p><i>Вихованці мають знати:</i></p> <p>мету і завдання гуртка, правила аналізу діяльності політичних партій та діячів, встановлення взаємозв'язків ідеології та політики; правила роботи: з різними за ідеологічною спрямованістю джерелами та літературою; про самостійне здійснення історичного пошуку; про публічний захист проведеної роботи; про безпеку життєдіяльності під час проведення занять.</p>

<p>2. Західно-українські землі на початку ВВВ. Діяльність ОУН (21 год.)</p>	<p><i>Вихованці мають знати:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> -дати подій, визначення понять і термінів, назви історичних джерел, пов'язаних із діяльністю ОУН. Євгена Коновальця, УВО, ідеологією, розколом ОУН; постаті Степана Бандери, Андрія Мельника, Українську греко-католицьку церкву, про Андрія Шептицького, Йосипа Сліпого про Закарпатську Україну, Августина Волошина, пакт Молотова – Ріббентропа, «Радянізацію» Західної України. <p><i>Вихованці мають уміти:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> -аналізувати та проводити порівняння, аналіз діяльності історичних осіб, аналізувати історичний процес; -аналізувати взаємодію об'єктивних та суб'єктивних факторів історичного розвитку
<p>3. Україна під час ВВВ. Національний рух опору ОУН-УПА. Західна Україна та СРСР (54 год.)</p>	<p><i>Вихованці повинні знати:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> -дати подій, визначення понять і термінів, назви історичних джерел, пов'язаних із діяльністю ОУН(Б) та ОУН(М), актом 30.VI.1941, початком боротьби ОУН, боротьби УПА з німцями, Олени Теліги, Олега Ольжича, Тараса Бульби-Боровця, Романа Шухевича, Дмитра Клячинського, Кліма Сабура, Олекси Гасина, Романа Кравчука, Петра Федуна, Василя Галаса, боротьби ОУН з радянською владою, Василя Кука. <p><i>Вихованці мають уміти:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> -аналізувати історичний процес, пов'язаний з ОУН(Б) та ОУН(М), актом 30.VI.1941, початком боротьби ОУН, боротьби УПА з німцями, -проводити порівняльний аналіз діяльності історичних осіб: -аналізувати взаємодію об'єктивних та суб'єктивних факторів історичного розвитку
<p>4. Радянський рух опору та визволення України (45 год.)</p>	<p><i>Вихованці повинні знати:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> -дати подій, визначення понять і термінів, назви історичних джерел, пов'язаних із німецьким окупаційним режимом, планом «ОСТ», виникненням партизанського руху та руху опору. -діяльність Сидора Ковпака, Олексія Федорова, про Київське підпілля, сім'ю Сосніних, Василя Порики, Родіона Малиновського, Івана Черняхівського, Миколу Ватутіна. <p><i>Вихованці мають уміти:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - аналізувати історичний процес, пов'язаний із німецьким окупаційним режимом, планом «ОСТ», виникненням партизанського руху та руху опору,

	аналізувати та проводити порівняльний аналіз діяльності історичних осіб; -аналізувати взаємодію об'єктивних та суб'єктивних факторів історичного розвитку
5. Дисидентський рух. Шестидесятники. УГС (54 год.)	<i>Вихованці повинні знати:</i> -дати подій, визначення понять і термінів, назви історичних джерел, пов'язаних із Україною після ВВВ, Хрущовською «відлигою», появою дисидентського руху, про різновиди дисидентства, самвидат, дисиденство 70-80-х років, Україну 70-80-х років, про Левка Лук'яненка, Степана Хмару, братів Гориня, правозахисне дисиденство, УГС, Миколу Руденка, Петра Григоренка, Івана Кандибу, релігійне дисиденство, Івана Гея, Василя Романюка, Йосипа Терелю, національне дисиденство, Валентина Мороза, В'ячеслава Чорновола, Івана Дзюбу, Петра Шелеста, Володимира Щербицького. <i>Вихованці мають уміти:</i> -аналізувати історичний процес, пов'язаних із Україною після ВВВ, Хрущовською «відлигою», появою дисидентського руху, про різновиди дисидентства, самвидат, дисиденство 70-80-х років, Україну 70-80-х років, релігійне , національне дисиденство, -аналізувати та проводити порівняльний аналіз діяльності історичних осіб. -аналізувати взаємодію об'єктивних та суб'єктивних факторів історичного розвитку
6. Становлення сучасної України (36 год.)	<i>Вихованці повинні знати:</i> -дати подій, визначення понять і термінів, назви історичних джерел, пов'язаних із «Перебудовою», появою політичних партій, причинами розпаду СРСР, референдумом 1991 р., Леонідом Кравчуком, становленням Української держави, Леонідом Кучмою, Віктором Ющенко, Юлією Тимошенко, Віктором Януковичем, «Революцією гідності», Петром Порошенком <i>Вихованці мають уміти:</i> -аналізувати та проводити порівняльний аналіз діяльності історичних осіб, аналізувати історичний процес, -аналізувати взаємодію об'єктивних та суб'єктивних факторів історичного розвитку
7. Підсумок (3 год.).	Підбиття підсумків роботи гуртка за рік.

Заняття на тему
«Гетьманщина наприкінці XVII — на початку XVIII ст. Іван Мазепа»
(для груп основного освітнього рівня, першого року навчання)

Мета:	виховувати у вихованців почуття патріотизму, любові до своєї Батьківщини, відданості своїй справі на прикладах діяльності гетьмана І. Мазепи
Завдання	охарактеризувати політичне становище Гетьманщини наприкінці XVII — початку XVIII ст.. Гетьманування І. Мазепи, особливості його зовнішньої та внутрішньої політики, культурно-просвітницької діяльності. Розвивати у вихованців уміння на основі аналізу джерел інформації давати характеристику історичному діячу як людині і як політику, пояснювати значення його діяльності, робити висновки й узагальнення, висловлювати власну точку зору та аргументувати її
Основні поняття	«Коломацькі статті», «значкові й значні військові товариші».
Тип заняття	комбіноване

Хід заняття

I. Актуалізація знань вихованців

Евристична бесіда:

1. Як називався період в історії України, який розпочався в другій половині XVII ст.?
2. Якими процесами та подіями він характеризувався?
3. З ім'ям яких гетьманів пов'язують початок і закінчення цього періоду? Чому?
4. Кого ще з гетьманів, діяльність яких припадає на цей час, ви можете назвати? У чому полягало значення їхньої діяльності?

II. Мотивація навчальної діяльності

Розповідь керівника гуртка супроводжується показом на карті.

У другій половині XVII ст. загострюється протистояння між трьома державами: Росією, Польщею та Туреччиною. Об'єктом їхніх зазіхань були українські землі. Це призводить до ще більшого ослаблення Гетьманщини, спустошення Правобережжя, розколу українських земель. У 1681 р., намагаючись припинити протистояння, Росія та Туреччина уклали Бахчисарайський мирний договір. За його умовами під контролем Туреччини опинилися Південна Київщина, Брацлавщина та Поділля, а Росія отримала

Лівобережну Україну з Києвом, Васильковом, Трипіллям та Запоріжжям. Територія між Дністром і Бугом протягом 20 років мала залишатися нейтральною та незаселеною. Як розгорталися події надалі в російсько-польсько-турецькому протистоянні, ми з'ясуємо на сьогоднішньому занятті.

III. Сприйняття та усвідомлення навчального матеріалу.

Робота з документами

Документ 1. Зі спогадів шотландського генерала Патріка Гордона про обрання гетьманом Івана Мазепи.

«25-го виступили в поле неподалік від козацького табору вибрані полки та стрільці... Близько 10-ї години з великого табору прибув генералісимус з боярами й визначними людьми перед військо. Вони подалися до шатра..., наказали принести всі знаки гетьманської влади й покласти на малий стіл, накритий дорогим килимом... Усім козакам наказали стати кругом. По тому визначні з них подалися разом з боярами до шатра-каплиці. Після молитов, що тривали приблизно чверть години, всі вийшли з шатра. Генералісимус сказав козакам, що царі, згідно зі старим звичаєм, дозволили їм обрати вільними голосами гетьмана. Він зажадав, щоб вони ухвалили рішення. Спочатку запанувала коротка тиша. Але згодом почулися голоси, що хочуть обрати Мазепу. Це скоро поширилося, і всі почали кричати, що хочуть Мазепу за гетьмана. Генералісимус запитав визначних козаків, кого вони хотіли б мати за гетьмана. Усі одностайно відповіли, що хочуть Мазепу».

Документ 2. Михайло Грушевський про обрання гетьманом Івана Мазепи

«Тим часом на першу вість про арешт Самойловича у війську і по полках почалися розрухи против старшини: в таборі під Кодаком прилуцькі козаки вкинули свого полковника і суддю полкового в огонь і засипали землею; в Гадяцькім полку побили декого з старшини, в інших громили старшину — приятелів гетьмана бувшого. Тому старшина просила скорше вибрати гетьмана... Очевидно, справа вибору була облажена наперед — Іваном Мазепою. Він пообіцяв Голіцину за своє обрання 10 тис. рублів, і під впливом всесильного тоді Голіцина його кандидатура не стріла ніяких перепон».

Завдання:

1. Порівняйте ці два документи й визначте, чи однаково автори характеризують процес обрання гетьманом Івана Мазепи.

2. Чи позначилась на церемонії виборів колоніальна московська політика щодо України? Свою відповідь обґрунтуйте.

Керівник гуртка: своє правління новий гетьман розпочав як політик промосковської орієнтації. Про це свідчать підписані ним «Коломацькі статті», які регламентували українсько-російські відносини.

«Коломацькі статті» 1687 р.

• Значно розширювалась російська присутність в Україні та обмежувалась козацька автономія.

- Гетьман не мав права без царського указу зміщувати з посад козацьку старшину.
- У Батурині при гетьмані розташовувався московський стрілецький полк.
- Війську Запорізькому заборонялося зноситися з чужоземними державами, вести торгівлю з Кримом.
- Козацька верхівка мала сприяти українсько-російським шлюбам.
- Стверджувалося, що «Малороссийский край» є частиною «их царского Пресветлого Величества Самодержавной державы»

Завдання:

1. Які обмеження прав гетьмана і старшини було передбачено в «Коломацьких статтях»?
2. Чим вони відрізнялися від попередніх угод гетьманів з російським урядом?
3. Порівняйте «Коломацькі статті» 1687 р. з Глухівськими статтями 1669 р.

Далі пропонуємо вихованцям детально ознайомитися з історичною постаттю Івана Мазепи за допомогою різноманітних джерел інформації. На опрацювання виносяться різноманітні джерела інформації: документи, спогади, уривки з праць істориків, ілюстрації. Вихованці повинні уважно їх проаналізувати й виконати поставлені завдання. Цей вид роботи виконується всією групою.

Історична довідка. Іван Мазепа

- Іван Мазепа народився на Київщині 1639 р. в селі Мазепинці в сім'ї українського шляхтича.
- Навчався в Києво-Могилянській академії та єзуїтській колегії у Варшаві та Полоцьку, служив при дворі польського короля Яна II Казимира, певний час перебував за кордоном, де вивчав іноземні мови, військову справу, дипломатію.
- Був одним із прибічників гетьмана Дорошенка, обіймав посади генерального писаря та генерального осавула.
- Був гетьманом України з 1687 до 1708 року, прагнув подолати наслідки Руїни, об'єднати всі українські землі під владою одного гетьмана, зберегти українську державність, піднести господарське і культурне життя.
- Неспроможність знайти підтримку серед населення і складність зовнішньополітичної ситуації завадили здійсненню його грандіозних планів.
- Помер у вигнанні на території Молдавії у 1709 р.

Документ 3. М. Аркас про Івана Мазепу

«Здається, до Мазепи було прихильне козацтво. Зважаючи на його попередню службу, на те, що він знався у тогочасних справах, на те, що був добре освічений і відомий поміж козаками, то його й настановили гетьманом після Самойловича».

Документ 4. Із листа французького дипломата Жана Балюза

«Він вельми полюбляє оздоблювати свою розмову латинськими цитатами, а щодо досконалості знання цієї мови може суперничати з найкращими нашими отцями єзуїтами. Його мова взагалі добірна й чепурна; щоправда, під час бесіди більше воліє мовчати та слухати інших. При його дворі — два лікарі німці, з якими Мазепа розмовляв їхньою мовою, а з італійськими майстрами, яких є кілька в гетьманській резиденції, говорив італійською мовою. Я розмовляв із господарем України польською та латиною, бо він запевняв мене, що недостатньо володіє французькою, хоча замолоду відвідав Париж і Південну Францію, був на прийомі в Луврі. Не знаю тільки, чи в цьому твердженні нема якоїсь особливої причини, бо сам бачив у нього газети французькі й голландські.

Розмова з ним дуже приємна: він має великий досвід у політиці, на протипагу московітам, стежить і знає, що діється в чужоземних країнах.

Він показував мені свою колекцію зброї, одну з найкращих, що я бачив у житті, а також добірну бібліотеку, де на кожному кроці видно латинські книжки.

Кілька разів я дуже обережно навертав розмову на сучасну політичну ситуацію. Але мушу зізнатися, що нічого певного з цього володаря не витягнути. Належить він до тих людей, які воліють або зовсім мовчати, або говорити й не сказати. Все ж таки гадаю, що навряд чи любить московського царя, бо ні слова не сказав, коли я йому скаржився на московське життя».

Документ 5. Із листа французького дипломата Жана Балюза

«Принц Мазепа вже поважного віку... Вигляд у нього суворий, очі блискучі, руки тонкі й білі, як у жінки, хоча тіло міцніше, ніж тіло німецького рейтара, вершник з нього знаменитий. Він дуже поважний і гордий. Мало шанує тих, хто ним володіє. Привернув Мазепа козаків до себе твердою владою, великою воєнною відвагою та розкішними прийомами у своїй резиденції для козацької старшини. Я був свідком одного прийому, в якому багато дечого на польський зразок».

Завдання:

1. На підставі джерел інформації визначте відомості, що свідчать про високий рівень освіченості та великий політичний досвід гетьмана Мазепи.
2. Охарактеризуйте його риси характеру.
3. Як ви вважаєте, чому саме Іваном Мазепу було обрано гетьманом на Лівобережжі в даній політичній ситуації?
4. Які особисті якості сприяли його тривалому перебуванню при владі?

Керівник гуртка: вже на початку гетьманування доля підготувала Мазепі серйозне випробування. У 1689 р. на російський трон заступає новий цар — Петро I. Домігшись аудієнції царя, Мазепа підніс йому щедрі дари (тільки шабля, подарована Петру I, коштувала 2 тис. карбованців), а демонстрацією покори (стояв навколішки перед царем, доки його силою не підвели), критикою його попередніх патронів («лютий ворог князь Голіцин») гетьман досяг своєї мети і завоював прихильність російського царя. Пізніше Петро I зауважить у розмові з Іваном Мазепою: «Коли б у мене всі слуги були схожі на тебе, я був би найщасливішою людиною на землі!»

Завдання:

1. Прокоментуйте факти, викладені в розповіді.
2. Чим можна пояснити дії Івана Мазепи?
3. Як ви оцінюєте таку його поведінку? Сформулюйте свою думку з цього питання.

Робота в групах

Далі вихованці поділяються на групи і, працюючи з джерелами інформації, з'ясовують внутрішню і зовнішню політику гетьмана Івана Мазепи.

Цей вид роботи доцільно поєднати з розповіддю педагога та демонстрацією карт.

I група

Політика Івана Мазепи	
Зовнішня	Внутрішня
<p>Намагався зберегти автономію України. На початку свого гетьманування великі надії в цьому покладав на Москву. А згодом став протидіяти наступу російського уряду на українську автономію.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Сподівався об'єднати під своєю владою всі українські землі, поширивши владу гетьмана на Правобережну Україну, що була під владою Польщі, і степову Україну, якою володіли Крим і Туреччина. • Негативно ставився до союзу з Польщею та Туреччиною 	<p>Розбудовував Україну за західноєвропейським зразком, зберігши при цьому козацький устрій.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Намагався піднести роль гетьмана, козацької старшини, продовжив створення козацької еліти — крім бунчукових товаришів, в його оточенні з'явилися значкові й значні військові товариші. • Проводив велику культурно-освітню політику, дбав про розвиток освіти, науки, мистецтва, книгодрукування

Завдання - дати відповіді на наступні запитання:

1. Яку внутрішню політику проводив Іван Мазепа? Якою була його основна мета в цьому напрямку?
2. Визначте основні засади його зовнішньої політики.
3. На яку з держав він орієнтувався на початку свого гетьманування? Чому?

II група

Документ 7. О. Субтельний про культурно-просвітницьку діяльність Івана Мазепи.

«...Мазепа скеровує значну частину своїх прибутків на розвиток релігії та культурних установ. Ревний покровитель православ'я, він будує по всій Гетьманщині цілу низку чудових церков, споруджених у пишному стилі, що його часом називають мазепинським, або козацьким, бароко.

За Мазепиною гетьманування Києво-Могилянська академія змогла завдяки його підтримці спорудити нові корпуси і збільшити кількість студентів

до двох тисяч. Крім того, він заснував багато шкіл і друкарень, щоб «українська молодь могла в повну міру своїх можливостей користуватися благами освіти».

Завдання:

1. У чому полягала культурно-просвітницька політика гетьмана Івана Мазепи?

2. Як ви вважаєте, культурницька діяльність **I. Мазепи** — це меценатство чи один із напрямів його загальнодержавної політики? Свою думку обґрунтуйте.

3. Розгляньте споруди, які були зведені за кошти Івана Мазепи, і визначте основні риси мазепинського бароко.

III група

Документ 8. М. Аркас про другий Кримський похід.

«У березолі (березні) 1689 р. стодванадцятитисячне московське військо під проводом князя Голіцина виступило у похід, а 20 квітня пристав до них і гетьман з козаками. 20 травня дійшли до Перекопу, але останні дні були дуже важкі для московського війська через спеку і через те, що татари покидали й попалили свої села, тому ніде не було ніякого пристанища.

Голіцин зрозумів, що дуже довго стояти перед Перекопом незручно, то й почав перемовлятися з Кримським ханом, але ні до чого вони не домовилися, і другого дня Голіцин повернув назад. Татари своїми наскоками в тил дуже турбували військо. 24 червня дійшли так до берегів річки Коломак, і звідтіль Мазепа зі своїм військом повернув на Гетьманщину, а Голіцин пішов до Москви».

Завдання:

1. Як ви вважаєте, з якою метою Москва організувала другий Кримський похід?

2. Які наслідки він мав?

IV. Узагальнення та систематизація знань

Узагальнюючі завдання:

1. Які особисті якості сприяли тривалому перебуванню Івана Мазепи при владі?

2. Наведіть факти, які свідчать про високий рівень освіченості гетьмана та його великий політичний досвід.

3. Назвіть основні напрямки його внутрішньої і зовнішньої політики.

4. Дайте характеристику Івану Мазепі як людині і як політику.

V. Домашнє завдання

1. Скласти історичний портрет Івана Мазепи.

2. Підготувати повідомлення про Семена Палія.

Заняття на тему:
«Державотворчі процеси. Президентство Л. Кравчука»
(для вихованців груп вищого рівня, другого року навчання)

Мета: сприяти розвитку історичної свідомості вихованців, розкрити особливості державотворчих процесів 1991—1995 рр., з'ясувати здобутки і прорахунки незалежної України; охарактеризувати перебіг та особливості політичної боротьби; розкрити зміст основних перетворень;

Завдання вчити критично осмислювати історичні події; розвивати уміння аналізувати, зіставляти, робити висновки; виховувати в душі патріотизму, толерантності, сприяти утвердженню ідеалів демократії.

Основні поняття державотворчий процес, державні інтереси, розбудова держави, демонтаж тоталітарної системи, правова соціальна держава, державна символіка, референдум, політична криза, вибори, дострокові вибори, виборчі системи (мажоритарна, пропорційна, змішана), імпічмент, імплементація, конституція, толерантність, політична еліта.

Тип заняття комбіноване

Основні події: 16 липня 1990 р. — прийняття Декларації про державний суверенітет УРСР;
24 серпня 1991 р. — прийняття Акту проголошення незалежності України;
1 грудня 1991 р. — підтвердження Акту проголошення незалежності України на Всеукраїнському референдумі; вибори Президента України;
6 грудня 1991 р. — прийняття Закону про Збройні Сили України;
19 жовтня 1993 р. — прийняття військової доктрини України;
27 березня 1994 р. — позачергові вибори до Верховної Ради України;
Червень — липень 1994 р. — позачергові вибори Президента України

Хід заняття

I. Організаційно-мотиваційний момент

Керівник гуртка готує вихованців до роботи на занятті, повідомляє тему і мету уроку та пропонує вихованцям висловити свою думку щодо основних перетворень в Україні в 90-х роках ХХ століття; визначає очікувані результати.

В ході заняття вихованці фіксують основні положення в зошитах.

II. Вивчення нового матеріалу

Становлення владних структур

Вступна розповідь керівника гуртка, демонстрація мультимедійної презентації. Вихованці висловлюють свою точку зору, пояснюють її та записують визначення у словник історичних термінів: «Державотворчий процес — це процес формування вищих і місцевих органів влади, органів самоврядування, розподіл повноважень між ними, взаємодія та конституційне оформлення; визначення кордонів, державних інтересів та формування пріоритетів зовнішньої та внутрішньої політики тощо»

Керівник гуртка: На сьогоднішньому занятті ми визначимо особливості розгортання державотворчих процесів в Україні у 1991-1997 рр.

Робота з хронологічною таблицею

Розгляньте етапи утвердження незалежності України:

16 липня 1990 р. — прийняття Декларації про державний суверенітет України;
24 серпня 1991 р. — прийняття Акту проголошення незалежності України;
1 грудня 1991 р. — підтвердження Акту проголошення незалежності України на Всеукраїнському референдумі; вибори Президента України;
28 червня 1996 р. — прийняття Конституції України.

Керівник гуртка. Нова суспільна ситуація, що виникла в Україні після розпаду СРСР і проголошення незалежності України, поставила перед українським народом нові завдання:

- Розбудова суверенної держави.
- Демонтаж тоталітарних політичних структур і формування правової демократичної держави.
- Трансформація централізованої державної економіки в багатуокладну ринкову, орієнтовану на соціальні потреби людей.
- Національне відродження й оздоровлення міжнаціональних відносин в Україні.
- Установлення рівноправного зв'язку з далекими та ближніми сусідами.

Розбудова української держави відбувалася в умовах економічної кризи та криміналізації економіки. Ключовим завданням перших років державотворення стало формування трьох основних гілок влади — законодавчої, виконавчої судової і становлення державних владних структур. Крім того, необхідно було забезпечити формування управлінських структур на місцях, налагодити ефективну взаємодію місцевої та центральної влади.

Єдиним органом законодавчої влади в Україні є парламент — Верховна Рада України, що покликана забезпечити правову базу перетворень. Проте чимало законів і постанов, прийнятих парламентом I-го (1990-1994), II-го (1994-1998), III-го (1998-2002), IV-го (2002-2006) та наступних скликань не діяли через відсутність чи недосконалість конкретних механізмів їх реалізації, контролю за виконанням або через популістський характер і невідповідність можливостям держави.

Особливістю формування законодавчої гілки влади було те, що до 1994 року діяла «стара» Верховна Рада, обрана ще за часів СРСР (1990 р.), тоді як в

інших пострадянських республіках парламент було одразу переобрано. Долаючи протистояння між комуністичною більшістю та демократичною опозицією, Верховна Рада України протягом 1992-1994 рр. ухвалила майже 450 законів.

Оскільки цілісної концепції переходу до демократичного суспільства не існувало, чимало з числа прийнятих законів виявилися далекими від життя й не спрацювали. Просуватися вперед можна було лише методом проб і помилок, пристосовуючи законодавство до поточних проблем.

Чимало проблем довелося долати в процесі становлення виконавчої влади (вищий орган — Кабінет Міністрів України; центральні органи — міністерства, державні комітети та відомства; в областях, містах, районах — державні адміністрації). Головна з них — нерішучість і непослідовність у здійсненні реформ.

Основною проблемою державного будівництва в Україні у цей період було протистояння між законодавчою і виконавчою гілками влади.

Тривав процес формування й утвердження системи судової влади у складі Конституційного Суду, Верховного Суду, загальних, арбітражних та військових судів.

Главою держави є Президент України. Першим Президентом незалежної України 1 грудня 1991 р. було обрано Л. Кравчука (1991-1994). За його кандидатуру проголосувало 19 643 481 виборець, або 61,59 %. 5 грудня 1991 р. під час урочистого засідання Верховної Ради України Л. Кравчук склав присягу Президента України й оголосив програмові орієнтири своєї політики: «Президент, одержавши владу від народу, має служити йому і забезпечити його достаток, права і свободи кожної людини».

Президент запропонував обрати головою Верховної Ради Івана Плюща. За нього проголосували 261 депутат Верховної Ради.

Другим Президентом України був Л. Кучма, (обирався двічі: в 1994 та 1999 рр.), третім — В. Ющенко (2005-2010), четвертим — Віктор Янукович (2010-2014), нині чинний президент — Петро Порошенко.

Непростим був шлях прийняття нової Конституції України. До 1996 р. країна жила за оновленим основним Законом зразка 1978 року.

Після прийняття Конституції України (1996 р.) процес юридичного оформлення Української держави можна вважати в основному завершеним.

Становлення Збройних Сил незалежної України розпочалося восени 1991 р. після створення Міністерства оборони України. 19 жовтня 1993 р. було запропоновано військову доктрину України, яка виходила з того, що Україна не є потенційним противником жодної держави, а свою безпеку розглядає як стан захищеності національних інтересів в «умовах потенційної та реальної воєнної загрози». Водночас з армією створювалися спеціальні підрозділи Міністерства внутрішніх справ, Національна гвардія, частини спеціального призначення, Служба безпеки України. Наприкінці 90-х років XX ст. Національна гвардія була об'єднана зі Збройними силами. 6 грудня 1991 р. було прийнято Закон «Про Збройні Сили України».

Постановка проблемного питання

Чому в процесі становлення держави в Україні доводилось долати значну кількість суперечностей?

Очікувані відповіді та записи в зошитах:

Особливостями державного будівництва в Україні є:

- становлення й утвердження незалежної держави, яке відбувалося за умов незавершеності формування української нації, недостатнього рівня національної самосвідомості;
- недостатньо розвинені демократичні традиції українського суспільства;
- суттєве погіршення соціально-економічного становища, що спричинило зростання невдоволення; частина населення зневірилася в ідеї суверенності, чим прагнули скористатися відкриті й приховані противники незалежності.

Здобутки і прорахунки процесу державотворення в 1991-1994 рр. Президентство Л. Кравчука

Позитивні чинники, які сприяли державотворчому процесу:

- Державотворчі традиції.
- Мирний шлях до здобуття незалежності.
- Підтримка з боку населення.
- Демократичний вибір.
- Міжнародне визнання України.
- Підтримка з боку США та інших держав.

Чинники, які негативно впливали на державотворчий процес:

- Економічна криза.
- Корупція вищих ешелонів влади.
- Тривала відсутність відчутних позитивних зрушень сприяли поширенню апатії в суспільстві.
- Незавершеність формування української нації.
- Не сформованість національної ідеї.
- Втручання Росії, яка не змогла змиритися із втратою України.

Формування місцевих органів влади і самоврядування

Керівник гуртка (супроводжує свою розповідь демонстрацією презентації та схемами на дошці).

Радянська конституція суверенним носієм влади оголошувала народ, який обирає органи влади, побудовані за територіальною ознакою — районні, обласні республіканські (Верховні) — ради народних депутатів. Ради різних рівнів вважалися представницькими, Верховні Ради — законодавчими органами влади. Вони утворювали виконавчі органи — райвиконкоми, облвиконкоми, на рівні Верховної Ради — Раду Міністрів. Система законодавчих та виконавчих органів визначалася відповідним комітетом КПРС-КПУ й формувалася під час формальних виборів. Отже, реальну владу мали партійні, а не радянські органи, хоча все це називалося радянською владою.

Після усунення від влади КПРС-КПУ спадкоємцем влади залишалися Ради. Після запровадження в Україні посади президента виникли запитання: його повноваження співвідносяться з повноваженнями Верховної Ради; яким чином слід підпорядкувати виконавчі органи президенту і Верховній Раді. Обидві владні конструкції — стара й нова «наклалися» одна на одну, внаслідок чого постала проблема паралічу влади. Розв'язати цю проблему могло лише прийняття нової Конституції.

У березні 1992 р. за поданням Л. Кравчука Верховна Рада ухвалила закон про посаду представника президента. Виконкоми місцевих рад були замінені місцевими державними адміністраціями.

Встановлювалося, що представник президента є найвищим посадовцем виконавчої влади, голова місцевої адміністрації — в областях, районах і містах республіканського підпорядкування — Києві та Севастополі. Він мав забезпечувати реалізацію законів і розпоряджень законодавчої і виконавчої влади, контролювати місцеве й регіональне самоврядування, а також підприємства й організації та установи незалежно від їх підпорядкування та форм власності. Водночас представник президента не мав права скасовувати рішення виконкомів рад, навіть якщо вони суперечили закону. Наявність контрольних функцій не давала йому права вирішувати питання, що належали до компетенції місцевих рад.

Взаємини між представниками президента й головами обласних і районних рад залишалися невизначеними. Під час внесення змін до Закону «Про представників Президента України» 1993 р. Верховна Рада проголосила, що голови обласних та районних рад залишаються найвищими посадовцями у своїх регіонах. Подання Л. Кравчука, що ними мають стати представники президента, не було враховане.

Проблеми державотворення

Керівник гуртка: Після здобуття незалежності фактично всі політичні партії посіли самостійницькі позиції. У ряді партій стався розкол — від Української республіканської партії відкололася Українська консервативно-республіканська партія на чолі з С. Хмарою, від Руху — Всеукраїнський Рух на чолі з Л. Скорик. «Розкольники» критикували однопартійців за співпрацю з «партією влади», виступали за швидкі реформи.

Утворюються нові партії: 1991 р. на базі забороненої КПУ утворена Соціалістична партія України на чолі з Олександром Морозом, Ліберальна партія (І. Маркулов). 1992 р. ОУН трансформувалася у Конгрес українських націоналістів (Я. Стецько). 1993 р. відновила діяльність Комуністична партія України на чолі з П. Симоненком, утворено Трудовий конгрес України (Л. Матвієнко). 1994 р. утворено Селянську (Аграрну) партію на чолі з С. Довганем.

Загалом, на 1995 р. було зареєстровано понад 30 політичних партій. Виникли громадські організації — Український союз промисловців і підприємців, Спілка офіцерів України тощо. Профспілкові організації, що до 1991 р. були об'єднані Українською радою профспілок, трансформувалися у Федерацію профспілок України. Проте вони й надалі залишалися додатком

адміністрації. Відсутність дієвого захисту прав трудящих зумовило утворення незалежних профспілок — Всеукраїнського об'єднання солідарності трудівників, Профспілок працівників Збройних Сил України тощо.

Дострокові вибори 1994 р.

Керівник гуртка: Перехід до ринкових відносин зумовив загострення соціально-економічної ситуації в країні і, відповідно, загострення політичної ситуації. Населення висловлювало невдоволення діяльністю Верховної Ради і Президента України. Протистояння Президента і Верховної Ради на тлі загальної кризи закінчилося рішенням обох сторін достроково скласти повноваження й звернутися до виборців із проханням підтвердити їхні мандати.

27 березня 1994 р. відбулись вибори до Верховної Ради України XIII (II) скликання. Вони вперше проводилися на багатопартійній основі, але за мажоритарною системою обраним вважався кандидат, який отримував більшість (абсолютну або відносну) голосів виборців у даному виборчому окрузі.

III. Закріплення здобутих знань

Аналітична гра «Займи позицію»

Вихованцям пропонується питання «Чи потрібно було Президенту України Л. Кравчуку йти на дострокові вибори?».

Керівник гуртка зачитує правила проведення інтерактивної вправи «Займи позицію» та демонструє їх на екрані з допомогою ноутбука та мультимедійної дошки. Біля правої та лівої сторін дошки розташовані аншлаги «так» і «ні».

Вихованці об'єднуються в групи і пояснюють свою точку зору (3-5 хв). Цей метод допомагає організувати обговорення чи дискусію стосовно суперечливого питання, надає можливість висловитися кожному, озвучити власні думки з теми, обґрунтувати свою позицію.

Після цього керівник гуртка запитує, чи не змінив хтось із учасників свою думку, чи не бажає перейти до іншого плакату. Якщо такі є, то педагог просить обґрунтувати причини свого переходу.

IV. Підбиття підсумків заняття

Бесіда:

- Що таке державотворчий процес?
- Яку дату можна вважати визначальною у цьому процесі?
- Які ви можете назвати здобутки державотворчого процесу на першому етапі?
- Які, на вашу думку, були допущені прорахунки?

Керівник гуртка: Нова суспільна ситуація, що виникла в Україні в результаті розпаду СРСР і проголошення незалежності України, поставила перед суспільством нові завдання, а головне — зайвий раз засвідчила, наскільки необхідною є розбудова власної суверенної держави. Перші кроки на цьому шляху були доволі нелегкими, проте ми подолали труднощі.

V. Домашнє завдання:

Підготувати реферати за темами:

- «Історія української Конституції»;
- «Проблеми розбудови української держави»;

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрухів І. Гадяцька угода між Польщею і Україною 1658 року. – Тисмениця, 1990. – 25 с
2. Антонович В. Очерк отношений Польского государства к православию и православной церкви // В кн.: Антонович В. Моя сповідь: Вибрані історичні та публіцистичні твори. – К.: Либідь, 1995. – С. 457–469.
3. Антонович В. Про козацькі часи на Україні. – К.: Дніпро, 1991. – 238 с.
4. Антонович В. Характеристика деятельности Богдана Хмельницкого // В кн.: Антонович В. Моя сповідь: Вибрані історичні та публіцистичні твори. – К.: Либідь, 1995. – С. 190–194
5. Апанович О. Україно-російський договір 1654 р. Міфи і реальність. – К.: Варта, 1994. – 96 с.
6. Апанович О. Гетьмани України і кошові отамани Запорозької Січі. – К., 1993
7. Антонович В. Молдавские сведения о месте погребения и могиле Мазепы // В кн.: Антонович В. Моя сповідь: Вибрані історичні та публіцистичні твори. – К.: Либідь, 1995. – С. 247–251.
8. Антонович В. Що принесла Україні унія. – Вінніпег: ВС «Екклесія», 1991. – 130 с.
9. Барабаш Ю. І. Мазепа – ще одна літературна версія // К. – 1988. – № 12.
10. Борщак І. Мазепа. Орлик. Войнаровський. Історичне есе. – Львів: Червона калина, 1991. – С. 109–214
11. Боляновський А., Шуст Р. Булава останнього гетьмана // Літопис Червоної калини. – 1992. – № 6–7. – С. 36–42.
12. Борисенко В. Курс української історії. – К., 1996.
13. Верба І. Програми гетьманів І. Виговського та П. Дорошенка про устрій української козацької держави (друга половина XVII ст.) // В кн.: Матеріали міжвузівської науково-теоретичної конференції. – Івано-Франківськ: «Галичина», 1992. – С. 63–66
14. Вивід прав України. – Львів: МП «Слово», 1991. – 128 с.
15. Видатні постаті в історії України /IX–XIX ст./: Короткі біографічні нариси. Історичні та художні портрети: довід. вид. – К.: Вища школа, 2002. – 359 с.: іл.
16. Видатні постаті в історії України /IX–XIX ст./: Короткі біографічні нариси. Історичні та художні портрети: довід. вид. – К.: Вища школа, 2002. – 359 с.: іл.
17. Винар Л. Силуети епох. – Дрогобич, 1992. – С. 9–76.
18. Грабовецький В. Де могили українських гетьманів // Дзвін. – 1990. – № 11. – С. 119–128.
- Грабовецький В. Роксолана в історії. – Івано-Франківськ, 1993. – 44 с.: іл.
19. Грабовецький В. Роксолана в історії і легендах // В кн. Грабовецький В. Нарис історії Прикарпаття. XVI – перша половина XVII ст. – Т. 2. – Івано-

Франківськ, 1993. – С. 121–145.

20. Довідник з історії України (А-Я): посіб. для серед. загальноосвітніх навч. закл. – 2 вид., доопр. і доповн. – К.: Генеза, 2001. – 1136 с.

21. Єнсен А. Мазепа. – К.: Укр. письменник, 1992. – 204 с

22. Енциклопедія української історії. Тт.1-5 – К.: Наукова думка. – 2003 – 2007.

23. Заруба В. А який же той Хміль? Дещо з іконографії Богдана Хмельницького // Наука і суспільство. – 1990. – № 5. – С. 40–43.

24. Костомаров М. Богдан Хмельницький. – К.: Веселка, 1992. – 93 с.: іл.

25. Костомаров М. Київський митрополит Петро Могила // В кн. Між двох вогнів. Друга половина XVI – перша половина XVII ст. – К.: Україна, 1996. – С. 319–328

26. Костомаров М. Князь К. Острозький / В кн. Між двох вогнів. Друга половина XVI – перша половина XVII ст. – К.: Україна, 1996. – С. 295–319.

27. Костомаров Н. Материалы и исследования. Богдан Хмельницький. – М.: Чарли, 1994. – 768 с.

28. Котляр Н., Смолій В. История в жизнеописаниях. – К.: Наук. думка, 1990.

29. Кримський А. Історія Туреччини. – Київ–Львів: Олір, 1996. – С. 201–213

30. Крип'якевич І. Богдан Хмельницький. – Львів: Світ, 1990. – 408 с.

31. Кулинич І. Б. Хмельницький і Олівер Кромвель // Історія України. – 1999. – № 9.

32. Курас Г. Життя і смерть Петра Дорошенка // Київська старовина. – 1993. – № 4. – С. 48–56.

33. Леп'явко С. Козацькі претенденти на молдавський престол (1578–1590 рр.) // Історія України. – 1999. – № 34.

34. Леп'явко С. Доля могили Петра Дорошенка // Пам'ятки України. – 1992. – № 2–3. – С. 42–44

35. Мацьків Т. Фатальна ніч під Зборовом // Літопис Червоної калини. – 1991. – № 4. – С. 32–41.

36. Мельник Л. Російсько-турецькі взаємини і проблема відновлення об'єднаної Гетьманщини // Історія України. – 1999. – № 8–10.

37. Мицик Ю. Як козаки воювали. – Дніпропетровськ: Січ; К.: МП «Пам'ятки України», 1991. – С. 204–208

38. Митрополит Іларіон. Князь Костянтин Острозький і його культурна праця: Історична монографія. – М.: «Світязь», 1992.

39. Петро Сагайдачний. – К.: Веселка, 1992. – 62 с.: іл.

40. Смолій В. Петро Сагайдачний: воїн, політик, людина // Вітчизна. – 1990. – № 1. – С. 189–194.

41. Саух П. Князь Василь-Костянтин Острозький. – Рівне, 2002. – 197 с. Смолій В., Степанков В. Богдан Хмельницький. – К.: Либідь, 1994. – 624 с.

42. Слісаренко А., Томенко М. Історія української Конституції. – К.: Т-во «Знання України», 1993. – 193 с.

43. Степанков В. Богдан Хмельницький і проблеми державності України // УІЖ. – 1991. – № 9. – С. 115–127; № 11. – С. 127–140.

44. Тис-Крохмалюк Ю. Бої Хмельницького. – Львів, 1994. – 184 с.

45. Радовський В. Останній шлях Івана Підкови // Літопис Червоної калини. –

1993. – № 10–12. – С. 7–12.

46. Українська культура: лекції Д. Антоновича. – К.: Либідь, 1993. – 592 с.: іл.

47. Яворницький Д. Гетьман Сагайдачний // В кн.: Коли земля стогнала. Друга половина XVI – перша половина XVII ст. – К.: Україна, 1995. – С. 280–319.

48. Яковлів А. Україно-московські договори в XVII – XVIII віках. – Варшава, 1934. – 79 с.

49. Якубова Т. І. Мазепа у 1709 році (відступ від Полтави до Очакова) // Історія України. – 1999. – № 47.

50. Яр Славутич «Озмітеся всі за руки...» Гетьман Іван Мазепа як поет // Київ. – 1990. – № 3. – С. 99–103.

ТЕЗАУРУС

Б

Багатопартійна система — політична система, при якій може існувати безліч політичних партій, що теоретично володіють рівними шансами на отримання більшості місць у парламенті країни.

Д

Демократія, народоправство — політичний режим, за якого єдиним легітимним джерелом влади в державі визнається її народ. При цьому управління державою здійснюється народом, безпосередньо (пряма демократія), або опосередковано через обраних представників (представницька демократія).

Державність — специфічна ознака державно- політичної організації суспільства. Термін має багато значень і вживається:

а) як синонім держави в цілому чи держави відповідного історичного типу (феодальна держава, буржуазна держава тощо);

б) для характеристики системи (механізму) політичної організації суспільства;

в) з метою визначення ступеня розвитку системи органів держави (державного апарату);

Дисидентський рух в СРСР — рух, учасники якого виступали за демократизацію суспільства, дотримання прав і свобод людини, в Україні — за вільний розвиток української мови та культури, реалізацію прав українського народу на власну державність.

І

Інтернаціоналізм (від лат. *inter* — «між» і *natio* — «народ», «нація») — це політичний рух, який прагне створити співпрацю націй у союзі. Виступає за посилення економічної та політичної співпраці між країнами, що вважається корисним для всіх партій. Незважаючи на це, кожна країна як правило, як і раніше, зберігає певний ступінь незалежності, і санкції проти учасників можуть бути прийняті лише при взаємній консультації. Поняття «інтернаціоналізм» увів в обіг англійський соціолог Джеремі Бентам (1780), що органічно вписав ідею солідарності у теорію досягнення загальної користі, добра та щастя

К

Козацтво - з кінця XV ст. збірна назва **козаків** в Україні та в порубіжних країнах. Українське **козацтво** - видатне явище в європейській історії. Слово «козак» тюркського походження, у перекладі воно означає «вільна людина».

Католицизм или **католи́чество** (лат. *catholicismus* от греч. καθολικός «вселенск ая») — крупнейшее по численности приверженцев направление в христианстве, объединяющее более чем 1,25 миллиардов человек

М

Магнат (лат. *magnus* — великий) — вельможа, можновладець, князь. Людина високого соціального стану, шляхетського походження чи багата (великий землевласник, представник родової й багатой знаті). У середньовіччі — назва вищих землевласників і воєначальників вище барони: графи, герцоги, князі та територіальні принци

Н

Націоналізм (фр. *nationalisme*) — ідеологія і напрямок політики, базовим принципом яких є теза про цінність нації як найвищої форми суспільної єдності та її первинності в державотворчому процесі

О

Онопартійна система (*монопартійна система*), партократія — тип політичної системи, що характеризується монопольним правом однієї партії брати участь у державному будівництві

Однопартійна система (*монопартійна система*), партократія — тип політичної системи, що характеризується монопольним правом однієї партії брати участь у державному будівництві.

П

Патріотизм (грец. πατριώτης — співвітчизник, грец. πατρίς та лат. patria — батьківщина) — громадянське почуття, змістом якого є любов до батьківщини і готовність пожертвувати своїми інтересами заради неї, відданість своєму народові, гордість за надбання національної культури,

Перебудова (рос. *перестройка*) — загальна назва сукупності політичних і економічних реформ, що проводилися в СРСР у 1985–1991 роках. Складові частини Перебудови: у внутрішньополітичній сфері — політика гласності та демократизація суспільного життя; в економіці — введення елементів ринкових відносин; у зовнішній політиці — відмова від надмірної критики так званого капіталістичного ладу, значне поліпшення відносин зі США та демократичними країнами Західної Європи, визнання пріоритету загальнолюдських цінностей і глобальних світових проблем. До початку 1990-х років Перебудова призвела до загострення кризи в усіх сферах життя суспільства, що спричинило ліквідацію влади КПРС і розпад СРСР.

Полеміка (грец. *πολεμικά* від *πολέμιον*, «ворожнеча») — стан суперечки, диспут при обговоренні або вирішенні проблем. Разом з цим поняттям використовуються: дебати і дискусія

Православ'я або **Православне християнство** — збірний термін, який включає в себе **Православну церкву** та **Давньосхідні православні церкви**. Прихильники кожної групи називають свою власну групу просто «православні християни». У літургійних текстах вирази «православна віра» та «православні християни» зустрічаються також у римо- та греко-католиків

Р

Регулярна армія це офіційна армія держави чи країни (офіційні збройні сили) — на відміну від нерегулярних сил, таких як добровольчі нерегулярні ополчення, приватні армії, найманці, і т.д.

Реєстр (Кадастр) — упорядкована інформаційна система про правове, природне, господарське, економічне і просторове положення об'єктів, що підлягають обліку в системі відповідного рівня управління.

С

Соціалізм — соціально-економічні ідеї, основним гаслом яких є соціальна справедливість. Узагальнено — політичні рухи, утворення та партії, що дотримуються «лівих» політичних поглядів.

Т

Тоталітаризм (італ. *totalità* і прикметник італ. *totalitario*, від лат. *Totalitos* цілісний — той, що охоплює усе загалом) — система державно-політичної влади, яка регламентує усі суспільні та приватні сфери життя людини-громадянина а і не визнає автономії від держави таких недержавних сфер людської діяльності.

У

Українське націоналістичне підпілля — сукупність орг-цій націоналістичного руху, яка збройними й ідеологічними методами боролася за створення Укр. самостійної соборної д-ви.

Унітарна держава — єдина цілісна держава, територія якої поділяється на адміністративно-територіальні одиниці, що не мають статусу державних утворень і не володіють суверенними правами.

Ф

Федералізм — державно-правна думка і система, також рух, спрямований на утворення союзних держав з князівств, із земель, із штатів, ... — федерацій, які є формою інтеграції близьких географічно, споріднених історично й культурно та зв'язаних іншими інтересами країв у одне ціле при передачі частини владних повноважень федеральному центру і збереженні самоуправління й державного статусу складових частин. Деякі унітарні, зокрема багатонаціональні держави, в яких є нації, які ще не скористалися правом на самовизначення, намагаються

через федералізм уникнути фрагментації і зберегти єдність, при чому творяться самоуправні складові державні одиниці за національними ознаками.

Ш

Шляхта (від верхньонімецького *Slacht* (сучасне нім. *Geschlecht*) — рід, порода, стать) — привілейований панівний стан у Великому князівстві Литовському, Руському, Жематійському, Королівстві Польському (обидва після Люблінської унії утворили Річ Посполиту), а також у Війську Запорозькому.

Шовінізм (фр. *chauvinisme*, в англ. версії — *джингоїзм*) — пропагування переваги одного народу (нації) над іншими народами (націям) й обґрунтування «права» на дискримінацію та пригнічення інших націй.

Навчально-методичне видання

МАТЕРІАЛИ ДО НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНОГО КОМПЛЕКТУ

за навчальною програмою з позашкільної освіти
«ІСТОРИЧНІ ПОСТАТІ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ»

гуманітарний напрям

Відповідальний за випуск – І. В. Вержбицька